LENIN

OPERE COMPLETE

www.dacoromanica.ro

Proletari din toate țările, uniți-vă!

LENIN

OPERE
COMPLETE

5

www.dacoromanica.ro

TRADUCEREA ÎN LIMBA ROMÎNĂ
APARE ÎN URMA HOTĂRÎRII C.C.
AL P.M.R. EA A FOST ÎNTOCMITĂ
DUPĂ ORIGINALUL ÎN LIMBA RUSĂ,
ED. A V-a

www.dacoromanica.ro

INSTITUTUL DE MARXISM-LENINISM
DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.C.U.S.

V. I. LENIN

OPERE COMPLETE

EDIŢIA A DOUA

EDITURA POLITICĂ
BUCUREŞTI – 1961

www.dacoromanica.ro

INSTITUTUL DE MARXISM-LENINISM
DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.C.U.S.

V. I. LENIN

VOL.

5

Mai — decembrie 1901

EDITURA POLITICĂ
BUCUREŞTI — 1961

www.dacoromanica.ro

PREFAŢĂ

Volumul al cincilea al Operelor complete ale lui V. I. Lenin cuprinde lucrările scrise de el în perioada mai-decembrie 1901.

În Rusia, această perioadă s-a caracterizat printr-o intensificare a mişcării revoluţionare îndreptate împotriva ţarismului şi a tuturor rămăşiţelor iobăgiei, care împiedicau dezvoltarea economică şi politică a ţării. Criza economică mondială, care izbucnise ceva mai înainte, a cuprins în acest timp şi Rusia. Datorită particularităţilor pe care le prezenta economia acestei ţări, în care dezvoltarea rapidă a capitalismului se împletea cu existenţa a numeroase rămăşiţe ale iobăgiei, urmările crizei, care coincidea cu o recoltă proastă şi cu izbucnirea foametei într-o serie de gubernii, s-au manifestat deosebit de puternic. Întreprinderile mici şi mijlocii se ruinau şi erau eliminate. Concentrarea industriei devenea din ce în ce mai intensă şi începeau să-şi facă apariţia uniunile de capitalişti. În Rusia, capitalismul a căpătat un caracter imperialist.

Criza a contribuit la accentuarea stării de spirit revoluţionare în sînul maselor populare şi la ascuţirea luptei de clasă. Acţiunile muncitorilor cuprindeau mase tot mai largi şi căpătau un caracter politic din ce în ce mai pronunţat. De la grevele cu caracter economic şi de la lupta pentru îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă, muncitorii au început să treacă la lupta politică făţişă împotriva ţarismului, la greve politice şi demonstraţii. Mişcarea muncitorească se ridica pe o treaptă mai înaltă.

www.dacoromanica.ro

Sub influența luptei revoluționare a muncitorilor s-a întețit și lupta de clasă la sate. Tulburările în rîndul țărănimii și acțiunile ei îndreptate împotriva moșierilor au devenit tot mai numeroase și au cuprins mase din ce în ce mai largi. Au sporit frămîntările în rîndul studenților și s-a înviorat mișcarea liberală din cadrul zemstvelor. În Rusia se creau condițiile pentru izbucnirea revoluției.

Mișcarea social-democrată a căpătat o mare amploare în această perioadă. Au luat ființă comitete și grupuri într-o serie de mari orașe (Petersburg, Moscova, Tula, Ivanovo-Voznesensk, Odesa, Harkov, Baku, Tiflis și altele). Dar toate aceste organizații nu erau legate între ele și rămîneau în urma avîntului spontan al maselor. Era nevoie de unirea laolaltă a tuturor forțelor social-democrate revoluționare, de desfășurarea unei lupte ample împotriva metodelor primitive, a șovăielilor ideologice și a „economismului". În fața social-democrației se punea sarcina, din ce în ce mai imperioasă, de a crea un partid proletar, capabil să conducă la luptă clasa muncitoare în apropiata revoluție.

Conținutul de bază al volumului de față îl constituie lucrările consacrate dezvoltării ideii, formulate de Lenin, cu privire la crearea, în Rusia, a unui partid muncitoresc marxist, de luptă, centralizat, precum și elaborării principiilor structurii organizatorice a partidului, programului lui, politicii și tacticii lui în condițiile apropiatei revoluții. În aceste scrieri se reflectă lupta dusă de V. I. Lenin împotriva „economiștilor" și a revizioniștilor, pentru apărarea teoriei revoluționare a marxismului, precum și activitatea depusă de el pentru înmănuncherea forțelor social-democrației revoluționare și conducerea mișcării revoluționare din Rusia.

Seria lucrărilor cuprinse în acest volum o deschide articolul „Cu ce să începem ?", publicat în „Iskra" nr. 4 din mai 1901, în care se arată care sînt sarcinile cele mai importante ale social-democrației și se schițează un plan de creare a unui partid marxist pe întreaga Rusie. Lenin era de părere că, în condițiile regimului absolutist și ale prigoanei polițienești, principala verigă cu care trebuie să se înceapă făurirea partidului este editarea unui ziar marxist ilegal pe întreaga Rusie. „După părerea noastră — scria Lenin —,

www.dacoromanica.ro

punctul de plecare al activității noastre, primul pas practic spre făurirea organizației dorite, în sfîrșit, firul călăuzitor de care ținîndu-ne vom putea să dezvoltăm, să adîncim și să lărgim neîncetat această organizație, trebuie să fie înființarea unui ziar politic pe întreaga Rusie" (vezi volumul de față, pag. 9).

În acest articol se subliniază importanța deosebită pe care o are ziarul pentru organizarea temeinică și desfășurarea sistematică a unei munci de propagandă și agitație multilaterală, consecventă din punct de vedere principial, și pentru buna orînduire a activității social-democrației în domeniul învățămîntului politic, al educației ideologice și al organizării maselor. Lenin a arătat că ziarul trebuie să devină nu numai un propagandist și un agitator colectiv, ci și un organizator colectiv. El a subliniat în mod deosebit rolul ziarului ca mijloc principal de cimentare ideologică și organizatorică a tuturor comitetelor social-democrației. Rețeaua de agenți locali, instituiți pe lîngă ziar cu scopul de a asigura aprovizionarea lui cu material și răspîndirea lui locală regulată, scria Lenin, „va forma tocmai osatura unei organizații cum ne trebuie nouă: destul de mare pentru a cuprinde țara întreagă; destul de largă și de variată pentru a aplica o diviziune riguroasă și amănunțită a muncii; destul de consecventă pentru a putea, în orice împrejurări, la orice « cotitură », în fața oricăror surprize, să-și desfășoare fără șovăială *propria* ei activitate; destul de elastică pentru a putea, pe de o parte, să evite o bătălie în cîmp deschis cu un dușman covîrșitor prin forțele sale atunci cînd și le-a concentrat într-un singur punct, iar pe de altă parte pentru a ști să profite de neîndemînarea acestui dușman și să-l atace în locul și în momentul cînd se așteaptă cel mai puțin" (pag. 11—12).

În articolul „De vorbă cu apărătorii economismului", Lenin demască concepțiile oportuniste ale „economiștilor"; incapacitatea lor de a se lămuri asupra problemei corelației dintre elementele „materiale", spontane, și cele ideologice, conștiente, ale mișcării. El subliniază cu deosebită tărie importanța ideologiei marxiste revoluționare pentru partidul clasei muncitoare și stăruie asupra rolului pe care îl are partidul în mișcarea muncitorească, în calitate de conducător politic, de ideolog și îndrumător al maselor înarmat cu

www.dacoromanica.ro

o teorie înaintată și capabil să conducă mișcarea. „Economiștii — scrie Lenin — nu înțeleg că «ideologul» numai atunci își merită numele cînd merge *înaintea* mișcării spontane, arătîndu-i calea; cînd știe să rezolve înaintea altora toate problemele teoretice, politice, tactice și organizatorice de care se lovesc în mod spontan «elementele materiale» ale mișcării" (pag. 363).

Lenin a dezvăluit pînă la rădăcină esența oportunistă a „economismului". El a arătat că „economismul", privit ca un curent, se caracterizează: din punct de vedere principial — prin vulgarizarea marxismului și neputința de a înfrunta „critica" contemporană, această varietate a oportunismului; din punct de vedere politic — prin tendința de a îngusta agitația politică și lupta politică, prin neînțelegerea adevărului că, fără a lua în mîinile ei conducerea mișcării democratice generale, social-democrația nu va putea să doboare absolutismul; din punct de vedere tactic — printr-o totală lipsă de statornicie; din punct de vedere organizatoric — prin neînțelegerea adevărului că caracterul de masă al mișcării nu numai că nu micșorează, dar, dimpotrivă, face să fie și mai imperioasă datoria social-democrației „de a crea o organizație de revoluționari puternică și centralizată, capabilă să conducă atît lupta pregătitoare cît și orice explozie neașteptată și, în sfîrșit, ultimul asalt, decisiv" (pag. 364—365).

Cuvîntările tipărite în acest volum, care au fost rostite de V. I. Lenin la congresul „de unificare" al organizațiilor din străinătate ale P.M.S.D.R., „Prefața la broșura «Documentele congresului „de unificare"»" și nota „Răspuns Comitetului organizației Petersburg" etc. aruncă lumină asupra luptei duse de V. I. Lenin și de social-democrații revoluționari pentru apărarea ideilor iskriste, precum și asupra tacticii folosite de ei împotriva „Uniunii social-democraților ruși", care propaga ideile „economiștilor". În aceste scrieri și cuvîntări Lenin arată că o unificare cu „Uniunea" nu e posibilă decît pe baza renunțării ei definitive la orice cochetare cu „economismul" și bernsteinismul și a recunoașterii principiilor și tacticii social-democrației revoluționare. Nota „În legătură cu organizațiile noastre din străinătate" face cunoscut că organizațiile din străinătate „Iskra" și „Zarea" s-au contopit cu organizația revolu-

www.dacoromanica.ro

ționară „Soțial-demokrat" și au format „Liga din străinătate a social-democrației revoluționare ruse".

Un loc important ocupă în acest volum lucrarea „Problema agrară și « criticii lui Marx »", consacrată apărării și elaborării în continuare a teoriei marxiste în problema agrară. În această lucrare Lenin a supus unei critici multilaterale scrierile revizioniștilor ruși Bulgakov și Cernov și ale revizioniștilor germani David, Hertz etc., care procedaseră la o „critică" a doctrinei revoluționare a marxismului, încercînd să dovedească inaplicabilitatea teoriei marxiste în agricultură și contestînd existența unei evoluții capitaliste în agricultură.

Lenin a arătat lipsa de temeiuri științifice a „criticii marxismului", care era pe atunci la modă, și a dezvăluit esența concepțiilor teoretice ale revizioniștilor, care se reducea la repetarea neputincioasă a unor argumente răsuflate ale economiștilor revizioniști burghezi. El a spulberat șubredele născociri ale revizioniștilor în legătură cu trăinicia gospodăriilor mici și mijlocii în agricultură, a dat în vileag încercările lor de a ocoli problemele sociale cele mai importante, care constituiau esența problemei agrare, de a estompa adevăratele cauze ale stării de înapoiere a agriculturii și de pauperizare a maselor țărănești, care își aveau rădăcina în rămășițele iobăgiei, în proprietatea privată asupra pămîntului, în sistemul relațiilor capitaliste. „Apologetul burghez — scrie Lenin — caută, firește, să ignoreze cauzele sociale și istorice ale stării de înapoiere a agriculturii, aruncînd vina pe « conservatismul forțelor naturii » și pe « legea fertilității descrescînde ». Nimic, în afară de apologie și obtuzitate, nu veți găsi în această faimoasă lege" (pag. 232).

Pe baza unei profunde analize marxiste a datelor economice din agricultura Rusiei, Germaniei și Danemarcii, Lenin a arătat în mod convingător că legile economice ale capitalismului, descoperite de Marx, își exercită acțiunea lor și în agricultură. Și aici are loc procesul de dezvoltare capitalist, cu toate contradicțiile ce-i sînt inerente. Se intensifică tot mai mult procesul de concentrare a producției, de diferențiere a țărănimii, de eliminare și ruinare a gospodăriilor țărănești mijlocii și de creștere a unui mic număr de gospodării bogate, de proletarizare a majorității populației rurale, de ascuțire a luptei de clasă la sate. „. . . Statistica *întregii*

www.dacoromanica.ro

populații agricole ne înfățișează cît se poate de concret tocmai cele două procese de proletarizare asupra cărora a atras întotdeauna atenția marxismul ortodox și de la a căror recunoaștere încearcă să se eschiveze prin astfel de fraze stereotipe criticii oportuniști: pe de o parte, continua deposedare de pămînt a țărănimii, exproprierea populației rurale, care se refugiază la orașe sau care din muncitori cu pămînt se transformă în muncitori fără pămînt, iar pe de altă parte, extinderea « îndeletnicirilor auxiliare» ale țărănimii, adică a acelei îmbinări a agriculturii cu industria care înseamnă prima treaptă a proletarizării și care duce totdeauna la o intensă creștere a mizeriei (prelungirea zilei de lucru, înrăutățirea alimentației etc.)" (pag. 220). Lenin a arătat că ascuțirea tuturor contradicțiilor la sate duce în mod inevitabil la creșterea nemulțumirilor în rîndul maselor țărănești și că țărănimea muncitoare poate să devină un aliat de nădejde al proletariatului în viitoarea revoluție.

Lenin a dezvoltat mai departe învățătura revoluționară a marxismului în problema agrară. El a elaborat teza despre concurența în agricultură, despre existența — în sînul acesteia — a două monopoluri: monopolul proprietății private asupra pămîntului și monopolul exploatării capitaliste a pămîntului; a restabilit și a dezvoltat teoria marxistă a rentei diferențiale și a rentei absolute. Lucrarea „Problema agrară și « criticii lui Marx»", în care V. I. Lenin expune ideile și tezele formulate de el în opera sa „Dezvoltarea capitalismului în Rusia", a stat la baza programului agrar — elaborat de el — al P.M.S.D.R. și a tacticii acestuia față de țărănime.

În tezele despre „Anarhism și socialism", incluse în volumul de față, Lenin dezvăluie esența socială și conținutul politic al anarhismului. El arată că anarhismul, care revendică pentru sine rolul de exponent al intereselor clasei muncitoare, este în realitate un curent mic-burghez, un „*individualism* burghez de-a-ndoaselea", care exprimă psihologia „intelectualului scos din făgașul lui sau a lumpenproletarului". Concepția despre lume a anarhismului se bazează pe neînțelegerea cauzelor exploatării, a rolului marii producții în dezvoltarea societății, a inevitabilității înlocuirii capitalismului prin socialism; pe neînțelegerea

www.dacoromanica.ro

luptei de clasă a proletariatului, a rolului statului. Anarhismul se situează pe pozițiile de apărare a micilor proprietari și a micii agriculturi, neagă necesitatea organizării și educării muncitorilor și duce la „subordonarea clasei muncitoare față de politica *burgheză*, sub forma negării politicii".

În articolul „Prigonitorii zemstvelor și Hanibalii liberalismului", Lenin elaborează tactica partidului marxist față de burghezia liberală. Pe baza materialelor cuprinse în „Memoriul" confidențial întocmit de Witte, ministrul finanțelor, și a prefeței scrise de R.N.S. (Struve), Lenin dezvăluie tendința guvernului țarist de a restrînge rolul zemstvelor, pe care le considera ca o concesie făcută mișcării revoluționare din deceniul al 7-lea. În acest articol sînt date în vileag iluziile liberalilor, care, neținînd seama de adevărata realitate și neînțelegînd în ce constă esența zemstvelor, le priveau ca pe un embrion de administrație locală constituțională. Lenin a dezvăluit esența politică a liberalismului, pseudorevoluționarismul liberalilor ruși, lipsa de dorință și incapacitatea lor de a apăra niște revendicări cît de cît democratice. El arată că toate năzuințele liberalismului rus s-au mărginit la folosirea stării de spirit revoluționare a maselor pentru a-i insufla țarismului teama de revoluție și a-i smulge niște reforme mizere, care să fie pe placul burgheziei și al moșierilor îmburgheziți. Lenin considera că social-democrația, sprijinind orice mișcare îndreptată împotriva absolutismului, trebuie să demaște iluziile liberalismului rus, „politica lui de trădare, de pălăvrăgeală demagogică și de moliciune rușinoasă", să arate cît de dăunătoare sînt iluziile liberalismului pentru mișcarea muncitorească.

Într-o notă „Despre revista « Svoboda »", Lenin dezvăluie poziția oportunistă a grupului „Svoboda", care edita această revistă. Lenin critică conținutul revistei, care se reduce la denaturarea și vulgarizarea ideilor socialiste. Totodată, el ne arată cum trebuie să scriem într-un limbaj cu adevărat popular, pe înțelesul muncitorilor, cum să-i ajutăm, cu exemple din cele mai simple și mai cunoscute, să priceapă complicatele concluzii și principii ale profundei doctrine teoretice marxiste.

www.dacoromanica.ro

O serie de articole cuprinse în acest volum ne oferă un model de felul cum înțelegea Lenin să facă publicistică revoluționară. În ele este prezentată în toată goliciunea ei apăsarea polițienească exercitată de către țarism, sînt dezvăluite cauzele social-economice și politice ale accentuării inevitabile a stării de spirit revoluționare, sînt definite perspectivele mișcării revoluționare în Rusia. În articolul „Învățămintele crizei", Lenin arată cum, o dată cu dezvoltarea capitalismului, se ascute și contradicția fundamentală a sistemului capitalist — contradicția dintre caracterul social, din ce în ce mai pronunțat, al procesului de producție și forma de însușire, care a rămas cea privată, făcînd astfel inevitabile crizele economice, care se repetă cu o regularitate ciclică și zguduie din temelii întregul sistem capitalist. „Tocmai de aceea — arată Lenin — au devenit posibile și inevitabile crahurile gigantice, pentru că o bandă de bogătași, care nu urmăresc altceva decît profitul, a ajuns să dispună de puternice forțe de producție *sociale*" (pag. 82). Crizele, devenind un însoțitor inevitabil al modului de producție capitalist, pregătesc terenul pentru noi crize, și mai profunde, care duc capitalismul la pieire.

Lenin demască încercările apologeților burghezi și ale revizioniștilor de a prezenta criza ca pe un fenomen întîmplător pentru capitalism. El dezvăluie netemeinicia argumentelor revizioniștilor. „Criza — scrie Lenin — arată cît de miopi au fost acei socialiști (care își zic „critici", probabil, pentru că își însușesc fără spirit critic teoriile economiștilor burghezi) care acum doi ani declarau plini de emfază că crahurile încep să devină mai puțin probabile" (pag. 83—84).

În acest articol se subliniază că crizele vor dăinui atîta timp cît armatele proletariatului socialist nu vor fi răsturnat dominația capitalului și a proprietății private. Pe baza exemplului oferit de Rusia, el arată cum efectele destructive ale crizei, care se manifestă cu o deosebită forță și acuitate, îi învață pe muncitori să fie conștienți de interesele lor de clasă, să se unească laolaltă și să se organizeze în vederea acțiunilor decisive împotriva capitalismului.

În articolele „Un nou măcel", „Începutul demonstrațiilor", „O mărturisire prețioasă" și altele Lenin face o

www.dacoromanica.ro

caracterizare a avîntului revoluționar al mișcării muncitorești, a trecerii muncitorilor de la grevele economice la greve politice și demonstrații, la acțiuni fățișe împotriva absolutismului țarist. El relevă creșterea conștiinței politice și a spiritului de inițiativă revoluționară în rîndurile clasei muncitoare, stăruie asupra sarcinii care revine social-democrației de a conduce mișcarea muncitorească, de a milita pentru hegemonia proletariatului, de a explica necesitatea luptei „pentru libertatea întregului popor".

Într-o serie de articole Lenin dezvăluie situația dezastruoasă a țărănimii din Rusia, care era condamnată de criză și foamete la ruină și pieire, și arată cum masele țărănești, după lungi veacuri de supunere și abrutizare, se trezesc la luptă revoluționară împotriva moșierilor. În articolele „Foametea", „Atitudinea față de criză și față de foamete", care la publicarea lor în revista „Zarea" au fost grupate laolaltă sub titlul „Cronica internă", precum și în articolele „Lupta împotriva înfometaților" etc., este demascată politica iobăgistă a guvernului țarist, care apăra interesele moșierilor, căuta să ascundă situația grea a țăranilor înfometați și pedepsea pe filantropii particulari care acordau ajutoare înfometaților. Lenin arăta că țarismul se teme de o răscoală țărănească, că el caută să înăbușe cu forța acțiunile revoluționare ale țărănimii sau să le împiedice prin diferite tertipuri. Circulara guvernului cu privire la ajutorarea înfometaților, explica Lenin, nu e în realitate decît o declarație „de război împotriva înfometaților" și a celor care-i ajută; regulamentul provizoriu cu privire la organizarea de lucrări pentru folosirea înfometaților nu este altceva decît un „regulament draconic", care îi apasă și îi înrobește pe țărani. În articolul „Iobăgiștii la lucru", Lenin dezvăluie esența iobăgistă, reacționară a legii prin care guvernul acorda particularilor pămînturi de-ale statului în Siberia și care avea drept scop să satisfacă interesele iobăgiștilor și să creeze un reazem de nădejde pentru absolutism în Siberia. În aceste lucrări se vorbește despre creșterea mișcării de protest în rîndurile țărănimii, se subliniază interesele comune în revoluția viitoare ale muncitorilor și țăranilor, pe care-i apropie unii de alții „. . . nu numai șomajul și foametea, dar și asuprirea polițienească, care le răpește muncitorilor

www.dacoromanica.ro

posibilitatea de a se uni și a se apăra, iar pe țărani îi lipsește pînă și de ajutoarele date de filantropi binevoitori. Laba grea a poliției devine de o sută de ori mai grea pentru milioanele de oameni din popor care și-au pierdut orice mijloace de trai" (pag. 85).

În secțiunea „Materiale pregătitoare" se publică planuri, conspecte, variante inițiale și alte materiale pregătitoare pentru articolele „Prigonitorii zemstvelor și Hanibalii liberalismului" (materialele pentru acest articol se publică acum pentru prima oară), „Iobăgiștii la lucru", „Un nou măcel" etc.

„Îndreptările și observațiile pe marginea proiectului de statut al Organizației din străinătate a social-democrației revoluționare ruse" (ele se publică acum pentru prima oară) se apropie, prin conținutul lor, de nota „În legătură cu organizațiile noastre din străinătate". Ele dezvăluie activitatea depusă de V. I. Lenin în vederea unificării organizațiilor din străinătate ale social-democrației revoluționare ruse, lupta dusă de el pentru asigurarea rolului conducător al „Iskrei" în noua organizație și adoptarea principiilor și tacticii iskriste în activitatea ei.

„Observațiile pe marginea articolului lui Reazanov «Două adevăruri»" (care se publică pentru prima oară) au fost scrise pentru „Iskra"; ele caracterizează munca redacțională desfășurată de V. I. Lenin la „Iskra". Lenin critică concepțiile subiectiviste ale autorului, nepriceperea lui de a se orienta într-o situație dată și supraaprecierea rolului jucat de N. K. Mihailovski în mișcarea de eliberare.

Materialele pregătitoare pentru „Problema agrară și «criticii lui Marx»", care însumează un număr considerabil de pagini, vor alcătui cuprinsul unui volum aparte.

Institutul de marxism-leninism
de pe lîngă C.C. al P.C.U.S.

www.dacoromanica.ro

CU CE SĂ ÎNCEPEM?[1]

Scris în mai 1901

Publicat în mai 1901, în ziarul „Iskra" nr. 4

Se tipărește după textul apărut în ziar

www.dacoromanica.ro

РОССІЙСКАЯ СОЦІАЛЬ ДЕМОКРАТИЧЕСКАЯ РАБОЧАЯ ПАРТІЯ

ИСКРА

„Из искры возгорится пламя!" — Отзвуки декабристских буквиц.

№ 4. МАЙ 1901 ГОДА. № 4.

СЪ ЧЕГО НАЧАТЬ?

Вопросъ „что дѣлать?" за послѣдніе годы съ особенною силой выдвинутъ нашею русскою дѣйствительностью. Въ одно и то время съ этимъ онъ былъ поставленъ и передъ нашею партіею, и о томъ, какія практическія шаги и какъ именно ей слѣдуетъ въ настоящее время. Рѣшительно у каждаго изъ практической дѣятельности, и какая неизбѣжность этого вполнѣ понятна для практической партіи вопросъ о характерѣ и способахъ борьбы является у насъ изо дня въ день постоянно, иногда даже въ видѣ первыхъ разногласій, непосредственно предшествующихъ открытому и явному расколу. Съ одной стороны, до насъ изъ Россіи „экономическіе" пораженія, стремящіеся обезсилить и стѣснить работу политической организаціи и агитаціи. Съ другой стороны, не проходитъ годъ безъ появленія какого-нибудь новаго „плана", по которому агитаціонная и политическая работа въ достаточной степени должны отъ всѣхъ сторонъ, въ одно время и на одномъ мѣстѣ, такъ сказать, такими широкими сѣтями захватить всѣ стороны русской дѣйствительности, чтобы ни одна изъ нихъ не могла ускользнуть отъ „революціонной опеки". Наконецъ, почти всѣ мы, практическіе работники, безпрестанно испытываемъ на себѣ, какъ отсутствіе у насъ опредѣленнаго отвѣта, данною изъ всѣхъ основныхъ вопросовъ нашего движенія, на насъ давитъ масса людей, которые, примыкая къ намъ, ищутъ отвѣта на вопросъ: что дѣлать? Такимъ образомъ, вопросъ этотъ, такъ сказать, назрѣлъ, и потому, конечно, нѣтъ ничего удивительнаго въ томъ, что онъ такъ часто ставится въ послѣднее время какъ на страницахъ нашей газеты, такъ и въ другихъ органахъ русскихъ соціалъ-демократовъ.

Что „Рабочее Дѣло", конечно, отвѣтитъ на этотъ вопросъ — въ этомъ можно было быть заранѣе увѣреннымъ. Но, какъ ни ясно, казалось бы, было для насъ это отношеніе „Рабочаго Дѣла" къ политической борьбѣ, какъ ни часто приходилось намъ выступать противъ него, какъ ни часто мы были вынуждены защищать отъ его нападокъ политическую агитацію и политическую организацію, — все-таки, повидимому, многіе изъ насъ недостаточно ясно представляютъ себѣ, какъ именно слѣдуетъ начать борьбу съ этимъ направленіемъ, какъ именно слѣдуетъ развернуть передъ нашими практическими работниками и передъ всѣми, кто насъ окружаетъ, знамя политической агитаціи и политической организаціи. Вотъ почему мы считаемъ необходимымъ остановиться на этомъ вопросѣ.

Мы могли бы, пожалуй, ограничить нашу задачу въ этомъ отношеніи только тѣмъ, что стали бы разсматривать „Рабочее Дѣло" какъ нѣкоторое цѣлое, какъ опредѣленную группу, выражающую извѣстный взглядъ, направленіе, и старались бы показать, что такое „рабочедѣлецкое" направленіе по своимъ коренящимся въ немъ основнымъ чертамъ, въ какой степени оно можетъ служить извѣстной ступенью въ развитіи нашей рабочей партіи и какъ должно относиться къ нему сознательное ядро этой партіи. Но такая постановка вопроса была бы, по нашему мнѣнію, слишкомъ узка. Она была бы, во-первыхъ, слишкомъ книжною, такъ какъ, говоря о „Рабочемъ Дѣлѣ", мы имѣли бы въ виду только извѣстныя литературныя произведенія, а не живыхъ людей, которые, какъ бы ни были они связаны съ тѣми или другими литературными произведеніями, все-таки не могутъ быть сведены цѣликомъ подъ ту или другую рубрику. Во-вторыхъ, такая постановка вопроса была бы слишкомъ отвлеченна, такъ какъ, говоря о „Рабочемъ Дѣлѣ", мы имѣли бы въ виду только извѣстныя воззрѣнія, а не ихъ историческую основу. Между тѣмъ, для насъ, какъ для практическихъ дѣятелей, важно не столько воззрѣніе, сколько та почва, на которой оно выросло, которая его породила, которая даетъ ему силу жизни, силу вліянія, несмотря на всѣ теоретическія опроверженія. Наконецъ, въ-третьихъ, такая постановка вопроса была бы слишкомъ односторонняя, такъ какъ, говоря о „Рабочемъ Дѣлѣ", мы имѣли бы въ виду только одну сторону нашихъ практическихъ задачъ, а именно борьбу съ экономизмомъ, какъ съ ближайшимъ препятствіемъ на нашемъ пути, и совершенно упустили бы изъ виду другую сторону, которая, можетъ быть, не менѣе важна, — это необходимость выработать положительную программу дѣятельности, которая могла бы служить для насъ руководящею нитью въ нашей повседневной работѣ.

Такимъ образомъ, мы считаемъ необходимымъ, говоря о „Рабочемъ Дѣлѣ", имѣть въ виду не столько извѣстныя литературныя произведенія, сколько извѣстныя теченія въ нашемъ движеніи, которыя, конечно, могутъ принимать самыя разнообразныя формы, могутъ выражаться въ самыхъ различныхъ произведеніяхъ, но которыя, тѣмъ не менѣе, имѣютъ свои характерныя черты, свои опредѣленныя основныя воззрѣнія, свою опредѣленную физіономію. Мы считаемъ необходимымъ, говоря о „Рабочемъ Дѣлѣ", имѣть въ виду не столько его программу, сколько ту тенденцію, которая, какъ намъ кажется, проявилась въ немъ, какъ въ органѣ, выражающемъ извѣстное теченіе. Наконецъ, мы считаемъ необходимымъ, говоря о „Рабочемъ Дѣлѣ", имѣть въ виду не столько его программу, сколько ту тенденцію, которая, какъ намъ кажется, проявилась въ немъ, какъ въ органѣ, выражающемъ извѣстное теченіе. Наконецъ, мы считаемъ необходимымъ, говоря о „Рабочемъ Дѣлѣ", имѣть въ виду не столько его программу, сколько ту тенденцію, которая, какъ намъ кажется, проявилась въ немъ, какъ въ органѣ, выражающемъ извѣстное теченіе.

Прим. ред. Мы считаемъ необходимымъ, говоря о „Рабочемъ Дѣлѣ", имѣть въ виду не столько его программу, сколько ту тенденцію, которая, какъ намъ кажется, проявилась въ немъ, какъ въ органѣ, выражающемъ извѣстное теченіе. Наконецъ, мы считаемъ необходимымъ, говоря о „Рабочемъ Дѣлѣ", имѣть въ виду не столько его программу, сколько ту тенденцію, которая, какъ намъ кажется, проявилась въ немъ, какъ въ органѣ, выражающемъ извѣстное теченіе.

Прим. ред. Мы считаемъ необходимымъ, говоря о „Рабочемъ Дѣлѣ", имѣть въ виду не столько его программу, сколько ту тенденцію, которая, какъ намъ кажется, проявилась въ немъ, какъ въ органѣ, выражающемъ извѣстное теченіе. Наконецъ, мы считаемъ необходимымъ, говоря о „Рабочемъ Дѣлѣ", имѣть въ виду не столько его программу, сколько ту тенденцію, которая, какъ намъ кажется, проявилась въ немъ, какъ въ органѣ, выражающемъ извѣстное теченіе.

САМОДЕРЖАВІЕ И ФИНАНСЫ

Поэтъ русскаго милліардера говоритъ въ борьбѣ съ нищетою, съ ужасами капиталистическаго строя, русскій промышленникъ самъ подтвердилъ основательность этого взгляда, заявивъ, что въ Россіи нѣтъ дѣйствительнаго процвѣтанія, что оно сказалось на ея одной половинѣ. Но не ограничиваясь экономическою областью, русскіе хозяйственные міры часто вмѣшиваются въ политику — въ смыслѣ ея вліянія на массы. Какая важность была приписана и была сознаваемо важною эта избранная хозяйственная область для политическаго господства, показываетъ, напримѣръ, Наполеонъ, который, какъ извѣстно, основалъ Банкъ Франціи, и Наполеонъ III, который, какъ извѣстно, основалъ Кредитное Общество.

Въ Европѣ именно потому и отличается такъ сильно отъ Россіи политическая жизнь, что въ ней издавна существуетъ общественный контроль. Буржуазія Западной Европы знаетъ до опредѣленной степени цѣну этого контроля, знаетъ, какъ много можетъ выиграть и какъ много можетъ проиграть отъ него и отношеніи выполненія государствомъ. Въ нѣкоторыхъ государствахъ, какъ напр. Англія, Франція, Германія, Австро-Венгрія, Италія, Бельгія, Голландія, Швеція, Норвегія, Швейцарія, Испанія, Португалія, Греція, Турція, Румынія, Сербія, Болгарія, Черногорія, Египетъ, Персія, Китай, Японія, Мексика, Бразилія, Аргентинская Республика, Чили, Перу, Боливія, Колумбія, Венесуэла, Эквадоръ, Гватемала, Гондурасъ, Сальвадоръ, Никарагуа, Коста-Рика, Панама, Гаити, Доминиканская Республика, Куба, Пуэрто-Рико, Ямайка, Тринидадъ, Барбадосъ, Британская Гвіана, Голландская Гвіана, Французская Гвіана, Суринамъ, Британская Гондурасъ, Британская Вест-Индія, Французская Вест-Индія, Голландская Вест-Индія, Датская Вест-Индія, Португальская Вест-Индія, Испанская Вест-Индія

Problema: „ce-i de făcut?“ se pune, în anii din urmă, cu o deosebită tărie în fața social-democraților ruși. Nu e vorba (ca la sfîrșitul deceniului al 9-lea și începutul ultimului deceniu al secolului trecut) de alegerea drumului, ci de pașii practici pe care trebuie să-i facem, pe un drum cunoscut, și de felul cum trebuie să-i facem. E vorba de un sistem și de un plan de activitate practică. Și trebuie să recunoaștem că, la noi, această problemă a caracterului luptei și a metodelor de luptă — problemă fundamentală pentru un partid care desfășoară o activitate practică — continuă să rămînă nerezolvată și provoacă încă divergențe serioase, care vădesc o regretabilă instabilitate și oscilare ideologică. Pe de o parte, curentul „economist“ [2], care caută să mutileze și să îngusteze munca de organizare și agitație politică, e încă departe de a fi pierit. Pe de altă parte, curentul eclectismului lipsit de principii, care se adaptează la fiecare nouă „bătaie a vîntului“ și nu știe să deosebească cerințele momentului de sarcinile fundamentale și de nevoile permanente ale întregii mișcări, își ridică capul cu semeție, ca și în trecut. După cum se știe, acest curent s-a cuibărit la „Rabocee Delo“ [3]. Ultima lui declarație „programatică“ — un articol bombastic cu titlul deopotrivă de bombastic: „O cotitură istorică“ („Listok «Rabocevo Dela»“ [4] nr. 6) — confirmă cît se poate de limpede această caracterizare. Ieri încă mai cochetam cu „economismul“, ne manifestam indignarea față de condamnarea categorică a ziarului „Raboceaia Mîsl“ [5], încercam „să atenuăm“ modul

www.dacoromanica.ro

în care Plehanov pune problema luptei împotriva absolutismului, iar azi ne şi apucăm să citărn cuvintele lui Liebknecht: „Dacă împrejurările se schimbă în 24 de ore, trebuie să ne schimbăm şi tactica în 24 de ore". Am început să vorbim de o „puternică organizaţie de luptă" în vederea unui atac direct, a unui asalt împotriva absolutismului, de o „largă agitaţie politică revoluţionară de masă" (ia te uită cu cîtă energie: şi politică, şi revoluţionară!), de „necontenite chemări la proteste de stradă", de „organizarea de manifestaţii de stradă cu un pronunţat (sic!) caracter politic" etc. etc.

Am putea, dacă vreţi, să ne exprimăm satisfacţia că „Rabocee Delo" şi-a însuşit atît de repede programul creării unui partid puternic, bine organizat, care să urmărească nu numai smulgerea a diferite concesii, dar şi cucerirea a însăşi fortăreţei absolutismului, program formulat de noi încă în primul număr al „Iskrei" [6], dar lipsa unui punct de vedere bine definit la aceşti oameni care şi-au însuşit programul nostru e de natură să ne strice toată bucuria.

„Rabocee Delo", bineînţeles, ia în deşert numele lui Liebknecht. Poţi să schimbi, în 24 de ore, tactica agitaţiei într-o chestiune specială, poţi să schimbi tactica într-o chestiune de amănunt care priveşte organizarea partidului; dar a-ţi schimba nu în 24 de ore, dar chiar şi în 24 de luni, părerea în chestiunea dacă sînt, în general şi întotdeauna, absolut necesare existenţa unei organizaţii de luptă şi desfăşurarea unei agitaţii politice în rîndul maselor, e un lucru pe care-l pot face numai nişte oameni lipsiţi de orice principii. Este ridicol să invoci deosebirile de situaţii, succesiunea perioadelor, căci munca de făurire a unei organizaţii de luptă şi de desfăşurare a agitaţiei politice este obligatorie în orice situaţie, oricît de „searbădă" şi de „paşnică" ar fi ea, în orice perioadă de „scădere a spiritului revoluţionar". Mai mult decît atît: tocmai în asemenea situaţii şi în asemenea perioade este deosebit de necesară această muncă, fiindcă în momentele de explozii şi de izbucniri e prea tîrziu să creezi o organizaţie; ea trebuie să fie pregătită pentru a-şi desfăşura deîndată activitatea. „Să schimbi în 24 de ore tactica"! Dar pentru ca s-o schimbi trebuie mai întîi s-o ai, şi dacă nu există o organizaţie puternică, încercată

www.dacoromanica.ro

în lupta politică dusă în orice situații și în orice perioade, nici vorbă nu poate fi de un plan de activitate sistematic, elaborat în lumina unor principii bine statornicite și aplicat fără șovăire, singurul care merită numele de tactică. Uitați-vă și dv.: ni se și spune că „momentul istoric" a pus în fața partidului nostru o problemă „cu totul nouă", problema terorii. Ieri era „cu totul nouă" problema organizației politice și a agitației; astăzi e problema terorii. Nu vi se pare ciudat să auziți cum niște oameni care au uitat de orice afinitate cu social-democrația vorbesc de o schimbare radicală a tacticii?

Din fericire, „Rabocee Delo" n-are dreptate. Problema terorii nu-i de loc nouă, și e de ajuns să reamintim pe scurt vederile statornicite ale social-democrației ruse.

Principial noi n-am renunțat și nu putem renunța niciodată la teroare. Aceasta este o operație militară care poate fi perfect utilă și chiar necesară într-un anumit moment al bătăliei, într-o anumită situație a armatei și în anumite condiții. Dar esența chestiunii constă tocmai în faptul că în momentul de față teroarea nu e preconizată ca una din operațiile unei armate active, care să fie strîns legată și coordonată cu întregul sistem de luptă, ci ca un mijloc de atac izolat, de sine stătător și absolut independent de orice armată. Și, atîta timp cît lipsește o organizație revoluționară centrală, iar cele locale sînt atît de slabe, teroarea nici nu poate să însemne altceva. Tocmai de aceea declarăm cu toată hotărîrea că, în aceste împrejurări, un asemenea mijloc de luptă nu este oportun, nu este potrivit, că el abate pe cei mai activi luptători de la actuala lor sarcină, care e cea mai importantă pentru interesele întregii mișcări, că el nu dezorganizează forțele guvernului, ci pe acelea ale revoluției. Amintiți-vă de ultimele evenimente: masele largi de muncitori și de „oameni simpli" de la orașe își manifestă sub ochii noștri dorința lor arzătoare de a se arunca în luptă, în timp ce se constată că revoluționarilor le lipsește un stat-major de conducători și organizatori. Dacă, în asemenea condiții, cei mai energici revoluționari se consacră terorii, nu se ajunge astfel la slăbirea tocmai a acelor detașamente de luptă în care ne putem pune într-adevăr speranțe serioase? Nu duce acest lucru la o rupere a legăturilor dintre organizațiile revoluționare și masele răzlețe de

www.dacoromanica.ro

nemulțumiți, care protestează și sînt gata de luptă, dar care sînt slabe tocmai din cauza răzlețirii lor? Or, se știe că această legătură constituie singura noastră garanție de succes. Nu este cîtuși de puțin în intenția noastră să negăm orice însemnătate a atacurilor eroice izolate; dar este de datoria noastră să atragem atenția, cu toată energia, asupra pericolului pe care-l prezintă pasiunea pentru teroare, considerarea ei drept mijloc de luptă principal, esențial — idee spre care înclină cu atîta tărie, mulți, foarte mulți în momentul de față. Teroarea nu poate deveni niciodată o operație militară obișnuită: ea poate fi, în cel mai bun caz, doar una din metodele potrivite pentru asaltul decisiv. Se pune întrebarea: putem noi, în momentul de față, *să chemăm* masele la un asemenea asalt? „Rabocee Delo", pe cît se pare, crede că da. În orice caz, acest ziar lansează apelul: „Formați coloane de asalt!". Dar și aici avem de-a face cu un zel nechibzuit. Grosul forțelor noastre militare îl alcătuiesc voluntarii și insurgenții. Ca armată permanentă avem numai cîteva detașamente mici, și nici acestea nu sînt mobilizate, nu sînt legate între ele, nu sînt învățate să se alinieze în coloane militare în general, necum în coloane de asalt. În asemenea împrejurări, pentru oricine este în stare să vadă condițiile generale ale luptei noastre, fără a le scăpa din vedere la nici o „cotitură" a mersului istoric al evenimentelor, trebuie să fie limpede că lozinca noastră, în momentul de față, nu poate fi „să pornim la asalt"!, că ea trebuie să fie: „să organizăm un asediu în toată regula al fortăreței inamice!". Cu alte cuvinte, partidul nostru nu-și poate pune ca sarcină imediată chemarea la atac, chiar în acest moment, a tuturor forțelor existente; el trebuie să facă apel la formarea unei organizații revoluționare care să fie în stare să unească toate forțele și să conducă mișcarea nu numai cu numele, dar și cu fapta, adică să fie totdeauna gata să sprijine orice protest și orice izbucnire, să le folosească pentru sporirea și întărirea forțelor militare capabile să dea o luptă decisivă.

Învățămintele evenimentelor din februarie și martie [7] sînt atît de grăitoare, încît cu greu s-ar putea ridica azi obiecții de ordin principial împotriva acestei concluzii. Dar ceea ce se cere acum din partea noastră nu e o rezolvare principială

www.dacoromanica.ro

a problemei, ci una practică. Se cere nu numai să ne dăm bine seama ce fel de organizaţie ne trebuie şi pentru care muncă anume; se cere să elaborăm şi un anumit *plan* de organizaţie, astfel ca să putem păşi din toate părţile la construirea ei. Date fiind importanţa şi urgenţa acestei chestiuni, ne permitem, în ce ne priveşte, să supunem atenţiei tovarăşilor o schiţă a planului pe care îl dezvoltăm mai amănunţit într-o broşură pe care o pregătim pentru tipar [8].

După părerea noastră, punctul de plecare al activităţii noastre, primul pas practic spre făurirea organizaţiei dorite, în sfîrşit, firul călăuzitor, de care ţinîndu-ne vom putea să dezvoltăm, să adîncim şi să lărgim neîncetat această organizaţie, trebuie să fie înfiinţarea unui ziar politic pe întreaga Rusie. Ne trebuie, înainte de toate, un ziar; fără el este imposibilă desfăşurarea sistematică a unei ample activităţi de propagandă şi agitaţie principială, consecventă, care constituie o sarcină permanentă şi principală a social-democraţiei, în general, şi o sarcină deosebit de actuală în momentul de faţă, cînd în straturile cele mai largi ale populaţiei s-a trezit interesul pentru politică, pentru problemele socialismului. Şi niciodată nu s-a simţit atît de mult ca acum nevoia ca munca de agitaţie, care avea un caracter fărîmiţat şi pentru care se foloseau mijloace de înrîurire individuale, foi locale, broşuri etc., să fie întregită cu o muncă de agitaţie generalizată şi sistematică, care nu poate fi efectuată decît cu ajutorul unei prese periodice. Putem spune, fără exagerare, că cel mai precis criteriu al temeiniciei cu care e organizat la noi acest sector primordial şi extrem de necesar al activităţii noastre de luptă este: cît de des şi cît de regulat apare (şi cît de mult e răspîndit) ziarul. Avem, apoi, nevoie tocmai de un ziar pe întreaga Rusie. Dacă nu vom şti — şi atîta timp cît nu vom şti — să unim într-un singur tot, prin intermediul cuvîntului tipărit, influenţa noastră asupra poporului şi a guvernului, ideea unificării celorlalte mijloace de influenţare, care sînt mai complexe şi mai dificile, dar în schimb mai energice, va rămîne o utopie. Mişcarea noastră are mai mult de suferit, atît din punct de vedere ideologic cît şi din punct de vedere practic, organizatoric, din pricina fărîmiţării ei, a faptului că imensa majoritate a social-democraţilor sînt aproape

www.dacoromanica.ro

complet absorbiți de activitatea pur locală, care îngustează orizontul și amploarea activității lor, slăbește abilitatea și pregătirea lor conspirativă. Tocmai în această fărîmițare trebuie căutate cele mai adînci rădăcini ale nestatorniciei și oscilărilor despre care am vorbit mai sus. Și *primul* pas înainte spre înlăturarea acestui neajuns, spre transformarea celor cîtorva mișcări locale într-o singură mișcare pe întreaga Rusie, trebuie să fie înființarea unui ziar pe întreaga Rusie. În sfîrșit, ne trebuie neapărat un ziar *politic*. Fără un organ politic nu se poate concepe, în Europa de astăzi, o mișcare politică demnă de acest nume. Fără un organ politic, sarcina noastră de a concentra toate elementele de nemulțumire politică și de protest, de a face ca ele să fertilizeze mișcarea revoluționară a proletariatului, nu poate fi în nici un caz realizată. Am făcut primul pas, am trezit în clasa muncitoare pasiunea demascării „economice", a demascării stării de lucruri din fabrici. Trebuie să facem și pasul următor: să trezim în toate păturile cît de cît conștiente ale poporului pasiunea demascărilor *politice*. Nu trebuie să ne tulbure faptul că în momentul de față numărul celor ce fac demascări politice este atît de mic, că glasul lor este atît de slab și de timid. Cauza acestei situații nu este în nici un caz o resemnare generală în fața samavolniciei polițienești. Cauza este că oamenii care sînt în stare și gata să demaște n-au o tribună de la care să poată vorbi — nu există un auditoriu care să asculte cu nesaț și să încurajeze pe vorbitori — și că ei nu văd nicăieri în popor acea forță în fața căreia ar avea rost să te plîngi de „atotputernicul" guvern rus. Acum însă toate acestea se schimbă cu o repeziciune uimitoare. O asemenea forță există: este proletariatul revoluționar; el a și dovedit că este gata nu numai să asculte și să sprijine chemarea la luptă politică, dar să se și avînte cu curaj în luptă. Acum sîntem în stare și sîntem datori să creăm o tribună pentru demascarea guvernului țarist în fața întregului popor; o astfel de tribună trebuie să fie ziarul social-democrat. Clasa muncitoare rusă, spre deosebire de celelalte clase și pături ale societății ruse, manifestă un interes neobosit pentru cunoștințele politice și cere în permanență (și nu numai în perioadele de fierbere deosebită) să i se dea cît mai multă literatură ilegală. Dată fiind această cerere masivă,

www.dacoromanica.ro

dat fiind că au început de pe acum să se formeze conducători revoluționari experimentați, dată fiind concentrarea clasei muncitoare, care face ca ea să fie adevăratul stăpîn în cartierele muncitorești ale marilor orașe, în așezările muncitorești, în orășelele muncitorești, — înființarea unui ziar politic este întru totul pe măsura puterilor proletariatului. Și, prin intermediul proletariatului, ziarul va pătrunde în rîndurile micii burghezii orășenești, ale meșteșugarilor de la sate și ale țăranilor și va deveni un adevărat ziar politic popular.

Dar rolul ziarului nu se mărginește la răspîndirea ideilor, la educarea politică și la cîștigarea de aliați politici. Ziarul nu este numai un propagandist colectiv și un agitator colectiv, ci și un organizator colectiv. În această privință, el poate să fie asemuit cu schelăria care se ridică în jurul unei clădiri în construcție și care îi fixează contururile, înlesnește legătura între diferiții constructori, îi ajută să repartizeze munca și să cuprindă dintr-o privire întregul ansamblu al rezultatelor obținute prin muncă organizată. Cu ajutorul ziarului, și în legătură cu el, se va forma de la sine o organizație permanentă, care va desfășura nu numai o activitate locală, dar și una generală sistematică, o organizație care va deprinde pe membrii ei să urmărească cu atenție evenimentele politice, să aprecieze însemnătatea lor și înrîurirea pe care o au ele asupra diferitelor pături ale populației, să elaboreze metodele potrivite prin care partidul revoluționar va putea să-și exercite influența sa asupra acestor evenimente. Chiar și o sarcină cum e cea tehnică — care constă în a asigura aprovizionarea regulată a ziarului cu material și răspîndirea lui regulată — impune alcătuirea unei rețele de agenți locali ai partidului unic, care să se afle în relații strînse unii cu alții, să cunoască starea generală de lucruri, să se obișnuiască a îndeplini în mod regulat funcțiile fărîmițate ale activității pe întreaga Rusie, să-și încerce forțele în organizarea cutăror sau cutăror acțiuni revoluționare. Această rețea de agenți* va forma tocmai osatura unei

* Se înțelege de la sine că asemenea agenți vor putea să lucreze cu succes numai dacă vor păstra un foarte strîns contact cu comitetele (grupurile, cercurile) locale ale partidului nostru. Și, în general, întregul plan schițat de noi nu poate, bineînțeles, să fie realizat decît cu sprijinul cel mai activ al comitetelor, care nu o dată au făcut încercarea de a unifica partidul și care — sîntem convinși — vor înfăptui această unificare, dacă nu astăzi, atunci mîine, sub o formă sau alta.

www.dacoromanica.ro

organizații cum ne trebuie nouă: destul de mare pentru a cuprinde țara întreagă; destul de largă și de variată pentru a aplica o diviziune riguroasă și amănunțită a muncii; destul de consecventă pentru a putea, în orice împrejurări, la orice „cotitură", în fața oricăror surprize, să-și desfășoare, fără șovăială, *propria* ei activitate; destul de elastică pentru a putea, pe de o parte, să evite o bătălie în cîmp deschis cu un dușman covîrșitor prin forțele sale atunci cînd și le-a concentrat într-un singur punct, iar pe de altă parte, pentru a ști să profite de neîndemînarea acestui dușman și să-l atace în locul și în momentul cînd se așteaptă cel mai puțin. Astăzi, în fața noastră stă sarcina, relativ ușoară, de a sprijini pe studenții care demonstrează pe străzile marilor orașe. Mîine vom avea, poate, o sarcină mai grea, de pildă aceea de a sprijini mișcarea șomerilor dintr-o anumită regiune. Poimîine va trebui să fim la postul nostru pentru a participa în chip revoluționar la o răscoală țărănească. Astăzi trebuie să profităm de agravarea situației politice, care a fost provocată de campania întreprinsă de guvern împotriva zemstvelor. Mîine va trebui să sprijinim revolta populației împotriva abuzurilor cutărui sau cutărui zbir țarist care a întrecut măsura și să facem în așa fel ca — prin boicot, hărțuieli, manifestații etc. — să i se dea o lecție care să-l silească în mod vădit să bată în retragere. La un asemenea grad de pregătire de luptă se poate ajunge numai printr-o activitate permanentă, desfășurată de o armată regulată. Și dacă ne vom uni forțele pentru a asigura apariția ziarului nostru comun, o asemenea muncă va pregăti și va scoate la iveală nu numai pe cei mai pricepuți propagandiști, dar și pe cei mai iscusiți organizatori, pe cei mai talentați conducători politici de partid, capabili să dea, la momentul potrivit, lozinca luptei decisive și să conducă această luptă.

În încheiere, cîteva cuvinte menite să evite o eventuală neînțelegere. Am vorbit tot timpul doar despre pregătirea sistematică, după un anumit plan, dar prin asta n-am vrut cîtuși de puțin să spunem că absolutismul poate fi răsturnat numai printr-un asediu în toată regula sau printr-un asalt organizat. O asemenea părere constituie o dovadă de doctrinarism absurd Dimpotrivă, e perfect posibil și istoricește mult mai probabil ca absolutismul să cadă sub

www.dacoromanica.ro

presiunea uneia din acele explozii spontane sau complicații politice neprevăzute care-l amenință necontenit din toate părțile. Dar nici un partid politic nu poate, fără a cădea în aventurism, să-și bazeze activitatea sa pe eventualitatea unor astfel de explozii și complicații. Trebuie să ne urmăm calea noastră, să desfășurăm cu hotărîre activitatea noastră sistematică, și cu cît vom conta mai puțin pe surprize, cu atît mai mare va fi probabilitatea că nu vom fi surprinși de nici un fel de „cotituri istorice".

www.dacoromanica.ro

UN NOU MĂCEL

Trecem, pe cît se pare, printr-un moment în care mișcarea noastră muncitorească duce din nou, cu o forță irezistibilă, la acele ciocniri violente care bagă atîta spaimă în guvern și în clasele avute, și care încurajează și bucură atît de mult pe socialiști. Da, pe noi ne încurajează și ne bucură aceste ciocniri, în ciuda marelui număr al celor care cad victimă represiunilor militare, pentru că, prin împotrivirea sa, clasa muncitoare dovedește că nu se împacă cu situația ei, că nu vrea să rămînă înrobită, că nu e dispusă să îndure în tăcere împilarea și samavolniciile. Actuala orînduire impune întotdeauna și în mod inevitabil clasei muncitoare nenumărate victime, chiar și în timpurile cele mai pașnice. Mii și zeci de mii de oameni care trudesc toată viața pentru a crea bogății pentru alții pier din pricina flămînzirii și a subnutriției permanente, mor înainte de vreme de boli pricinuite de condițiile infecte de muncă, de mizeria care domnește în locuințele lor și de odihna insuficientă. Și merită de o sută de ori numele de erou acela care preferă să moară în luptă dreaptă cu apărătorii și păstrătorii acestei orînduiri ticăloase decît să se stingă cu încetul, ca o mîrțoagă abrutizată, istovită și supusă. Spunînd aceasta, nu vrem cîtuși de puțin să ne exprimăm preferința pentru lupta corp la corp cu poliția. Dimpotrivă, am arătat întotdeauna muncitorilor că este în propriul lor interes să facă în așa fel ca lupta să fie mai calmă și mai susținută, să caute ca orice nemulțumire să fie canalizată spre sprijinirea luptei organizate a partidului revoluționar. Dar principalul izvor de alimentare a social-democrației

www.dacoromanica.ro

revoluționare este tocmai spiritul protestatar din rîndurile maselor muncitoare, care, în condițiile de silnicie și de asuprire în care se află muncitorii, nu poate să nu ducă din cînd în cînd la izbucniri violente. Aceste izbucniri, care trezesc la viață conștientă cele mai largi pături ale muncitorilor striviți de nevoi și de ignoranță, fac să crească ura lor nobilă împotriva asupritorilor și a dușmanilor libertății. Iată de ce știrea despre un măcel ca acela care a avut loc, în ziua de 7 mai, la uzinele „Obuhov" ne face să strigăm cu înflăcărare: „Răscoala muncitorilor a fost înăbușită, trăiască răscoala muncitorilor!"

A fost o vreme, relativ nu prea îndepărtată, cînd răscoalele muncitorești constituiau excepții rare și erau provocate doar de unele condiții speciale. În momentul de față lucrurile stau altfel. Acum cîțiva ani treceam printr-o perioadă de înflorire a industriei, cînd comerțul propășea și era o mare cerere de mînă de lucru. Cu toate acestea, muncitorii au făcut o serie de greve, căutînd să obțină condiții de muncă mai bune: ei au înțeles că nu trebuie să piardă momentul, că e cazul să se folosească tocmai de situația cînd profiturile fabricanților sînt deosebit de ridicate și cînd aceștia pot fi mai lesne constrînși să facă concesii. Dar iată că prosperitatea face loc crizei: fabricanții nu-și mai pot desface mărfurile, profiturile scad, falimentele devin tot mai numeroase, fabricile își restrîng producția, muncitorii sînt concediați, și cei mai mulți din ei rămîn pe drumuri fără o bucată de pîine. De data asta muncitorii au de dus o luptă înverșunată nu pentru îmbunătățirea situației lor, ci pentru menținerea vechii stări de lucruri, pentru a face ca pierderile pe care fabricantul le aruncă în spinarea lor să fie cît mai mici. În felul acesta mișcarea muncitorească crește în lărgime și în adîncime: la început e vorba de o luptă sporadică, cu caracter excepțional; apoi, în timpul înviorării industriei și al propășirii rapide a comerțului, lupta e dîrză și neîntreruptă și, în sfîrșit, în timpul crizei ea continuă să fie dîrză și neîntreruptă. Acum putem spune că mișcarea muncitorească a devenit un fenomen cu caracter permanent în viața noastră și că ea va crește în orice condiții.

Dar trecerea de la înviorarea industriei la criză îi va face pe muncitori să învețe nu numai că lupta unită a devenit

www.dacoromanica.ro

pentru ei o necesitate permanentă. Ea va face să dispară şi acele iluzii periculoase care au şi început să-şi facă loc în perioada de înflorire a industriei. Pe alocuri muncitorii, reuşind relativ uşor, cu ajutorul grevelor, să smulgă patronilor unele concesii, au început să exagereze însemnătatea acestei lupte „economice", să uite că prin organizarea în sindicate (asociaţii de breaslă) şi prin greve ei reuşesc, în cel mai bun caz, doar să-şi asigure nişte condiţii ceva mai bune de vînzare a mărfii lor, care e forţa de muncă. Sindicatele şi grevele nu pot fi de nici un ajutor atunci cînd, din cauza crizei, această „marfă" nu are căutare; ele nu pot să schimbe condiţiile care fac ca forţa de muncă să devină o marfă, condamnînd masele de oameni ai muncii la cea mai grea mizerie şi la şomaj. Pentru a schimba aceste condiţii este nevoie de luptă revoluţionară împotriva întregii orînduiri sociale şi politice actuale, şi criza industrială va sili pe mulţi, pe foarte mulţi muncitori să se convingă de profunzimea acestui adevăr.

Să ne întoarcem la măcelul de la 7 mai. Reproducem, în cele ce urmează, informaţiile de care dispunem în legătură cu grevele din mai şi cu frămîntările muncitorilor din Petersburg [9]. Aici e locul să analizăm comunicatul poliţiei în legătură cu măcelul de la 7 mai. În ultima vreme ne-am cam obişnuit cu comunicatele guvernului (şi ale poliţiei) asupra grevelor, demonstraţiilor şi ciocnirilor cu trupele; acum dispunem de suficient material pentru a aprecia cît adevăr conţin aceste comunicate şi ne putem da uneori seama, după fumul minciunilor poliţiste, cît de mare e focul revoltei populare.

„În ziua de 7 mai, după pauza de prînz — se spune în comunicatul oficial —, la oţelăria «Obuhov» din satul Aleksandrovskoe, de pe şoseaua Schlüsselburg, vreo 200 de muncitori din diferite secţii ale uzinei au încetat lucrul şi, în cadrul unei discuţii cu locotenent-colonelul Ivanov, directorul-adjunct al uzinei, au formulat diferite revendicări neîntemeiate".

Dacă muncitorii au încetat lucrul fără să fi dat, cu două săptămîni înainte, un avertisment în acest sens — în ipoteza că această încetare a lucrului n-a fost provocată de niscai samavolnicii ale patronilor, aşa cum foarte deseori se

www.dacoromanica.ro

întîmplă —, atunci fapta lor, chiar după legislația rusească (care în ultima vreme a fost completată cu noi prevederi din ce în ce mai aspre, îndreptate împotriva muncitorilor), constituie o simplă contravenție polițienească, de competența judecătorului de pace. Dar guvernul rus, cu măsurile lui aspre, se pune din ce în ce mai mult într-o situație ridicolă: pe de o parte, se întocmesc legi care stabilesc delicte noi (de pildă, încetarea samavolnică a lucrului sau asocierea la o acțiune care vatămă avutul altuia sau se opune prin violență forței armate), se majorează pedepsele pentru cazurile de grevă etc., iar pe de altă parte se pierde posibilitatea materială și politică de a aplica aceste legi, de a da pedepsele prevăzute de ele. Nu există posibilitate materială de a trage la răspundere mii și zeci de mii de oameni pentru încetarea lucrului, pentru declararea unei greve sau pentru „asociere". Nu există posibilitate politică de a proceda la judecarea fiecărui caz de acest fel, căci, oricum ai aranja componența instanțelor judecătorești, oricît ai castra publicitatea, va rămîne totuși o umbră de judecată, și nu va fi, desigur, o „judecare" a muncitorilor, ci o judecare a guvernului. Și iată că legile penale, promulgate cu scopul fățiș de a susține lupta *politică* a guvernului împotriva proletariatului (și, în același timp, de *a camufla* caracterul ei politic cu ajutorul unor rațiuni „de stat" care privesc „ordinea publică" etc.) sînt împinse în mod implacabil pe ultimul plan de lupta politică *directă*, de ciocnirile deschise de stradă. „Justiția" își leapădă masca ei de nepărtinire și de noblețe și o șterge din loc, lăsînd cîmpul de luptă pe seama poliției, a jandarmilor și a cazacilor, care sînt primiți de muncitori cu pietre.

Într-adevăr, amintiți-vă de cele declarate de guvern în legătură cu „revendicările" muncitorilor. Din punct de vedere legal, încetarea lucrului constituie un delict, indiferent care au fost revendicările formulate de muncitori. Guvernul însă, tocmai pentru că și-a pierdut posibilitatea de a se sprijini chiar pe o lege recent promulgată de el, încearcă să-și justifice represiunea sălbatică, operată „prin mijloace proprii", declarînd că revendicările muncitorilor erau lipsite de orice temei. Și cine a fost judecătorul în această chestiune? Locotenent-colonelul Ivanov, directorul-adjunct, adică

www.dacoromanica.ro

tocmai conducerea uzinei, împotriva căreia se plîngeau muncitorii! În acest caz nu este de mirare că muncitorii răspund cu pietre la o asemenea explicație dată de puternicii zilei!

Și iată că, atunci cînd muncitorii au ieșit cu toții în stradă, oprind circulația tramvaielor cu cai, a început adevărata bătălie. Se vede că ei au luptat din răsputeri, căci au reușit să respingă *de două ori* atacul întreprins de poliție, jandarmi, garda călare și echipa înarmată a uzinei * — și aceasta cu toate că singura armă a muncitorilor erau pietrele. E drept că — dacă e să dăm crezare celor spuse în comunicatul poliției — s-au auzit „cîteva împușcături" trase din mulțime, dar nimeni n-a fost rănit din cauza lor. În schimb, pietrele cădeau *„ca grindina"*, muncitorii dînd dovadă nu numai de rezistență dîrză, „dar și de prezență de spirit și pricepere de a se adapta imediat la condițiile existente și de a alege cea mai bună formă de luptă. Muncitorii au ocupat curțile învecinate, de unde au întîmpinat pe bașibuzucii țarului cu o ploaie de pietre aruncate *de după garduri*, astfel că chiar *după ce* s-au tras trei salve, în urma cărora un muncitor a fost omorît (oare numai unul?), iar opt (?) au fost răniți (unul dintre ei a murit a doua zi), chiar după aceea, cu toate că mulțimea s-a împrăștiat în grabă, bătălia a continuat și plutoanele Regimentului de infanterie Omsk, aduse în mare grabă, au trebuit „să curețe de muncitori" curțile învecinate.

Guvernul a învins. Dar fiecare victorie de acest fel înseamnă o apropiere categorică de înfrîngerea lui definitivă. Fiecare bătălie dusă împotriva poporului va face să sporească numărul muncitorilor revoltați și gata de luptă, va scoate la iveală conducători mai experimentați, mai bine înarmați și în stare să acționeze cu mai mult curaj. După ce plan trebuie să caute să acționeze acești conducători — e un lucru de care am mai vorbit. Am stăruit în repetate rînduri asupra necesității absolute de a avea o organizație

* Apropo. În comunicatul guvernului se spune că „echipa înarmată a uzinei" „se afla pregătită în curtea uzinei", în timp ce jandarmii, garda călare și sergenții de stradă au fost chemați ceva mai tîrziu. De cînd, și pentru ce anume, era ținută *pregătită*, în curtea uzinei, echipa *înarmată*? Nu cumva de la 1 mai? Nu cumva era de așteptat să aibă loc o demonstrație a muncitorilor? Nu știm care era situația, dar nu încape îndoială că guvernul ascunde în mod intenționat datele reale de care dispune în legătură cu cauzele care au provocat și au făcut să sporească nemulțumirile și frămîntările muncitorilor.

www.dacoromanica.ro

revoluționară puternică. Dar, atunci cînd ne ocupăm de un eveniment ca acela de la 7 mai, nu trebuie să pierdem din vedere următoarele.

În ultima vreme, mulți au fost aceia care au susținut că lupta de stradă împotriva unei armate moderne este imposibilă și fără nici o șansă de reușită; asupra acestui punct au stăruit îndeosebi o seamă de „critici" deștepți, care au prezentat o serie de vechituri ale erudiției burgheze drept ultimele concluzii ale științei obiective, denaturînd cu acest prilej cuvintele lui Engels, care a vorbit — de altfel, nu fără unele rezerve — numai despre tactica provizorie a social-democraților germani [10]. Vedem, chiar din exemplul unei încăierări izolate, că toate aceste răstălmăciri sînt complet absurde. Lupta de stradă este posibilă, și nu situația luptătorilor este lipsită de orice perspectivă, ci situația guvernului, dacă îi va fi dat să aibă de-a face nu numai cu muncitorii unei singure uzine. În încăierarea de la 7 mai muncitorii n-au avut altceva decît pietre, și e de la sine înțeles că interdicția guvernatorului orașului nu-i va opri ca data viitoare să-și procure și alte arme. Muncitorii erau nepregătiți și în număr de numai 3.500, și totuși au respins cîteva sute de soldați din garda călare, de jandarmi, sergenți de stradă și infanteriști. Și, vă amintiți, nu i-a fost ușor poliției să ia cu asalt *o singură casă* — aceea de la nr. 63 de pe șoseaua Schlüsselburgului! [11] Credeți că va fi atît de ușor *„să curățe de muncitori"* nu două sau trei case și curți, ci întregi cartiere muncitorești din Petersburg? Nu va fi nevoie, atunci cînd lucrurile vor ajunge la lupta decisivă, *„să fie curățate"* casele și curțile capitalei nu numai de muncitori, dar și de toți aceia care n-au dat uitării odiosul măcel de la 4 martie [12], de toți aceia care nu s-au împăcat cu guvernul polițist, ci sînt doar intimidați de el și nu au încă încredere în propriile lor forțe?

Tovarăși! Căutați să strîngeți numele tuturor celor uciși și răniți în ziua de 7 mai. Toți muncitorii din capitală să le cinstească memoria și să se pregătească pentru o nouă luptă, hotărîtoare, împotriva guvernului polițist, pentru libertatea poporului!

„Iskra" nr. 5 din iunie 1901 *Se publică după textul apărut în ziar*

www.dacoromanica.ro

UN DOCUMENT SECRET

Atragem atenția cititorilor noștri asupra unui memoriu al lui Witte apărut în editura „Dietz" din Stuttgart și publicat de revista „Zarea" [13]. Acest „memoriu", care este îndreptat împotriva fostului ministru al afacerilor interne Goremîkin, autorul proiectului de lege cu privire la introducerea zemstvelor în guberniile fără zemstve, prezintă interes ca un document care demască fără jenă poftele cele mai ascunse ale guvernanților noștri. Sperăm ca în numărul viitor al ziarului nostru să vorbim mai pe larg despre acest document remarcabil, cît și despre prefața lui, scrisă de R.N.S. Această prefață, care vădește la autorul ei o înțelegere a însemnătății politice a mișcării muncitorești ruse, se distinge, în toate celelalte privințe, prin obișnuita gîndire politică nematură care caracterizează pe liberalii noștri.

„Iskra" nr. 5 din iunie 1901 *Se tipărește după textul apărut în ziar*

www.dacoromanica.ro

PRIGONITORII ZEMSTVELOR ŞI HANIBALII LIBERALISMULUI [14]

Scris în iunie 1901

Publicat pentru prima oară în decembrie 1901, în revista „Zarea" nr. 2—3 Semnat: T.P.

Se tipăreşte după textul apărut în revistă, confruntat cu cel din culegerea: Vl. Ilin. „În 12 ani", 1907

www.dacoromanica.ro

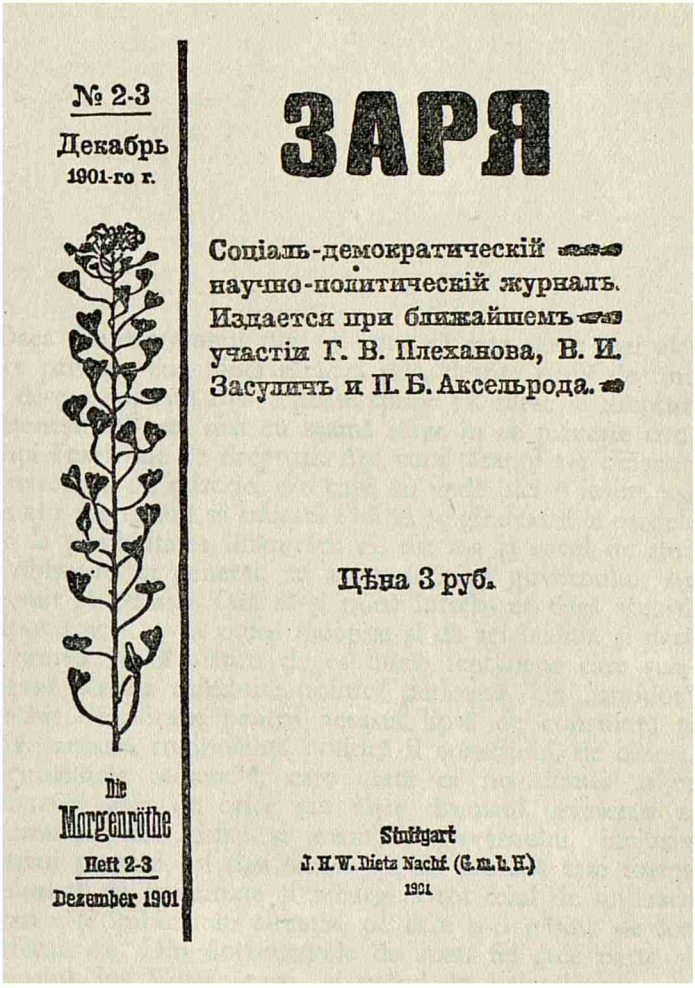

Coperta revistei „Zarea" nr. 2—3 din 1901, în care au fost publicate lucrările lui V. I. Lenin: „Prigonitorii zemstvelor și Hanibalii liberalismului", primele patru capitole din lucrarea „Problema agrară și «criticii lui Marx»" (sub titlul „Domnii «critici» în problema agrară") și „Cronica internă"

www.dacoromanica.ro

Dacă despre țăranul rus s-a spus că este sărac mai ales în ce privește conștiința sărăciei sale, despre rusul de rînd sau despre supusul rus se poate spune că, sărac în drepturi cetățenești, el este mai cu seamă sărac în ce privește conștiința lipsei sale de drepturi. Așa cum țăranul s-a obișnuit cu starea lui de mizerie, din care nu vede nici o ieșire, așa cum el s-a obișnuit să trăiască fără să se gîndească la cauzele ei și la posibilitatea înlăturării ei, tot așa și rusul de rînd s-a obișnuit, în general, cu atotputernicia guvernului, s-a obișnuit să trăiască fără să-și pună întrebarea dacă această atotputernicie se va putea menține și de aci înainte și dacă nu cumva există alături de ea unele fenomene care subminează actuala orînduire politică perimată. Un „antidot" deosebit de eficace pentru această lipsă de conștiință și pentru această somnolență politică îl constituie, de obicei, „documentele secrete"*, care arată că nu numai niște bașibuzuci gata de orice sau niște dușmani înveterați ai guvernului, dar chiar și membrii guvernului, inclusiv miniștrii și țarul, își dau seama cît de șubredă este forma absolutistă de guvernare și recurg la tot felul de mijloace pentru a-și îmbunătăți situația, pe care n-o găsesc de loc satisfăcătoare. Din documentele de acest fel face parte și memoriul lui Witte, care, ajungînd la neînțelegere cu ministrul afacerilor interne, Goremîkin, în problema introducerii zemstvelor în regiunile periferice, s-a hotărît să-și

* Mă refer, bineînțeles, numai la acel fel de „antidoturi" — care e departe de a fi singurul și de a fi prea „eficace" — pe care îl constituie publicațiile tipărite.

www.dacoromanica.ro

arate în chip deosebit perspicacitatea şi devotamentul faţă de absolutism prin întocmirea unui act de acuzare împotriva zemstvelor*.

El aduce zemstvelor învinuirea că sînt incompatibile cu absolutismul, că sînt constituţionale prin însuşi caracterul lor, că existenţa lor dă naştere în mod inevitabil la fricţiuni şi ciocniri între reprezentanţii societăţii** şi aceia ai guvernului. Actul de acuzare este alcătuit pe baza unui material (relativ) foarte bogat şi cît se poate de bine prelucrat, şi cum el are un caracter politic (şi este, pe deasupra, destul de original), putem fi siguri că va fi citit cu nu mai puţin interes şi mai puţin folos decît actele de acuzare din procesele politice care erau publicate pe vremuri în ziarele noastre.

I

Să încercăm deci să vedem dacă afirmaţia că zemstvele noastre sînt o instituţie constituţională se întemeiază pe fapte, şi, dacă da, în ce măsură şi în ce sens anume.

În această problemă, o deosebită importanţă are epoca în care au fost introduse zemstvele. Prăbuşirea iobăgiei a însemnat o cotitură istorică atît de mare, încît nu putea să nu facă o ruptură şi în vălul poliţist care camufla contradicţiile dintre clase. Clasa cea mai închegată, cea mai instruită şi mai deprinsă cu puterea politică — nobilimea — a manifestat cît se poate de precis tendinţa ei de a îngrădi puterea absolutistă cu ajutorul unor instituţii reprezentative. Menţionarea acestui fapt în memoriul lui Witte este extrem de instructivă. „Declaraţii în legătură cu necesitatea unei «reprezentări» generale a nobilimii şi cu «dreptul ţării ruseşti de a-şi avea delegaţii ei aleşi în consiliul puterii supreme» au fost făcute încă în adunările nobililor din anii 1859—1860". „S-a pronunţat chiar şi cuvîntul «con-

---

* *„Absolutismu şi zemstvele.* Memoriu confidenţial al ministrului de finanţe S. I. Witte, cu prefaţă şi adnotări de R. N. S.". Publicat de revista „Zarea". Stuttgart, Verlag von J.H.W. Dietz Nachf. 1901, pag. XLIV şi 212.

** Aici, ca şi în numeroase locuri din acest volum, Lenin foloseşte cuvîntul „societate" nu în sensul obişnuit, ci într-un sens mai restrîns, prin care se subînţelege pătura politiceşte activă din rîndurile claselor dominante (burghezia liberală, intelectuali, funcţionari din aparatul de stat etc.). — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

stituţie»"*. „Necesitatea de a chema societatea să participe la conducere a fost arătată atît de unele comitete guberniale pentru problema ţărănească, cît şi de membri ai comitetelor care făceau parte din comisiile de redactare. « Năzuinţele deputaţilor sînt în mod vădit îndreptate spre constituţie», scria în 1859 Nikitenko în jurnalul său".

„Cînd, după publicarea Regulamentului de la 19 februarie 1861, aceste speranţe în absolutism s-au dovedit departe de a fi împlinite şi cînd, în afară de asta, elementele mai « roşii» din sînul administraţiei însăşi (ca N.Miliutin) au fost puse în imposibilitate de a aplica acest Regulament, mişcarea în favoarea « reprezentării» a devenit mai unanimă. Ea şi-a găsit expresia în propunerile făcute în numeroase adunări ale nobililor din anul 1862 şi într-o serie de lungi adrese întocmite de adunările de acest fel din Novgorod, Tula, Smolensk, Moscova, Petersburg şi Tver. Dintre aceste adrese, cea mai remarcabilă este cea din Moscova, prin care se cerea administrare locală, judecarea proceselor în şedinţă publică, răscumpărarea obligatorie a pămînturilor ţărăneşti, aducerea bugetelor la cunoştinţa publicului, libertatea presei şi convocarea la Moscova a unei Zemskaia duma, alcătuită din reprezentanţi ai tuturor claselor, în vederea pregătirii unui proiect de reforme unitar. Cele mai categorice au fost hotărîrile şi adresa din 2 februarie a nobilimii din Tver cu privire la necesitatea unei serii de reforme cetăţeneşti şi economice (de pildă, acordarea egalităţii în drepturi a diferitelor stări sociale, răscumpărarea obligatorie a pămînturilor ţărăneşti) şi a «convocării delegaţilor întregii ţări ruseşti ca unic mijloc de a rezolva în mod satisfăcător problemele care au fost ridicate, dar n-au fost rezolvate de Regulamentul de la 19 februarie» **.

În ciuda pedepselor administrative şi judiciare la care au fost supuşi iniţiatorii adresei din Tver*** — continuă Dragomanov — (de altfel nu atît

---

* Dragomanov. „Liberalismul zemstvelor în Rusia", pag. 4. D-l Witte, autorul memoriului, uită destul de des să arate că reproduce cele scrise de Dragomanov (comp., bunăoară, „Memoriul", pag. 36—37, şi articolul menţionat, pag. 55—56), deşi în alte locuri el face referiri la acest autor.

** Dragomanov, 5. Pasaj reprodus, în formă prescurtată, în „Memoriu" la pag. 64, în care nu se face trimitere la Dragomanov, ci la „Kolokol"[15] nr. 126 şi „Revue des deux Mondes"[16] din 15 iunie 1862, din care citează Dragomanov.

*** Apropo. Nu de mult (la 19 aprilie anul curent, adică 1901) a încetat din viaţă, la moşia părintească din gubernia Tver, unul dintre aceşti iniţiatori, Nikolai Aleksandrovici Bakunin, frate mai mic al celebrului M. A. Bakunin. Împreună cu fratele său mai mic, Aleksei, şi cu alţi arbitri, N.A. a semnat adresa din 1862. Această adresă — comunică autorul unei note despre N. A. Bakunin, publicată într-unul din ziarele noastre — a atras după sine pedepsirea semnatarilor ei. După un an de detenţiune în fortăreaţa „Petropavlovsk", ei au fost puşi în libertate; N.A. şi fratele său Aleksei n-au obţinut iertare (fiindcă n-au semnat cererea de graţiere) şi, ca urmare, nu li s-a mai permis să ocupe funcţii publice. După aceea N.A. n-a mai dus şi nici nu mai putea să mai ducă nici o activitate pe tărîm social... Iată cum se răfuia, pe vremea celor mai „mari reforme", guvernul nostru cu nobilii-moşieri care acţionau în mod legal! Şi asta s-a petrecut în anul 1862, înainte de răscoala din Polonia[17], cînd pînă şi Katkov era de părere că trebuie convocat un Zemski sobor (Adunarea reprezentanţilor tuturor păturilor populaţiei, care era convocată în secolele al XVI-lea şi al XVII-lea, din iniţiativa ţarului. — *Nota trad.*) pe întreaga Rusie.

www.dacoromanica.ro

pentru adresă, cît pentru motivarea în termeni prea tari a demisiei lor colective din funcția de arbitri), declarații în spiritul acestei adrese au fost făcute încă în 1862 și la începutul anului 1863 în diferite adunări ale nobililor, la care erau elaborate totodată și proiectele de autoadministrare locală.

În acest timp s-a desfășurat o mișcare constituțională și în rîndurile «raznocinților», unde și-a găsit expresia în societăți secrete și proclamații mai mult sau mai puțin revoluționare: « Velikoruss» (din august pînă în noiembrie 1861; la editarea ei au luat parte ofițeri ca Obrucev și alții), « Zemskaia duma» (1862), « Zemlea i volea» (1862—1863)... O dată cu « Velikoruss» a mai fost publicat și un proiect de adresă, care, după cum spuneau mulți, urma să fie prezentat suveranului în august 1862, cu prilejul împlinirii a 1 000 de ani de la întemeierea Rusiei". În acest proiect de adresă se spunea, între altele: „Binevoiți, sire, să convocați într-una din capitalele patriei noastre ruse, la Moscova sau la Petersburg, pe reprezentanții națiunii ruse, ca să elaboreze o constituție pentru Rusia..."*

Dacă ne vom aminti și de proclamația „Molodaia Rossiia" [18], de numeroasele arestări și de pedepsele draconice aplicate delicvenților „politici" (Obrucev, Mihailov etc.), care au culminat cu condamnarea ilegală și „aranjată" a lui Cernîșevski la muncă silnică, ne vor fi clare condițiile sociale care au dat naștere reformei zemstvelor. Spunînd că „la baza creării zemstvelor a stat, fără îndoială, o idee politică" și că în sferele guvernante „s-a ținut, fără îndoială, seama" de starea de spirit liberală și constituțională a societății, „Memoriul" lui Witte spune numai *jumătate* din adevăr. Maniera cazonă, birocratică de a privi fenomenele sociale, de care dă pretutindeni dovadă autorul „Memoriului", se face simțită și aici, și ea se manifestă în ignorarea mișcării *revoluționare*, în mascarea drasticelor măsuri de represiune cu care cîrmuirea *se apăra* de asaltul „partidului" revoluționar. E drept că, din punctul nostru de vedere actual, pare ciudat să vorbim de un „partid" revoluționar și de asaltul lui la începutul deceniului al 7-lea. Experiența istorică a ultimelor patru decenii a făcut să sporească cu mult exigențele noastre față de ceea ce se poate numi mișcarea revoluționară și asalt revoluționar. Dar nu trebuie să uităm că pe atunci, după cele trei decenii ale regimului lui Nicolaie I, nimeni nu putea încă să prevadă cum aveau să se desfășoare ulterior evenimentele, nimeni nu putea

* Comp. „Într-o sută de ani" de V. Burțev, pag. 39.

www.dacoromanica.ro

să precizeze care e adevărata putere de rezistenţă a guvernului şi adevărata forţă a revoltei populare. Înviorarea mişcării democratice din Europa, frămîntările din Polonia, nemulţumirile din Finlanda, revendicările de reforme politice, formulate de întreaga presă şi de întreaga nobilime, răspîndirea ziarului „Kolokol" în întreaga Rusie, viguroasa propagandă desfăşurată de Cernîşevski — care a ştiut pînă şi cu ajutorul articolelor controlate de cenzură să formeze adevăraţi *revoluţionari* —, apariţia proclamaţiilor, frămîntările din rîndul ţăranilor — care „foarte adeseori"* erau *siliţi*, cu forţa armată şi prin vărsare de sînge, să accepte „Regulamentul" [25], care lua şi pielea de pe ei — refuzurile colective ale nobililor care îndeplineau funcţia de arbitru [26] de a aplica un *asemenea* „Regulament", dezordinile studen-

---

* *L. Panteleev.* „Amintiri din deceniul al 7-lea", pag. 315 a culegerii „La postul de onoare" [19]. În acest articolaş sînt adunate o serie de fapte foarte interesante în legătură cu frămîntările revoluţionare din anii 1861—1862 şi cu reacţiunea poliţienească... „La începutul anului 1862 atmosfera socială era extrem de încărcată; o împrejurare oricît de neînsemnată putea să împingă brusc cursul vieţii într-o parte sau alta. Acest rol l-au jucat incendiile care s-au produs în mai 1862 la Petersburg". Ele au început la 16 mai, au căpătat o amploare deosebită în zilele de 22 şi 23 mai — în această din urmă zi s-au produs cinci incendii —, iar la 28 mai au fost cuprinse de flăcări prăvăliile din Piaţa Apraksin, unde focul a mistuit totul pe o mare întindere în jurul ei. Din îndurile poporului au început să se aducă acuzaţii studenţilor că ei au provocat incendiile, şi aceste zvonuri au fost repetate de ziare. Proclamaţia „Molodaia Rossiia", care chema la luptă crîncenă împotriva întregii orînduiri actuale şi considera că orice mijloace sînt justificate, a fost privită ca o confirmare a zvonurilor că incendierile au fost premeditate. „După 28 mai, la Petersburg s-a declarat un fel de stare de război". S-a constituit un comitet special, care a fost însărcinat cu luarea de măsuri *extraordinare* pentru paza capitalei. Oraşul a fost împărţit în trei sectoare, în fruntea cărora a fost pus cîte un guvernator militar. Pentru procesele celor acuzaţi de provocare de incendii a fost introdusă curtea marţială. Au fost suspendate pe timp de 8 luni revistele „Sovremennik" [20] şi „Russkoe Slovo" [21], a fost interzis ziarul „Den" [22] al lui Aksakov şi s-a introdus un sever regulament provizoriu al presei (care fusese aprobat încă de la 12 mai, *adică înainte de izbucnirea incendiilor*. Prin urmare, independent de incendii şi în ciuda părerii d-lui Panteleev, *„cursul vieţii"* se îndreaptă în mod categoric spre reacţiune), un regulament cu privire la supravegherea tipografiilor, au fost apoi operate numeroase arestări cu caracter politic (a lui Cernîşevski, N. Serno-Solovievici, Rîmarenko etc.), au fost închise şcolile de duminică şi sălile populare de lectură, au fost create noi dificultăţi la obţinerea de autorizaţii pentru conferinţe publice la Petersburg, a fost închisă secţiunea a 2-a de pe lîngă Fondul literar [23] şi chiar Clubul şahiştilor [24].

Comisia de anchetă n-a descoperit existenţa vreunei legături între incendii şi politică. Un membru al acestei comisii, pe nume Stolbovski, i-a povestit d-lui Panteleev „cum a reuşit el să dea de gol în faţa comisiei pe principalii martori falşi, care, pe cît se pare, nu erau decît nişte simple unelte ale agenţilor de poliţie" (325—326). Aşadar, există motive foarte temeinice să se creadă că *zvonurile despre studenţii incendiatori* erau răspîndite de poliţie. Pentru a calomnia pe revoluţionari şi pe cei ce protestau, se recurgea, prin urmare, la exploatarea cea mai mîrşavă a ignoranţei poporului pînă şi în plină „epocă de mari reforme".

www.dacoromanica.ro

țești, — în asemenea condiții cel mai prudent și mai lucid om politic ar fi trebuit să considere explozia revoluționară ca un lucru perfect posibil, iar răscoala țărănească — ca un pericol extrem de serios. În aceste condiții, guvernul absolutist, care considera că cea mai înaltă menire a sa constă, pe de o parte, în a apăra cu orice preț atotputernicia și iresponsabilitatea camarilei de la curte și a armatei de lipitori birocratice, iar pe de altă parte în a susține pe cei mai odioși reprezentanți ai claselor exploatatoare, *nu putea să procedeze altfel* decît exterminînd fără cruțare diferite persoane care nutreau o ură conștientă și neîmpăcată împotriva tiraniei și exploatării (adică pe „căpeteniile" „partidului revoluționar"), decît intimidînd și corupînd prin mici concesii mulțimea celor nemulțumiți. Ocnă pentru cei care preferau să tacă decît să aducă elogii stupide sau ipocrite „marii eliberări"; reforme *(inofensive pentru absolutism și pentru clasele exploatatoare)* pentru cei ce se lăsau amăgiți de liberalismul guvernului și erau încîntați că începe o eră de progres.

Nu vrem să spunem că toți sau numai unii dintre membrii clicii guvernante erau pe deplin conștienți de această tactică polițienească reacționară premeditată și o aplicau în mod sistematic. Unii dintre ei, în mărginirea lor, puteau, firește, să nu se gîndească la această tactică în ansamblul ei și, plini de naivitate, să se lase încîntați de „liberalism", al cărui înveliș polițist nu-l vedeau. În general, însă, nu încape îndoială că experiența și rațiunea colectivă a guvernanților îi făceau să aplice încontinuu această tactică. Doar nu degeaba cei mai mulți dintre potentați și demnitari au trecut printr-o îndelungată școală a slujirii lui Nicolaie I și a instructajului polițienesc, au trecut, cum se spune, prin ciur și prin dîrmon. Ei țineau minte cum monarhii ba cochetau cu liberalismul, ba erau călăii Radișcevilor și „asmuțeau" împotriva supușilor lor pe Arakceevi; ei țineau minte ziua de 14 decembrie 1825 [27] și exercitau funcția de jandarm al Europei, pe care a îndeplinit-o guvernul rus în anii 1848—1849 [28]. Experiența istorică a absolutismului nu numai că a făcut ca guvernul să practice o tactică de corupere și intimidare, dar a împins și pe mulți liberali independenți să recomande guvernului

www.dacoromanica.ro

această tactică. Cît de justă este această părere ne-o arată raţionamentele lui Koşelev şi Kavelin. În broşura sa „Constituţia, absolutismul şi Zemskaia duma" (Leipzig, 1862), A. Koşelev se pronunţă *împotriva* constituţiei, îşi exprimă preferinţa pentru o Zemskaia duma cu caracter consultativ şi prevede următoarea obiecţie:

„A convoca o Zemskaia duma înseamnă a împinge Rusia spre revoluţie, adică a face să se repete la noi acele États généraux* care s-au transformat în Convenţie şi şi-au încheiat activitatea prin evenimentele din anul 1792, cu proscrieri, ghilotină, noyades** etc." „Nu, domnilor, — răspunde Koşelev — nu convocarea unei Zemskaia duma deschide, pregăteşte terenul pentru o revoluţie aşa cum o înţelegeţi dv., ci, mai degrabă şi mai sigur, această revoluţie este provocată de acţiunile nesigure şi contradictorii ale guvernului, care face un pas înainte şi unul înapoi —, de ordinele şi legile greu aplicabile, de lanţurile care încătuşează gîndirea şi cuvîntul; de supravegherea poliţienească (făţişă sau, şi mai rău, secretă) a acţiunilor diferitelor pături sociale şi ale diferiţilor indivizi, de persecutarea meschină a unor persoane, de delapidarea vistieriei, de cheltuielile şi recompensele ei excesive şi nechibzuite, de incapacitatea oamenilor de stat şi înstrăinarea lor de Rusia etc. etc. Şi mai sigur pot duce la revoluţie (iarăşi în sensul în care o înţelegeţi dv.) — într-o ţară care abia şi-a venit în fire după mulţi ani de asuprire — execuţiile militare, cazematele şi deportările, fiindcă rănile vechi sînt incomparabil mai sensibile şi mai iritabile decît cele noi. Dar nu vă fie teamă: o revoluţie ca aceea din Franţa, care a fost înfăptuită, după cum credeţi dv., de ziarişti şi alţi publicişti, nu va avea loc la noi. Nădăjduim, de asemenea, că în Rusia nu va fi alcătuită (deşi aşa ceva e mai greu de garantat) vreo asociaţie de capete înfierbîntate, gata de orice, dispuse să aleagă asasinatul drept mijloc pentru a-şi atinge scopul. Dar mult mai probabil şi mai periculos este că, sub influenţa sciziunii, şi fără ca poliţia zemstvelor, cea orăşenească şi cea secretă, să observe, se va ajunge la o înţelegere între ţărani şi tîrgoveţi, cărora li se vor alătura tineri şi vîrstnici, autori şi adepţi ai proclamaţiilor « Velikoruss», «Molodaia Rossiia» etc. O asemenea înţelegere, care distruge totul şi predică egalitatea nu în faţa legii, ci împotriva ei (minunat liberalism mai e şi ăsta ! Noi, se înţelege, sîntem pentru egalitate, dar pentru o egalitate care *nu e împotriva* legii, a legii care distruge egalitatea !), nu obştea istorică, populară, ci o progenitură rahitică a ei, şi nu puterea raţiunii, de care se tem atît de mult unii dintre iluştrii noştri bărbaţi de stat, ci aceea a forţei brutale, la care ei înşişi recurg atît de bucuros,— o asemenea înţelegere, zic, este la noi mult mai lesne de realizat, şi ea poate fi mult mai puternică decît o opoziţie moderată, animată de cele mai bune intenţii şi independentă de guvern, care este atît de nesuferită birocraţilor noştri şi pe care ei o îngrădesc în fel şi chip, căutînd s-o înăbuşe. Să nu credeţi că partidul presei interne, secrete, anonime este puţin numeros şi slab, şi să nu vă închipuiţi că aţi pus mîna pe ramurile şi rădăcinile lui. Nu ! Împiedicînd tineretul să-şi termine

* — State generale. — *Nota trad.*
** — înecare în masă. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

studiile, ridicînd strengăriile la rangul de crimă de stat, aplicînd tot felul de măsuri de persecuție și supraveghere meschină, ați făcut să sporească înzecit forța acestui partid, l-ați ajutat să se întindă și să-și lărgească rîndurile pe întreg cuprinsul imperiului. La ce măsuri vor recurge oamenii noștri de stat cînd această înțelegere va fi urmată de o explozie? — La forța armată? Dar se vor putea ei oare bizui în mod sigur pe ea?" (pag. 49—51).

Din pompoasele fraze ale acestei tirade nu rezultă, oare, cît se poate de limpede următoarea tactică: zdrobește „capetele gata de orice" și pe adepții unei „înțelegeri între țărani și tîrgoveți", iar în ce privește „opoziția moderată, loială", ai grijă să-i satisfaci pretențiile și s-o dezbini prin unele concesii? Numai că guvernul s-a dovedit a fi mai deștept și mai abil decît își închipuiau d-l Koșelev și cei de-o seamă cu dînsul și a scăpat cu concesii mai mici decît înființarea unei Zemskaia duma „cu caracter consultativ".

Dar iată ce aflăm dintr-o scrisoare particulară adresată de K. D. Kavelin lui Herțen la 6 august 1862: „. . . Veștile din Rusia nu sînt, după părerea mea, atît de proaste. N-a fost arestat Nicolaie, ci Aleksandr Solovievici. Arestările nu mă surprind și, mărturisesc, nu mi se par de loc revoltătoare. Partidul revoluționar consideră că orice mijloace sînt bune atunci cînd e vorba de răsturnarea guvernului, iar guvernul se apără prin toate mijloacele. Altceva erau arestările și deportările pe vremea ticălosului de Nicolaie. Oamenii își dădeau viața pentru ideile, convingerile, credința și cuvintele lor. Aș vrea să fii tu în locul guvernului, și atunci să te văd cum ai proceda împotriva unor partide care acționează pe ascuns și pe față împotriva ta. Mi-e drag Cernîșevski, mi-e tare drag, dar un om atît de brouillon" (zurbagiu, certăreț, nesociabil și care bagă zizanii), „atît de lipsit de tact și de încrezut n-am mai văzut de cînd sînt. Să piară așa fără rost, chiar fără nici un rost! Că între incendii și proclamații există o legătură, nu mai încape acum nici o îndoială"*. Iată o mostră de servilă gîndire profesorală! Vinovați de toate sînt acești revoluționari, care sînt atît de încrezuți, că-i huiduiesc pe frazeologii liberali, atît de

* Acest citat este luat din traducerea în limba germană, publicată de Dragomanov, a corespondenței purtate de K. D. Kavelin și I. S. Turghenev cu A. I. Herțen: Bibliothek russischer Denkwürdigkeiten, herausgegeben von Th. Schiemann. Bd. 4, S. 65—66. (Biblioteca monumentelor literare ruse, editată de Th. Schiemann, vol. 4, pag. 65—66.— *Nota trad.*). Stuttgart, 1894.

www.dacoromanica.ro

zurbagii, că acţionează pe ascuns şi pe faţă împotriva guvernului, atît de lipsiţi de tact, că nimeresc la închisoarea „Petropavlovsk". Cu asemenea oameni, şi el, profesorul liberal, s-ar răfui „prin toate mijloacele", dacă s-ar afla la putere.

II

Reforma zemstvelor a fost, aşadar, una din concesiile smulse guvernului absolutist de valul frămîntărilor sociale şi al asaltului revoluţionar. Noi am analizat deosebit de amănunţit caracteristicile acestui asalt pentru a completa şi corecta cele spuse în „Memoriu", al cărui autor birocrat a prezentat într-o formă atenuată lupta care a dus la această concesie. Dar caracterul inconsecvent şi laş al acestei concesii reiese destul de clar şi din „Memoriu":

„La început, cînd abia se trecuse la reforma zemstvelor, a fost vorba, fără îndoială, să se facă un prim pas spre introducerea instituţiilor reprezentative*, dar după aceea, cînd contele Lanskoi şi N. A. Miliutin au fost înlocuiţi cu contele Valuev, s-a manifestat foarte limpede dorinţa, pe care n-a contestat-o nici fostul ministru al afacerilor interne, de a proceda într-un spirit împăciuitor, « delicat şi evaziv ». « Însuşi guvernul nu şi-a fixat încă un punct de vedere bine definit », a spus el atunci. Într-un cuvînt, s-a făcut o încercare pe care, din păcate, oamenii de stat o repetă foarte des şi care întotdeauna se soldează cu rezultate negative pentru toţi, şi anume încercarea de a proceda evaziv, situîndu-se între două opinii opuse şi, satisfăcînd năzuinţele liberale, de a menţine ordinea existentă . . ."

Este cît se poate de amuzant acest fariseic „din păcate"! Un ministru al guvernului poliţist prezintă drept ceva întîmplător o tactică pe care acest guvern *nu poate să n-o aplice*, pe care el a folosit-o cu prilejul promulgării legilor inspecţiei de fabrică, a legii cu privire la reducerea zilei de muncă (din 2 iunie 1897) şi pe care o aplică şi astăzi (1901), prin procedeele folosite de generalul Vannovski pentru a-şi atrage simpatia „societăţii" [29].

„Pe de o parte, în preambulul legii cu privire la zemstve se spunea că misiunea acestei legi, care se află în stare de proiect, este să dezvolte cît mai

* „Nu încape îndoială" că autorul „Memoriului", care repetă spusele lui Leroy-Beaulieu, comite o obişnuită exagerare birocratică. „Fără îndoială" că nici Lanskoi şi nici Miliutin nu s-au gîndit la ceva cu adevărat precis, aşa că este ridicol să consideri drept un „prim pas" frazele evazive ale lui Miliutin („în principiu, el este adept al constituţiei, dar consideră că adoptarea ei e prematură").

www.dacoromanica.ro

complet şi mai consecvent principiile autoadministrării locale, că « consiliul zemstvelor nu este decît un organ special al uneia şi aceleiaşi puteri de stat » . . . « Severnaia Poşta », pe vremea aceea organ de presă al ministerului afacerilor interne, făcea, în articolele sale, aluzii foarte transparente la faptul că instituţiile ce se creează acum vor fi o şcoală a instituţiilor reprezentative.

Pe de altă parte . . . în sus-numitul preambul zemstvele sînt categorisite drept nişte instituţii particulare şi obşteşti care sînt supuse legilor generale pentru aceleaşi considerente ca şi diferitele asociaţii şi persoane particulare . . .

Atît prevederile Legii din 1864 cît şi, mai ales, măsurile ulterioare luate de ministerul afacerilor interne, în legătură cu zemstvele, dovedesc destul de limpede că guvernanţii se temeau foarte mult de « caracterul de sine stătător » al zemstvelor şi le era frică să dea dezvoltarea cuvenită acestor instituţii, *întrucît îşi dădeau foarte bine seama la ce rezultate ar duce acest lucru*". (Subliniat de noi peste tot) . . . „Nu încape îndoială că cei care au fost nevoiţi să înfăptuiască reforma zemstvelor au acceptat acest lucru *numai ca o concesie făcută opiniei publice*, cu scopul — aşa cum s-a precizat în preambul — de « a pune capăt *speranţelor himerice şi năzuinţelor spre libertate care au fost trezite, în diferitele pături sociale*, de ideea instituirii zemstvelor »; totodată, aceste persoane îşi dădeau bine seama ce reprezintă ea (? reforma?) *şi au căutat să nu dea zemstvelor dezvoltarea cuvenită*, să le imprime un caracter particular, să limiteze competenţa lor etc. Liniştindu-i pe liberali cu promisiunea că primul pas nu va fi şi cel din urmă, spunînd sau, mai exact, repetînd cele spuse de adepţii orientării liberale în legătură cu necesitatea de a învesti zemstvele cu o putere reală şi de sine stătătoare, contele Valuev, *încă de pe vremea cînd se elabora Legea din 1864, a căutat în fel şi chip să îngrădească această putere şi să pună zemstvele sub o severă tutelă administrativă* . . .

Nefiind pătrunse de o singură idee călăuzitoare şi constituind doar un compromis între două orientări opuse, zemstvele — în forma în care au fost create de Legea din 1864, cînd au început să funcţioneze — s-au dovedit a nu corespunde ideii fundamentale de autoadministrare care a fost pusă la baza lor şi nici structurii administrative în care au fost mecanic încadrate şi care, pe deasupra, a rămas nereformată şi neadaptată la noile condiţii de viaţă. Legea din 1864 a încercat să împace lucruri ireconciliabile şi în felul acesta să satisfacă atît pe partizanii autoadministrării zemstvelor cît şi pe adversarii ei. *Celor dintîi li se ofereau aparenţe şi speranţe în viitor, iar pentru a face pe placul celorlalţi a fost stabilită o competenţă extrem de elastică pentru zemstve*".

Ce vorbe nimerite aruncă uneori, fără să vrea, miniştrii noştri cînd vor să pună piedici vreunui coleg şi să-şi manifeste profunzimea lor de gîndire, şi cît de mult le-ar folosi tuturor filistinilor naivi din Rusia şi tuturor admiratorilor „marilor" reforme să-şi atîrne în perete, încadrate în ramă de aur, remarcabilele precepte de înţelepciune poliţistă: „linişteşte-i pe liberali cu promisiunea că primul pas nu va fi şi cel din urmă", „oferă"-le „aparenţe şi speranţe de viitor"! Le-ar fi de folos, mai ales în momentul de faţă, să consulte aceste precepte ori de cîte ori citesc un articol

www.dacoromanica.ro

sau o notă de ziar în legătură cu „înduioşătoarea solicitudine" a generalului Vannovski.

Aşadar, zemstvele au fost sortite, de la bun început, să fie un fel de a cincea roată la căruţa administrativă a statului rus, o roată pe care birocraţia *o admitea* numai în măsura în care ea nu-i ştirbea atotputernicia, iar rolul deputaţilor aleşi de populaţie se mărginea la o practică goală, la simpla îndeplinire tehnică a unei serii de sarcini trasate de aceeaşi funcţionărime. Zemstvele nu şi-au avut organele lor executive şi au fost nevoite să acţioneze prin intermediul poliţiei; ele n-au fost legate una de alta şi au fost puse de îndată sub controlul administraţiei. Şi, făcînd această concesie, inofensivă pentru el, chiar a doua zi după instituirea zemstvelor, guvernul a început să le restrîngă în mod sistematic libertatea, să le fixeze îngrădiri: atotputernica clică birocratică *nu se putea* acomoda cu o reprezentanţă aleasă de toate stările sociale şi a început s-o persecute în fel şi chip. Tabelul de date în legătură cu aceste persecuţii, deşi vădit incomplet, constituie o parte extrem de interesantă a „Memoriului".

Am văzut de cîtă laşitate şi nechibzuinţă au dat dovadă liberalii în comportarea lor faţă de mişcarea revoluţionară de la începutul deceniului al 7-lea. În loc să sprijine „înţelegerea tîrgoveţilor şi ţăranilor cu adepţii proclamaţiei «*Velikoruss*»", ei se temeau de această „înţelegere" şi căutau să facă din ea o sperietoare pentru guvern. În loc să ia apărarea conducătorilor mişcării democratice persecutaţi de guvern, ei se spălau pe mîini, în chip fariseic, şi căutau să justifice măsurile luate de guvern. Şi ei şi-au căpătat pedeapsa bine meritată pentru această politică de trădare, de pălăvrăgeală demagogică şi de moliciune ruşinoasă. După ce s-a răfuit cu cei ce erau capabili nu numai să pălăvrăgească, dar şi *să lupte* pentru libertate, guvernul s-a simţit destul de tare pentru a înlătura, treptat, pe liberali de pe poziţiile modeste şi de importanţă secundară ocupate de ei „cu aprobarea autorităţilor". Cît timp a existat o primejdie serioasă din partea „înţelegerii tîrgoveţilor şi ţăranilor" cu revoluţionarii, ministerul afacerilor interne a bîiguit şi el cîte ceva despre „şcoala instituţiilor reprezentative", dar, după ce huiduitorii şi „zurbagiii" „lipsiţi de tact şi încrezuţi" au fost înlăturaţi, „şcolarii" au fost strînşi

www.dacoromanica.ro

în chingi fără nici un fel de menajamente. Începe o epopee tragicomică: zemstvele cer în mod stăruitor să se acorde noi drepturi, în timp ce lor li *se răpește* necontenit un drept după altul, iar la demersurile făcute li se răspunde cu povețe „părintești". Dar să lăsăm să vorbească datele istorice, fie și numai cele prezentate în „Memoriu".

La 12 octombrie 1866, o circulară a ministerului afacerilor interne pune pe funcționarii zemstvelor într-o totală dependență de instituțiile guvernamentale. La 21 noiembrie 1866 apare o lege care limitează dreptul zemstvelor de a impune la plata unor taxe întreprinderile comerciale și industriale. La o adunare a zemstvei din Petersburg în 1867, este aspru criticată această lege și (la propunerea contelui A.P. Șuvalov) se adoptă hotărîrea de a cere stăruitor guvernului ca la discutarea chestiunilor vizate de această lege să participe „cu forțe comune și activitate concomitentă administrația centrală și zemstvele". La această cerere guvernul răspunde prin lichidarea zemstvei din Petersburg și prin măsuri de represiune. Kruze, președintele Consiliului zemstvei din Petersburg, este deportat la Orenburg, contele Șuvalov este exilat la Paris, iar senatorului Liuboșcinski i se poruncește să demisioneze. „Severnaia Poșta" [30], organul ministerului afacerilor interne, publică un articol în care, „ca o explicare a acestei sancționări severe, se arată că nici adunările zemstvei, încă de la deschiderea ședințelor lor, n-au procedat în conformitate cu legea" (cu care lege? și de ce infractorii n-au fost urmăriți *pe cale judiciară?* căci tocmai atunci se instituie o justiție promptă, dreaptă și echitabilă?) „și, în loc să vină în sprijinul adunărilor zemstvelor din alte gubernii, folosindu-se de drepturile ce le-au fost acordate de forul suprem de a avea într-adevăr grijă de interesele gospodărești și administrative locale a căror ocrotire le-a fost încredințată" (adică în loc de a se supune în mod docil și de a se conforma „intențiilor" birocrației), „ele au manifestat în permanență tendința *de a provoca*, printr-o prezentare inexactă a lucrurilor și printr-o interpretare eronată a legilor, *neîncredere și lipsă de respect față de guvern*". Nu e de mirare că, după o asemenea săpuneală, „celelalte zemstve n-au sprijinit-o pe cea din Petersburg, deși legea din 21 noiembrie 1866 a stîrnit pretutindeni o profundă nemulțumire; mulți

www.dacoromanica.ro

spuneau despre ea, în cadrul adunărilor, că echivalează cu o desființare a zemstvelor".

La 16 decembrie 1866 apare o „lămurire", dată de senat, în care se arată că guvernatorilor li se acordă dreptul de a refuza confirmarea oricărei persoane alese de adunarea zemstvei, dacă guvernatorul consideră că ea nu inspiră încredere. La 4 mai 1867 apare o altă lămurire a senatului: dacă o zemstvă face cunoscute proiectele sale în toate celelalte gubernii, comite o faptă contrară legii, întrucît zemstvele trebuie să se ocupe de treburile locale. La 13 iunie 1867, Consiliul de stat a luat o hotărîre, sancționată de țar, prin care se interzicea publicarea, fără aprobarea autorităților guberniale locale, a hotărîrilor, dărilor de seamă asupra ședințelor, discuțiilor din cadrul ședințelor etc. care au avut loc la adunările publice de zemstvă, orășenești și de stări sociale. Mai departe, aceeași lege prevede o lărgire a puterii președinților de adunări de zemstvă, cărora li se acordă dreptul de a închide adunările și-i obligă, *sub amenințarea cu pedeapsă*, să le închidă pe acelea în care sînt puse în discuție probleme neconforme cu legea. Cercurile liberale au avut o atitudine extrem de ostilă față de această măsură, în care au văzut o serioasă îngrădire a activității zemstvelor. „Toată lumea — scria în jurnalul său Nikitenko — știe că zemstvele sînt legate de mîini și de picioare prin noua lege, prin care președinții de adunări și guvernatorii au căpătat o putere aproape nelimitată asupra lor". Circulara din 8 octombrie 1868 supune aprobării guvernatorilor pînă și publicarea dărilor de seamă ale consiliilor de zemstvă și limitează legăturile dintre zemstve. În anul 1869 se instituie funcția de inspectori de școli primare, în vederea înlăturării zemstvelor de la conducerea efectivă a învățămîntului public. Într-un decret întocmit de Comitetul de miniștri și sancționat de țar la 19 septembrie 1869 se declară că „zemstvele, atît prin componența lor cît și prin principiile lor de bază, nu sînt organe guvernamentale". Legea de la 4 iulie 1870 și circulara din 22 octombrie 1870 confirmă și întăresc dependența funcționarilor de zemstvă față de guvernatori. În anul 1871, printr-o serie de instrucțiuni, se acordă inspectorilor de școli primare dreptul de a destitui pe învățătorii considerați suspecți și de a suspenda orice

www.dacoromanica.ro

hotărîre a consiliului şcolar, supunînd chestiunea spre rezolvare inspectorului şcolar regional. La 25 decembrie 1873, într-un rescript adresat ministrului învăţămîntului public, Alexandru al II-lea îşi exprimă temerea că, *în caz de insuficientă supraveghere din partea organelor de inspecţie*, învăţămîntul public ar putea fi transformat *„într-un instrument de pervertire morală a poporului, în care sens s-au şi manifestat unele încercări"*, şi porunceşte mareşalilor nobilimii ca, ocupîndu-se îndeaproape de această chestiune, să contribuie la asigurarea unei înrîuriri morale asupra acestor şcoli. După aceea, în 1874 apare o nouă Lege cu privire la şcolile primare, prin care se acordă directorilor depline puteri în ce priveşte conducerea şcolilor respective. Zemstvele „protestează", dacă poate fi numită, fără ironie, protest cererea lor ca la revizuirea legii să participe şi reprezentanţi ai zemstvelor (demersul făcut în 1874 de zemstva din Kazan). Cererea, bineînţeles, este respinsă. Etc. etc.

III

Acestea au fost primele lecţii predate cetăţenilor ruşi la „şcoala instituţiilor reprezentative" organizată de ministerul afacerilor interne. Din fericire, în afară de şcolarii politici, care, referindu-se la declaraţiile făcute în deceniul al 7-lea cu privire la constituţie, scriau: „E timpul să ne lăsăm de prostii şi să ne apucăm de treabă; or, această treabă se poate face astăzi în instituţiile zemstvelor, şi nicăieri altundeva"*, au existat în Rusia şi „zurbagii", pe care nu-i satisfăcea o asemenea atitudine „plină de tact" şi care se duceau să desfăşoare propagandă revoluţionară în rîndurile poporului. Cu toate că ei păşeau sub steagul unei teorii care nu era, în fond, revoluţionară, propaganda lor trezea un sentiment de nemulţumire şi de protest în păturile largi ale tineretului cult. În ciuda teoriei utopice care nega importanţa luptei politice, mişcarea aceasta a dus la o crîncenă încăierare între un mănunchi de eroi şi guvern, la lupta pentru libertate politică. Datorită acestei lupte,

* Scrisoarea din 1865 a lui Kavelin către ai săi, în legătură cu cererea nobilimii din Moscova de „a se convoca o adunare generală a oamenilor de pe întreg pămîntul rusesc, pentru a discuta nevoile comune întregului stat".

www.dacoromanica.ro

şi numai ei, situaţia s-a schimbat din nou, guvernul a fost iarăşi nevoit să facă unele concesii, iar cercurile liberale au dovedit încă o dată lipsa lor de maturitate politică, incapacitatea lor de a susţine pe luptători şi de a exercita o presiune efectivă asupra guvernului. Tendinţele constituţionaliste ale zemstvelor s-au manifestat destul de limpede, dar ele s-au dovedit a nu fi altceva decît un „elan" neputincios. Şi asta în ciuda faptului că liberalismul zemstvelor, considerat ca atare, a făcut un însemnat pas înainte din punct de vedere politic. E remarcabilă, mai ales, încercarea lui de a forma un partid ilegal şi de a-şi crea un organ politic propriu. În „Memoriul" său, Witte grupează laolaltă date culese din cîteva scrieri ilegale (ale lui Kennan, Dragomanov, Tihomirov) pentru a caracteriza, cu ajutorul lor, „calea lunecoasă" (pag. 98) pe care au păşit zemstvele. Pe la sfîrşitul deceniului al 8-lea al secolului trecut au avut loc cîteva congrese ale liberalilor din zemstve. Liberalii au hotărît „să ia măsuri pentru a pune capăt, fie măcar pentru un timp oarecare, activităţii distructive a partidului revoluţionar extremist, întrucît erau convinşi că prin mijloace paşnice nu se va putea ajunge la nici un rezultat, dacă teroriştii vor continua să întărîte şi să hărţuiască guvernul cu ameninţări şi cu acte de violenţă" (pag. 99). Aşadar, în loc să se preocupe de extinderea luptei, de sprijinirea diferiţilor revoluţionari de către o pătură socială mai mult sau mai puţin largă, de organizarea unui asalt general (sub forma unei demonstraţii, a unui refuz al zemstvelor de a face cheltuielile obligatorii etc.), liberalii caută din nou cu acelaşi „tact" — ca „să nu întărîte" guvernul! — să obţină totul „prin mijloace paşnice" de felul acelora care în deceniul al 7-lea s-au dovedit, într-un mod atît de strălucit, că nu sînt bune de nimic!* Revoluţionarii, bineînţeles, n-au acceptat nici un fel de încetare sau întrerupere a ostilităţilor. Zemţii au

* Pe bună dreptate spunea Dragomanov: „În ceea ce priveşte liberalismul din Rusia, nici nu poate fi vorba, propriu-zis, de «mijloace» cu totul «paşnice», şi aceasta pentru că la noi orice cerere de schimbare a conducerii supreme este interzisă prin legi. Liberalii din zemstve trebuiau să treacă cu hotărîre peste această interdicţie şi, cel puţin în felul acesta, să-şi dovedească forţa lor în faţa guvernului şi a teroriştilor. Dar cum ei n-au dat dovadă de o asemenea forţă, s-au pomenit într-o situaţie cînd guvernul urmăreşte să desfiinţeze pînă şi zemstvele, ale căror atribuţii au fost şi aşa destul de mult ciuntite" (op. cit., pag. 41—42).

www.dacoromanica.ro

format atunci o „ligă a elementelor opoziționiste", care s-a transformat apoi în „Societatea uniunii zemstvelor și a administrării locale" sau „Uniunea zemstvelor". În programul Uniunii zemstvelor erau cuprinse următoarele revendicări: 1) libertatea cuvîntului și a presei, 2) garantarea inviolabilității persoanei și 3) convocarea unei Adunări constituante. Încercarea de a edita broșuri ilegale în Galiția a dat greș (poliția austriacă a confiscat manuscrisele și a arestat pe cei ce intenționau să le tipărească), și, începînd din august 1881, „Uniunea zemstvelor" a avut ca organ revista „Volnoe Slovo" [31], care a apărut la Geneva sub conducerea redacțională a lui Dragomanov (fost profesor la Universitatea din Kiev). „La urma urmei — scria chiar Dragomanov în 1888 — . . .nu se poate considera drept reușită experiența făcută cu editarea unui organ al zemstvelor sub forma revistei «Volnoe Slovo», fie chiar și pentru faptul că materialele care priveau în fond zemstvele au început să ajungă la redacție în mod regulat abia la sfîrșitul anului 1882, iar în mai 1883 revista și-a încetat deja apariția" (op. cit., pag. 40). Insuccesul organului liberal a fost un rezultat firesc al slăbiciunii mișcării liberale. În ziua de 20 noiembrie 1878, la Moscova, Alexandru al II-lea a rostit în fața reprezentanților stărilor sociale un discurs în care își exprima speranța că ei „vor face tot ce le stă în putință pentru ca tineretul rătăcit să nu apuce pe drumul nefast pe care încearcă să-l atragă niște oameni suspecți". După aceea a apărut și în „Pravitelstvennîi Vestnik" [32] (1878, nr. 186) un apel prin care se cerea concursul păturilor culte. Drept răspuns, cinci adunări ale zemstvelor (ale celor de la Harkov, Poltava, Cernigov, Samara și Tver) au declarat că e necesară convocarea unui Zemski sobor. „Se poate de asemenea crede — scrie Witte, autorul „Memoriului", după ce expune pe larg conținutul acestor adrese, dintre care numai trei au putut să apară în întregime în presă — că declarațiile zemstvelor cu privire la convocarea unui Zemski sobor ar fi fost cu mult mai numeroase dacă ministerul afacerilor interne n-ar fi luat din timp măsuri pentru interzicerea unor asemenea declarații: el a trimis mareșalilor nobilimii, care prezidează adunările de zemstvă din gubernîile respective, o circulară prin care le cerea să nu permită

www.dacoromanica.ro

să fie nici măcar citite asemenea adrese în cadrul acestor adunări. În unele localități au fost efectuate arestări și deportări de delegați ai zemstvelor, iar la Cernigov s-a mers pînă acolo că au fost aduși jandarmii în sala de ședință, pe care au evacuat-o cu forța" (104).

Revistele și ziarele liberale au sprijinit această mișcare; într-o petiție adresată lui Loris-Melikov, „25 de cetățeni de vază din Moscova" arătau că e necesară convocarea unei adunări independente, alcătuită din reprezentanți ai zemstvelor, căreia să i se propună să participe la conducerea națiunii [33]. *Se părea* că guvernul face o concesie pînă și prin numirea lui Loris-Melikov în postul de ministru al afacerilor interne. Dar *se părea* numai, fiindcă nu numai că nu s-a făcut nici un pas hotărît, dar nu s-a făcut măcar o declarație pozitivă, care să nu se preteze la anumite interpretări. Loris-Melikov a convocat pe redactorii publicațiilor periodice din Petersburg și le-a expus „programul", care constă în a afla care sînt dorințele, nevoile etc. ale populației, a da posibilitate zemstvelor etc. să beneficieze de drepturi legale (programul liberal garantează zemstvelor „drepturi" pe care legea le ciunteşte în mod sistematic!) etc. Autorul „Memoriului" scrie:

„Prin interlocutorii lui — de aceea au și fost ei convocați — programul ministrului a fost adus la cunoștința întregii Rusii. În fond, acest program nu promitea nimic precis. Oricine putea să înțeleagă din el ce voia, adică totul sau nimic. A avut dreptate în felul său (dar numai «în felul său», și nu absolut «în orice fel»?) una din publicațiile ilegale din acel timp, cînd a spus că în acest program se vede în același timp cum se mișcă «coada vulpii» și cum își arată colții «gura lupului» [34]. Această manifestare ostilă la adresa programului și a autorului său devine și mai de înțeles dacă se ține seama că, atunci cînd a comunicat acest program reprezentanților presei, contele le-a recomandat în mod insistent «să nu tulbure degeaba spiritele și să nu zăpăcească mințile oamenilor cu iluziile lor deșarte»". Dar zemții liberali n-au dat ascultare acestui *adevăr* împărtășit de foaia ilegală și au luat mișcarea „cozii de vulpe" drept „o nouă orientare", în care se poate avea încredere. „Zemstvele aveau încredere în guvern și-și manifestau

www.dacoromanica.ro

simpatia față de el — scrie Witte în „Memoriul" său, repetînd cele spuse de broșura ilegală „Părerile adunărilor de zemstvă despre situația actuală din Rusia" — de parcă le-ar fi fost teamă s-o ia înainte, să-i adreseze cereri exagerate". O mărturisire caracteristică a unor adepți ai zemstvelor, care își exprimă liber părerile: chiar la congresul din 1880, Uniunea zemstvelor a hotărît „să obțină instituirea unei reprezentanțe populare centrale, cu condiția ca să fiinţeze neapărat o singură cameră și să se acorde dreptul de vot universal", — și iată că această hotărîre de a *căuta să obții* își găsește realizarea în tactica: *„nu o lua înainte"*, *„ai încredere și manifestă-ți simpatia"* față de niște declarații echivoce și care nu obligă absolut la nimic! În naivitatea lor de neiertat, zemții și-au închipuit că a înainta petiții e tot una cu „a obține" — și petițiile „din partea zemstvelor au început să curgă cu duiumul". La 28 ianuarie 1881, Loris-Melikov a prezentat țarului un raport cu privire la constituirea unei comisii formate din delegați ai zemstvelor, în vederea elaborării proiectelor de legi indicate de „augusta voință", însă numai cu drept de vot consultativ. Comisia consultativă specială, instituită de Alexandru al II-lea, a aprobat această măsură, iar la 17 februarie 1881 concluziile ei au fost sancționate de țar, care a aprobat și textul comunicatului guvernamental propus de Loris-Melikov.

„Fără îndoială — scrie Witte, autorul „Memoriului" — că instituirea unei asemenea comisii pur consultative n-a însemnat încă întocmirea unei constituții". Dar — continuă el — cu greu s-ar putea tăgădui că acest fapt a însemnat un pas înainte (după reformele din deceniul al 7-lea) spre constituție, și nu spre altceva. Și autorul reproduce o știre apărută în presa străină, în care se arată că Alexandru al II-lea, referindu-se la raportul lui Loris-Melikov, a spus: „Dar astea-s niște États généraux [35]" . . . „Ceea ce ni se propune nouă nu este altceva decît un fel de adunare a notabililor lui Ludovic al XVI-lea" [36].

În ce ne privește, ținem să spunem că, în anumite condiții, realizarea proiectului lui Loris-Melikov *ar fi putut* să însemne un pas spre constituție, dar ar fi putut tot așa de bine să nu însemne un asemenea pas; aici totul era în funcție de alternativa: va fi mai tare presiunea partidului revoluționar

www.dacoromanica.ro

şi a societăţii liberale, sau împotrivirea partidului adepţilor neşovăielnici ai absolutismului, partid extrem de puternic şi de închegat, şi care nu-şi alege mijloacele? Dacă e să vorbim nu de ceea ce putea să fie, ci de ceea ce a fost, va trebui să constatăm faptul incontestabil că guvernul a dat dovadă de *şovăială*. Unii erau pentru o luptă hotărîtă împotriva liberalismului, în timp ce alţii erau pentru concesii. Dar — lucru deosebit de important — şi aceştia din urmă şovăiau, întrucît nu aveau un program bine precizat şi nu se ridicau deasupra nivelului unor birocraţi afacerişti.

„Contele Loris-Melikov — spune Witte, autorul „Memoriului" — părea că se teme să privească lucrurile în faţă, să-şi precizeze pe deplin programul, şi a continuat — ce-i drept, într-o altă direcţie — vechea politică evazivă faţă de zemstve, care fusese adoptată de contele Valuev.

După cum s-a relevat, pe bună dreptate, şi în publicaţiile legale de atunci, însuşi programul anunţat de Loris-Melikov se distingea printr-o extremă imprecizie. Această trăsătură e vizibilă în toate acţiunile şi afirmaţiile ulterioare ale contelui. Pe de o parte, el declară că absolutismul este « rupt de populaţie», că, după părerea lui, « concursul păturilor culte este forţa principală . . . », că el n-a considerat reforma proiectată « ca ceva definitiv, ci doar ca un prim pas» etc. Pe de altă parte, contele declara reprezentanţilor presei că « . . . speranţele care au fost trezite în rîndurile societăţii nu sînt altceva decît o iluzie deşartă . . . », iar în smeritul raport prezentat de el suveranului declara categoric că Zemski sobor ar fi « o periculoasă experienţă de întoarcere la trecut . . . », că măsura pe care o propune el nu va avea nici o importanţă în sensul îngrădirii absolutismului, deoarece n-are nimic comun cu formele constituţionale din Apus. În general, după observaţia atît de justă făcută de L. Tihomirov, însuşi raportul se caracterizează printr-o formă extrem de neclară" (pag. 117).

Faţă de *luptătorii* pentru libertate, Loris-Melikov, acest faimos erou al „dictaturii inimii" [37], a mers „cu cruzimea sa pînă acolo că a comis fapte nemaiîntîlnite nici înainte şi nici după aceea: un băiat de 17 ani a fost condamnat la moarte pe motiv că s-a găsit la el o foaie tipărită. Loris-Melikov n-a uitat nici cele mai îndepărtate colţuri ale Siberiei, pentru a înrăuţăţi şi acolo situaţia oamenilor care aveau de suferit pentru activitatea lor propagandistică" (V. Zasulici, în nr. 1 al revistei „Soţial-Demokrat" [38], pag. 84). Într-o vreme cînd guvernul se arăta atît de şovăielnic, numai o forţă capabilă de luptă serioasă ar fi putut să obţină o constituţie, dar o asemenea forţă n-a existat: revoluţionarii se epuizaseră în acţiunea de la 1 martie [39],

www.dacoromanica.ro

în rîndurile clasei muncitoare nu exista o mişcare largă sau o organizaţie fermă, iar cercurile liberale s-au dovedit a fi şi de data asta atît de puţin dezvoltate politiceşte, că şi după omorîrea lui Alexandru al II-lea s-au mărginit la simple cereri. Formulau asemenea cereri zemstvele şi oraşele, precum şi publicaţiile liberale („Poreadok“ [40], „Strana“ [41], „Golos“ [42]), prezentau asemenea cereri, într-o formă deosebit de loială, meşteşugită şi nebuloasă, unii liberali autori de memorii (marchizul Velepolski, profesorii Cicerin şi Gradovski. În „Memoriul“ lui Witte, conţinutul lor este redat după textul broşurii*: „Constituţia contelui Loris-Melikov“, ed. fondului presei libere ruse. Londra, 1893), născocind „ingenioase încercări de a-l trece pe monarh peste linia fatală, în aşa fel ca nici el să nu observe“. Urmarea a fost, bineînţeles, că, în lipsa unei forţe revoluţionare, toate aceste cereri prudente şi toate aceste născociri meşteşugite n-au dus la nici un rezultat, ceea ce a făcut ca partidul absolutismului să învingă, şi a învins, cu toate că, la 8 martie 1881, în Consiliul de Miniştri, majoritatea (7 contra 5) s-a pronunţat *pentru* proiectul lui Loris-Melikov. (Aşa stă scris în această broşură, dar nu înţeleg ce l-a făcut pe Witte, autorul „Memoriului“, care copiază din ea cu atîta fidelitate, să declare cu acest prilej: „Nu se ştie sigur ce s-a petrecut la această consfătuire — din 8 martie — şi la ce rezultate a ajuns ea; dar am comite o imprudenţă dacă am da crezare zvonurilor răspîndite în presa străină“, 124). La 29 aprilie 1881 a apărut manifestul — denumit de Katkov „mană cerească“ — cu privire la întărirea şi apărarea absolutismului [43].

Pentru a doua oară de la eliberarea ţăranilor, valul fluxului revoluţionar a fost respins, iar în urma acestui fapt, şi din cauza lui, pentru a doua oară mişcării liberale i-a luat locul *reacţiunea*, pe care cercurile progresiste ruseşti au început, firește, s-o deplîngă amarnic. Ele sînt mari meştere în

* În general, autorul „Memoriului“ copiază, după cum am văzut, cu multă minuţiozitate broşurile ilegale şi recunoaşte că „presa ilegală şi literatura străină au făcut, din punctul lor de vedere, o apreciere destul de justă a felului cum se prezintă problema“ (pag. 91). La acest învăţat „specialist în materie de stat“ nu găsim nimic original în afară de unele date brute, şi pentru a-şi putea formula un punct de vedere în principalele probleme politice din Rusia el este nevoit să recurgă la literatura ilegală.

www.dacoromanica.ro

această privinţă: ele deplîng lipsa de tact şi prea marea încredere în sine a revoluţionarilor, cînd ei hărţuiesc guvernul; deplîng lipsa de hotărîre a guvernului, cînd el, nevăzînd în faţa lui o adevărată forţă, face pseudoconcesii şi, dînd cu o mînă, ia cu cealaltă; deplîng „vremurile lipsite de idei şi de idealuri" cînd guvernul, răfuindu-se cu revoluţionarii nesprijiniţi de popor, încearcă să recupereze ceea ce a pierdut şi se fortifică în vederea unor noi lupte.

IV

Epoca „dictaturii inimii", cum a fost denumit ministeriatul lui Loris-Melikov, a arătat liberalilor noştri că, atunci cînd guvernul dă dovadă de prea multă şovăială şi cînd într-un consiliu de miniştri majoritatea aprobă „primul pas spre reformă", nici „constituţionalismul" unui ministru, şi nici chiar al unui prim-ministru, nu prezintă absolut nici o garanţie, dacă nu există o forţă socială serioasă, în stare să silească guvernul să capituleze. Interesant este, de asemenea, că nici guvernul lui Alexandru al III-lea, chiar după ce a publicat manifestul prin care urmărea întărirea absolutismului, n-a început să-şi arate numaidecît toţi colţii, ci a considerat necesar să încerce, un timp oarecare, să prostească „societatea". Cînd spunem „să prostească", nu ne gîndim să atribuim această politică vreunui plan machiavelic [44] al cutărui ministru, demnitar etc. N-am putea sublinia îndeajuns faptul că sistemul pseudoconcesiilor şi al unor paşi, în aparenţă importanţi, în „întîmpinarea" opiniei publice au intrat în sîngele oricărui guvern de astăzi, inclusiv guvernul rus, deoarece în decurs de generaţii s-a convins şi el de necesitatea de a ţine seama, într-un fel sau altul, de opinia publică şi în decurs de generaţii a educat oameni de stat versaţi în arta diplomaţiei interne. Un asemenea diplomat, a cărui misiune era să acopere retragerea guvernului spre reacţiune făţişă, a fost ministrul afacerilor interne, contele Ignatiev, care a luat locul lui Loris-Melikov. Ignatiev s-a manifestat în repetate rînduri ca un demagog şi un mincinos de cea mai crasă speţă, aşa că Witte, autorul „Memoriului", dă dovadă de multă „indulgenţă poliţistă", atunci cînd, vorbind de perioada

www.dacoromanica.ro

ministeriatului lui, o califică drept „o încercare nereușită de a crea o țară cu autoadministrare locală, în frunte cu țarul autocrat". E drept că tocmai o asemenea „formulă" a fost lansată atunci de I. S. Aksakov și că ea a fost folosită de guvern în cochetările sale și făcută praf de Katkov, care a demonstrat în mod temeinic legătura necesară dintre administrarea locală și constituție. Dar ar fi să dăm dovadă de miopie, dacă am căuta *să explicăm* o anumită tactică a guvernului polițist (o tactică pe care însăși natura lui îl determină s-o adopte) prin predominarea, în momentul respectiv, a unei concepții politice sau a alteia.

Ignatiev a emis o circulară în care promitea că guvernul „va lua măsuri urgente pentru a stabili în mod exact modalitățile menite să asigure un succes cît mai însemnat participării active a fruntașilor locali la aplicarea prescripțiilor emise de suveran". Drept răspuns la acest „apel", zemstvele au cerut „să fie convocați aleșii poporului" (din memoriul delegatului zemstvei din Cerepoveț; în ce privește opinia delegatului zemstvei din Kirillov, guvernatorul n-a permis nici măcar ca ea să fie dată publicității). Guvernul a recomandat guvernatorilor să „nu dea curs" unor asemenea demersuri, „și în același timp au fost, probabil, luate măsurile necesare pentru ca asemenea demersuri să nu fie întreprinse și de alte adunări". Se face faimoasa încercare de a convoca, potrivit alegerii făcute de miniștri, „persoane competente" (pentru a discuta chestiunea reducerii ratelor de răscumpărare, a reglementării strămutărilor de populație, a reformei administrației locale etc.). „Lucrările comisiilor de expertiză nu s-au bucurat de simpatia societății și, *în ciuda tuturor măsurilor preventive*, au provocat chiar un protest direct din partea zemstvelor. Douăsprezece adunări de zemstvă au cerut ca membrii zemstvelor să fie invitați să participe la activitatea legislativă nu de la caz la caz, ci în mod permanent, și ca ei să nu fie numiți de guvern, ci aleși de către zemstve". În zemstva din Samara, o asemenea propunere a fost oprită de președinte, „ceea ce a făcut ca cei prezenți să părăsească adunarea în semn de protest" (Dragomanov, op. cit., pag. 29; „Memoriu", pag. 131). Că contele Ignatiev îi *păcălea* pe zemți se vede, de pildă, din următorul fapt: „Mareșalul nobilimii din Poltava, d-l Ustimovici, autorul proiectului

www.dacoromanica.ro

de adresă din 1879 în legătură cu constituţia, a declarat deschis, în adunarea gubernială a nobililor, că a primit din partea contelui Ignatiev *asigurarea formală* (sic!) că guvernul va face apel la reprezentanţii ţării să participe la activitatea legislativă" (Dragomanov, op. cit.).

Camuflarea, cu aceste tertipuri ale lui Ignatiev, a trecerii guvernului la o orientare politică cu totul nouă s-a încheiat, şi nu degeaba D. A. Tolstoi, numit la 30 mai 1882 în postul de ministru al afacerilor interne, a căpătat porecla de „ministru al luptei". Demersurile zemstvelor, chiar cele în legătură cu organizarea unor congrese particulare, erau respinse fără nici un menajament, şi s-a întîmplat chiar ca, în urma plîngerii guvernatorului împotriva „opoziţiei sistematice" a unei zemstve (cea din Cerepoveţ), consiliul acesteia să fie înlocuit printr-o comisie guvernamentală, iar membrii consiliului să fie sancţionaţi cu deportare administrativă. D. A. Tolstoi, discipol şi adept credincios al lui Katkov, a hotărît să purceadă pur şi simplu la o „reformă" a zemstvelor, plecînd de la ideea fundamentală (care, după cum am văzut, este într-adevăr confirmată de istorie) că „opoziţia faţă de guvern s-a cuibărit adînc în zemstve" (pag. 139 din „Memoriu": din proiectul iniţial de reformă a zemstvelor). D. A. Tolstoi proiecta să înlocuiască consiliile zemstvelor prin instituţii subordonate guvernatorului şi să stabilească obligaţia ca toate hotărîrile adunărilor zemstvelor să fie supuse aprobării acestuia. Am fi avut astfel o reformă într-adevăr „radicală", însă foarte interesant este că pînă şi acest discipol al lui Katkov şi „ministru al luptei" „nu s-a abătut — după cum se exprimă chiar autorul „Memoriului" — de la obişnuita politică a ministerului afacerilor interne faţă de zemstve. Ideea sa — de a desfiinţa, în fond, zemstvele — n-a fost exprimată în mod direct în proiectul său; sub pretextul unei dezvoltări normale a principiilor autoadministrării, el urmărea să menţină forma exterioară a acesteia, lipsind-o însă de orice conţinut lăuntric". În Consiliul de stat, această înţeleaptă politică a „cozii de vulpe" a fost completată şi dezvoltată, şi, ca urmare, legea zemstvelor din 1890 „n-a fost altceva decît o nouă jumătate de măsură în istoria acestei instituţii. Ea n-a desfiinţat zemstvele, dar le-a depersonalizat şi le-a făcut să fie lipsite

www.dacoromanica.ro

de viață; n-a desființat nici principiul reprezentării tuturor stărilor sociale, dar i-a imprimat caracterul unei instituții care reprezintă interesele unor anumite stări sociale; . . .n-a făcut din zemstve adevărate organe ale puterii, . . .ci a instituit asupra lor o și mai mare tutelă a guvernatorilor, . . .a lărgit dreptul de protest al guvernatorilor". „Legea din 12 iulie 1890 a însemnat, în intenția autorului, un pas înainte spre desființarea zemstvelor, și în nici un caz o transformare radicală a administrării lor".

Noua „jumătate de măsură" — după cum se spune mai departe în „Memoriu" — nu făcea să dispară opoziția față de guvern (opoziția față de guvernul reacționar nici nu putea, bineînțeles, să fie lichidată printr-o întețire a acestui reacționarism), și nu făcea decît să disimuleze *unele* manifestări ale ei. Opoziția se manifesta, în primul rînd, prin aceea că unele legi îndreptate împotriva zemstvelor, dacă se poate spune așa, întîmpinau rezistență și de facto nu erau aplicate; în al doilea rînd, ea se manifesta tot prin demersuri constituționale (sau, cel puțin, care aduceau a constituționalism). Primul fel de opoziție s-a manifestat, de pildă, împotriva legii de la 10 iunie 1893, care supunea unei reglementări amănunțite organizarea serviciului medical de către zemstve. „Zemstvele au dat o ripostă unanimă ministerului afacerilor interne, care a și început să bată în retragere. A fost nevoie de suspendarea aplicării statutului, care era deja alcătuit, și de punerea lui deoparte, pentru a alcătui o culegere completă de legi și a elabora un nou proiect, bazat pe principii cu totul opuse (adică mai pe placul zemstvelor)". Legea de la 8 iunie 1893 cu privire la evaluarea bunurilor imobile, care de asemenea introducea principiul reglementării și stînjenea drepturile zemstvelor în ce privește impunerea, a fost și ea întîmpinată cu răceală, și în majoritatea cazurilor „nu este de loc aplicată". Forța instituțiilor medicale și statistice care au fost create de zemstve și care au adus un însemnat folos populației (în comparație cu birocrația, bineînțeles) se dovedește a fi suficientă pentru a paraliza statutele fabricate în cancelariile din Petersburg.

Celălalt fel de opoziție s-a manifestat și în noile zemstve, în 1894, cînd în adresele prezentate de ele lui Nicolaie al II-lea se făcea din nou aluzie foarte transparentă la cererile lor

www.dacoromanica.ro

de a se acorda o lărgire a dreptului de administrare locală şi cînd aceste adrese au prilejuit „celebrele" cuvinte pe seama visurilor absurde.

„Tendinţele politice" ale zemstvelor n-au dispărut, ceea ce-i umple de groază pe domnii miniştri. Autorul „Memoriului" vorbeşte de amarnicele jeluiri ale guvernatorului din Tver (de care a aflat din darea lui de seamă pe anul 1898) împotriva „unui cerc bine închegat de oameni cu orientare liberală", care concentrează în mîinile lui întreaga conducere a treburilor zemstvei guberniale. „Din darea de seamă pe 1895 a aceluiaşi guvernator reiese că lupta împotriva opoziţiei desfăşurate de zemstve constituie o grea sarcină a administraţiei locale şi că mareşalilor nobilimii, care prezidează adunările zemstvelor, li se cere uneori să dea dovadă chiar de «curaj civic» (sic!) pentru a pune în aplicare dispoziţiile cuprinse în circularele confidenţiale ale ministerului afacerilor interne cu privire la chestiunile de care nu trebuie să se ocupe zemstvele". Mai departe se povesteşte cum, înainte de deschiderea adunării, mareşalul de gubernie al nobilimii a predat funcţia de preşedinte celui de judeţ (din Tver), cel din Tver celui din Torjok, iar acesta, îmbolnăvindu-se şi el, a transmis-o celui din Stariţa. Aşadar, pînă şi mareşalii nobilimii dau bir cu fugiţii, nevrînd să îndeplinească funcţii poliţieneşti! „Prin legea din 1890 — se jeluie autorul „Memoriului" — s-a imprimat zemstvelor un caracter de instituţie limitată la anumite stări sociale, în adunări a fost întărit elementul guvernamental, în compoziţia adunărilor guberniale ale zemstvelor au fost introduşi toţi mareşalii de judeţ ai nobilimii şi toţi zemski nacialnicii, iar dacă asemenea zemstve birocratice, limitate la anumite stări sociale, despersonalizate, continuă totuşi să manifeste o tendinţă politică, asta ar trebui să ne dea de gîndit". . . .„Împotrivirea nu este lichidată: există, fără îndoială, o nemulţumire surdă, o opoziţie tacită, şi toate acestea vor exista atîta timp cît nu vor fi dispărut zemstvele în care sînt reprezentate toate stările sociale". Acesta este ultimul cuvînt al înţelepciunii birocratice: dacă o reprezentare ciuntită dă naştere la nemulţumire, atunci desfiinţarea oricărei reprezentări — după simpla logică omenească — va face ca această nemulţumire şi această opoziţie să

www.dacoromanica.ro

crească şi mai mult. D-l Witte îşi închipuie că, dacă s-ar închide una dintre instituţiile care fac să fie auzită măcar o părticică de nemulţumire, nemulţumirea ar dispărea! Dar credeţi dv. că pentru asta propune vreo măsură hotărîtoare, cum ar fi desfiinţarea zemstvelor? Nu, nici vorbă de aşa ceva. Criticînd cu vehemenţă politica evazivă doar de dragul unei vorbe de duh, Witte nu propune nici el nimic în afară de această politică, şi nici nu poate să propună fără să-şi iasă din pielea lui de ministru al unui guvern absolutist. El îndrugă nişte vorbe, cu totul lipsite de importanţă, despre „o a treia cale": fără dominaţia birocraţiei şi fără administrare locală, şi cu o reformă administrativă „care să organizeze în mod just" „participarea elementelor sociale la activitatea instituţiilor guvernamentale". Nu e greu să spui o asemenea absurditate, numai că acum — după atîtea experienţe cu tot felul de „persoane competente" — această născocire nu va mai înşela pe nimeni: e prea evident că, atîta timp cît *lipseşte o constituţie*, orice „participare a elementelor sociale" ar fi o ficţiune, o subordonare a societăţii (sau a cutăror sau cutăror „chemaţi" din partea societăţii) faţă de birocraţie. Criticînd o măsură izolată a ministerului afacerilor interne — introducerea zemstvelor în regiunile periferice —, Witte nu ne poate oferi absolut nimic nou în problema generală ridicată chiar de el şi nu face decît să reia vechile metode cu jumătăţile de măsuri, cu pseudoconcesiile, cu tactica de a promite marea cu sarea şi de a nu face nimic din tot ce ai promis. Nu se poate îndeajuns sublinia cît de mult se identifică Witte cu Goremîkin în problema generală a „orientării politicii interne", astfel că discuţia dintre ei nu este altceva decît o controversă în familie, o gîlceavă internă în cadrul aceleiaşi bande. Pe de o parte, Witte se grăbeşte să declare că „eu n-am propus şi nu propun desfiinţarea zemstvelor, şi nici o dărîmare a ordinii existente... eu nu cred că în condiţiile actuale poate fi vorba de desfiinţarea lor (a zemstvelor existente)". Witte, „la rîndul său, e de părere că, o dată cu crearea unei puteri guvernamentale locale trainice, zemstvele vor putea inspira mai multă încredere" ş.a.m.d. Creînd un puternic aparat birocratic cu scopul de a-l contrapune administrării locale (adică reducînd la

www.dacoromanica.ro

neputință administrarea locală), ea va putea să inspire mai multă „încredere". Aceeași veche poveste! D-l Witte se teme numai de „instituțiile în care sînt reprezentate toate stările sociale"; el „nu s-a gîndit cîtuși de puțin și n-a considerat că activitatea a tot felul de corporații și asociații, de uniuni pe stări sociale sau pe profesiuni ar prezenta vreun pericol pentru absolutism". De pildă, în ce privește „obștile sătești", pentru d-l Witte nu există nici o îndoială că, datorită „stării lor de înapoiere", nu prezintă nici un pericol pentru absolutism. „Precumpănirea relațiilor agrare și a intereselor legate de ele imprimă populației sătești particularități spirituale, care o fac să fie indiferentă față de tot ce iese din cadrul politicii propriei lor ogrăzi... La diferite adunări, țăranul nostru se ocupă de felul cum sînt așezate impozitele,... cum sînt repartizate loturile de pămînt etc. În afară de asta, el este analfabet sau semianalfabet, și, în acest caz, *de ce politică mai poate fi vorba aici?*". Precum vedeți, d-l Witte este cît se poate de lucid. Despre uniunile pe stări sociale el spune că, în ce privește pericolul pe care-l prezintă pentru puterea centrală, „o importanță esențială prezintă faptul că ele nu sînt unite prin interese comune. Profitînd de această lipsă de unitate, guvernul poate oricînd să găsească, împotriva revendicărilor politice ale unei stări sociale, sprijin și contrapondere la celelalte". Și „programul" lui Witte — „o participare just organizată a elementelor sociale la activitatea instituțiilor guvernamentale" — nu reprezintă altceva decît una din nesfîrșitele încercări ale statului polițist de „a dezbina" populația.

Pe de altă parte, și d-l Goremîkin, cu care d-l Witte polemizează cu atîta înverșunare, duce și el aceeași sistematică politică de dezbinare și împilare. El încearcă (în memoriul la care îi răspunde Witte) să demonstreze că e necesară creafea de noi posturi de funcționari pentru supravegherea zemstvelor; se pronunță pînă și împotriva aprobării unor simple congrese locale ale militanților zemstvelor; este cu trup și suflet pentru legea din 1890, care reprezintă un pas înainte spre desființarea zemstvelor; se teme ca zemstvele să nu includă în programele lucrărilor de evaluare „probleme tendențioase" și se teme de statistica zemstvelor în general; susține că școala primară trebuie să fie scoasă

www.dacoromanica.ro

din mîna zemstvelor şi trecută pe seama instituţiilor guvernamentale; încearcă să demonstreze că zemstvele nu sînt în stare să organizeze aprovizionarea (militanţii zemstvelor, vedeţi dv., îşi fac „o idee exagerată despre proporţiile calamităţii şi despre nevoile populaţiei care a avut de suferit de pe urma recoltei proaste"!!); el a apărat regulamentul cu privire la limitarea plafonului de impuneri făcute de zemstve, „în scopul ocrotirii proprietăţii funciare de creşterea excesivă a taxelor fixate de zemstve". În felul acesta are perfectă dreptate Witte cînd spune că „întreaga politică a ministerului afacerilor interne faţă de zemstve nu este decît o lentă, dar continuă subminare a organelor lor, o diminuare treptată a importanţei lor şi o concentrare, de asemenea treptată, a funcţiilor lor în mîinile instituţiilor de stat. Se poate spune, fără nici o exagerare, că, atunci cînd « măsurile luate în ultima vreme pentru a pune ordine în diferitele ramuri ale gospodăriei şi administraţiei zemstvelor» — măsuri indicate în acest memoriu (al lui Goremîkin) — vor fi duse la bun sfîrşit, nu vom avea în realitate nici un fel de administraţie locală, din zemstve nu vor mai rămîne decît ideea şi învelişul exterior, fără nici un conţinut concret". Politica lui Goremîkin (şi, mai mult încă, aceea a lui Sipeaghin), precum şi aceea a lui Witte duc, prin urmare, la unul şi acelaşi rezultat, şi toată această competiţie în problema zemstvelor şi a constituţionalismului nu este, repetăm, decît o simplă ceartă în familie. Cei ce se iubesc se tachinează. Acesta este bilanţul „luptei" dintre d-nii Witte şi Goremîkin. Cît priveşte concluziile noastre în problema generală a absolutismului şi a zemstvelor, socotim că e mai potrivit ca ele să fie încadrate în analiza pe care o vom face prefeţei d-lui R.N.S.*

V

Prefaţa d-lui R.N.S. conţine multe lucruri interesante. În cuprinsul ei sînt atinse cele mai vaste probleme: transformarea politică a Rusiei, diferitele moduri de înfăptuire

* Cu acest pseudonim semna d-l Struve. (Nota autorului la ediţia din 1907. — *Nota red.*).

www.dacoromanica.ro

a acestei transformări, însemnătatea diverselor forţe care duc la transformare. Pe de altă parte, d-l R.N.S., care, pe cît se vede, se află în strînse legături cu cercurile liberale în general, şi cu cercurile liberale din zemstve în special, aduce, fără îndoială, ceva nou în corul literaturii noastre „ilegale". De aceea, atît pentru lămurirea problemei principiale a semnificaţiei politice a zemstvelor cît şi pentru cunoaşterea tendinţelor şi... nu spun: a orientării, ci a stării de spirit din cercurile apropiate de liberali — este cît se poate de indicat să ne oprim ceva mai pe larg asupra acestei prefeţe, să vedem dacă acest element nou este pozitiv sau negativ, în ce măsură este pozitiv, în ce măsură este negativ şi în ce constă caracterul său negativ.

Principala particularitate a concepţiilor d-lui R.N.S. constă în următoarele. După cum se vede din numeroasele pasaje din articolul lui citate de noi mai jos, el este pentru o dezvoltare paşnică, treptată, strict legală. Pe de altă parte, el se pronunţă cu hotărîre împotriva absolutismului şi doreşte din tot sufletul libertatea politică. Dar absolutismul tocmai de aceea este absolutism, pentru că interzice şi înăbuşă *orice* tendinţe de „dezvoltare" spre libertate. Întregul articol al d-lui R.N.S. este pătruns de această contradicţie, ceea ce face ca raţionamentele lui să fie extrem de inconsecvente, şubrede, nesigure. Despre o împăcare a constituţionalismului cu grija pentru o dezvoltare strict legală a Rusiei absolutiste se poate vorbi numai dacă se presupune sau, cel puţin, se admite că guvernul absolutist îşi va da *singur* seama, va obosi, va ceda etc. Şi d-lui R.N.S., într-adevăr, i se întîmplă ca, de la înălţimea indignării sale civice, să alunece pînă la acest punct de vedere vulgar, specific celui mai nedezvoltat liberalism. Iată un exemplu. D-l R.N.S. spune despre sine: „...noi, care vedem în lupta pentru libertatea politică a contemporanilor conştienţi din Rusia jurămîntul lor hanibalian, care e tot atît de sfînt cum a fost odinioară, pentru oamenii din deceniul al 5-lea, lupta pentru eliberarea ţăranilor..." şi încă: „...oricît de greu ne este nouă, celor care am depus «jurămîntul hanibalian» de luptă împotriva absolutismului" etc. Bine spus, şi în cuvinte impresionante! Aceste cuvinte impresionante ar fi înfrumuseţat întreg articolul, dacă el

www.dacoromanica.ro

ar fi fost pătruns de acelaşi spirit de luptă neşovăitoare, intransigentă („jurămîntul hanibalian"!). Aceste cuvinte impresionante — tocmai pentru că sînt atît de impresionante — vor produce o disonanţă, dacă alături de ele va apare o notă de împăciuire şi liniştire artificială, o încercare de a promova, fie chiar şi cu preţul a tot felul de artificii, concepţia dezvoltării paşnice, strict legale. Or, la d-l R.N.S. o asemenea notă şi asemenea încercări apar, din păcate, destul de des. El consacră, de pildă, nu mai puţin de o pagină şi jumătate unei meticuloase „fundamentări" a ideii că „politica de stat din timpul domniei lui Nicolaie al II-lea merită o condamnare *şi mai* (subliniat de noi) aspră din punct de vedere moral şi politic decît modul ridicol cum au fost revizuite, în timpul lui Alexandru al III-lea, reformele lui Alexandru al II-lea". Dar de ce o condamnare *mai* aspră? Fiindcă Alexandru al III-lea, vedeţi dv., a luptat împotriva revoluţiei, în timp ce Nicolaie al II-lea luptă împotriva „năzuinţelor legale ale societăţii ruse"; primul s-a războit cu forţele sociale conştiente din punct de vedere politic, iar celălalt se războieşte „cu nişte forţe sociale cu totul paşnice şi care, uneori, acţionează chiar fără a fi călăuzite de o idee politică clară" („care nici nu-şi dau prea bine seama că activitatea lor culturală conştientă duce la subminarea ordinii de stat"). De fapt, această afirmaţie este într-o foarte mare măsură inexactă — lucru despre care vom vorbi mai jos. Dar şi în afară de asta, nu putem să nu semnalăm unele ciudăţenii în înseşi raţionamentele autorului. El condamnă absolutismul, iar dintre cei doi autocraţi condamnă *mai mult* pe unul, şi nu pentru caracterul politicii sale, care a rămas aceeaşi ca şi înainte, ci pentru că în faţa acestuia nu există (pasămite) „zurbagii" care să provoace, „cum e şi firesc", din partea lui o ripostă vehementă, deci nu există nici un motiv de persecuţie. Nu transpiră oare, din însăşi folosirea unui asemenea argument, o vădită concesie preasmeritei afirmaţii că tătucului-ţar n-are de ce să-i fie teamă să convoace pe oamenii care îi sînt pe plac, fiindcă toţi aceşti oameni care îi sînt pe plac nici nu s-au gîndit vreodată la ceva care să iasă din cadrul năzuinţelor paşnice şi al strictei legalităţi? Nu ne miră să constatăm o asemenea „desfăşurare a gîn-

www.dacoromanica.ro

durilor" (sau o asemenea desfăşurare a minciunii) la d-l Witte, care scrie în memoriul său: „S-ar părea că, acolo unde nu există nici partide politice, nici revoluţii şi unde nimeni nu contestă drepturile puterii supreme, administraţia nu poate fi opusă poporului sau societăţii. . ."* etc. Nu ne mirăm să găsim un asemenea raţionament la d-l Cicerin, care în memoriul prezentat după 1 martie 1881 contelui Miliutin declara că „puterea de stat trebuie, mai întîi de toate, să-şi arate energia, să dovedească că nu şi-a plecat steagul în faţa ameninţării", că „ordinea monarhică este compatibilă cu instituţiile libere numai atunci cînd ele sînt rodul dezvoltării paşnice, al iniţiativei paşnice a însăşi puterii supreme", şi opina pentru crearea unei puteri „viguroase şi liberale", care să acţioneze cu ajutorul unui „organ legislativ întărit şi reînnoit de elementul ales"**. Din partea unuia ca d-l Cicerin ar fi cît se poate de firesc să considere că merită să fie condamnată mai mult politica lui Nicolaie al II-lea, *pentru că* în timpul domniei lui dezvoltarea paşnică şi iniţiativa desfăşurată în linişte de însăşi puterea supremă *ar putea* să ducă la crearea unor instituţii libere. Dar este oare firesc, este oare nimerit un asemenea raţionament din partea unui om care a depus jurămînt de luptă hanibalian?

Nici din punctul de vedere al faptelor n-are dreptate d-l R.N.S. „Acum — spune el, comparînd domnia actuală cu cea precedentă — . . .nimeni nu se gîndeşte în mod serios la o răsturnare violentă de felul aceleia pe care şi-o imaginau militanţii organizaţiei «Narodnaia volea»". Parlez pour vous, monsieur! Vorbiţi numai pentru dv.! Noi însă ştim perfect de bine că în timpul actualei domnii mişcarea revoluţionară din Rusia nu numai că n-a pierit şi n-a slăbit în comparaţie cu perioada de domnie a ţarului precedent, dar, dimpotrivă, a reînviat şi a devenit mult mai puternică. Şi ce fel de mişcare „revoluţionară" ar mai

---

* Pag. 205. „Un asemenea raţionament nu este nici măcar inteligent", remarcă d-l R.N.S. într-o notă la acest pasaj. Şi are perfectă dreptate. Dar sus-menţionatele raţionamente ale d-lui R.N.S. de la pag. XI—XII ale prefeţei lui nu sînt şi ele croite tot pe acelaşi calapod?

** „Memoriul" lui Witte, pag. 122—123. „Constituţia contelui Loris-Melikov", pag. 24.

www.dacoromanica.ro

fi şi asta, dacă nici unul dintre participanţi nu s-ar gîndi în mod serios la o răsturnare violentă? Ni se va obiecta, poate, că în rîndurile citate de noi d-l R.N.S. nu are în vedere o răsturnare violentă în general, ci una specific „narodovolistă", adică o răsturnare care să fie în acelaşi timp politică şi socială, care să nu ducă doar la doborîrea absolutismului, ci şi la cucerirea puterii. O asemenea obiecţie ar fi lipsită de sens, deoarece, în primul rînd, pentru absolutismul considerat ca atare (adică pentru guvernul absolutist, şi nu pentru „burghezie" sau pentru „societate") important nu este, în nici un caz, *de ce* vor să-l răstoarne, ci că vor să-l răstoarne. Iar în al doilea rînd, şi militanţii organizaţiei „Narodnaia volea", încă de la începutul domniei lui Alexandru al III-lea, „au oferit" guvernului tocmai alternativa pe care o pune social-democraţia în faţa lui Nicolaie al II-lea: sau luptă revoluţionară, sau renunţarea la absolutism. (Vezi scrisoarea din 10 martie 1881 a Comitetului executiv al organizaţiei „Narodnaia volea", adresată lui Alexandru al III-lea, în care erau puse două condiţii: 1) amnistie generală pentru toate delictele politice şi 2) convocarea reprezentanţilor întregului popor rus, aleşi pe bază de vot universal şi în condiţii de libertate a presei, a cuvîntului şi a întrunirilor). Dar d-l R.N.S. ştie şi dînsul foarte bine că mulţi oameni, nu numai dintre intelectuali, dar şi din rîndurile clasei muncitoare „se gîndesc serios" la o răsturnare violentă; aruncaţi-vă ochii pe pag. XXXIX şi urm. din articolul lui, unde se vorbeşte despre „social-democraţia revoluţionară", căreia îi sînt asigurate atît „baza de masă cît şi forţele intelectuale" şi care păşeşte la „luptă politică hotărîtă", la „lupta sîngeroasă desfăşurată de Rusia revoluţionară împotriva regimului absolutist-birocratic" (XLI). Nu încape, astfel, nici o îndoială că „vorbele leale" ale d-lui R.N.S. nu reprezintă decît un procedeu special, o încercare de a influenţa guvernul (sau „opinia publică"), încredinţîndu-l de modestia sa (sau a altora).

De altfel, d-l R.N.S. consideră că noţiunii de luptă i se poate da o interpretare foarte largă. „Desfiinţarea zemstvelor — scrie el — va da un mare atu propagandei revoluţionare — facem această afirmaţie cu toată obiectivitatea

www.dacoromanica.ro

(sic!), fără nici un sentiment de repulsie faţă de ceea ce se numeşte de obicei activitate revoluţionară, dar şi fără să ne lăsăm încîntaţi şi captivaţi tocmai de această formă (sic!) de luptă pentru progresul politic şi social". Această tiradă este cît se poate de semnificativă. Îndărătul acestei formulări cvasisavante, care face în mod cu totul inoportun paradă de „obiectivitate" (din moment ce însuşi autorul pune chestiunea preferinţei lui pentru o formă sau alta de activitate sau de luptă, a vorbi despre obiectivitatea atitudinii sale este acelaşi lucru cu a spune că de două ori doi fac o lumînare de stearină [45]), găsim o argumentare veche de tot: mie puteţi să-mi daţi crezare, domnilor guvernanţi, dacă vă sperii cu revoluţia, fiindcă n-o am de loc la inimă. A invoca obiectivitatea nu înseamnă altceva decît a recurge la frunza de viţă menită să acopere antipatia subiectivă faţă de revoluţie şi de activitatea revoluţionară. Şi d-l R.N.S. are nevoie de o asemenea acoperire tocmai pentru că această antipatie nu este cîtuşi de puţin compatibilă cu jurămîntul de luptă hanibalian.

Dar, la urma urmei, nu greşim noi cînd ne referim chiar la acest Hanibal? A făcut el, într-adevăr, jurămînt că va lupta împotriva romanilor, sau numai că va lupta pentru propăşirea Cartaginei, propăşire care, bineînţeles, ar fi însemnat, în ultimă instanţă, un prejudiciu pentru Roma? Nu se poate da cuvîntului „luptă" o interpretare care să nu fie atît de „îngustă"? D-l R.N.S. crede că se poate. Lupta împotriva absolutismului — după cum rezultă din confruntarea jurămîntului hanibalian cu textul tiradei citate — se manifestă în diferite „forme": una din ele este lupta revoluţionară, ilegală, iar cealaltă este, în genere, „lupta pentru progresul politic şi social", adică, cu alte cuvinte, activitatea paşnică, legală, de răspîndire a culturii în cadrul îngăduit de absolutism. Nu ne îndoim cîtuşi de puţin că şi sub absolutism este posibilă o activitate legală care să înlesnească progresul Rusiei: în unele cazuri să înlesnească desfăşurarea destul de rapidă a progresului tehnic, în anumite cazuri, şi într-o măsură foarte neînsemnată, desfăşurarea progresului social, iar în cazuri cu totul excepţionale şi în proporţii cu totul minuscule — pe aceea a progresului politic. Se poate discuta cît de însemnat este acest progres

www.dacoromanica.ro

minuscul şi în ce măsură este el posibil, în ce măsură cazurile izolate ale acestui progres sînt în stare să paralizeze vasta acţiune de pervertire politică a populaţiei, pe care o desfăşoară pretutindeni şi în permanenţă absolutismul. Dar a include, fie şi în mod indirect, activitatea legală paşnică în noţiunea de luptă împotriva absolutismului înseamnă a contribui la o asemenea pervertire, înseamnă a face să slăbească, la rusul de rînd, conştiinţa răspunderii sale ca cetăţean pentru *tot* ce face guvernul, conştiinţă care şi aşa este extrem de slabă.

Din păcate, printre publiciştii din presa ilegală, d-l R.N.S. nu este singurul care încearcă să şteargă deosebirea dintre lupta revoluţionară şi activitatea paşnică de culturalizare. El are un precursor în d-l R.M., autorul articolului „Realitatea noastră", apărut în faimosul „Supliment special al ziarului «Raboceaia Mîsl»" [46] (septembrie 1899). Combătînd pe social-democraţii revoluţionari, el scria: „Se ştie doar că şi lupta pentru administrarea obştească de zemstvă şi orăşenească, pentru şcoală obştească, pentru justiţie obştească, pentru ajutorarea obştească a populaţiei înfometate etc. este îndreptată împotriva absolutismului... O asemenea luptă socială, care printr-o ciudată neînţelegere nu atrage atenţia binevoitoare a multora dintre publiciştii revoluţionari ruşi, desfăşoară, după cum am văzut, cercurile liberale ruse, şi nu de ieri, de alaltăieri... Acum se pune problema în ce mod vor putea aceste pături sociale diferite... să desfăşoare cu cît mai mult succes o asemenea luptă împotriva absolutismului... Iar principala problemă care ne preocupă pe noi este modul cum trebuie să desfăşoare această luptă socială împotriva absolutismului muncitorii noştri, a căror mişcare este considerată de revoluţionarii noştri drept cel mai bun mijloc de răsturnare a absolutismului" (pag. 8—9). Precum vedeţi, d-l R.M. nici nu consideră necesar să-şi ascundă antipatia faţă de revoluţionari; el declară din capul locului că a face opoziţie legală şi a desfăşura o activitate paşnică înseamnă a lupta împotriva absolutismului, şi socoate chiar că principala problemă este aceea a modului cum trebuie să desfăşoare muncitorii „*această*" luptă. D-l R.N.S. este departe de a fi atît de primitiv şi atît de sincer, dar afinitatea dintre tendinţele politice

www.dacoromanica.ro

ale liberalului nostru şi ale marelui admirator al mişcării pur muncitoreşti este destul de evidentă*.

Cît despre „obiectivitate", trebuie să spunem că uneori d-l R.N.S. face pur şi simplu abstracţie de ea. Dînsul rămîne „obiectiv" atunci cînd vorbeşte despre mişcarea muncitorească, despre creşterea ei organică, despre apropiata luptă inevitabilă dintre social-democraţia revoluţionară şi absolutism, şi cînd vrea să arate că organizarea liberalilor într-un partid ilegal va fi rezultatul inevitabil al desfiinţării zemstvelor. Toate acestea sînt expuse cu multă pricepere şi luciditate, cu atîta luciditate, încît putem să ne bucurăm că cercurile liberale ajung tot mai mult la o justă înţelegere a mişcării muncitoreşti din Rusia. Dar cînd se apucă să vorbească nu despre lupta împotriva duşmanului, ci despre eventuala „resemnare" a acestuia, d-l R.N.S. îşi pierde numaidecît „obiectivitatea" şi începe să-şi exprime sentimentele sale proprii, ba trece chiar de la modul indicativ la cel imperativ.

„Numai în cazul cînd printre puternicii zilei se vor găsi oameni care să aibă curajul să se resemneze în faţa istoriei şi să silească autocraţia să se resemneze în faţa ei, lucrurile nu vor ajunge pînă la lupta finală, sîngeroasă a Rusiei revoluţionare împotriva regimului absolutist-birocratic... Nu încape îndoială că în pătura superioară a birocraţiei sînt oameni care nu simpatizează cu politica reacţionară... Aceşti oameni, singurii care vin în contact cu tronul, nu îndrăznesc niciodată să-şi afirme în mod răspicat convingerile... Dar poate că uriaşa umbră a inevitabilei răfuieli istorice, umbra măreţelor evenimente, va provoca unele şovăieli în rîndurile guvernanţilor şi va face să se năruie la timp regimul de fier al politicii reacţionare. Pentru asta nu e nevoie acum de prea multe... Poate că el (guvernul) nu-şi va da prea tîrziu seama de pericolul fatal pe care-l prezintă ocrotirea prin toate mijloacele a regimului absolutist. Poate că, înainte de a se ciocni cu revoluţia, va obosi singur luptînd împotriva dezvoltării fireşti, istoriceşte necesare, a libertăţii şi va începe să dea semne de şovăială în politica sa

* „Organizaţiile economice ale muncitorilor — spune d-l R.N.S. într-un alt pasaj — vor constitui o şcoală de educare politică reală a maselor muncitoreşti". Noi l-am sfătui pe autor să folosească cu ceva mai multă precauţie cuvîntul „reală", care a fost utilizat pînă la banalizare de către cavalerii oportunismului. Nu se poate contesta că, în anumite condiţii, şi organizaţiile economice ale muncitorilor pot contribui într-o măsură însemnată la educarea lor politică (după cum nu se poate contesta că în alte condiţii ele pot contribui întrucîtva şi la pervertirea lor politică). Dar o educare politică *reală* a maselor muncitoreşti poate fi făcută numai prin participarea lor, sub toate formele, la mişcarea revoluţionară, inclusiv la luptele deschise de stradă şi la războiul civil împotriva apărătorilor sclaviei politice şi economice.

www.dacoromanica.ro

« intransigentă ». Încetînd să mai fie consecvent în lupta împotriva libertății, el va fi nevoit să-i deschidă tot mai larg porțile. Poate... dar nu numai poate, ci *așa va fi!*" (Subliniat de autor.)

Amin! Atît ne mai rămîne să adăugăm la acest bine intenționat și înălțător monolog. Hanibalul nostru face progrese atît de rapide, încît apare de pe acum în fața noastră într-o a treia ipostază: prima era aceea a luptei împotriva absolutismului, a doua era răspîndirea culturii, iar a treia o constituie apelurile la resemnare, adresate dușmanului, și încercările de a-l speria cu „umbra". Ce grozăvie! Noi sîntem întru totul de acord cu onorabilul domn R.N.S. cînd spune că bigoții guvernului rus se vor speria de „umbre" mai mult decît de orice. Și chiar cu puțin înainte de această invocare a umbrelor, autorul nostru, atrăgîndu-ne atenția asupra creșterii forțelor revoluționare și asupra apropiatei explozii revoluționare, ne spunea emoționat: „Cu profundă mîhnire prevedem îngrozitoarele jertfe de oameni și de forțe culturale — ca o ispășire a acestei smintite politici agresiv-conservatoare, care e lipsită de orice sens politic și n-are nici umbră de justificare morală". Ce mlaștină de doctrinarism și de dulcegărie ne dezvăluie acest final de reflecții pe tema exploziei revoluționare! Autorul nu-și dă cîtuși de puțin seama ce importantă faptă istorică ar săvîrși poporul rus dacă ar da măcar o singură lecție usturătoare guvernului. Și în loc ca, vorbind de „îngrozitoarele jertfe" pe care poporul le-a adus și continuă să le aducă absolutismului, să treziți ura și revolta, să insuflați hotărîrea și pasiunea de luptă, în loc de toate astea dv. vorbiți de *viitoarele* jertfe, pentru a speria astfel poporul și a-l abate de la luptă. Eh, domnilor! Mai bine să nu vorbiți de loc de „explozie revoluționară", decît să stricați aceste reflecții cu un asemenea final. Or, se vede treaba, dv. nu vreți *să înfăptuiți* „evenimente mărețe", ci numai să vorbiți de „umbra măreților evenimente", dar și asta numai cu „persoane care vin în contact cu tronul".

Discuțiile de acest fel, cu umbre și despre umbre, umplu, precum se știe, și coloanele presei noastre legale. Și pentru a conferi acestor umbre o aparență de realitate, oamenii au luat obiceiul să se refere, spre exemplificare, la „marile

www.dacoromanica.ro

reforme" şi să le cînte un aleluia îmbîcsit de minciuni convenţionale. Unui publicist ale cărui scrieri sînt supuse rigorilor cenzurii nu poţi să nu-i ierţi uneori asemenea minciuni, fiindcă altfel nu-şi poate exprima năzuinţele sale spre transformări politice. Dar scrierea d-lui R.N.S. n-a avut de-a face cu cenzura. „Marile reforme — scrie el — n-au fost concepute pentru un şi mai mare triumf al birocraţiei". Observaţi numai cît de evazivă este această frază apologetică. *De cine* „concepute"? De Herţen, Cernîşevski, Unkovski şi de cei ce i-au urmat? Dar aceşti oameni au cerut incomparabil mai mult decît au înfăptuit „reformele", şi pentru revendicările formulate de ei au fost supuşi la persecuţii de către guvernul care înfăptuia „marile" reforme. — De guvern şi de cei care, înălţînd osanale, îl urmau orbeşte, stropşindu-se la „zurbagii"? Dar guvernul a făcut tot ce era posibil şi imposibil pentru a ceda cît mai puţin, pentru a ciunti revendicările democratice şi a le ciunti *tocmai* pentru „un şi mai mare triumf al birocraţiei". D-l R.N.S. cunoaşte perfect de bine toate aceste fapte istorice, şi el încearcă să le pună în umbră tocmai pentru că răstoarnă întreaga lui teorie placidă pe tema unei eventuale „resemnări" a autocratului. În politică nu e loc pentru resemnare, şi numai o simplicitate fără margini (o simplicitate pe cît de sfîntă pe atît de perfidă) poate lua drept resemnare străvechea metodă poliţistă: divide et impera, dezbină şi stăpîneşte, cedează ceea ce este lipsit de importanţă, pentru a păstra esenţialul, dă cu stînga şi ia cu dreapta. „. . . Guvernul lui Alexandru al II-lea, proiectînd şi înfăptuind «marile reforme», nu şi-a pus totodată ca un scop conştient — să taie cu orice preţ poporului rus orice cale legală spre libertatea politică, nu a cumpănit din acest punct de vedere fiecare măsură întreprinsă de el, fiecare articol de lege". *N u e a d e v ă r a t.* Guvernul lui Alexandru al II-lea, atunci cînd „a proiectat" reformele şi cînd le-a înfăptuit, şi-a fixat de la bun început un scop cu totul conştient: să nu cedeze în faţa cererii, care fusese chiar atunci formulată, de a acorda libertate politică. De la început şi pînă la sfîrşit el a tăiat orice cale legală spre libertate, deoarece a răspuns prin represiuni pînă şi la simple cereri, deoarece nu a îngăduit niciodată măcar să se vorbească

www.dacoromanica.ro

în mod liber despre libertate. Pentru a spulbera osanalele d-lui R.N.S., e de ajuns să ne referim la faptele citate de noi mai sus şi care sînt expuse de Witte în „Memoriul" său. Referindu-se la persoanele din care era alcătuit guvernul lui Alexandru al II-lea, însuşi Witte se exprimă, de pildă, în felul următor: „Trebuie relevat că eminenţii oameni de stat din deceniul al 7-lea, ale căror glorioase nume vor rămîne în amintirea posterităţii recunoscătoare, au săvîrşit, la vremea lor, atîtea fapte mari cîte nu cred să fi săvîrşit urmaşii lor, şi au muncit pentru înnoirea orînduirii noastre de stat şi sociale din sinceră convingere, cu un devotament plin de abnegaţie faţă de suveranul lor, şi nu împotriva năzuinţelor lui" („Memoriul", pag. 67). Ce-i drept e drept: din sinceră convingere, cu un devotament plin de abnegaţie faţă de suveranul din fruntea bandei de poliţişti...

După cele arătate pînă aici, nu trebuie să ne mai mire că d-l R.N.S. acordă atît de puţină atenţie problemei, extrem de importante, a rolului zemstvelor în lupta pentru libertate politică. În afară de obişnuitele referiri la activitatea „practică" şi „culturală" a zemstvelor, el menţionează, în treacăt, „importanţa lor politică educativă", spunînd că „zemstvele au o importanţă politică", că ele, cum limpede vede d-l Witte, „sînt periculoase (pentru ordinea existentă) numai datorită tendinţelor istorice de dezvoltare — ca germene al constituţiei". Şi, ca o încheiere la aceste observaţii aruncate parcă la întîmplare, el face o declaraţie extravagantă îndreptată împotriva revoluţionarilor: „Noi apreciem lucrarea d-lui Witte nu numai pentru adevărul ei despre absolutism, dar şi ca pe un preţios certificat politic eliberat zemstvelor chiar de către birocraţie. Acest certificat serveşte drept excelent răspuns tuturor acelora care, din lipsă de pregătire politică sau din pasiune pentru frazeologia revoluţionară (sic!), n-au vrut şi nu vor să vadă marea importanţă politică pe care o au zemstvele ruseşti şi activitatea lor culturală legală". Dar cine a dat dovadă de lipsă de pregătire politică sau de pasiune pentru frazeologie? Unde şi cînd? Cu cine nu este de acord d-l R.N.S. şi din ce cauză? La aceste întrebări autorul nu ne dă nici un răspuns, iar extravaganţa la care se dedă el nu dovedeşte altceva decît antipatia sa faţă de revoluţionari, care ne este cunoscută şi

www.dacoromanica.ro

din alte pasaje ale articolului. Nu lămureşte cît de cît chestiunea nici această notă şi mai ciudată: „Prin aceste cuvinte nu vrem (?!) cîtuşi de puţin să jignim pe militanţii revoluţionari, a căror bărbăţie morală în lupta împotriva samavolniciei nu putem să n-o apreciem". Dar pentru ce face el această declaraţie? Ce rost are ea? Ce legătură are curajul moral cu nepriceperea de a aprecia zemstvele? D-l R.N.S. şi-a îndreptat greşeala, nimerind, pe drept cuvînt, din lac în puţ: mai întîi „a jignit" pe revoluţionari prin acuzaţia neîntemeiată şi „anonimă" (adică fără să se ştie împotriva cui e îndreptată) de ignoranţă şi frazeologie, iar acum îi „jigneşte" şi prin presupunerea că ei pot fi siliţi să înghită hapul acuzaţiei de ignoranţă, dacă acesta este îndulcit cu o recunoaştere a curajului lor moral. Ca o încununare a lipsei de claritate, d-l R.N.S. se contrazice singur, declarînd — parcă într-un glas cu cei stăpîniţi de „pasiune pentru frazeologie revoluţionară" — că „zemstvele ruseşti de astăzi... nu reprezintă o mărime politică care prin forţa ei nemijlocită să poată impune cuiva, să poată intimida pe cineva... Ele abia sînt în stare să-şi apere poziţia lor modestă"... „Asemenea instituţii (cum sînt zemstvele)... pot periclita prin ele însele această orînduire (absolutistă) numai într-un viitor îndepărtat şi numai în strînsă dependenţă de întreaga dezvoltare culturală a ţării".

VI

Să încercăm, aşadar, să lămurim această problemă, în a cărei dezbatere d-l R.N.S. se dovedeşte atît de irascibil şi de superficial. Din faptele citate de noi mai sus reiese că „importanţa politică" a zemstvelor, adică importanţa lor ca factor în lupta pentru libertate politică, constă mai cu seamă în următoarele. În primul rînd, această organizaţie de reprezentanţi ai claselor noastre avute (şi în special ai nobilimii funciare) opune în mod permanent birocraţiei nişte instituţii alese, provoacă mereu conflicte între ele, demască la fiecare pas caracterul reacţionar al funcţionărimii ţariste, lipsită de simţ de răspundere, întreţine starea de nemulţumire şi alimentează opoziţia îndreptată împotriva

www.dacoromanica.ro

guvernului absolutist *. În al doilea rînd, zemstvele, înghesuite ca o a cincea roată la căruța birocrației, caută să-și consolideze situația, să-și sporească importanța, năzuiesc — și chiar, după expresia lui Witte, „păşesc în mod inconştient" — spre constituție, formulînd cereri în acest sens. De aceea ele se dovedesc a fi un prost aliat al guvernului în lupta lui împotriva revoluționarilor, păstrează o neutralitate amicală față de revoluționari și le aduc un serviciu, fie și indirect, dar neîndoielnic, făcînd ca guvernul să șovăie în momentele critice, cînd vrea să ia măsuri represive. Se înțelege că nu poate fi considerată drept un factor „important" sau, în general, cît de cît independent al luptei politice o instituție care pînă acum n-a fost în stare, în cel mai bun caz, decît să formuleze cereri liberale și să se mențină într-o neutralitate amicală, dar nu se poate tăgădui zemstvelor rolul lor de factor *auxiliar*. În acest sens sîntem gata chiar, dacă vreți, să admitem că ele sînt o părticică de constituție. Va să zică — va spune, poate, cititorul — sînteți de acord cu d-l R.N.S., care nici nu susține ceva mai mult. Ba nicidecum. Tocmai de aici începe divergența noastră de păreri.

Zemstvele sînt o părticică de constituție. Să zicem că e așa. Dar ele sînt tocmai o părticică care a servit drept *momeală* pentru îndepărtarea „societății" ruse de ideea constituției. Ele nu reprezintă altceva decît o poziție, relativ prea puțin însemnată, pe care absolutismul a cedat-o democrației în continuă creștere, cu scopul de a păstra pentru sine pozițiile principale, de a diviza și dezbina pe cei ce cereau transformări politice. Am văzut cum s-a reușit, în deceniul al 7-lea și în anii 1880—1881, să se ajungă la această dezbinare pe baza „încrederii" în zemstve („germene al constituției"). Problema atitudinii zemstvelor față de libertatea politică reprezintă un caz particular al problemei generale a raportului dintre reforme și revoluție. Și din acest caz particular noi putem vedea întreaga îngustime și absurditate a teoriei bernsteiniene [47], astăzi la modă, care înlocuiește lupta revoluționară printr-o luptă pentru reforme,

* O expunere extrem de amănunțită asupra acestei laturi a problemei este dată în broșura lui P. B. Akselrod: „Situația istorică a democrației liberale și a democrației socialiste în Rusia și raporturile dintre ele" (Geneva, 1898), în special pag. 5, 8, 11—12, 17—19.

www.dacoromanica.ro

care declară (bunăoară, prin gura d-lui Berdeaev) că „principiul progresului este: cu cît este mai bine, cu atît mai bine". Acest principiu, în forma lui generală, e tot atît de greşit ca şi contrarul lui — cu cît este mai rău, cu atît mai bine. Revoluţionarii, bineînţeles, nu vor renunţa niciodată la lupta pentru reforme, la cucerirea unei poziţii inamice, fie ea cît de neînsemnată şi de izolată, *dacă* această poziţie face să se înteţească asaltul lor şi asigură victoria totală. Dar, în acelaşi timp, ei nu vor uita niciodată că există cazuri cînd însuşi inamicul cedează anumite poziţii pentru a dezbina pe atacanţi şi a putea astfel să-i zdrobească mai lesne. Ei nu vor uita niciodată că numai dacă nu vor pierde niciodată din vedere „scopul final", dacă vor aprecia fiecare pas al „mişcării" şi fiecare reformă izolată din punctul de vedere al luptei revoluţionare generale, numai atunci vor putea să asigure mişcarea împotriva unor paşi greşiţi şi a unor greşeli ruşinoase.

Şi iată că tocmai această latură a problemei — însemnătatea zemstvelor ca instrument *de întărire* a absolutismului prin jumătăţi de concesii, ca instrument de atragere spre absolutism a unei anumite părţi din cercurile liberale — n-a înţeles-o de loc d-l R.N.S. El a preferat să inventeze o schemă doctrinară în care zemstvele şi constituţia sînt direct legate între ele potrivit „formulei": cu cît este mai bine, cu atît mai bine. „Dacă în Rusia — spune el adresîndu-se lui Witte— veţi desfiinţa mai întîi zemstvele, iar după aceea veţi lărgi drepturile individului, vă veţi lipsi de cel mai bun prilej de a da ţării o constituţie moderată, istoriceşte formată pe bază de administrare locală cu un pronunţat caracter de castă. Veţi face, în orice caz, un foarte prost serviciu conservatismului". Armonioasă şi frumoasă concepţie! O administrare locală cu un pronunţat caracter de castă — un înţelept conservator care e în contact cu tronul, — o constituţie moderată. Păcat numai că în realitate înţelepţii conservatori au avut nu o dată, mulţumită zemstvelor, „cea mai bună ocazie" de a *nu* „da" ţării o constituţie.

Această paşnică „concepţie" a d-lui R.N.S. s-a manifestat şi în formularea lozincii cu care îşi încheie el articolul şi care este tipărită — întocmai ca o lozincă — într-un rînd special şi cu caractere grase: „Drepturi şi zemstve învestite

www.dacoromanica.ro

cu puteri în întreaga Rusie!" Trebuie să recunoaștem deschis că aici e vorba de aceeași concesie nedemnă făcută prejudecăților politice ale masei largi a liberalilor ruși pe care o constatăm la „Raboceaia Mîsl", care caută să încurajeze prejudecățile politice ale maselor largi de muncitori. E de datoria noastră să ne ridicăm împotriva acestei atitudini, atît în primul caz, cît și în al doilea. Este o prejudecată să se creadă că guvernul lui Alexandru al II-lea n-a tăiat calea legală spre libertate, că existența zemstvelor ar constitui cea mai bună ocazie de a da țării o constituție moderată, că lozinca: „drepturi și zemstve învestite cu puteri" ar putea servi drept steag — nu zic al mișcării revoluționare, dar nici măcar al mișcării pentru constituție. Acesta nu este un steag cu ajutorul căruia să poți deosebi pe dușmani de aliați, un steag în stare să îndrume mișcarea și s-o conducă, ci doar o cîrpă care nu ar face decît să înlesnească strecurarea în mișcare a elementelor celor mai nesigure, să ușureze încă o dată încercarea guvernului de a scăpa dintr-o situație prin promisiuni solemne și jumătăți de reforme. Da, nu trebuie să fii profet pentru a prezice că, atunci cînd mișcarea noastră revoluționară va ajunge la apogeul ei, frămîntările liberale din sînul societății se vor înzeci, în guvern își vor face apariția noi Loris-Melikovi și Ignatievi, care vor înscrie pe steagul lor „drepturi și zemstve învestite cu puteri". Aceasta, cel puțin, ar fi soluția cea mai dezavantajoasă pentru Rusia și cea mai avantajoasă pentru guvern. Dacă o parte, cît de cît însemnată, dintre liberali se vor încrede în acest steag și, lăsîndu-se antrenați de el, vor ataca pe la spate pe revoluționarii „zurbagii", aceștia se vor putea pomeni izolați, iar guvernul va încerca să scape cu niște concesii de minimă importanță, care se vor limita la o constituție consultativă sau aristocratic-nobiliară. Succesul sau insuccesul acestei încercări va depinde de rezultatul bătăliei decisive dintre proletariatul revoluționar și guvern, dar putem garanta că liberalii vor fi trași pe sfoară. Cu ajutorul unei lozinci de felul celei formulate de d-l R.N.S. („zemstve învestite cu puteri" sau „zemșcina" etc.), guvernul îi va momi ca pe niște țînci, îndepărtîndu-i de revoluționari, și, după ce-i va îndepărta în felul acesta, îi va înșfăca de guler și-i va bate cu vergile așa-numitei reacțiuni. Iar noi, dom-

www.dacoromanica.ro

nilor, nu vom putea atunci să nu vă spunem: *aşa vă trebuie!*

Şi pentru ce, în loc să se ceară lichidarea absolutismului, se formulează drept lozincă finală un astfel de deziderat moderat şi curăţel? În primul rînd, de dragul unui doctrinarism filistin, care vrea să facă „un serviciu conservatismului" şi care crede că guvernul se va simţi înduioşat de o asemenea moderaţie şi „se va resemna" în faţa ei. În al doilea rînd, pentru „a uni pe liberali". De bună seamă că lozinca „drepturi şi zemstve învestite cu puteri" va uni, poate, pe *toţi* liberalii, tot aşa cum lozinca „o copeică la rublă" va uni (după părerea „economiştilor") pe *toţi* muncitorii. Dar nu va însemna oare o *asemenea* unire o pierdere, şi nu un cîştig? Unirea constituie un fapt pozitiv atunci cînd ridică pe cei ce se unesc la nivelul programului conştient şi hotărît al celui care îi uneşte. Ea constituie un fapt negativ atunci cînd coboară pe cei ce unesc pînă la nivelul prejudecăţilor masei. Or, în rîndurile liberalilor ruşi este, fără îndoială, extrem de răspîndită prejudecata că zemstvele reprezintă într-adevăr un „germen de constituţie"*, care numai întîmplător, datorită uneltirilor unor potentaţi vremelnici, lipsiţi de scrupule, este împiedicat în creşterea lui „firească" paşnică şi treptată, — că e de ajuns să se formuleze cîteva cereri, pentru ca autocratul „să se cuminţească", — că activitatea culturală legală în general, şi cea

* În chestiunea: la ce ne putem aştepta din partea zemstvelor — nu sînt lipsite de interes următoarele relatări făcute de prinţul P. V. Dolgorukov în ziarul său „Listok"[48], care apărea în deceniul al 7-lea al secolului trecut (Burţev, op. cit., pag. 64—67): „Analizînd principiile puse la baza zemstvelor, ne lovim iarăşi de aceeaşi idee a guvernului — care e ascunsă, dar care iese mereu la iveală — de a năuci prin mărinimia lui; de a proclama în auzul tuturor: « uite cît de mult vă dăruiesc ! », dar, în fond, de a da cît mai puţin şi, dînd cît mai puţin, să caute să pună piedici, pentru ca nici ceea ce a fost dăruit să nu poată fi folosit din plin... În momentul de faţă, în condiţiile absolutismului, zemstvele nu aduc şi nici nu pot aduce vreun folos, nu au şi nici nu pot avea vreo importanţă, dar ele sînt bogate în germenii unei rodnice dezvoltări viitoare... Noilor zemstve le este, probabil, sortit să servească drept temelie pentru viitoarea ordine constituţională în Rusia... Dar atîta timp cît în Rusia nu va fi introdusă forma de guvernămînt constituţională, atîta timp cît există absolutismul, cît nu există libertatea cuvîntului tipărit, zemstvele vor fi sortite să rămînă o simplă fantomă politică, nişte *timide* adunări de delegaţi". Prin urmare, nici atunci, în toiul evenimentelor din deceniul al 7-lea, Dolgorukov nu manifesta prea mult optimism. Iar cei 40 de ani care au trecut de atunci ne-au făcut să învăţăm multe şi ne-au arătat că zemstvelor le-a fost scris de „soartă" (iar în parte şi de guvern) să servească drept bază pentru o serie întreagă de măsuri menite *să năucească* pe constituţionalişti.

www.dacoromanica.ro

a zemstvelor în special, prezintă „o mare importanţă politică", întrucît, datorită ei, cei ce-şi manifestă în vorbe ostilitatea faţă de absolutism sînt scutiţi de obligaţia de a susţine în mod activ, sub o formă sau alta, lupta revoluţionară împotriva absolutismului etc. etc. Unirea liberalilor este, fără îndoială, un lucru folositor şi de dorit, dar numai o unire care îşi pune drept scop să lupte împotriva prejudecăţilor înrădăcinate, iar nu să le încurajeze, să ridice nivelul mijlociu al dezvoltării (mai exact: al nedezvoltării) noastre politice, iar nu să-l confirme, — într-un cuvînt, o unire care să sprijine lupta ilegală, iar nu să favorizeze frazeologia oportunistă care vrea să ne convingă de marea importanţă politică a activităţii legale. Dacă nu poate fi justificată lansarea lozincii politice: „libertatea grevelor" etc., adresată muncitorilor, apoi nu poate fi justificată nici lansarea lozincii: „zemstve învestite cu puteri" adresată liberalilor. *Sub absolutism* orice zemstvă, fie ea şi arhi-„învestită cu puteri", va fi în mod inevitabil un avorton incapabil să se dezvolte, iar *atunci cînd va exista o constituţie*, zemstvele îşi vor pierde dintr-o dată importanţa „politică" pe care o au astăzi.

Unirea liberalilor este posibilă sub două forme: prin formarea unui partid liberal de sine stătător (ilegal, bineînţeles) şi prin organizarea sprijinirii revoluţionarilor de către liberali. D-l R.N.S. are în vedere prima posibilitate, dar... dacă considerăm această indicaţie a lui ca o expresie reală a perspectivelor şi şanselor liberalismului, atunci ele nu insuflă cine ştie ce optimism. „Fără zemstve — scrie el — liberalii din zemstve vor trebui să formeze un partid liberal sau să părăsească scena istoriei ca forţă organizată. Sîntem convinşi că desfiinţarea zemstvelor va duce în mod inevitabil la organizarea liberalilor într-un partid ilegal, fie el oricît de moderat în ce priveşte programul şi metodele sale". Dacă numai „desfiinţarea" va duce la acest rezultat, atunci mai avem mult de aşteptat, deoarece nici Witte nu vrea să desfiinţeze zemstvele, iar guvernul rus, în general, manifestă o deosebită grijă pentru menţinerea formei, chiar dacă aceasta este golită de orice conţinut. Că partidul liberalilor va fi foarte moderat — asta-i cît se poate de firesc, şi nici nu te poţi aştepta la altceva de la o mişcare în rîndurile burgheziei (căci numai

www.dacoromanica.ro

pe baza unei asemenea mişcări se poate menţine partidul liberal). Dar în ce ar trebui totuşi să constea activitatea acestui partid, „metodele" lui? Acest lucru, d-l R.N.S. nu ni-l arată. „În realitate — spune el — un partid liberal ilegal, ca organizaţie compusă din elemente opoziţioniste dintre cele mai moderate şi mai puţin mobile, nu poate să desfăşoare o activitate prea amplă sau prea intensă"... Noi credem că într-o anumită sferă, fie ea chiar limitată la cadrul intereselor locale şi, mai ales, al celor de zemstvă un partid liberal ar putea foarte bine să desfăşoare o activitate pe cît de largă, pe atît de intensă — îndreptată, bunăoară, spre organizarea demascărilor politice... „Dar dacă alte partide, şi în special partidul social-democrat sau muncitoresc, desfăşoară o asemenea activitate, atunci partidul liberal — chiar fără să încheie o înţelegere directă cu social-democraţii — poate deveni un factor extrem de important"... Asta-i perfect adevărat, şi cititorul se aşteaptă în mod firesc ca autorul să schiţeze, măcar în liniile cele mai generale, activitatea acestui „factor". Dar, în loc de aşa ceva, d-l R.N.S. face o descriere a dezvoltării social-democraţiei revoluţionare şi încheie: „Atunci cînd există o mişcare politică vie..., o opoziţie liberală cît de cît organizată poate să joace un rol politic important: partidele moderate, dacă ştiu să aplice o tactică abilă, au întotdeauna de cîştigat de pe urma luptei, din ce în ce mai ascuţite, care se dă între elementele sociale extremiste"... Atîta tot! „Rolul" „factorului" (care din partid, cum era, a şi reuşit să se transforme în „opoziţie") constă în a căuta „să cîştige" de pe urma ascuţirii luptei. Despre o participare a liberalilor la această luptă nu se spune nici un cuvînt, în timp ce despre cîştigul liberalilor se pomeneşte totuşi. O scăpare, am putea spune, providenţială...

Social-democraţii ruşi n-au scăpat niciodată din vedere că libertatea politică, pentru care luptă ei în primul rînd, va folosi *mai întîi de toate* burgheziei. Şi numai un socialist care s-a împotmolit în cele mai stupide prejudecăţi ale utopismului sau ale narodnicismului reacţionar ar putea să invoce acest motiv şi să se opună luptei împotriva absolutismului. Burghezia va profita de libertate pentru a se culca pe lauri, în timp ce proletariatul are neapărat nevoie de

www.dacoromanica.ro

libertate pentru a desfăşura în toată amploarea ei lupta sa pentru socialism. Şi social-democraţia va desfăşura fără şovăire lupta de eliberare, oricare ar fi atitudinea pe care o vor adopta, faţă de această luptă, unele pături sau altele ale burgheziei. În interesul luptei politice trebuie să sprijinim orice opoziţie faţă de jugul absolutismului, oricare ar fi motivul acestei opoziţii şi oricare ar fi pătura socială în care s-ar manifesta ea. De aceea pentru noi nu e cîtuşi de puţin indiferentă opoziţia burgheziei noastre liberale în general, şi a zemţilor în special. Dacă liberalii vor fi în stare să se organizeze într-un partid ilegal, va fi cu atît mai bine; noi vom saluta creşterea conştiinţei politice în rîndurile claselor avute, le vom sprijini revendicările, vom face totul pentru ca activitatea liberalilor şi aceea a social-democraţilor să se completeze una pe alta*. Dacă nu vor fi în stare, noi şi în acest caz (care e mai probabil) nu-i vom lăsa „în plata domnului" pe liberali, ci ne vom strădui să întărim legăturile cu diverse persoane din rîndul lor, să le facem să cunoască mişcarea noastră, să le acordăm un sprijin prin demascarea, în presa muncitorească, a tuturor mîrşăviilor guvernului şi a isprăvilor autorităţilor locale, să le facem să sprijine pe revoluţionari. Un schimb de servicii de acest fel între liberali şi social-democraţi are loc şi acum, şi el trebuie doar să fie lărgit şi consolidat. Dar, dacă sîntem totdeauna dispuşi să facem un asemenea schimb de servicii, nu vom renunţa niciodată şi în nici un caz la lupta hotărîtă împotriva unor iluzii care sînt atît de numeroase în înapoiata — din punct de vedere politic — societate rusă în general, şi în cercurile liberale ruse în special. În fond, parafrazînd o cunoscută expresie a lui Marx în legătură cu revoluţia de la 1848, putem să spunem şi despre mişcarea revoluţionară rusă că progresul ei constă nu în aceea că ar fi dobîndit ceva pozitiv, ci în eliberarea ei de iluzii peri-

* Cel ce scrie aceste rînduri a mai avut prilejul, cu patru ani în urmă, referindu-se la partidul „Narodnoe pravo"[49], să arate care sînt avantajele existenţei unui partid liberal. Vezi „Sarcinile social-democraţilor ruşi" (Geneva, 1898): „... Dar dacă în acest partid („Narodnoe pravo") se află şi oameni politici care nu sînt de mascaradă, ci adevăraţi oameni politici nesocialişti, democraţi nesocialişti, atunci acest partid poate aduce un folos destul de mare în caz că va căuta să se apropie de elementele cu atitudine politică opoziţionistă ale burgheziei noastre..." (pag. 26). (Vezi *V. I. Lenin*, Opere complete, vol. 2, Editura politică, 1960, ediţia a doua, pag. 457. — *Nota red.*).

www.dacoromanica.ro

culoase [50]. Noi ne-am eliberat de iluziile anarhismului şi ale socialismului narodnicist, de atitudinea de desconsiderare faţă de politică, de credinţa într-o dezvoltare specifică a Rusiei, de convingerea că poporul este pregătit pentru revoluţie, de teoria cuceririi puterii şi a luptei de unul singur, dusă de intelectualitatea noastră eroică împotriva absolutismului.

Ar fi timpul ca şi liberalii noştri să se elibereze de iluzia — pe cît se pare, cea mai inconsistentă din punct de vedere teoretic şi cea mai viabilă din punct de vedere practic — că se mai poate parlamenta cu absolustismul rus, că nişte zemstve reprezintă un germen de constituţie, că adepţii sinceri ai constituţiei îşi pot îndeplini jurămîntul lor hanibalian printr-o perseverentă activitate legală şi prin stăruitoare îndemnuri de cumineire adresate duşmanului.

www.dacoromanica.ro

O MĂRTURISIRE PREȚIOASĂ

În ultima vreme, tulburările muncitorești au făcut din nou ca pretutindeni să se vorbească mult despre ele. S-au alarmat și sferele guvernante, și s-au alarmat rău de tot: aceasta se poate vedea din faptul că au găsit de cuviință „să sancționeze" cu suspendarea pe timp de o săptămînă pînă și un ziar atît de loial și întotdeauna atît de servil față de autorități cum e „Novoe Vremea" [51], pentru un articol: „În legătură cu dezordinile muncitorești", publicat de el în nr. 9 051 (cu data de 11 mai). Această pedeapsă i-a fost aplicată, bineînțeles, nu pentru conținutul articolului, care este pătruns de cele mai bune sentimente față de guvern și manifestă cea mai sinceră preocupare pentru interesele lui. Se consideră periculoasă orice discuție în legătură cu aceste evenimente „care frămîntă societatea", orice referire la extinderea și importanța lor. Circulara secretă (tot cu data de 11 mai) — reprodusă de noi mai jos — prin care se cere ca articolele în care se vorbește despre dezordinile din fabricile și uzinele noastre și despre raporturile dintre muncitori și patroni să fie publicate *numai cu permisiunea departamentului poliției* [52] dovedește, mai bine decît orice comentarii, cît de înclinat este însuși guvernul să considere tulburările muncitorești drept un eveniment de importanță statală. Și articolul din „Novoe Vremea" prezintă un interes deosebit tocmai pentru că în el se schițează un întreg program de stat, care, în fond, se reduce în întregime la încercarea de a potoli nemulțumirile cu ajutorul unor pomeni mărunte și, în parte, fictive, care sînt agrementate cu emfatice manifestări de grijă, cordialitate etc. și oferă un pretext pentru

www.dacoromanica.ro

întărirea supravegherii de către autorități. Dar acest program, care nu aduce nimic nou, întruchipează, am putea spune, înțelepciunea „maximă" a oamenilor de stat de astăzi, și nu numai a celor din Rusia, dar și a celor din Occident: într-o societate bazată pe proprietatea privată, pe înrobirea maselor de milioane ale celor ce muncesc și sînt lipsiți de mijloace de către un număr restrîns de bogătași, guvernul nu poate să nu fie prietenul și aliatul cel mai credincios al exploatatorilor, păzitorul cel mai devotat al dominației lor. Dar pentru a fi un păzitor de nădejde, în vremurile noastre nu este de ajuns să dispui de tunuri, de baionete și nagaice: trebuie să cauți să sădești în mințile celor exploatați ideea că guvernul se situează deasupra claselor, că el nu servește interesele nobililor și ale burgheziei, ci pe acelea ale dreptății, că el se îngrijește de apărarea celor slabi și sărmani împotriva celor bogați și puternici etc. Napoleon al III-lea în Franța, Bismarck și Wilhelm al II-lea în Germania și-au dat destulă osteneală pentru a-și cîștiga în felul acesta simpatia muncitorilor. Dar în Europa, unde există o presă mai mult sau mai puțin liberă și o reprezentanță a poporului, unde există o luptă electorală și partide politice bine închegate, toate aceste manopere ipocrite au fost prea repede demascate. În Asia, inclusiv în Rusia, masele populare sînt atît de abrutizate și de ignorante, iar prejudecățile care fac să se mențină credința în tătucul-țar sînt atît de puternice, că manoperele de acest fel se bucură de un mare succes. Și iată că unul din indiciile, extrem de caracteristice, că și în Rusia pătrunde spiritul european este *nereușita* cu care s-a soldat această politică în decursul ultimilor 10—20 de ani. Această politică a fost pusă în aplicare de nenumărate ori, și întotdeauna s-a putut constata că, la cîțiva ani de la promulgarea unei legi „de ocrotire" (vorba vine) a muncitorilor, se ajungea din nou la situația de mai înainte — sporea numărul muncitorilor nemulțumiți, creșteau frămîntările, se întețeau tulburările —, iar acum se anunță, cu mare tămbălău, o politică de „ocrotire", se rostesc vorbe solemne despre marea solicitudine față de muncitori, se publică cîte o lege în care găsești de o para chioară foloase pentru muncitori și de un galben vorbe goale și mincinoase, și după cîțiva ani se repetă vechea

www.dacoromanica.ro

poveste. Guvernul se zbate ca peștele pe uscat, se face luntre și punte ca să astupe ba ici, ba colo, cu vreo zdreanță, nemulțumirile muncitorilor, dar ele răbufnesc în alt loc, cu o putere și mai mare.

Într-adevăr, amintiți-vă de cele mai importante jaloane cu care este marcată, în Rusia, istoria „legislației muncitorești". Pe la sfîrșitul deceniului al 8-lea al secolului al XIX-lea izbucnesc greve de mari proporții la Petersburg, și socialiștii încearcă să se folosească de acest prilej pentru a-și intensifica agitația. Alexandru al III-lea include în politica sa, așa-zisă „populară" (în realitate, însă, nobiliar-polițistă), legislația industrială. În anul 1882 se instituie inspecția de fabrică, care la început își publică chiar dările de seamă. Guvernului, bineînțeles, nu i-au fost pe plac aceste dări de seamă, așa că *a oprit tipărirea lor*. Legile cu privire la supravegherea în fabrici s-au dovedit a fi tocmai o astfel de zdreanță. Vine anul 1884—1885. Criza din industrie provoacă o uriașă mișcare a muncitorilor și un șir de greve din cele mai furtunoase în regiunea centrală (îndeosebi e remarcabilă greva de la fabrica „Morozov" [53]). Din nou se vorbește de o politică „de ocrotire" — de data asta ea e preconizată cu deosebită stăruință de Katkov în „Moskovskie Vedomosti" [54]. Katkov tună și fulgeră împotriva trimiterii greviștilor de la „Morozov" în fața curții cu juri, și referindu-se la cele o sută una de întrebări puse de către curte juraților el spune că „apariția problemei muncitorești, în Rusia a fost salutată cu o sută una salve de artilerie"; dar, în același timp, cere ca „statul" să ia apărarea muncitorilor, să interzică amenzile scandaloase care au făcut, în cele din urmă, să izbucnească tulburările țesătorilor de la „Morozov". Apare legea din 1886, care prevede o întărire considerabilă a supravegherii în fabrici și interzice amenzile arbitrare în folosul patronilor. Trec zece ani, și iată că izbucnesc din nou tulburări muncitorești. Grevele din 1895, și în special uriașa grevă din 1896 [55], dau fiori guvernului (mai ales că, încă de pe acum, alături de muncitori, și mînă în mînă cu ei, merg, în mod regulat, social-democrații), și, cu o repeziciune nemaivăzută, el emite legea „de ocrotire" (de la 2 iunie 1897), care prevede o reducere a zilei de lucru; în comisia de examinare a acestei legi, funcționarii

www.dacoromanica.ro

ministerului afacerilor interne, printre care și directorul departamentului poliției, declară în gura mare că este necesar ca muncitorii de fabrică să vadă în guvern un apărător permanent, un ocrotitor drept și milostiv al lor (vezi broșura „Documente secrete cu privire la legea din 2 iunie 1897"). Iar între timp, pe nesimțite, legea de ocrotire este ciuntită în fel și chip și abrogată prin diferite circulare ale aceluiași guvern. Izbucnește o nouă criză industrială, și muncitorii se conving, pentru a suta oară, că nici un fel de „ocrotire" din partea guvernului polițist nu le poate aduce o ușurare serioasă și libertatea de a-și purta singuri de grijă; izbucnesc noi tulburări și lupte de stradă, guvernul e din nou alarmat și se fac din nou auzite aceleași palavre polițiste despre „ocrotirea de către stat", debitate de data asta de ziarul „Novoe Vremea". Dar nu vi se urăște odată, domnilor, să tot cărați apa cu ciurul?

Nu, guvernului n-o să i se urască, desigur, niciodată să tot repete încercările lui de a intimida pe muncitorii intransigenți și de a atrage de partea lui, prin diferite pomeni, pe cei mai slabi, mai proști și mai fricoși dintre ei. Dar nici nouă n-o să ni se urască vreodată să demascăm adevăratul sens al acestor încercări, să demascăm pe bărbații „de stat" care astăzi vorbesc în gura mare despre ocrotire, după ce ieri au ordonat soldaților să tragă în muncitori, — care ieri se lăudau cu spiritul lor de dreptate și cu ocrotirea muncitorilor, iar azi înhață mereu — pentru a-i da pe mîna poliției, ca să se răfuiască cu ei fără nici o judecată — pe cei mai buni oameni din rîndurile muncitorilor și intelectualilor. De aceea socotim că e necesar să ne oprim din timp asupra „programului de stat" al ziarului „Novoe Vremea", și anume înainte de apariția unei noi legi „de ocrotire". Dar și mărturisirile pe care le face, cu acest prilej, un organ cu atîta „autoritate" în domeniul politicii noastre interne merită atenție.

Ziarul „Novoe Vremea" se vede nevoit să recunoască că „fenomenele regretabile care au loc în sfera problemei muncitorești" nu reprezintă ceva întîmplător. Firește, aici au o vină și socialiștii (ziarul evită să folosească acest cuvînt teribil, preferînd să vorbească, într-o formă mai vagă, de niște „pseudoteorii periculoase", de „propagarea unor idei

www.dacoromanica.ro

antistatale și antisociale"), dar... dar de ce tocmai socialiștii se bucură de succes în rîndurile muncitorilor? „Novoe Vremea" nu pierde, bineînțeles, ocazia să-i vorbească de rău pe muncitori: ei sînt atît de „înapoiați și ignoranți", că ascultă cu mai multă plăcere predicile socialiștilor, care constituie un prejudiciu pentru tihnita viață polițienească. Vinovați sînt, prin urmare, și socialiștii și muncitorii, și împotriva lor duc jandarmii, de foarte multă vreme, un război înverșunat, umplînd cu ei închisorile și locurile de deportare. Dar toate astea nu ajută la nimic. Se vede treaba că *în situația muncitorilor din fabrici și uzine* există asemenea *condiții* care „provoacă și întreține nemulțumirea față de actuala lor situație" și, în felul acesta, „favorizează succesul" socialismului. „Munca sa grea, în condiții de viață prea puțin favorabile, nu-i dă muncitorului de fabrică sau de uzină mai mult decît strictul necesar, atîta timp cît el poate să muncească, și, ori de cîte ori intervine ceva neprevăzut și el rămîne — pentru un timp mai mult sau mai puțin îndelungat — fără lucru, ajunge în situația desperată despre care au scris, de pildă, zilele acestea ziarele, referindu-se la muncitorii de la exploatările petrolifere de la Baku". Astfel, partizanii guvernului trebuie să recunoască că succesul socialismului își are explicația în situația, într-adevăr proastă, a muncitorilor. Dar acest adevăr este recunoscut într-o formă extrem de vagă și evazivă, cu rezerve care arată limpede că oamenii de felul acesta nu pot avea nici cea mai mică intenție să se atingă de „sacra proprietate" a capitaliștilor, care apasă pe muncitori. „Din păcate — scrie „Novoe Vremea" —, noi cunoaștem prea puțin starea reală de lucruri din sfera problemei muncitorești de la noi din Rusia". Da, din păcate! Și „noi" o cunoaștem atît de puțin tocmai pentru că permitem guvernului polițist să țină în robie întreaga presă, să înăbușe orice demascare cinstită a fărădelegilor de la noi. În schimb, însă, „noi" ne străduim să canalizăm ura omului muncitor nu împotriva guvernului asiatic, ci împotriva celor „de alt neam": „Novoe Vremea" face aluzie la „administrațiile străine ale uzinelor" și spune despre ele că sînt „brutale și lacome". Cu asemenea procedee nu poți prinde în cursă decît pe muncitorii cei mai înapoiați și mai ignoranți, care cred că toată nenorocirea vine „de

www.dacoromanica.ro

la neamț" sau „de la jidan" și nu știu că și muncitorii germani și evrei se unesc pentru a lupta împotriva exploatatorilor lor germani și evrei. Dar chiar și muncitorii care nu știu acest lucru văd, din miile de cazuri, că cei mai „lacomi" și mai lipsiți de scrupule sînt capitaliștii ruși, că cele mai mari „brutalități" sînt comise de poliția rusă și de guvernul rus.

Nu este, de asemenea, lipsit de interes nici regretul pe care și-l exprimă „Novoe Vremea" că muncitorul nu este chiar atît de înapoiat și de supus ca țăranul. Acest ziar deplînge faptul că muncitorul „se înstrăinează de cuibul său de la țară", că „în centrele industriale se strîng mase de adunătură", că „țăranul se înstrăinează de satul său, cu interesele și relațiile lui sociale și economice modeste (iată esențialul), dar de sine stătătoare". Într-adevăr, cum să nu-ți vie să plîngi? „Țăranul" este legat de cuibul său și, temîndu-se să nu-l piardă, nu îndrăznește să prezinte vreo revendicare moșierului său, să-l sperie cu o grevă etc.; țăranul nu știe care sînt rînduielile în alte locuri, pe el nu-l interesează decît sătucul lui (partizanii guvernului vorbesc chiar de „interesele de sine stătătoare" ale țăranului; el nu se amestecă unde nu-i fierbe oala, nu-și bagă nasul în politică — ce poate fi mai plăcut pentru autorități?) — iar în acest sătuc lipitoarea locală, moșierul sau chiaburul, îi cunoaște pe degete pe toți, și toți au moștenit, încă din moși-strămoși, arta slugarnică a supunerii, și n-are cine să le trezească conștiința. La fabrică însă se află oameni „de adunătură", care nu se simt legați de cuib (tot una e unde lucrează), care au trecut prin multe, sînt curajoși, se interesează de tot ce se petrece în lume.

În ciuda acestei dureroase transformări a modestului țăran într-un muncitor conștient, înțelepții noștri polițiști tot mai speră să tragă pe sfoară masa muncitoare, vorbindu-i de „grija statului pentru o bună organizare a condițiilor de trai ale muncitorilor". „Novoe Vremea" încearcă să sprijine această speranță cu banale argumente de felul: „Trufaș și atotputernic în Apus, capitalismul este la noi, deocamdată, un copil slab, care nu poate să meargă decît dacă e dus de mînă, și cel care-l duce de mînă este guvernul"... Ei bine, această veche poveste despre atotputernicia puterii

www.dacoromanica.ro

de stat nu va fi crezută, poate, decît de modestul țăran! Muncitorul însă vede prea des cum capitaliștii „duc de mînă" pe slujbașii polițienești și clericali, militari și civili. Și iată, continuă „Novoe Vremea", totul e ca guvernul *„să insiste"* asupra necesității de a se îmbunătăți condițiile de trai ale muncitorilor, adică să ceară fabricanților să contribuie la această îmbunătățire. Vedeți cît e de simplu: e de ajuns să dea dispoziție — și totul va fi în regulă. Dar e simplu numai de spus, fiindcă în realitate dispozițiile autorităților, chiar și cele mai „modeste" dintre ele, cum este aceea de a se amenaja spitale pe lîngă fabrici, nu sînt executate de capitaliști decenii de-a rîndul. Și nici n-o să îndrăznească guvernul să le ceară în mod serios ceva capitaliștilor fără să se atingă de „sacra" proprietate privată. Și nici n-o să urmărească el să obțină o serioasă îmbunătățire a condițiilor de trai ale muncitorilor, atîta timp cît este el însuși, în mii de cazuri, patron și înșală la socoteală, împilează pe muncitorii de la „Obuhov" și de la sute de alte uzine, precum și pe zecile de mii de funcționari de la poștă, de la căile ferate etc. etc. „Novoe Vremea" simte și el că nimeni nu va avea încredere în dispozițiile guvernului nostru, și de aceea încearcă să-și găsească un sprijin în înălțătoarele exemple din istorie. Acest lucru — spune el, referindu-se la îmbunătățirea condițiilor de trai ale muncitorilor — trebuie făcut „ca și acum o jumătate de veac, cînd guvernul a luat în mîinile lui problema țărănească, călăuzit fiind de înțeleapta convingere că e mai bine să preîntîmpini prin transformări de sus revendicarea lor de jos, decît să aștepți să fie prezentată o asemenea revendicare".

Aceasta este o mărturisire cu adevărat prețioasă! Înainte de eliberarea țăranilor, țarul a dat de înțeles nobililor că s-ar putea să se producă o răscoală a poporului, și le-a spus: mai bine să-i eliberăm de sus, decît să așteptăm pînă ce vor începe să se elibereze ei de jos. Și iată că acum un ziar care se distinge prin slugărnicia sa față de guvern mărturisește că starea de spirit a muncitorilor nu-i inspiră mai puțină teamă decît aceea a țăranilor „înainte de eliberare". „Mai bine de sus decît de jos"! Se înșală amarnic lacheii de presă ai absolutismului cînd consideră că există o „asemănare" între transformările cerute atunci și cele cerute

www.dacoromanica.ro

astăzi. Țăranii cereau atunci desființarea iobăgiei; ei nu aveau nimic împotriva puterii țariste și nutreau încredere în țar. Muncitorii însă sînt porniți în primul rînd și mai cu seamă împotriva guvernului; ei văd că lipsa de drepturi la care îi condamnă absolutismul polițist îi leagă de mîini și de picioare în lupta lor cu capitaliștii, și de aceea cer să fie eliberați de sub autocrația guvernului și să fie izbăviți de fărădelegile lui. Muncitorii se frămîntă și ei „înainte de eliberare", dar acum e vorba de o eliberare a întregului popor, care să smulgă despotismului libertatea politică.

* * *

Știți cu ce mare reformă se încearcă să se potolească nemulțumirile muncitorilor și să li se dovedească „grija statului față de ei"? Dacă e să dăm crezare unor zvonuri, destul de persistente, se duce o luptă între ministerul de finanțe și ministerul afacerilor interne, care cere ca inspecția de fabrică să fie trecută sub autoritatea lui, dînd asigurări că atunci ea va favoriza mai puțin pe capitaliști și va purta mai multă grijă muncitorilor, preîntîmpinînd astfel tulburările. Muncitorii n-au decît să se pregătească pentru această nouă favoare pe care le-o acordă țarul: inspectorii de fabrici vor îmbrăca uniforme noi și vor fi trecuți la un alt departament (probabil, cu o simbrie mai mare), și, în afară de asta, tocmai la departamentul care poartă de atîta vreme grijă muncitorilor și manifestă o deosebită dragoste față de ei (mai cu seamă departamentul poliției).

„Iskra" nr. 6 din iulie 1901 *Se tipărește după textul apărut în ziar*

www.dacoromanica.ro

ÎNVĂȚĂMINTELE CRIZEI

Au trecut aproape doi ani de cînd bîntuie criza comercială-industrială, și, pe cît se pare, ea capătă proporții tot mai mari, cuprinzînd noi ramuri ale industriei, se extinde asupra unor noi regiuni, este agravată de noi crahuri bancare. Începînd din luna decembrie a anului trecut, ziarul nostru, în fiecare din numerele sale, a semnalat într-un fel sau altul adîncirea crizei și consecințele ei nefaste. E timpul să ne ocupăm de problema generală a cauzelor și a importanței acestui fenomen. Pentru Rusia, el este un fenomen relativ nou, așa cum nou este și întregul nostru capitalism. În vechile țări capitaliste însă, adică în țările în care cea mai mare parte din produse sînt fabricate pentru a fi vîndute și în care majoritatea muncitorilor n-au nici pămînt, nici unelte de muncă și-și vînd forța lor de muncă, angajîndu-se să lucreze la alții, la proprietarii care stăpînesc pămîntul, fabricile, mașinile etc., — în aceste țări criza este un fenomen vechi, care se repetă la anumite intervale de timp, ca un acces de boală cronică. De aceea crizele pot fi prezise, și cînd în Rusia capitalismul a început să se dezvolte într-un ritm deosebit de rapid, în literatura social-democrată a fost prezisă și criza actuală. În broșura „Sarcinile social-democraților ruși", scrisă la sfîrșitul anului 1897, se spunea: „În momentul de față trecem, pe cît se vede, printr-o fază a ciclului capitalist (ciclu: alternare a unora și acelorași evenimente, care se succed ca anotimpurile) în care industria e în plină «înflorire», comerțul este animat, fabricile lucrează din plin și răsar, ca ciupercile după ploaie, nenumărate uzine noi, întreprinderi noi, societăți pe acți-

www.dacoromanica.ro

uni, construcții feroviare etc. etc. Nu e nevoie să fii profet pentru a prezice crahul inevitabil (mai mult sau mai puțin brusc) care va trebui să urmeze acestei «înfloriri» a industriei. Acest crah va aduce la ruină o mulțime de mici patroni, va arunca mase întregi de muncitori în rîndurile șomerilor...“*. Crahul s-a produs — și el este atît de brusc, cum nu s-a mai văzut în Rusia. Dar ce anume provoacă această teribilă boală cronică a societății capitaliste, care revine cu atîta regularitate încît poate fi prezisă?

Producția capitalistă nu se poate dezvolta altfel decît în salturi — doi pași înainte și unul (iar uneori chiar doi) înapoi. După cum am mai arătat, producția capitalistă este o producție pentru vînzare, o producție de mărfuri destinate pieței. Or, de producție dispun diferiți capitaliști, fiecare în parte, și nici unul nu poate ști exact de cîte produse și de care anume are nevoie piața. Ei produc la întîmplare, singura lor grijă fiind să se întreacă unul pe altul. E cu totul firesc să se întîmple ca cantitatea de produse fabricată să nu corespundă nevoilor pieței. Și această posibilitate este deosebit de mare cînd imensa piață se lărgește deodată, cuprinzînd noi regiuni vaste și neexplorate. Tocmai așa stăteau lucrurile cînd a început perioada de „înflorire“ a industriei, prin care am trecut nu de mult. Capitaliștii din întreaga Europă au întins labele spre un continent populat de sute de milioane de oameni, spre Asia, în care pînă atunci numai India și o mică parte din regiunile periferice erau strîns legate de piața mondială. Calea ferată transcaspică a început „să deschidă“ capitalului Asia centrală, „Marele Transsiberian“ (mare nu numai prin lungimea acestei căi ferate, dar și prin jefuirea fără măsură a banilor statului de către constructori, prin exploatarea fără margini a muncitorilor care l-au construit) îi deschidea Siberia, iar Japonia a început să se transforme într-o națiune industrială și a încercat să facă o breșă în zidul chinezesc, scoțînd la iveală o bucățică atît de grasă, încît și-au înfipt de îndată dinții în ea capitaliștii din Anglia, Germania, Franța, Rusia și chiar din Italia. Construirea unor căi ferate gigantice,

* Vezi *V. I. Lenin*, Opere complete, vol. 2, Editura politică, 1960, ediția a doua, pag. 458—459. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

lărgirea pieței mondiale și dezvoltarea comerțului — toate acestea au dus la o neașteptată înviorare a industriei, la o creștere a numărului noilor întreprinderi, au provocat o goană turbată după piețe de desfacere, o goană după profit, au dus la înființarea de noi societăți, la atragerea în producție a o mulțime de noi capitaluri, alcătuite în parte și din micile economii ale capitaliștilor mai mărunți. Nu e de mirare că această nebună goană mondială după noi piețe necunoscute a dus la izbucnirea unui crah enorm.

Pentru a ne face o imagine clară despre această goană, trebuie să luăm în considerație ce coloși s-au aflat în întrecere. Cînd se spune: „întreprinderi izolate", „capitaliști individuali", se uită că, în fond, aceste expresii nu sînt exacte. În realitate, izolată și individuală a rămas numai însușirea profitului, iar producția însăși a devenit socială. Tocmai de aceea au devenit posibile și inevitabile crahurile gigantice, pentru că o bandă de bogătași, care nu urmăresc altceva decît profitul, a ajuns să dispună de puternice forțe de producție *sociale*. Să lămurim această afirmație printr-un exemplu luat din industria rusă. În ultimul timp criza s-a întins și în domeniul petrolului. Or, în această industrie operează întreprinderi ca, de pildă, „Societatea «Frații Nobel» pentru producția petrolului". În anul 1899, această societate a vîndut 163 000 000 de puduri de produse petroliere cu 53 500 000 de ruble, iar în 1900 ea a ajuns să vîndă 192 000 000 de puduri, pentru care a încasat 72 000 000 de ruble. Într-un singur an s-a ajuns la o sporire a producției, într-o singură întreprindere, cu 18 500 000 de ruble! O asemenea „singură întreprindere" se ține prin munca comună a zeci și sute de mii de muncitori ocupați în extracția petrolului, în prelucrarea lui, în transportul lui pe conducte, pe căi ferate, mări și fluvii, ocupați în construcția de mașini, depozite, materiale, șlepuri, vapoare etc. necesare pentru aceste operații. Toți acești zeci de mii de muncitori lucrează pentru întreaga societate, însă de munca lor dispune un grup restrîns de milionari, care își însușesc întregul profit adus de această muncă organizată a maselor. (Societatea „Frații Nobel" a realizat în 1899 un profit net de 4 000 000 de ruble, iar în 1900 — unul de 6 000 000 de ruble, din care acționarii au primit cîte 1 300 de ruble la o cotă parte

www.dacoromanica.ro

de 5 000 de ruble, iar cei cinci membri ai consiliului de administrație au primit *tantieme* în sumă de 528 000 de ruble!) Dacă cîteva întreprinderi de acest fel se aruncă într-o goană nebună pentru ocuparea unui loc pe o piață necunoscută, mai este de mirare că se produce o criză?

Mai mult decît atît. Pentru a obține profit de la o întreprindere, trebuie să vinzi mărfurile, să găsești cumpărător. Iar cumpărător trebuie să fie întreaga masă a populației, deoarece uriașele întreprinderi produc cantități imense de mărfuri. Dar, în toate țările capitaliste, nouă zecimi din populație este alcătuită din sărăcime: din muncitori, care primesc un salariu derizoriu, și din țărani, care în majoritatea lor duc un trai și mai prost decît muncitorii. Și iată că atunci cînd, într-o perioadă de înflorire, marea industrie se străduiește să producă cît mai mult, ea aruncă pe piață o cantitate de produse care depășește puterea de cumpărare a majorității neavute a poporului. Numărul mașinilor, uneltelor, depozitelor, căilor ferate etc. crește mereu, dar din timp în timp această creștere este întreruptă, din cauză că marea majoritate a poporului, căruia îi sînt destinate, în ultimă analiză, toate aceste mijloace de producție îmbunătățite, continuă să rămînă într-o stare de sărăcie vecină cu mizeria. Criza arată că societatea modernă ar putea produce o cantitate incomparabil mai mare de produse care să fie folosite pentru îmbunătățirea traiului întregului popor muncitor, dacă pămîntul, fabricile, mașinile etc. n-ar fi acaparate de un mănunchi de proprietari particulari, care storc milioane din mizeria poporului. Ea arată că muncitorii nu se pot limita la lupta pentru unele concesii din partea capitaliștilor: într-o perioadă de înviorare a industriei pot fi obținute asemenea concesii (și muncitorii ruși, prin lupta lor plină de energie, au obținut nu o dată concesii în anii 1894—1898), dar se produce crahul, și capitaliștii nu numai că revin asupra concesiilor făcute, dar profită de neputința muncitorilor pentru a le reduce și mai mult salariile. Și așa vor continua, în mod inevitabil, să meargă lucrurile pînă ce armatele proletariatului socialist nu vor răsturna domnia capitalului și a proprietății private. Criza arată cît de miopi au fost acei socialiști (care își zic „critici", probabil, pentru că își însușesc fără spirit critic

www.dacoromanica.ro

teoriile economiştilor burghezi) care acum doi ani declarau plini de emfază că crahurile încep să devină mai puţin probabile.

Învăţămintele crizei, care dezvăluie întreaga absurditate a subordonării producţiei sociale faţă de proprietatea privată, sînt atît de instructive, încît astăzi pînă şi presa burgheză cere să se exercite un control mai intens, de pildă, asupra băncilor. Dar nici un fel de control nu-i va împiedica pe capitalişti să înfiinţeze, în perioada de înviorare, întreprinderi care mai tîrziu vor da inevitabil faliment. Alcevski, fondatorul băncii agricole şi al băncii de comerţ din Harkov, care au dat amîndouă faliment, îşi procura pe căi legale şi ilegale milioane de ruble pentru înfiinţarea şi susţinerea de întreprinderi miniere, care promiteau munţi de aur. A fost de ajuns să se producă o defecţiune în industrie, pentru ca aceste bănci şi aceste întreprinderi miniere (Societatea „Donеţ-Iuriev") să piară. Dar ce înseamnă „pieirea" unor întreprinderi în societatea capitalistă? Înseamnă că capitaliştii slabi, „de mîna a doua", sînt înlăturaţi de milionari cu o situaţie mai solidă. Locul milionarului Alcevski din Harkov îl ia milionarul Reabuşinski din Moscova, care, dispunînd de un capital mai mare, va stoarce şi mai mult vlaga muncitorului. Înlocuirea bogătaşilor de mîna a doua prin alţii de mîna întîi, creşterea puterii capitalului, ruinarea unui mare număr de mici proprietari (bunăoară, a micilor deponenţi, care o dată cu falimentul băncii îşi pierd toată averea), sărăcirea cumplită a muncitorilor — iată ce aduce după sine criza. Amintim şi cazurile, de felul celor descrise în „Iskra", cînd capitaliştii prelungesc ziua de lucru şi, cu prilejul concedierilor, caută să înlocuiască pe muncitorii conştienţi cu ţărani, care sînt mai docili.

În Rusia, acţiunea crizei este, în general, cu mult mai puternică decît în oricare altă ţară. Stagnării din industrie i se adaugă, la noi, foametea în rîndurile ţăranilor. Muncitorii şomeri sînt scoşi din oraşe şi trimişi la sate, dar unde vor fi trimişi ţăranii şomeri? Printr-o asemenea expulzare a muncitorilor se urmăreşte curăţirea oraşelor de elementele turbulente, dar poate că cei expulzaţi vor reuşi să trezească măcar o parte dintre ţărani din starea lor de resemnare seculară şi să-i convingă să nu se mărginească la rugăminţi,

www.dacoromanica.ro

ci să treacă și la *revendicări*. Pe muncitori și țărani îi apropie acum unii de alții nu numai șomajul și foametea, dar și asuprirea polițienească, care le răpește muncitorilor posibilitatea de a se uni și a se apăra, iar pe țărani îi lipsește pînă și de ajutoarele date de filantropi binevoitori. Laba grea a poliției devine de o sută de ori mai grea pentru milioanele de oameni din popor care și-au pierdut orice mijloace de trai. Jandarmii și poliția la orașe, zemski nacealnicii și ureadnicii la sate văd limpede cum crește ura împotriva lor, și ei încep să se teamă nu numai de cantinele de la sate, dar și de anunțurile din ziare în legătură cu organizarea de colecte. Se tem pînă și de colecte! Hoțul, de bună seamă, se simte cu musca pe căciulă. Cînd un hoț vede pe un trecător că dă de pomană unui om jefuit de el, începe să creadă că cei doi își întind mîna pentru ca, unindu-și forțele, să se răfuiască cu el.

„Iskra" nr. 7 din august 1901 *Se tipărește după textul apărut în ziar*

www.dacoromanica.ro

IOBĂGIȘTII LA LUCRU

A apărut o nouă lege, cu data de 8 iunie 1901, prin care se acordă particularilor pămînturi ale statului în Siberia. Cum va fi ea aplicată, asta o să ne-o arate viitorul. Dar însuși caracterul acestei legi este atît de instructiv și dezvăluie în chip atît de elocvent adevărata natură și adevăratele tendințe ale guvernului țarist, încît e cazul s-o analizăm în mod minuțios și să facem în așa fel ca ea să fie cît mai bine cunoscută în rîndurile clasei muncitoare și ale țărănimii.

Guvernul nostru face de multă vreme danii virtuoșilor nobili-moșieri: el a înființat pentru ei o bancă a nobililor, le-a acordat mii de înlesniri la contractarea de împrumuturi și la amînarea plății restanțelor, i-a ajutat să pună la cale o înțelegere secretă a milionarilor fabricanți de zahăr în vederea urcării prețurilor și sporirii profitului, s-a îngrijit să ofere slujbulițe de zemski nacealnic odraslelor scăpătate ale nobililor, iar acum creează posibilitatea, pentru nobilii fabricanți de băuturi spirtoase, să vîndă statului rachiul lor în condiții avantajoase. Dar, prin acordarea de pămînturi, el nu numai că face o pomană exploatatorilor celor mai bogați și de viță nobilă, dar creează o *nouă* clasă de exploatatori și condamnă milioane de țărani și muncitori la o permanentă aservire de către noii moșieri.

Să analizăm principiile de căpetenie ale noii legi. Trebuie observat, în primul rînd, că această lege, înainte ca ea să fi fost depusă la Consiliul de stat de către ministrul agriculturii și al domeniilor statului, a fost dezbătută *într-o consfătuire specială în legătură cu chestiunile nobilimii.* Toată

www.dacoromanica.ro

lumea știe că în momentul de față, în Rusia, nu muncitorii și țăranii sînt aceia care o duc cel mai greu, ci nobilii-moșieri, și de aceea „consfătuirea specială" s-a grăbit să găsească un mijloc de a-i ajuta să scape de mizerie. În Siberia, pămînturile statului vor fi vîndute sau date în arendă unor „particulari", în vederea amenajării de „gospodării particulare", interzicîndu-se, totodată, *pentru totdeauna* supușilor străini și alogenilor (din care fac parte și evreii) orice achiziție de asemenea pămînturi, iar darea în arendă (care reprezintă, după cum vom vedea, cea mai avantajoasă operație pentru viitorii moșieri) este permisă numai nobililor, „care — glăsuiește legea —, meritînd toată încrederea din punct de vedere economic, sînt, potrivit intențiilor guvernului, cei mai indicați să devină proprietari de pămînt în Siberia". Așadar, potrivit intențiilor guvernului, populația muncitoare trebuie să ajungă în robia nobililor, mari proprietari de pămînt. Cît de mari proprietari sînt acești nobili se poate vedea din faptul că, potrivit legii, suprafața terenurilor puse în vînzare nu poate trece de *trei mii de deseatine*, în timp ce suprafața terenurilor arendate nu este, în general, limitată, iar durata arendei poate merge *pînă la 99 de ani!* După socoteala guvernului nostru, oropsitului moșier îi trebuie *de două sute de ori* mai mult pămînt decît țăranului, căruia i se dă în Siberia 15 deseatine pentru el și familia lui.

Și, în afară de asta, cîte înlesniri și scutiri nu prevede legea pentru moșieri! În cursul primilor cinci ani arendașul nu plătește nimic. Dacă cumpără pămîntul luat de el în arendă (și, după noua lege, el are acest *drept)*, atunci beneficiază de o eșalonare a prețului de vînzare în rate plătibile în 37 de ani. Pe baza unei aprobări speciale se admite și punerea în vînzare a unor suprafețe de pămînt de peste trei mii de deseatine, și vînzarea la preț liber, iar nu prin licitație, și amînarea achitării restanțelor cu un an, și chiar cu trei. Nu trebuie să uităm că de noua lege vor profita, în general, numai marii demnitari și persoanele cu relații la curte etc., care obțin toate aceste înlesniri și scutiri fără nici o bătaie de cap, numai spunînd două vorbe, într-o conversație de salon, guvernatorului sau vreunui ministru.

Dar iată care-i nenorocirea. Ce folos vor scoate din peticele de pămînt, fie ele și de cîte trei mii de deseatine, toți

www.dacoromanica.ro

proprietarii lor, generalii, dacă nu se vor găsi „mujici" care să fie siliți să muncească pentru dînșii? Cu toate că mizeria în rîndurile populației din Siberia crește destul de repede, țăranul de acolo este incomparabil mai „independent" decît cel din „Rusia" și nu prea e obișnuit să muncească cu forța. Noua lege caută să-l obișnuiască. „Terenurile destinate gospodăriilor particulare *se vor repartiza, pe cît va fi cu putință, în așa fel ca să fie amestecate* cu suprafețele împărțite țăranilor" — glăsuiește art. 4 al legii. Guvernul țarist se îngrijește ca țăranii săraci să aibă posibilitatea de a cîștiga ceva muncind pe la alții. Cu zece ani în urmă, același domn Ermolov, care astăzi, în calitate de ministru al agriculturii și al domeniilor statului, a depus la Consiliul de stat legea prin care se acordă particularilor pămînturi ale statului în Siberia, a publicat (fără semnătură) o carte: „Recolta proastă și mizeria poporului". În această carte el declară fără ocol că nu există motive pentru a permite strămutarea în Siberia a țăranilor care găsesc posibilități de cîștig muncind la moșierii locali. Oamenii de stat din Rusia nu se sfiesc să exprime concepții de-a dreptul iobăgiste: țăranii au fost făcuți ca să muncească pentru moșier, și de aceea nici nu trebuie să li se „permită" să se mute unde vor ei, dacă din această cauză moșierii vor duce lipsă de brațe de muncă ieftine. Iar cînd țăranii, în ciuda tuturor greutăților, a tărăgănelii și chiar a interzicerii directe, au continuat să se mute cu sutele de mii în Siberia, guvernul țarist, asemenea vechilului unui boier de altădată, a luat-o la fugă după ei ca să le facă și acolo zile amare. Dacă terenurile de cîte trei mii de deseatine ale nobililor-moșieri vor fi „amestecate" cu loturile sărăcăcioase și pămînturile țărănești (dintre care cele mai bune au și fost ocupate), atunci poate că în scurtă vreme nu se va mai lăsa nimeni ispitit să se mute în Siberia. Și prețurile la pămînturile noilor moșieri se vor urca cu atît mai repede, cu cît viața țăranilor din împrejurimi va deveni mai strîmtorată: acești țărani vor fi nevoiți să se angajeze pentru o sumă derizorie sau să ia în arendă pămînturi moșierești la un preț extrem de ridicat, întocmai ca în „Rusia". Noua lege nu urmărește altceva decît să creeze cît mai repede un nou rai pentru moșieri și un nou iad pentru țărani: tocmai pentru darea în arendă pe *un singur*

www.dacoromanica.ro

an se face o rezervă specială. În general vorbind, pentru darea în arendă a pămîntului arendat de la stat se cere o aprobare specială, iar darea în arendă pe un singur an este absolut liberă. Toată grija moșierului se poate reduce la angajarea unui administrator, care să arendeze pămîntul, cu deseatina, țăranilor ale căror pămînturi sînt „amestecate" cu moșia boierului și să-i trimită acestuia bani gheață.

De altfel, nu totdeauna nobilii vor fi dispuși să practice chiar și un asemenea sistem de „gospodărire". Ei pot obține dintr-o dată o sumă frumușică, dacă vor revinde pămîntul statului unor adevărați gospodari. Doar nu degeaba apare noua lege tocmai într-un moment cînd a fost construită o cale ferată pînă în Siberia [56], cînd nu se mai fac deportări în Siberia [57], iar strămutările de populație în această parte a țării au căpătat proporții imense: toate acestea vor duce în mod inevitabil (și duc încă de pe acum) la o urcare a prețului la pămînturi. De aceea acordarea de pămînturi ale statului unor particulari în momentul de față înseamnă, în fond, jefuirea vistieriei statului de către nobili: pămînturile statului se scumpesc, și ele sînt arendate și vîndute în condiții deosebit de avantajoase la tot felul de generali, care vor căuta să profite de pe urma acestei urcări de prețuri. De pildă, în gubernia Ufa, într-un singur județ nobilii și funcționarii au făcut următoarea operație cu pămînturile ce le-au fost vîndute (pe baza unei legi similare): ei au plătit statului pentru pămînturile cumpărate 60.000 de ruble, iar după doi ani le-au vîndut cu 580.000; cu alte cuvinte, printr-o simplă revînzare ei au realizat un cîștig de *peste o jumătate de milion de ruble!* Din acest exemplu ne putem da seama cîte milioane vor intra în buzunarele bieților moșieri după ce li se vor acorda pămînturi pe întreg cuprinsul Siberiei.

Pentru a camufla acest jaf nerușinat, guvernul și partizanii lui invocă tot felul de înalte considerente. Se vorbește despre dezvoltarea culturii în Siberia, despre marea importanță a gospodăriilor model. În realitate, moșiile mari, care pun într-o situație fără ieșire pe țăranii din vecinătatea lor, nu pot, în momentul de față, decît să înăsprească cele mai necivilizate metode de exploatare. Gospodăriile model nu se creează prin jefuirea statului, iar acordarea de pămînturi

www.dacoromanica.ro

va duce la practicarea unor simple samsarlîcuri de către nobili şi funcţionari sau la înflorirea metodelor de gospodărire bazate pe aservire şi cămătărie. Nobilii de viţă, în cîrdăşie cu guvernul, tocmai de aceea au împiedicat pe evrei şi pe ceilalţi alogeni (pe care în faţa poporului înapoiat vor cu tot dinadinsul să-i prezinte ca pe nişte exploatatori din cale-afară de neruşinaţi) să obţină pămînturi de-ale statului în Siberia, pentru ca să practice *ei*, nestingheriţi, o exploatare chiaburească de cea mai joasă speţă.

Se vorbeşte, de asemenea, despre rolul politic important pe care-l au nobilii-moşieri în Siberia: printre intelectualii de acolo se află un număr deosebit de mare de foşti deportaţi, de oameni suspecţi, astfel că, pentru a obţine o contracarare a lor, trebuie creat un reazem sigur al puterii de stat, un element „cu caracter de zemstvă" demn de încredere. Şi aceste afirmaţii conţin mult adevăr, şi mult mai profund decît îşi închipuie „Grajdanin" [58] şi „Moskovskie Vedomosti". Statul poliţist ridică pînă într-atît împotriva lui majoritatea populaţiei, încît se vede nevoit să creeze în mod artificial grupuri de oameni în stare să servească drept reazem pentru patrie. El se vede nevoit să creeze o clasă de mari exploatatori, care să datoreze totul guvernului, care să depindă de mila lui, să-şi asigure venituri enorme prin mijloacele cele mai josnice (samsarlîc, exploatare chiaburească) şi, din această cauză, să fie întotdeauna părtaşi de nădejde la orice samavolnicie şi împilare. Guvernul nostru asiatic are nevoie de un sprijin în marea proprietate funciară asiatică, în sistemul feudal de „acordare de moşii". Şi dacă în momentul de faţă nu se pot acorda „moşii populate", se pot, cel puţin, acorda moşii *amestecate* cu pămînturile ţăranilor care sărăcesc; şi dacă nu e comod să dăruieşti de-a dreptul mii de deseatine lingăilor de la curte, atunci acordarea de pămînt se poate camufla prin vînzare şi „dare în arendă" (pe timp de 99 de ani), însoţite de mii de privilegii. Şi cum să nu califici drept iobăgistă această politică agrară în comparaţie cu aceea a unor ţări înaintate de astăzi, cum e, de pildă, America? Acolo nimeni *nu îndrăzneşte* să discute dacă trebuie permise sau nu mutările dintr-o regiune în alta, pentru că fiecare cetăţean are dreptul să se mute unde-i place. Acolo oricine doreşte să se ocupe cu agricultura

www.dacoromanica.ro

are, *după lege*, dreptul să ocupe pămînturi libere în regiunile mărginașe ale țării. Acolo nu se creează o clasă de satrapi asiatici, ci una de fermieri energici, care au dezvoltat toate forțele de producție ale țării. Acolo clasa muncitoare, datorită abundenței de pămînturi libere, a ocupat primul loc în ce privește nivelul de trai.

Și cînd anume a venit guvernul nostru cu legea lui iobăgistă? În timpul celei mai acute crize industriale, cînd zeci și sute de mii de oameni nu găsesc de lucru și cînd foametea a cuprins din nou milioane de țărani. Toată grija guvernului este să nu „se facă larmă" în jurul acestei calamități. În acest scop a trimis la urmă pe muncitorii șomeri, în acest scop a luat aprovizionarea din mîna zemstvelor și a dat-o pe mîna slujbașilor de poliție, în acest scop a interzis persoanelor particulare să amenajeze cantine pentru cei înfometați, în acest scop a astupat gura ziarelor. Și iată că, după ce această „larmă" pe tema foametei, această larmă atît de neplăcută celor sătui, a încetat, tătucul-țar s-a apucat să ajute pe bieții moșieri și pe nenorociții de generali-adjutanți. Repetăm: în momentul de față nouă ne revine pur și simplu misiunea de a răspîndi informațiile în legătură cu noua lege. După ce vor afla care sînt prevederile ei, păturile cele mai înapoiate ale muncitorilor, țăranii cei mai ignoranți și mai oropsiți vor înțelege în slujba cui se află guvernul și de ce fel de guvern are nevoie poporul.

„Iskra" nr. 8 din 10 octombrie 1901 *Se tipărește după textul apărut în ziar*

www.dacoromanica.ro

CONGRESUL ZEMSTVELOR

Înviorarea socială, care, după evenimentele din primăvara acestui an, a cuprins, ca un val, întreaga țară, continuă încă; ea se manifestă, sub diferite forme, în toate păturile societății ruse, care încă în luna ianuarie a acestui an părea că nu ia în seamă activitatea conștientă a social-democrației ruse și e străină de ea. Guvernul face eforturi desperate ca să liniștească cît mai repede conștiința frămîntată a societății, recurgînd în acest scop la obișnuitele baloane de săpun de felul manifestului de la 25 martie în legătură cu „grija mișcătoare", de felul așa-ziselor reforme ale lui Vannovski sau al ridicolelor călătorii triumfale întreprinse în țară de Sipeaghin și Șahovskoi. Aceste măsuri vor liniști, fără îndoială, pe unii dintre naivii filistini ruși, dar nici pe departe pe toți. Pînă și actualii zemți, dintre care jumătate sînt slujbași timorați ai statului, încep, pe cît se pare, să iasă din starea de permanentă groază în care au fost aruncați de perioada de marasm — care începe, ca atare, să fie de domeniul istoriei — a „țarului pacificator".

Maiestatea-sa birocrația, care a renunțat la cele mai elementare văluri de pudicitate, face să fie cuprinși de scîrbă și indignare pînă și acești oameni timizi, al căror curaj civic și morală civică sînt aproape complet atrofiate.

Ni s-a comunicat că la sfîrșitul lui iunie, în orașul N.N. (al cărui nume nu-l dăm aici, din motive de precauție) a fost organizat un congres al zemților. Au participat, după cît se spune, vreo 40—50 de reprezentanți din cîteva gubernii.

Congresul, bineînțeles, a avut drept obiect rezolvarea nu a unor probleme politice, ci a unor sarcini pașnice, care sînt în mod exclusiv de resortul zemstvelor, și delegații s-au întrunit „fără a ieși din sfera lor de competență și

www.dacoromanica.ro

a-şi depăşi limitele puterii", cum se exprimă, atît de plastic, legea zemstvelor (art. 87); dar acest congres a fost convocat fără aprobarea şi ştirea forurilor administrative şi, prin urmare, ca să folosim cuvintele aceleiaşi legi, s-a ţinut „cu încălcarea normelor de funcţionare a zemstvelor", iar de la problemele paşnice, nevinovate, cei prezenţi au trecut, fără să-şi dea nici ei seama, la discuţii asupra situaţiei generale. Asta-i logica vieţii: zemţii de bună-credinţă, oricît s-ar lepăda ei uneori de radicalism şi de activitatea ilegală, se lovesc, prin forţa lucrurilor, de necesitatea de a crea organizaţii ilegale şi de a acţiona cu mai multă hotărîre. Nu noi vom fi, bineînţeles, aceia care să condamnăm această cale firească şi cît se poate de justă. A venit, în sfîrşit, timpul ca şi ei să dea o ripostă energică şi organizată guvernului, care a luat-o razna, care a distrus administrarea locală sătească, a mutilat administrarea locală orăşenească şi de zemstvă şi, cu o consecvenţă de catîr, a ridicat securea asupra ultimelor rămăşiţe ale instituţiilor de zemstvă. Se spune că la acest congres, în timpul dezbaterilor asupra modului cum trebuie dusă lupta împotriva legii care stabileşte un anumit plafon pentru taxele fixate de către zemstve, un bătrîn şi venerabil delegat a exclamat: „Cei din zemstve trebuie să-şi spună, în sfîrşit, cuvîntul, sau, dacă nu, n-o să şi-l mai spună niciodată!" Sîntem întru totul de acord cu această afirmaţie categorică făcută de un militant liberal care e gata să lanseze o provocare la luptă deschisă împotriva absolutismului birocratic. Zemstvele se află în pragul unui faliment intern. Şi dacă cei mai buni dintre militanţii lor nu vor lua de pe acum măsuri hotărîte, dacă nu se vor lepăda de obişnuitul lor manilovism [59], de chestiunile lor mărunte, de ordin secundar, de „spoirea tingirilor", cum s-a exprimat unul dintre zemţii de vază, zemstvele vor rămîne pustii şi se vor transforma în simple „cancelarii". Această moarte lipsită de glorie e inevitabilă, pentru că nu se poate ca zeci de ani să nu faci, nepedepsit, altceva decît să tremuri de frică, să mulţumeşti şi să soliciţi, plin de umilinţă; trebuie să ameninţi, să ceri şi, lăsîndu-te de fleacuri, să te apuci de o treabă adevărată.

„Iskra" nr. 8 din 10 septembrie 1901 *Se tipăreşte după textul apărut în ziar*

www.dacoromanica.ro

PROBLEMA AGRARĂ ŞI „CRITICII LUI MARX“ [60]

Scris: capitolele I—IX în iunie-septembrie 1901, iar capitolele X—XII în toamna anului 1907

Publicat pentru prima oară: capitolele I—IV în decembrie 1901, în revista „Zarea“ nr. 2—3; capitolele V—IX în februarie 1906, în revista „Obrazovanie“ nr. 2; capitolele X—XI, — în 1908, în culegerea Vl. Ilin. „Problema agrară“, Partea I. Petersburg; capitolul XII în 1908, în culegerea „Viaţa curentă“. Petersburg.

Se tipăreşc: capitolele I—IX după textul apărut în revistă, confruntat cu textul culegerii „Problema agrară“; capitolele X—XI după textul culegerii „Problema agrară“, iar capitolul XII — după textul culegerii „Viaţa curentă“

www.dacoromanica.ro

XV. 1906.

Образованіе.

ЖУРНАЛЪ

Литературный

и

общественно-политическій.

№ 2.

С.-ПЕТЕРБУРГЪ.
Типо-литографія Б. М. Вольфа. Разъѣзжая, 15
1906.

Coperta interioară a revistei „Obrazovanie" nr. 2 din 1906, în care au fost publicate capitolele V—IX ale lucrării lui V. I. Lenin: „Problema agrară şi «criticii lui Marx»".

www.dacoromanica.ro

„. . .A încerca să dovedești. . . că marxismul dogmatic în domeniul problemelor agrare este scos de pe poziții înseamnă a bate la o ușă deschisă" . . .Această afirmație a fost făcută anul trecut, în „Russkoe Bogatstvo" [61] (1900, nr. 8, pag. 204), de d-l V. Cernov. Ciudată însușire mai are și acest „marxism dogmatic"! Iată că au trecut mulți ani de cînd oameni învățați și foarte învățați din Europa declară plini de emfază (iar diverși ziariști și publiciști repetă și comentează cu lux de amănunte) că marxismul a și fost scos de pe pozițiile sale de către „critică" — și, cu toate acestea, fiecare critic nou se apucă, la rîndul său, să bombardeze această poziție, chipurile, distrusă. D-l V. Cernov, de pildă, atît în revista „Russkoe Bogatstvo" cît și în culegerea „La postul de onoare" „bate la o ușă deschisă", de-a lungul a *240 de pagini încheiate*, „stînd de vorbă" cu cititorul pe marginea unei cărți a lui Hertz. Lucrarea, atît de amănunțit comentată, a lui Hertz, care la rîndul său comentează cartea lui Kautsky, a fost deja tradusă în limba rusă. D-l Bulgakov, ținîndu-și promisiunea de a-l combate pe același Kautsky, a publicat în acest scop un întreg studiu în două volume. De data asta nimeni nu va mai găsi, probabil, nici urme din „marxismul dogmatic", care a fost strivit, nimicit de aceste vrafuri de tipăritură critică.

I

„LEGEA" FERTILITĂȚII DESCRESCÎNDE A SOLULUI

Să vedem mai întîi care e fizionomia teoretică generală a criticilor. D-l Bulgakov a publicat, încă în revista „Nacealo" [62], un articol îndreptat împotriva „Problemei agrare"

www.dacoromanica.ro

a lui Kautsky şi şi-a dezvăluit dintr-o dată toate procedeele sale „critice". Cu o vehemenţă extraordinară şi cu o dezinvoltură de adevărat acrobat, el „l-a făcut praf" pe Kautsky, atribuindu-i ceea ce n-a spus niciodată, învinuindu-l că ignorează fapte şi considerente expuse în mod precis chiar de el, Kautsky, şi servind cititorului drept *propriile sale* concluzii critice concluzii trase de Kautsky. Cu un aer de cunoscător în materie, d-l Bulgakov — a adus lui Kautsky învinuirea că confundă tehnica cu economia, în timp ce dă el însuşi dovadă nu numai de o extraordinară confuzie, dar şi de îndărătnicia de a nu citi pînă la capăt paginile pe care le citează din lucrarea adversarului său. Se înţelege de la sine că articolul viitorului profesor era plin de atacuri răsuflate împotriva socialiştilor, împotriva „teoriei crahului", a utopismului, a credinţei în minuni etc.* Acum, în teza sa de doctorat („Capitalismul şi agricultura", Petersburg, 1900), d-l Bulgakov şi-a încheiat toate socotelile cu marxismul şi şi-a dus evoluţia sa „critică" pînă la capătul ei logic.

La baza „teoriei dezvoltării agrare", elaborată de el, d-l Bulgakov pune „legea fertilităţii descrescînde a solului". El citează o serie de pasaje din operele clasicilor care stabilesc această „lege" (potrivit căreia orice investiţie suplimentară de muncă şi de capital în pămînt este însoţită nu de o cantitate corespunzătoare, ci de una descrescîndă a produsului obţinut). El ne prezintă o listă de economişti englezi care recunosc această lege. Totodată ne asigură că ea „are o valabilitate universală", că ne oferă „un adevăr cu totul evident, care nu poate fi cu nimic contestat", „pe care e de ajuns să-l constaţi în toată claritatea lui" etc. etc. Cu cît d-l Bulgakov îşi exprimă mai hotărît părerile, cu atît se vede mai limpede că el *trage înapoi*, spre economia politică burgheză, care a încercat să mascheze cu „legi eterne" născocite de ea relaţiile sociale existente. Şi, într-adevăr, la ce se reduce „caracterul evident" al faimoasei „legi a fertilităţii descrescînde a solului"? La afirmaţia că, dacă,

* La articolul d-lui Bulgakov, apărut în revista „Nacealo", am răspuns chiar atunc prin articolul „Capitalismul în agricultură". În urma interzicerii revistei „Nacealo", acest articol a fost publicat în revista „Jizn" [82] din 1900, nr. 1 şi 2. (Vezi *V. I. Lenin*, Opere complete, vol. 4, Editura politică, 1961, ediţia a doua, pag. 91—145. — *Nota red.*) (Nota autorului la ediţia din 1908. — *Nota red.*).

www.dacoromanica.ro

după efectuarea de investiţii succesive de muncă şi capital, pămîntul ar da aceeaşi cantitate de produse, şi nu una descrescîndă, atunci n-ar avea, în general, nici un rost să se lărgească suprafaţa cultivată, atunci pe vechea suprafaţă de pămînt, oricît de mică ar fi ea, s-ar putea produce o cantitate suplimentară de cereale, atunci „întreaga agricultură de pe globul pămîntesc s-ar putea concentra pe o singură deseatină". Acesta este obişnuitul *(şi singurul)* argument în favoarea legii „universale". Reflectînd cît de cît asupra acestui argument, oricine îşi va da seama că el reprezintă o abstracţie lipsită de orice conţinut, care nu ţine seama tocmai de ceea ce e principal, şi anume de nivelul tehnicii, de nivelul de dezvoltare a forţelor de producţie. În realitate, se ştie că însăşi noţiunea de „investiţii suplimentare (sau: succesive) de muncă şi capital" *presupune* o schimbare a mijloacelor de producţie, o transformare a tehnicii. Pentru a spori într-o măsură considerabilă cantitatea de capital investită în pămînt trebuie *inventate* noi maşini, noi sisteme de cultivare a pămîntului, noi metode de îngrijire a vitelor, de transportare a produselor etc. etc. Bineînţeles că „investiţii suplimentare de muncă şi capital" în proporţii relativ mici se pot face (şi se fac) şi pe baza nivelului existent, neschimbat, al tehnicii: în acest caz este valabilă, *pînă la un anumit punct*, şi „legea fertilităţii descrescînde a solului", şi ea este valabilă în sensul că nivelul neschimbat al tehnicii fixează limite relativ foarte înguste investiţiilor suplimentare de muncă şi capital. În locul unei legi universale constatăm, prin urmare, o „lege" extrem de relativă, atît de relativă că nici vorbă nu poate fi de vreo „lege" şi chiar de vreo particularitate cardinală a agriculturii. Să presupunem că se practică asolamentul trienal, se seamănă cereale tradiţionale, se cresc vite producătoare de bălegar şi că nu există fînețe ameliorate şi unelte perfecţionate. Este evident că, atîta timp cît aceste date rămîn neschimbate, limitele investiţiilor suplimentare de muncă şi capital care se pot face în pămînt sînt extrem de înguste. Dar şi în limitele înguste în care investiţiile suplimentare de capital şi de muncă sînt, totuşi, posibile, *nu se va constata întotdeauna*, şi neapărat, o scădere a productivităţii fiecăreia din aceste investiţii suplimentare. Să luăm, de exemplu, industria. Să ne gîndim

www.dacoromanica.ro

la situația morăritului sau a prelucrării fierului în perioada premergătoare comerțului mondial și inventării mașinilor cu aburi. În condițiile unui asemenea nivel al tehnicii, limitele investițiilor suplimentare de muncă și capital în fierării manuale, în mori de vînt și de apă erau extrem de înguste; era inevitabil ca fierăriile și morile mici să fie extrem de răspîndite, atîta timp cît transformarea radicală a metodelor de producție nu crease o bază pentru noi forme de industrie.

Așadar, „legea fertilității descrescînde a solului" nu este cîtuși de puțin valabilă în cazurile cînd tehnica progresează, cînd mijloacele de producție suferă o transformare; ea este valabilă într-o măsură cu totul relativă în cazurile cînd tehnica rămîne neschimbată, și asta nu întotdeauna. Iată de ce nici Marx și nici marxiștii nu pomenesc de această „lege", și ea este într-una invocată doar de reprezentanți ai științei burgheze de felul lui Brentano, care nu pot cu nici un chip să se descotorosească de prejudecățile vechii economii politice, cu legile ei abstracte, eterne și naturale.

D-l Bulgakov, cînd apără „legea universală", recurge la niște argumente de-a dreptul ridicole.

„Ceea ce înainte era un dar liber al naturii, astăzi trebuie să fie făcut de om: vîntul și ploaia afînau solul plin de elemente nutritive, și era nevoie ca omul să depună doar un mic efort, pentru a obține cele necesare. Cu timpul, o parte tot mai mare din munca productivă cade pe seama omului; aici, ca pretutindeni, procesele naturale sînt tot mai mult înlocuite cu cele artificiale. Dar dacă în industrie acest fenomen este expresia victoriei omului asupra naturii, în agricultură el constituie un indiciu că greutățile existenței, pentru care natura își reduce tot mai mult darurile ei, sînt din ce în ce mai mari.

În cazul de față este indiferent dacă greutățile, mereu crescînde, pe care le întîmpină producerea hranei își găsesc expresia în sporirea muncii omenești sau a produselor ei, de pildă, a uneltelor de producție sau a îngrășămintelor etc." (d-l Bulgakov vrea să spună: este indiferent dacă greutatea, mereu crescîndă, cu care e produsă hrana își găsește expresia în intensificarea muncii omenești sau în sporirea produselor ei); „important este numai că ea îl costă pe om din ce în

www.dacoromanica.ro

ce mai mult. Tocmai în această înlocuire a forţelor naturii prin munca omului, a factorilor naturali ai producţiei prin factori artificiali constă legea fertilităţii descrescînde a solului" (16).

După cît se vede, d-lui Bulgakov îi tulbură somnul laurii d-lor Struve şi Tugan-Baranovski, care au ajuns să creadă că nu omul lucrează cu ajutorul maşinii, ci maşina cu ajutorul omului. Ca şi aceşti critici, el alunecă pînă la nivelul economiei vulgare, vorbind de *înlocuirea* forţelor naturii prin muncă omenească etc. În genere, forţele naturii pot fi tot atît de puţin înlocuite prin muncă omenească pe cît de puţin pot fi înlocuiţi metrii prin puduri. Atît în industrie cît şi în agricultură omul nu poate să facă altceva decît să se folosească de acţiunea forţelor naturii, dacă a ajuns s-o cunoască, să-şi *uşureze* această folosire cu ajutorul maşinilor, uneltelor etc. Că omul primitiv obţinea toate cele necesare ca pe un dar liber al naturii, ăsta-i un basm prostesc, pentru care d-l Bulgakov poate fi huiduit şi de studenţii începători. Înaintea noastră n-a existat nici un secol de aur, şi omul primitiv era cu totul copleşit de greutăţile existenţei, de greutăţile luptei cu natura. Introducerea maşinilor şi a metodelor de producţie perfecţionate a uşurat nemăsurat de mult omului această luptă în general, şi producerea hranei în special. N-a crescut greutatea de a produce hrana, ci greutatea cu care obţine hrană muncitorul — şi asta datorită faptului că dezvoltarea capitalistă a făcut să crească nemăsurat de mult renta funciară şi preţul pămîntului, a concentrat agricultura în mîinile capitaliştilor mari şi mici, a concentrat şi mai mult maşinile, uneltele, banii, fără de care nu se obţine o bună producţie. A explica aceste greutăţi crescînde, de care se loveşte existenţa muncitorilor, prin tendinţa pe care o are natura de a-şi reduce darurile ei înseamnă a deveni un apologet al burgheziei.

„Recunoscînd existenţa acestei legi — continuă d-l Bulgakov —, nu vrem cîtuşi de puţin să susţinem că greutăţile în ce priveşte producerea hranei cresc necontenit sau să contestăm că agricultura face progrese: a susţine primul lucru şi a-l contesta pe al doilea înseamnă a nesocoti ceea ce este evident. Nu încape îndoială că aceste greutăţi nu cresc necontenit, că aici e vorba de o dezvoltare în zigzag. Descoperirile agronomice şi perfecţionările tehnice fac ca

www.dacoromanica.ro

pămînturile sterpe să devină fertile, anihilînd în mod vremelnic tendința care și-a găsit expresia în legea fertilității descrescînde a solului" (ibid).

Profundă cugetare, nu-i așa?

Progresul tehnic reprezintă o tendință „vremelnică", în timp ce legea fertilității descrescînde a solului, adică a productivității descrescînde (dar și asta nu întotdeauna) a investițiilor suplimentare de capital, pe baza unei tehnici neschimbate, „are o importanță universală"! Este absolut același lucru ca și a spune că oprirea trenurilor în stații reprezintă o lege universală a transportului acționat de aburi, în timp ce mișcarea lor între stații este o tendință vremelnică, care paralizează acțiunea legii universale a staționării.

Există, în fine, numeroase date care dezmint în mod vădit universalitatea legii fertilității descrescînde a solului, și anume datele cu privire la populația agricolă și cea neagricolă. Însuși d-l Bulgakov recunoaște că „procurarea hranei ar necesita în permanență un volum relativ sporit" (nota bene!) „de muncă și, prin urmare, o populație agricolă din ce în ce mai numeroasă, dacă fiecare țară s-ar limita la resursele ei naturale" (19). Dacă în Europa apuseană populația agricolă este în descreștere, aceasta se explică prin faptul că, importînd cereale, țările respective au reușit să scape de acțiunea legii fertilității descrescînde a solului. — Grozavă explicație, nimic de zis! Savantul nostru a uitat un amănunt, și anume că în toate țările capitaliste, inclusiv cele agricole și cele importatoare de cereale, se constată o scădere relativă a populației agricole. O descreștere relativă a populației agricole se observă în America și în Rusia, iar în Franța acest fenomen a început să se producă pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea (vezi cifrele din aceeași lucrare a d-lui Bulgakov, II, pag. 168), și uneori descreșterea relativă face loc unei descreșteri absolute, cu toate că în deceniul al 4-lea și al 5-lea precumpănirea importului de cereale asupra exportului a fost cu totul neînsemnată, și *numai începînd din 1878* nu mai întîlnim ani în care exportul să precumpănească în mod categoric asupra importului*. În Prusia

* „Statistique agricole de la France (Enquête de 1892)". P. 1897. p. 113. („Statistica agricolă a Franței (Ancheta din 1892)". Paris, 1897, pag. 113. — *Nota trad.*)

www.dacoromanica.ro

se observă o descreştere relativă a populaţiei rurale de la 73,5% în 1816, la 71,7% în 1849 şi 67,5% în 1871, pe cîtă vreme importul de secară a început abia pe la începutul deceniului al 7-lea, iar cel de grîu pe la începutul deceniului al 8-lea (ibid., II, 70 şi 88). În sfîrşit, dacă luăm ţările europene importatoare de cereale — de pildă, Franţa şi Germania din ultimul deceniu —, vedem cum, concomitent cu *progresul incontestabil* al agriculturii, se produce o *scădere absolută* a numărului de muncitori ocupaţi în agricultură: în Franţa, numărul acestora a scăzut, din 1882 pînă în 1892, de la 6 913 504 la 6 663 135 („Statist. agric.", partea a II-a, pag. 248—251), iar în Germania el a scăzut, din 1882 pînă în 1895, de la 8 064 000 la 8 045 000 *. În felul acesta se poate considera că *întreaga* istorie a secolului al XIX-lea, prin numeroasele ei date cu privire la cele mai diferite ţări, dovedeşte în mod incontestabil că legea „universală" a fertilităţii descrescînde *este cu totul paralizată* de tendinţa „vremelnică" a progresului tehnic, care dă posibilitate populaţiei rurale — aflată în relativă (iar uneori chiar absolută) descreştere — să producă o cantitate din ce în ce mai mare de produse agricole pentru masa în continuă creştere a populaţiei.

În treacăt fie spus, aceste numeroase date statistice răstoarnă în întregime şi următoarele două puncte centrale ale „teoriei" d-lui Bulgakov: în primul rînd, afirmaţia făcută de el că teoria creşterii mai rapide a capitalului constant (a uneltelor şi materialelor de producţie) faţă de cel variabil

* „Statistik des Deutschen Reichs", Neue Folge. Bd. 112: „Die Landwirtschaft im Deutschen Reich", Berlin, 1898, S. 6* („Statistica Imperiului german", seria nouă, vol. 112: „Agricultura în Imperiul german". Berlin, 1898, pag. 6*. — *Nota trad.*) D-lui Bulgakov, bineînţeles, nu-i face plăcere această constatare — a progresului tehnic în condiţii cînd populaţia rurală descreşte — care face să se năruie întregul său malthusianism". De aceea acest „savant riguros" recurge la următorul vicleşug: în loc să ia agricultura în sensul propriu al cuvîntului (cultivarea pămîntului, creşterea vitelor etc.), el ia (în urma datelor cu privire la cantitatea crescîndă de produse *agricole* la hectar!) „agricultura în sensul ei larg", în care statistica germană include şi legumicultura de seră şi pe cea comercială, *şi silvicultura, şi piscicultura!* Reiese că are loc o creştere a numărului total al persoanelor efectiv ocupate în „agricultură"!! (Bulgakov, II, 133). Cifrele citate în text se referă la persoanele pentru care agricultura constituie ocupaţia *principală*. Numărul persoanelor pentru care ea este o îndeletnicire auxiliară a crescut de la 3 144 000 la 3 578 000. Nu este tocmai just să adunăm aceste cifre cu cele anterioare, dar, chiar dacă le-am aduna, am obţine un spor cu totul neînsemnat: de la 11 208 000 la 11 623 000.

www.dacoromanica.ro

(forța de muncă) „este absolut inaplicabilă la agricultură". D-l Bulgakov declară cu multă emfază că această teorie este neîntemeiată, și în sprijinul părerii sale se referă: a) la cele spuse de „prof. A. Skvorțov" (celebru mai ales prin faptul că a atribuit teoria ratei mijlocii a profitului, elaborată de Marx, unor intenții agitatorice subversive) și b) la faptul că, în condițiile exploatării intensive a pămîntului, numărul muncitorilor pe unitatea de suprafață crește. Avem aici unul din exemplele de intenționată neînțelegere a scrierilor lui Marx, de care dau în permanență dovadă reprezentanții criticii la modă. Gîndiți-vă numai: teoria creșterii mai rapide a capitalului constant față de cel variabil este infirmată de creșterea *capitalului variabil* pe unitatea de suprafață! Și d-l Bulgakov *nu observă* că datele statistice, citate chiar de el în număr atît de mare, confirmă teoria lui Marx. Dacă în întreaga agricultură germană numărul muncitorilor a scăzut, între anii 1882 și 1895, de la 8 064 000 la 8 045 000 (iar dacă adăugăm și persoanele pentru care agricultura este o ocupație accesorie, acest număr a crescut de la 11 208 000 la 11 623 000, adică doar cu 3,7%), în timp ce numărul vitelor (socotit în vite mari) a crescut, în aceeași perioadă, de la 23 000 000 la 25 400 000, adică cu mai mult de 10%, numărul cazurilor de folosire a celor cinci tipuri de mașini mai importante a crescut de la 458 000 la 922 000, adică de peste două ori, cantitatea îngrășămintelor importate — de la 636 000 de tone (în 1883) la 1 961 000 de tone (în 1892), iar aceea a sărurilor de potasiu — de la 304 000 de chintale la 2 400 000*, — nu este oare limpede că raportul dintre capitalul constant și cel variabil este în creștere? Nu mai vorbim de faptul că aceste date, luate în bloc, împiedică într-o mare măsură să se vadă progresul realizat de marea producție. Dar de această chestiune ne vom ocupa ceva mai departe.

În al doilea rînd, progresul agriculturii în condițiile descreșterii sau ale unei infime creșteri absolute a populației rurale răstoarnă pe de-a-ntregul încercarea absurdă a d-lui Bulgakov de a reînvia malthusianismul. După cît se pare, primul dintre „foștii marxiști" ruși care a făcut această

* „Statist. d. D. R.", 112, S. 36*; Bulgakov, II, 135.

www.dacoromanica.ro

încercare a fost d-l Struve în ale sale „Note critice", dar, ca întotdeauna, el n-a depăşit cadrul unor observaţii timide, reticente şi echivoce, al unor concepţii necristalizate şi neînchegate într-un sistem. D-l Bulgakov este mai curajos şi mai consecvent: fără să stea prea mult pe gînduri, el face din „legea fertilităţii descrescînde" „una din cele mai importante legi ale istoriei civilizaţiei" (sic!, pag. 18). „Întreaga istorie a secolului al XIX-lea. . ., cu problemele lui privind bogăţia şi sărăcia, ar fi de neînţeles fără această lege" „Pentru mine este absolut cert că problema socială, aşa cum se pune ea astăzi, este în mod vital legată de această lege" (ne spune rigurosul nostru savant chiar la pagina 18 a „studiului" său)!... „Nu încape îndoială — afirmă el la sfîrşitul scrierii sale — că, acolo unde există suprapopulaţie, o anumită parte din sărăcie trebuie pusă pe seama *sărăciei absolute*, a sărăciei producţiei, iar nu a repartiţiei" (II, 221). „Problema populaţiei, în situaţia ei specială creată de condiţiile producţiei agricole, reprezintă, după mine, principala greutate care — cel puţin în momentul de faţă — stă în calea înfăptuirii pe scară ceva mai largă a principiilor colectivismului sau cooperaţiei în întreprinderile agricole" (II, 265). „Trecutul lasă moştenire viitorului problema cerealelor, care este mai grozavă şi mai dificilă decît cea socială, — problema producţiei, şi nu a repartiţiei" (II, 455) etc. etc. etc. Acum, după ce am analizat această lege, nu mai e nevoie să vorbim de însemnătatea ştiinţifică a acestei „teorii", care e indisolubil legată de legea universală a fertilităţii descrescînde a solului. Că această cochetare critică cu malthusianismul a dus, în dezvoltarea ei logică inevitabilă, la cea mai vulgară apologetică burgheză, ne-o dovedesc, cu o francheţă care nu lasă nimic de dorit, concluziile citate de noi ale d-lui Bulgakov.

Într-un studiu următor vom analiza datele unor noi izvoare indicate de criticii noştri (care susţin într-una că ortodocşii se tem de date precise) şi vom arăta că, în general, d-l Bulgakov face din cuvîntelul „suprapopulare" un şablon a cărui folosire îl scuteşte de orice analiză, şi mai ales de analiza contradicţiilor de clasă din sînul „ţărănimii". Acum însă, cînd ne mărginim doar la latura teoretică generală a problemei agrare, trebuie să ne oprim şi asupra teoriei

www.dacoromanica.ro

rentei. „Cît despre Marx — scrie d-l Bulgakov —, trebuie să spunem că în volumul al III-lea al « Capitalului », în forma în care îl avem noi astăzi, nu adaugă nimic remarcabil la teoria rentei diferențiale a lui Ricardo" (87). Să reținem acest „nimic remarcabil" și să comparăm sentința pronunțată de critic cu următoarea declarație făcută de el mai înainte: „În ciuda unei atitudini vădit negative față de această lege (a fertilității descrescînde a solului), Marx își însușește, în principiile ei fundamentale, teoria rentei a lui Ricardo, care e bazată pe această lege" (13). Reiese deci, după d-l Bulgakov, că Marx n-a observat legătura dintre teoria rentei a lui Ricardo și legea fertilității descrescînde a solului, ceea ce a făcut ca el să n-o poată scoate la capăt ! Despre un asemenea mod de expunere nu putem spune decît un singur lucru: nimeni nu denaturează în așa măsură pe Marx ca foștii marxiști, nimeni nu atribuie cu atîta lipsă de... de... jenă o mie și unul de păcate de moarte autorului criticat.

Cele afirmate de d-l Bulgakov constituie o flagrantă denaturare a adevărului. În realitate, Marx nu numai că a observat această legătură dintre teoria rentei a lui Ricardo și teoria, greșită, a fertilității descrescînde a solului enunțată de acesta, dar a și dezvăluit, cu toată precizia, greșeala lui Ricardo. Cine a citit cu oricît de mică „atenție" volumul al III-lea al „Capitalului" nu a putut să nu observe faptul, cît se poate de „remarcabil", că tocmai Marx este acela care *a eliberat* teoria rentei diferențiale de *orice legătură* cu faimoasa „lege a fertilității descrescînde a solului". Marx a arătat că pentru formarea rentei diferențiale este necesar și suficient ca diferitele capitaluri investite în pămînt să dea o productivitate diferită. În acest caz nu este cîtuși de puțin important dacă se face trecerea de la un pămînt mai bun la altul mai prost sau, invers, dacă productivitatea capitalurilor suplimentare investite în pămînt scade sau crește. În realitate au loc tot felul de combinații ale unor asemenea cazuri, astfel că ele nu pot fi încadrate în nici o regulă unică generală. Așa, de pildă, Marx descrie mai întîi renta diferențială I, care provine dintr-o productivitate diferită a investițiilor de capital în pămînturi diferite, și lămurește expunerea sa cu ajutorul unor tabele (în legătură cu care d-l Bulgakov face o aspră observație pe seama „marii slăbi-

www.dacoromanica.ro

ciuni pe care o are Marx de a-şi îmbrăca ideile — adeseori foarte simple — în complicate veştminte matematice". Aceste complicate veştminte matematice se mărginesc la cele patru operaţii aritmetice, iar ideile foarte simple s-au dovedit a fi, după cum am văzut, cu totul de neînţeles pentru savantul nostru profesor). Analizînd aceste tabele, Marx conchide: „Astfel cade prima premisă greşită a rentei diferenţiale care mai domneşte la West, Malthus şi Ricardo, anume că renta diferenţială presupune în mod necesar trecerea la un pămînt din ce în ce mai prost sau o productivitate mereu descrescîndă a agriculturii. Renta diferenţială, după cum am văzut, poate să existe atunci cînd se trece la pămînturi din ce în ce mai bune; renta diferenţială poate să existe dacă treapta inferioară o ocupă un pămînt mai bun în locul pămîntului mai prost de mai înainte; ea poate fi legată de progresul în creştere al agriculturii. Condiţia ei o constituie exclusiv inegalitatea categoriilor de pămînt". (Marx nu vorbeşte aici de productivitatea diferită a capitalurilor succesiv investite în pămînt, deoarece ea dă naştere rentei diferenţiale *II*, pe cînd în capitolul menţionat este vorba de renta diferenţială *I*.) „În măsura în care este vorba de dezvoltarea productivităţii, în aceeaşi măsură renta diferenţială presupune că creşterea fertilităţii absolute a întregii suprafeţe agricole nu înlătură această inegalitate, ci ori o face să crească, ori o lasă neschimbată, ori nu face decît să o micşoreze" („Das Kapital", III, 2, S. 199)[65]. D-l Bulgakov *n-a observat* această deosebire radicală dintre teoria rentei diferenţiale a lui Marx şi teoria rentei a lui Ricardo. În schimb, el a preferat să găsească în volumul al III-lea al „Capitalului" „un fragment care face mai degrabă să se creadă că Marx era departe de a avea o atitudine negativă faţă de legea fertilităţii descrescînde a solului" (pag. 13, notă). Cerem scuze cititorilor noştri pentru că ne vedem nevoiţi să dăm prea multă atenţie unui fragment cu totul neesenţial (pentru problema care ne interesează pe noi şi pe d-l Bulgakov). Dar ce să-i faci dacă eroii criticii contemporane (care tot mai cutează să-i învinuiască pe ortodocşi de rabulistică*) denaturează înţelesul, cît se poate de limpede,

* — tertipuri filologice. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

al unei teorii ostile lor prin citate rupte din context şi prin traduceri care alterează sensul? D-l Bulgakov citează fragmentul găsit de dînsul în felul următor: „Din punctul de vedere al modului de producţie capitalist are loc întotdeauna o scumpire relativă a produselor *(agricole)*, *deoarece*" (rugăm pe cititor să acorde o deosebită atenţie cuvintelor subliniate de *noi)* „pentru a obţine acelaşi produs trebuie să se facă o anumită cheltuială, trebuie plătit ceva ce înainte nu se plătea". Şi Marx spune mai departe că elementele naturii, care intră în producţie ca agenţi ai ei, fără să coste ceva, constituie o forţă productivă naturală gratuită a muncii, iar dacă pentru producerea produsului suplimentar trebuie să se lucreze fără ajutorul acestei forţe naturale, atunci e nevoie de cheltuirea unui nou capital, ceea ce duce la scumpirea producţiei.

În legătură cu acest mod de „a cita" trebuie să facem trei observaţii. În primul rînd, cuvîntelul „deoarece", care imprimă acestei tirade înţelesul categoric de stabilire a unei „legi", *a fost pus de d-l Bulgakov de la el. În original* („Das Kapital", III, 2, S.277—278) *nu stă scris „deoarece", ci „dacă"* [66]. *Dacă* trebuie plătit ceva ce înainte nu se plătea, atunci are loc întotdeauna o scumpire relativă a produselor; ce mai are comun *această* teză cu recunoaşterea „legii" fertilităţii descrescînde a solului? În al doilea rînd, cuvîntelul „agricole" a fost introdus, împreună cu parantezele, de d-l Bulgakov. *In original el nu există.* Cu o uşurinţă proprie tuturor domnilor critici, d-l Bulgakov a ajuns, probabil, la concluzia că Marx poate să vorbească aici numai de produse agricole şi s-a grăbit să dea cititorului „o lămurire" care înseamnă o totală denaturare. În realitate, Marx vorbeşte aici de toate produsele în general; fragmentul citat de d-l Bulgakov este precedat de cuvintele lui Marx: „în general trebuie relevate următoarele". Forţele gratuite ale naturii pot intra şi în producţia industrială — ca în exemplul, dat de Marx în aceeaşi secţiune despre rentă, al căderii de apă care înlocuieşte pentru o fabrică forţa aburului, şi dacă trebuie produsă o cantitate suplimentară de produse fără ajutorul acestor forţe gratuite, atunci va avea loc *întotdeauna* o scumpire relativă a produselor. În al treilea rînd, trebuie examinat contextul în care se găseşte acest fragment. Marx vorbeşte,

www.dacoromanica.ro

în acest capitol, despre renta diferenţială obţinută de pe un pămînt cultivat de calitatea cea mai proastă şi analizează, *ca întotdeauna*, două cazuri pentru el absolut egale, *absolut în aceeaşi măsură posibile:* primul caz — o productivitate crescîndă a investiţiilor succesive de capital (S. 274—276) şi al doilea caz — o productivitate descrescîndă a investiţiilor (S.276—278) [67]. Cu privire la ultimul din cele două cazuri posibile, Marx spune: „Despre productivitatea descrescîndă a solului la investiţii succesive de capital vezi la Liebig... *Dar în general* trebuie relevate următoarele" (subliniat de noi). Urmează fragmentul „tradus" de d-l Bulgakov, în care se spune că, dacă trebuie plătit ceva ce înainte nu se plătea, atunci are loc *întotdeauna* o scumpire relativă a produselor.

Lăsăm pe cititor să aprecieze singur scrupulozitatea ştiinţifică a criticului, care a răstălmăcit observaţia lui Marx cu privire la unul dintre cazurile posibile în sensul că Marx recunoaşte acest caz drept o „lege" generală.

Dar iată părerea pe care o exprimă în concluzie d-l Bulgakov în legătură cu fragmentul găsit de el:

„Acest fragment, bineînţeles, nu este destul de clar"... Cred şi eu! După ce d-l Bulgakov a înlocuit un cuvînt prin altul, acest fragment e chiar lipsit de orice sens... „dar nu poate fi înţeles altfel decît ca o recunoaştere indirectă sau chiar directă" (ascultaţi numai!) „a legii fertilităţii descrescînde a solului. Eu nu ştiu dacă Marx s-a mai pronunţat undeva direct în această chestiune" (I, 14). Ca fost marxist, d-l Bulgakov „nu ştie" că Marx a declarat, din capul locului, complet greşită ipoteza lui West, Malthus şi Ricardo că renta diferenţială ar presupune trecerea la pămînturi mai proaste sau o fertilitate descrescîndă a solului*. El „nu ştie" că Marx arată *de zeci de ori*, de-a lungul cuprinzătoarei sale analize a rentei, că el consideră productivitatea descrescîndă şi pe cea crescîndă a cheltuielilor suplimentare de capital drept nişte cazuri deopotrivă de posibile!

* Această ipoteză greşită a economiei clasice, care a fost combătută de Marx, şi-a însuşit-o, bineînţeles, fără critică, şi d-l „critic" Bulgakov, care a mers pe urmele preceptorului său Brentano. „O condiţie pentru apariţia rentei — scrie d-l Bulgakov — este legea fertilităţii descrescînde a solului..." (I, 90). „... Renta engleză... face, de fapt, distincţie între cheltuielile consecutive de capital de o productivitate diferită, în genere descrescîndă" (I, 130).

www.dacoromanica.ro

II

TEORIA RENTEI

D-l Bulgakov, în general, n-a înțeles teoria rentei a lui Marx. El este convins că zdrobește această teorie prin următoarele două obiecții: 1) După Marx, capitalul agrar intră în procesul de egalizare a ratei profitului, așa că renta este creată de profitul suplimentar care depășește rata mijlocie a profitului. După părerea d-lui Bulgakov, această teză este greșită, deoarece monopolul proprietății funciare înlătură libertatea concurenței, care este necesară procesului de egalizare a ratei profitului. Capitalul agrar nu intră în procesul de egalizare a ratei profitului. 2) Renta absolută nu este decît un caz special al rentei diferențiale, și separarea ei de aceasta din urmă nu este justă. Această separare se bazează pe o dublă interpretare, cu totul arbitrară, a unuia și aceluiași fapt — posesiunea de monopol a unuia dintre factorii producției. D-l Bulgakov este atît de convins de caracterul nimicitor al argumentelor sale, încît nu se poate abține de la un întreg torent de vorbe tari la adresa lui Marx: petitio principii*, nemarxism, fetișism logic, pierderea libertății perspectivei de gîndire etc. Or, ambele lui argumente se bazează pe o greșeală destul de grosolană. Aceeași simplificare unilaterală a lucrurilor care l-a împins să ridice unul din cazurile posibile (scăderea productivității cheltuielilor suplimentare de capital) la rangul de lege universală a fertilității descrescînde îl determină ca în problema dată să opereze în mod necritic cu noțiunea de „monopol", ridicînd-o la rangul unei entități, în felul ei, tot universale, și să confunde totodată urmările care, în condițiile organizării capitaliste a agriculturii, decurg, pe de o parte, din *caracterul limitat al pămîntului*, iar pe de altă parte din faptul că *el este proprietate privată*. Dar acestea sînt două lucruri diferite. Să ne explicăm.

„*Condiția* apariției rentei funciare, fără a fi totodată și izvorul ei, — scrie d-l Bulgakov — este tot una cu aceea care a determinat și posibilitatea monopolizării pămîntului:

* — argument bazat pe deducția dintr-o teză care mai cere să fie demonstrată. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

caracterul limitat al forţei productive a pămîntului şi nevoia mereu crescîndă pe care o are omul de ea" (I, 90). În loc de: „caracterul limitat al forţei productive a pămîntului" trebuie spus: „*caracterul limitat al pămîntului*". (Caracterul limitat al forţei productive a pămîntului se reduce, după cum am mai arătat, la „caracterul limitat" al nivelului respectiv al tehnicii, al stării respective a forţelor de producţie.) În condiţiile orînduirii capitaliste a societăţii, caracterul limitat al pămîntului presupune într-adevăr monopolul asupra pămîntului, *dar asupra pămîntului ca obiect de exploatare, iar nu ca obiect al dreptului de proprietate.* Ipoteza organizării capitaliste a agriculturii include în mod necesar ipoteza că întregul pămînt este ocupat de diferite gospodării particulare, *dar nu include cîtuşi de puţin* pe aceea că întregul pămînt se află în proprietatea particulară a acestor gospodari sau a altor persoane, sau în proprietate particulară în general. Monopolul posesiunii pămîntului, pe baza dreptului de proprietate, şi monopolul exploatării pămîntului sînt lucruri cu totul diferite nu numai din punct de vedere logic, ci şi din punct de vedere istoric. Din punct de vedere logic ne putem foarte bine închipui o organizare pur capitalistă a agriculturii din care să lipsească cu desăvîrşire proprietatea particulară asupra pămîntului, în care pămîntul să se afle în proprietatea statului sau a obştilor etc. Şi, într-adevăr, vedem cum în toate ţările capitaliste dezvoltate întregul pămînt este ocupat de diferite gospodării particulare, dar aceste gospodării nu exploatează numai pămînturile lor proprii, ci şi pe acelea ale proprietarilor particulari, arendate de ele, şi pe cele ale statului, şi pe cele ale obştilor [68] (cum este, de pildă, în Rusia, unde în fruntea gospodăriilor particulare de pe pămînturile ţărăneşti din obşte stau, precum se ştie, gospodăriile ţărăneşti capitaliste). Şi nu degeaba spune Marx, chiar la începutul analizei rentei, făcută de el, că modul de producţie capitalist găseşte (şi-şi subordonează) cele mai variate forme de proprietate funciară, începînd cu proprietatea de clan [69] şi cea feudală şi terminînd cu aceea a obştilor ţărăneşti.

Aşadar, caracterul limitat al pămîntului presupune în mod necesar numai monopolizarea exploatării pămîntului (în condiţiile dominaţiei capitalismului). Se pune întrebarea:

www.dacoromanica.ro

care sînt consecințele inevitabile ale *acestei* monopolizări în ce privește problema rentei? Caracterul limitat al pămîntului face ca prețul cerealelor să fie determinat de condițiile de producție nu pe un pămînt de calitate mijlocie, ci pe unul de calitatea cea mai proastă. Acest preț al cerealelor dă fermierului (= întreprinzător capitalist în agricultură) posibilitatea de a-și acoperi cheltuielile de producție și de a obține profitul mijlociu la capitalul său. Pe un pămînt de calitate bună, fermierul obține un profit suplimentar, care reprezintă tocmai *renta diferențială*. Chestiunea dacă există sau nu proprietate particulară asupra pămîntului n-are absolut nici o legătură cu problema formării rentei diferențiale, care este inevitabilă într-o agricultură capitalistă, fie chiar și pe pămînturi comunale sau ale statului, sau pe pămînturi care nu aparțin nimănui. În orînduirea capitalistă, singura consecință a caracterului limitat al pămîntului este formarea rentei diferențiale datorită productivității diferite a unor cheltuieli de capital diferite. D-l Bulgakov vede o a doua consecință în înlăturarea liberei concurențe în agricultură, atunci cînd spune că lipsa acestei libertăți împiedică capitalul agrar să participe la formarea profitului mijlociu. Aici se face o vădită confuzie între exploatarea pămîntului și dreptul de proprietate asupra lui. Din faptul că pămîntul este limitat (independent de proprietatea particulară asupra pămîntului) rezultă în mod logic numai că întregul pămînt va fi ocupat de capitaliștii fermieri și nu rezultă în nici un caz că e necesară o îngrădire a libertății de concurență între acești fermieri. Caracterul limitat al pămîntului constituie un fenomen general, care își pune în mod inevitabil pecetea asupra oricărei agriculturi capitaliste. Inconsistența logică a confuziei care se face între aceste lucruri diferite este concret confirmată și de istorie. Nu mai vorbim de Anglia, unde separarea proprietății funciare de exploatarea agricolă este evidentă, unde libertatea de concurență între fermieri este aproape completă și unde transferarea în agricultură a capitalului format în comerț și în industrie a avut și are loc pe o scară foarte largă. Dar (contrar părerii d-lui Bulgakov, care, urmîndu-l pe d-l Struve, încearcă, fără succes, să prezinte renta „engleză" drept ceva cu totul aparte) *același proces* de separare a proprietății funciare de

www.dacoromanica.ro

exploatarea agricolă are loc şi în toate celelalte ţări capitaliste, numai că în formele cele mai diferite (arendă, ipotecă [70]). Neobservînd acest proces (asupra căruia Marx stăruie în mod cu totul deosebit), d-l Bulgakov, se poate spune, nu observă elefantul*. În toate ţările europene se constată că, după desfiinţarea iobăgiei, are loc anihilarea caracterului feudal al proprietăţii funciare, libera circulaţie a proprietăţii funciare, transferarea de capital din comerţ şi industrie în agricultură, creşterea arenzii şi a datoriilor ipotecare. Şi în Rusia, în ciuda faptului că aci există cele mai multe rămăşiţe de iobăgie, constatăm că după reformă ţăranii, raznocinţii şi negustorii cumpără tot mai mult pămînt, că se extinde tot mai mult sistemul arendării pămînturilor aparţinînd proprietarilor particulari, statului şi *obştilor* etc. etc. Ce dovedesc toate aceste fenomene? Ele dovedesc că, *în ciuda* monopolului *proprietăţii funciare* şi a formelor, infinit de variate, ale acestei proprietăţi, în agricultură şi-a făcut loc libera concurenţă. În momentul de faţă, în toate ţările capitaliste orice posesor de capital poate cu aceeaşi uşurinţă, sau aproape cu aceeaşi uşurinţă, să investească acest capital în agricultură (prin cumpărarea de pămînt sau prin luarea lui în arendă) ca în orice ramură a comerţului sau industriei.

Ridicînd obiecţii împotriva rentei diferenţiale a lui Marx, d-l Bulgakov arată că „toate aceste deosebiri în ce priveşte condiţiile de producere a produselor agricole sînt contradictorii şi *se pot*" (subliniat de noi) „anihila reciproc; distanţa, după cum a arătat şi Rodbertus, poate fi paralizată prin fertilitate, iar fertilitatea diferită poate fi nivelată printr-o producţie mai intensă pe terenurile cu fertilitate mai mare" (I, 81). Păcat numai că rigurosul nostru savant uită că acest fapt a fost relevat de Marx, care a ştiut să-i dea o apreciere nu atît de unilaterală. „E limpede — scrie Marx — că aceste două baze diferite ale rentei diferenţiale, fertilitatea şi poziţia" (terenurilor) „pot acţiona în sens opus. Un teren poate să aibă o poziţie favorabilă şi să fie foarte puţin fertil, şi invers. Această împrejurare este importantă,

* — expresie dintr-o fabulă a lui Krîlov, care vrea să spună că nu se observă tocmai esenţialul. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

deoarece ea ne explică de ce la desțelenirea pămîntului, într-o țară dată, trecerea poate să se facă atît de la un pămînt mai bun la altul mai prost, cît și invers. În sfîrșit, este limpede că progresul producției sociale în general acționează, pe de o parte, în sensul nivelării asupra poziției" (terenurilor) „ca o bază a rentei diferențiale, creînd piețe locale, creînd o poziție favorabilă prin construirea de căi și mijloace de comunicație; iar pe de altă parte accentuează deosebirile în ceea ce privește poziția locală a terenurilor, atît prin separarea agriculturii de industrie, cît și prin formarea unor importante centre de producție, alături de reversul acestui fenomen: accentuarea izolării relative a satului" (relative Vereinsamung des Landes) („Das Kapital", III, 2, 190) [71]. Astfel, în timp ce d-l Bulgakov repetă cu un aer triumfător, de mult cunoscuta indicație asupra *posibilității* anihilării reciproce a deosebirilor, Marx merge *mai departe*, punînd problema transformării acestei posibilități în realitate, și arată că, pe lîngă influențele nivelatoare, se observă și altele, care duc la diferențiere. Rezultatul final al acestor influențe contradictorii constă, după cum se știe, în faptul că pretutindeni, în toate țările, *există* mari deosebiri între terenuri în ce privește fertilitatea și poziția lor. Obiecția d-lui Bulgakov nu dovedește altceva decît totala superficialitate a observațiilor lui.

Noțiunea de ultimă și cea mai puțin productivă cheltuire de muncă și capital — continuă să obiecteze d-l Bulgakov — „este folosită deopotrivă de necritic de Ricardo și de Marx. Nu este greu de văzut ce element de arbitrar se introduce prin această noțiune: să zicem că pentru pămînt se cheltuiește *10a* capital, fiecare *a* fiind de o productivitate mai mică decît cel dinaintea lui; produsul general al pămîntului va fi exprimat prin A. Este evident că productivitatea mijlocie a fiecărui *a* va fi $A/10$, și, dacă vom considera întregul capital ca un tot întreg, prețul va fi determinat tocmai prin această productivitate mijlocie" (I, 82). Este evident — vom spune noi — că, din cauza frazeologiei sale grandilocvente pe tema „caracterului limitat al forței productive a pămîntului", d-lui Bulgakov i-a scăpat un *amănunt*, și anume că pămîntul este limitat. Acest caracter limitat, absolut independent de orice fel de *proprietate* asupra pămîn-

www.dacoromanica.ro

tului, creează un anumit monopol, şi anume: întrucît pămîntul este în întregime ocupat de fermieri şi întrucît cererea de cereale are în vedere toate cerealele produse pe întregul pămînt — inclusiv terenurile cele mai proaste şi mai depărtate de piaţă —, este limpede că preţul cerealelor este determinat de preţul de producţie pe pămîntul de cea mai proastă calitate (sau de preţul de producţie în condiţiile ultimei şi celei mai puţin productive cheltuiri de capital). „Productivitatea mijlocie" a d-lui Bulgakov nu este altceva decît un simplu exerciţiu de aritmetică, deoarece formarea efectivă a acestei medii este împiedicată de caracterul limitat al pămîntului. Pentru ca să se formeze această „productivitate mijlocie" şi să determine prin ea însăşi preţurile, este necesar nu numai ca fiecare capitalist să poată, în genere, să investească un capital în agricultură (în această măsură, după cum am mai spus, există în agricultură libertatea concurenţei), dar şi ca el să poată oricînd să întemeieze — peste numărul de întreprinderi agricole existent — *o nouă* asemenea întreprindere. Dacă ar fi aşa, atunci n-ar exista nici o deosebire între agricultură şi industrie, n-ar putea lua naştere nici un fel de rentă. Dar tocmai faptul că pămîntul este limitat face ca lucrurile să nu stea tocmai aşa.

Să mergem mai departe. În raţionamentele noastre de pînă acum am făcut cu totul abstracţie de proprietatea asupra pămîntului; am văzut că acest procedeu este obligatoriu atît din motive de ordin logic cît şi din cauza datelor istorice, care dovedesc că agricultura capitalistă apare şi se dezvoltă în condiţiile oricăror forme de proprietate asupra pămîntului. Să introducem acum şi această nouă condiţie. Să presupunem că întregul pămînt se află în proprietate privată. Cum se va reflecta această situaţie asupra rentei? Renta diferenţială va fi sustrasă de proprietarul funciar de la fermier, pe baza dreptului său de proprietate; cum renta diferenţială reprezintă un surplus de profit peste profitul normal, mijlociu la capital, şi cum în agricultură libertatea de concurenţă, în sensul libertăţii de a investi capital în economia rurală, există (respective* este creată de dezvoltarea capitalistă), proprietarul funciar va găsi întotdeauna

* — sau. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

un fermier care să se mulţumească cu profitul mijlociu şi să-i cedeze lui, proprietarului funciar, supraprofitul. Proprietatea privată asupra pămîntului nu creează renta diferenţială, ci doar o face să treacă din mîinile fermierului în acelea ale proprietarului funciar. La atîta se reduce influenţa proprietăţii private asupra pămîntului? Se poate oare presupune că proprietarul funciar va permite fermierului să exploateze *în mod gratuit* pămîntul de cea mai proastă calitate şi cu poziţia cea mai puţin favorabilă, care dă numai un profit mijlociu la capital? Fireşte că nu. Proprietatea funciară este un monopol, şi pe baza lui proprietarul va cere fermierului să-i plătească şi pentru acest pămînt. Această plată va fi *renta absolută*, care nu are nici o legătură cu productivitatea diferită a diferitelor investiţii de capital şi *care rezultă din proprietatea privată asupra pămîntului.* Învinuindu-l pe Marx de interpretare arbitrară în dublu sens a unuia şi aceluiaşi monopol, d-l Bulgakov nu şi-a dat osteneala să se gîndească că avem într-adevăr de-a face cu un dublu monopol; în primul rînd, cu monopolul exploatării (capitaliste) a pămîntului. Acest monopol decurge din caracterul limitat al pămîntului, şi aceasta determină necesitatea existenţei lui în orice societate capitalistă. *Acest* monopol face ca preţul cerealelor să fie determinat de condiţiile de producţie pe pămînturile de cea mai proastă calitate, iar plusprofitul suplimentar, adus de investiţiile de capital în pămînturile cele mai bune sau de investiţiile mai productive de capital, să formeze renta diferenţială. Această rentă apare cu totul independent de proprietatea privată asupra pămîntului, care nu face decît să dea posibilitate proprietarului funciar s-o sustragă de la fermier. În al doilea rînd, există monopolul proprietăţii private asupra pămîntului. Nici din punct de vedere logic, nici din punct de vedere istoric, acest monopol nu este indisolubil legat* de cel precedent. Acest monopol nu este cîtuşi de puţin *necesar* societăţii capitaliste şi organizării capitaliste a agriculturii. Pe de o

* Poate că nici nu e nevoie să amintim cititorului că, vorbind aici de teoria generală a rentei şi a organizării capitaliste a agriculturii, nu ne referim la nişte factori ca vechimea şi gradul de răspîndire a proprietăţii private asupra pămîntului, ca subminarea, provocată de concurenţa de peste ocean, a acestei forme de monopol, menţionată de noi, iar în parte şi a ambelor lui forme etc.

www.dacoromanica.ro

parte, putem foarte bine să ne închipuim o agricultură capitalistă fără proprietate privată asupra pămîntului, şi mulţi economişti burghezi consecvenţi au cerut naţionalizarea lui. Pe de altă parte, noi şi în realitate întîlnim o organizare capitalistă a agriculturii acolo unde nu există proprietate privată asupra pămîntului, de pildă la pămînturile aparţinînd statului şi obştilor. De aceea este absolut necesar să facem distincţie între aceste două feluri de monopol şi, prin urmare, este necesar ca, alături de renta diferenţială, să admitem şi existenţa rentei absolute, care *este generată* de proprietatea privată asupra pămîntului*.

Posibilitatea ca renta absolută să provină din plusvaloarea creată de capitalul agrar, Marx o explică prin faptul că în agricultură partea capitalului variabil în compoziţia generală a capitalului este mai mare decît cea mijlocie (această ipoteză este cu totul firească în condiţiile unei înapoieri evidente a tehnicii agricole în comparaţie cu cea industrială). Prin urmare, dacă aşa stau lucrurile, valoarea produselor agricole este, în general, mai mare decît preţul lor de producţie, iar plusvaloarea este mai mare decît profitul. Totuşi, mono-

---

* În partea a doua a volumului al II-lea din „Teorii asupra plusvalorii" („Theorien über den Mehrwert", II Band, II Theil), care a apărut în anul 1905, Marx dă o serie de lămuriri, în legătură cu renta absolută, care confirmă justeţea interpretării date de mine (mai cu seamă în ce priveşte cele două feluri de monopol). Iată pasajele din cartea lui Marx care se referă la această chestiune: „Dacă pămîntul ar constitui un element nelimitat nu numai în raport cu capitalul şi cu populaţia, dar şi în mod efectiv, adică dacă ar fi «nelimitat», cum sînt «aerul şi apa», «dacă ar exista în cantitate nelimitată» (citate din Ricardo), atunci însuşirea unei întinderi de pămînt de către un individ n-ar putea, în mod practic, să excludă cîtuşi de puţin însuşirea unei alte întinderi de pămînt de către un alt individ. Atunci n-ar putea să existe nici un fel de proprietate privată asupra pămîntului (şi nu numai privată, dar nici «obştească» sau de stat). În acest caz, dacă — în plus — întregul pămînt ar fi pretutindeni de aceeaşi calitate, nu s-ar putea cere nici un fel de rentă pentru folosinţa pămîntului... Miezul problemei constă în următoarele: dacă, în raport cu capitalul, pămîntul ar exista ca orice forţă elementară a naturii, capitalul ar acţiona în domeniul agriculturii întocmai cum acţionează în orice ramură a industriei. În acest caz n-ar exista nici un fel de proprietate funciară şi nici o rentă... Dimpotrivă, dacă pămîntul 1) este limitat, 2) transformat în proprietate, dacă capitalul întîlneşte, ca o condiţie a apariţiei lui, proprietatea asupra pămîntului — şi tocmai astfel stau lucrurile în ţările în care se dezvoltă producţia capitalistă, iar în ţările în care înainte n-a existat această condiţie (aşa cum a existat în bătrîna Europă), producţia capitalistă îşi creează singură aceste condiţii (ca exemplu pot servi Statele Unite), — atunci pămîntul nu reprezintă un cîmp de activitate care să fie accesibil aşa cum îi sînt accesibile alte forţe elementare ale naturii. De aceea există renta absolută independent de renta diferenţială" (pag. 80, 81) [78]. Marx face aici o distincţie cît se poate de precisă între faptul că pămîntul are o întindere limitată şi faptul că el se află în proprietate privată. (Nota autorului la ediţia din 1908. — *Nota red.)*

www.dacoromanica.ro

polul proprietății private asupra pămîntului împiedică acest surplus să intre în întregime în procesul egalizării profitului, și renta absolută provine din acest surplus*.

D-l Bulgakov nu este de loc mulțumit cu această explicație și, de aceea, exclamă: „Ce-o mai fi și această plusvaloare, dacă se spune despre ea, ca despre postav sau despre bumbac, sau ca despre oricare altă marfă, că poate fi suficientă sau insuficientă pentru acoperirea cererii posibile. În primul rînd, ea nu este un lucru material, ci o noțiune care servește la exprimarea unei anumite relații de producție sociale" (I, 105). Acest procedeu de a opune „lucrul material" „noțiunii" constituie o strălucită mostră de scolastică pe care ne-o prezintă unii astăzi, cu atîta emfază, drept „critică". Ce sens ar putea să aibă „noțiunea" de parte a produsului social, dacă acestei noțiuni nu i-ar corespunde anumite „lucruri materiale"? Plusvaloarea este echivalentul bănesc al plusprodusului, care constă dintr-o parte determinată din postav, bumbac, cereale și din toate celelalte mărfuri. (Cuvîntul „determinat" trebuie înțeles, firește, nu în sensul că știința poate determina în mod concret această parte, ci în sensul că sînt cunoscute condițiile care determină, în linii generale, mărimea acestei părți.) În agricultură, plusprodusul este mai mare (în raport cu capitalul) decît în alte ramuri de producție, și acest surplus (care, ca urmare a monopolului proprietății asupra pămîntului, nu intră în procesul de egalizare a profitului) poate, firește, „să fie suficient sau insuficient pentru acoperirea cererii" din partea proprietarului funciar monopolist.

---

* În treacăt fie spus, am socotit necesar să ne ocupăm deosebit de amănunțit de teoria rentei a lui Marx, întrucît am văzut că ea e greșit înțeleasă și de d-l P. Maslov („Jizn", 1901, nr. 3 și 4, „Cu privire la problema agrară"), care consideră productivitatea descrescîndă a investițiilor suplimentare de capital, dacă nu ca pe o lege, cel puțin ca pe un fenomen „obișnuit" și oarecum normal, pune renta diferențială în funcție de acest fenomen și respinge teoria rentei absolute. Acest interesant articol al d-lui P. Maslov conține numeroase observații juste la adresa criticilor, dar prezintă multe lacune, atît din cauza caracterului eronat, menționat de noi aici, al teoriei autorului (care, apărînd marxismul, nu și-a dat osteneala să stabilească precis care e deosebirea dintre teoria „sa" și teoria lui Marx), cît și din cauza a o serie de afirmații nechibzuite și absolut neîntemeiate, ca, de pildă, aceea că d-l Berdeaev „se debarasează complet de influența scriitorilor burghezi" și se distinge „prin consecvența punctului de vedere de clasă, însă nu în dauna obiectivității", că pe alocuri „analiza făcută de Kautsky este, în multe privințe, . . . tendențioasă", că acesta „nu a precizat cîtuși de puțin în ce direcție are loc dezvoltarea forțelor de producție în agricultură" etc.

www.dacoromanica.ro

Putem scuti pe cititorii noştri de lectura unei expuneri amănunţite a teoriei rentei, pe care d-l Bulgakov, după cum remarcă chiar dînsul cu modestie, a creat-o „prin propriile sale forţe", „urmînd o cale proprie" (I, 111). Este de ajuns să facem doar cîteva observaţii pentru a caracteriza acest produs al „ultimei şi celei mai puţin productive cheltuiri" de „muncă" profesorală. „Noua" teorie a rentei este înjghebată după vechea reţetă: „ai intrat în horă, trebuie să joci". Dacă e liberă concurenţă, înseamnă că nu trebuie să mai existe absolut nici un fel de îngrădire a ei (deşi o asemenea libertate absolută a concurenţei n-a existat nicăieri şi niciodată). Din moment ce există monopol, — s-a terminat. Înseamnă că renta nu provine în nici un caz din plusvaloare şi nici chiar din produsul agricol; ea provine din produsul muncii neagricole, este pur şi simplu un tribut, un impozit, un scăzămînt din întreaga producţie socială, o cambie a proprietarului funciar. „Capitalul agrar, cu profitul său, şi munca agricolă, agricultura în general, ca domeniu de investiţie de muncă şi capital, constituie, aşadar, în imperiul capitalist un status in statu*... toate (sic!) definiţiile date capitalului, plusvalorii, salariului şi valorii în general, aplicate la agricultură, se dovedesc a fi simple ficţiuni" (I, 99).

Aşa, aşa. De acum totul este limpede: în agricultură, atît capitaliştii cît şi muncitorii nu sînt decît simple ficţiuni. Dar dacă d-lui Bulgakov i se întîmplă uneori s-o ia razna ca aici, alteori el judecă destul de bine. Paisprezece pagini mai departe citim: „Producţia agricolă costă societatea o anumită cantitate de muncă; aceasta reprezintă valoarea ei". Foarte bine. Prin urmare, cel puţin „definiţiile" valorii nu sînt chiar nişte ficţiuni. Mai departe: „Din moment ce producţia este organizată în mod capitalist şi în fruntea ei se află capitalul, înseamnă că preţul cerealelor va fi stabilit după preţurile de producţie, adică calculul productivităţii investiţiei respective de muncă şi de capital se va face ţinîndu-se seama de productivitatea socială mijlocie". Perfect. Prin urmare, nici „definiţiile" date capitalului, plusvalorii şi salariului nu sînt chiar nişte ficţiuni. Prin urmare, există

* — stat în stat. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

şi o libertate a concurenţei (deşi nu absolut), căci fără trecerea capitalului din agricultură în industrie, şi invers, n-ar fi posibilă o „calculare a productivităţii ţinîndu-se seama de productivitatea socială mijlocie". Mai departe: „Datorită însă monopolului asupra pămîntului, preţul se ridică peste valoarea lui pînă la limitele îngăduite de condiţiile pieţei". Foarte bine spus. Dar unde a mai văzut d-l Bulgakov ca birul, impozitul, cambia etc. să depindă de condiţiile pieţei? Dacă, datorită monopolului, preţul se ridică pînă la limitele permise de condiţiile pieţei, atunci toată deosebirea dintre „noua" teorie a rentei şi „cea veche" constă în aceea că autorul nostru, care a mers pe un „drum propriu", n-a înţeles, pe de o parte, deosebirea dintre influenţa caracterului limitat al pămîntului şi aceea a proprietăţii private asupra pămîntului, iar pe de altă parte, legătura dintre noţiunea de „monopol" şi cea de „ultimă şi cea mai puţin productivă cheltuire de muncă şi capital". Şi mai e de mirare, după toate astea, că, şapte pagini mai departe (I, 120), d-l Bulgakov a şi uitat cu desăvîrşire de teoria „sa" şi ne vorbeşte despre „modul de repartiţie a acestui produs (agricol) între proprietarul funciar, fermierul capitalist şi muncitorii agricoli"? Strălucită încheiere a unei critici strălucite! Minunat rezultat al noii *teorii bulgakoviste a rentei*, care îmbogăţeşte de acum încolo ştiinţa economiei politice!

III

MAŞINILE ÎN AGRICULTURĂ

Să trecem acum la „remarcabila" — după părerea d-lui Bulgakov — lucrare a lui Hertz („Die agrarischen Fragen im Verhältniss zum Sozialismus". Wien, 1899*. Traducere în limba rusă de A. Ilinski, Petersburg, 1900). De altfel, vom fi nevoiţi ca, un timp oarecare, să analizăm laolaltă argumentele identice ale acestor scriitori.

Problema maşinilor în agricultură şi, în strînsă legătură cu ea, problema marii şi micii producţii în agricultură oferă destul de des „criticilor" un pretext pentru „infirmarea"

* — „Problemele agrare în legătura lor cu socialismul". Viena, 1899. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

marxismului. Ceva mai încolo vom analiza în mod amănunţit unele date detaliate citate de ei, dar deocamdată ne vom opri asupra unor consideraţii generale în legătură cu această problemă. Criticii consacră pagini întregi unor raţionamente din cele mai amănunţite, din care reiese că folosirea maşinilor în agricultură întîmpină mai multe dificultăţi decît în industrie şi că, din această cauză, ele sînt folosite pe scară mai redusă şi au o importanţă mai mică. Toate acestea sînt adevăruri incontestabile şi au fost arătate cu toată precizia, de pildă, de acelaşi Kautsky, al cărui nume este suficient pentru a-i aduce pe d-nii Bulgakov, Hertz şi Cernov într-o stare vecină cu nebunia. Dar acest fapt incontestabil nu dezminte cîtuşi de puţin adevărul că folosirea maşinilor capătă o extindere rapidă şi în agricultură, asupra căreia exercită o puternică acţiune transformatoare. Criticii nu pot face altceva decît „să se eschiveze" de la această concluzie inevitabilă, cu ajutorul unor raţionamente profunde de felul acesta: . . .„Agricultura se caracterizează prin dominaţia naturii în procesul de producţie, prin faptul că voinţa omului nu este liberă" (Bulgakov, I, 43)... „în locul muncii nesigure şi imprecise a omului, ea" (maşina din industrie) „execută, cu o precizie matematică, atît operaţii microscopice cît şi lucrări de proporţii uriaşe. Maşina nu poate face nimic asemănător (?) cînd e vorba de producţia agricolă, deoarece, pînă în zilele noastre, acest instrument de muncă nu se află în mîinile omului, ci în mîinile naturii-mame. Asta nu e o metaforă" (ibid.). Într-adevăr, asta nu e o metaforă, ci pur şi simplu o frază lipsită de orice conţinut, căci oricine ştie că plugul cu locomobilă, maşina de semănat în rînduri, batoza etc. *fac* ca munca *să devină mai* „sigură şi precisă", şi, prin urmare, a spune „nimic asemănător" înseamnă a spune prostii! Este ca şi cum ai spune că în agricultură maşina „nu e cîtuşi de puţin în măsură (sic!) să revoluţioneze *producţia*" (Bulgakov, I, 43—44; totodată, el citează diverşi specialişti în construcţia de maşini agricole, dar aceştia vorbesc numai de o deosebire relativă între maşinile agricole şi cele industriale), sau că „aici maşina nu numai că nu poate să-l transforme pe muncitor într-o anexă (?) a ei, dar acestui muncitor îi rămîne, ca şi înainte, rolul de conducător al procesului

www.dacoromanica.ro

muncii" (44) — de pildă, rolul celui care bagă snopi în batoză?

Încercînd să minimalizeze importanța plugului cu locomobilă, d-l Bulgakov citează în sprijinul său pe Stumpfe și Kutzleb (care au scris despre capacitatea micii gospodării de a concura cu cea mare), venind astfel în contradicție cu concluziile unor specialiști în construcția de mașini agricole și în economia agrară (Fühling, Perels), și recurge totodată la argumente ca acela că arătura cu mijloace mecanice acționate de aburi este posibilă numai pe un sol special* și pe „întinderi de pămînt extrem de vaste" (după părerea d-lui Bulgakov, acesta este un argument împotriva plugului cu locomobilă, și nu împotriva micii gospodării!), că la o arătură adîncă *de 12 țoli* munca cu vitele este *mai ieftină* decît cea efectuată cu mașinile cu aburi etc. Cu astfel de argumente poți umple volume întregi, fără ca prin aceasta să infirmi cît de cît adevărul că plugul cu locomobilă a creat posibilitatea efectuării unei arături extrem de adînci (mai adînci chiar de 12 țoli), sau că folosirea lui a căpătat curînd o largă răspîndire: în Anglia, în 1867, el fusese introdus doar pe 135 de moșii, în timp ce în 1871 numărul plugurilor de acest fel folosite în agricultură trecea de 2 000 (Kautsky); în Germania, între anii 1882 și 1895, numărul gospodăriilor care foloseau asemenea pluguri a crescut de la 836 la 1 696.

În problema mașinilor agricole, d-l Bulgakov citează în repetate rînduri pe Fr. Bensing, „autorul unei monografii speciale despre mașinile agricole", cum îl prezintă el (I, 44). Am comite o mare nedreptate dacă n-am releva și în cazul de față felul *cum* citează d-l Bulgakov și *cum* este combătut chiar de martorii invocați de el.

Afirmînd că „construcția" lui Marx cu privire la creșterea mai rapidă a capitalului constant față de cel variabil nu este aplicabilă la agricultură, d-l Bulgakov are în vedere necesitatea de a cheltui din ce în ce mai multă forță de muncă, pe măsură ce crește productivitatea în agricultură,

* Hertz stăruie cu un aer deosebit de „triumfător" asupra acestei afirmații, încercînd să demonstreze că este eronată judecata „absolută" (S.65; în traducerea rusă, pag. 156), potrivit căreia „în orice împrejurări" plugul cu locomobilă este superior celui cu tracțiune animală. Iată un exemplu de ceea ce înseamnă a forța o ușă deschisă!

www.dacoromanica.ro

şi citează, între altele, cifre dintr-un calcul făcut de Bensing. „Nevoile generale de muncă omenească în diferitele sisteme de gospodărire se exprimă astfel: în gospodăria cu asolament trienal — 712 zile de muncă, în cea cu asolament Norfolk (alternarea culturilor) — 1 615 zile de muncă, iar în cea bazată pe alternarea culturilor şi cu o producţie considerabilă de sfeclă — 3 179 de zile de muncă" pentru 60 ha. (*Franz Bensing.* „Der Einfluss der landwirtschaftlichen Maschinen auf Volks- und Privatwirtschaft" *, Breslau, 1897, S.42. Bulgakov, I, 32.). Nenorocirea e că, prin acest calcul, Bensing vrea să dovedească tocmai rolul crescînd al maşinilor: aplicînd aceste cifre la întreaga agricultură a Germaniei, el ajunge la concluzia că actualul număr de muncitori agricoli ar fi suficient numai pentru cultivarea pămîntului după sistemul asolamentului trienal şi că, prin urmare, introducerea alternării culturilor ar fi, în general, *imposibilă*, dacă n-ar fi folosite maşinile. Dar cum în condiţiile în care predomina vechiul asolament trienal maşinile, după cum se ştie, nu erau aproape de loc folosite, cifrele din calculul lui Bensing dovedesc tocmai *contrarul* celor ce vrea să dovedească d-l Bulgakov: ele dovedesc că în agricultură creşterea productivităţii trebuia în mod necesar să se producă în mod concomitent cu creşterea mai rapidă a capitalului constant faţă de cel variabil.

Altădată, afirmînd că „între rolul maşinii în industria prelucrătoare şi rolul ei în agricultură este o deosebire radicală (sic!)", d-l Bulgakov citează următoarele cuvinte ale lui Bensing: „maşinile agricole nu sînt în stare să sporească într-o măsură nelimitată producţia, ca cele industriale . . ." (I, 44). Şi de data asta d-l Bulgakov are ghinion. Bensing semnalează această deosebire, care nu e de loc „radicală", dintre maşinile agricole şi cele industriale la începutul capitolului al VI-lea, care este intitulat: „Influenţa maşinilor agricole asupra venitului global". Analizînd în mod amănunţit, pentru fiecare fel de maşină în parte, datele furnizate de publicaţiile agricole speciale, şi îndeosebi pe cele obţinute prin ancheta întreprinsă de el, Bensing ajunge

* — „Influenţa maşinilor agricole asupra economiei naţionale şi a celei particulare". — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

la următoarea concluzie generală: la folosirea plugului cu locomobilă cîştigul global creşte cu 10%, la folosirea maşinii de semănat în rînduri — cu 10%, la folosirea batozei — cu 15%; în afară de aceasta, maşina de semănat în rînduri economiseşte seminţe în proporţie de 20%, şi numai la folosirea maşinilor pentru recoltarea cartofilor se observă o reducere a venitului global cu 5%. Afirmaţia d-lui Bulgakov că, „în orice caz, plugul cu locomobilă este singura maşină agricolă în favoarea căreia pot fi invocate anumite considerente de ordin tehnic" (I, 47—48) este, *în orice caz*, infirmată de acelaşi Bensing la care se referă imprudentul domn Bulgakov.

Pentru a ne prezenta o imagine cît mai exactă şi mai completă a însemnătăţii folosirii maşinilor în agricultură, Bensing face o serie de calcule foarte amănunţite cu privire la rezultatele gospodăririi fără maşini, cu o singură maşină, cu două etc. şi, în sfîrşit, cu toate maşinile mai importante, inclusiv plugul cu locomobilă şi căile ferate destinate transportului de produse agricole (Feldbahnen). Se constată că, acolo unde nu există maşini, venitul global = 69 040 de mărci, cheltuielile = 68 615 mărci, venitul net = 425 de mărci sau 1,37 mărci la hectar, în timp ce acolo unde sînt folosite toate maşinile mai importante venitul global = 81 078 de mărci, cheltuielile = 62 551,5 mărci, iar venitul net = 18 526,5 mărci, adică 59,76 de mărci la hectar, adică *de peste patruzeci de ori mai mult.* Şi aceasta numai datorită maşinilor, fiindcă se presupune că sistemul de gospodărire rămîne neschimbat! Că folosirea maşinilor este însoţită, aşa cum arată aceleaşi calcule ale lui Bensing, de o creştere uriaşă a capitalului constant şi de *micşorarea* capitalului variabil (adică a capitalului cheltuit pentru forţă de muncă şi a însuşi numărului muncitorilor), este un lucru de la sine înţeles. Într-un cuvînt, lucrarea lui Bensing infirmă întru totul spusele d-lui Bulgakov şi dovedeşte superioritatea marii gospodării în agricultură, cît şi valabilitatea, în cadrul acesteia, a legii creşterii capitalului constant pe seama celui variabil.

Un singur lucru îl apropie pe d-l Bulgakov de Bensing: faptul că acesta se situează pe o poziţie pur burgheză, nu înţelege cît de cît contradicţiile inerente capitalismului şi

www.dacoromanica.ro

închide cu seninătate ochii la spectacolul înlăturării muncitorilor de către maşini etc. Acest elev moderat şi conştiincios al profesorilor germani vorbeşte despre Marx cu aceeaşi ură ca şi d-l Bulgakov. Numai că este mai consecvent: el îl califică pe Marx drept un „adversar al maşinilor" în general, atît în agricultură cît şi în industrie, deoarece, spune el, Marx „denaturează faptele", atunci cînd vorbeşte de influenţa dăunătoare a maşinilor asupra muncitorilor şi pune pe seama maşinilor tot felul de nenorociri (Bensing, l.c., S.4, 5, 11). Atitudinea d-lui Bulgakov faţă de Bensing ne arată încă o dată ce anume iau d-nii „critici" de la savanţii burghezi şi ce anume trec ei cu vederea.

Ce soi de „critică" face Hertz se poate vedea îndeajuns din următorul exemplu: la pag. 149 (trad. rusă) el îl acuză pe Kautsky că recurge la „procedee de foileton", iar la pag. 150, „combătînd" teza cu privire la superioritatea marii producţii în ce priveşte folosirea maşinilor, el aduce următoarele argumente: 1) cumpărarea de maşini prin intermediul cooperativelor este o cale *accesibilă* şi micilor gospodării. Această accesibilitate, vedeţi dv., dezminte afirmaţia — bazată pe *fapte* — că folosirea maşinilor în marile gospodării este mai răspîndită! Cui sînt mai *accesibile* binefacerile unirii în cooperative, despre asta vom discuta separat cu Hertz, într-un al doilea studiu. 2) David a arătat, în „Sozialistische Monatshefte" [73] (V, 2), că folosirea maşinilor în micile gospodării este „larg răspîndită şi cunoaşte o puternică dezvoltare . . ., că şi maşina de semănat în rînduri este des (sic!) întîlnită chiar şi în gospodăriile foarte mici. Acelaşi lucru se petrece şi cu cositoarele de fîn şi cu celelalte maşini" (S.63, în trad. rusă, pag. 151). Iar dacă veţi citi articolaşul lui David*, veţi constata că el *ia cifrele absolute* cu privire la numărul gospodăriilor care foloseau maşini, şi nu raportul procentual al acestor gospodării faţă de numărul total al gospodăriilor din grupa dată (cum face, bineînţeles, Kautsky).

Să comparăm aceste cifre referitoare la întreaga Germanie pe anul 1895**.

* În cartea lui David „Socialismul şi agricultura" (Petersburg, 1906) se repetă acest procedeu greşit (pag. 179). (Nota autorului la ediţia din 1908. — *Nota red.)*

** „Stat. d.D.R.", 112 Bd., S.36*

www.dacoromanica.ro

Grupuri de gospodării	Total gospodării	Dintre acestea foloseau mașini					
		Semănători	%	Mașina de semănat în rînduri	%	Cositori și secerători	%
Sub 2 ha ..	3 236 367	214	0,01	14 735	0,46	245	0,01
2— 5 „ ..	1 016 318	551	0,05	13 088	1,29	600	0,06
5— 20 „ ..	998 804	3 252	0,33	48 751	4,88	6 746	0,68
20—100 „ ..	281 767	12 091	4,29	49 852	17,69	19 535	6,93
100 sau mai mult	25 061	12 565	50,14	14 366	57,32	7 958	31,75
Total.....	5 558 317	28 673	0,52	140 792	2,54	35 084	0,63

Nu-i așa că aceste date confirmă cele spuse de David și Hertz, că semănătorile și cositorile pot fi „des" întîlnite „chiar și în gospodăriile foarte mici"? Și dacă Hertz trage „concluzia" că, „din punct de vedere statistic, afirmația lui Kautsky nu rezistă la nici o critică", atunci la cine constatăm în realitate procedee cu adevărat foiletoniste?

Trebuie relevat, ca o curiozitate, că, contestînd superioritatea marii gospodării în ce privește folosirea mașinilor, negînd munca excesivă, determinată de aceasta din urmă, și consumul insuficient în mica gospodărie, „criticii" se combat fără cruțare pe ei înșiși cînd sînt nevoiți să se refere la starea de lucruri reală (și cînd uită de „principala" lor „misiune" — aceea de a combate marxismul „ortodox"). „Marea gospodărie — spune, de pildă, d-l Bulgakov în volumul al II-lea al cărții sale (pag. 115) — lucrează întotdeauna cu investiții mai mari de capital decît cea mică, și de aceea, în mod firesc, dă preferință factorilor mecanici ai producției față de forța vie de muncă". Că, în calitate de „critic", d-l Bulgakov, ca și d-nii Struve și Tugan-Baranovski, înclină spre economia vulgară, opunînd „*factorii* de producție" mecanici factorilor vii, este, într-adevăr, ceva cît se poate de „firesc". Dar a fost oare firesc faptul că el a contestat cu atîta imprudență superioritatea marii gospodării?

Vorbind de concentrarea în producția agricolă, d-l Bulgakov nu găsește altă expresie decît „mistica lege a concentrării" etc. Dar iată că îi este dat să aibă de-a face cu

www.dacoromanica.ro

nişte date engleze, şi atunci el constată că a existat o tendinţă de concentrare a fermelor, începînd din deceniul al 6-lea şi pînă spre sfîrşitul deceniului al 8-lea. „Micile gospodării bazate pe consum propriu — scrie d-l Bulgakov — se uneau în gospodării mai mari. *Această* consolidare a proprietăţii asupra parcelei de pămînt nu apare cîtuşi de puţin ca un rezultat al luptei dintre marea şi mica producţie (?), ci ca o tendinţă conştientă (!?) a landlorzilor de a-şi spori renta prin contopirea mai multor gospodării mici, care plăteau o rentă extrem de redusă, într-o gospodărie mare, în stare să plătească o rentă mai ridicată" (I, 239). Înţelegeţi, prin urmare, că aici **nu** e vorba de o luptă între gospodăria mare şi cea mică, **ci** de înlăturarea acesteia din urmă, ca fiind mai puţin rentabilă, de către prima! „Din moment ce gospodăria este organizată pe baze capitaliste, e indiscutabil că, în anumite limite, marea gospodărie capitalistă are avantaje neîndoielnice faţă de mica gospodărie capitalistă" (I, 239—240). Dacă acest lucru este indiscutabil, atunci de ce face şi de ce a făcut d-l Bulgakov (în „Nacealo") atîta zarvă împotriva lui Kautsky, care-şi *începe* capitolul său privitor la marea şi mica producţie (în „Problema agrară") prin următoarea declaraţie: „Cu cît agricultura capătă un caracter capitalist mai pronunţat, cu atît se adînceşte deosebirea calitativă dintre marea şi mica producţie în ce priveşte tehnica"?

Dar nu numai perioada de înflorire a agriculturii în Anglia, ci şi perioada ei de criză duce la concluzii defavorabile pentru mica gospodărie. În rapoartele comisiilor pe ultimii ani „se afirmă, cu o extraordinară insistenţă, că cele mai grele urmări ale crizei le-au avut de suportat tocmai micii gospodari" (I, 311). „Casele lor — se spune într-un raport despre micii proprietari — sînt mai proaste decît cottage-urile muncitorilor... Munca lor, a tuturor, este extrem de grea şi de o durată mult mai lungă decît a muncitorilor; de altfel, mulţi dintre ei spun că nu au o situaţie materială atît de avantajoasă ca a muncitorilor, că nu trăiesc aşa de bine ca ei şi că rareori mănîncă carne proaspătă"... „Yeoman-ii, împovăraţi de ipoteci, au pierit primii" (I, 316)... „Ei fac economie la toate, aşa cum numai puţini muncitori fac"... „Micii fermieri o mai

www.dacoromanica.ro

scot la capăt atîta timp cît pot folosi munca neplătită a membrilor familiei"... „Nici nu e nevoie să mai spunem că viața micului fermier este cu mult mai grea decît a muncitorului" (I, 320—321). Am citat aceste fragmente pentru ca cititorul să-și poată da seama de temeinicia următoarei concluzii a d-lui Bulgakov: „Cumplita ruinare a gospodăriilor care s-au menținut pînă în epoca crizei agrare arată numai (!!) că, în asemenea cazuri, micii producători pier mai repede decît cei mari — și nimic mai mult (sic!!). Este absolut imposibil să tragi de aici vreo concluzie generală cu privire la viabilitatea lor economică generală, deoarece în această epocă întreaga agricultură engleză s-a aflat într-o stare destul de proastă" (I, 333). Bine spus, nu-i așa? Și d-l Bulgakov, în capitolul despre condițiile generale ale dezvoltării gospodăriei țărănești, chiar generalizează acest remarcabil mod de a raționa: „Scăderea bruscă a prețurilor are repercusiuni grave asupra tuturor formelor (tuturor formelor?) de producție, dar producția țărănească, care dispune de cel mai redus capital, este, firește, mai puțin stabilă decît marea producție (fapt care nu are nici o legătură cu viabilitatea ei generală)" (II, 247). Așadar, în societatea capitalistă gospodăriile care dispun de un capital cu totul neînsemnat sînt mai puțin stabile, dar asta nu are nici o legătură cu viabilitatea lor „generală"!

Nici la d-l Hertz situația nu se prezintă mai bine în ce privește consecvența raționamentului. El „combate" (prin metodele caracterizate de noi mai sus) pe Kautsky, dar, cînd vine vorba de America, el recunoaște superioritatea gospodăriilor ei mai mari, care permit „într-o măsură mult mai largă folosirea mașinilor, lucru pe care nu-l permite gospodăria noastră parcelară" (S. 36; în traducerea rusă, pag. 93); el recunoaște că „adeseori țăranul european folosește în gospodăria sa metode de producție perimate, rutinare, spetindu-se muncind (robotend) pentru o bucată de pîine, ca și muncitorul, fără a năzui spre o soartă mai bună" (ibid.). Hertz recunoaște de asemenea că, în general, „mica producție folosește relativ mai multă muncă decît cea mare" (S. 74; în traducerea rusă, pag. 177); el ar putea foarte bine să-i împărtășească d-lui Bulgakov unele date cu privire la sporirea recoltelor în urma introducerii plugu-

www.dacoromanica.ro

lui cu locomobilă (S. 67—68; în traducerea rusă, pag. 162—163) etc.

Este firesc ca, pe lîngă nestatornicie în concepţiile lor teoretice asupra însemnătăţii maşinilor, să întîlnim la criticii noştri şi o repetare neputincioasă a concluziilor net reacţionare ale proprietarilor funciari adversari ai maşinismului. Ce-i drept, Hertz manifestă încă multe reticenţe în această chestiune spinoasă; vorbind de „greutăţile" pe care le pune agricultura în calea introducerii maşinilor, el face următoarea observaţie: „unii sînt de părere că iarna rămîne atîta timp liber, încît treieratul manual este mai avantajos" (S. 65; în traducerea rusă, pag. 156—157). Hertz, pe cît se vede, înclină să conchidă, cu o logică ce-i este proprie, că această stare de fapt nu pledează împotriva micii producţii, împotriva piedicilor puse de capitalism în calea introducerii maşinilor, ci împotriva maşinilor! În schimb, nu degeaba îi reproşează d-l Bulgakov lui Hertz că este „prea legat de părerile partidului său" (II, 287). Profesorul rus, bineînţeles, se situează mai presus de asemenea „legături" înjositoare şi declară plin de mîndrie: „Sînt destul de liber de prejudecata atît de răspîndită, în special în literatura marxistă, că în orice maşină trebuie să vezi un progres" (I, 48). Din păcate, înaripatei idei care străbate acest splendid raţionament nu-i corespunde nici o concluzie concretă. „Lipsind pe mulţi, pe foarte mulţi muncitori, de o ocupaţie în timpul iernii — scrie d-l Bulgakov —, batoza cu locomobilă a însemnat, fără îndoială, pentru muncitori o mare calamitate, care nu şi-a găsit o compensaţie în avantajele tehnice*. Acest neajuns îl menţionează, printre alţii, şi Holtz, care formulează chiar un deziderat utopic" (II, 103), şi anume pe acela de *a limita* folosirea batozelor, îndeosebi a celor cu locomobilă, „pentru a îmbunătăţi situaţia muncitorilor agricoli — adaugă Holtz — şi pentru a reduce proporţiile emigrării şi ale migraţiei" (prin migraţie Holtz — adăugăm noi — subînţelege, probabil, strămutarea la oraş).

* Comp. vol. I, pag. 51: „...batoza cu locomobilă... efectuează principalele lucrări din perioada de iarnă, care şi aşa este destul de săracă în munci (utilitatea acestei maşini pentru întreaga (sic!!) agricultură este, de aceea, mai mult decît îndoielnică; de acest lucru vom mai avea ocazie să ne ocupăm)".

www.dacoromanica.ro

Amintim cititorilor noştri că tocmai această idee a lui Holtz a relevat-o şi Kautsky în lucrarea sa „Problema agrară". De aceea nu este lipsit de interes să comparăm atitudinea pe care o au — în această problemă concretă de economie (însemnătatea maşinilor) şi de politică (n-ar fi cazul să limităm folosirea lor?) — ortodoxul îngust, împotmolit în prejudecăţi marxiste, şi criticul modern, care şi-a însuşit de minune întregul spirit al „criticismului".

Kautsky spune („Agrarfrage", S. 41) că Holtz atribuie batozei o deosebit de „dăunătoare influenţă": ea îi lipseşte pe muncitorii agricoli de principala lor ocupaţie de iarnă, îi alungă la oraş şi face să se intensifice procesul de depopulare a satelor. Şi Holtz face propunerea de a se limita folosirea batozei — propunere care, adaugă Kautsky, „în aparenţă este în interesul muncitorilor agricoli, însă în realitate e menită să servească interesele moşierilor, pentru care", cum spune şi Holtz, „paguba provenită din această limitare va fi cu prisosinţă compensată — dacă nu imediat, atunci pe viitor — printr-o sporire a numărului braţelor de muncă pentru perioada de vară". „Din fericire, — continuă Kautsky — această bunăvoinţă conservatoare faţă de muncitori nu este altceva decît o utopie reacţionară. Batoza oferă «imediat» prea multe avantaje pentru ca moşierii să poată renunţa la folosirea ei de dragul unui profit pe care-l vor obţine «pe viitor». Şi de aceea batoza îşi va continua opera ei revoluţionară: va alunga pe muncitorii agricoli la oraş, devenind astfel un puternic instrument, pe de o parte, pentru sporirea salariilor la sate, iar pe de altă parte pentru dezvoltarea, în continuare, a construcţiei de maşini agricole".

Atitudinea d-lui Bulgakov faţă de felul cum e pusă problema de un social-democrat şi de un proprietar funciar e cît se poate de caracteristică: ea ne oferă o mică mostră de poziţia pe care a ocupat-o, în general, întreaga „critică" modernă între partidul proletariatului şi acela al burgheziei. Criticul, se înţelege, nu este aşa de mărginit şi atît de amator de şabloane, încît să se situeze pe poziţia luptei de clasă şi a revoluţionării tuturor relaţiilor sociale de către capitalism. Dar, pe de altă parte, deşi criticul nostru „s-a mai deşteptat", totuşi amintirea vremurilor cînd era „mic şi

www.dacoromanica.ro

prost" şi împărtăşea prejudecăţile marxismului nu-i permite să adopte în întregime programul noului său prieten, proprietarul funciar, care, pornind de la neajunsul pe care-l prezintă maşina „pentru *întreaga* agricultură", ajunge în chip cu totul rezonabil şi consecvent să formuleze o doleanţă ca aceasta: să se interzică folosirea ei! Şi bunul nostru critic se pomeneşte în situaţia măgarului lui Buridan, între două căpiţe de fîn [74] : pe de o parte, el şi-a pierdut cu desăvîrşire simţul luptei de clasă şi acum este în stare să vorbească de neajunsul pe care-l prezintă maşinile pentru „*întreaga* agricultură", uitînd că *întreaga* agricultură contemporană este condusă în primul rînd de întreprinzători, care nu se gîndesc decît la profitul lor; el a uitat pînă într-atîta de „anii tinereţii", cînd era marxist, încît ajunge să pună întrebarea, atît de absurdă, dacă avantajele tehnice ale maşinii „compensează" acţiunea lor dăunătoare asupra muncitorilor (dar această acţiune dăunătoare o exercită nu numai batoza cu locomobilă, ci şi plugul cu locomobilă, şi cositoarea, şi triorul şi altele). El nu observă nici măcar că, în fond, proprietarul funciar nu urmăreşte altceva decît o şi mai mare aservire a muncitorului, atît iarna cît şi vara. Dar, pe de altă parte, el îşi aminteşte în mod vag de învechita prejudecată „dogmatică" că interzicerea maşinilor este o utopie. Sărmanul domn Bulgakov, va reuşi el să iasă din această situaţie neplăcută?

Este interesant de relevat că, încercînd în fel şi chip să minimalizeze importanţa maşinilor agricole, invocînd, în acest scop, pînă şi „legea fertilităţii descrescînde a solului", criticii noştri au uitat (sau intenţionat n-au vrut) să amintească de noua revoluţie tehnică pe care o pregăteşte electrotehnica. Dimpotrivă, Kautsky — care, după părerea mai mult decît neîntemeiată a d-lui P. Maslov, „a comis o greşeală esenţială, neprecizînd cît de cît în ce direcţie are loc dezvoltarea forţelor de producţie în agricultură" („Jizn", 1901, nr. 3, pag. 171) — a subliniat încă din 1899 („Agrarfrage"), importanţa folosirii electricităţii în agricultură. În momentul de faţă, semnele viitoarei revoluţii tehnice se conturează cu şi mai multă claritate. Se face încercarea de a demonstra, sub raport teoretic, importanţa folosirii electrotehnicii în agricultură (vezi Dr. Otto Pringsheim.

www.dacoromanica.ro

„Landwirtschaftliche Manufaktur und elektrische Landwirtschaft", Brauns Archiv*, XV, 1900, S. 406—418, şi articolul lui K. Kautsky din „Neue Zeit" [75] XIX, 1, 1900—1901, nr. 18, „Die Elektrizität in der Landwirtschaft"**), se aud glasuri ale unor moşieri cu practică în agricultură care împărtăşesc şi altora experienţa căpătată de ei în folosirea electricităţii (Pringsheim citează cartea lui Adolf Seiffergeld, care vorbeşte despre experienţa făcută cu gospodăria sa), care văd în electricitate un mijloc de a face ca agricultura să devină din nou rentabilă şi îndeamnă guvernul şi pe moşieri să construiască instalaţii centrale de forţă şi să organizeze producţia în masă a energiei electrice pentru agricultori (la Königsberg a apărut anul trecut o carte a lui P. Mack, moşier din Prusia Orientală: „Der Aufschwung unseres Landwirtschaftsbetriebes durch Verbilligung der Produktionskosten. Eine Untersuchung über den Dienst, den Maschinentechnik und Elektrizität der Landwirtschaft bieten"***).

Pringsheim face remarca — foarte justă, după părerea noastră — că agricultura modernă, prin nivelul general al tehnicii ei şi, poate, prin acela al economiei, se apropie mai mult de stadiul de dezvoltare al industriei căruia Marx i-a dat denumirea de „manufactură". Precumpănirea muncii manuale şi a cooperaţiei simple, folosirea sporadică a maşinilor, proporţiile relativ reduse ale producţiei (dacă judecăm, de pildă, după cantitatea de produse vîndută anual de o întreprindere), proporţiile, în majoritatea cazurilor, relativ reduse ale pieţei, legătura dintre marea şi mica producţie (aceasta din urmă, la fel ca şi meşteşugarii în relaţiile lor cu marele patron de manufactură, furnizînd forţă de muncă celei dintîi, sau cea dintîi cumpărînd „semifabricatele" celei de-a doua, de pildă proprietarii de mari gospodării cumpărînd sfeclă, vite etc. de la cei cu gospodării mici), — toate aceste caracteristici arată într-adevăr că agricultura n-a atins încă treapta unei adevărate „mari industrii mecani-

* „Manufactura agricolă şi agricultura electrificată". Arhiva Braun. — *Nota trad.*

** „Electricitatea în agricultură". — *Nota trad.*

*** „Avîntul producţiei noastre agricole ca urmare a reducerii cheltuielilor de producţie. Studiu asupra foloaselor aduse agriculturii de tehnica bazată pe folosirea maşinilor şi de electricitate". — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

zate" în sensul dat de Marx acestei expresii. În agricultură încă nu există un „sistem de maşini" care să alcătuiască un singur mecanism de producţie.

Nu trebuie, firește, să mergem prea departe cu această comparaţie. Există, pe de o parte, unele particularităţi ale agriculturii care nu pot fi în nici un caz înlăturate (dacă facem abstracţie de posibilitatea, prea îndepărtată şi prea problematică, de a produce albumină şi alimente în laborator). Datorită acestor particularităţi, marea producţie mecanizată nu va avea niciodată în agricultură *toate* trăsăturile pe care le are în industrie. Pe de altă parte, marea producţie din industrie a devenit de pe acum predominantă şi în manufactură, şi a căpătat o superioritate tehnică considerabilă asupra celei mici. Micul producător a încercat încă multă vreme să paralizeze această superioritate prin acea prelungire a zilei de muncă şi reducere a trebuinţelor care e atît de caracteristică pentru meşteşugar şi pentru ţăranul cu gospodărie mică din zilele noastre. Predominarea muncii manuale în manufactură mai oferea încă micii producţii o oarecare posibilitate de a rezista prin astfel de mijloace „eroice", dar cei ce-şi făceau iluzii asupra acestei situaţii şi vorbeau de viabilitatea meşteşugarului (aşa cum criticii de astăzi vorbesc de viabilitatea ţăranului) au fost foarte repede dezmînţiţi de acea „tendinţă temporară" care paralizează „legea universală" a stagnării tehnice. Să amintim, spre exemplificare, de cercetătorii ruşi care s-au ocupat de ţesătoria manuală din gubernia Moscova în deceniul al 8-lea al secolului trecut. În ceea ce priveşte ţesutul bumbacului — spuneau ei — cauza ţesătorului manual este pierdută: maşina a ieşit învingătoare, dar iată că, în schimb, ţesutul mătăsii constituie un domeniu în care meşteşugarii mai pot încă să reziste, maşinile nefiind nici pe departe atît de perfecţionate. Au trecut două decenii, şi tehnica a răpit micii producţii încă unul din ultimele ei refugii, vrînd parcă să spună, celor ce au urechi să audă şi ochi să vadă, că un economist trebuie să privească întotdeauna înainte, în direcţia progresului tehnic, căci altfel va rămîne neapărat în urmă, căci cine nu vrea să privească înainte întoarce spatele istoriei: aici cale de mijloc nu există şi nu poate să existe.

www.dacoromanica.ro

„Autorii care, asemenea lui Hertz, au tratat problema concurenței dintre mica și marea producție în agricultură, ignorînd rolul electrotehnicii, vor trebui să-și reia cercetările de la început" — a observat, pe bună dreptate, Pringsheim, și această observație se potrivește într-o măsură și mai mare voluminoasei lucrări a d-lui Bulgakov.

Energia electrică este mai ieftină decît forța aburului, se caracterizează printr-o mai mare divizibilitate, poate fi transmisă cu mult mai mare ușurință la distanțe foarte mari, iar mersul mașinilor este mai regulat și mai lin; de aceea ea își poate găsi o întrebuințare mult mai potrivită la treierat, la arat, la muls, la tocatul nutrețului pentru vite* etc. Kautsky descrie una din latifundiile ungare**, în care energia electrică este transmisă de la uzina electrică în toate direcțiile, spre colțurile îndepărtate ale moșiei, unde este folosită la punerea în funcțiune a mașinilor agricole, la tocatul sfeclei, la scosul apei, la iluminat etc. etc. „Pentru a scoate zilnic 300 hl de apă dintr-o fîntînă adîncă de 29 m și a-i pompa într-un rezervor aflat la o înălțime de 10 m, și pentru a pregăti nutrețul necesar celor 240 de vaci, 200 de viței, 60 de boi și cai de muncă, adică pentru tocatul nutrețului, tăiatul sfeclei etc., era nevoie iarna de două perechi de cai, iar vara de o pereche, ceea ce costa 1 500 de guldeni. În locul cailor lucrează acum un motor de 3 sau 5 CP, a cărui muncă, socotind toate cheltuielile, costă 700 de guldeni, adică cu 800 de guldeni mai puțin" (Kautsky, l.c.). După o socoteală făcută de Mack, valoarea unei zile de muncă a unui cal este egală cu 3 mărci, iar dacă munca lui este înlocuită cu electricitatea, costă numai 40—75 de pfenigi, adică cu 400—700% mai puțin. Dacă peste 50 de ani sau mai mulți — spune el — cei 1 750 000 de cai din agricultura Germaniei ar fi înlocuiți cu energie electrică (în anul 1895, în agricultura acestei țări erau folosiți la muncile cîmpului 2 600 000 de cai + 1 000 000 de boi + 2 300 000 de vaci, dintre care 1 400 000 de cai și 400 000 de boi în

* Spre cunoștința bravului domn Bulgakov, care vorbește cu curaj și fără nici un temei de „ramuri ale producției agricole care sînt absolut inaccesibile mașinilor, ca, de pildă, creșterea vitelor" (I, 49).

** Încă o dată spre cunoștința d-lui Bulgakov, care îndrugă verzi și uscate despre „degenerarea latifundiară a marii gospodării"!

www.dacoromanica.ro

gospodăriile cu peste 20 ha), s-ar obţine o reducere a cheltuielilor de la 1 003 000 000 de mărci la 261 000 000, adică s-ar cheltui cu 742 000 000 de mărci mai puţin. Imensa suprafaţă de pe care se obţin nutreţurile pentru vite ar putea fi destinată producţiei de hrană pentru oameni, îmbunătăţirii alimentaţiei muncitorilor, pe care d-l Bulgakov încearcă atît de mult să-i sperie cu „reducerea darurilor naturii", cu „problema cerealelor" etc. Mack recomandă în mod stăruitor să se treacă la îmbinarea agriculturii cu industria, pentru a se ajunge la o exploatare continuă a energiei electrice, recomandă să se construiască un canal în regiunea lacurilor mazuriene, care să alimenteze cu energie electrică 5 staţiuni centrale, iar acestea s-o distribuie agricultorilor pe o rază de 20—25 km; recomandă folosirea, în acelaşi scop, a turbei şi cere unirea laolaltă a agricultorilor, deoarece „numai printr-o unire armonioasă cu industria şi cu marele capital este cu putinţă ca ramura noastră de producţie să devină din nou rentabilă" (Mack, S. 48). Se înţelege că aplicarea noilor metode de producţie va avea de întîmpinat o mulţime de dificultăţi şi că ea nu va parcurge un drum drept, ci unul în zigzag, dar nu încape îndoială că ea îl va parcurge, că revoluţionarea agriculturii este inevitabilă. „Înlocuirea celei mai mari părţi din atelaje prin electromotoare — spune, pe bună dreptate, Pringsheim — înseamnă posibilitatea existenţei unui sistem de maşini în agricultură... Ceea ce n-a putut să facă forţa aburului va reuşi, cu siguranţă, să facă electrotehnica, şi anume să transforme agricultura, dintr-o manufactură veche, într-o mare producţie modernă" (l.c., p. 414).

Nu vom încerca să arătăm aici pe larg ce uriaşă victorie a marii producţii va însemna (şi înseamnă, în parte, încă de pe acum) introducerea electrotehnicii în agricultură; acesta e un adevăr prea evident pentru a insista asupra lui. Să examinăm, mai bine, în care gospodării din zilele noastre există germeni ai „sistemului de maşini" pe care să-l pună în mişcare uzina electrică. Se ştie, doar, că pentru a alcătui un sistem de maşini este nevoie mai întîi de o experimentare practică a diferitelor maşini, precum şi de exemple de folosire în comun a unui număr mare de maşini. Răspunsul la această problemă ni-l oferă datele recensămîntului

www.dacoromanica.ro

gospodăriilor agricole care a fost efectuat la 14 iunie 1895 în Germania. Avem date cu privire la numărul gospodăriilor din fiecare grup care foloseau maşini proprii sau închiriate (d-l Bulgakov greşeşte cînd citează, la pag. 114 din volumul al II-lea, o parte din aceste date şi consideră că ele se referă la numărul *maşinilor*. În treacăt fie spus, datele cu privire la numărul gospodăriilor care foloseau maşini proprii sau închiriate ne înfăţişează, fără îndoială, într-o măsură mai slabă decît în realitate superioritatea marii producţii. Cei cu gospodărie mare au în mai dese cazuri maşini proprii decît cei cu gospodărie mică, care plătesc un preţ destul de ridicat pentru folosirea lor). Aceste date se referă fie la folosirea maşinilor în general, fie la folosirea fiecărui fel de maşină în parte, aşa că nu putem stabili *cîte* maşini au folosit gospodăriile din diferite grupuri. Dar, dacă vom aduna pentru fiecare grup numărul tuturor gospodăriilor care au folosit fiecare fel de maşină în parte, vom obţine *numărul cazurilor de folosire* a maşinilor agricole de fiecare fel. Prezentăm aici datele prelucrate în acest fel, care ne arată cum se pregăteşte introducerea „sistemului de maşini" în agricultură:

Proporţiile gospodăriei	La 100 de gospodării revin	
	gospodării care foloseau maşini agricole în general (1895)	cazuri de folosire a unei maşini agricole sau alteia (1895)
Sub 2 ha	2,03	2,30
2— 5 „	13,81	15,46
5— 20 „	45,80	56,04
20—100 „	78,79	128,46
100 sau mai mult ..	94,16	352,34
Total	16,36	22,36

Aşadar, în gospodăriile mici, sub 5 ha (gospodăriile de acest fel reprezintă mai mult de trei pătrimi din numărul total, 4 100 000 din 5 500 000, adică 75,5%; ele posedă însă numai 5 000 000 ha de pămînt din 32 500 000, adică 15,6%), numărul *cazurilor* de folosire a maşinilor agricole

www.dacoromanica.ro

de orice fel (am socotit aici şi maşinile folosite în gospodăriile producătoare de lapte şi de produse lactate) este cu totul infim. În ce priveşte gospodăriile mijlocii (cu 5—20 ha), în mai puţin de jumătate din numărul lor se folosesc în general maşini, iar la 100 de gospodării revin doar 56 de cazuri de folosire a maşinilor agricole. Numai în marea producţie capitalistă* vedem că *majoritatea* gospodăriilor ($^3/_4$—$9/10$) folosesc maşini şi că *începe să se înfiripe un sistem de maşini:* de fiecare gospodărie revine mai mult de un caz de folosire a maşinilor. Prin urmare, în aceeaşi gospodărie se foloseau mai multe maşini: de exemplu, gospodăriile cu peste 100 ha foloseau fiecare *circa 4 maşini* (352% faţă de 94% care foloseau maşini în general). Din 572 de latifundii (gospodării cu 1 000 sau mai multe hectare), 555 foloseau maşini, şi numărul cazurilor de folosire a maşinilor este de 2 800, adică *cîte 5 maşini* de fiecare gospodărie. În felul acesta devine lesne de înţeles care gospodării pregătesc revoluţia „electrică" şi care vor profita cel mai mult de pe urma ei.

IV

LICHIDAREA OPOZIŢIEI DINTRE ORAŞ ŞI SAT. PROBLEME DE AMĂNUNT RIDICATE DE „CRITICI"

De la Hertz să trecem acum la d-l Cernov. Cum el nu face decît „să discute" despre Hertz, ne vom mărgini de data asta la o scurtă caracterizare a metodelor de discuţie folosite de Hertz (şi a modului cum este el parafrazat de d-l Cernov), pentru a trece (în studiul nostru următor) la analiza unor date faptice noi, prezentate de „critici".

Pentru a arăta ce fel de teoretician este Hertz, e de ajuns să dăm un *singur* exemplu. Chiar la începutul cărţii lui întîlnim un paragraf cu titlul pretenţios: „Noţiunea de capitalism naţional". Hertz vrea, nici mai mult nici mai puţin, să ne dea o definiţie a capitalismului. „Putem, firește, — scrie el — să-l caracterizăm ca pe un sistem al economiei naţionale care din punct de vedere *juridic* se bazează pe

* Numai 300 000 de gospodării din cele 5 500 000, adică numai 5,5% din numărul lor total, au mai mult de 20 ha, dar ele au 17 700 000 ha de pămînt din cele 32 500 000 ha, adică 54,4% din întreaga suprafaţă agricolă.

www.dacoromanica.ro

principiile, pe deplin înfăptuite, ale libertății persoanei și proprietății, din punct de vedere *tehnic* — pe producția de largi" (mari?) „proporții*, din punct de vedere *social* — pe separarea mijloacelor de producție de producătorii direcți, din punct de vedere *politic* — pe deținerea de către capitaliști a puterii politice centrale" (a forței politice concentrate a statului?) „numai în virtutea temeiului economic al repartiției proprietății" (în traducerea rusă, pag. 37). Aceste definiții sînt incomplete și au nevoie de unele precizări, spune Hertz; de exemplu, munca la domiciliu și arendarea de mici parcele continuă încă să se mențină pretutindeni alături de marea producție. „Nu este tocmai corespunzătoare nici definiția *reală* (sic!) a capitalismului ca sistem în care producția se află sub controlul" (sub dominația și controlul) „capitaliștilor" (posesorilor de capital). Nu-i așa că-i minunată această definiție „reală" a capitalismului ca dominație a capitaliștilor? Și cît de caracteristică este această goană ajunsă astăzi la modă și cvasirealistă, dar în realitate eclectică — după o enumerare completă a tuturor caracteristicilor și „factorilor" de tot felul! Rezultatul este, firește, că această absurdă încercare de a introduce într-o noțiune generală toate trăsăturile particulare ale unor fenomene singulare sau, invers, „de a nu se lovi de extrema varietate a fenomenelor", — încercare care denotă pur și simplu o neînțelegere elementară a ceea ce este știința — îl face pe „teoretician" ca din cauza copacilor să nu vadă pădurea. Hertz, de pildă, a dat uitării un amănunt ca producția de mărfuri și transformarea forței de muncă în marfă! În schimb, însă, el a inventat următoarea definiție *genetică*, care — spre a-l pedepsi pe inventator — trebuie s-o redăm în întregime: capitalismul este „acea stare a economiei naționale în care realizarea principiilor liberei circulații, ale libertății persoanei și proprietății a atins punctul (relativ) cel mai înalt, care e determinat de dezvoltarea economică și de condițiile empirice ale fiecărei economii naționale în parte" (S. 10, în traducerea rusă, pag. 38—39, nu este tocmai exactă). D-l V. Cernov, bineînțeles, plin de

* D-l V. Cernov (în „R.B." nr. 4, 132) traduce: „pe producția care a atins o înaltă treaptă de dezvoltare". Iată deci cum a reușit el „să înțeleagă" expresia germană „auf grosser Stufenleiter"!!

www.dacoromanica.ro

extatică veneraţie, copiază şi umple de înfloriturі aceste baloane de săpun şi, în plus, de-a lungul a nu mai puţin de treizeci de pagini, serveşte cititorilor lui „Russkoe Bogatstvo" o „analiză" a tipurilor de capitalism naţional. Din această analiză extrem de instructivă se pot desprinde o serie de indicaţii foarte preţioase şi care nu sînt cîtuşi de puţin stereotipe, ca, de pildă, aceea în care e vorba de „caracterul independent, mîndru şi energic al britanicului", de „soliditatea" burgheziei britanice şi de „caracterul antipatic" al politicii ei externe, de „temperamentul pasionat, înflăcărat al rasei romanice" şi de „punctualitatea germană" (pag. 152 din „R.B." nr. 4). Marxismul „dogmatic", se înţelege, este definitiv nimicit de această analiză.

Nu mai puţin nimicitoare este analiza datelor cu privire la ipoteci, făcută de Hertz. D-l Cernov, cel puţin, este încîntat de ea. „Fapt este — scrie el — că . . . valabilitatea datelor prezentate de Hertz n-a fost încă infirmată de nimeni. Kautsky, în răspunsul său la cartea lui Hertz, acordă o atenţie cu totul exagerată unor chestiuni de amănunt" (de genul acelora care dovedesc *denaturările* comise de Hertz! Frumoase „chestiuni de amănunt"!), dar „*nu spune nici un cuvînt ca răspuns* la argumentaţia lui Hertz în problema ipotecilor" („ R.B." nr. 10, pag. 217; subliniat de d-l Cernov). După cum se vede din trimiterea de la pag. 238 a aceluiaşi număr al revistei „R.B.", d-l Cernov are cunoştinţă de articolul de răspuns al lui Kautsky („Zwei Kritiker meiner «Agrarfrage»"*, în „Neue Zeit", 18, 1; 1899—1900); totodată, el nu putea să nu ştie că revista în care a fost publicat acest articol este interzisă în Rusia de cenzură. Cu atît mai semnificativ pentru caracterizarea întregii fizionomii a „criticii" contemporane este faptul că cuvintele subliniate chiar de d-l Cernov conţin un *neadevăr vădit*, deoarece în problema ipotecilor Kautsky *a răspuns* lui „Hertz, David, Bernstein, Schippel, Bulgakov e tutti quanti"** la pag. 472—477 *din acelaşi articol la care se referă d-l Cernov*. E plictisitoare obligaţia asta de a

* — „Doi critici ai lucrării mele «Problema agrară»". — *Nota trad.*

** Expresie a lui Kautsky: pag. 472, „N.Z.". (E tutti quanti — şi tuturor celor de-o seamă cu ei. — *Nota trad.*)

www.dacoromanica.ro

restabili un adevăr denaturat, dar, din moment ce ai de-a face cu niște inși de seama d-lui Cernov, n-ai cum să scapi de ea.

Kautsky, răspunzîndu-i lui Hertz, și-a bătut, bineînțeles, joc de el, căci și în această problemă Hertz a dovedit lipsa sa de pricepere sau de dorință de a înțelege despre ce e vorba și a manifestat tendința de a repeta banalele argumente ale economiștilor burghezi. În „Agrarfrage" a lui Kautsky era vorba (S. 88—89) de concentrarea ipotecilor. „Numeroșii mici cămătari de la sate — scria Kautsky — sînt tot mai mult împinși pe planul al doilea și nevoiți să cedeze locul marilor instituții capitaliste sau obștești centralizate, care monopolizează creditul ipotecar". Kautsky enumeră cîteva instituții capitaliste și obștești de acest fel, vorbește despre societățile de credit funciar mutual (genossenschaftliche Bodenkreditinstitute), subliniază că atît *casele de economii* cît și societățile de asigurări și numeroasele corporații (S. 89) își investesc fondurile în ipoteci etc. De pildă, în Prusia 17 societăți de credit mutual au emis, în jurul anului 1887, titluri ipotecare în valoare de 1 650 000 000 de mărci [76]. „Aceste cifre arată că s-a produs de pe acum o uriașă concentrare a rentei funciare *într-un mic număr de instituții centrale*" (subliniat de noi), „dar concentrarea crește repede. În anul 1875 băncile ipotecare germane au emis titluri ipotecare în valoare de 900 000 000 de mărci, în 1888 — în valoare de 2 500 000 000, iar în 1892 această sumă s-a ridicat la 3 400 000 000, care erau concentrate în 31 (în anul 1875 — în 27) de bănci" (S.89). Această concentrare a rentei funciare arată limpede că are loc o concentrare a *proprietății funciare*.

Nu, — îi răspund acum Hertz, Bulgakov, Cernov & Co. — „noi constatăm că se manifestă o foarte pronunțată tendință de descentralizare, de fărîmițare a proprietății" („R.B." nr. 10, 216), deoarece „mai mult de o pătrime din creditul ipotecar se află concentrată în mîinile instituțiilor de credit democratice (sic!), cu o mulțime de mici deponenți" (ibid.). Reproducînd o serie de tabele, Hertz încearcă cu tot dinadinsul să demonstreze că marea majoritate a celor ce depun bani la casele de economii etc. o constituie *micii deponenți*. Se pune atunci întrebarea: ce rost au toate acestea?

www.dacoromanica.ro

Se ştie doar că de societăţile de credit mutual şi de casele de economii a vorbit şi Kautsky (fără să-şi închipuie, firește, ca d-l Cernov, că ele sînt nişte instituţii deosebit de „democratice"). Kautsky vorbeşte de centralizarea rentei într-un mic număr de instituţii centrale, iar lui i se atrage atenţia asupra marelui număr de mici deponenţi ai caselor de economii!! Şi acest fenomen este numit de unii „fărîmiţare a proprietăţii"! Dar ce legătură există între agricultură (este vorba de concentrarea rentei) şi numărul deponenţilor băncii ipotecare? Oare o mare fabrică încetează de a însemna o centralizare a producţiei, pe motiv că acţiunile ei sînt repartizate între numeroşi mici capitalişti? „Pînă ce n-am fost informat de Hertz şi David — scria Kautsky în răspunsul său către Hertz —, n-aveam nici cea mai mică idee de unde îşi procură bani casele de economii. Credeam că ele operează cu economiile Rotschilzilor şi Vanderbilţilor".

În legătură cu trecerea ipotecilor în proprietatea statului, Hertz spune: „Acesta ar fi un foarte prost mijloc de luptă împotriva marelui capital şi, desigur, un minunat mijloc de a ridica împotriva vinovaţilor de această reformă armata imensă, în continuă creştere, a micilor proprietari, şi în special a muncitorilor agricoli" (S. 29; în traducerea rusă, pag. 78. D-l Cernov repetă cu plăcere acest lucru în „R.B.", la pag. 217—218).

Iată, deci, cine sînt aceşti „proprietari", a căror creştere numerică este atît de mult trîmbiţată de Bernstein & Co.! — răspunde Kautsky. — Sînt servitoarele care au depus 20 de mărci la casa de economii! Şi cît de vechi şi de răsuflat este argumentul, îndreptat împotriva socialiştilor, că prin „exproprierea" cerută de ei vor jefui o uriaşă armată de oameni ai muncii. Acest argument a fost folosit cu o deosebită stăruinţă tocmai de Eugen Richter într-o broşură publicată de el după abrogarea legii excepţionale împotriva socialiştilor [77] (şi cumpărată, cu miile, de către fabricanţi pentru a fi împărţită în mod gratuit muncitorilor). În această broşură a lansat-o el pe faimoasa sa „Agnesa cea econoamă" — o croitoreasă săracă, care avea cîteva zeci de mărci la casa de economii şi care a fost jefuită de răii socialişti, după ce aceştia au pus mîna pe puterea de stat şi au transformat băncile în proprietate a statului. Iată

www.dacoromanica.ro

din ce izvor își sorb argumentele lor „critice" Bulgakovii*, Hertzii și Cernovii!

„Pe vremea aceea — spune Kautsky în legătură cu „faimoasa" broșură a lui Eugen Richter — autorul ei era luat în derîdere de toți social-democrații. Iar astăzi, printre aceștia se află și oameni care, în organul nostru central" (el se referă, pe cît se pare, la articolele lui David din „Vorwärts" [78]), „înalță osanale unei scrieri care nu face decît să repete aceleași idei: pe tine te proslăvim, Hertz, pentru isprăvile tale!

Pentru bietul Eugen, acum, în amurgul vieții sale, acesta este un adevărat triumf, și, spre mulțumirea lui, nu pot să nu citez și următorul pasaj din aceeași pagină a cărții lui Hertz: « Vedem că pe micul țăran, pe proprietarul de imobile de la oraș și, mai ales, pe marele proprietar funciar îl expropriază tocmai clasele de jos și mijlocii, și principalul contingent al acestora îl furnizează, fără îndoială, populația sătească»" (Hertz, S. 29, în traducerea rusă, pag. 77. — Acest pasaj e reprodus, cu multe elogii, și în „R.B." nr. 10, pag. 216—217). „Teoria lui David despre « golirea» (Aushöhlung) capitalismului prin contractele colective cu privire la salarizare (Tarifgemeinschaften) și prin asociațiile de consum este azi depășită. Ea pălește în fața exproprierii — preconizate de Hertz — a expropriatorilor cu ajutorul caselor de economii; Agnesa cea econoamă, pe care toți o socoteau moartă, renaște la o viață nouă" (Kautsky, l.c., S. 475), și „criticii" ruși, laolaltă cu publiciștii de la „Russkoe Bogatstvo", se grăbesc s-o transplanteze pe solul rus pe această „Agnesa cea econoamă", care a reînviat, pentru a face de rușine social-democrația „ortodoxă".

Și iată că acest domn V. Cernov, care e cuprins de nemărginită admirație față de argumentele lui Eugen Richter, pe care le repetă Hertz, îl „face praf" pe Kautsky în paginile revistei „Russkoe Bogatstvo" și ale culegerii „La postul de onoare", dedicată d-lui N. Mihailovski. Am comite o nedreptate dacă n-am releva cîteva perle din această praftură. „Kautsky, repetînd și de data asta cele spuse de Marx,

* *D-l Bulgakov*, în revista „Nacealo", — iar în limba germană și în „Athiva" lui Braun — a folosit împotriva lui Kautsky aceleași argumente în legătură cu ipotecile.

www.dacoromanica.ro

— scrie d-l Cernov în „R.B." nr. 8, pag. 229 — recunoaşte că progresul agriculturii capitaliste duce la sărăcirea solului de substanţe nutritive: sub forma diferitelor produse i se ia în permanenţă pămîntului ceva care este trimis la oraş şi nu-i mai este restituit... După cum vedeţi, în problema legilor fertilităţii solului Kautsky repetă neputincios (sic !) cele spuse de Marx, care se baza pe teoria lui Liebig. Dar, cînd Marx a scris primul său volum, « legea restabilirii», formulată de Liebig, era ultimul cuvînt al agronomiei. De cînd a fost făcută această descoperire a trecut mai bine de o jumătate de veac. În cunoştinţele noastre despre legile fertilităţii solului s-a produs o întreagă revoluţie. Şi ce se întîmplă? Întreaga perioadă de după Liebig, toate descoperirile de mai tîrziu ale lui Pasteur, Ville, experienţele lui Solari cu introducerea azotului, descoperirile lui Berthelot, Hellriegel, Villefart şi Vinogradski în domeniul bacteriologiei solului — toate acestea au trecut fără urmă pentru Kautsky"... Drăguţul domn Cernov! Cît de mult seamănă el cu Voroşilov [79] al lui Turghenev: vă amintiţi — din „Fumul" — de tînărul docent rus care făcea o călătorie de agrement în străinătate şi care era, în general, foarte tăcut, dar care din timp în timp izbucnea pe neaşteptate şi începea să debiteze zeci şi sute de nume savante şi foarte savante, rare şi foarte rare? La fel este şi savantul nostru domn Cernov, care l-a nimicit de tot pe acest ignorant de Kautsky. Dar... ce-ar fi totuşi dacă am consulta şi cartea lui Kautsky? Ce-ar fi să ne uităm măcar la tabla ei de materii? Aici, la capitolul IV: „Agricultura modernă", dăm de paragraful d) „Îngrăşăminte, *bacterii*". Deschidem la acest paragraf şi citim:

„În a doua jumătate a deceniului trecut s-a descoperit că leguminoasele, spre deosebire de celelalte plante de cultură, capătă aproape întreaga lor rezervă de azot nu din sol, ci din aer, că ele nu numai că nu sărăcesc solul în azot, dar îl fac să fie şi mai bogat. Dar ele posedă această însuşire numai în cazul cînd solul conţine anumite microorganisme, care se lipesc de rădăcinile lor. Acolo unde nu există asemenea microorganisme se poate, printr-o tratare corespunzătoare a solului, să se dea leguminoaselor capacitatea de a transforma solul sărac în azot într-un sol bogat şi de a-l îngrăşa în felul acesta, pînă la un anumit grad, pentru celelalte

www.dacoromanica.ro

plante de cultură. Tratarea cu bacterii a leguminoaselor, combinată cu îngrăşămintele minerale corespunzătoare (săruri de fosfor şi îngrăşăminte de potasiu), dă, în general, posibilitatea de a obţine în mod permanent de pe acest pămînt cele mai bogate recolte, chiar şi fără bălegar. Numai datorită acestei descoperiri a căpătat «gospodăria liberă» o bază cu totul solidă" (Kautsky, 51—52). Cine a dat, aşadar, o fundamentare ştiinţifică acestei minunate descoperiri a bacteriilor fixatoare de azot? — Hellriegel...

Vina lui Kautsky constă în aceea că are prostul obicei (care se observă şi la mulţi ortodocşi înguşti) de a nu uita niciodată că membrii unui partid socialist combativ sînt datori ca şi atunci cînd scriu lucrări ştiinţifice să nu piardă din vedere pe cititorii din rîndul muncitorilor, să se străduie să scrie *simplu*, fără artificiile de stil şi exhibiţiile de „erudiţie" care captivează atît de mult pe decadenţi şi pe reprezentanţii cu înalte titluri ai ştiinţei oficiale. Kautsky a preferat şi aici să arate limpede şi cu pricepere în ce constă ultimele descoperiri agronomice şi să lase la o parte numele savante, care pentru nouă zecimi din cititori nu spun nimic. Voroşilovii procedează tocmai invers: ei preferă să înşire un întreg pomelnic de nume savante din domeniul agronomiei, economiei politice, filozofiei critice etc., ascunzînd ceea ce e esenţial sub un morman de savantlîcuri.

Voroşilov-Cernov, bunăoară, aducîndu-i lui Kautsky învinuirea, lipsită de orice temei, că ignorează numele savanţilor şi descoperirile ştiinţifice, a şi estompat un episod extrem de interesant şi de instructiv al criticii la modă, şi anume atacul economiei burgheze împotriva ideii socialiste a lichidării opoziţiei dintre oraş şi sat. Profesorul Lujo Brentano, de pildă, susţine că strămutarea de populaţie de la sat la oraş nu este provocată de condiţiile sociale date, ci de o *necesitate naturală*, de legea fertilităţii descrescînde a solului*.

* Vezi articolul lui Kautsky din „Neue Zeit", XIX, 2, 1900—1901, nr. 27: „Tolstol und Brentano". Kautsky opune socialismul ştiinţific contemporan doctrinei lui L. Tolstoi, care, cu toată naivitatea reacţionară a teoriei sale, rămîne un profund observator şi critic al orînduirii burgheze, precum şi al economiei burgheze, a cărei „stea" este Brentano (mentorul, după cum se ştie, al d-lor Struve, Bulgakov, Hertz şi tutti quanti), care dă dovadă de cea mai neverosimilă confuzie, încurcînd fenomenele naturii cu cele sociale, confundînd noţiunea de productivitate cu cea de rentabilitate, noţiunea de valoare cu cea de preţ etc. „Această confuzie — spune pe drept cuvînt Kautsky — îl caracterizează nu atît pe Brentano personal, cît şcoala căreia îi aparţine. *Şcoala istorică* a economiei

www.dacoromanica.ro

Repetînd cele spuse de mentorul său, d-l Bulgakov a declarat în „Nacealo" (1899, martie, pag. 29), că ideea lichidării opoziţiei dintre oraş şi sat este o „pură fantezie", care „va provoca zîmbete oricărui agronom." În cartea sa, Hertz scrie: „Lichidarea deosebirii dintre oraş şi sat este, ce-i drept, una din principalele aspiraţii ale vechilor utopişti (şi chiar ale „Manifestului"), dar nouă nu ne vine totuşi să credem că o orînduire socială în care ar exista toate condiţiile pentru împingerea culturii umane spre cele mai înalte ţeluri ce pot fi atinse ar desfiinţa într-adevăr importantele centre de energie şi cultură care sînt marile oraşe şi, pentru a da satisfacţie simţului estetic ofensat, ar renunţa la aceste bogate comori de artă şi de ştiinţă, fără de care progresul nu este posibil" (S.76. Traducătorul rus a găsit cu cale, la pag. 182, să redea cuvîntul „potenzirt"* prin „potenţial". E o nenorocire cu traducerile astea în limba rusă! La pag. 270 acelaşi traducător redă: „Wer isst zuletzt das Schwein?"** prin „Cine este pînă la urmă porc?"). Precum vedeţi, Hertz apără ordinea burgheză împotriva „fanteziilor" socialiste prin fraze în care găsim nu mai puţină „luptă pentru idealism" decît la d-nii Struve şi Berdeaev! Dar nici apărarea nu are nimic de cîştigat de pe urma acestei emfatice frazeologii idealiste.

Că social-democraţii ştiu să preţuiască meritul istoric al marilor centre de energie şi cultură o dovedeşte lupta lor neîmpăcată împotriva a tot ce ţintueşte pe loc populaţia, în general, şi în special pe ţărani şi pe muncitorii de la sate.

---

politice burgheze, în forma ei actuală, consideră tendinţa spre o concepţie asupra mecanismului social ca ceva unitar, drept o treaptă depăşită (überwundener Standpunkt). Potrivit concepţiei acestei şcoli, ştiinţa economică nu trebuie să studieze legile sociale şi să le îmbine într-un sistem unitar, ci să se limiteze doar la o descriere protocolară a diferitelor fapte sociale din trecut şi din prezent. În felul acesta ea se deprinde să se ocupe numai de aspectul de suprafaţă al fenomenelor. Iar cînd unul sau altul dintre reprezentanţii acestei şcoli se lasă totuşi ispitit să cerceteze temeiurile mai profunde ale fenomenelor, se vede în situaţia de a nu se putea de loc orienta şi începe să bîjbîie neputincios. Şi în partidul nostru se manifestă, de la un timp, tendinţa de a înlocui teoria lui Marx nu printr-o altă teorie, ci prin lipsa de orice teorie (Theorielosigkeit), care caracterizează şcoala istorică, — tendinţa de a reduce pe teoretician la rolul unui reporter. Pe cei care nu au nevoie de salturi fără rost (Fortwurschteln) de la un caz la altul, ci de o înaintare energică şi integrală spre un ţel măreţ, confuzia brentanistă dezvăluită de noi trebuie să-i pună în gardă împotriva actualelor metode ale şcolii istorice" (S.25).

* — ridicat la putere; potenţat. — *Nota trad.*

** — „Cine mănîncă pînă la urmă porcul?" — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

De aceea ei, spre deosebire de critici, nu se lasă păcăliți de nici un proprietar funciar care caută să-i procure „mujiculuiˮ un mijloc de cîștig în timpul iernii. Dar recunoașterea categorică a caracterului progresist al marilor orașe în societatea capitalistă nu ne împiedică cîtuși de puțin să includem în idealul nostru (și în programul nostru de acțiune, fiindcă idealurile nerealizabile le lăsăm pe seama d-lor Struve și Berdeaev) lichidarea opoziției dintre oraș și sat. Nu este adevărat că un asemenea obiectiv echivalează cu o renunțare la comorile științei și artei. Dimpotrivă, el este necesar tocmai pentru a face ca aceste comori să devină *accesibile întregului popor*, pentru a pune capăt acelei izolări de cultură a milioanelor de oameni de la sate pe care Marx a denumit-o, atît de nimerit, „idioția vieții de la țarăˮ [80]. Și în vremea noastră, cînd a devenit posibilă transmiterea energiei electrice la distanță, cînd tehnica transporturilor s-a dezvoltat atît de mult, încît cu cheltuieli mai mici (decît cele de azi) se poate efectua transportul pasagerilor cu o viteză de peste 200 de verste pe oră*, — nu există absolut nici un fel de piedici tehnice pentru ca de comorile științei și artei, care au fost acumulate de-a lungul veacurilor în cîteva centre, să se bucure întreaga populație, care e răspîndită, mai mult sau mai puțin uniform, pe tot cuprinsul țării.

Și dacă nimic nu împiedică lichidarea opoziției dintre oraș și sat (nu trebuie, firește, să ne închipuim această lichidare sub forma unui singur act, ci sub aceea a unei întregi serii de măsuri), ea nu este în nici un caz cerută numai de „simțul esteticˮ. În marile orașe, oamenii, după expresia lui Engels, se sufocă în propria lor murdărie și, periodic, toți cei care au posibilitatea fug din oraș în căutare de aer proaspăt și de apă curată [81]. Industria de asemenea se dispersează pe întreg cuprinsul țării, căci și ea are nevoie de apă curată. Exploatarea căderilor de apă, a canalelor și a rîurilor în vederea obținerii de energie electrică va da un nou impuls acestei „dispersări a industrieiˮ. În sfîrșit — last but not least** —, utilizarea rațională a gunoaielor de la orașe în

* Proiectul construirii unui asemenea drum între Manchester și Liverpool n-a fost aprobat de parlament, și aceasta numai datorită împotrivirii interesate a magnaților feroviari, care se tem de ruinarea vechilor companii.

** — ultima la număr, dar nu și ca importanță. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

general, şi a excrementelor omeneşti în special, care sînt atît de importante pentru agricultură, cere de asemenea lichidarea opoziţiei dintre oraş şi sat. Şi iată că tocmai împotriva acestui punct al teoriei lui Marx şi Engels s-au gîndit d-nii critici să-şi îndrepte obiecţiile lor de ordin agronomic (ei au preferat să se abţină de la o analiză completă a teoriei, care în această problemă a fost foarte amănunţit expusă de Engels în „Anti-Dühring" [82], şi s-au mulţumit, ca întotdeauna, cu o simplă parafrazare a unor fragmente din ideile unui Brentano). Raţionamentul lor este următorul: Liebig a dovedit necesitatea de a se da solului atîta cît i se ia. De aceea el a considerat că aruncarea gunoaielor din oraşe în mare şi rîuri înseamnă o irosire barbară şi absurdă a substanţelor necesare agriculturii. Kautsky împărtăşeşte teoria lui Liebig. *Dar* agronomia modernă a demonstrat că e perfect posibilă refacerea forţei productive a pămîntului fără bălegar, cu ajutorul îngrăşămintelor chimice şi al tratării leguminoaselor cu anumite bacterii fixatoare de azot etc. *Prin urmare*, Kautsky şi toţi aceşti „ortodocşi" nu sînt decît nişte oameni înapoiaţi.

Prin urmare — răspundem noi —, d-nii critici comit şi aici una din nenumăratele şi nesfîrşitele lor *denaturări de sens*. Făcînd o expunere a teoriei lui Liebig, Kautsky a arătat numaidecît că agronomia modernă a dovedit deplina posibilitate de „a se dispensa cu totul de bălegar" (S. 50, „Agrarfrage"; comp. pasajul citat de noi mai sus), dar a adăugat totodată că acesta este un *paliativ* în comparaţie cu irosirea excrementelor omeneşti, provocată de sistemul de canalizare a oraşelor. D. că criticii ar fi fost în stare să discute lucrurile în esenţa lor, ar fi trebuit să combată tocmai acest punct, să demonstreze că nu e vorba de un paliativ. Dar ei nici nu s-au gîndit la aşa ceva. Se înţelege de la sine că posibilitatea înlocuirii îngrăşămintelor naturale prin îngrăşăminte chimice şi efectuarea unei asemenea înlocuiri *(parţiale)* nu infirmă cu nimic adevărul că nu este raţional să arunci fără rost îngrăşămintele naturale, otrăvind totodată cu gunoaie rîurile şi aerul din preajma oraşelor şi a fabricilor. În jurul marilor oraşe se află şi astăzi cîmpuri de irigaţie, care întrebuinţează gunoaiele din oraşe cu mare folos pentru agricultură, dar în felul acesta se întrebuinţează numai o parte

www.dacoromanica.ro

cu totul infimă din aceste gunoaie. Îngrăşămintele chimice — spune Kautsky la pag. 211 a cărţii sale, răspunzînd la obiecţia că agronomia modernă infirmă exploatarea agronomică a satului de către oraş, pe care d-nii critici i-o prezintă ca pe ceva nou —, îngrăşămintele chimice „dau posibilitatea de a preîntîmpina scăderea fertilităţii solului, dar necesitatea de a folosi aceste îngrăşăminte chimice în proporţii din ce în ce mai mari se traduce prin încărcarea agriculturii cu încă una din numeroasele poveri care *nu sînt în nici un caz o necesitate naturală, ci un rezultat al relaţiilor sociale existente*"*.

Cuvintele subliniate de noi aci cuprind întregul „miez" al acestei probleme, care a fost încurcată cu atîta zel de către critici. Publiciştii care, asemenea d-lui Bulgakov, încearcă să sperie proletariatul cu „problema cerealelor", pe care o consideră mai îngrozitoare şi mai importantă decît problema socială, şi care se declară cu atîta entuziasm adepţi ai unei limitări artificiale a natalităţii, spunînd că „reglementarea creşterii populaţiei" devine „principala (sic!) condiţie economică" a bunăstării ţărănimii (II, 261), că această reglementare merită toată „consideraţia" şi că „creşterea populaţiei în rîndurile ţăranilor provoacă multă indignare ipocrită" (numai ipocrită? şi nu legitimă împotriva actualelor rînduieli sociale?) „printre moraliştii sentimentali (!?), ca şi cum lubricitatea nestăpînită (sic!) este în sine o virtute" (ibid.), — publiciştii de acest fel trebuie, în mod firesc şi inevitabil, să caute să lase în umbră piedicile *capitaliste* care stau în calea progresului în agricultură, pentru a pune totul pe seama „legii" naturale a „fertilităţii descrescînde a solului", pentru a prezenta lichidarea opoziţiei dintre oraş şi sat drept o „fantezie pură". Dar cît de mare trebuie să fie uşurinţa d-lor Cernovi, care repetă asemenea raţionamente şi totodată reproşează criticilor marxismului că sînt „lipsiţi de principialitate, eclectici şi oportunişti" („R.B." nr. 11, pag. 246)?! D-l Cernov aducînd reproşuri altora pentru lipsa lor de principialitate şi pentru oportunismul lor — ce poate fi mai comic decît asemenea spectacol?

* Se înţelege — spune Kautsky mai departe — că după prăbuşirea capitalismului îngrăşămintele chimice nu vor dispărea; ele vor îmbogăţi solul cu substanţe speciale, şi nu vor efectua *întreaga* sarcină a restabilirii fertilităţii solului.

www.dacoromanica.ro

Toate celelalte isprăvi critice ale Voroşilovului nostru nu se deosebesc cu nimic de cele analizate de noi aci.

Dacă acest Voroşilov vă încredinţează că Kautsky nu-şi dă seama de deosebirea care există între creditul capitalist şi cămătărie, că, atunci cînd vorbeşte despre ţăranul care îndeplineşte funcţii de întreprinzător şi care, în această calitate, ocupă faţă de proletariat o poziţie asemănătoare cu aceea a fabricantului, el dă dovadă de o totală incapacitate sau lipsă de dorinţă de a-l înţelege pe Marx, dacă, cu acest prilej, Voroşilov se bate cu pumnul în piept şi exclamă plin de emfază: „spun acest lucru fără nici o ezitare, fiindcă simt (sic!) că mă sprijin pe o bază solidă" („La postul de onoare", pag. 169), — puteţi fi liniştiţi: el iar încurcă lucrurile cu nerușinare şi tot cu atîta nerușinare se laudă pe sine. El „n-a observat" în cartea lui Kautsky nici un pasaj consacrat cămătăriei ca atare („Agrarfrage", S.11, 102—104 şi mai ales 118, 290—292) şi, forţînd din răsputeri o uşă deschisă, îl ocărăşte, după cum e obiceiul, pentru „formalismul lui doctrinar" şi pentru „rigiditatea lui morală", îl acuză că „îşi bate joc de suferinţele omeneşti" etc. Cît despre ţăranul care îndeplineşte funcţia de întreprinzător — asta este o chestiune extrem de complicată, care, pe cît se vede, depăşeşte măsura înţelegerii lui Voroşilov. În studiul nostru următor vom încerca totuşi să-l lămurim şi în această chestiune, cu ajutorul unor exemple din cele mai concrete.

Dacă Voroşilovul nostru vrea să ne demonstreze că este un adevărat reprezentant al „intereselor muncii" şi tună împotriva lui Kautsky pentru că „a alungat din rîndurile proletariatului un mare număr de muncitori dintre cei mai autentici" (op. cit., pag. 167) de felul lumpenproletarilor, servitorilor, meşteşugarilor etc., să ştiţi că el încurcă lucrurile, deoarece Kautsky analizează aici trăsăturile care caracterizează „proletariatul contemporan", care a creat „mişcarea proletară social-democrată" contemporană („Agrarfrage", S. 306), şi Voroşilovii n-au făcut încă nici o descoperire din care să reiasă că vagabonzii, meşteşugarii sau servitorii au creat o mişcare social-democrată. Cît despre reproşul adresat lui Kautsky că este în stare „să alunge" din rîndurile proletariatului pe servitori (care încep astăzi,

www.dacoromanica.ro

în Germania, să adere la mișcare), pe meșteșugari etc., el nu face decît să dezvăluie în toată goliciunea ei nerușinarea Voroșilovilor, care își manifestă cu atît mai bucuros bunăvoința față de acești „muncitori dintre cei mai autentici", cu cît asemenea fraze prezintă mai puțină însemnătate practică și cu cît este mai puțin riscant să faci praf *a doua parte* a „Problemei agrare", a cărei apariție a fost interzisă de cenzura rusă. De altfel, în ce privește nerușinarea, mai sînt și alte perle: aducînd laude d-nilor N.-on și Kablukov și trecînd complet sub tăcere critica marxistă îndreptată împotriva lor, d-l Cernov pune, totodată, cu o prefăcută naivitate, întrebarea: la cine s-or fi gîndind social-democrații germani cînd vorbesc de „tovarășii" lor ruși? Dacă nu credeți că în „Russkoe Bogatstvo" se pun asemenea întrebări, atunci căutați în nr. 7, la pag. 166.

Dacă Voroșilov ne asigură că „previziunile" lui Engels în legătură cu activitatea lipsită de rezultate a mișcării muncitorești belgiene, ca urmare a influenței proudhonismului [83], „au dat greș", să știți că Voroșilov denaturează iar lucrurile, fiind, ca să spunem așa, prea încrezător în „iresponsabilitatea" sa. Iată ce spune el: „Nu degeaba n-a fost Belgia niciodată marxist-ortodoxă și nu degeaba Engels, nemulțumit de ea, a prezis că, datorită influenței «principiilor proudhoniste», mișcarea belgiană va evolua «von nichts durch nichts zu nichts»*. Dar, vai, previziunile lui au dat greș, iar amploarea și caracterul multilateral al mișcării belgiene au făcut din ea, în momentul de față, un model de la care au multe de învățat numeroase țări «ortodoxe»" („R.B." nr. 10, pag. 234). Lucrurile s-au petrecut precum urmează: în anul 1872 (șaptezeci și doi!) Engels a dus polemică, în paginile ziarului social-democrat „Volksstaat" [84], împotriva proudhonistului german Mühlberger și, ridicînd obiecții împotriva celor ce exagerau importanța proudhonismului, a scris: „Singura țară în care mișcarea muncitorească se află sub influența directă a «principiilor» proudhoniste este Belgia, și tocmai din această cauză mișcarea muncitorească belgiană evoluează, după

* — „de la nimic, prin nimic, la nimic". — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

expresia lui Hegel, « de la nimic, prin nimic, la nimic »* *.

Aşadar, a afirma că Engels „a prezis" sau „prorocit" ceva înseamnă a spune *pur şi simplu un neadevăr*. El a vorbit numai de *ceea ce există*, adică de ceea ce exista în anul 1872. Or, este un adevăr istoric incontestabil că *pe atunci* mişcarea belgiană bătea pasul pe loc tocmai datorită dominaţiei proudhonismului, ai cărui conducători se pronunţaseră împotriva colectivismului şi erau împotriva activităţii politice de sine stătătoare a proletariatului. Abia în anul 1879 a fost constituit „partidul socialist belgian" şi abia din această perioadă începe agitaţia pentru votul universal, agitaţie care a marcat victoria marxismului asupra proudhonismului (recunoaşterea luptei politice a proletariatului organizat într-un partid de clasă de sine stătător) şi începutul succeselor remarcabile obţinute de mişcarea belgiană. Actualul program al partidului muncitoresc belgian a adoptat (ca să nu mai vorbim de diferitele puncte mai puţin importante) *toate* ideile fundamentale ale marxismului. Şi iată că în anul 1887, în prefaţa la ediţia a II-a a articolelor sale în legătură cu problema locuinţelor, Engels subliniază în mod deosebit „progresele gigantice făcute de mişcarea muncitorească internaţională în ultimii paisprezece ani". Acest progres — spune el — este strîns legat de înlăturarea proudhonismului, care era *pe atunci* predominant şi care *acum* este aproape uitat. „În Belgia — remarcă Engels — flamanzii au înlăturat pe valoni de la conducerea mişcării, au detronat (abgesetzt) proudhonismul şi au săltat considerabil mişcarea" (pag. 4 din aceeaşi broşură, prefaţă) [86]. Nu-i aşa că lucrurile sînt fidel redate în „Russkoe Bogatstvo"?

Dacă Voroşilov... dar, destul! Noi, bineînţeles, nu ne vom lua la întrecere cu o revistă legală care debitează în fiecare lună atîtea minciuni pe seama marxismului „ortodox", de parcă ar fi vorba de un mort.

---

* Vezi broşura „Zur Wohnungsfrage" („Cu privire la problema locuinţelor". — *Nota trad.)*, Zürich, 1887, care este o reeditare a articolelor lui Engels îndreptate împotriva lui Mühlberger, apărute în 1872, şi o introducere cu data de 10 ianuarie 1887. Pasajul citat se află la pag. 56 [86].

www.dacoromanica.ro

V

„PROSPERITATEA MICILOR GOSPODĂRII ÎNAINTATE DE ASTĂZI". EXEMPLUL BADENULUI*

— Fapte, fapte precise! — cere stăruitor d-l Bulgakov în revista „Nacealo" (nr. 1, pag. 7 și 13), și această lozincă este repetată de sute de ori și în felurite chipuri de toți „criticii".

Bine, domnilor, să trecem la precizări.

Cînd voi ați folosit această lozincă împotriva lui Kautsky, acest lucru era lipsit de orice sens, pentru că principala sarcină a unei cercetări științifice în problema agrară, care era îmbîcsită de un număr nesfîrșit de amănunte fără nici o legătură între ele, consta tocmai în schițarea unui tablou general al întregului sistem agrar contemporan în dezvoltarea lui. Lozinca voastră nu făcea decît să ascundă lipsa voastră de principialitate științifică, teama voastră oportunistă de orice concepție închegată și aprofundată. Și, dacă n-ați fi avut o atitudine voroșilovistă față de cartea lui Kautsky, ați fi putut să scoateți din ea o sumedenie de indicații despre felul cum trebuie să fie folosite datele amănunțite, cum să fie ele prelucrate. Că nu știți să folosiți aceste date amănunțite vom dovedi îndată, cu o serie întreagă de exemple *alese chiar de voi.*

În articolul său „Barbarii țărani", îndreptat împotriva lui Kautsky și publicat într-o revistă a domnilor Voroșilovi, „Sozialistische (??) Monatshefte" (III Jahrg., 1899, Heft 2), E. David s-a referit cu o deosebită satisfacție la „una dintre *cele mai substanțiale și mai interesante monografii*" ale gospodăriei țărănești care au apărut în ultima vreme, și anume la cartea lui Moritz Hecht: „Drei D rfer der badischen Hard" (Lpz. 1895)**. Hertz s-a folosit de referirea lui David, a luat de la el cîteva cifre din această „minunată lucrare"

* Capitolele V—IX au fost publicate în revista „Obrazovanie", cu următoarea notă din partea autorului: „Prezentul studiu a fost scris în anul 1901. O parte din el a fost publicată în broșură, anul trecut, la Odesa (editura « Burevestnik»). A doua parte se publică acum pentru prima oară. Fiecare din aceste capitole reprezintă un tot mai mult sau mai puțin de sine stătător. Tema lor comună este analiza criticii îndreptate împotriva marxismului în publicistica rusă". — *Nota red.*

** — „Trei sate din Hardul Badenului" (Leipzig, 1895). — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

(S. 68; în traducerea rusă, pag. 164) şi „a recomandat în mod insistent" (S. 69; în traducerea rusă, pag. 188) citirea ei în original sau în extrasele prezentate de David. D-l Cernov, în „Russkoe Bogatstvo", s-a grăbit să repete cele spuse de David şi de Hertz, opunînd lui Kautsky „luminoasele tablouri ale înfloririi micilor gospodării moderne înaintate" (nr. 8, 206—209) prezentate de Hecht.

Să vedem ce spune Hecht.

El descrie trei sate din regiunea Baden: Hagsfeld, Blankenloch şi Friedrichstahl, situate la 4—14 km de Karlsruhe. Cu toate că posedă terenuri destul de mici, cîte 1—3 ha de fiecare gospodărie, ţăranii duc o viaţă foarte îndestulată şi civilizată, strîngînd de pe pămîntul lor recolte extrem de bogate. David (iar după el, şi Cernov) compară aceste recolte cu cele obţinute în medie pe întreaga Germanie (în chintale la hectar: cartofi 150—160 şi 87,8; secară şi grîu 20—23 şi 10—13; fîn 50—60 şi 28,6) şi exclamă: hei, ce ziceţi?! Aşa arată „micii ţărani înapoiaţi"! În primul rînd, răspundem noi, întrucît aici nu se face comparaţie între o gospodărie mică şi una mare care să se afle în condiţii egale, este ridicol să se considere aceste date ca un argument împotriva lui Kautsky. Şi mai ridicolă este afirmaţia făcută de acelaşi domn Cernov, care la pag. 229 din „Russkoe Bogatstvo" nr. 8 afirmă că în „concepţia rudimentară a lui Kautsky" (cu privire la exploatarea agronomică a satului de către oraş) „aspectele întunecate ale capitalismului sînt chiar exagerate" şi, la pag. 209, citează *împotriva* lui Kautsky tocmai un exemplu în care această piedică capitalistă în calea progresului agriculturii este *înlăturată* datorită faptului că satele alese de el sînt situate în preajma oraşelor. În timp ce imensa majoritate a populaţiei săteşti pierde o mare cantitate de îngrăşăminte naturale din cauza despopulării satelor, provocată de capitalism, şi a concentrării populaţiei în oraşe, o minoritate infimă de ţărani din împrejurimile oraşelor se bucură, datorită situaţiei lor, de avantaje deosebite şi se îmbogăţesc pe seama situaţiei nenorocite a marii majorităţi. Nu este de mirare că în satele descrise mai sus recoltele sînt atît de bogate, dacă ele achiziţionează în fiecare an bălegar în valoare de 41 000 de mărci din grajdurile militare ale

www.dacoromanica.ro

celor trei oraşe de garnizoană vecine (Karlsruhe, Bruchsal şi Durlach) şi must de grajd de la întreprinderile de vidanjare (Hecht, S. 65), în timp ce îngrăşăminte chimice cumpără numai în valoare de 7 000 de mărci*. A combate superioritatea tehnică a marii gospodării prin exemplul unor mici gospodării aflate în asemenea condiţii înseamnă a da dovadă de neputinţă. În al doilea rînd, în ce măsură avem într-adevăr de-a face, în acest exemplu, cu „adevăraţii ţărani cu pămînt puţin", echte und rechte Kleinbauern, cum spune David şi cum repetă după el Hertz şi Cernov? Totodată, ei se referă *numai* la proporţiile proprietăţii funciare, dînd astfel dovadă tocmai de nepriceperea lor de a folosi datele amănunţite. Pentru ţăranul din preajma oraşului, după cum se ştie, o deseatină de pămînt face cît zece deseatine pentru cel dintr-un fund de provincie; totodată, se schimbă în mod radical şi *tipul* gospodăriei din vecinătatea oraşului. De pildă, preţul pămîntului la Friedrichstahl — care are cel mai puţin pămînt şi este în acelaşi timp cel mai bogat dintre aceste sate din apropierea capitalei — este de 9 000—10 000 de mărci, adică *de cinci ori* mai ridicat decît preţul mediu în provincia Baden (1 938 de mărci) şi *de vreo douăzeci de ori* mai mare decît preţul pămîntului în localităţile îndepărtate din Prusia orientală. Prin urmare, dacă luăm în consideraţie volumul producţiei (singurul indice exact al proporţiilor unei gospodării), vedem că aceştia nu sînt de loc ţărani „cu pămînt puţin". În ce priveşte *tipul* gospodăriei lor, vedem că există aici un grad cît se poate de înalt de dezvoltare a gospodăriei *băneşti* şi de *specializare* a agriculturii, care a fost în mod deosebit subliniat de Hecht. Ei seamănă tutun (pe o întindere de 45% din suprafaţa cultivată, în Friedrichstahl),

* În treacăt fie spus, d-l Cernov asigură pe cititorii revistei „Russkoe Bogatstvo" că în aceste sate nu există „nici o diferenţiere cît de cît vizibilă" *în ce priveşte mărimea proprietăţii*. Dar dacă pretenţia, formulată de el, de a prezenta date amănunţite nu ar fi decît o frază lipsită de orice conţinut, el n-ar putea uita că pentru aceşti ţărani din preajma oraşelor întinderea de pămînt prezintă o însemnătate cu mult mai mică decît cantitatea de îngrăşăminte. Şi în această privinţă diferenţierea este foarte vizibilă. Cele mai bogate recolte şi cei mai bogaţi ţărani se află în satul Friedrichstahl, deşi acesta are cel mai puţin pămînt; dar din cele 48 000 de mărci care se cheltuiesc pentru îngrăşăminte, acestuia îi revin 28 000, ceea ce, pentru o suprafaţă de 258 ha de pămînt, înseamnă 108 mărci la hectar. Hagsfeld cheltuieşte numai 30 de mărci de fiecare hectar (12 000 : 397 ha), iar Blanckenloch numai 11 (8 000 : 736 ha).

www.dacoromanica.ro

cartofi de soi (folosiţi în parte pentru seminţe, în parte pentru bucătăria „personalităţilor de seamă" — Hecht, pag. 17 — în Karlsruhe), vînd în capitală lapte şi unt, purcei şi porci, şi cumpără cereale şi fîn. Agricultura a căpătat aici, în întregime, un caracter comercial, şi ţăranul din împrejurimile capitalei este un *mic-burghez* de cea mai pură speţă, astfel că, dacă d-l Cernov ar fi cercetat într-adevăr datele amănunţite la care se referă, şi pe care le-a obţinut din informaţiile altora, poate că s-ar fi apropiat întrucîtva de înţelegerea unei categorii atît de complicate, pentru el, cum e „caracterul mic-burghez" (vezi „Russkoe Bogatstvo" nr. 7, pag. 163) al ţăranului. Este foarte curios că Hertz şi d-l Cernov, care declară că nu pot să înţeleagă cum se face că ţăranul îndeplineşte funcţii de întreprinzător, cum poate el să figureze cînd ca muncitor, cînd ca întreprinzător, se referă la un studiu amănunţit, al cărui autor spune din capul locului: „Ţăranul din secolul al XVIII-lea, cu cele 8—10 ha de pămînt ale sale, era ţăran" (*„era* ţăran", d-le Cernov!) „şi om al muncii fizice; ţăranul cu gospodărie pitică din secolul al XIX-lea, cu cele 1—2 ha ale sale, este om al muncii intelectuale, întreprinzător, negustor" (Hecht, S.69; vezi la pag. 12: „agricultorul s-a transformat în *negustor* şi *întreprinzător*". Subliniat de Hecht). Nu vi se pare că-i cam vorosilovist felul cum Hertz şi d-l Cernov l-au „făcut praf" pe Kautsky pentru că l-a confundat pe ţăran cu un întreprinzător?

Caracteristica cea mai pregnantă a „întreprinzătorului" este folosirea muncii salariate. Şi este cît se poate de caracteristic că nici unul dintre cvasisocialiştii care s-au referit la lucrarea lui Hecht *n-a spus nici un cuvînt* despre asta. Hecht însuşi — care este un Kleinbürger* dintre cei mai tipici, cu cea mai conformistă orientare şi care se arată peste măsură de încîntat de religiozitatea ţăranilor şi de „grija părintească" pe care o manifestă faţă de ei autorităţile din subordinea marelui duce, în general, şi de o măsură atît de „importantă" ca organizarea unor cursuri de pregătire culinară, în special — încearcă, firesc, să treacă peste aceste fapte, să demonstreze că între bogaţi şi săraci, între ţăran

* — mic-burghez. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

şi muncitorul agricol, între ţăran şi muncitorul de fabrică nu există nici o „prăpastie socială". „Nu există o pătură a *zilerilor* agricoli — scrie Hecht. — Majoritatea ţăranilor sînt în stare să-şi lucreze singuri, cu familia lor, lotul de pămînt; numai un mic număr de persoane din aceste trei sate au nevoie de braţe de muncă străine în timpul secerişului sau la treierat; asemenea familii « cer o mînă de ajutor » (« bitten »), după expresia locală, unor anumiţi bărbaţi sau femei (care nici nu se gîndesc să-şi zică « zileri »)" (31). Că din numărul total al gospodarilor din cele trei sate numai puţini angajează zileri, nu e de mirare, fiindcă foarte mulţi „gospodari", după cum vom vedea, sînt muncitori de fabrică. Dar cîţi anume dintre cei ce se ocupă numai cu agricultura recurg în mod special la muncă salariată, Hecht nu ne spune, preferînd să umple disertaţia sa de candidat (teza de doctorat, în limba germană), consacrată doar celor trei sate (căci el însuşi este originar din unul dintre aceste trei sate) nu cu date statistice precise cu privire la diferitele categorii de ţărani, ci cu diverse raţionamente pe tema rolului de înaltă valoare morală al hărniciei şi spiritului de economie. (Cu toate acestea, sau poate tocmai din această cauză, Hertz şi David ridică atîta în slăvi lucrarea lui Hecht) Aflăm numai că cel mai scăzut salariu de ziler se plăteşte în satul cel mai bogat şi cu cel mai pronunţat caracter agricol — Friedrichstahl, care este situat la cea mai mare distanţă de Karlsruhe (14 km). La Friedrichstahl un ziler primeşte 2 mărci, cu întreţinerea sa, iar la Hagsfeld (care se află la 4 km de Karlsruhe şi este populat cu muncitori de fabrică) — 3 mărci. Aceasta este una dintre condiţiile „prosperităţii" „adevăraţilor ţărani" cu pămînt puţin, care încîntă atîta pe critici. În aceste trei sate — ne informează Hecht — „între domni şi *servitori* (Gesinde = şi servitori şi muncitori agricoli) există încă relaţii cu totul patriarhale. « Domnul », adică ţăranul cu 3—4 ha, « tutuieşte » pe muncitorul agricol şi pe muncitoarea agricolă, le zice pur şi simplu pe nume, iar ei îi zic ţăranului « bade » (Vetter), iar soţiei lui « lele » (Base) şi li se adresează cu « dumneata »... Muncitorii agricoli stau la masă cu familia ţăranului şi sînt socotiţi printre membrii ei" (S. 93). Despre însemnătatea muncii salariate în cultura tutunului, care are o atît de largă dezvol-

www.dacoromanica.ro

tare în această regiune şi care necesită un număr de braţe de muncă deosebit de mare, „substanţialul" Hecht nu pomeneşte nimic, dar, fiindcă el a spus totuşi cîteva cuvinte despre munca salariată, se cuvine ca chiar şi pe acest mic burghez conformist să-l considerăm superior Voroşilovilor socialismului „critic" în ce priveşte priceperea de a-şi sprijini studiul său pe date „precise".

În al treilea rînd, s-au făcut unele referiri la studiul lui Hecht pentru a dovedi că în masa ţărănimii nu se practică munca excesivă şi nu există subalimentare. Şi de data asta însă, după cît se vede, criticii au preferat *să treacă sub tăcere* fapte de felul celor *relevate* în cartea lui Hecht. Le-a fost de ajutor în această privinţă noţiunea de ţăran „mijlociu", care constituie un mijloc foarte răspîndit de înfrumuseţare a situaţiei „ţărănimii", atît la narodnicii ruşi cît şi la economiştii burghezi din Europa occidentală. „În general", ţărănimea din aceste trei sate este foarte înstărită, dar chiar din cea mai inconsistentă monografie a lui Hecht reiese limpede că în această privinţă trebuie distinse trei mari grupuri. Aproximativ un sfert (sau 30%) din gospodari (majoritatea din Friedrichstahl şi un mic număr din Blankenloch) sînt mici-burghezi înstăriţi, care s-au îmbogăţit datorită poziţiei lor apropiate de capitală, care au o gospodărie rentabilă, bazată pe exploatarea vitelor de lapte (ei vînd 10—20 de litri de lapte pe zi), şi care cultivă tutun (un exemplu: 1,05 ha cultivat cu tutun aduce un venit global de 1 825 de mărci), care îngraşă porci pentru vînzare (Friedrichstahl are 1 140 de locuitori, dintre care 497 ţin porci; în Blankenloch, din cei 1 684 de locuitori, 445 ţin porci; în Hagsfeld, din 1 273 ţin porci 220) etc. În rîndurile acestei minorităţi (singura, în fond, pentru care sînt în întregime valabile indiciile de „propăşire" care provoacă atîta admiraţie criticilor), folosirea muncii salariate este, incontestabil, un fenomen destul de frecvent. În grupul următor, din care fac parte majoritatea gospodarilor din Blankenloch, nivelul stării materiale este mult mai scăzut: se folosesc îngrăşăminte mai puţine, se obţin recolte mai puţin bogate, sînt vite mai puţine (la Friedrichstahl există, în total, socotite în vite mari, 599 de capete la 258 ha, la Blankenloch — 842 la 736 ha, la Hagsfeld — 324 la 397 ha), în case „odăile curate"

www.dacoromanica.ro

sînt mai rare, carne nu se mănîncă nici pe departe în fiecare zi, iar la multe familii se observă fenomenul (foarte cunoscut nouă, rușilor) că, din nevoie de bani, ele vînd toamna cereale, iar primăvara cumpără din nou*. Centrul de greutate al acestui grup se deplasează încontinuu *de la agricultură spre industrie*, și 103 țărani din Blankenloch lucrează de pe acum în Karlsruhe ca muncitori de fabrică. Aceștia, împreună cu aproape întreaga populație din Hagsfeld, formează cel de-al treilea grup (40—50% din totalul gospodăriilor). Aici agricultura constituie deja o ocupație auxiliară, căreia îșî consacră timpul mai ales femeile. Nivelul de trai (datorită influenței capitalei) este mai ridicat decît la Blankenloch, dar nevoia se face destul de puternic simțită. Oamenii vînd laptele și cu o parte din bani cumpără „margarină, care e mai ieftină" (24). Crește destul de repede numărul caprelor: de la 9 în 1855, la 93 în 1893. „Această creștere numerică — scrie Hecht — poate fi explicată numai prin dispariția gospodăriilor țărănești propriu-zise și prin descompunerea („Auflösung) păturii țărănești, din care ia naștere o pătură de muncitori de fabrică sătești cu o proprietate funciară foarte fărîmițată" (27). În paranteză fie spus, între 1882 și 1895, numărul caprelor a crescut și în întreaga Germanie în proporții considerabile: de la 2 400 000 la 3 100 000, ceea ce face să se vadă limpede reversul acelui progres al „țărănimii cuprinse" căruia îi înalță atîtea osanale d-nii Bulgakovi și „criticii"-socialiști mic-burghezi. Majoritatea muncitorilor merg pe jos 3,5 km pînă la fabrica din oraș, temîndu-se să cheltuiască fie și o marcă (48 de copeici) pe săptămînă pentru biletul de tren. Circa 150 de muncitori, din cei 300 cîți sînt în Hagsfeld, găsesc chiar că pentru ei e scumpă și masa la „cantina populară", la prețul de 40—50 de pfenigi, și primesc mîncare de acasă. „Bietele femei — ne spune Hecht — la ora 11 fix pun mîncare în sufertașe și o duc la fabrică" (79). Cît despre muncitoare, trebuie

* După Hecht, înapoierea economică a Blankenlochului se explică, între altele, prin predominarea economiei naturale și prin *existența obștii*, datorită căreia orice locuitor, la împlinirea a 32 de ani, își are asigurat un petic de pămînt (36 de ari — Almendgut), „fie că e leneș sau harnic, fie că face sau nu economii" (S.30). Dar Hecht se pronunță, totuși, împotriva împărțirii pămînturilor aparținînd obștii, pentru că, spune el, aceasta reprezintă un fel de instituție de asistență socială (Altersversorgung) pentru muncitorii de fabrică înaintați în vîrstă, al căror număr, la Blankenloch, este în continuă creștere.

www.dacoromanica.ro

spus că ele lucrează la fabrică tot cîte 10 ore, pentru care primesc doar 1,10—1,50 mărci (bărbaţii primesc 2,50—2,70 mărci), iar la plata cu bucata 1,70—2 mărci. „Unele muncitoare caută să-şi sporească cîştigul lor mizer prin ocupaţii auxiliare; 4 fete din Blankenloch care lucrează la Karlsruhe, la fabrica de hîrtie, iau hîrtie acasă, din care seara confecţionează pungi; într-o seară, de la ora 8 pînă la 11 (sic!), fac circa 300 de pungi, pentru care primesc 45—50 de pfenigi; acest adaos la micul lor cîştig zilnic le serveşte pentru acoperirea cheltuielilor de transport pe calea ferată. La Hagsfeld, unele femei, care înainte de a se căsători au lucrat în fabrici, îşi asigură un mic cîştig auxiliar poleind, în serile de iarnă, obiecte de argint" (36). „Muncitorul din Hagsfeld — ne comunică Hecht înduioşat — duce o viaţă aşezată, nu în virtutea unei legi imperiale, ci mulţumită propriei sale energii, are o căsuţă, pe care nu e nevoit s-o împartă cu oameni străini, şi posedă un mic petic de pămînt; dar ceea ce este mult mai important decît această proprietate efectivă este conştiinţa că toate acestea au fost dobîndite prin propria lui sîrguinţă. Muncitorul din Hagsfeld este în acelaşi timp muncitor de fabrică şi ţăran. Cel care nu are pămînt arendează o parcelă cît de mică, pentru a-şi spori venitul prin *folosirea orelor libere*. Dacă în timpul verii munca în fabrică începe «abia» („abia"!) la ora 7, muncitorul se scoală la 4, pentru a mușuroi cartofii de pe ogorul său ori pentru a da nutreţ la vite. Sau, dacă seara ajunge acasă la ora 7, ce ar putea să facă, mai cu seamă în timpul verii? Şi iată că mai munceşte o oră—o oră şi jumătate pe ogorul său, căci el nu are nevoie să obţină o rentă ridicată de pe pămîntul lui şi nu vrea decît să-şi folosească din plin (sic!) forţa sa de muncă . . ." Şi Hecht înşiră încă multe asemenea dulcegării, încheindu-şi cartea cu cuvintele: „Ţăranul cu gospodărie pitică şi muncitorul de fabrică — amîndoi (sic!) s-au ridicat la nivelul păturii mijlocii, şi asta datorită nu unor măsuri artificiale, de constrîngere, ci propriei lor hărnicii, propriei lor energii, autoeducării în spiritul unei morale superioare"*.

* Hecht ne spune încă multe, foarte multe despre această „morală superioară", manifestîndu-şi, nu mai puţin decît d-l Bulgakov, admiraţia faţă de „politica lucidă de căsătorii", faţă de „hărnicia aprigă", „spiritul de economie" şi „moderaţie" şi citînd

www.dacoromanica.ro

„Aceste trei sate din Hardul Badenului reprezintă acum *o singură mare şi largă pătură mijlocie*" (subliniat de Hecht).

Că Hecht scrie aşa ceva, nu-i de mirare, fiindcă el este cel mai mediocru apologet burghez. Dar cum merită să le zici unor oameni care încearcă să prostească pe alţii, dîndu-şi denumirea de socialişti, şi care poleiesc realitatea cu mai multă rîvnă decît oricare Hecht, prezentînd propăşirea unei minorităţi burgheze drept un progres general şi încercînd să mascheze cu ajutorul vechii gogorişe a „îmbinării agriculturii cu industria" proletarizarea majorităţii populaţiei?

VI

PRODUCTIVITATEA MICII GOSPODĂRII ŞI A CELEI MARI. UN EXEMPLU DIN PRUSIA ORIENTALĂ

Din îndepărtata Germanie de sud să ne mutăm, pentru a varia puţin tema, ceva mai aproape de Rusia, în Prusia orientală. Dispunem, în legătură cu această regiune, de un studiu *detaliat* şi cît se poate de instructiv, de care d-l Bulgakov, care cere să i se dea date precise, n-a ştiut să se folosească. „O comparare a datelor cu privire la productivitatea reală a gospodăriei mari şi a celei mici — scrie d-l Bulgakov — nu poate să rezolve problema avantajelor lor tehnice, pentru că gospodăriile comparate se pot afla în condiţii economice diferite. Tot ce ne pot oferi asemenea date se mărgineşte la o confirmare faptică a concluziei negative că marea producţie dispune de avantaje tehnice faţă de cea mică nu numai în teorie, dar, în anumite condiţii, şi în practică. În literatura economică au fost făcute destul de multe comparaţii de acest fel, care sînt, în orice caz, suficiente pentru ca cititorului neprevenit şi liber de prejudecăţi să i se zdruncine credinţa în superioritatea marii

chiar un „cunoscut proverb ţărănesc": „Man sieht nicht auf die Goschen (d.h.Mund), sondern auf die Groschen", ceea ce în traducere liberă sună cam aşa: „căutăm să ne pice nu atît în gură, cît în buzunar". Recomandăm cititorilor noştri să confrunte acest proverb cu „teoria" profesorului Bulgakov de la Kiev, după care gospodăria ţărănească (ca una care nu are nevoie nici de rentă, nici de profit) este „pentru societate (sic!) cea mai avantajoasă formă de organizare a agriculturii" (Bulg., I, 154).

www.dacoromanica.ro

producţii în general" (I, 57—58). Şi în notă sînt citate două exemple. Primul exemplu îl constituie aceeaşi lucrare a lui Auhagen, în care sînt comparate numai două gospodării — una de 4,6 ha şi alta de 26,5 — din Hanovra, şi pe care a citat-o atît Kautsky, în „Agrarfrage" (S.111), cît şi Hertz (S.69; în traducerea rusă, pag. 166). În acest caz, reiese că mica gospodărie obţine recolte mai bogate, şi Auhagen a stabilit că, în ceea ce priveşte rentabilitatea, ea este superioară marii gospodării, dar Kautsky a arătat deja că această rentabilitate superioară rezultă din *subconsum*. Hertz a încercat să combată această afirmaţie, dar cu acelaşi succes ca de obicei; şi fiindcă el este acum tradus în limba rusă, iar răspunsul pe care i l-a dat Kautsky nu este cunoscut în Rusia, vom arăta, în două cuvinte, conţinutul acestui răspuns (din articolul apărut în „Neue Zeit" şi citat de noi mai sus). Hertz, ca de obicei, a denaturat argumentul lui Kautsky, care, după părerea lui, s-a referit numai la faptul că proprietarul unei mari gospodării îşi întreţine fiul la liceu. În realitate însă, Kautsky n-a făcut prin aceasta decît să ilustreze nivelul de trai, şi dacă Hertz ar fi prezentat *întregul buget* al familiilor comparate (ambele compuse din cîte 5 persoane), ar fi obţinut următoarele cifre: pentru mica gospodărie 1 158,40 de mărci, iar pentru cea mare 2 739,25. În cazul unui nivel de trai *identic* cu al celei mari, mica gospodărie s-ar fi dovedit *mai puţin* rentabilă; după calculul făcut de Auhagen, venitul micii gospodării este de 1 806 mărci, ceea ce reprezintă 5,45% în raport cu capitalul (33 651 de mărci), iar al celei mari este de 2 720 de mărci, adică 1,82% faţă de capital (149 559 de mărci). Scădeţi din venitul micii gospodării şi echivalentul a ceea ce nu se consumă, şi va rămîne doar *258 de mărci*, adică *0,80%*! Şi aceasta în condiţiile cheltuirii unei cantităţi de muncă disproporţionat de mari: în mica gospodărie 3 lucrători la 4,6 ha, adică un lucrător la 1,5 ha, iar în marea gospodărie — 11 (comp. Hertz, S.75; în traducerea rusă, pag. 179) la 26,5 ha, adică un lucrător la 2,4 ha. Nu mai vorbim de faptul, pe bună dreptate luat în derîdere de Kautsky, că pretinsul socialist Hertz, referindu-se la munca copiilor ţăranului de azi, îi

www.dacoromanica.ro

compară cu Ruth [87] strîngînd spice ! Cît despre d-l Bulgakov, trebuie spus că dînsul s-a mulțumit să ne comunice date cu privire la producția la hectar și *n-a suflat* nici un cuvînt despre nivelul de trai al proprietarilor de mică și de mare gospodărie.

„Un alt exemplu — continuă acest adept al datelor precise — îl găsim în ultimul studiu al lui *Karl Klawki:* « Ueber Konkurrenzfähigkeit des landwirtschaftlichen Kleinbetriebs » (în „Thiel's Landwirtschaftliche Jahrbücher", 1899, Heft 3—4)*. Comparația lui se referă la Prusia orientală. Autorul compară cîte 4 gospodării — de proporții mari, mijlocii și mici. O particularitate a acestei comparații este, în primul rînd, aceea că veniturile și cheltuielile sînt exprimate în bani, iar în al doilea rînd că autorul socotește în bani și trece la cheltuieli valoarea forței de muncă în mica gospodărie, unde ea nu se cumpără; pentru scopul nostru, acest procedeu nu este prea just" (sic ! D-l Bulgakov uită să adauge că Klawki socotește în bani valoarea muncii în *toate* gospodăriile, evaluînd, din capul locului, mai ieftin munca în mica gospodărie !); „avem totuși . . ." Urmează apoi un tabel, din care reproducem deocamdată numai concluzia: venitul net mijlociu la 1 morgen (=$^1/_4$ ha) în marea gospodărie este de 10 mărci, în cea mijlocie — de 18, iar în cea mică — de 12. „Aici — conchide d-l Bulgakov —, cea mai mare rentabilitate o are gospodăria mijlocie, după care urmează cea mică, iar după ea cea mare, care se situează, așadar, în urma celorlalte".

În mod intenționat am reprodus *în întregime* tot ce spune d-l Bulgakov despre comparația dintre gospodăriile mari și cele mici. Să vedem acum ce vrea să dovedească interesanta lucrare a lui Klawki, care descrie, de-a lungul a 120 de pagini, 12 gospodării tipice aflate în condiții identice. Să reproducem mai întîi datele generale cu privire la gospodării, limitîndu-ne totodată, pentru economie de spațiu și pentru ca concluziile să aibă un caracter mai concret, la datele *medii* cu privire la gospodăria mare, mijlocie și mică (întinderea mijlocie este de 358, de 50 și de 5 ha).

* „Despre capacitatea de concurență a micii producții agricole" (în „Anuarele agricole Thiel", 1899, nr. 3—4). — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

Gospodării	Revine la 1 morgen ($^1/_4$ hectar) în mărci:												La 100 de morgeni	
	Venit total			Venit din vînzarea produselor			Consumul, în propria gosp., al produselor			Total			Cheltuielile care revin la un produs în valoare de 100 de mărci *			
	Din agricultură	Din creşterea animalelor	Total	Agriculturii	Creşterii animalelor	Total	Agriculturii	Creşterii animalelor	Total	Venit	Cheltuieli	Venit net	Mărci		Zile de muncă salariate	Total zile de muncă
													a	b		
Mare....	17	16	33	11	14	25	6	2	8	33	23	10	65	70	887	887
Mijlocie.	18	27	45	12	17	29	6	10	16	45	27	18	35	60	744	924
Mică....	23	41	64	9	27	36	14	14	28	64	52	12	8	80	—	—

S-ar părea că *toate* concluziile d-lui Bulgakov sînt pe deplin confirmate de lucrarea lui Klawki: pe măsură ce se micşorează proporţiile gospodăriei, sporeşte şi venitul global şi chiar venitul provenit din vînzarea produselor care revine la 1 morgen! Noi credem că, aplicînd procedeele pe care le foloseşte Klawki — şi aceste procedee sînt foarte răspîndite şi, în linii generale, comune tuturor economiştilor burghezi şi mic-burghezi — în toate sau aproape în toate cazurile, reiese superioritatea micii agriculturi. De aceea, *întreaga esenţă a problemei*, pe care n-au observat-o de loc Voroşilovii, constă *în analiza acestor procedee*, ceea ce face ca cercetarea parţială a lui Klawki să prezinte un imens interes general.

Să începem cu recoltele. Se constată, de regulă, că la marea majoritate a plantelor cerealiere recoltele sînt considerabil mai reduse în gospodăriile mici decît în cele mari. Se strînge (în chintale la morgen) grîu: 8,7 — 7,3 — 6,4; secară: 9,9 — 8,7 — 7,7; orz: 9,4 — 7,1 — 6,5; ovăz: 8,5 —

* a = dacă nu socotim în bani valoarea forţei de muncă a gospodarului şi a familiei lui; b = dacă o socotim în bani.

www.dacoromanica.ro

8,7 — 8,0; mazăre: 8,0 — 7,7 — 9,2*; cartofi: 63 — 55 — 42; sfeclă furajeră: 190 — 156 — 117. Numai în — care în gospodăriile mari nu se seamănă de loc — culeg gospodăriile mici (3 din 4) mai mult decît cele mijlocii (2 din 4), şi anume 6,2 „Stein" (= 18 $^1/_2$ pfunzi) faţă de 5,5.

Căror cauze se datoreşte, aşadar, faptul că în gospodăriile mari producţia la hectar este mai ridicată? Klawki atribuie o însemnătate hotărîtoare următoarelor patru cauze: 1) la micii gospodari aproape că nu există drenaj, iar atunci cînd există, aşază chiar ei ţevile, şi le aşază prost; 2) micii gospodari nu fac arături destul de adînci, deoarece caii lor sînt slabi; 3) în mare parte, vitele cornute ale micilor gospodari nu au nutreţ suficient; 4) la micii gospodari, producţia de bălegar este mai redusă, deoarece paiele grînelor lor sînt mai scurte, iar cea mai mare parte din aceste paie se foloseşte ca nutreţ pentru vite (ceea ce înseamnă iarăşi o înrăutăţire a calităţii nutreţului), iar la aşternutul vitelor se pun mai puţine paie.

Aşadar, vitele micilor gospodari sînt mai slabe, de calitate mai proastă şi mai prost întreţinute. Această împrejurare ne explică fenomenul ciudat şi totodată cel mai izbitor că în gospodăriile mari, deşi producţia la hectar este mai bogată, venitul de pe un morgen, provenit din agricultură, este, după calculul lui Klawki, mai mic decît în cele mijlocii şi mici. Realitatea este că Klawki *nu ţine seama de nutreţul vitelor*, pe care nu-l socoteşte nici la venituri şi nici la cheltuieli. Aşadar, se echivalează în mod artificial şi fals ceva care în realitate creează o diferenţă esenţială între gospodăriile mari şi cele mici, şi o diferenţă care nu este în favoarea acestora din urmă. La un asemenea calcul, marea gospodărie se dovedeşte a fi mai puţin rentabilă, *pentru că* ea rezervă o parte mai mare din suprafaţa ei arabilă pentru producţia de nutreţ pentru vite (deşi ea întreţine un număr de vite mult mai redus pe unitatea de suprafaţă decît cea mică), în timp ce mica gospodărie „o scoate la capăt" folosind ca nutreţ paiele. „Superioritatea" micii agriculturi constă, prin urmare, în *folosirea*

* Se seamănă numai în două gospodării din patru; în gospodăriile mari şi în cele mijlocii seamănă mazăre trei gospodării din patru.

www.dacoromanica.ro

prădalnică a pămîntului (căruia îi încorporează îngrăşăminte mai proaste) şi *a vitelor* (care primesc un nutreţ mai prost). Se înţelege de la sine că acest mod de comparare a rentabilităţii diferitelor gospodării este lipsit de orice însemnătate ştiinţifică*.

Apoi, dintre cauzele care fac ca în marile gospodării recolta medie la hectar să fie mai bogată trebuie menţionat faptul că ele recurg mai des (şi, pe cît se pare, aproape chiar exclusiv) la tratarea cu marnă a solului [88], că folosesc mai multe îngrăşăminte chimice (cheltuiala pe un morgen: 0,81 — 0,38 — 0,43 mărci) şi Kraftfuttermittel** (în gospodăriile mari — 2 mărci pe morgen, iar în celelalte — nimic). „Gospodăriile noastre ţărăneşti — spune Klawki, incluzînd în gospodăriile ţărăneşti mari şi gospodăriile mijlocii — nu cheltuiesc nimic pentru Kraftfuttermittel. Ele cedează anevoie cerinţelor progresului şi se zgîrcesc îndeosebi atunci cînd e vorba de cheltuieli în numerar" (461). Gospodăriile mari au un nivel mai ridicat şi în ce priveşte sistemul de cultură a cîmpului: alternarea ameliorată a culturilor se practică în toate cele patru gospodării mari, în cele trei mijlocii (într-una din ele — vechiul asolament trienal) şi numai într-o singură gospodărie mică (în celelalte trei — asolamentul trienal). În sfîrşit, marile gospodării dispun şi de maşini în număr mult mai mare. E adevărat că Klawki este şi el de părere că maşinile nu prezintă o importanţă prea mare. Dar noi nu ne vom mărgini la „părerea" lui, ci vom lua diferite extrase din datele prezentate de el. Maşinile din următoarele opt categorii: batoze cu locomobile, batoze cu cai, selectoare de cereale, trioare, maşini de semănat în rînduri, maşini pentru împrăştiat bălegarul, grape cu cai şi tăvăluguri netede [89] sînt astfel repartizate între gospodăriile descrise: cele 4 gospodării mari au 29 (dintre care una cu locomobilă — o batoză),

* Trebuie să relevăm că o asemenea echivalare nefirească a unor mărimi vădit inegale din gospodăria mică şi din cea mare se întîlneşte nu numai în diferitele monografii, dar şi în numeroasele date ale statisticii agrare. Atît statistica franceză cît şi cea germană operează cu greutatea vie „mijlocie", cu preţul „mijlociu" al unei vite în diferitele gospodării. Statistica germană stabileşte după acest procedeu pînă şi valoarea totală a tuturor vitelor în diferitele grupuri de gospodării (considerate după mărimea suprafeţei), dar se face totuşi rezerva că presupunerea potrivit căreia valoarea unei vite în diferitele grupuri de gospodării este aceeaşi „nu corespunde realităţii" (S.35).

** — nutreţuri concentrate. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

cele 4 gospodării mijlocii — 11 (nici una cu locomobilă), iar cele 4 gospodării mici — o mașină (o batoză cu cai). Se înțelege că nici o „părere" a nici unui admirator al gospodăriei țărănești nu poate să ne facă să credem că mașinile selectoare de cereale, mașinile de semănat în rînduri, tăvălugurile etc. nu pot să exercite o influență asupra producției medii la hectar. În treacăt fie spus, ni se prezintă aici o serie de date cu privire la numărul mașinilor care se află în posesiunea cutăror sau cutăror gospodari, spre deosebire de numeroasele date ale statisticii germane, care a înregistrat numai cazurile de folosire a mașinilor, indiferent dacă ele sînt proprii sau străine. Este evident că o asemenea înregistrare prezintă într-o formă atenuată precumpănirea marii gospodării și camuflează următoarele forme, descrise de Klawki, de „împrumutare" a mașinilor: „Proprietarul unei mari gospodării împrumută bucuros micului gospodar tăvălugul său, grapele sale cu cai și selectorul său de cereale dacă acesta promite, în schimb, să-i pună la dispoziție cosași în perioada cînd munca e în toi" (443). Prin urmare, un anumit număr de cazuri de folosire a mașinilor în mica gospodărie — cazuri care și așa, după cum am arătat, sînt extrem de rare — reprezintă o formă transformată de procurare a forței de muncă.

Să trecem mai departe. Un alt caz de nefirească echivalare a unor mărimi vădit neegale îl constituie procedeul lui Klawki de a considera prețul de vînzare al produsului ca fiind același pentru toate categoriile de gospodării. În locul unor cazuri reale de vînzare, autorul ia ca bază pentru calculele sale o presupunere a cărei lipsă de temei o subliniază și el. În cea mai mare parte, țăranii desfac grînele pe loc, iar negustorii din orașele mici scad considerabil prețurile. „În această privință, gospodăriile mari stau mai bine, deoarece ele pot trimite dintr-o dată stocuri mari în capitala provinciei. În felul acesta, ele obțin în mod obișnuit cu 20—30 de pfenigi mai mult de fiecare chintal decît la vînzarea în orașele mici" (373). Proprietarii de mari gospodării știu să-și evalueze mai bine cerealele (451) și le vînd cu cîntarul, iar nu cu baniță, așa cum le vînd, spre paguba lor, țăranii. Proprietarii de mari gospodării își vînd și vitele tot la greutate, în timp ce, atunci cînd sînt cumpărate de

www.dacoromanica.ro

la ţărani, preţul lor se stabileşte pur şi simplu din ochi. Proprietarii de mari gospodării stau mai bine şi în ce priveşte desfacerea produselor lactate, deoarece ei pot să trimită laptele la oraş şi să obţină preţuri mai ridicate decît proprietarii de gospodării mijlocii, care prelucrează laptele, scoţînd din el untul, pe care-l vînd negustorilor. La rîndul lor, proprietarii de gospodării mijlocii obţin (prin folosirea separatoarelor, prepararea zilnică etc.) unt de calitate mai bună decît proprietarii de gospodării mici, cărora li se plăteşte cu 5—10 pfenigi mai puţin de fiecare pfund. Vitele puse la îngrăşat pentru vînzare, proprietarii de mici gospodării sînt nevoiţi să şi le vîndă mai devreme (cînd sînt mai puţin mature) decît proprietarii de gospodării mijlocii, fiindcă nu le ajunge nutreţul (444). Toate aceste avantaje, care în complexul general de împrejurări sînt departe de a fi lipsite de importanţă şi de care beneficiază, ca vînzător pe piaţă, proprietarul de mare gospodărie, nu sînt luate în consideraţie de Klawki în monografia sa, tot aşa cum teoreticienii admiratori ai micii gospodării trec cu vederea acest *fapt*, invocînd *posibilitatea* unei îmbunătăţiri a situaţiei prin cooperaţie. Nu vrem să confundăm realitatea capitalismului cu posibilităţile paradisului cooperatist micburghez; ceva mai încolo vom cita o serie de *fapte* din care se va vedea cine trage, în realitate, cele mai mari foloase din cooperaţie.

Trebuie să observăm că, în calculele sale privitoare la gospodăriile mici şi mijlocii, Klawki „nu pune la socoteală" şi munca depusă, personal, de gospodari pentru drenarea solului, pentru reparaţii de tot felul („ţăranii muncesc ei înşişi") etc. Acest „avantaj" al ţăranului cu gospodărie mică, socialistul îl numeşte Ueberarbeit, muncă excesivă, muncă în plus, iar economistul burghez îl consideră drept una dintre laturile avantajoase („pentru *societate*"!) ale gospodăriei ţărăneşti. Trebuie relevat că, după cum arată Klawki, în gospodăriile mijlocii muncitorii salariaţi primesc un salariu mai bun şi hrană mai bună decît în cele mari, dar şi muncesc mai intens: „exemplul" stăpînului constituie un imbold spre „mai multă hărnicie şi meticulozitate" (465). Care dintre aceşti doi stăpîni capitalişti, moşierul sau „semenul său" ţăranul, stoarce din muncitor mai multă

www.dacoromanica.ro

muncă pentru plata respectivă, asta e o chestiune în care Klawki nu încearcă să aducă precizări. De aceea ne vom mărgini să arătăm că cheltuielile pentru asigurarea muncitorilor în caz de accident sau la bătrînețe reprezintă pentru proprietarul de gospodărie mare 0,29 mărci de fiecare morgen, pentru proprietarul de gospodărie mijlocie 0,13 mărci (micul agricultor se bucură și aici de avantajul de a nu se asigura de loc — firește, spre marele „folos al societății" capitaliștilor și moșierilor) — și apoi ne vom referi la exemplul pe care ni-l oferă capitalismul agrar rus. Cine cunoaște cartea lui Șahovskoi „Îndeletniciri agricole sezoniere" își amintește, poate, de următoarea observație caracteristică: țăranii hutoreni* și coloniștii germani (în sud) angajează muncitori „pe alese", le plătesc cu 15—20% mai mult decît marii proprietari și storc de la ei cu 50% mai multă muncă. Acestea au fost spuse de d-l Șahovskoi în 1896, iar anul acesta citim, de pildă, în „Torgovo-Promîșlennaia Gazeta" [90] următoarea știre din Kahovka: „. . .Țăranii și hutorenii au plătit, după cum e obiceiul, mai mult (decît li se plătea muncitorilor salariați pe marile exploatări agricole), fiindcă ei caută muncitori mai buni și mai rezistenți" (nr. 109, din 16 mai 1901). E foarte puțin probabil ca acest fenomen să fie specific numai Rusiei.

În tabelul reprodus de noi mai sus ați putut vedea că există două procedee de calcul: unul care include valoarea bănească a forței de muncă a gospodarului și altul care n-o include. D-l Bulgakov consideră că procedeul includerii valorii „nu e prea just". Se înțelege că un buget exact al cheltuielilor în natură și în bani, atît ale gospodarilor cît și ale muncitorilor agricoli, ar fi mult mai just, dar, din moment ce asemenea date nu există, este inevitabil ca cheltuielile bănești ale unei familii să fie stabilite *cu aproximație*. Și este extrem de interesant *cum* face Klawki acest calcul aproximativ. Proprietarii de mari gospodării, bineînțeles, nu muncesc: ei au chiar administratori speciali, care în schimbul unei remunerații efectuează întreaga muncă de conducere și supraveghere (din cele patru proprietăți,

* — locuitori sau proprietari de hutore (așezări țărănești izolate; ferme). — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

trei au administratori, iar una nu; Klawki socoteşte că ar fi mai just ca aceasta din urmă, care are o suprafaţă de 125 ha, să fie denumită proprietate ţărănească mare). Proprietarilor a două asemenea mari exploatări, Klawki le „socoteşte" cîte 2 000 de mărci pe an „pentru osteneala lor" (care constă, de pildă, în primul caz în aceea că o dată pe lună proprietarul se deplasează pentru cîteva zile de la reşedinţa sa principală spre a-l controla pe administrator). Proprietarului celor 125 ha (primul avea 513 ha) nu-i mai „socoteşte" decît 1 900 de mărci pentru osteneala depusă de el însuşi şi de cei trei fii ai săi. Căci nu-i „firesc" ca, atunci cînd întinderea de pămînt este mai mică, „s-o scoţi la capăt" cu un buget mai mic? Proprietarilor de gospodării mijlocii, Klawki le socoteşte numai cîte 1 200—1 716 mărci pentru întreaga muncă depusă de soţ şi soţie, iar în trei cazuri, şi de copii. Proprietarilor de gospodării mici le socoteşte cîte 800—1 000 de mărci pentru munca depusă de 4—5 (sic!) persoane, adică ceva mai mult (dacă e vorba de mai mult) decît primeşte un muncitor agricol, un instman, care împreună cu familia lui nu cîştigă decît 800—900 de mărci. Aşadar, aici se face încă un mare pas înainte: de unde la început erau echivalate mărimi vădit neegale, acum ni se spune că nivelul de trai *trebuie* să meargă descrescînd de la gospodăriile mari spre cele mici. Bine, dar a afirma aşa ceva înseamnă a recunoaşte din capul locului că capitalismul înrăutăţeşte situaţia micului ţăran, fapt care, chipurile, este dezmînţit de calculele cu privire la mărimea „profitului net"!

Şi dacă, cum *presupune* autorul, venitul bănesc scade o dată cu micşorarea proporţiilor gospodăriei, atunci reducerea consumului poate fi dovedită cu date concrete. Cantitatea de produse agricole consumate de o persoană în cadrul gospodăriei (echivalînd doi copii cu un adult) este evaluată astfel: la proprietarul de gospodărie mare — 227 de mărci (media a două cifre), la proprietarul de gospodărie mijlocie — 218 mărci (media a patru cifre), la proprietarul de gospodărie mică — 135 (sic!) mărci (media a patru cifre). În afară de asta, cu cît gospodăria este mai mare, cu atît se cumpără mai multe produse alimentare (S.453). Klawki a observat şi el că aici trebuie pusă problema acelei

www.dacoromanica.ro

Unterkonsumption (subconsum) pe care d-l Bulgakov a negat-o și pe care în cazul de față a preferat *s-o treacă sub tăcere*, manifestîndu-se ca un apologet și mai fervent decît Klawki. Și Klawki încearcă să atenueze acest fapt. „Noi nu putem afirma că există un anumit subconsum la proprietarii de gospodării mici — spune el —, dar considerăm ca probabil acest lucru în ce privește mica gospodărie IV" (97 de mărci de persoană). „Fapt este că țăranii cu gospodărie mică duc o existență foarte chibzuită (!) și vînd mult din ceea ce ei, ca să spunem așa, își rup de la gură" (sich sozusagen vom Munde absparen)*. Se face încercarea de a dovedi că acest fapt nu exclude o „productivitate" mai mare a micii gospodării: dacă consumul s-ar ridica la 170 de mărci — o sumă absolut suficientă (pentru „fratele mai mic", dar nu pentru capitalistul-agricultor, după cum se vede), — rezultă că ar trebui să se sporească consumul și să se reducă venitul obținut din vînzare cu 6—7 mărci la morgen. Făcînd această scădere, obținem (vezi tabelul de mai sus) 29—30 de mărci, adică, oricum, mai mult decît în marea gospodărie (S.453). Dar, dacă ridicăm consumul nu pînă la această cifră, luată după ochi (și încă luată mai mică, fiindcă „ajunge și atît"), ci pînă la 218 mărci (= realitatea în gospodăria mijlocie), vom vedea că în mica gospodărie venitul obținut din vînzarea produselor va scădea la *20 de mărci* pe morgen, față de 29 în gospodăria mijlocie și de 25 în cea mare. Cu alte cuvinte, corectarea *fie și numai a acestei* inexactități (din cele multe cîte au fost arătate mai sus) din comparațiile făcute de Klawki ar spulbera *orice* „avantaj" al țăranului cu gospodărie mică.

---

* Este interesant, bunăoară, că venitul provenit din vînzarea laptelui și a untului este de 7 mărci la un morgen în marea gospodărie, de 3 în cea mijlocie și de *7 în cea mică*. Aceasta se explică prin faptul că, în gospodăria lor, micii țărani „consumă foarte puțin unt și lapte integral . . ., iar mica gospodărie IV (în care valoarea produselor gospodăriei folosite pentru consumul propriu este egală cu numai 97 de mărci de persoană) nu consumă chiar de loc" (450). Comparați această situație de fapt (care, de altfel, este cunoscută de multă vreme de toată lumea, în afară de „critici") cu splendidele argumente ale lui Hertz (S.113; în traducerea rusă, pag. 270): „Dar țăranul nu primește nimic pe lapte?" „Și nu este țăranul acela care mănîncă porcul?" (hrănit cu lapte). Aceste cugetări trebuie cît mai des amintite, ca un model neîntrecut de vulgară idilizare a mizeriei.

www.dacoromanica.ro

Dar capacitatea lui Klawki de a descoperi avantaje este inepuizabilă. Țăranii cu gospodărie mică „îmbină agricultura cu meșteșugurile": trei țărani (din cei patru) cu gospodărie mică „muncesc cu sîrguință ca zileri, primind, în afară de plată, și hrană" (435). Deosebit de mari sînt însă avantajele micii agriculturi în perioadele de criză (lucru pe care-l știu de multă vreme cititorii ruși, din numeroasele exerciții narodniciste pe această temă, care sînt reluate azi de d-nii Cernovi): „În perioadele de criză agrară, ca și în oricare alte perioade, tocmai mica gospodărie se va dovedi cea mai trainică, tocmai ea va fi în stare să desfacă — comparativ — mai multe produse decît celelalte categorii de gospodării, printr-o reducere la extrem a cheltuielilor casnice, reducere care, ce-i drept, trebuie să ducă la un oarecare subconsum" (479 — ultimele concluzii ale lui Klawki, comp. S.464). „Din păcate, multe gospodării mici sînt constrînse să recurgă la această reducere de cuantumul mare al dobînzilor pe care trebuie să le plătească pentru datorii. Dar, în felul acesta, deși cu multă greutate, ele capătă posibilitatea de a rezista și de a duce o existență de azi pe mîine. Probabil că tocmai prin reducerea considerabilă a consumului se explică, în primul rînd, acea sporire a micilor gospodării țărănești în localitatea noastră pe care o constată statistica imperială". Și Klawki reproduce o serie de date în legătură cu Regierungsbezirk* Königsberg, în care de la 1882 și pînă la 1895 numărul gospodăriilor cu mai puțin de 2 ha a crescut de la 56 000 la 79 000, al celor cu 2—5 ha de la 12 000 la 14 000, iar al celor cu 5—20 ha de la 16 000 la 19 000. Este vorba de aceeași Prusie orientală în care d-nii Bulgakovi văd „înlăturarea" marii producții de către cea mică. Și acești domni, care interpretează atît de superficial cifrele unei statistici care nu se ocupă decît de suprafețe, mai au pretenția să li se prezinte „date precise"! E cît se poate de firesc că Klawki consideră că „cea mai importantă sarcină a actualei politici agrare pentru rezolvarea problemei muncitorilor de la sate din răsăritul țării constă în a stimula statornicirea celor mai activi dintre ei, acordîndu-li-se posibilitatea de a căpăta

* — districtul administrativ. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

în proprietate, dacă nu în prima generație, atunci în a doua (sic!), o bucată de pămînt" (476). Nu-i nici o nenorocire dacă instmanii care își cumpără un petic de pămînt din economiile lor „ajung, în cea mai mare parte, într-o situație mai grea din punct de vedere bănesc; acest lucru îl știu și ei, dar ceea ce îi atrage este o situație mai liberă", astfel că întreaga misiune a economiei politice burgheze (iar în momentul de față, pe cît se pare, și a „criticilor") este să întrețină aceste iluzii în rîndurile cele mai înapoiate ale proletariatului.

Prin urmare, studiul lui Klawki îl dezminte, în toate punctele, pe d-l Bulgakov, care l-a citat în sprijinul afirmațiilor sale. Acest studiu dovedește superioritatea tehnică a marii gospodării în agricultură, munca excesivă și subalimentația țăranului cu gospodărie mică, transformarea lui în muncitor agricol și ziler pentru moșier; el arată legătura care există între creșterea numerică a micilor gospodării țărănești și adîncirea mizeriei și proletarizării. Două concluzii ale acestui studiu prezintă o deosebită importanță principială. În primul rînd, vedem în mod concret care sînt piedicile ce se opun introducerii mașinilor în agricultură; o asemenea piedică este nemărginita împilare a micului agricultor, care e dispus „să nu-și pună la socoteală" munca sa, ceea ce face ca pentru capitalist munca manuală să fie mai ieftină decît cea bazată pe folosirea mașinilor. Contrar celor afirmate de d-l Bulgakov, faptele demonstrează din plin *completa analogie* dintre situația țăranului cu gospodărie mică din agricultură și a meșteșugarului din industrie în cadrul rînduielilor capitaliste. În ciuda afirmațiilor d-lui Bulgakov, constatăm că în agricultură are loc, pe scară și mai largă, o reducere a necesităților și o creștere a intensității muncii ca instrument de concurență cu marea producție. În al doilea rînd, în privința diferitelor comparații între rentabilitatea micilor gospodării din agricultură și a celor mari, trebuie să spunem, o dată pentru totdeauna, că socotim ca absolut lipsite de valoare și vulgar-apologetice concluziile care nu țin seama de următoarele trei considerente: 1) Cum se hrănește, cum trăiește și cum muncește *agricultorul?* 2) Cum sînt întreținute și cum muncesc *vitele?* 3) Cum este îngrășat și cît de rațional este exploatat *pămîn-*

www.dacoromanica.ro

tul? Mica agricultură se menţine printr-o exploatare prădalnică, printr-o irosire a muncii şi a forţelor vitale ale agricultorului, a forţelor şi calităţii vitelor, a forţei productive a pămîntului, şi de aceea orice cercetare care nu ia în consideraţie, sub multiplele lor aspecte, toate aceste împrejurări nu reprezintă altceva decît o înşiruire de sofisme burgheze*.

De aceea nu este de mirare că tocmai „teoria" muncii excesive a ţăranilor cu gospodărie mică şi a consumului lor insuficient, în societatea contemporană, a provocat atacurile deosebit de înverşunate ale d-lor critici. D-l Bulgakov, încă în revista „Nacealo" (nr. 1, pag. 10), „s-a apucat" să reproducă cu duiumul „citate" menite să dovedească contrarul celor afirmate de Kautsky. Din studiul „Bäuerliche Zustände" („Situaţia ţăranilor"), publicat de Uniunea de politică socială [91], — repetă d-l Bulgakov în cartea sa — „Kautsky, în încercarea sa de a galvaniza cadavrul (sic!) învechitei dogme, a ales cîteva fapte care dovedesc starea de asuprire, pe deplin explicabilă în acel moment, în care se afla gospodăria ţărănească; n-aveţi decît să citiţi această scriere pentru a vă convinge că se pot găsi în ea şi mărturii cu caracter oarecum diferit" (II, 282). Să încercăm, aşadar, „să ne convingem" şi să verificăm „citatele" cu care operează acest riguros savant, care pe

---

* Leo Huschke, în lucrarea sa „Landwirtschaftliche Reinertrags-Berechnungen bei Klein-, Mittel- und Grossbetrieb dargelegt an typischen Beispielen Mittelthüringens" („Calcularea venitului net al producţiei agricole în gospodăriile mici, mijlocii şi mari pe baza unor exemple tipice din Turingia centrală". — *Nota trad.)* (Iena, 1902, Gustav Fischer), spune, pe bună dreptate, că „este posibil ca numai prin micşorarea" valorii considerate a forţei de muncă a micului agricultor să se obţină un rezultat care să dovedească superioritatea gospodăriei lui faţă de cea mijlocie şi de cea mare, şi capacitatea ei de a le face concurenţă (S.126). Din păcate, autorul n-a dus pînă la capăt acest raţionament şi, din această cauză, n-a prezentat în cartea sa date sistematice în legătură cu întreţinerea vitelor, îngrăşarea pămîntului şi condiţiile de trai ale agricultorilor în diferite gospodării. Asupra acestei interesante cărţi a d-lui Huschke sperăm să mai revenim. Deocamdată însă vom releva numai indicaţiile lui după care mica gospodărie obţine pentru produsele ei preţuri scăzute în comparaţie cu cea mare (S.S.146, 155), precum şi concluzia lui că „mica gospodărie şi cea mijlocie au căutat să învingă criza care a început după 1892 (scăderea preţurilor la produsele agricole) printr-o reducere cît mai însemnată a cheltuielilor băneşti, iar marea gospodărie — prin sporirea recoltelor cu ajutorul sporirii cheltuielilor pentru gospodărie" (S.144). Din anii 1887—1891 şi pînă în anii 1893—1897, cheltuielile pentru seminţe, furaje şi îngrăşăminte s-au micşorat în mica gospodărie şi în cea mijlocie şi au sporit în cea mare. În mica gospodărie, aceste cheltuieli reprezintă 17 mărci la hectar, iar în cea mare 44 de mărci. (Nota autorului la ediţia din 1908. — *Nota red.)*

www.dacoromanica.ro

alocuri nu face decît să repete pe cele prezentate de Hertz (S.77; în traducerea rusă, pag. 183).

„Din exemplul pe care ni-l oferă Eisenachul reiese că acolo s-a obținut o îmbunătățire a creșterii animalelor, a îngrășămintelor, a folosirii mașinilor și, în general, s-a realizat un progres în producția agricolă . . .“ Deschidem articolul despre Eisenach („Bäuerl. Zust.“, IB.). Situația proprietarilor cu mai puțin de 5 ha (și din această categorie fac parte 887 din cei 1 116 proprietari din regiune) „este, în general, puțin favorabilă“ (66). „Dat fiind că ei mai cîștigă muncind pe la proprietarii de mari gospodării ca secerători, zileri etc., situația lor este relativ favorabilă“ (67) . . . În general, în ultimele două decenii s-a înregistrat un important progres tehnic, dar „mai rămîne încă mult de făcut, în special în ce privește gospodăriile mai mici“ (72) . . „proprietarii de gospodării mai mici folosesc, într-o oarecare măsură, la muncile cîmpului vaci prăpădite . . .“ Mijloace de cîștig suplimentar: munci forestiere, transportul lemnelor; acesta din urmă „sustrage pe oameni de la agricultură“, duce la „înrăutățirea situației lor materiale“ (69). „Muncile forestiere nu asigură nici ele suficiente posibilități de cîștig. În unele regiuni, micii proprietari de pămînt (Grundstücksbesitzer) se ocupă cu țesătoria, care este prost (leidlich) plătită. În unele cazuri, oamenii se îndeletnicesc cu producția meșteșugărească de țigări de foi. În general, mijloacele de cîștig suplimentar sînt destul de reduse“ (73) . . . Și autorul, Ökonomie-Commissar Dittenberger*, încheie cu observația că țăranii, cu „viața lor simplă“ și cu „trebuințele lor modeste“, sînt viguroși și sănătoși, ceea ce e chiar „de mirare cînd se știe cît de puțin hrănitoare sînt alimentele pe care le consumă clasa cea mai săracă, pentru care cartoful constituie principala hrană“ (74) . . .

Iată cum combat „savanții“ Voroșilovi „învechita prejudecată marxistă după care gospodăria țărănească nu e în stare să realizeze un progres tehnic“!

„. . . Vorbind despre regatul Saxoniei, secretarul general Langsdorf spune că în districte întregi, și în special în loca-

* — comisarul economic Dittenberger. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

lităţile cu terenuri mai fertile, între proprietăţile mari şi cele mici aproape că nu mai există nici o deosebire în ce priveşte exploatarea intensivă a gospodăriei". Aşa-l combate pe Kautsky Voroşilovul austriac (Hertz, S.77; în traducerea rusă, pag. 182—183), şi afirmaţia lui o repetă şi Voroşilovul rus (Bulgakov, II, 282, cu trimitere la „Bäuerl. Zust.", II, 222). Deschidem la pagina 222 a lucrării menţionate de critici şi citim, în imediata continuare a cuvintelor citate de Hertz: „Această deosebire este mai vizibilă în localităţile din regiunile muntoase, unde proprietăţile mai mari sînt gospodărite cu un capital circulant relativ mai mare; dar şi aici adeseori gospodăria ţărănească nu stă mai prejos în ce priveşte cuantumul profitului net, deoarece venitul mai mic este compensat printr-o mai mare cumpătare, care la nivelul dat — foarte scăzut — al trebuinţelor (bei der vorhandenen grossen Bedürfnisslosigkeit) ajunge adeseori să-l facă pe ţăranul gospodar să trăiască mai prost decît muncitorul industrial, care s-a obişnuit să aibă trebuinţe mai mari" („Bäuerl. Zust.", II, 222). Şi, în continuare, ni se spune că în acest mod de gospodărire se aplică cu precădere sistemul alternării culturilor, care predomină chiar şi la proprietarii de gospodării mijlocii, iar „asolamentul trienal îl practică aproape numai micii proprietari de pămînturi ţărăneşti". În ceea ce priveşte creşterea vitelor, de asemenea se constată pretutindeni un progres. „Numai în ceea ce priveşte creşterea vitelor cornute şi folosirea produselor lactate ţăranul rămîne de obicei în urma marelui moşier" (223).

„Prof. Ranke — continuă d-l Bulgakov — vorbeşte despre progresul tehnic realizat în gospodăriile ţărăneşti din împrejurimile Münchenului, care, după spusele lui, sînt tipice pentru întreaga Bavarie superioară". Deschidem la articolul lui Ranke: trei comunităţi de *Grossbauer-i*, care îşi lucrează pămîntul cu ajutorul muncitorilor salariaţi; 69 de ţărani, din cei 119, au mai mult de 20 ha fiecare şi posedă $^3/_4$ din întregul pămînt, iar 38 de „ţărani" au mai mult de 40 ha fiecare, revenind în medie cîte 59 ha, şi ei deţin în total aproximativ 60% din întregul pămînt...

Se pare că cele spuse sînt suficiente pentru a caracteriza „citatele" domnilor Bulgakov şi Hertz.

www.dacoromanica.ro

VII

ANCHETA DIN BADEN ÎN LEGĂTURĂ CU GOSPODĂRIA ŢĂRĂNEASCĂ

„Din lipsă de spaţiu — scrie Hertz — nu putem să reproducem amănunţitele şi interesantele aprecieri cuprinse în ancheta din Baden cu privire la cele 37 de comunităţi. În cea mai mare parte, aceste aprecieri sînt analoge cu cele reproduse mai sus: alături de cele favorabile găsim şi unele nefavorabile sau indiferente, *dar nicăieri, în cuprinsul celor trei volume ale anchetei, amănunţitele bugete de cheltuieli nu ne dau dreptul să tragem concluzii în sensul «subalimentării»* (Unterkonsumption), al «existenţei unei mizerii cumplite, degradante» etc." (S.79; în traducerea rusă, pag. 188). Cuvintele lui Hertz subliniate de noi conţin, ca de obicei, *un neadevăr flagrant:* tocmai ancheta din Baden, la care se referă el, *a dovedit* în modul cel mai documentat existenţa „subconsumului" tocmai *la ţăranul cu gospodărie mică.* Denaturarea faptelor este, la Hertz, strîns legată de procedeul — practicat cu precădere de narodnicii ruşi şi însuşit astăzi de tot felul de „critici" în problema agrară — de a face o apreciere globală a „ţărănimii". Dar, fiindcă în Apus noţiunea de „ţărănime" este şi mai puţin precizată decît la noi (nu există un criteriu precis după care să poată fi definită ca stare socială) şi fiindcă aprecierile şi concluziile „medii" ascund relativa „bunăstare" a minorităţii (sau, cel puţin, faptul că ea nu flămînzeşte) şi viaţa oropsită a majorităţii, în faţa apologeţilor de tot felul se deschide aici un nemărginit cîmp liber. Ancheta din Baden oferă însă tocmai posibilitatea de a face deosebire între diferitele grupuri ale ţărănimii, lucru pe care Hertz, ca adept al „datelor precise", a preferat să nu-l observe. În grupul celor 37 de comunităţi tipice au fost alese gospodării tipice de ţărani cu gospodărie mare (Grossbauer), cu gospodărie mijlocie şi gospodărie mică, precum şi gospodării de zileri, în total 70 de gospodării ţărăneşti (31 mari, 21 mijlocii şi 18 mici) şi 17 gospodării de zileri, şi bugetele acestor gospodării au fost supuse unei cercetări dintre cele mai amănunţite. N-am avut posibilitatea să prelucrăm *toate* aceste date, dar *principalele rezultate*

www.dacoromanica.ro

citate mai jos sînt suficiente pentru a ne ajuta să ajungem la concluzii foarte precise.

Vom cita mai întîi o serie de date cu privire la tipul economic general de gospodării ţărăneşti mari (a), mijlocii (b) şi mici (c) (din Anlage VI: „Uebersichtliche Darstellung der Ergebnisse der in den Erhebungsgemeinden angestellten Ertragsberechnungen"*; am grupat datele din acest tabel, raportîndu-le, separat, la Grossbauer-i, Mittelbauer-i şi Kleinbauer-i **). Dimensiunile proprietăţii funciare — media pe grupe: (a) 33,34 ha, (b) 13,5 şi (c) 6,96 — sînt relativ ridicate pentru o regiune de mici proprietari de pămînt cum este Badenul, dar, dacă facem abstracţie de 10 gospodării din comunităţile nr. 20, 22 şi 30, care se disting prin întinderile lor de pămînt excesiv de mari (pînă la 43 ha la Kleinbauer-i, pînă la 170 la Grossbauer-i !), vom obţine nişte cifre mai normale pentru Baden: a) 17,8 ha, b) 10,0 ha şi c) 4,25 ha. Mărimea familiilor: a) 6,4 persoane, b) 5,8 persoane şi c) 5,9 persoane (aceste date, ca şi toate cele care urmează, dacă nu sînt însoţite de menţiuni speciale, se referă la toate cele 70 de gospodării). Prin urmare, ţăranii cu gospodărie mare au familii mult mai numeroase, dar, cu toate acestea, la ei munca salariată joacă un rol incomparabil mai mare. În general recurg la angajarea de muncitori salariaţi 54 de ţărani din 70, adică mai mult de trei sferturi din numărul lor total, şi anume 29 de ţărani (din 31) cu gospodărie mare, 15 (din 21) cu gospodărie mijlocie şi 10 (din 18) cu gospodărie mică. Aşadar, 93% dintre ţăranii cu gospodărie mare şi 55% dintre cei cu gospodărie mică n-o pot scoate la capăt fără a angaja muncitori. Aceste cifre sînt foarte instructive pentru o verificare a opiniei curente (şi însuşite, fără critică, de către „critici") după care munca salariată joacă un rol neînsemnat în gospodăria ţărănească de astăzi. La ţăranii cu gospodărie mare (a căror proprietate funciară, cu o întindere de 18 ha, intră în rubrica 5—20 ha, care, atunci cînd aprecierea se face global, e considerată ca făcînd parte din adevărata gospodărie ţărănească)

* — Anexa VI: „Scurtă privire asupra rezultatelor obţinute în calcularea rentabilităţii în comunităţile cercetate". — *Nota trad.*

** — ţărani cu gospodărie mare, ţărani cu gospodărie mijlocie şi ţărani cu gospodărie mică. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

putem constata gospodării pur capitaliste: 24 de gospodării cu 71 de muncitori agricoli, adică cu aproape trei de fiecare gospodărie, şi 27 de gospodari care angajează zileri, în total, pentru 4 347 de zile (ceea ce revine la 161 de zile de lucru de fiecare gospodar). Comparaţi aceste date cu dimensiunile pe care le are proprietatea la ţăranii cu gospodărie mare din împrejurimile Münchenului, cu al căror „progres" a combătut bravul domn Bulgakov „prejudecata marxistă" despre o înrăutăţire a situaţiei ţăranilor de către capitalism!

La ţăranii cu gospodărie mijlocie constatăm: la 8 dintre ei — 12 muncitori agricoli, iar la 14 ţărani — 956 de zile de muncă prestate de zileri; la ţăranii cu gospodărie mică: la 2 ţărani — 2 muncitori agricoli, la 9 ţărani — 543 de zile de muncă prestate de zileri. În decurs de două luni (543:9 = 60 de zile), adică în perioada cea mai importantă pentru agricultor, jumătate din numărul ţăranilor *cu gospodărie mică* nu o pot scoate la capăt fără a folosi muncă salariată (şi aceşti ţărani cu gospodărie mică, cu toate că dimensiunile pămîntului pe care-l stăpînesc sînt mai mari, au o producţie incomparabil mai mică decît cei din Friedrichsthal, de care au fost atît de mişcaţi d-nii Cernov, David, Hertz şi cei de-o seamă cu ei).

Rezultatele obţinute de aceste gospodării sînt următoarele: 31 de ţărani cu gospodărie mare au 21 329 de mărci venit net şi 2 113 mărci deficit, adică în total un venit de 19 216 mărci, sau 619,9 mărci de gospodărie (iar dacă scădem cele cinci gospodării din comunităţile nr. 20, 22 şi 30 — 523,5 mărci); pentru gospodăria mijlocie suma respectivă va fi de 243,3 mărci (272,2 dacă scădem cele trei comunităţi), iar pentru cea mică — 35,3 mărci (37,1 dacă scădem cele trei comunităţi). Prin urmare, despre ţăranul cu gospodărie mică se poate literalmente afirma că el *abia o scoate la capăt, şi asta numai printr-o reducere a consumului.* Ancheta ne prezintă („Ergebnisse etc.", în volumul IV din „Erhebungen", S.138*) o serie de date în legătură cu cantitatea de produse mai importante consumate în fiecare gospodărie.

* — „Rezultatele etc." în volumul IV al „Cercetărilor", pag. 138. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

Reproducem aceste date, calculînd media pentru fiecare din grupurile de ţărani care au fost arătate mai sus:

Categorii de ţărani	Consumul de o persoană pe o zi				Cheltuiala de o persoană	
	Pîine şi fructe	Cartofi	Carne	Lapte	Pe zi pentru mărfuri coloniale, încălzit, iluminat etc.	Pe an pentru îmbrăcăminte
	Pfunzi		Grame	Litri	Pfenigi	Mărci
Ţărani cu gospodărie mare	1,84	1,82	138	1,05	72	66
Ţărani cu gospodărie mijlocie	1,59	1,90	111	0,95	62	47
Ţărani cu gospodărie mică	1,49	1,94	72	1,11	57	38
Zileri	1,69	2,14	56	0,85	51	32

Iată nişte date în care bravul domn Hertz „n-a observat" nici subalimentaţie şi nici mizerie! Vedem că, în comparaţie cu ţăranul cu gospodărie mijlocie şi cel cu gospodărie mare, ţăranul cu gospodărie mică îşi reduce consumul în proporţii mai mult decît considerabile, hrănindu-se şi îmbrăcîndu-se aproape tot atît de prost ca un ziler. El consumă, de pildă, o dată şi jumătate mai puţină carne decît ţăranul cu gospodărie mijlocie şi de două ori mai puţină decît cel cu gospodărie mare. Aceste date arată o dată mai mult cît de puţină valoare prezintă aprecierile globale şi cît de nepotrivite sînt toate calculele de rentabilitate care nu iau în consideraţie deosebirile existente în nivelul de trai. Dacă luăm, bunăoară, *numai* ultimele două rubrici ale tabelului nostru (ca să nu facem calcule complicate de transformare a produselor alimentare în bani), vedem că „venitul net" nu numai al ţăranului cu gospodărie mică, dar şi al celui cu gospodărie mijlocie este *o pură ficţiune*, care poate fi invocată numai de nişte burghezi de cea mai crasă speţă, de felul lui Hecht şi Klawki, sau de nişte autentici Voroşilovi, cum sînt criticii noştri.

www.dacoromanica.ro

Într adevăr, dacă admitem că țăranul cu gospodărie mică cheltuiește pe produse în bani tot atît ît țăranul cu gospodărie mijlocie, înseamnă că cheltuiala lui se va ridica la 100 de mărci, și va rezulta astfel un mare *deficit*. Dacă țăranul cu gospodărie mijlocie ar cheltui tot atît cît cel cu gospodărie mare, atunci cheltuiala lui s-ar ridica la 220 de mărci, și dacă n-ar face unele „restrîngeri" la hrană, ar avea, la rîndul său, deficit*. Oare această înrăutățire a consumului țăranului cu gospodărie mică, care, cum e de la sine înțeles, e indisolubil legată de înrăutățirea întreținerii vitelor și de insuficienta restabilire (iar uneori și de o exploatare de-a dreptul prădalnică) a forțelor productive ale pămîntului, nu confirmă pe de-a-ntregul aceste cuvinte ale lui Marx, care dau prilej criticilor contemporani să ridice din umeri cu atîta aroganță: „Fărîmițarea infinită a mijloacelor de producție și izolarea producătorilor înșiși. Enormă risipă a forței umane. Înrăutățirea progresivă a condițiilor de producție și scumpirea mijloacelor de producție este o lege necesară a proprietății parcelare"(„Das Kapital", III, 2, 342) [92].

Tot în legătură cu această anchetă din Baden vom mai semnala o denaturare comisă de d-l Bulgakov (criticii se completează unul pe altul, și dacă unul din ei, folosind o anumită sursă, denaturează o anumită latură a problemei, altul denaturează o altă latură). D-l Bulgakov citează în repetate rînduri ancheta din Baden, și în felul acesta ea *pare* să-i fie cunoscută. Și, totuși, se pretează la o manoperă ca asta: „Datoriile extraordinar de mari și de fatale despre care se spune că apasă asupra țăranului — astfel glăsuiește

* D-l Cernov ridică aici o „obiecție": dar țăranul cu gospodărie mare nu restrînge și mai mult cheltuielile pentru hrană și de altă natură ale zilerului său? („R.B.", 1900, nr. 8, pag. 212). Această obiecție reeditează un vechi procedeu krivenko-voronțovist, care constă — dacă ne putem astfel exprima — în *a strecura* unui marxist o argumentare burghezo-liberală. Această obiecție ar avea un sens dacă ar fi adresată cuiva care ar afirma că marea producție este superioară nu numai din punct de vedere tehnic, dar și pentru că îmbunătățește (sau, cel puțin, face să fie bună în general) situația celui ce muncește. Marxiștii nu spun așa ceva. Ei nu fac decît să demaște falsele procedee de *prezentare idilică* a situației micului agricultor prin aprecieri globale în sensul că ea prosperă (d-l Cernov cînd vorbește despre Hecht), sau printr-un calcul de „rentabilitate" în care se trece *sub tăcere* reducerea consumului. Burghezia nu poate să nu tindă spre o asemenea poleire a situației, să nu întrețină iluzia că muncitorul poate deveni „proprietar de pămînt", că micul „proprietar de pămînt" poate să-și asigure o mai mare rentabilitate. E de datoria socialiștilor să demaște această minciună și să explice micilor țărani că nici pentru ei nu există altă salvare decît să se alăture mișcării revoluționare a proletariatului.

www.dacoromanica.ro

uvertura, II, 271 — au constituit una dintre cele mai indiscutabile dogme ale mitului care s-au creat în literatură în jurul gospodăriei ţărăneşti"... „În studiile de care dispunem se menţionează existenţa unor datorii mari care grevează numai cea mai mică proprietate, care nu s-a consolidat încă (Tagelöhnerstellen). Astfel, Sprenger (în adnotare se vorbeşte despre anchetă) exprimă impresia generală produsă de datele amplei anchete din Baden în felul următor: « . . .numai datoriile care grevează asupra loturilor zilerilor şi a micilor proprietăţi ţărăneşti dintr-un număr considerabil de localităţi cercetate sînt relativ mari, însă şi aici, în majoritatea cazurilor, ele nu ating proporţii îngrijorătoare . . . »" (272). Ciudat procedeu! Pe de o parte, se fac *referiri la ancheta însăşi, iar pe de altă parte* ni se comunică, sub formă de citat, „impresia generală" a unui oarecare Sprenger, care a scris despre această anchetă. Şi, parcă dinadins, Sprenger spune un neadevăr (cel puţin în pasajul citat de Bulgakov, fiindcă nu cunoaştem lucrarea lui Sprenger). Autorii anchetei afirmă că, în majoritatea cazurilor, tocmai datoriile care grevează asupra micii proprietăţi ţărăneşti *ating* proporţii îngrijorătoare. Asta în primul rînd. Iar în al doilea rînd ei afirmă că, în ceea ce priveşte datoriile, situaţia ţăranilor cu gospodărie mică este mai proastă nu numai decît aceea a ţăranilor cu gospodărie mijlocie şi mare (fapt relevat de Sprenger), *dar şi decît aceea a zilerilor.*

În general trebuie să observăm că autorii anchetei din Baden stabilesc faptul, extrem de important, că în marile gospodării *limita datoriilor admisibile* (adică admisibile fără pericol de ruinare) *este mai ridicată decît în cele mici.* După datele statistice, reproduse de noi mai sus, cu privire la rezultatele obţinute în gospodăria lor de către ţăranii cu gospodării mari, mijlocii şi mici, această împrejurare nu necesită explicaţii speciale. În ceea ce priveşte marea gospodărie, precum şi cea mijlocie, autorii anchetei consideră admisibile şi nepericuloase (unbedenklich) datoriile care reprezintă 40—70% din valoarea pămîntului, în medie 55%. Cît despre mica gospodărie (pentru care stabilesc următoarele proporţii: 4—7 ha dacă practică agricultura, şi 2—4 ha dacă se ocupă cu viticultura şi cu cultura plantelor comerciale), ei consideră că „limita datoriilor . . . nu trebuie

www.dacoromanica.ro

să depășească 30% din suma la care este evaluată averea, dacă se presupune că e *complet* asigurată achitarea *regulată* a dobînzilor și amortizarea datoriilor" (S. 66, B. IV). În comunele cercetate (cu excepția acelora în care este în vigoare Anerbenrecht*, de exemplu Unadingen și Neukirch), datoria procentuală (față de valoarea estimativă a averii) marchează cu regularitate o descreștere de la gospodăriile mici la cele mari. De exemplu, în comuna Dittwar, în gospodăriile cu mai puțin de 1/4 ha datoriile reprezintă 180,65%; în cele cu 1—2 ha — 73,07; în cele cu 2—5 ha — 45,73%; în cele cu 5—10 ha — 25,34%; în cele cu 10—20 ha — 3,02% (S. 89—90, ibid.). Dar, luate singure, cifrele în legătură cu nivelul datoriilor nu spun încă totul, și autorii anchetei trag următoarea concluzie:

„Datele cifrice de mai sus au confirmat, așadar, părerea — foarte răspîndită — după care proprietarii de gospodării țărănești care se situează la mijloc între zileri și țăranii cu gospodărie mijlocie (la sate, proprietarii agricoli care fac parte din această categorie poartă de obicei denumirea de „pătură mijlocie" — Mittelstand) se află adeseori într-o situație mai grea decît grupurile superioare și cele inferioare (sic!) în ce privește dimensiunile proprietății, în măsura în care ei, deși fac față datoriilor *moderate*, care nu depășesc o anumită limită, nu prea ridicată, își pot îndeplini doar cu multă greutate obligațiile lor, fiind lipsiți de posibilitatea unor cîștiguri *regulate* în afară (muncă cu ziua etc.) pentru a-și spori astfel venitul . . ." Zilerii, „în măsura în care au unele posibilități de cîștig regulat în afară, se află adeseori într-o situație mult mai bună decît cei ce aparțin « stării de mijloc », deoarece, după cum reiese din calcul, în foarte multe cazuri cîștigurile în afară aduc adeseori venituri nete (adică bănești) atît de ridicate, încît dau posibilitatea de a amortiza chiar și datoriile *mari*" (67, l.c.)**. Și, pînă la urmă, autorii mai repetă încă o dată că, față de limita permisă, datoriile micilor gospodării țărănești „nu

---

* — drept potrivit căruia averea unei gospodării țărănești revine în întregime unui singur moștenitor. — *Nota red.*

** Țăranul cu gospodărie mică — arată, pe bună dreptate, autorii anchetei — vinde relativ puține produse pe bani peșin; or, la el, nevoia de bani este cît se poate de mare și lipsa de capital face ca orice moliră, grindină etc. să se resimtă deosebit de greu.

www.dacoromanica.ro

sînt întrucîtva lipsite de pericol" şi că, de aceea, „tocmai populaţiei ţărăneşti cu *gospodării mici* şi celei de zileri, care se află pe acelaşi plan cu ea . . ., i se cere, în primul rînd, o prudenţă gospodărească cu totul deosebită atunci cînd cumpără pămînt" (98).

Iată cum arată sfătuitorul burghez al micului ţăran! Pe de o parte, el încearcă să întreţină în rîndurile proletarilor şi semiproletarilor speranţa că, „dacă nu în prima, atunci în cea de-a doua generaţie" vor putea să-şi cumpere pămînt şi, dacă vor fi harnici şi cumpătaţi, să obţină de pe el un „venit net" — procentual — foarte ridicat; pe de altă parte, el recomandă tocmai ţăranilor săraci să dea dovadă de „o prudenţă cu totul deosebită" atunci cînd cumpără pămînt, dacă nu au „posibilitatea unor cîştiguri regulate", adică dacă domnii capitalişti n-au nevoie de muncitori stabili. Şi se mai găsesc unii „critici" prostănaci care iau această minciună interesată şi aceste banalităţi răsuflate drept ultimele sentinţe ale ştiinţei celei mai moderne!

S-ar părea că datele amănunţite, prezentate de noi mai sus, cu privire la ţăranii cu gospodărie mare, mijlocie şi mică ar putea să-l facă pînă şi pe d-l V. Cernov să înţeleagă în ce anume constă conţinutul categoriei „caracter mic-burghez" — cu aplicaţie la ţărani — care-i inspiră lui atîta groază. Evoluţia capitalistă a apropiat în atît de mare măsură, sub raportul structurii economice *generale*, nu numai statele vest-europene între ele, dar şi Rusia de Occident, că *trăsăturile esenţiale* ale economiei ţărăneşti din Germania sînt întru totul asemănătoare cu ale celei din Rusia. Numai că în Rusia procesul de diferenţiere a ţărănimii, care a fost dovedit în mod amănunţit de literatura marxistă rusă, se află într-unul din stadiile iniţiale de dezvoltare; el n-a căpătat încă forme mai mult sau mai puţin precise, n-a dus, de pildă, la desprinderea unui tip aparte — şi lesne de distins pentru oricine — de ţărani cu gospodărie mare (Grossbauer-i); exproprierea în masă şi dispariţia unei foarte mari părţi din ţărănime împiedică încă prea mult să se vadă „primii paşi" ai burgheziei noastre ţărăneşti. În Occident procesul acesta, care a început încă înainte de

www.dacoromanica.ro

desființarea iobăgiei (comp. Kautsky, „Agrarfrage", S. 27), a dus încă de mult, pe de o parte, la ștergerea granițelor sociale dintre gospodăria țărănească și cea „moșierească" (cum i se zice la noi), iar pe de altă parte la formarea unei clase — încă de pe acum de ajuns de închegată — de muncitori salariați agricoli*. Ar fi însă cu totul greșit să se creadă că acest proces — din moment ce s-au creat forme, mai mult sau mai puțin precise, de noi tipuri de populație rurală — s-a oprit. Dimpotrivă, el se desfășoară fără întrerupere și, bineînțeles, cu o rapiditate mai mică sau mai mare, în funcție de o mulțime de împrejurări diferite, căpătînd formele cele mai diverse, în funcție de condițiile agronomice deosebite etc. Proletarizarea țărănimii continuă, și acest lucru îl vom dovedi ceva mai încolo, pe baza numeroaselor date pe care ni le oferă statistica germană, dar acest lucru reiese cît se poate de limpede și din datele cu privire la țărănimea cu gospodărie mică, reproduse de noi mai sus. Simplul fapt că nu numai muncitorii agricoli, dar și țăranii părăsesc satele și pleacă la oraș constituie prin el însuși o mărturie vie a adîncirii procesului de proletarizare. Dar fuga țăranului la oraș este în mod inevitabil precedată de ruinarea lui. Iar această ruinare este precedată de lupta lui disperată pentru independență economică. Și tocmai această luptă e scoasă în relief de datele cu privire la folosirea muncii salariate, la proporțiile „veniturilor nete", la mărimea consumului țăranilor de diferite tipuri. Principalul mijloc de luptă este „hărnicia aprigă" și spiritul de economie, potrivit căruia „căutăm să ne pice nu atît în gură, cît în buzunar". Rezultatul inevitabil al acestei lupte este formarea unei minorități de gospodari înstăriți, cu dare de mînă (și, în mare parte, a unei minorități infime, și anume în toate cazurile cînd lipsesc unele condiții deosebit de favorabile, cum sînt apropierea de capitală, construirea unei căi ferate, crearea unei noi ramuri rentabile a agriculturii comerciale etc.), și pauperizarea crescîndă a majorității, care ruinează prin înfometare cronică și muncă exce-

* „Țărănimea — scrie d-l Bulgakov referindu-se la Franța din secolul al XIX-lea — s-a diferențiat în două părți cu totul distincte între ele: proletariatul și micii proprietari" (II, 176). Numai că degeaba își închipuie dînsul că „diferențierea" s-a încheiat aici: ea constituie un proces continuu.

www.dacoromanica.ro

sivă forţele lucrătorului şi înrăutăţeşte calitatea pămîntului şi a vitelor. Rezultatul inevitabil al acestei lupte este formarea unei minorităţi de gospodării *capitaliste*, bazate pe folosirea muncii salariate, şi necesitatea tot mai mare, pentru majoritate, de a-şi căuta posibilitate de „cîştig în afară", cu alte cuvinte de a se transforma în muncitori salariaţi industriali şi agricoli. Datele cu privire la munca salariată dovedesc cum nu se poate mai limpede tendinţa lăuntrică, imanentă şi inevitabilă în actuala orînduire socială, pe care o are fiecare mic producător de a deveni un mic capitalist.

Noi înţelegem perfect de bine de ce economiştii burghezi, pe de o parte, şi tot felul de oportunişti, pe de altă parte, evită — şi nu pot să nu evite — această latură a problemei. Diferenţierea ţărănimii ne dezvăluie *cele mai adînci* contradicţii ale capitalismului în însuşi procesul lor de *apariţie* şi de continuă dezvoltare; o apreciere cuprinzătoare a acestor contradicţii duce în mod inevitabil la recunoaşterea situaţiei fără ieşire, deznădăjduite a ţărănimii cu gospodărie mică (deznădăjduită atîta timp cît ea se află în afara luptei revoluţionare pe care o duce proletariatul împotriva întregii orînduiri capitaliste). Nu este de mirare că tocmai aceste contradicţii, care sînt foarte adînci şi îmbracă forme dintre cele mai înapoiate, sînt trecute sub tăcere: se încearcă să se treacă peste faptul — pe care numai nişte oameni de rea-credinţă sau ignoranţi îl pot tăgădui — că ţăranii cu gospodării mici muncesc peste puterile lor şi că ei consumă prea puţin; este lăsată în umbră problema muncitorilor angajaţi de burghezia ţărănească, a muncii salariate a ţăranilor săraci. D-l Bulgakov, de pildă, a prezentat un întreg „studiu al teoriei dezvoltării agrare", ocolind printr-o tăcere elocventă* ultimele două probleme! „Gospodărie

* Sau prin tertipuri nu mai puţin elocvente, de felul acesta: „...numeroasele cazuri de îmbinare a industriei cu agricultura, cînd muncitorii salariaţi din industrie posedă un petic de pămînt..." nu reprezintă „decît un detaliu (!?) în structura economiei naţionale; deocamdată nu există (??) nici un motiv să vedem în aceasta o nouă manifestare a industrializării agriculturii, o pierdere a capacităţii ei de dezvoltare independentă, — acest fenomen a căpătat proporţii cu totul neînsemnate (în Germania, bunăoară, celor care au şi alte ocupaţii le revine abia 4,09% din suprafaţa agricolă)" (sic! — II, 254—255). În primul rînd, *partea* infimă de pămînt care aparţine citorva sute de mii de muncitori constituie o dovadă nu „a proporţiilor neînsemnate ale acestui fenomen", ci a asupririi şi proletarizării micului agricultor de către capitalism. Se ştie, doar, că toţi agricultorii care au o întindere de pămînt mai mică de 2 ha (deşi numărul

www.dacoromanica.ro

țărănească — spune el — poate fi considerată aceea care se limitează în întregime sau în cea mai mare parte la munca familiei proprii a țăranului; de muncă străină — ajutorul vecinilor sau angajarea de muncitori pentru o scurtă durată de timp — se lipsește foarte rar chiar și o gospodărie țărănească, dar asta nu schimbă (bineînțeles că nu!) fizionomia ei economică" (I, 141). Hertz este ceva mai naiv, și încă de la începutul cărții sale ține să facă o precizare: „Prin gospodărie mică sau țărănească voi subînțelege întotdeauna, în expunerea ce urmează, o gospodărie în care lucrează numai gospodarul, familia lui și cel mult 1—2 muncitori" (S. 6; în traducerea rusă, pag. 29). Cînd este vorba de angajarea unui om la muncă, Kleinburger-ii noștri uită repede de „particularitățile" agriculturii, despre care le place atît de mult să vorbească cu și fără rost. În agricultură, 1—2 muncitori — chiar dacă muncesc numai vara — nu înseamnă puțin lucru. Ceea ce importă însă aici nu este dacă asta înseamnă mult sau puțin, ci faptul că recurg la angajarea de brațe de muncă tocmai gospodarii cei mai înstăriți, cu dare de mînă, ale căror „progrese" și „prosperitate" cavalerii filistinismului obișnuiesc să le prezinte drept prosperitate a majorității populației. Și pentru a da acestei mistificări o motivare mai plauzibilă, acești cavaleri declară cu multă grandoare: „Țăranul este un om al muncii, așa cum e și proletarul" (Bulgakov, II, 288). Și autorul își exprimă satisfacția că „partidele muncitorești își pierd tot mai mult nuanța lor antițărănească care le era proprie în trecut" (proprie în trecut!) (289). Această

---

lor este imens: 3 200 000 din 5 500 000, adică 58,2%, aproape *trei cincimi* din numărul lor total) posedă „abia" 5,6% din suprafața agricolă! Nu cumva deduce de aici ingeniosul domn Bulgakov că întregul „fenomen" al micii proprietăți funciare și al micii gospodării agricole reprezintă, în general, „un amănunt", și încă „de proporții cu totul neînsemnate"?? Din cei 5 500 000 de agricultori germani — 791 000, adică 14,4%, sînt muncitori salariați din industrie, imensa majoritate a acestora posedă mai puțin de 2 ha de pămînt, și anume un număr de 743 000, ceea ce reprezintă 22,9% din numărul total al agricultorilor cu mai puțin de 2 ha. În al doilea rînd, d-l Bulgakov și de data aceasta, cum îi este obiceiul, a *introdus denaturări în datele statistice citate*. Din nebăgare de seamă, el a luat din pagina anchetei germane din care citează („Stat.d.D.R.", 112 B., S.49*) cifra suprafeței agricole aflate în posesiunea agricultorilor *de sine stătători* care au și alte ocupații. Însă agricultorii ocupați în producția industrială (adică muncitorii salariați din industrie), care nu sînt agricultori de sine stătători, posedă *în total* 1,84% din suprafața agricolă. 791 000 de muncitori salariați au 1,84% din suprafața agricolă, în timp ce 25 000 de moșieri stăpînesc 24%. Un „amănunt" neînsemnat, nu-i așa?

www.dacoromanica.ro

concepţie „din trecut", vedeţi dv., le „făcea să piardă din vedere că proprietatea ţărănească nu este un instrument de exploatare, ci o condiţie pentru aplicarea muncii". Aşa se scrie istoria! În ce ne priveşte, nu ne putem abţine să spunem: denaturaţi, domnilor, dar mai cu măsură! Se ştie că acest domn Bulgakov a scris un „studiu" în două volume, de opt sute de pagini, şi plin de „citate" (despre a căror exactitate am vorbit nu o dată) culese dintr-o sumedenie de diferite anchete, descrieri, monografii etc., dar niciodată, *literalmente niciodată*, el n-a încercat măcar să vadă în ce raport se află ţăranii a căror proprietate este un instrument de exploatare, faţă de aceia a căror proprietate este „pur şi simplu" o condiţie pentru aplicarea muncii. *Absolut niciodată* n-a prezentat date sistematice (care, după cum am văzut, se află şi în izvoarele citate chiar de el) cu privire la tipul de gospodărie, nivelul de trai etc. al ţăranilor care angajează muncitori, al celor care nu angajează şi nu se angajează, al celor care se angajează ca muncitori. Dar nu numai atît. Noi am văzut cum, în sprijinul ideii „propăşirii gospodăriei ţărăneşti" (al gospodăriei ţărăneşti *în general!)*, el invocă fapte care se referă la Grossbauer-i, relatări care constată atît propăşirea unora cît şi pauperizarea, proletarizarea altora. El merge pînă acolo că vede, în general, o „asanare socială" (sic!) în formarea de „gospodării ţărăneşti temeinice" (II, 138; comp. concluzia generală de la pag. 456), ca şi cum o gospodărie ţărănească temeinică n-ar fi sinonimă cu o gospodărie ţărănească cu caracter lucrativ, cu o gospodărie burgheză! Singura lui încercare de a se descurca în această reţea de contradicţii o constituie următorul raţionament, care e şi mai încurcat: „Ţărănimea nu reprezintă, firește, o masă omogenă; lucrul acesta l-am arătat mai sus (probabil, în raţionamentele în legătură cu un amănunt atît de lipsit de importanţă cum este munca salariată a agricultorilor în industrie?); aici se dă o luptă continuă între tendinţele de diferenţiere şi cele de nivelare; dar sînt oare aceste deosebiri şi chiar contradicţii dintre diferite interese mai mari decît cele dintre diferitele pături ale clasei muncitoare, dintre muncitorii de la oraşe şi cei de la sate, dintre munca calificată şi cea necalificată, dintre trade-unionişti şi cei din afara organizaţiei sindicale?

www.dacoromanica.ro

Numai o completă ignorare a acestor deosebiri care există în sînul stării muncitoreşti (şi care îi fac pe unii cercetători să distingă de pe acum, alături de a patra stare socială, o a cincea) a permis ca clasa muncitoare, în aparenţă omogenă, să fie opusă ţărănimii, care este eterogenă" (288). Minunată şi profundă analiză! Să confunzi deosebirile dintre profesiuni cu cele dintre clase, să confunzi deosebirile în ce priveşte modul de trai cu situaţia diferită a claselor în întreaga structură a producţiei sociale, — ce poate ilustra mai concret completa lipsă de principialitate ştiinţifică a „criticii"* astăzi la modă şi tendinţa ei practică de a face să dispară însăşi noţiunea de „clasă", de a înlătura însăşi ideea luptei de clasă! Muncitorul agricol cîştigă 50 de copeici pe zi, ţăranul gospodar care angajează zileri — 1 rublă pe zi, muncitorul de fabrică din capitală — 2 ruble pe zi, iar micul patron de atelier din provincie — $1^1/_2$ ruble pe zi. Orice muncitor cît de cît conştient va înţelege, fără nici o greutate, căror clase aparţin reprezentanţii acestor „pături" diferite, prin ce orientare trebuie să se caracterizeze activitatea socială a acestor „pături". Dar pentru un reprezentant al ştiinţei universitare sau pentru un „critic" contemporan, aceasta este o mare filozofie, pe care ei nu pot cu nici un chip s-o înţeleagă.

VIII

DATELE GENERALE ALE STATISTICII AGRICOLE GERMANE PE ANII 1882 ŞI 1895. PROBLEMA GOSPODĂRIILOR MIJLOCII

După ce am analizat datele amănunţite cu privire la gospodăria ţărănească — care prezintă o deosebită importanţă pentru noi, fiindcă tocmai în problemele gospodăriei ţărăneşti se află astăzi centrul de greutate al problemei agrare —,

* Reamintim că această invocare a *pretinsei* omogeneităţi a clasei muncitoare este un argument frecvent al lui Ed. Bernstein şi al tuturor adepţilor lui. Iar în ce priveşte „diferenţierea", amintim că d-l Struve, în ale sale „Note critice", făcea aceste profunde reflexii: există diferenţiere, dar există şi nivelare; pentru un cercetător obiectiv aceste procese sînt de importanţă egală (aşa cum pentru istoricul obiectiv al lui Şcedrin era indiferent dacă Izeaslav a învins pe Iaroslav sau Iaroslav pe Izeaslav) [28]. Există o dezvoltare a economiei băneşti, dar există şi cotituri spre economia naturală. Există o dezvoltare a marii

www.dacoromanica.ro

vom trece la datele generale ale statisticii agricole germane şi vom verifica concluziile trase din ele de către „critici". Dăm aici, pe scurt, principalele rezultate ale recensămîntului din 1882 şi ale celui din 1895:

Grupuri de gospodării	Numărul gospodăriilor (în mii)		Suprafaţa agricolă (în mii ha)		Numărul relativ al gospodăriilor în %		Numărul relativ al suprafeţei în %		Creşterea sau scăderea absolută a numărului	
	1882	1895	1882	1895	1882	1895	1882	1895	Gosp.	Supraf.
Pînă la 2 ha	3 062	3 236	1 826	1 808	58,0	58,2	5,7	5,6	+ 174	— 18
2— 5 „	981	1 016	3 190	3 286	18,6	18,3	10,0	10,1	+ 35	+ 96
5— 20 „	927	999	9 158	9 722	17,6	18,0	28,7	29,9	+ 72	+ 564
20—100 „	281	282	9 908	9 870	5,3	5,1	31,1	30,3	+ 1	— 38
100 sau mai mult	25	25	7 787	7 832	0,5	0,4	24,5	24,1	± 0	+ 45
Total	5 276	5 558	31869	32518	100	100	100	100	+ 282	+ 649

Trei fenomene trebuie analizate în legătură cu acest tabel al schimbărilor, care este interpretat în mod diferit de marxişti şi de „critici": creşterea numerică a gospodăriilor celor mai mici, creşterea latifundiilor, adică a gospodăriilor care numără 1 000 sau mai multe hectare şi care sînt contopite, în scurtul nostru tabel, cu toate gospodăriile care au mai mult de 100 ha, şi, în sfîrşit, creşterea gospodăriilor ţărăneşti mijlocii (5—20 ha), fapt care sare cel mai mult în ochi şi provoacă cele mai multe discuţii.

Creşterea numerică a gospodăriilor celor mai mici dovedeşte o serioasă adîncire a mizeriei şi a procesului de proletarizare, deoarece covîrşitoarea majoritate a proprietarilor cu mai puţin de 2 ha nu pot să trăiască numai din agricultură şi recurg la mijloace de cîştig în afară, adică la muncă salariată. Sînt, firește, şi unele excepţii; acolo unde există

---

producţii industriale, dar există şi o dezvoltare a muncii capitaliste la domiciliu (Bulg., II, 88: „Hausindustrie (industria casnică. — *Nota trad.*) ... n-are încă de gînd să dispară în Germania"). Un om de ştiinţă „obiectiv" trebuie să adune cu sîrguinţă fapte, să constate „pe de o parte" şi „pe de altă parte", „să treacă (asemenea lui Wagner [1] al lui Goethe) de la o carte la alta, de la o filă la alta", fără nici o veleitate de a-şi forma o concepţie consecventă, o idee generală despre proces în ansamblul lui.

www.dacoromanica.ro

culturi speciale, unde se practică viticultura, cultura legumelor şi a plantelor tehnice destinate comerţului, îndeletniciri proprii gospodăriei de tip suburban în general etc., pot să fie şi agricultori de sine stătători (şi uneori nu chiar dintre cei mici) care posedă şi $1^1/_2$ ha. Dar, în ansamblul celor 3 000 000 de *gospodării*, aceste excepţii sînt cu totul neînsemnate. Că majoritatea acestor mici „agricultori" (care reprezintă aproape 3/5 din numărul total al gospodarilor) sînt *muncitori salariaţi* reiese cît se poate de limpede din datele statisticii germane cu privire la principalele ocupaţii ale agricultorilor din diferite grupuri. Dăm aici, într-o formă prescurtată, aceste date:

Grupuri de agricultori	Agricultori după îndeletnicirea lor principală (în %)					Dintre agricultorii de sine stătători au îndeletniciri auxiliare (în %)
	Îndeletnicire de sine stătătoare		Muncă dependentă	Alte îndeletniciri	Total	
	Agricultură	Comerţ etc.				
Pînă la 2 ha	17,4	22,5	50,3	9,8	100	26,1
2— 5 „	72,2	16,3	8,6	2,9	100	25,5
5— 20 „	90,8	7,0	1,1	1,1	100	15,5
20—100 „	96,2	2,5	0,2	1,1	100	8,8
100 sau mai mult	93,9	1,5	0,4	4,2	100	23,5
Total	45,0	17,5	31,1	6,4	100	20,1

De aici se vede că din numărul total al agricultorilor germani numai 45%, adică *mai puţin de jumătate*, sînt agricultori de sine stătători şi după îndeletnicirea lor *principală*. Dar şi dintre aceşti agricultori de sine stătători, *a cincea parte* (20,1%) mai au şi ocupaţii auxiliare. După îndeletnicirea lor principală, 17,5% dintre agricultori sînt negustori, meseriaşi, grădinari etc. („de sine stătători", care, adică, au în cadrul îndeletnicirii respective o situaţie de patron, iar nu de muncitor). *Aproape o treime* (31,1%) sînt muncitori salariaţi („dependenţi", în diverse ramuri ale agriculturii

www.dacoromanica.ro

şi industriei). 6,4% dintre agricultori au ca îndeletnicire principală o slujbă (militari, funcţionari etc.), sînt liber-profesionişti etc. Dar, din numărul agricultorilor care posedă pînă la 2 ha, *jumătate* sînt muncitori salariaţi; printre aceşti 3 200 000 de „gospodari", agricultorii „de sine stătători" reprezintă doar o mică minoritate, abia 17,4% din numărul lor total. Dar, şi dintre aceşti 17%, *a patra parte* (26,1%) au îndeletniciri *auxiliare*, adică sînt tot muncitori salariaţi nu după îndeletnicirea lor principală (cum sînt cei 50,3% de mai sus), ci după cea auxiliară. Pînă şi dintre agricultorii cu 2—5 ha, doar ceva mai mult de jumătate (546 000 din 1 016 000) sînt agricultori de sine stătători, fără nici o îndeletnicire auxiliară.

De aici se vede cît de greşit prezintă lucrurile d-l Bulgakov cînd, susţinînd (de altfel, în mod eronat, după cum am mai arătat) că are loc o creştere a numărului total al persoanelor care se ocupă în mod efectiv cu agricultura, explică acest lucru prin „creşterea gospodăriilor ţărăneşti de sine stătătoare, şi în primul rînd, după cum ştim, prin aceea a gospodăriilor ţărăneşti mijlocii pe seama celor mari" (II, 133). Dacă, în numărul total al gospodăriilor, cel mai mult a crescut procentul gospodăriilor ţărăneşti mijlocii (de la 17,6% la 18%, adică + 0,4%), asta încă nu înseamnă că creşterea populaţiei rurale poate fi explicată în primul rînd prin creşterea gospodăriilor ţărăneşti mijlocii. Pentru a răspunde la întrebarea care categorii au contribuit cel mai mult la creşterea numărului total al gospodarilor, noi dispunem de date concrete, care nu admit nici o altă interpretare: numărul total al gospodăriilor a sporit cu 282 000, din care acela al gospodăriilor cu mai puţin de 2 ha a sporit cu 174 000. Prin urmare, creşterea populaţiei rurale (dacă — şi în măsura în care — ea are loc) se explică prin sporirea numerică tocmai a gospodăriilor care nu sînt de sine stătătoare (deoarece gospodăriile care posedă o întindere de pămînt mai mică de 2 ha nu sînt, în majoritatea lor, de sine stătătoare). Această sporire se produce, în cea mai mare parte, pe seama gospodăriilor parcelare, a căror creştere înseamnă o adîncire a procesului de *proletarizare*. Nici sporirea (cu 35 000) a numărului gospodăriilor cu 2—5 ha n-avem dreptul s-o punem numai

www.dacoromanica.ro

pe seama gospodăriilor de *sine stătătoare*, deoarece şi în cazul gospodarilor din această categorie numai 546 000 din 1 016 000 sînt de sine stătători, fără o îndeletnicire auxiliară.

Trecînd la problema gospodăriilor mari, trebuie să relevăm, înainte de toate, următorul fapt caracteristic (şi foarte important pentru combaterea oricărei apologii): îmbinarea agriculturii cu alte îndeletniciri are o importanţă diferită şi de alt ordin la diferite grupuri de agricultori. Pentru cei cu gospodărie mică, ea înseamnă proletarizare, restrîngerea independenţei agricultorului, deoarece în cazul de faţă se îmbină cu agricultura o serie de îndeletniciri, ca munca salariată, micul meşteşug, comerţul etc. Pentru cei cu gospodărie mare, ea înseamnă fie o sporire a importanţei politice a marii proprietăţi funciare prin ocuparea unei funcţii în aparatul de stat, în armată etc., fie o îmbinare a agriculturii cu silvicultura şi cu prelucrarea industrială a produselor agricole. Or, acest din urmă fenomen, după cum se ştie, este unul dintre cele mai caracteristice indicii ale progresului *capitalist* în agricultură. Iată de ce putem constata că procentul celor care consideră agricultura „de sine stătătoare" drept îndeletnicirea lor principală (adică o practică în calitate de gospodari, iar nu de muncitori) creşte cu repeziciune, o dată cu creşterea suprafeţei gospodăriei (17—72—90—96%), dar scade la 93% în grupul gospodăriilor cu cîte 100 şi mai multe hectare: în acest grup, 4,2% din totalul gospodarilor consideră drept îndeletnicirea lor principală serviciul (categoria „altor ocupaţii"), 0,4% dintre ei consideră drept îndeletnicirea lor principală munca „dependentă" (aceştia nu sînt muncitori salariaţi, ci administratori, inspectori etc.; comp. „Stat. d.D.R.", 112 B., S. 49*). Vedem, de asemenea, că procentul agricultorilor de sine stătători care mai au şi alte îndeletniciri în afară scade destul de repede, o dată cu creşterea suprafeţei gospodăriei (26—25—15—9%), dar creşte considerabil la gospodarii cu 100 şi mai multe hectare (23%).

În ceea ce priveşte numărul gospodăriilor mari (de 100 sau > * ha) şi suprafaţa lor, datele prezentate mai sus indică o *scădere* a procentului lor în raport cu numărul total al

* — mai multe. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

gospodăriilor şi cu suprafaţa lor totală. Se pune întrebarea dacă se poate trage de aici concluzia, pe care se grăbeşte s-o tragă d-l Bulgakov, că gospodăria mare este înlăturată de cea ţărănească mică şi mijlocie? Noi credem că nu, şi mai credem că, prin răbufnirile sale irascibile împotriva lui Kautsky, în această chestiune d-l Bulgakov n-a dovedit altceva decît incapacitatea lui de a combate părerea acestuia în ce priveşte fondul problemei. În primul rînd, scăderea procentului de gospodării mari este cu totul neînsemnată (după numărul gospodăriilor, de la 0,47%la 0,45%, adică cu două sutimi de procent, iar în ce priveşte suprafaţa — de la 24,43% la 24,088%, adică cu 35 de sutimi de procent). Că acolo unde se practică agricultura intensivă este uneori *nevoie* să se reducă întrucîtva suprafaţa, că marii proprietari dau în arendă, în loturi mici, pămîntul situat departe de centrul moşiei pentru a-şi procura astfel muncitori, acestea sînt fenomene cunoscute de toată lumea. Noi am arătat mai sus cum autorul descrierii amănunţite a gospodăriilor mari şi mici din răsăritul Prusiei recunoaşte din capul locului că mica proprietate are rolul de auxiliar al celei mari şi cum el pledează cu toată stăruinţa în favoarea creării unei categorii de muncitori stabili. În al doilea rînd, nu poate fi nici vorbă de înlăturarea marilor gospodării de către cele mici, pentru simplul fapt că datele cu privire la *suprafaţa* gospodăriei, luate ca atare, nu sînt suficiente pentru a aprecia *proporţiile producţiei*. Dar că marile gospodării au făcut, în această privinţă, un foarte important pas înainte o dovedesc în mod incontestabil datele cu privire la folosirea maşinilor (vezi mai sus) şi la prelucrarea industrială a produselor agricole (aceste date le vom analiza în mod special mai jos, întrucît d-l Bulgakov interpretează extrem de greşit datele corespunzătoare ale statisticii germane). În al treilea rînd, în grupul gospodăriilor cu cîte 100 şi mai multe hectare se disting în mod deosebit *latifundiile*, gospodării cu cîte 1 000 şi > ha, al căror număr a sporit chiar cu un procent mai mare decît acela al gospodăriilor ţărăneşti mijlocii, şi anume de la 515 la 572, adică cu 11%, în timp ce numărul gospodăriilor mijlocii a sporit de la 926 000 la 998 000, adică cu 7,8%. Suprafaţa latifundiilor *a crescut* de la 708 000 ha la 802 000, adică cu 94 000 ha: în 1882 ea reprezenta 2,22%

www.dacoromanica.ro

din întreaga suprafață agricolă, iar pînă în 1895 acest procent a și urcat la 2,46. Obiecțiile neîntemeiate, în legătură cu această chestiune, care au fost ridicate de d-l Bulgakov împotriva lui Kautsky în revista „Nacealo" sînt acum completate în cartea sa cu următoarea generalizare, și mai puțin întemeiată: „Un indiciu al decăderii marilor gospodării — scrie el — este . . . creșterea latifundiilor, deși progresul agriculturii, care devine mai intensivă, trebuie să fie însoțit de fărîmițarea ei" (II, 126) — și d-l Bulgakov, fără să mai stea mult pe gînduri, vorbește pur și simplu de „degenerarea latifundiară" (!) a marii gospodării (II, 190, 363). Vedeți cu ce logică remarcabilă argumentează „savantul" nostru: *dat fiind că* reducerea suprafeței gospodăriei înseamnă *uneori*, cînd se trece la o agricultură mai intensivă, o creștere a producției, *rezultă* că creșterea numărului și a suprafeței latifundiilor trebuie, *în general*, să însemne decădere! Dar, dacă este atît de proastă logica, de ce să nu apelăm la ajutorul statisticii? Căci în izvorul pe care-l folosește d-l Bulgakov găsim o serie întreagă de date cu privire la gospodăria acestor latifundii. Citățm aici cîteva din aceste date: 572 de gospodării din cele mai mari aveau în 1895 o suprafață de 1 159 674 ha, dintre care 802 000 erau rezervate pentru agricultură, iar 298 000 erau acoperite cu păduri (o parte din acești posesori de latifundii sînt în special exploatatori forestieri, iar nu agricultori). Vite țin, în general, 97,9% din ei; vite de muncă — 97,7%; mașini folosesc 555 de proprietari, și la o gospodărie revine, după cum am văzut, *cel mai mare număr* de cazuri de folosire a diverselor mașini; plugul cu locomobilă era folosit de 81 de gospodării, adică de 14% din numărul latifundiilor. Ele au 148 678 de vite cornute, 55 591 de cai, 703 813 oi, 53 543 de porci. Dintre aceste gospodării, 16 sînt în combinație cu fabrici de zahăr, 228 cu fabrici de spirt, 6 cu fabrici de bere, 16 cu fabrici de amidon, 64 cu mori. Că agricultura a căpătat un caracter mai intensiv se poate vedea din faptul că 211 gospodării cultivă sfeclă (pe o suprafață de 26 000 ha), iar 302 cultivă cartofi pentru prelucrarea industrială. 21 din ele desfac lapte la oraș (de la 1 822 de vaci, ceea ce înseamnă că revin cîte 87 de vaci de fiecare gospodărie), iar 204 fac parte din cooperativele pentru industrializarea laptelui (cu un număr

www.dacoromanica.ro

de 18 273 de vaci, adică cîte 89 de fiecare gospodărie). Asta aduce mult a „degenerare latifundiară", nu-i aşa?

Să trecem acum la problema gospodăriilor ţărăneşti mijlocii (5—20 ha). Numărul lor, raportat la totalul gospodăriilor, a crescut de la 17,6% la 18,0% (+0,4%), iar dacă îl raportăm la suprafaţa totală — de la 28,7% la 29,9% (+1,2%). Şi, cum e şi firesc, tocmai aceste date sînt considerate drept principal atu de către tot felul de „nimicitori ai marxismului". D-l Bulgakov deduce de aici că are loc o „înlăturare a marii gospodării de către cea mică", că se manifestă o „tendinţă spre descentralizare" şi cîte şi mai cîte. Am arătat mai sus că tocmai în ceea ce priveşte „ţărănimea" sînt deosebit de inutilizabile datele globale şi pot să inducă în eroare, căci tocmai în acest domeniu procesul de formare a micilor gospodării cu caracter lucrativ şi „progresele" înregistrate de burghezia ţărănească pot să ascundă, mai mult ca orice, proletarizarea şi pauperizarea majorităţii. Şi dacă, în general, în ceea ce priveşte întreaga agricultură a Germaniei observăm, pe de o parte, o neîndoielnică dezvoltare a marii gospodării capitaliste (creşterea latifundiilor, folosirea în proporţii tot mai mari a maşinilor şi prelucrarea industrială pe scară mai largă a produselor agricole), iar pe de altă parte o intensificare şi mai neîndoielnică a proletarizării şi pauperizării (migraţia la oraşe, fărîmiţarea tot mai pronunţată a pămîntului, creşterea numărului de gospodării parcelare, folosirea în proporţii tot mai mari a muncii salariate auxiliare, înrăutăţirea alimentaţiei ţăranilor cu gospodărie mică etc.), ar fi pur şi simplu de necrezut şi imposibil ca acelaşi proces să nu se producă şi în sînul „ţărănimii". Dar şi datele amănunţite indică cît se poate de precis existenţa acestui proces, confirmînd ideea că, în cazul de faţă, simpla statistică a suprafeţelor este cu totul insuficientă. De aceea a avut perfectă dreptate Kautsky cînd, pornind de la datele oferite de tabloul general al dezvoltării capitaliste a agriculturii germane, a ajuns la concluzia că orice deducţie — scoasă din aceste date — în sensul victoriei micii gospodării asupra celei mari este lipsită de temei.

Dar există şi date concrete, şi în acelaşi timp cuprinzătoare, care dovedesc că creşterea numerică „a gospodăriilor

www.dacoromanica.ro

țărănești mijlocii" înseamnă *agravarea mizeriei*, iar nu creșterea belșugului și a bunăstării. Ne referim tocmai la datele cu privire la vitele de muncă, pe care d-l Bulgakov le-a folosit în chip atît de nefericit în revista „Nacealo", cît și în cartea sa. „Dacă mai e nevoie de vreo dovadă în această privință — scria el, referindu-se la afirmația sa despre propășirea gospodăriei mijlocii și decăderea celei mari —, atunci la criteriul cantității de forță de muncă se poate adăuga și acela al existenței vitelor de muncă. Iată un tabel cît se poate de elocvent în această privință"*:

	Numărul întreprinderilor care aveau vite pentru muncile cîmpului		Diferența
	1882	*1895*	
0— 2 ha	325 005	306 340	—18 665
2— 5 „	733 967	725 584	— 8 383
5— 20 „	894 696	925 103	+30 407
20—100 „	279 284	275 220	— 4 064
100 sau mai mult	24 845	24 485	— 360
Total.....	2 257 797	2 256 732	— 1 065

„Numărul gospodăriilor cu vite de muncă a scăzut atît în gospodăria mare cît și în cea mică, și a sporit numai în cea mijlocie" (revista „Nacealo" nr. 1, pag. 20).

Ar fi fost o scuză pentru d-l Bulgakov — care din datele cu privire la vitele de muncă a dedus *tocmai contrariul* de ceea ce indică aceste date — să-i fi scăpat o asemenea greșeală într-un articol de revistă, scris la repezeală, dar „rigorosul" nostru „om de știință" repetă aceeași greșeală și în „studiul" său (vol. II, pag. 127, unde, în afară de asta, cifrele + 30 407 și —360 sînt trecute pe seama numărului de vite, pe cîtă vreme ele reprezintă numărul gospodăriilor care au folosit vite de muncă; dar acesta este, firește, un amănunt lipsit de importanță).

Îl întrebăm pe „rigorosul" nostru „om de știință", care vorbește cu atîta curaj despre „regresul gospodăriei mari" (II, 127): ce importanță are sporirea cu 30 000 a numărului

* Reproducem în întregime tabelul prezentat de d-l Bulgakov, adăugînd numai cifrele totalizatoare, care la el lipsesc.

www.dacoromanica.ro

gospodăriilor ţărăneşti mijlocii care ţin vite de muncă, dacă *numărul total* al gospodăriilor ţărăneşti mijlocii a crescut cu 72 000 (II, 124)? Nu reiese de aici limpede că *procentul* gospodăriilor ţărăneşti mijlocii care au vite de muncă *a scăzut?* Şi dacă aşa stau lucrurile, n-ar trebui să vedem *care este procentul* gospodăriilor din diferitele grupuri care au ţinut vite de muncă în 1882 şi 1895, mai cu seamă că aceste date sînt citate în aceeaşi pagină şi în acelaşi tabel din care a luat d-l Bulgakov cifrele absolute („Stat. d.D.R.", 112 B., S. 31*)?

Iată aceste date:

	Procentul gospodăriilor cu vite de muncă		Diferenţa
	1882	*1895*	
0— 2 ha	10,61	9,46	—1,15
2— 5 „	74,79	71,39	—3,40
5— 20 „	96,56	92,62	—3,94
20—100 „	99,21	97,68	—1,53
100 sau mai mult.....	99,42	97,70	—1,72
Total	42,79	40,60	—2,19

Aşadar, numărul gospodăriilor care au vite de muncă a scăzut, *în general*, cu mai mult de 2%, această scădere *depăşind media* în gospodăriile mici şi mijlocii şi coborînd *sub medie* în cele mari*. În afară de aceasta, nu trebuie să uităm că „tocmai în gospodăriile mari, în locul forţei animale este adeseori folosită forţa mecanică sub forma a tot felul de maşini în general şi a celor cu aburi în special (pluguri cu locomobilă etc.)" („Stat. d.D.R.", 112 B., S. 32*). De aceea, dacă printre gospodăriile mari (cu cîte 100 şi mai multe ha) numărul celor cu vite de muncă a scăzut cu 360, în timp

* Cea mai mică scădere se constată în gospodăriile cele mai mici, dintre care numai o parte relativ neînsemnată au vite de muncă; vom vedea mai departe că tocmai aceste gospodării (şi *numai* ele) şi-au îmbunătăţit şi compoziţia efectivului vitelor de muncă, adică au început să ţină relativ mai mulţi cai şi boi şi relativ mai puţine vaci. Aceasta arată limpede, după cum au şi observat, pe bună dreptate, autorii anchetei germane (S. 32*), că proprietarii celor mai mici loturi ţin vite de muncă nu numai pentru agricultură, dar şi pentru „diferite munci pe la alţii". De aceea, în problema vitelor de muncă ar fi, în genere, greşit să se ţină seamă de gospodăriile parcelare, care se află în condiţii cu totul excepţionale.

www.dacoromanica.ro

ce numărul celor care foloseau pluguri cu locomobilă *a sporit cu 615* (de la 710 în 1882 la 1 325 în 1895), e limpede că, în general, gospodăriile mari nu numai că n-au avut de pierdut, dar au avut chiar de cîştigat. Ajungem, prin urmare, la concluzia că singurul grup de agricultori din Germania care şi-a *îmbunătăţit* în mod cert condiţiile de gospodărire (în ceea ce priveşte folosirea vitelor la munci agricole sau înlocuirea lor prin forţa aburilor) sînt *marii* proprietari cu cîte 100 şi > ha. În toate celelalte grupuri, condiţiile de gospodărire s-au înrăutăţit, şi *s-au înrăutăţit cel mai mult tocmai în grupul gospodăriilor ţărăneşti mijlocii*, în care scăderea procentului de gospodării cu vite de muncă *este cea mai mare*. Diferenţa dintre gospodăriile mari (100 şi > ha) şi cele mijlocii (5—20 ha) în ceea ce priveşte procentul gospodăriilor cu vite de muncă era înainte mai mică de trei unităţi (99,42—96,56), iar acum a trecut de cinci (97,70—92,62).

Această concluzie este considerabil întărită de datele cu privire la compoziţia efectivului vitelor de muncă. Cu cît gospodăria este mai mică, cu atît compoziţia acestui efectiv este mai proastă: cu atît se folosesc într-o măsură relativ mai redusă, la muncile cîmpului, caii şi boii şi într-o măsură mai mare *vacile*, care sînt mult mai slabe. Iată o serie de date care arată cum stăteau lucrurile, în această privinţă, în anii 1882 şi 1895:

La o sută de gospodării care aveau vite pentru muncile cîmpului erau folosite:

	Numai vaci			Vaci, precum şi cai şi boi		
	1882	*1895*		*1882*	*1895*	
0— 2 ha	83,74	82,10	−1,64	85,21	83,95	−1,26
2— 5 „	68,29	69,42	+1,13	72,95	74,93	+1,98
5— 20 „	18,49	20,30	+1,81	29,71	34,75	+5,04
20—100 „	0,25	0,28	+0,03	3,42	6,02	+2,60
100 sau mai mult.....	0,00	0,03	+0,03	0,25	1,40	+1,15
Total.....	41,61	41,82	+0,21	48,18	50,48	+2,30

Constatăm că s-a produs o înrăutăţire generală în compoziţia efectivului vitelor de muncă (gospodăriile parcelare,

www.dacoromanica.ro

pentru motivele arătate mai sus, nu intră la socoteală) şi *cea mai mare înrăutăţire* s-a înregistrat tocmai *în grupul gospodăriilor ţărăneşti mijlocii.* În acest grup, din numărul gospodăriilor cu vite de muncă *cel mai mult* a crescut procentul acelora care la muncile cîmpului sînt nevoite să folosească *şi vaci*, precum şi al acelora care pot folosi *numai vaci.* În prezent, mai mult de 1/3 din numărul gospodăriilor ţărăneşti mijlocii care au vite de muncă sînt nevoite să folosească la muncile cîmpului vaci (ceea ce, în mod firesc, duce la înrăutăţirea arăturii şi, prin urmare, la micşorarea recoltelor şi la scăderea producţiei de lapte a vacilor), — şi mai mult de 1/5 pot folosi la muncile cîmpului numai vaci.

Dacă luăm numărul vitelor folosite la muncile cîmpului, putem constata în toate grupurile (cu excepţia gospodăriilor parcelare) o creştere a numărului de vaci. Iar în numărul cailor şi boilor s-au produs următoarele schimbări:

Numărul (în mii) de cai şi boi folosiţi la muncile cîmpului

	1882	*1895*	Diferenţa
0— 2 ha	62,9	69,4	+ 6,5
2— 5 „	308,3	302,3	— 6,0
5— 20 „	1 437,4	1 430,5	— 6,9
20—100 „	1 168,5	1 155,4	—13,1
100 sau mai mult.....	650,5	695,2	+44,7
Total	3 627,6	3 652,8	+25,2

Cu excepţia gospodăriilor parcelare, *numai* la marii proprietari se observă o creştere a numărului de vite de muncă propriu-zise.

Prin urmare, concluzia generală cu privire la schimbarea condiţiilor în care s-au aflat gospodăriile sub raportul forţei animale şi mecanice folosite la muncile cîmpului este următoarea: s-a produs o *îmbunătăţire* numai la marii proprietari şi o înrăutăţire la ceilalţi, *cea mai mare* înrăutăţire fiind înregistrată de *gospodăriile ţărăneşti mijlocii.*

Datele referitoare la anul 1895 ne permit, mai departe, să împărţim întregul grup de gospodării ţărăneşti mijlocii în două subgrupuri: cele cu 5—10 ha şi cele cu 10—20 ha. După cum era şi de aşteptat, în primul subgrup (mult mai

www.dacoromanica.ro

mare ca număr de gospodării) condițiile în care se află gospodăria în ceea ce privește folosirea vitelor de muncă sînt incomparabil mai proaste. Din cei 606 000 de posesori a 5—10 ha au vite de muncă 90,5% (din cei 393 000 care au cîte 10—20 ha — 95,8%), iar dintre aceștia folosesc vaci la muncile cîmpului — 46,3% (17,9% din grupul celor cu 10—20 ha); folosesc numai vaci — 41,3% (4,2% din grupul celor cu 10—20 ha). Și de aici reiese că din 1882 și pînă în 1895 tocmai grupul acesta, al celor cu 5—10 ha, care se află în condiții deosebit de proaste în ce privește folosirea vitelor de muncă, *a crescut cel mai mult* atît ca număr de gospodării cît și ca suprafață. Iată datele respective:

Raportul procentual față de

	numărul total al gospodăriilor		întreaga suprafață		întreaga suprafață agricolă	
	1882	*1895*	*1882*	*1895*	*1882*	*1895*
5—10 ha	10,50	10,90 +0,40	11,90	12,37 +0,47	12,26	13,02 +0,76
10—20 „	7,06	7,07 +0,01	16,70	16,59—0,11	16,48	16,88 +0,40

În grupul gospodăriilor cu 10—20 ha, creșterea numerică este cu totul infimă; partea care revine acestei întregi suprafețe a scăzut chiar, iar partea suprafeței agricole a crescut într-o măsură mult mai mică decît în grupul gospodăriilor cu 5—10 ha. Prin urmare, creșterea gospodăriilor țărănești mijlocii are loc mai ales (iar în parte chiar exclusiv) pe seama grupului de gospodării cu 5—10 ha, adică a grupului în care condițiile de gospodărire, în ceea ce privește folosirea vitelor de muncă, sînt deosebit de proaste.

Se vede, prin urmare, că statistica stabilește în mod incontestabil adevărata semnificație a faimoasei creșteri a gospodăriilor țărănești mijlocii: aici nu avem de-a face cu o creștere a bunăstării, *ci cu o adîncire a mizeriei*, aici nu se constată un progres al micii agriculturi, ci o *decădere a ei*. Dacă în grupul gospodăriilor țărănești mijlocii condițiile de gospodărire s-au înrăutățit *cel mai mult*, ele fiind nevoite să sporească mai mult decît toate celelalte numărul vacilor folosite la muncile cîmpului, atunci sîntem nu numai îndreptățiți, dar chiar obligați ca, pornind de la acest singur aspect al gospodăriei (care este unul dintre cele mai importante

www.dacoromanica.ro

aspecte ale gospodăriei, în general), să tragem o concluzie asupra tuturor celorlalte aspecte. Dacă a crescut numărul gospodăriilor fără cai (ca să folosim un termen care e cunoscut cititorului rus şi care e perfect aplicabil la cazul de faţă)*, dacă s-a înrăutăţit compoziţia efectivului vitelor de muncă, atunci nu încape îndoială că s-a înrăutăţit şi întreţinerea lor în general, s-a înrăutăţit lucrarea pămîntului, s-au înrăutăţit alimentaţia şi condiţiile de viaţă ale agricultorului, deoarece în gospodăria ţărănească, după cum se ştie, cu cît vitele sînt întreţinute mai prost şi lucrează mai din greu, cu atît omul trăieşte şi el mai prost şi munceşte mai din greu, şi viceversa. Concluziile trase de noi mai înainte din amănunţitul studiu al lui Klawki sînt pe deplin confirmate de numeroasele date cu privire la toate micile gospodării ţărăneşti din Germania.

IX

GOSPODĂRIILE CRESCĂTOARE DE VITE DE LAPTE ŞI ASOCIAŢIILE AGRICOLE ÎN GERMANIA. POPULAŢIA RURALĂ A GERMANIEI DUPĂ SITUAŢIA EI ÎN GOSPODĂRIE

Am analizat atît de amănunţit datele cu privire la vitele de muncă, pentru că acestea sînt singurele date (în afară de cele privitoare la maşini, de care ne-am ocupat mai sus) care ne permit, ca să spunem aşa, să aruncăm o privire înăuntrul gospodăriei, asupra utilajului ei, a organizării ei. Toate celelalte date — cu privire la suprafaţa de pămînt (pe care le-am prezentat deja), la numărul vitelor (pe care le vom prezenta îndată) — înfăţişează gospodăria numai sub aspectul ei exterior, stabilind un raport de egalitate între ceea ce în mod vădit nu este egal, deoarece felul cum se lucrează pămîntul şi, prin urmare, productivitatea lui, calitatea vitelor şi productivitatea lor diferă de la o gospodărie la alta. Oricît de cunoscută este existenţa acestei deosebiri, în calculele statistice generale ea este, de obicei, dată uitării, şi numai datele cu privire la maşini şi la vitele de muncă oferă o oarecare posibilitate de a ţine seama de această

* Este vorba de forma adjectivală a expresiei „fără cai" — bezloşadnie, care e rar folosită în limba rusă. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

deosebire și arată cui îi este favorabilă (în general) această deosebire. Dacă gospodăriile mari folosesc într-o măsură mai însemnată mașinile deosebit de complexe și de scumpe — singurele pe care le înregistrează statistica —, este limpede că, în aceste gospodării, și celelalte unelte, pe care statistica nu le ia în considerație (plugurile, grapele, căruțele etc.), sînt, toate, de calitate mai bună, sînt mai complet reprezentate în fiecare gospodărie și (datorită marii întinderi a gospodăriei) sînt folosite mai din plin. Același lucru se poate spune și despre inventarul viu. Micul gospodar este în mod inevitabil nevoit să opună acestor avantaje sîrguința sa și spiritul său de economie (căci el nu dispune de alte arme în lupta sa pentru existență), și de aceea în societatea capitalistă aceste însușiri nu constituie o caracteristică întîmplătoare a micului țăran, ci una permanentă și inevitabilă. Economistul burghez (și „criticul" contemporan, care și în această chestiune, ca și în toate celelalte, se tîrîie în coada lui) dă acestor însușiri denumirea de virtute a spiritului de economie, a cumpătării etc. (comp. Hecht și Bulgakov) și le consideră ca un merit al țăranului. Socialistul numește toate astea muncă excesivă (Ueberarbeit) și consum insuficient (Unterkonsumption) și învinuiește de această situație capitalismul, căutînd să deschidă ochii țăranului asupra întregii falsități a predicilor maniloviste, care ridică oropsirea socială la rangul de virtute și caută astfel s-o eternizeze.

Să trecem acum la datele în legătură cu repartizarea animalelor între diferitele grupuri de agricultori germani în anii 1882 și în 1895. Iată care sînt principalele rezultate ale acestor date:

Cifre comparative

	Totalul animalelor (după valoare)			Vite cornute			Porci		
	1882	*1895*	±	*1882*	*1895*	±	*1882*	*1895*	±
0— 2 ha	9,3	9,4	+0,1	10,5	8,3	—2,2	24,7	25,6	+0,9
2— 5 ha	13,1	13,5	+0,4	16,9	16,4	—0,5	17,6	17,2	—0,4
5— 20 ha	33,3	34,2	+0,9	35,7	36,5	+0,8	31,4	31,1	—0,3
20—100 ha	29,5	28,8	—0,7	27,0	27,3	+0,3	20,6	19,6	—1,0
100 sau mai mult	14,8	14,1	—0,7	9,9	11,5	+1,6	5,7	6,5	+0,8
Total	100	100	—	100	100	—	100	100	—

www.dacoromanica.ro

Așadar, numărul animalelor din gospodăriile mari în raport cu numărul total al animalelor a scăzut, iar acela al animalelor din gospodăriile țărănești mijlocii a crescut cel mai mult. Noi vorbim de numărul total al animalelor, deși datele se referă la valoare, și aceasta pentru că ipoteza statisticienilor că animalele din diferite grupuri au o valoare egală este evident falsă. Datele cu privire la valoare, dînd posibilitatea de a aduna diferite categorii de vite (la aceleași rezultate s-ar ajunge și prin evaluarea tuturor animalelor în animale mari, dar acest lucru ne-ar cere noi calcule, fără a duce la o schimbare cît de cît esențială a concluziilor), indică tocmai o repartizare a întregului inventar viu după număr, iar nu după valoarea reală. Dat fiind că în gospodăriile mari animalele sînt de calitate mai bună decît în cele mici, iar calitatea lor se îmbunătățește, probabil, mai repede (judecînd după îmbunătățirea inventarului mort), aceste date prezintă în proporție considerabil micșorată superioritatea reală a marii gospodării.

În ceea ce privește diferitele categorii de animale, trebuie observat că scăderea lor procentuală în gospodăriile mari se datorește pe de-a-ntregul decăderii creșterii oilor în scop comercial: numărul oilor a scăzut, în anii 1882—1895, de la 21 100 000 la 12 600 000, adică cu 8 500 000, din care 7 000 000 aparțineau gospodăriilor cu 20 și mai multe hectare. În Germania, după cum se știe, din ramurile în plină dezvoltare ale creșterii animalelor în scop comercial face parte în special creșterea lor pentru producția de lapte și de carne. De aceea noi am luat datele privitoare la vite cornute și porci, constatînd totodată că în ambele aceste ramuri *cel mai mare* pas înainte l-a făcut marea gospodărie (100 și > ha): procentul vitelor cornute și al porcilor din această gospodărie față de numărul lor total a crescut cel mai mult. Acest fapt atrage cu atît mai mult atenția cu cît proporțiile gospodăriilor crescătoare de animale sînt, de obicei, mai mici decît ale celor agricole, și de aceea era de așteptat ca nu marile gospodării capitaliste, ci cele capitaliste mijlocii să se dezvolte mai repede. Concluzia generală (în ceea ce privește numărul, iar nu calitatea animalelor) trebuie

www.dacoromanica.ro

să fie următoarea: proprietarii marilor gospodării au avut cel mai mult de pierdut de pe urma decăderii rapide a creşterii oilor în scop comercial, şi această pierdere ei n-au recuperat-o, ci doar au redus-o printr-o sporire considerabilă (faţă de gospodăriile mici şi mijlocii) a creşterii vitelor cornute şi a porcilor.

Vorbind de creşterea vitelor pentru producţia de lapte, nu putem trece peste datele extrem de instructive şi, după cît ştim, încă nefolosite în legătură cu această problemă de care dispune statistica germană. Dar aceasta se referă la problema generală a îmbinării agriculturii cu prelucrarea industrială a produselor agricole, şi este necesar să ne oprim asupra acestei probleme, întrucît d-l Bulgakov se pretează din nou la o extraordinară denaturare a faptelor. După cum se ştie, îmbinarea prelucrării industriale a produselor agricole cu agricultura constituie unul din indiciile cele mai concludente ale progresului specific capitalist în agricultură. Într-un articol al său apărut în revista „Nacealo", d-l Bulgakov spunea: „După părerea mea, importanţa acestei îmbinări este exagerată în cel mai înalt grad de Kautsky: dacă luăm datele statisticii, vedem că suprafaţa de pămînt care se află legată în felul acesta de industrie este cu totul infimă" (nr. 3, pag. 32). Un argument foarte şubred, deoarece d-l Bulgakov nu se încumetă să conteste caracterul progresist din punct de vedere tehnic al acestei îmbinări; cît despre chestiunea principală — dacă purtătoarea acestui progres este marea sau mica producţie —, el o ocoleşte pur şi simplu. Şi fiindcă statistica dă un răspuns cît se poate de precis la această întrebare, d-l Bulgakov în cartea sa recurge... sit venia verbo!...* la şiretlicuri. El arată care e procentul gospodăriilor (al tuturor în general, iar nu pe grupuri!) îmbinate cu prelucrarea industrială a diferitelor produse agricole şi face observaţia: „Nu trebuie să se creadă că ele sînt îmbinate îndeosebi cu gospodăriile mari" (II, 116). Ba dimpotrivă, stimabile domn profesor: tocmai asta trebuie să se creadă, şi tabelul dumitale (în care *nu* se arată care e

* — scuzaţi expresia! — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

procentul gospodăriilor îmbinate cu prelucrarea industrială a produselor agricole faţă de numărul total al gospodăriilor din grupul *dat)* nu face decît să inducă în eroare pe cititorul neavizat sau neatent. Citãm laolaltă (pentru a nu încărca paginile cu cifre) numărul gospodăriilor îmbinate cu fabricile de zahăr, de spirt, de amidon, de bere şi cu morile (această sumă exprimă, prin urmare, numărul *cazurilor* de îmbinare a gospodăriilor agricole cu prelucrarea industrială a produselor agricole) şi obţinem următorul tablou:

	Numărul total al gospodăriilor	Numărul cazurilor de îmbinare cu prelucrarea industrială a produselor	%
0— 2 ha	3 236 367	11 364	0,35
2— 5 „	1 016 318	13 542	1,33
5— 20 „	998 804	25 879	2,59
20—100 „	281 767	8 273	2,97
100 sau mai mult	25 061	4 006	15,98
Total	5 558 317	63 064	1,14
Gospodăriile cu 1 000 şi mai multe ha ..	572	330	57,69

Aşadar, procentul gospodăriilor îmbinate cu prelucrarea industrială a produselor agricole este infim în mica gospodărie şi atinge proporţii însemnate numai în marea gospodărie (şi proporţii imense la latifundii, dintre care *mai bine de jumătate* se folosesc de avantajele acestei îmbinări). Confruntînd acest fapt cu datele de mai sus, referitoare la maşini şi la vitele de muncă, cititorul îşi va da seama de întreaga absurditate pretenţioasă a afirmaţiilor sentenţioase ale d-lui Bulgakov despre „iluzia" marxiştilor „conservatori" care cred „că marea gospodărie este purtătoarea progresului economic, iar cea mică — a regresului" (II, 260).

„Cea mai mare parte din această cantitate (de sfeclă de zahăr şi de cartofi pentru fabricarea spirtului) — adaugă d-l Bulgakov — era produsă în micile gospodării".

www.dacoromanica.ro

Ba dimpotrivă: *tocmai în cele mari:*

	Numărul gospodăriilor care seamănă sfeclă de zahăr	în % față de numărul total al gospodăriilor	Suprafața cultivată cu sfeclă, în hectare	în %	Numărul gospodăriilor care au semănat cartofi în vederea prelucrării industriale	în % față de numărul total al gospodăriilor
0— 2 ha	10 781	0,33	3 781	1,0	565	0,01
2— 5 „	21 413	2,10	12 693	3,2	947	0,09
5— 20 „	47 145	4,72	48 213	12,1	3 023	0,30
20—100 „	26 643	9,45	97 782	24,7	4 293	1,52
100 sau mai mult	7 262	28,98	233 820	59,0	5 195	20,72
Total	113 244	2,03	396 289	100	14 023	0,25
Gospodării cu 1 000 și mai multe ha....	211	36,88	26 127	—	302	52,79

Prin urmare, și de aici reiese că procentul gospodăriilor care seamănă sfeclă și cartofi pentru necesitățile industriei este cu totul infim în micile gospodării, apreciabil în cele mari și foarte ridicat în latifundii. Cea mai mare parte din cantitatea de sfeclă — 83,7%, dacă ținem seama de suprafața cultivată — este produsă în gospodăriile mari*.

D-l Bulgakov nu este de loc edificat nici asupra „părții care revine marilor gospodării" în cadrul gospodăriilor producătoare de produse lactate (II, 117); or, această ramură a creșterii animalelor în scop comercial face parte din acelea care se dezvoltă deosebit de repede în întreaga Europă și constituie totodată unul din indiciile progresului agriculturii.

* Afirmațiile atît de ... nereușite ale d-lui Bulgakov în legătură cu prelucrarea industrială a produselor sînt atît de ciudate, încît, fără să vrem, ne întrebăm dacă această nereușită nu se datorește faptului că dînsul a transcris tabelele din ancheta germană *fără să observe* că în aceste tabele procentul gospodăriilor îmbinate cu prelucrarea industrială a produselor agricole *nu este de loc* raportat *la numărul total al gospodăriilor din grupul respectiv*. Pe de o parte, este greu de admis, în „studiul" unui om de știință atît de riguros, o serie întreagă de scăpări (alături de o serie de concluzii înfatuate). Pe de altă parte, identitatea dintre tabelele d-lui Bulgakov și cele ale anchetei (S. 40* și 41*) este neîndoielnică. Ah, acești „oameni de știință atît de riguroși"!

www.dacoromanica.ro

Iată datele cu privire la gospodăriile care vînd lapte şi produse lactate la oraşe:

	Numărul gospodăriilor de acest fel	în % faţă de total*	în % faţă de numărul total al gospodăriilor din grupă	Numărul vacilor de care dispun	în % faţă de total la o gospodărie	La o gospodărie revin vaci
0— 2 ha	8 998	21,46	0,3	25 028	11,59	2,8
2— 5 „	11 049	26,35	1,1	30 275	14,03	2,7
5— 20 „	15 344	36,59	1,5	70 916	32,85	4,6
20—100 „	5 676	13,54	2,0	58 439	27,07	10,3
100 sau mai mult	863	2,06	3,4	31 213	14,46	36,1
Total	41 930	100,0	0,8	215 871	100	5,1
Gospodării cu 1 000 sau mai multe ha	21	—	3,7	1 822	—	87,0

Aşadar, gospodăriile mari deţin şi aici primul loc: procentul agricultorilor care fac comerţ cu lapte şi cu produse lactate este cu atît mai ridicat cu cît gospodăria este mai mare, iar în latifundii el este cel mai ridicat („degenerare latifundiară"). Bunăoară, în comparaţie cu gospodăriile ţărăneşti mijlocii (5—20 ha), gospodăriile mari (100 şi > ha) desfac pe piaţă, la oraşe, de două ori şi ceva mai mult lapte (3,4% faţă de 1,5%).

Că gospodăriile mari (ca suprafaţă de pămînt) se îndeletnicesc şi cu producţia, în mari proporţii, a laptelui şi a produselor lactate se vede din datele privitoare la numărul vacilor care revin de fiecare proprietar; acest număr atinge cifra de 36 în gospodăriile cu 100 şi > ha şi chiar de 87 în latifundii. În general, în gospodăriile cu caracter vădit capitalist (20 şi > ha) sînt concentrate 41,5% din numărul total al vacilor al căror lapte este desfăcut la oraş, deşi aceste gospodării reprezintă un procent infim faţă de totalul gospodăriilor (5,52%) şi un procent destul de redus faţă de numărul gospodăriilor care desfac lapte pe piaţă, la oraş (15,6%). Prin urmare, tocmai progresul gospodăriei capitaliste şi concentrarea capitalistă în ramura respectivă a creşterii vitelor în scop comercial nu pot fi puse la îndoială.

* Reproducem această coloană pentru ca cititorul să-şi facă o idee clară despre procedeele d-lui Bulgakov, care în sprijinul concluziilor sale citează numai cifrele din această coloană (extrasă din datele anchetei)!

www.dacoromanica.ro

Dar concentrarea producției de lapte și de produse lactate este departe de a fi complet caracterizată prin datele cu privire la gospodăriile grupate după mărimea suprafețelor. Se înțelege și apriori că pot și trebuie să existe gospodării cu o suprafață egală, dar cu un număr diferit de vite în general și de vite de lapte în special. Să comparăm, în primul rînd, repartizarea pe gospodării a *tuturor* vitelor cornute și a întregului număr de vaci al căror lapte este vîndut la oraș.

	Procentul		
	tuturor vitelor cornute	vacilor al căror lapte este vîndut la oraș	Diferența
0— 2 ha	8,3	11,6	+3,3
2— 5 „	16,4	14,0	—2,4
5— 20 „	36,5	32,8	—3,7
20—100 „	27,3	27,1	—0,2
100 sau mai mult	11,5	14,5	+3,0
Total	100,0	100	

Constatăm, astfel, încă o dată că situația *cea mai proastă* o au tocmai gospodăriile *țărănești mijlocii:* din totalul vitelor cornute de care dispune, acest grup folosește cel mai mic procent pentru desfacerea laptelui la oraș (adică pentru ramura cea mai rentabilă: producția de lapte și de produse lactate). Gospodăriile mari, dimpotrivă, se află într-o situație foarte avantajoasă, folosind pentru desfacerea laptelui la oraș o parte destul de însemnată din totalul vitelor cornute de care dispune*. Dar și mai avantajoasă este situația gospodăriilor celor mai mici, care folosesc *cea mai mare* parte din totalul vitelor cornute de care dispun pentru desfacerea laptelui la oraș. Prin urmare, în aceste gospodării capătă dezvoltare fermele speciale „de lapte și produse lactate", în care agricultura este împinsă pe al doilea plan sau chiar lipsește cu desăvîrșire (în acest grup, din cele

* Această diferență nu poate fi explicată prin procentul inegal al boilor în raport cu numărul total al vitelor cornute, deoarece într-o gospodărie mare procentul boilor (cel puțin al celor folosiți la muncile cîmpului) față de numărul total al vitelor cornute este mai ridicat decît într-o gospodărie țărănească mijlocie.

www.dacoromanica.ro

8 998 de gospodării care vînd lapte la oraş, 471 nu dispun de nici un fel de suprafaţă agricolă, şi aceste gospodării au 5 344 de vaci, adică, în medie, cîte 11,3 vaci). Obţinem date interesante cu privire la concentrarea producţiei de lapte şi produse lactate în cadrul grupurilor cu suprafaţă agricolă egală dacă vom separa, cu ajutorul datelor statisticii germane, gospodăriile cu 1 şi 2 vaci.

Gospodăriile care vînd produse lactate la oraş

	Numărul gospodăriilor	Dintre care: cu 1 vacă	cu 2 vaci	Cu 3 şi mai multe vaci	La acestea din urmă, vaci	Sau de o gospodărie	Total vaci
0—50 ari	1 944	722	372	850	9 789	11,5	11 255
50 ari—2 ha	7 054	3 302	2 552	1200	5 367	4,5	13 773
0—2 ha	8 998	4 024	2 924	2 050	15 156	7,4	25 028
2—5 „	11 049	1 862	4 497	4 690	19 419	4,3	30 275

În cadrul gospodăriilor cu o suprafaţă agricolă cu totul neînsemnată (0—1/2 ha) constatăm că există o mare concentrare a producţiei de lapte şi de produse lactate: în mai puţin de jumătate din numărul acestor gospodării (850 din 1 944) se află concentrate aproape 9/10 din numărul total al vacilor din acest grup (9 789 din 11 255), ceea ce revine, în medie, 11,5 vaci de fiecare. Aici nu mai avem în nici un caz de-a face cu „mici" gospodari, ci cu nişte proprietari al căror rulaj atinge, probabil (mai ales în vecinătatea marilor oraşe), cîteva mii de mărci anual şi care cu anevoie se pot lipsi de muncitori salariaţi. Creşterea rapidă a oraşelor face să sporească necontenit numărul acestor „fermieri producători de produse lactate", şi întotdeauna se vor găsi, firește, oameni de teapa lui Hecht, David, Hertz şi Cernov care să-i consoleze pe numeroşii mici ţărani striviţi de mizerie, oferindu-le exemplul unora dintre confraţii lor care „au ajuns în rîndul oamenilor" mulţumită creşterii vitelor producătoare de lapte, cultivării tutunului etc.

În ce priveşte grupul gospodăriilor cu 1/2—2 ha, constatăm că în mai puţin de 1/5 din totalul lor (1 200 din 7 054) sînt concentrate peste 2/5 din numărul vacilor (5 367 din 13 773); în grupul gospodăriilor cu 2—5 ha, în mai puţin de jumătate din numărul lor (4 690 din 11 049) sînt concen-

www.dacoromanica.ro

trate peste 3/5 din numărul vacilor (19 419 din 30 275) etc. Din păcate, statistica germană nu ne dă posibilitatea să separăm grupurile cu un număr mai mare de vaci*. Dar și datele citate de noi confirmă pe deplin concluzia generală că, *în realitate, concentrarea agriculturii capitaliste este mult mai puternică* decît s-ar crede judecînd numai după datele oferite de statistica suprafețelor. Această statistică grupează laolaltă gospodăriile mici — atît în ceea ce privește suprafața cît și în ceea ce privește proporțiile producției de cereale — cu gospodăriile mari — în ceea ce privește proporțiile creșterii vitelor pentru lapte sau carne, ale viticulturii, ale culturii tutunului, ale legumiculturii etc. Desigur, față de producția de cereale, toate aceste ramuri se situează în mod categoric pe planul al doilea, și anumite concluzii trase pe baza a *numeroase* cazuri își păstrează întreaga lor valabilitate, chiar dacă se întemeiază pe date referitoare la suprafață. Dar, în primul rînd, unele din ramurile speciale ale agriculturii cu caracter comercial se dezvoltă deosebit de repede tocmai în Europa, și ele sînt deosebit de caracteristice pentru pro-

* Mai precis, *prelucrarea* datelor statisticii germane nu ne dă această posibilitate, deoarece autorii anchetei au dispus de informații cu privire la fiecare gospodărie în parte (după răspunsurile date de agricultori la chestionarele ce le-au fost trimise). În treacăt trebuie spus că această culegere de date cu privire la fiecare gospodărie în parte face ca statistica agricolă germană să se deosebească în mod favorabil de cea franceză și, pe cît se pare, și de cea engleză etc. Un asemenea sistem dă posibilitatea de a grupa gospodăriile de tipuri diferite nu numai după întinderea suprafeței, dar și după proporțiile pe care le-a căpătat, bunăoară, producția de lapte și de produse lactate, după extinderea căpătată de folosirea mașinilor, după gradul de dezvoltare a prelucrării industriale a produselor agricole etc. Pentru aceasta e nevoie numai de o prelucrare mai minuțioasă a datelor statistice, și anume: în primul rînd, gruparea gospodăriilor nu după un singur criteriu (suprafața cultivată), ci după mai multe (numărul mașinilor și al vitelor, suprafața culturilor speciale etc.), iar în al doilea rînd de combinarea diverselor grupări, adică de împărțirea fiecărui grup, în care s-a ținut seama, bunăoară, de suprafață, în subgrupuri în care se ia în considerare numărul vitelor etc. Drept model în această privință ar putea și ar trebui să servească statistica zemstvelor ruse[94] în legătură cu gospodăriile țărănești. Pe cît de superioară este statistica oficială germană celei *oficiale* rusești prin amploarea și plenitudinea, uniformitatea și exactitatea datelor, prin rapiditatea cu care au fost prelucrate și publicate, pe atît de superioară este statistica *zemstvelor* noastre față de anchetele și cercetările parțiale europene, prin remarcabila amploare a diferitelor date și prin prelucrarea lor detaliată. Statistica zemstvelor ruse a introdus de multă vreme atît cercetarea pe gospodării cît și diversele tabele pe grupuri și tabelele combinate de care am vorbit mai înainte. Cunoașterea mai îndeaproape a statisticii zemstvelor noastre de către europeni ar da, probabil, un puternic impuls progresului statisticii sociale în general.

www.dacoromanica.ro

cesul ei de evoluţie *capitalistă*, iar în al doilea rînd împrejurarea pe care am menţionat-o este mereu trecută cu vederea atunci cînd se fac referiri la exemple sau regiuni izolate, şi aici se deschide un cîmp larg pentru apologia mic-burgheză, ale cărei modele ne-au fost date de Hecht, David, Hertz şi Cernov. Ei s-au referit la cultivatorii de tutun, care, judecînd după suprafaţa totală a gospodăriei lor, sînt „echte und rechte Kleinbauern"*; dar, dacă avem în vedere întinderea terenurilor cultivate cu tutun, ei nu sînt de loc „mici" gospodari, şi dacă luăm datele care se referă în mod special la cultura tutunului, constatăm că există şi aici o concentrare capitalistă. De pildă, în 1898, în întreaga Germanie au fost înregistraţi 139 000 de cultivatori de tutun, care dispuneau de o suprafaţă de 17 600 ha cultivată cu tutun, dar, dintre aceşti 139 000 de cultivatori, 88 000, adică 63%, posedau laolaltă nu mai mult de 3 300 ha, adică abia 1/5 din totalul terenurilor cultivate cu tutun; celelalte 4/5 se aflau în mîinile a 37% din numărul gospodarilor**.

La fel stau lucrurile şi cu viticultura. În general, suprafaţa unei vii „medii", de pildă în Germania, este foarte redusă: 0,36 ha (344 850 de gospodari şi 126 109 ha de vie). Dar repartizarea suprafeţei pe viticultori este de aşa natură, încît 49% din ei (care au pînă la 20 de ari de vie) posedă numai 13% din totalul viilor, 30% din gospodari — cei „mijlocii" (cu 20—50 de ari) — posedă 26%, iar 20% — cei cu vii mari (1/2 ha şi mai mult) — deţin 61% din tota-

* — „adevăraţi mici ţărani". — *Nota trad.*

** „Die deutsche Volkswirtschaft am Schlusse des 19 Jrhd." Brl. 1900, S. 60 („Economia naţională germană la sfîrşitul secolului al XIX-lea", Berlin, 1900, pag. 60. — *Nota trad.)*; aceasta potrivit datelor cu totul aproximative ale statisticii fiscale. Pentru Rusia noi dispunem de asemenea date cu privire la repartizarea culturii tutunului pe trei judeţe din gubernia Poltava: din cele 25 089 de gospodării ţărăneşti care cultivă tutun, 3 015 (adică mai puţin de 1/8) deţin 74 565 din cele 146 774 de deseatine de culturi de cereale, adică mai mult de jumătate, şi 3 239 de deseatine de culturi de tutun din cele 6 844 existente, adică aproape jumătate. Dar o grupare a acestor gospodării după întinderea plantaţiilor de tutun ne arată că 324 de gospodării (din 25 089) au cîte 2 şi mai multe deseatine de culturi de tutun, în total 2 360 de deseatine din 6 844. Aceştia sînt marii cultivatori de tutun capitalişti, despre care aflăm, din desele ştiri apărute în ziare, că exploatează în mod barbar pe muncitori. Numai 2 773 de gospodării (ceva mai mult de 1/10) cultivau cu tutun o suprafaţă mai mare de o jumătate de deseatină şi ele aveau laolaltă 4 145 din cele 6 844 de deseatine cultivate cu tutun. Vezi „Studiu asupra culturii tutunului în Rusia", partea a II-a şi a III-a, Petersburg, 1894.

www.dacoromanica.ro

lul viilor, adică mai mult de trei cincimi*. Incomparabil mai puternică este concentrarea grădinăritului cu caracter comercial (Kunst- und Handelsgärtnerei), care capătă o dezvoltare atît de rapidă în toate țările capitaliste, în strînsă legătură cu creșterea marilor orașe, a marilor stații de cale ferată, a așezărilor industriale etc. În 1895 se numărau în Germania 32 540 de gospodării cu grădini de legume și zarzavat cu caracter comercial, a căror suprafață era de 23 570 ha, revenind astfel, în medie, mai puțin de 1 ha de fiecare. Dar mai mult de jumătate din această suprafață (51,39%) era concentrată în mîinile a 1 932 de gospodari, adică a 5,94% din numărul total al cultivatorilor de legume. Cît de mare era întinderea grădinilor de legume și zarzavat și a celorlalte terenuri folosite pentru agricultură pe care le posedă acești proprietari de gospodării mari reiese din următoarele cifre: 1 441 de cultivatori de legume cu grădini de 2—5 ha posedă, în medie, cîte 2,76 ha cultivate cu legume, iar pămînt în total cîte 109,6 ha; 491 de cultivatori de legume cu cîte 5 și mai multe hectare de grădină posedă, în medie, cîte 16,54 ha cultivate cu legume și în total — cîte 134,7 ha de pămînt.

Să revenim la producția de lapte și de produse lactate; datele în legătură cu această producție ne ajută să lămurim care e importanța cooperației, din care Hertz face un panaceu împotriva capitalismului. El vede în sprijinirea cooperației „principala sarcină a socialismului" (S. 21, în traducerea rusă, pag. 62; S.89, în traducerea rusă, pag. 214), iar d-l Cernov, care, cum se obișnuiește în asemenea cazuri, își face cucuie în frunte prosternîndu-se cu evlavie în fața noilor idoli, a și născocit o „evoluție necapitalistă a agriculturii", cu ajutorul cooperației. Despre semnificația teoretică a unei asemenea descoperiri remarcabile va trebui, în general, să spunem, ceva mai încolo, cîteva cuvinte. Deocamdată remarcăm numai că admiratorilor cooperației

* Este interesant de observat că în Franța, unde viticultura cunoaște o dezvoltare incomparabil mai mare (1 800 500 ha), concentrarea viilor este și ea mult mai pronunțată. Dar pentru a ne putea face o idee despre proporțiile ei sîntem nevoiți să ne limităm la datele statisticii generale a suprafețelor, deoarece în Franța nu se culeg date pe fiecare gospodărie în parte și numărul proprietarilor de vii nu este cunoscut. În mîinile gospodarilor care posedă în total 10 și mai multe hectare se află concentrată, în Germania, 12,83% din suprafața totală a viilor, iar în Franța — 57,02%.

www.dacoromanica.ro

le place să vorbească despre ceea ce „se poate" obţine cu ajutorul ei (vezi exemplul de mai sus). Noi însă preferăm să arătăm ce se obţine în realitate cu ajutorul cooperaţiei în actuala orînduire capitalistă. Cu prilejul recensămîntului gospodăriilor şi ocupaţiilor făcut în 1895, statistica germană a înregistrat toate gospodăriile agricole care fac parte din asociaţiile pentru desfacerea produselor lactate (Molkereigenossenschaften und Sammelmolkereien), precum şi numărul vacilor pe care fiecare dintre aceşti gospodari le foloseşte pentru producţia de lapte şi de produse lactate. După cîte ştim, acestea sînt, poate, singurele date *cuprinzătoare* care stabilesc în mod precis nu numai gradul de participare a gospodăriilor de diferite categorii la asemenea asociaţii, dar şi — ceea ce este deosebit de important — proporţiile economice, ca să zicem aşa, ale acestei participări, adică mărimea cotei din gospodărie cu care intră fiecare în asociaţie (numărul vacilor care dau produsul a cărui desfacere este organizată de asociaţie). Prezentăm aici aceste date, repartizate pe cinci grupuri principale după mărimea suprafeţei gospodăriilor:

Gospodăriile care fac parte din asociaţiile pentru desfacerea laptelui şi a produselor lactate

	Numărul acestor gospodării	în % faţă de numărul total al gospodăriilor	în % faţă de total *	Numărul vacilor din aceste gospodării	% faţă de total	Numărul vacilor care revin de fiecare gospodărie
0— 2 ha....	10 300	0,3	6,95	18 556	1,71	1,8
2— 5 „	31 819	3,1	21,49	73 156	6,76	2,3
5— 20 „	53 597	5,4	36,19	211 236	19,51	3,9
20—100 „	43 561	15,4	29,42	418 563	38,65	9,6
100 sau mai mult	8 805	35,1	5,95	361 435	33,37	41,0
Total	148 082	2,7	100,00	1 082 946	100,00	7,3
Gospodării cu 1 000 sau mai multe ha	204	35,6	—	18 273	—	89,0

72,02

* D-l Bulgakov spune: „Procentul pe care-l reprezintă marile gospodării se vede destul de clar din următoarele cifre" (II, 117) şi citează *numai* aceste cifre, care nu arată „procentul pe care-l reprezintă marile gospodării", ci mai degrabă (în lipsa unei comparaţii cu alte cifre) îl *camuflează*.

www.dacoromanica.ro

Prin urmare, micii agricultori reprezintă în cadrul asociațiilor o minoritate cu totul infimă, 3—5%, adică un procent care, probabil, este mai mic chiar decît acela al gospodăriilor capitaliste din grupurile inferioare. Dimpotrivă, marile gospodării, vădit capitaliste, sînt prezente în cadrul asociațiilor într-o proporție de 3—7 ori mai mare chiar decît gospodăriile țărănești mijlocii. Iar latifundiile participă într-o proporție și mai mare la asemenea asociații. Acum ne putem da seama de nemărginita naivitate a lui Hertz, a acestui Vorošilov austriac care, într-o obiecție ridicată împotriva lui Kautsky, afirma că în „uniunea agricolă germană pentru achiziții (Bezugsvereinigung), din care fac parte cele mai mari asociații, sînt reprezentați *1 050 000 de agricultori*" (S. 112; în traducerea rusă, pag. 267, subliniat de Hertz), și conchide: *rezultă* că nu numai proprietarii de mari gospodării (gospodării cu mai mult de 20 ha sînt numai 306 000), dar și țăranii fac parte din asociații! Dacă Hertz ar fi reflectat puțin asupra propriei sale presupuneri (în sensul că *toți* proprietarii de mari gospodării fac parte din asociații), ar fi văzut că, dacă toți proprietarii de mari gospodării fac parte din asociații, atunci rezultă că ceilalți reprezintă *un procent mai redus* și, prin urmare, se confirmă pe de-a-ntregul concluzia lui Kautsky cu privire la *superioritatea marii gospodării față de cea mică și în ce privește capacitatea de organizare cooperatistă.*

Dar și mai interesante sînt datele cu privire la numărul vacilor ale căror produse sînt vîndute prin grija acestor asociații: *în marea lor majoritate — aproape trei sferturi* (72%) — aceste vaci aparțin proprietarilor de mari *gospodării capitaliste producătoare de produse lactate*, care au cîte 10, 40 și (în cazul latifundiilor) chiar 80 de vaci în medie de fiecare gospodărie. Și acum ascultați ce spune Hertz: „Noi afirmăm că *asociațiile aduc cel mai mare folos tocmai proprietarilor de gospodării mici și foarte mici*"... (S. 112; în traducerea rusă, pag. 269, subliniat de Hertz). Vorošilovii sînt pretutindeni la fel: atît în Rusia cît și în Austria, cînd vreunul din ei, bătîndu-se cu pumnul în piept, spune și repetă cu toată tăria: „Noi afirmăm", — poți fi sigur că el afirmă tocmai ceea ce nu este.

www.dacoromanica.ro

În încheiere la această analiză sumară a datelor statisticii agrare germane să aruncăm o privire asupra tabloului general al repartizării — după situaţia ei în gospodăria agricolă — a populaţiei care se îndeletniceşte cu agricultura. Noi luăm, firește, în considerație numai agricultura propriu-zisă (A 1, iar nu A 1—6, după notaţia germană, adică nu punem laolaltă cu agricultorii pe pescari, pe exploatatorii de păduri şi pe vînători), iar după aceea luăm datele privitoare la persoanele pentru care agricultura este *ocupaţia principală*. Statistica germană împarte această populaţie în trei grupuri principale: a) de sine stătători (adică gospodari-proprietari, arendaşi etc.); b) slujbaşi (administratori, vechili, supraveghetori, funcţionari de birou etc.) şi c) muncitori, acest din urmă grup divizîndu-se în următoarele patru subgrupuri: c^1) „membri de familie care muncesc în gospodăria capului familiei, a tatălui, a fratelui etc." Cu alte cuvinte, aceştia sînt muncitori membri de familie, spre deosebire de muncitorii salariaţi, care fac parte din celelalte subgrupuri din grupul *c*. De aceea este limpede că pentru un studiu asupra compoziţiei sociale a populaţiei (şi asupra evoluţiei ei capitaliste) aceşti muncitori membri de familie nu trebuie trecuţi în acelaşi grup cu muncitorii salariaţi, cum se procedează de obicei, ci laolaltă cu proprietarii (*a*), deoarece aceşti lucrători membri de familie sînt în fond tot nişte coproprietari, membri ai familiei proprietarului, cu drept de succesiune etc. Apoi subgrupul c^2) argaţi şi argate (Knechte und Mägde); c^3) „zileri şi alţi muncitori agricoli (ciobani, văcari) care au pămînt propriu sau luat în arendă". Prin urmare, acesta este un grup de persoane care sînt în acelaşi timp şi proprietari şi muncitori salariaţi, adică un grup intermediar, care trebuie pus într-o categorie aparte. În sfîrşit, c^4) „de asemenea — fără pămînt propriu şi fără pămînt luat în arendă". Obţinem în felul acesta trei grupuri principale: I. Gospodari-posesori de pămînt şi membrii lor de familie; II. Gospodari-posesori de pămînt şi în acelaşi timp muncitori salariaţi; III. Muncitori salariaţi care nu posedă pămînt (slujbaşi, argaţi şi zileri). Iată

www.dacoromanica.ro

cum era repartizată între aceste grupuri populația rurală* din Germania în anii 1882 și 1895:

	Populație activă (cu diverse îndeletniciri) a cărei ocupație principală este agricultura (în mii)			
	1882	*1895*		
a) gospodari-posesori de pămînt ..	2 253	2 522	+269	
c[1]) membri de familie ai gospodarilor	1 935	1 899	— 36	
I	4 188	4 421	+233	+5,6%
c[2]) muncitori cu pămînt (II)	866	383	—483	—55,8%
I + II	5 054	4 804	—250	
b) slujbași	47	77	+ 30	
c[3]) muncitori agricoli	1 589	1 719	+130	
c[4]) muncitori fără pămînt	1 374	1 445	+71	
III	3 010	3 241	+231	+7,7%
Total	8 064	8 045	— 19	—0,2%

Așadar, întreaga populație activă a scăzut, deși într-o măsură neînsemnată. Constatăm că în rîndurile ei se produce o scădere a populației care posedă pămînt (I + II) și o creștere a populației fără pămînt (III). Aceasta ne arată limpede că *continuă să aibă loc exproprierea populației rurale* și, totodată, că acest proces cuprinde tocmai pe micii proprietari de pămînt, fiindcă, după cum știm, muncitorii salariați care au cîte un petic de pămînt fac parte din rîndurile celor mai mici gospodari. Mai departe vedem că în rîndurile celor ce posedă pămînt scade numărul gospodarilor-muncitori

* Ne referim numai la populația „activă" (după terminologia franceză; „erwerbsthätige" — după cea germană), adică la populația care se ocupă în mod efectiv cu agricultura, fără a socoti personalul de serviciu și pe membrii de familie care nu iau parte în mod regulat și permanent la muncile agricole. Statistica socială rusă este atît de puțin dezvoltată, că nici măcar n-a creat un termen special pentru această noțiune de „active", „erwerbsthätig", „occupied". În prelucrarea datelor cu privire la îndeletnicirile populației din Petersburg („Petersburgul, după datele recensămîntului din 1890"), Ianson întrebuințează termenul „de sine stătător", însă acest termen este impropriu, deoarece prin el se subînțelege de obicei patronii, și în felul acesta împărțirea după îndeletniciri (în înțelesul larg al cuvîntului) se confundă cu împărțirea după situația persoanelor în cadrul îndeletnicirii respective (patron-muncitor care lucrează de unul singur). Ar merge termenul „populația productivă", însă nici el nu este exact, deoarece, bunăoară, militarii, rentierii etc. sînt clase care nu sînt de loc „productive". Poate că ar fi mai potrivit termenul: populația „cu diverse îndeletniciri", adică aceea care participă la tot felul de îndeletniciri „lucrative" (=aducătoare de venit), spre deosebire de cei ce trăiesc pe socoteala „celor care au o îndeletnicire".

www.dacoromanica.ro

și crește acela al gospodarilor. Vedem, prin urmare, că are loc *o dispariție a grupurilor mijlocii și o întărire a celor extreme:* grupul intermediar dispare și se produce *o ascuțire a contradicțiilor capitaliste.* În rîndurile muncitorilor salariați se produce o creștere numerică a acelora care au fost complet expropriați și o descreștere a acelora care posedă pămînt; în rîndurile proprietarilor crește numărul celor care sînt proprietari direcți ai întreprinderilor și scade numărul celor care lucrează în întreprinderea capului de familie. (Această din urmă împrejurare este, probabil, legată de faptul că cei mai mulți dintre membrii de familie care muncesc nu primesc nici o plată de la capul familiei respective, ceea ce face ca ei să se simtă deosebit de înclinați să fugă la oraș.)

Dacă luăm datele privitoare la populația pentru care agricultura constituie o îndeletnicire *auxiliară*, constatăm că toată această populație (activă sau cu diverse îndeletniciri) a crescut de la 3 144 000 la 3 578 000, adică cu 434 000, acest spor producîndu-se aproape în întregime pe seama grupului de muncitori membri de familie, care se mărește cu 397 000 (de la 664 000 la 1 061 000). Numărul gospodarilor a crescut cu 40 000 (de la 2 120 000 la 2 160 000), acela al muncitorilor cu pămînt a crescut cu 51 000 (de la 9 000 la 60 000), iar acela al muncitorilor fără pămînt a scăzut cu 54 000 (de la 351 000 la 297 000). Această creștere enormă — în decurs de 13 ani de la 664 000 la 1 061 000, adică cu 59,8% — dovedește, iarăși, că se produce o continuă proletarizare și că sporește numărul *țăranilor* membri de familie care consideră agricultura doar o îndeletnicire *auxiliară.* Noi știm că principala ocupație în aceste cazuri este, în primul rînd, munca salariată (iar apoi micul negoț, meșteșugul etc.). Dacă grupăm laolaltă pe toți muncitorii membri de familie, atît pe cei pentru care agricultura reprezintă îndeletnicirea principală, cît și pe cei care o practică doar ca pe o îndeletnicire auxiliară, obținem: în 1882— 2 559 000, iar în 1895—2 960 000. Această creștere poate destul de lesne să dea loc la o interpretare greșită și la concluzii apologetice, mai ales dacă este comparată cu descreșterea, luată în ansamblu, a numărului muncitorilor salariați. În realitate, însă, această creștere generală se explică prin *scăderea* numărului membrilor de familie pentru care agri-

www.dacoromanica.ro

cultura constituie îndeletnicirea principală și prin *creșterea* numărului acelora pentru care ea este o îndeletnicire auxiliară, așa încît în anul 1882 aceștia din urmă reprezentau doar 21,7% din numărul total al muncitorilor membri de familie, iar în 1895 numărul lor se ridica la 35,8%. Așadar, statistica *întregii* populații agricole ne înfățișează cît se poate de concret tocmai cele două procese de proletarizare asupra cărora a atras întotdeauna atenția marxismul ortodox și de la a căror recunoaștere încearcă să se eschiveze prin astfel de fraze stereotipe criticii oportuniști: pe de o parte, continua deposedare de pămînt a țărănimii, exproprierea populației rurale, care se refugiază la orașe sau care din muncitori cu pămînt se transformă în muncitori fără pămînt, iar pe de altă parte, extinderea „îndeletnicirilor auxiliare" ale țărănimii, adică a acelei îmbinări a agriculturii cu industria care înseamnă prima treaptă a proletarizării și care duce totdeauna la o intensă creștere a mizeriei (prelungirea zilei de lucru, înrăutățirea alimentației etc.). Într-o anumită măsură, ambele aceste procese, privite doar din afară, apar chiar ca direct opuse: creșterea numărului muncitorilor fără pămînt și creșterea numărului muncitorilor membri ai familiilor de țărani proprietari de pămînt. De aceea, cine confundă aceste procese sau trece cu vederea pe unul din ele poate foarte lesne să comită greșeli din cele mai grosolane, ca acelea de care e plină cartea lui Bulgakov [97]. În sfîrșit, statistica îndeletnicirilor ne arată de asemenea o creștere considerabilă a numărului slujbașilor*: de la 47 000 la 77 000, adică un plus de 63,8%. Paralel cu această proletarizare tot mai pronunțată se observă o dezvoltare a marii producții capitaliste, care are nevoie de funcționari de birou, și într-o măsură cu atît mai mare cu cît sînt folosite mai mult mașinile și se dezvoltă producția industrială.

Așadar, în ciuda „datelor precise", pentru care are atîtea cuvinte de laudă, d-l Bulgakov n-a fost cît de cît în stare să interpreteze datele statisticii germane. În statistica îndeletnicirilor el n-a observat altceva decît creșterea numărului

* În legătură cu acest fapt d-l Bulgakov emite în „Nacealo" o vorbă de spirit, care e cît se poate de banală: „creșterea numărului ofițerilor o dată cu reducerea efectivului armatei". Simplistă concepție are dînsul despre organizarea muncii în marea producție!

www.dacoromanica.ro

muncitorilor fără pămînt şi scăderea numărului celor cu pămînt, care constituie un indiciu „al schimbărilor care s-au produs în organizarea muncii agricole" (II, 106). Dar această modificare pe care a suferit-o organizarea muncii în întreaga agricultură germană a rămas pentru el un fapt cu totul întîmplător şi de neînţeles, care n-are nici o legătură cu întreaga structură şi întreaga evoluţie a capitalismului în agricultură. În realitate, însă, aceasta este numai una din laturile procesului de dezvoltare a capitalismului. Contrar părerii d-lui Bulgakov, progresul tehnic în agricultura germană înseamnă în primul rînd progresul marii producţii, fapt dovedit, fără putinţă de tăgadă, de datele în legătură cu folosirea maşinilor, procentul întreprinderilor cu vite de muncă şi compoziţia efectivului acestora, extinderea prelucrării industriale a produselor agricole, dezvoltarea gospodăriilor producătoare de lapte şi de produse lactate etc. În indisolubilă legătură cu acest progres al marii producţii se află proletarizarea şi exproprierea crescîndă a populaţiei rurale, sporirea numărului de gospodării parcelare şi a numărului de ţărani a căror principală sursă de existenţă o constituie îndeletnicirile auxiliare, precum şi adîncirea mizeriei în rîndurile ţărănimii mijlocii, ale cărei condiţii de gospodărire s-au înrăutăţit cel mai mult (creşterea în cea mai mare proporţie a numărului celor fără cai şi al celor care folosesc vaci la muncile cîmpului) şi la care s-au înrăutăţit deci, sub toate raporturile, şi condiţiile de viaţă, şi calitatea întreţinerii solului.

X

„OPERA" BULGAKOVULUI GERMAN E. DAVID

Lucrarea lui Ed. David „Socialismul şi agricultura" reprezintă un rezumat deosebit de stîngaci şi de greoi al procedeelor şi raţionamentelor greşite pe care le-am putut vedea la d-nii Bulgakov, Hertz şi Cernov. De aceea pe David am putea foarte bine să-l trecem sub tăcere. Dar fiindcă „opera" lui este astăzi, fără îndoială, principala scriere a revizionismului în problema agrară, considerăm că e necesar să caracterizăm încă o dată felul cum îşi scriu domnii revizionişti lucrările lor savante.

www.dacoromanica.ro

David consacră folosirii mașinilor în agricultură întregul capitol al IV-lea al cărții sale (pag. 115—193 din traducerea rusă), precum și numeroase indicații speciale, pe aceeași temă, în alte capitole. El analizează cît se poate de minuțios sute de amănunte *tehnice*, înecînd în ele esența politică-economică a problemei. În agricultură, mașinile nu joacă același rol ca în industrie; în agricultură nu există un motor central; majoritatea mașinilor se află în lucru numai vremelnic; o parte din ele nu economisesc cheltuielile de producție etc. etc. David consideră că astfel de concluzii (vezi pag. 190—193, rezumat în problema mașinilor) sînt menite să infirme teoria marxistă! Numai că ceea ce ne oferă el este o încîlcire, și nu o lămurire a problemei. Nu încape nici cea mai mică îndoială că agricultura se află într-o stare de înapoiere față de industria prelucrătoare. Această înapoiere nici n-are nevoie să fie dovedită. Enumerînd, pe puncte, prin ce se manifestă această înapoiere, îngrămădind exemple peste exemple și cazuri peste cazuri, David nu face decît să se îndepărteze de adevăratul obiect al cercetării: are oare folosirea mașinilor un caracter capitalist? există oare vreo legătură între folosirea pe scară mai largă a mașinilor și dezvoltarea agriculturii capitaliste?

David nu înțelege, cît de cît, nici măcar modul cum trebuie să pună problema un marxist. În fond, punctul lui de vedere este acela al micului burghez, care se consolează cu progresul relativ lent al capitalismului, temîndu-se să privească evoluția socială în ansamblul ei. De exemplu, în problema mașinilor agricole el îl citează pe Bensing, și îl citează la tot pasul (pag. 125, 135, 180, 182, 184, 186, 189, 506 și altele din traducerea rusă). Cititorul, am putea spune, este pur și simplu agasat de acest David, care trece de la un amănunt la altul fără o prelucrare a materialului, fără nici o legătură intrinsecă, fără a pune în mod judicios problema și fără a-și fixa un obiectiv. De aceea David nu face nici un fel de *bilanț* al concluziilor lui Bensing. Ceea ce am spus în 1901 împotriva d-lui Bulgakov se potrivește pe de-a-ntregul și lui David. În primul rînd, bilanțul concluziilor lui Bensing arată (vezi mai sus, pag. 183*) superio-

* Vezi volumul de față, pag. 126 — 127 — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

ritatea incontestabilă a gospodăriilor care folosesc maşini asupra celor care nu folosesc. Nici un fel de „corectări" aduse lui Bensing în ce priveşte detaliile, cu care David îşi împănează cartea, nu schimbă concluzia. *David trece sub tăcere această concluzie generală, întocmai ca şi d-l Bulgakov!* În al doilea rînd, citîndu-l la nesfîrşit pe Bensing, fără nici un sens şi fără nici o legătură, el, întocmai ca şi d-l Bulgakov, *n-a observat* concepţiile burgheze ale lui Bensing despre maşini atît în industrie cît şi în agricultură. Într-un cuvînt, el nici nu înţelege latura social-economică a problemei. El nu ştie să sintetizeze şi să lege între ele datele faptice care dovedesc superioritatea marii gospodării asupra celei mici. În consecinţă, totul se reduce la lamentările reacţionare ale tîrgoveţului care-şi pune speranţele în înapoierea tehnicii, în dezvoltarea înceată a capitalismului. Sub raport teoretic, cadetul de dreapta şi renegatul „creştin" care e d-l Bulgakov se situează pe acelaşi plan cu David, oportunistul social-democrat.

David nu înţelege aspectul social-economic al problemei nici cînd e vorba de alte lucruri, şi nu-l înţelege în ruptul capului. Luaţi teza lui principală, ideea lui preferată, „miezul" întregii sale lucrări: viabilitatea *micii producţii* în agricultură şi superioritatea ei faţă de cea mare — şi întrebaţi-l apoi ce este mica producţie.

La adnotarea de la pag. 29 găsiţi un răspuns precis la această întrebare: „În toate cazurile cînd vorbim despre mica producţie, înţelegem prin aceasta o categorie economică care funcţionează fără ajutor străin permanent şi fără îndeletniciri auxiliare". Ideea este stîngaci exprimată, şi în traducerea d-lui Grossman ea este agramat redată, dar se înţelege destul de bine despre ce e vorba. Sînteţi în drept să vă aşteptaţi după aceea ca David să urmărească condiţiile micii agriculturi *(ca mărime a suprafeţei) din punctul de vedere* al folosirii muncii salariate sau al vînzării ei de către agricultori.

Nici vorbă de aşa ceva.

Nicăieri nu se manifestă atît de limpede optica burgheză a lui David ca în totala ignorare a folosirii muncii salariate de către „micii" agricultori şi a transformării acestora în muncitori salariaţi. Cînd spunem: totala ignorare, nu comi-

www.dacoromanica.ro

tem nici o exagerare. În statistica germană există date în legătură cu această problemă; ele sînt reproduse pe scurt de Kautsky în lucrarea sa „Problema agrară" (şi au fost citate în mod amănunţit de mine în lucrarea mea — vezi pag. 227*). David cunoaşte această statistică, dar nu analizează datele ei. El face o sumedenie de referiri la diferite monografii şi *ignorează cu desăvîrşire* datele lor în legătură cu această problemă. Într-un cuvînt, avem de-a face cu o completă *cocoloşire*, de către micul burghez, a problemei „muncitorilor" folosiţi de către ţăranul gospodar.

Iată cîteva exemple.

La pag. 109 citim: „În general, în legumicultură, ca şi în agricultură, înfloreşte mica producţie".

Vreţi dovezi. Vi se dau următoarele dovezi, şi *nimic mai mult:*

„După datele statisticii industriale** din 1895, din cele 32 540 de gospodării pomicole şi legumicole, 13 247 = 40% aveau mai puţin de 20 de ari; 8 257 = 25% aveau 20 pînă la 50 de ari; 5 707 = 14% — de la 50 de ari pînă la 1 ha; 3 397 = 10% aveau între 1 şi 2 ha şi numai 1 932 = 6% din gospodăriile pomicole şi legumicole aveau 2 ha sau mai mult".

Şi atîta tot. Această carte îşi propune să dovedească propăşirea micii producţii în legumicultură. Ea trebuie socotită ca o lucrare ştiinţifică a lui David, care trece drept un erudit în materie de agronomie. Dacă aşa stau lucrurile, atunci nu mai înţelegem ce se numeşte şarlatanie în materie de ştiinţă.

Numai 6% au cîte 2 ha sau mai mult, spune David. Alături, în aceeaşi statistică din care el scoate aceste cifre, se află datele cu privire la *întinderea de pămînt* pe care o posedă aceste 6%. *David trece sub tăcere aceste date.* Şi le trece sub tăcere pentru că răstoarnă toată teoria lui. „Mai mult de jumătate (51,39%) din suprafaţa totală a terenurilor folosite pentru grădini de legume şi zarzavat în scop comercial era concentrată în mîinile a 1 932 de gospodari, adică a

* Vezi volumul de faţă, pag. 192 — *Nota red.*

** Evident, d-l Grossman, redactorul lucrării, a tradus astfel cuvîntul: Betriebsstatistik. E o nenorocire cu traducerile astea ruseşti! Trebuie spus: „statisticile întreprinderilor agricole".

www.dacoromanica.ro

5,94% din numărul total al cultivatorilor de legume", scriam eu cu privire la aceste date (pag. 220 a articolului din Obrazovanie *). Din aceşti 1 932 de cultivatori de legume, 1 441 au grădini de cîte 2—5 ha; ei posedă, în medie, cîte 2,76 ha cultivate cu legume, iar *pămînt în total* cîte 109,6 ha. 491 de cultivatori de legume cu 5 şi mai multe hectare de grădină, posedînd, în medie, cîte 16,54 ha cu culturi de legume şi *în total* cîte 134,7 ha *de pămînt* (ibid).

Aşadar, în mîinile a *numai* 6% din cultivatorii de legume se află concentrat 51,39% din întregul pămînt folosit pentru legumicultură. Aceştia sînt marii capitalişti, pentru care grădinile de legume constituie *o anexă* a agriculturii capitaliste (a gospodăriei de 100—135 ha). Grădinăritul cu caracter comercial, prin urmare, este extrem de concentrat din punct de vedere capitalist. Iar David are... îndrăzneala să vorbească de „înflorirea micii producţii", adică a producţiei fără muncă salariată. Despre proporţiile gospodăriei în grădinăritul cu caracter comercial, care are nevoie de ajutorul muncitorilor salariaţi, *el nu ne dă informaţii.*

Aşa operează savantul David cu datele statistice. Un exemplu de felul cum mînuieşte el monografiile ni-l oferă faimosul Hecht, la care s-au referit d-nii Bulgakov, Hertz şi Cernov (vezi mai sus, pag. 203—207**). În „opera" sa, David expune în două pagini (394—395) ideile lui Hecht. Şi *cum* anume? *Fără a spune nici un cuvînt despre munca salariată*, sau despre faptul că Hecht prezintă într-o lumină favorabilă „*stabilitatea*" muncitorului de fabrică cu un petic de pămînt, amestecînd laolaltă pe muncitori cu ţăranii înstăriţi, sau despre faptul că, în timp ce un mic număr de gospodari înstăriţi „prosperă", marea majoritate a ţăranilor se află în situaţia că trebuie să vîndă laptele şi să cumpere în schimb margarină, care e mai ieftină.

David nu numai că trece sub tăcere toate aceste fapte, dar declară chiar că „Hecht prezintă o serie de date extrem de interesante despre înaltele cerinţe de trai ale acestor ţărani" (pag. 395). E greu de închipuit un apologism burghez mai grosolan decît acesta.

---

* Vezi volumul de faţă, pag. 214 — *Nota red.*
** Vezi volumul de faţă, pag. 154—162 — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

Cîteva cuvinte în legătură cu cele spuse de Hecht în legătură cu țăranii care vînd lapte pentru a cumpăra în schimb margarină, care e mai ieftină. S-ar părea că acesta este un fapt arhicunoscut pentru un economist. Încă în 1847, Marx, în „Mizeria filozofiei", a atras atenția asupra acestei înrăutățiri care s-a produs în alimentația poporului sub capitalism [98]. În Rusia, încă de pe vremea lui Engelhardt [99] (deceniul al 8-lea), acest fenomen a fost semnalat în repetate rînduri de toți cei care au studiat cît de cît conștiincios progresele realizate de capitalism în domeniul prelucrării industriale a laptelui. „Savantul" David n-a observat acest lucru. El ia chiar în derîdere semnalările de acest fel făcute de socialiști.

La pag. 427—428 ale cărții sale, David face ironii pe seama lui Kautsky, care spune că asociațiile pentru prelucrarea industrială a laptelui, favorizînd vînzarea în cantități tot mai mari a laptelui de către țărani, duc la înrăutățirea alimentației lor. Pentru ca cititorii să poată aprecia la justa lui valoare pe narodnicul german David, citățm propriile lui cuvinte:

„... Toți ceilalți oameni obișnuiesc, în caz că obțin un venit mai mare, să întrebuințeze o parte din el pentru satisfacerea propriului lor stomac. Este, ca să zicem așa, în firea omului să-i placă să mănînce ceva mai bine dacă dispune de ceva bani. Și este cît se poate de ciudat că țăranii sînt singurii care, deși, cum este îndeobște recunoscut, obțin, datorită asociațiilor lor, mai mulți bani decît înainte pe laptele și porcii lor, nu procedează de loc ca ceilalți muritori" etc. etc. etc.

Nu este, firește, cazul să răspundem la o asemenea bufonerie a unui filistin reacționar. E de ajuns să-l prezentăm publicului cititor, să-l scoatem la lumină de sub mormanul citatelor agronomice, lipsite de orice legătură logică, presărate în cele 550 de pagini ale cărții sale. E de ajuns să menționăm că pînă și Hecht, apologetul burghez *pe care îl citează David*, recunoaște că *s-a produs* o înrăutățire a alimentației în urma înlocuirii laptelui, care e rezervat pentru vînzare, cu margarină, care e mai ieftină. Această constatare se referă la Germania de sud, la regiunea în care predomină mica gospodărie țărănească. Despre o altă regiune — Prusia orientală — avem o indicație cu totul analogă din partea

www.dacoromanica.ro

lui Klawki (vezi mai sus, pag. 213 şi 214*), care arată că ţăranii cu gospodărie mică „consumă foarte puţin unt şi lapte integral".

Tendinţele de apologie burgheză ale lui David pot fi constatate absolut în toate problemele atinse de el. Astfel, el proslăveşte pe zeci de pagini (413—435 etc.) asociaţiile pentru prelucrarea industrială a laptelui din Germania şi din Danemarca. El citează chiar date dintr-o statistică. . ., însă numai în legătură cu creşterea numărului de asociaţii! Cît despre datele statisticii germane cu privire la concentrarea produselor lactate ale asociaţiilor în marile gospodării capitaliste (vezi mai sus, pag. 242**), pe acestea *nu le citează*. David şi cei de teapa lui nu observă asemenea date în statisticile de care se folosesc!

„Ţăranii danezi organizaţi în asociaţii — spune David — au lăsat în urmă pînă şi fermele particulare ale marilor proprietari funciari". Urmează apoi un exemplu: un citat din al 46-lea raport al laboratorului de experimentare, în care se menţionează că untul de la asociaţii este de calitate mai bună decît cel de la moşier. Şi David continuă:

„Asemenea rezultate au fost obţinute de nişte ţărani care preparau cîndva, în micile lor gospodării, numai unt de calitate inferioară, obţinînd pe el abia jumătate din preţul pe care-l obţin marii proprietari. Or, *aici e vorba în fond de ţăranii cu gospodărie mijlocie sau mică* (subliniat de David). În 1898 se aflau în Danemarca 179 740 de staule; dintre acestea numai 7 544, adică 4%, aveau cîte 30 şi mai multe vaci; 49 371, adică 27,82%, aveau cîte 10 pînă la 29 de vaci. 122 589 de staule, adică 68,97%, aveau în medie mai puţin de 10 vite. Mai mult de jumătate din aceste staule, şi anume 70 218, adică 39,85% din întregul număr, aveau numai 1—3 vite, adică aparţineau micilor gospodării. Că cea mai mare parte din micile gospodării ţărăneşti fac parte din asociaţii ne-o dovedeşte faptul că în 1900 laptele dat de aproximativ 900 000 de vaci din cele aproape 1 110 000 de vaci de lapte din Danemarca era livrat asociaţiilor pentru prelucrarea industrială a laptelui" (pag. 424).

Cu argumente de acest fel operează savantul David. El evită să prezinte date precise cu privire la repartizarea vacilor pe gospodăriile din diferite grupuri; acest lucru nu-i convine. Dar chiar din cifrele disparate pe care le citează se vede că el denaturează complet realitatea. Com-

* Vezi volumul de faţă, pag. 171—173 — *Nota red.*
** Vezi volumul de faţă, pag. 214—216 — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

parînd numărul total al vacilor cu gruparea staulelor după numărul vitelor respective, obținem următorul tabel, care este, *ce-i drept*, doar *aproximativ**, dar care în ansamblu corespunde, fără îndoială, realității:

Danemarca	Numărul gospodăriilor, în mii	Numărul vacilor din aceste gospodării, în mii	Cîte vaci revin de fiecare gospodărie
Gospodării cu 1— 3 vaci	70	100	1,43
,, ,, 4— 9 ,,	52	250	4,81
,, ,, 10—29 ,,	49	550	11,22
,, ,, 30 sau mai mult....	8	200	25,00
Total	179	1100	6,14

Din aceste cifre se vede, în primul rînd, că în Danemarca concentrarea creșterii vacilor de lapte este *foarte pronunțată*. 750 000 de vaci din 1 100 000, adică *peste două treimi din numărul lor total*, aparțin proprietarilor de *mari gospodării*, care reprezintă 57 000 din 179 000, adică mai puțin de o treime din numărul total al gospodăriilor. Gospodăriile de acest fel nu pot, desigur, să se lipsească de muncă salariată din moment ce au cîte 10 vaci și mai multe. Prin urmare, David „n-a observat" că aici proporțiile gospodăriilor crescătoare de vite nu sînt de loc mici; situația gospodarilor danezi nu poate fi apreciată după suprafața de pămînt. David „n-a observat" că aici, ca pretutindeni și întotdeauna în agricultura capitalistă, micile gospodării, cu tot numărul lor imens, produc o parte infimă din producția totală. Proprietarii de mici gospodării sînt în număr de 70 000, adică reprezintă aproape 40%, și lor le revine doar 1/11 din numărul total al vacilor.

* Aceste cifre sînt aproximative, în primul rînd, pentru că numărul vacilor e cel din 1900, iar acela al gospodăriilor — din 1898; în al doilea rînd, pentru că numărul vacilor pe grupuri de gospodării a trebuit să fie stabilit cu aproximație, întrucît în lucrarea lui David nu există cifre precise. Pentru marile gospodării am luat o cifră mai mică decît cea reală: 7 544 de gospodării au, fiecare, cîte 30 de vaci și mai multe. Asta înseamnă, chiar dacă luăm cifra minimă, adică 30 de vaci de fiecare gospodărie, 7 544×30=226 320 de vaci. Am luat o cifră *mai mică*, deoarece altfel proporțiile micilor gospodării se apropie prea mult de limitele minime ale grupurilor, și nu de cele maxime.

www.dacoromanica.ro

În al doilea rînd, cifrele citate aci arată că în Danemarca, ca şi în Germania, de *avantajele asociaţiilor beneficiază mai ales capitaliştii.* Dacă laptele obţinut de la 900 000 de vaci, din cele 1 100 000, este livrat asociaţiilor pentru prelucrarea industrială a laptelui, înseamnă că 200 000 de vaci rămîn *în afara* „avantajelor" pe care le conferă desfacerea prin asociaţii. Aceste vaci aparţin mai cu seamă celor mai mici gospodării, deoarece, aşa cum s-a putut vedea din datele cu privire la Germania, dintre gospodăriile cu mai puţin de 2 ha, numai 0,3% fac parte din asociaţiile pentru prelucrarea industrială a laptelui, în timp ce dintre gospodăriile cu 100 sau mai multe ha fac parte 35,1%. Prin urmare, totul ne face să presupunem că proprietarii de mici gospodării (70 000 de gospodari cu 100 000 de vaci) beneficiază în cea mai mică măsură de avantajele desfacerii în asociaţie.

Exemplul Danemarcii infirmă întru totul cele spuse de David, întrucît el dovedeşte că în producţia produselor lactate locul precumpănitor nu-l deţin gospodăriile mici şi nici cele mijlocii, ci cele mari.

Pentru a insufla puţină viaţă acestor cifre şi tabele moarte, pentru a arăta caracterul de clasă al agriculturii burgheze (care e cu totul ignorat de un obtuz filistin cum e David), vom cita un fapt remarcabil din istoria mişcării muncitoreşti din Danemarca. În 1902 armatorii danezi au micşorat salariile fochiştilor. Aceştia au răspuns printr-o grevă. Uniunea generală a docherilor i-a sprijinit, hotărînd şi ea încetarea lucrului. Dar . . . greva n-a reuşit să capete un caracter general, să fie extinsă în toate porturile Danemarcii. „Portul Esbjerg (de pe litoralul de apus al Danemarcii ocupă un loc însemnat în comerţul cu Anglia), care prezintă atîta importanţă pentru exportul produselor agricole daneze, n-a putut fi antrenat în grevă, fiindcă asociaţiile agricole daneze au declarat că vor trimite numaidecît un număr necesar de oameni, dintre membrii lor, ca să ajute la încărcarea vapoarelor; ţăranii danezi nu vor permite o oprire a exportului produselor lor"*.

* *Emil Helms.* „Die socialdemokratische und gewerkschaftliche Bewegung in Dänemark". Lpz. 1907, S. 138 („Mişcarea social-democrată şi sindicală în Danemarca". Leipzig, 1907, pag. 138. — *Nota trad.).*

www.dacoromanica.ro

Aşadar, asociaţiile daneze au luat poziţie împotriva muncitorilor, trecînd de partea proprietarilor armatori, şi au făcut ca greva să eşueze. Este, firește, cu totul de înţeles de ce fermierii capitalişti cu cîte 10 vaci şi mai multe au sprijinit tot pe capitalişti împotriva muncitorilor. De neînţeles este numai că publicişti de felul lui David, care caută să cocoloşească lupta de clasă, îşi zic socialişti.

În privinţa îmbinării gospodăriilor agricole cu întreprinderile de prelucrare industrială a produselor agricole (fabricarea zahărului, distilarea alcoolului etc.), David comite *absolut aceeaşi* greşeală ca şi d-l Bulgakov. La fel ca şi profesorul rus, „savantul" oportunist german *a copiat pur şi simplu* unele tabele din ancheta germană, fără să se gîndească la ce se referă aceste tabele! Kautsky afirmă că producţia de zahăr este un model de *mare* industrie agricolă. Pentru a combate această teză, David, asemenea lui Bulgakov, citează o serie de cifre care arată că micile gospodării îmbinate cu întreprinderile de prelucrare industrială a produselor agricole sînt mai numeroase decît cele mari (pag. 406, 407, 410 din cartea lui David). Despre faptul că, în general, micile gospodării sînt mai numeroase decît cele mari, savantul nostru statistician nu şi-a adus aminte. În loc să stabilească procentul gospodăriilor îmbinate cu întreprinderile de prelucrare industrială faţă de numărul total al gospodăriilor din grupul respectiv, el a copiat tabelul care arată procentul acestor gospodării pe grupe faţă de totalul lor general. Am arătat mai înainte în mod amănunţit în ce constă această greşeală a d-lui Bulgakov (vezi pag. 237 şi 238*). Ne rămîne numai să relevăm că E. David, care este tot atît de conştiincios şi pe plan ştiinţific, n-a binevoit să-şi arunce privirea şi asupra datelor referitoare *la partea de pămînt* cultivată cu sfeclă care se află în mîinile capitaliştilor.

Pînă la ce culme a comicului ajunge identitatea spirituală dintre oportunismul german şi profesorul liberal rus se vede nu numai din neglijenţa şi nepriceperea cu care ei folosesc datele statisticii, dar şi din neglijenţa cu care citează din scrierile lui Marx. David, ca şi Bulgakov, recunoaşte

* Vezi volumul de faţă, pag. 207—209 — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

„legea fertilităţii descrescînde a solului". E drept că el încearcă s-o prezinte ca fiind supusă unor îngrădiri speciale, s-o încadreze în condiţii speciale, dar asta nu schimbă cu nimic lucrurile în mai bine. De exemplu, la pag. 476 David spune că, „în general, legea aceasta nu se referă la oscilarea pe care o înregistrează productivitatea atunci cînd se trece de la o treaptă tehnică-ştiinţifică la alta. Ea nu se ocupă decît de oscilaţiile productivităţii pe una şi aceeaşi treaptă tehnică-ştiinţifică". Aceasta nu este altceva decît o *îngrădire* a faimoasei legi despre care am vorbit cînd l-am combătut pe d-l Bulgakov (vezi mai sus, pag. 165, 166*), adăugînd chiar atunci că aceasta va fi „o lege" „atît de relativă, că *nici nu va putea* fi *vorba* de o lege şi *nici chiar de o particularitate cardinală a agriculturii*".

Or, David continuă să considere această lege ca fiind specifică agriculturii. Se ajunge la o nemaipomenită încurcătură, fiindcă, în caz că nu se schimbă condiţiile „tehnico-ştiinţifice", investiţiile suplimentare de capital sînt extrem de limitate şi în industrie.

„Starea de înapoiere a agriculturii — spune David în capitolul de încheiere — se explică, în primul rînd, prin *conservatismul forţelor organice ale naturii*, care îşi găseşte expresia în legea recoltelor descrescînde" (501). În această concluzie a şi fost aruncată peste bord teza, expusă cu puţin mai înainte, că „legea" nu se referă la trecerea pe o treaptă tehnică superioară! „Conservatismul forţelor naturii" este un simplu subterfugiu verbal al unui filistin reacţionar, incapabil să înţeleagă condiţiile *sociale* care frînează în mod deosebit dezvoltarea agriculturii. David dă dovadă de neînţelegere a faptului că din aceste condiţii *sociale* fac parte: în primul rînd, rămăşiţele feudalismului în agricultură, inegalitatea de drepturi a muncitorilor agricoli etc. etc., iar în al doilea rînd, *renta funciară*, care duce la o umflare a preţurilor şi face ca rentele ridicate să fie *înglobate în preţul pămîntului*.

„Noi — scrie David — credem că în momentul de faţă agricultura germană, cu o productivitate care, datorită producţiei de peste ocean, este considerată ca normală din

* Vezi volumul de faţă, pag. 99—102 — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

punctul de vedere al economiei mondiale, n-ar putea produce cantitatea necesară de cereale. Legea recoltelor descrescînde nu permite să se obţină, fără o micşorare a productivităţii, o sporire nelimitată a cantităţii de produse pe o suprafaţă de pămînt limitată" (519 — în cartea lui David, ultima frază e subliniată).

Uitaţi-vă la economistul ăsta! El declară că „legea" recoltelor descrescînde se ocupă *numai* de oscilările productivităţii pe una şi aceeaşi treaptă tehnică-ştiinţifică (476). Iar în concluzie spune: „legea nu permite să se obţină o sporire nelimitată a cantităţii de produse" (519)! De unde rezultă, în acest caz, că agricultura germană *n-ar putea fi ridicată* pe „treapta tehnică-ştiinţifică" următoare dacă n-ar fi împiedicată de proprietatea privată asupra pămîntului, dacă n-ar fi împiedicată de o rentă excesivă, de lipsa de drepturi, de împilarea şi umilirea muncitorului agricol, de barbarele privilegii medievale ale iuncherilor?

Apologetul burghez caută, firește, să ignoreze cauzele sociale şi istorice ale stării de înapoiere a agriculturii, aruncînd vina pe „conservatismul forţelor naturii" şi pe „legea fertilităţii descrescînde". Nimic, în afară de apologie şi obtuzitate nu veţi găsi în această faimoasă lege.

Şi pentru a-şi camufla retragerea lui ruşinoasă spre vechile prejudecăţi ale economiei burgheze, David, la fel ca şi Bulgakov, ne oferă o falsă referire la Marx. El citează *aceeaşi pagină* din volumul al III-lea al „Capitalului" (III B., II Theil, S. 277) pe care a citat-o şi d-l Bulgakov! (Vezi pag. 481 a lucrării lui David şi, mai sus, analiza teoriei d-lui Bulgakov, pag. 171 şi 172*.)

Cele spuse de mine despre *conştiinciozitatea ştiinţifică* a d-lui Bulgakov se potrivesc *pe de-a-ntregul* şi lui David. D-l Bulgakov a denaturat citatul din Marx. David s-a mulţumit să ne prezinte doar primele cuvinte din acest citat: „Despre productivitatea descrescîndă a pămîntului la investiţii succesive de capital vezi Liebig" („Das Kapital", III B., II Theil, S. 277) [100]. Ca şi Bulgakov, el l-a denaturat pe Marx, prezentînd cititorului lucrurile în aşa fel ca şi cum aceasta ar fi singura indicaţie dată de Marx. În reali-

* Vezi volumul de faţă, pag. 107—111 — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

tate, repetăm, oricine a citit volumul al III-lea al „Capitalului" (şi partea a doua din volumul al II-lea al lucrării „Theorien über den Mehrwert" [101]) ştie că lucrurile stau tocmai invers. Marx arată de *zeci de ori* că, după părerea lui, cazul *scăderii* productivităţii investiţiilor suplimentare de capital este perfect valabil, deopotrivă de posibil ca şi cel *al creşterii* productivităţii investiţiilor suplimentare de capital.

Într-o notă, la pag. 481, David promite că va face ulterior o analiză a legăturii dintre lege şi rentă, precum şi „o analiză critică a încercării lui Marx de a dezvolta şi extinde teoria rentei, respingînd argumentele prezentate de Malthus şi Ricardo".

Putem prezice că analiza critică promisă de David nu va fi altceva decît o repetare a prejudecăţilor burgheze à la d-l Bulgakov sau . . . à la tovarăşul Maslov.

Să trecem acum la analiza a încă unei teze, complet eronate, a lui David. A combate maniera lui apologetică sau felul cum denaturează el statistica înseamnă a face o treabă nespus de ingrată. În ce priveşte problema la care trecem acum, dispunem de unele date noi, care ne permit să contrapunem teoriilor filistinismului contemporan un tablou concret al realităţii.

XI

CREŞTEREA VITELOR ÎN MICA ŞI MAREA GOSPODĂRIE

„Criticii" sau bernsteinienii în problema agrară, apărînd mica producţie, se referă deosebit de des la următoarea împrejurare. Micii agricultori ţin pe o aceeaşi unitate de suprafaţă incomparabil mai multe vite decît cei mari. Prin urmare, ni se spune, ei îngraşă mai bine pămîntul. Gospodăria lor este superioară din punct de vedere tehnic, fiindcă îngrăşămintele joacă un rol hotărîtor în agricultura contemporană, iar cantitatea de îngrăşăminte care se obţine de la vitele aflate în gospodărie este mult mai mare decît aceea a oricăror îngrăşăminte chimice.

Ed. David, în cartea sa „Socialismul şi agricultura", acordă acestui argument o importanţă decisivă (pag. 326,

www.dacoromanica.ro

526, 527 din traducerea rusă). El scrie cu litere cursive: „bălegarul este sufletul agriculturii" (pag. 308) şi face din acest adevăr principalul argument în favoarea micii agriculturi. David prezintă date dintr-o statistică germană care arată că, în micile gospodării, pe unitatea de suprafaţă se ţin mult mai multe vite decît în cele mari. El este convins că aceste date rezolvă definitiv în favoarea lui problema avantajelor pe care le prezintă marea şi mica producţie în agricultură.

Să analizăm mai îndeaproape această teorie şi sufletul de bălegar al agriculturii.

Principalul argument al lui David şi al numeroşilor săi adepţi din rîndurile economiştilor burghezi este de ordin statistic. Se compară numărul de vite (pe unitatea de suprafaţă) în gospodării de proporţii diferite. Se presupune astfel în mod tacit că se compară mărimi de acelaşi fel; cu alte cuvinte, că acelaşi număr de vite de o specie determinată reprezintă şi în gospodăriile mari şi în cele mici, ca să spunem aşa, o valoare agricolă egală. Se presupune că un număr egal de vite dă o cantitate egală de bălegar, că ele au cam aceleaşi calităţi în gospodăriile mari ca şi în cele mici etc.

Este evident că de temeinicia acestei obişnuite presupuneri tacite depinde întreaga valoare demonstrativă a argumentului la care ne referim. Dar este oare justă această teză? Dacă de la statistica globală, seacă şi sumară trecem la analiza condiţiilor social-economice ale producţiei agricole mici şi ale celei mari, luate în ansamblu, vedem numaidecît că această teză consideră drept dovedit tocmai ceea ce urmează să fie dovedit. Marxismul afirmă că în mica producţie condiţiile de întreţinere a vitelor (ca şi, după cum am văzut, cele de îngrijire a pămîntului şi de întreţinere a muncitorului agricol) sînt *mai rele* decît în marea gospodărie. Economia politică burgheză şi, după exemplul ei, bernsteinienii afirmă tocmai contrarul: mulţumită *hărniciei* micului agricultor, condiţiile de întreţinere a vitelor în mica gospodărie sînt cu mult mai bune decît în cea mare. Pentru a găsi datele statistice care să facă lumină în *această* problemă, e nevoie de o statistică cu totul alta decît aceea cu care operează David. E nevoie de un studiu statistic

www.dacoromanica.ro

al cărui obiect să nu-l formeze numărul vitelor din gospodării de diferite proporţii, ci calitatea lor. În literatura economică germană există un astfel de studiu şi poate chiar mai multe. Şi este extrem de caracteristic că David, care şi-a împănat cartea cu o puzderie de citate fără rost, luate din tot felul de lucrări agronomice, a trecut complet sub tăcere tocmai încercările, care au fost întreprinse în publicistică, de a dezvălui condiţiile interne ale gospodăriei mici şi ale celei mari pe baza unor minuţioase cercetări. Despre una din aceste lucrări, pe nedrept ocolită de David, vrem să vorbim cititorilor noştri.

Drechsler, cunoscutul publicist german în probleme de agricultură, a tipărit rezultatele unui „studiu statistic agricol" monografic, despre care a spus, pe bună dreptate, că, „în ceea ce priveşte exactitatea rezultatelor, este aproape fără egal." În provincia Hanovra au fost cercetate 25 de aşezări (22 de sate şi trei exploatări agricole moşiereşti), strîngîndu-se separat date, pentru fiecare gospodărie, nu numai cu privire la suprafaţa pămîntului şi la numărul vitelor, *dar şi cu privire la calitatea vitelor.* Pentru a determina calitatea vitelor s-a folosit un procedeu deosebit de precis: s-a stabilit *greutatea vie**, în kilograme, a fiecăreia din ele, „pe baza unei evaluări cît mai exacte a diferitelor vite, care a fost făcută de oameni pricepuţi". S-au obţinut date despre greutatea vie a fiecărui soi de animale în gospodării de diferite proporţii. Totodată, această cercetare a fost făcută în două rînduri: prima oară în 1875, iar a doua oară în 1884. Datele au fost publicate de Drechsler** în forma lor brută pentru fiecare din cele trei moşii şi pentru cele trei grupuri de sate, iar gospodăriile ţărăneşti de la

* David cunoaşte cît se poate de bine acest procedeu al agronomilor de a stabili greutatea vie a fiecărei vite. La pag. 367 el arată în mod amănunţit care este greutatea vie a *diferitelor rase* de vite cornute de carne, de lapte, de muncă etc. El copiază aceste date după diferiţi agronomi. Şi nu-i trece prin minte că, pentru un economist în general şi pentru un socialist în special, ceea ce interesează aici nu sînt deosebirile de rasă ale vitelor, ci deosebirile *în condiţiile de întreţinere a lor* în mica şi marea gospodărie, în gospodăria „ţărănească" şi în cea capitalistă.

** Cele pe anul 1875 în „Schriften des Vereins für Sozialpolitik", Band XXIV, S. 112 („Bäuerliche Zustände", B. III), iar cele pe anul 1884 în „Thiel's landwirtschaftliche Jahrbücher", Band XV (1886) („Lucrările Asociaţiei de politică socială", vol. XXIV, pag. 112 („Situaţia ţăranilor", vol. III), iar cele pe anul 1884 în „Anuarele agricole ale lui Thiel", vol. XV (1886). — *Nota trad.).*

www.dacoromanica.ro

sate au fost împărțite în șapte grupuri după suprafața lor de pămînt (peste 50 ha, 25—50, 12,5—25, 7,5—12,5, 2,5—7,5, 1,25—2,5 și pînă la 1,25 ha). Dacă veți lua în considerație că datele lui Drechsler se referă la 11 categorii deosebite de vite, vă veți da seama cît de complexe sînt aceste tabele. Pentru a obține unele date rezumative care să ne permită o examinare a concluziilor generale și fundamentale, vom împărți *toate* gospodăriile în *cinci* grupuri principale: a) moșii mari, b) gospodării țărănești care au peste 25 ha de pămînt, c) de la 7,5 pînă la 25 ha, d) 2,5—7,5 ha și e) pînă la 2,5 ha.

Numărul gospodăriilor din aceste grupuri și suprafața lor de pămînt în anii 1875 și 1884 sînt următoarele:

	În 1875			În 1884		
	Numărul gospodăriilor	Cît pămînt posedă	Cît pămînt revine la o gospodărie	Numărul gospodăriilor	Cît pămînt posedă	Cît pămînt revine la o gospodărie
	(în hectare)					
a) Moșii.....	3	689	229	3	766	255
b) Gosp. cu 25 și mai multe ha..	51	1 949	38	58	2 449	42
c) Gosp. cu 7,5 — 25 ha	274	3 540	13	248	3 135	12
d) Gosp. cu 2,5 — 7,5 ha	442	1 895	4,3	407	1 774	4,3
e) Gosp. pînă la 2,5 ha.	1 449	1 279	0,88	1 109	1 027	0,92
Total.....	2 219	9 352	4,2	1 825	9 151	5,0

Pentru a explica aceste cifre, să ne oprim mai întîi asupra tipului economic al gospodăriilor de diferite proporții. Drechsler consideră că toate gospodăriile cu $7^1/_2$ sau mai multe ha de pămînt nu se pot lipsi de muncă salariată. Rezultă că (în anul 1875) 325 de gospodării țărănești angajează muncitori. Toți gospodarii care au mai puțin de $2^1/_2$ ha sînt ei înșiși nevoiți să se angajeze să muncească la alții. Dintre gospodăriile care posedă 2,5 pînă la 7,5 ha (suprafața medie = 4,3 ha), jumătate, după calculul lui Drechsler, se pot lipsi de muncă salariată, iar cealaltă jumătate furnizează

www.dacoromanica.ro

muncitori salariaţi. Prin urmare, din totalul gospodăriilor ţărăneşti, 325 au un caracter capitalist, 221 sînt mici gospodării „de muncă" (cum le-ar spune narodnicii noştri), care nu angajează salariaţi şi ai căror membri nu se angajează ca salariaţi, şi 1 670 sînt gospodării semiproletare, ai căror membri se angajează să muncească la alţii.

Din păcate, modul de grupare folosit de Drechsler nu se potriveşte cu acela al statisticii generale germane, care consideră ţărani mijlocii pe gospodarii cu 5—20 ha. Un fapt este totuşi incontestabil, şi anume că majoritatea acestor ţărani mijlocii nu se pot lipsi de muncitori salariaţi. Ţăranii „mijlocii" din Germania sînt mici capitalişti. Ţăranii care nu angajează şi nu se angajează să muncească la alţii alcătuiesc însă o minoritate infimă: 221 din 2 216, adică o zecime.

Aşadar, grupurile de gospodării luate de noi se caracterizează, după tipul lor economic, în felul următor: a) gospodării capitaliste mari; b) gospodării capitaliste mijlocii („Grossbauer-i"); c) gospodării capitaliste mici; d) mici gospodării ţărăneşti şi e) gospodării semiproletare.

Din 1875 pînă în 1884 numărul total al gospodăriilor şi suprafaţa lor totală de pămînt au fost în continuă descreştere. În special s-a micşorat numărul micilor gospodării: numărul celor cu o suprafaţă de pămînt pînă la $2\,^1/_2$ ha a scăzut de la 1 449 la 1 109, adică cu 340, cifră care reprezintă aproape un sfert din numărul lor. Dimpotrivă, numărul gospodăriilor foarte mari (cu mai mult de 25 ha) a crescut de la 54 la 61, iar suprafaţa lor de pămînt a sporit de la 2 638 la 3 215 ha, adică cu 577 ha. Prin urmare, îmbunătăţirea generală a gospodăriilor şi a cultivării pămîntului într-o anumită localitate, de care Drechsler se arăta atît de încîntat, înseamnă concentrarea agriculturii în mîinile unui număr de proprietari în continuă *descreştere*. „Progresul" a alungat din agricultură aproape 400 de gospodari din 2 219 (pînă în anul 1884 numărul acestora a scăzut la 1 825) şi a făcut, la cei care au rămas, ca suprafaţa medie de pămînt pe gospodărie să sporească de la 4,2 la 5 ha. Într-o localitate, capitalismul duce la concentrarea unei anumite ramuri a agriculturii şi împinge în rîndurile proletariatului o serie de mici proprietari. În altă localitate, creşterea agriculturii

www.dacoromanica.ro

cu caracter comercial creează o serie de noi mici gospodării (de pildă gospodării producătoare de lapte şi de produse lactate în satele din jurul oraşelor şi chiar în ţări întregi, care-şi trimit produsele peste graniţă, cum e Danemarca). În alte localităţi fărîmiţarea gospodăriilor mijlocii duce la o creştere numerică a celor mici. Statistica globală ascunde toate aceste procese, a căror studiere necesită cercetări amănunţite.

Progresul agriculturii în localităţile de care e vorba aici şi-a găsit expresia mai ales în îmbunătăţirea creşterii vitelor. Totodată, numărul total al acestora a scăzut. În anul 1875 erau 7 208 capete de vită (socotite în vite mari), iar în 1884 numărul lor s-a redus la 6 993. Pentru o statistică globală această micşorare numerică ar servi drept indiciu al decăderii creşterii vitelor. În realitate, însă, s-a îmbunătăţit calitatea vitelor, astfel că, dacă luăm în consideraţie nu numărul lor, ci „greutatea vie" totală, obţinem 2 556 872 kg în 1875 şi 2 696 107 kg în 1884.

Progresul realizat de capitalism în creşterea vitelor îşi găseşte expresia nu numai — iar uneori nu atît — în sporirea numărului, cît în îmbunătăţirea calităţii, în înlocuirea vitelor mai proaste cu altele mai bune, în sporirea nutreţului etc.

Numărul mediu al vitelor de fiecare gospodărie era :

	În 1875			În 1884		
	Vite mari	Vite mici	Total	Vite mari	Vite mici	Total
	(socotite în vite mari)					
a) Moşii	105	69	174	110	41	151
b) Gosp. cu 25 şi mai multe ha ..	13,2	11,0	24,2	13,7	10,5	24,2
c) Gosp. cu 7,5 — 25 ha	5,4	3,8	9,2	4,9	4,2	9,1
d) Gosp. cu 2,5 — 7,5 ha	2,2	1,4	3,6	2,2	1,8	4,0
e) Gosp. pînă la 2,5 ha	0,3	0,6	0,9	0,4	0,7	1,1
Total	1,7	1,5	3,2	2,0	1,8	3,8

În gospodăriile cele mai mari numărul vitelor s-a micşorat. În cele mai mici numărul lor a crescut, şi a crescut cu atît

www.dacoromanica.ro

mai repede cu cît gospodăria era mai mică. S-ar părea că asistăm la un progres al micii producţii şi la un regres al celei mari, ceea ce ar confirma teoria lui David.

Dar e de ajuns să luăm datele cu privire la *greutatea medie* a vitelor, pentru ca această iluzie să se risipească.

	Greutatea medie (în kilograme) a unei vite					
	În 1875			În 1884		
	Mari	Mici *	Total	Mari	Mici	Total
a) Moşii	562	499	537	617	624	619
b) Gosp. cu 25 şi mai multe ha ..	439	300	376	486	349	427
c) Gosp. cu 7,5 — 25 ha	409	281	356	432	322	382
d) Gosp. cu 2,5 — 7,5 ha	379	270	337	404	287	352
e) Gosp. pînă la 2,5 ha	350	243	280	373	261	301
În medie	412	256	354	446	316	385

Prima concluzie care reiese din aceste date este că, în ce priveşte calitatea vitelor, ea este cu atît mai bună cu cît gospodăria este de proporţii mai mari. Diferenţa, sub acest aspect, între gospodăriile capitaliste şi micile gospodării ţărăneşti sau semiproletare este imensă. De pildă, în anul 1884 această diferenţă între gospodăriile cele mai mari şi cele mai mici trecea de *100%*: greutatea medie a unei vite mijlocii în marile gospodării capitaliste era de 619 kg, iar în cele semiproletare de 301 kg, adică de peste două ori mai mică! De aici se poate deduce cît de superficial judecă David şi cei care împărtăşesc ideile lui, cînd

* Diferitele vite mici au fost evaluate în vite mari după normele obişnuite. Pe un an la una din cele 11 specii numărul vitelor este stabilit cu aproximaţie; există date numai pentru greutatea vitelor, iar nu şi pentru numărul lor.

www.dacoromanica.ro

presupun că vitele sînt de aceeaşi calitate în marea gospodărie şi în cea mică.

Noi am arătat mai înainte că întreţinerea vitelor este, în general, mai proastă în mica gospodărie. Acum avem o confirmare concretă a acestui adevăr. Datele cu privire la greutatea vie a vitelor ne permit să ne facem o idee cît se poate de exactă despre *toate* condiţiile de întreţinere a vitelor: nutreţ, grajduri, muncă, îngrijire — toate acestea se însumează, ca să zicem aşa, în rezultate care în monografia lui Drechsler au căpătat o expresie statistică. Rezultă că toată „hărnicia" micului ţăran în ce priveşte îngrijirea vitelor — hărnicie ridicată în slăvi de d-l V.V. al nostru şi de germanul David — nu este în stare, nici măcar cu aproximaţie, să echivaleze cu avantajele marii producţii, care dă produse de o calitate de două ori mai bună. Capitalismul condamnă pe micul ţăran la o cazną veşnică, la o irosire inutilă de muncă, deoarece o îngrijire meticuloasă a vitelor cînd lipsesc mijloacele, cînd nu e suficient nutreţ, cînd vitele sînt de calitate proastă, cînd grajdul e rău construit etc. echivalează cu o irosire inutilă de muncă. Economia politică burgheză, în aprecierile pe care le face, nu pune pe primul plan această ruinare şi asuprire a ţăranului de către capitalism, ci „hărnicia" omului muncii (care trudeşte *pentru capital* în cele mai rele condiţii de exploatare).

O a doua concluzie care rezultă din datele citate mai sus este aceea că, în medie, calitatea vitelor s-a îmbunătăţit, în cursul deceniului menţionat, şi s-a îmbunătăţit în toate categoriile de gospodării. Dar, ca urmare a acestei îmbunătăţiri generale, deosebirile de condiţii ale creşterii vitelor în marea şi mica gospodărie nu s-au atenuat, ci au devenit *şi mai pronunţate*. Îmbunătăţirea generală nu a dus la o egalizare a marilor gospodării cu cele mici, ci la o adîncire a prăpastiei dintre ele, fiindcă în acest proces de îmbunătăţire marea gospodărie o ia înaintea celei mici. Iată un tabel comparativ al greutăţii medii a unei vite mijlocii pe diferite grupuri în anii 1875 şi 1884:

www.dacoromanica.ro

	Greutatea medie a unei vite mijlocii în kilograme		Creşte cu	Creşte în %
	1875	1884		
a) Moşii	537	619	+82	+15,2
b) Gosp. cu 25 şi mai multe ha	376	427	+51	+13,6
c) „ „ 7,5—25 ha	356	382	+26	+ 7,3
d) „ „ 2,5— 7,5 „	337	352	+15	+ 4,4
e) „ pînă la 2,5 „	280	301	+21	+ 7,5
În medie	354	385	+31	+ 8,7

Se observă că cea mai însemnată îmbunătăţire s-a produs în marile gospodării capitaliste, apoi în gospodăriile capitaliste mijlocii, şi că îmbunătăţirea e cu totul infimă în micile gospodării ţărăneşti şi foarte neînsemnată în celelalte. Drechsler, ca şi marea majoritate a agronomilor care se ocupă, în scrierile lor, cu problemele de economie agricolă, a observat numai latura tehnică a problemei. În cea de-a cincea concluzie pe care o trage din compararea anilor 1875 şi 1884 el spune: „Se observă că s-a obţinut un progres foarte însemnat în creşterea vitelor*: a scăzut numărul vitelor, dar s-a îmbunătăţit calitatea lor; greutatea vie medie a unei vite a crescut considerabil în fiecare din cele trei grupuri de sate**. Asta înseamnă că s-a produs, *mai mult sau mai puţin pretutindeni* (ziemlich allgemein), o îmbunătăţire esenţială în ceea ce priveşte creşterea vitelor, nutreţul şi îngrijirea lor".

Cuvintele subliniate de noi: „mai mult sau mai puţin pretutindeni" nu dovedesc altceva decît că autorul ignorează latura social-economică a problemei; „mai mult" se referă la marile gospodării, iar „mai puţin" la cele mici. Drechsler n-a observat acest lucru, deoarece şi-a îndreptat atenţia numai asupra datelor privitoare la grupurile de sate, şi nu asupra acelora privitoare la grupurile de gospodării de diferite tipuri.

* Drechsler vorbeşte aici despre toate vitele, în afară de cele de muncă (aşa-zisele Nutzvieh). Vom cita mai jos separat o serie de date despre vitele de muncă. Concluzia generală rămîne însă aceeaşi, oricare ar fi speciile de vite sau grupurile de specii pe care le-am lua.

** Drechsler împarte cele 22 de sate în trei grupuri, după situaţia geografică şi alte condiţii ale gospodăriilor. Am luat numai date rezumative, pentru a nu încărca prea mult articolul cu cifre. Concluziile rămîn însă aceleaşi, oricare ar fi grupurile de sate pe care le-am lua.

www.dacoromanica.ro

Să trecem acum la datele privitoare la vitele de muncă, care pun în lumină condițiile gospodăriei agricole în sensul strict al cuvîntului. În ceea ce privește numărul vitelor de muncă, gospodăriile cercetate de noi se caracterizează prin următoarele cifre:

	Vite de muncă în medie la o gospodărie	
	1875	1884
a) Moșii	27	44
b) Gospodării cu 25 și mai multe ha	4,7	5,5
c) ,, ,, 7,5—25 ha	2,1	2,4
d) ,, ,, 2,5— 7,5 ,, ...	1,3	1,5
e) ,, pînă la 2,5 ,, ...	0,07	0,16
În medie	0,7	1,0

Prin urmare, gospodăriile semiproletare (pînă la 2,5 ha; în anul 1884 ele erau în număr de 1 109, la un total de 1 825 de gospodării) sînt, în imensa lor majoritate, complet lipsite de vite de muncă. Aceste gospodării mici nu pot fi considerate agricole în adevărata accepție a cuvîntului. În orice caz, dacă e vorba de condițiile de folosire a vitelor de muncă, nu pot fi comparate cu marile gospodării niște gospodării care, în proporție de 93% sau 84%, nu folosesc de loc vite de muncă. Dar, dacă comparăm sub acest raport marile gospodării capitaliste cu micile gospodării țărănești, vedem că în cele dintîi (grupul a) revin 132 de vite de muncă la 766 ha de pămînt, iar în cele din urmă (grupul d) 632 de vite la 1 774 ha (în anul 1884), adică în cele dintîi 1 vită de muncă revine la aproximativ *6* ha, în cele din urmă la aproximativ *3* ha. E clar că micile gospodării fac o cheltuială de *două* ori mai mare pentru întreținerea vitelor de muncă. Mica producție înseamnă fărîmițarea mijloacelor tehnice ale gospodăriei și, ca urmare, o irosire a muncii.

Cauza acestei fărîmițări o constituie, în parte, faptul că micile gospodării sînt nevoite să recurgă la folosirea unor vite de muncă de *calitate mai proastă*, și anume la folosirea vacilor ca vite de muncă. Procentul vacilor în numărul total al vitelor *de muncă* era următorul:

www.dacoromanica.ro

	În 1875	În 1884
a) Moşii	—	—
b) Gospodării cu 25 şi mai multe ha	—	2,5%
c) „ „ 7,5—25 ha	6,3%	11,4%
d) „ „ 2,5— 7,5 „	60,7%	64,9%
e) „ pînă la 2,5 „	67,7%	77,9%
În medie	27,0%	33,4%

De aici reiese clar că vacile sînt din ce în ce mai mult folosite la muncile cîmpului şi că în gospodăriile semiproletare şi în micile gospodării ţărăneşti ele reprezintă principalele vite de muncă. David este înclinat să vadă în asta un progres — la fel ca şi Drechsler, care se situează în întregime pe punctul de vedere burghez şi care scrie în concluziile sale: „Un mare număr de mici gospodării au trecut la folosirea vacilor drept vite de muncă, pe care au considerat-o că e *mai indicată*". Este „mai indicată" pentru micii proprietari pentru că *e mai ieftină*. Şi e mai ieftină pentru că vitele de muncă mai bune sînt înlocuite cu altele de calitate mai proastă. Progresul micilor ţărani, de care se arată atît de încîntaţi Drechsler, David şi cei de o teapă cu ei, echivalează în întregime cu progresul ţesătorilor manuali aflaţi în curs de dispariţie, care recurg la materiale din ce în ce mai proaste, la deşeuri ale producţiei de fabrică.

Greutatea medie a vacilor de muncă era, în anul 1884, de 381 kg*, în timp ce aceea a cailor de muncă era de 482 kg, iar a boilor de muncă — de 553 kg. În anul 1884 vitele de muncă din această ultimă categorie, care sînt cele mai puternice, reprezentau în gospodăriile marilor proprietari capitalişti mai mult de jumătate din numărul vitelor de muncă; în acelea ale capitaliştilor mijlocii şi mici — circa un sfert; în acelea ale micilor ţărani — mai puţin de o cincime, iar în cele semiproletare — mai puţin de o zecime. Prin urmare, cu cît gospodăria e mai mare, cu atît calitatea vitelor de muncă este mai bună. Greutatea medie a unei vite de muncă de mărime mijlocie este următoarea:

* Greutatea medie a vacilor nefolosite la muncile cîmpului era de 421 kg.

www.dacoromanica.ro

	În 1875	În 1884
a) Moşii	554	598
b) Gospodării cu 25 şi mai multe ha	542	537
c) ,, ,, 7,5—25 ha ..	488	482
d) ,, ,, 2,5— 7,5 ,, ..	404	409
e) ,, pînă la 2,5 ,, ..	377	378
În medie	464	460

În linii mari se vede, prin urmare, că în ce priveşte vitele de muncă s-a produs o *înrăutăţire*. În realitate se constată o considerabilă îmbunătăţire în marile gospodării capitaliste şi o stagnare sau o înrăutăţire în toate celelalte gospodării. În ce priveşte calitatea vitelor de muncă, diferenţa dintre marea producţie şi cea mică *a crescut*, de asemenea, între anii 1875 şi 1884. Trecerea micilor gospodării la folosirea vacilor ca vite de muncă reprezintă un fenomen general în Germania*. Şi datele noastre dovedesc, cu o exactitate bazată pe documente, că această trecere înseamnă o înrăutăţire a condiţiilor producţiei în agricultură, înseamnă o adîncire a mizeriei ţărănimii.

Pentru a încheia analiza datelor din monografia lui Drechsler, vom cita încă un calcul cu privire la numărul şi greutatea tuturor vitelor pe unitatea de suprafaţă agricolă, şi anume calculul pe care îl face David după datele statisticii agricole germane în general:

	La 1 ha de pămînt revine			
	Un număr total de vite (socotit în vite mari)		O greutate a tuturor vitelor, în kilograme	
	1875	1884	1875	1884
a) Moşii	0,77	0,59	408	367
b) Gospodării cu 25 şi mai multe ha	0,63	0,57	238	244
c) ,, ,, 7,5—25 ha	0,71	0,72	254	277
d) ,, ,, 2,5— 7,5 ,, ...	0,85	0,94	288	328
e) ,, pînă la 2,5 ,, ...	1,02	1,18	286	355
În medie	0,77	0,76	273	294

* Vezi în legătură cu această chestiune ceva mai sus, capitolul al VIII-lea: „Datele generale ale statisticii agricole germane". (Vezi volumul de faţă, pag. 190—203.— *Nota red.)*

www.dacoromanica.ro

Datele cu privire la numărul de vite care revine la 1 ha de pămînt sînt tocmai acelea la care se limitează David. În exemplul nostru, ca şi în agricultura germană luată în ansamblu, aceste date arată că în marile gospodării are loc o *scădere* a numărului de vite pe unitatea de suprafaţă. În 1884, de pildă, pentru gospodăriile semiproletare reveneau exact de două ori mai multe vite la hectar decît pentru gospodăriile capitaliste mari (1,18 faţă de 0,59). Dar acum noi ştim că în acest calcul se compară lucruri cu totul diferite. Datele cu privire la greutatea vitelor arată care este adevăratul raport dintre gospodării: marea producţie se dovedeşte a fi, şi sub acest raport, mai bine organizată, avînd *maximum* de vite ca greutate pe unitatea de suprafaţă şi, prin urmare, un *maximum* de îngrăşăminte. Astfel, concluzia lui David că micile gospodării sînt, în ansamblu, mai bine asigurate cu îngrăşăminte este direct opusă realităţii. Totodată trebuie avut în vedere, în primul rînd, că datele noastre nu se referă la îngrăşămintele chimice, ale căror preţuri sînt accesibile numai proprietarilor înstăriţi, iar în al doilea rînd că la compararea numărului de vite după greutatea lor se echivalează vitele mari cu cele mici, se echivalează, de pildă, 45 625 kg — greutatea a 68 de capete din marea gospodărie — cu 45 097 kg — greutatea a 1 786 de *capre* din micile gospodării (în anul 1884). În realitate, precumpănirea marilor gospodării în ce priveşte asigurarea cu îngrăşăminte naturale este mai simţitoare decît reiese din cifrele noastre *.

În concluzie, putem spune că, prin frazeologia sa pe tema „bălegarul este sufletul agriculturii", David a căutat să ocolească relaţiile economice sociale din gospodăria zootehnică şi a prezentat problema într-un mod cu totul denaturat.

În agricultura capitalistă, marea producţie are o imensă superioritate asupra celei mici în ceea ce priveşte calitatea vitelor în general şi aceea a vitelor de muncă în special, în ce priveşte condiţiile de întreţinere a vitelor, îmbunătăţirea şi folosirea lor pentru îngrăşăminte.

* Amintim de indicaţia dată de Klawki şi reprodusă de noi mai sus (cap. VI) (vezi volumul de faţă, pag. 165—166. — *Nota red.)*: „la micii gospodari, producţia de bălegar este mai redusă, deoarece paiele grînelor lor sînt mai scurte, iar cea mai mare parte din aceste paie se foloseşte ca nutreţ pentru vite (ceea ce înseamnă iarăşi o înrăutăţire a calităţii nutreţului), iar la aşternutul vitelor se pun mai puţine paie".

www.dacoromanica.ro

XII

„ŢARA IDEALĂ" DIN PUNCTUL DE VEDERE AL ADVERSARILOR MARXISMULUI ÎN PROBLEMA AGRARĂ *

Relaţiile şi rînduielile agricole existente în Danemarca prezintă un interes cu totul deosebit pentru un economist. Am văzut** cum E. David—care este, în publicistica contemporană, principalul reprezentant al revizionismului în problema agrară — recurge în repetate rînduri la exemplul asociaţiilor agricole daneze şi al (aşa-zisei) „mici" agriculturi „ţărăneşti" daneze. Heinrich Pudor, a cărui lucrare o foloseşte E. David, vorbeşte despre Danemarca ca despre „ţara ideală a asociaţiilor agricole"***. Şi la noi, în Rusia, reprezentanţii concepţiilor narodnice-liberale invocă tot atît de des exemplul „concludent" al Danemarcii ca un argument împotriva marxismului şi ca un suport pentru teoria trăiniciei micii gospodării în agricultură; ca dovadă am putea cita, bunăoară, din discursurile rostite de liberalul Gherţenstein în Duma I şi de narodnicul Karavaev în Duma a II-a.

Se constată în Danemarca, în comparaţie cu alte ţări europene, o răspîndire într-adevăr mai mare a „micii" gospodării „ţărăneşti" şi o mai mare propăşire a agriculturii, care a ştiut să se adapteze noilor cerinţe şi noilor condiţii ale pieţei. Dacă e cu putinţă o „propăşire" a micii agriculturi în ţările cu producţie de mărfuri, atunci se înţelege că dintre toate ţările europene Danemarca se află, sub acest raport, în cea mai bună situaţie. De aceea, cunoaşterea amănunţită a structurii ei agrare prezintă un dublu interes. Vom vedea, din exemplul pe care ni-l oferă o întreagă ţară, care sînt procedeele revizionismului în problema agrară şi care sînt adevăratele trăsături fundamentale ale rînduielilor agrare capitaliste într-o ţară capitalistă „ideală".

---

* Acest articol reprezintă un capitol (XII) din lucrarea „Problema agrară şi «criticii lui Marx»", care a fost inclus de autor în lucrarea sa „Problema agrară", partea I (Petersburg, 1908), de curînd apărută. Numai datorită faptului că acest capitol a fost trimis, întîmplător, cu întîrziere n-a putut fi inclus în cartea indicată. De aceea toate referirile din fragmentul pe care-l publicăm acum se referă la această lucrare.

** *Vl. Ilin.* „Problema agrară", partea I, articolul „Problema agrară şi «criticii lui Marx»", cap. X şi XI. (Vezi volumul de faţă, pag. 221—245. — *Nota red.)*

*** *Dr. Heinrich Pudor.* „Das landwirtschaftliche Genossenschaftswesen im Auslande", I B. Lpz. 1904, S.V. („Asociaţiile agricole din străinătate", vol. I, Leipzig, 1904, pag. V. — *Nota trad.)*. Pudor este un duşman înverşunat al marxismului.

www.dacoromanica.ro

Statistica agricolă a Danemarcii este organizată după modelul celei din alte ţări europene. Dar în unele privinţe ea ne prezintă informaţii mai amănunţite şi cifre mai bine prelucrate, care ne permit să ţinem seama de unele aspecte ale problemei care rămîn, de obicei, în umbră. Să începem cu datele generale privitoare la repartizarea gospodăriilor pe grupe după suprafaţa lor de pămînt. Unitatea de măsură a pămîntului obişnuită în Danemarca, „hartcornul", o vom transforma în hectare (ha), socotind — pe baza indicaţiilor date de statistica agricolă daneză — cîte 10 ha la 1 hartcorn*.

Statistica agricolă daneză dă informaţii cu privire la repartizarea gospodăriilor pe anii 1873, 1885 şi 1895, toate gospodăriile fiind împărţite în 11 grupuri: fără pămînt, pînă la 0,3 ha (mai exact: pînă la $^1/_{32}$ hartcorn), 0,3—2,5 ha, 2,5—10 ha, 10—20, 20—40, 40—80, 80—120, 120—200, 200—300, 300 şi mai multe hectare. Pentru a nu împrăştia prea mult atenţia cititorului, vom forma din aceste grupuri 6 grupuri mai mari [vezi tabelul de la pag. 248. — *Nota trad.*].

Din aceste date se poate trage, în primul rînd, o concluzie extrem de importantă, pe care o scapă mereu din vedere economia politică burgheză şi revizioniştii, care calcă pe urmele ei. Şi anume că în Danemarca imensa majoritate a pămînturilor se află în mîinile unor agricultori cu gospodărie capitalistă. Nu încape îndoială că nu numai proprietarii care au cîte 120 sau mai multe ha de pămînt folosesc în gospodăria lor muncă salariată, dar şi proprietarii cu 40 şi mai multe ha. Aceste două grupuri superioare reprezentau în 1895 doar 11% din numărul total al gospodăriilor, dar în mîinile lor era concentrată 62% din întreaga suprafaţă de pămînt, adică mai mult de trei cincimi. La baza agriculturii daneze se află agricultura *capitalistă* mare şi mijlocie. Întreaga vorbărie despre „ţara cu caracter ţărănesc" şi despre „mica cultură" nu este altceva decît o simplă apologetică burgheză, o denaturare a faptelor de către diferiţii ideologi — cu şi fără titluri — ai capitalului.

* „Danmarks Statistik. Statistik Aarbog" 8-de aargang, 1903, p. 31 („Statistica Danemarcii. Anuar statistic", al 8-lea an de apariţie, 1903, pag. 31. — *Nota trad.*), adnotare. Toate datele citate mai jos se referă la Danemarca propriu-zisă, adică fără Bornholm.

www.dacoromanica.ro

	1873				1885				1895			
	Numărul gospodăriilor	în %	Pămînt ha	în %	Numărul gospodăriilor	în %	Pămînt ha	în %	Numărul gospodăriilor	în %	Pămînt ha	în %
Fără pămînt	31 253	13,3	—	—	35 329	13,6	—	—	32 946	12,4	—	—
Pînă la 2,5 ha	65 490	27,9	54 340	1,5	82 487	31,8	62 260	1,7	92 656	34,8	63 490	1,8
2,5—10 „	65 672	27,9	333 760	9,1	67 773	26,2	345 060	9,5	66 491	25,0	341 020	9,4
10—40 „	41 671	17,7	928 310	25,5	43 740	16,9	966 850	26,5	44 557	16,8	981 070	26,8
40—120 „	29 288	12,5	1 809 590	49,6	27 938	10,8	1 722 820	47,1	27 301	10,3	1 691 950	46,4
120 sau mai mult	1 856	0,7	522 410	14,3	1 953	0,7	551 530	15,2	2 031	0,7	568 220	15,6
Total	235 230	100,0	3 648 410	100,0	259 220	100,0	3 648 520	100,0	265 982	100,0	3 645 750	100,0

www.dacoromanica.ro

Este necesar să relevăm, totodată, că în Danemarca, ca şi în alte ţări europene cu o structură capitalistă a agriculturii pe deplin statornicită, procentul grupurilor capitaliste superioare, în ansamblul economiei naţionale, se schimbă cu timpul destul de puţin. În anul 1873, 13,2% din fermele capitaliste posedau 63,9% din întreaga suprafaţă de pămînt, în timp ce în 1885 11,5% din numărul lor posedau 62,3% pămînt. Această stabilitate a marii agriculturi trebuie s-o avem totdeauna în vedere cînd e vorba de compararea datelor pe diferiţi ani, deoarece în publicistică se poate observa foarte adeseori cum, cu ajutorul unor comparaţii care privesc schimbările *de detaliu*, sînt estompate trăsăturile *fundamentale* ale orînduirii social-economice date.

Numeroasele mici gospodării existente în Danemarca, ca şi în alte ţări europene, au un rol cu totul neînsemnat în ansamblul producţiei agricole. În anul 1895 gospodăriile cu o suprafaţă de pămînt pînă la 10 ha alcătuiau laolaltă 72,2% din numărul gospodăriilor, în timp ce suprafaţa lor de pămînt reprezenta doar 11,2% din cea totală. Acest raport rămîne de asemenea constant, în linii generale, şi în 1885, şi în 1873. Micile gospodării aparţin de multe ori semiproletarilor, şi statistica germană, după cum am văzut, a dovedit în mod indiscutabil acest lucru în ceea ce priveşte gospodăriile pînă la 2 ha, iar deseori şi în ceea ce priveşte cele pînă la 5 ha. Din datele prezentate de noi mai jos în legătură cu numărul vitelor în gospodăriile din diferite grupuri se vede că în ce priveşte marea majoritate a acestor faimoşi reprezentanţi ai „micii culturi" nici nu poate fi vorba de o agricultură cu adevărat de sine stătătoare şi cît de cît trainică. 47,2% din numărul gospodăriilor, cu alte cuvinte aproape jumătate, aparţin proletarilor şi semiproletarilor (adică celor fără pămînt şi celor care au pînă la 2,5 ha); 25%, adică încă un sfert din gospodării (cu 2,5—10 ha) aparţin micilor ţărani nevoiaşi. Aceasta este *baza* „propăşirii" capitalismului agricol în Danemarca. Desigur, dacă judecăm după datele cu privire la suprafaţa pămîntului, ne putem face doar o părere cu totul generală, de ansamblu despre o ţară în care creşterea vitelor în scop comercial este foarte dezvoltată. Dar datele cu privire la creşterea vitelor, pe care le analizăm în amănunţime ceva mai încolo,

www.dacoromanica.ro

nu fac, după cum veţi vedea, decît *să întărească* concluziile de pînă acum.

Să vedem acum în ce fel s-a schimbat din 1873 pînă în 1895 repartizarea pămîntului în Danemarca între gospodăriile mari şi cele mici. Aici îţi izbeşte privirea, din primul moment, accentuarea tipic capitalistă a extremelor şi slăbirea gospodăriilor mijlocii. Procentul gospodăriilor agricole (în care nu sînt incluse gospodăriile fără pămînt) *creşte* în cazul gospodăriilor celor mai mici (pînă la 2,5 ha): de la 27,9% în 1873 la 31,8% în 1885 şi 34,8% în 1895. Acest procent *se micşorează* apoi în *toate* grupurile mijlocii şi rămîne neschimbat (0,7%) *numai* în grupul superior (cu 120 şi mai multe ha). Procentul întregii suprafeţe de pămînt *creşte* în gospodăriile cele mai mari, cu 120 şi mai multe ha de la 14,3% la 15,2% şi 15,6% în cei trei ani menţionaţi, apoi *creşte* într-o măsură mai puţin însemnată în gospodăria ţărănească mijlocie (care posedă 10—40 ha: de la 25,5% la 26,5% şi 26,8%), micşorîndu-se totodată procentul global al gospodăriilor din acest grup; apoi *creşte* neregulat în gospodăriile cu 2,5—10 ha (9,1% — 9,5% — 9,4%) şi *se măreşte continuu* în gospodăriile cele mai mici (1,5 — 1,7 — 1,8). Ca urmare, se produce o foarte vădită tendinţă spre creşterea gospodăriilor foarte mari şi a celor foarte mici. Pentru o prezentare mai clară a acestui fenomen, trebuie să luăm dimensiunile medii ale gospodăriilor pe grupuri în diferiţi ani. Iată datele de acest fel:

	Dimensiunile medii ale gospodăriilor (în hectare)		
	1873	1885	1895
Gospodării pînă la 2,5 ha	0,83	0,75	0,68
,, cu 2,5—10 ,, ...	5,08	5,09	5,13
,, ,, 10—40 ,, ...	22,28	22,08	22,01
,, ,, 40—120 ,, ...	61,00	61,66	61,97
,, ,, 120 sau mai mult ..	281,40	282,30	279,80
În medie	15,50	14,07	13,70

Din aceste date vedem că în majoritatea grupurilor dimensiunile gospodăriilor sînt extrem de stabile. Oscilările sînt cu totul neînsemnate: 1—2% (de pildă, de la 279,8 la 282,3 ha

www.dacoromanica.ro

sau de la 22,01 la 22,28 ha etc.). Excepţie fac *numai* gospodăriile foarte mici, care, fără îndoială, *se fărîmiţează:* micşorarea dimensiunii medii a acestor gospodării (pînă la 2,5 ha), din 1873 pînă în 1885, cu 10% (cu 0,83 pînă la 0,75 ha) este aceeaşi din 1885 pînă în 1895. În Danemarca, creşterea generală a numărului total de gospodării are loc în condiţii cînd întreaga suprafaţă de pămînt rămîne aproape neschimbată (din 1885 pînă în 1895 se înregistrează chiar o mică scădere a suprafeţei totale de pămînt). Totodată, o mare parte din această creştere numerică revine gospodăriilor foarte mici. Astfel, din 1873 pînă în 1895 numărul total al gospodăriilor a crescut cu 30 752; iar numărul acelora care posedă cel mult 2,5 ha a crescut cu 27 166. Se înţelege că în asemenea condiţii micşorarea în general a dimensiunilor medii ale tuturor gospodăriilor în Danemarca (15,5 ha în 1873, 14,1 în 1885 şi 13,7 ha în 1895) înseamnă de fapt *o fărîmiţare numai a celor mai mici* gospodării.

Şi mai evident devine fenomenul relevat de noi dacă luăm o împărţire în grupuri mai mici. În prefaţa la statistica agricolă a Danemarcii pe anul 1895 („Danmarks Statistik etc. Danmarks Jordbrug". 4-de Raekke, Nr. 9, litra C*), autorii prezintă următorul calcul al schimbărilor intervenite în numărul gospodăriilor pe grupuri:

	Mărirea sau micşorarea, în %	
	din 1885 pînă în 1895	din 1873 pînă în 1885
Gospodării cu 300 sau mai multe ha.....	+ 4,2	+ 5,0
„ „ 200 —300 ha	0	+ 6,1
„ „ 120 —200 „	+ 5,2	+ 5,1
„ „ 80 —120 „	— 1,5	— 2,1
„ „ 40 — 80 „	— 2,4	— 5,0
„ „ 20 — 40 „	+ 1,0	+ 3,6
„ „ 10 — 20 „	+ 2,8	+ 6,5
„ „ 2,5— 10 „	— 1,9	+ 3,2
„ „ 0,3— 2,5„	+ 2,1	+17,8
„ „ 0 — 0,3„	+25,1	+37,9

* — „Statistica Danemarcii etc. Agricultura Danemarcii", seria 4, nr. 9, litera C. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

Creşte, prin urmare, numărul gospodăriilor pitice, fie că ele sînt consacrate unor culturi speciale fie că reprezintă „gospodării" ale *muncitorilor salariaţi.*

Această concluzie merită să fie subliniată, pentru că din micşorarea dimensiunii medii a tuturor gospodăriilor în general „ştiinţa" apologetică profesorală este înclinată să tragă concluzia că în agricultură marea producţie e înfrîntă de cea mică. În realitate, constatăm un progres al celei mai mari agriculturi, o stabilitate a dimensiunii gospodăriilor din toate grupurile, în afară de acela al gospodăriilor celor mai mici, şi o *fărîmiţare* a gospodăriilor din acest din urmă grup. Această fărîmiţare trebuie explicată prin decăderea şi sărăcirea micii agriculturi: o altă eventuală explicaţie, şi anume trecerea de la agricultură, în sensul strict al cuvîntului, la creşterea animalelor, nu poate fi acceptată pentru toate gospodăriile foarte mici, deoarece această trecere, după cum vom vedea imediat, are loc în *toate* grupurile. Într-o ţară ca Danemarca, pentru o apreciere a dimensiunilor gospodăriilor agricole, mult mai importante sînt datele cu privire la creşterea animalelor decît cele care dau suprafaţa de pămînt, deoarece, atunci cînd creşterea animalelor şi prelucrarea industrială a laptelui se dezvoltă deosebit de repede, pe nişte terenuri de aceeaşi întindere pot exista gospodării de diferite dimensiuni.

Tocmai acest fenomen se observă, după cum se ştie, în Danemarca. „Propăşirea" agriculturii acestei ţări depinde mai ales de succesele rapide obţinute de ea în creşterea animalelor în scop comercial, de extinderea exportului ei de produse lactate, carne, ouă etc. în Anglia. Aici dăm de declaraţia solemnă a lui Pudor după care Danemarca *„datorează imensa dezvoltare pe care a căpătat-o prelucrarea industrială a laptelui tocmai descentralizării creşterii animalelor şi a gospodăriei crescătoare de animale"* (l.c., pag. 48, subliniat de Pudor). Nu e de mirare că Pudor, care prin întregul său sistem de concepţii se dovedeşte a fi cel mai autentic negustor, un ins absolut incapabil să înţeleagă contradicţiile capitaliste, îşi permite să denatureze faptele în aşa hal. Dar este extrem de caracteristic că pe urmele lui se tîrăşte, lipsit de orice atitudine critică, şi filistinul David, care printr-o neînţelegere se enumără printre socialişti!

www.dacoromanica.ro

În realitate, tocmai Danemarca ne prezintă, în chip deosebit de concret, un exemplu de *concentrare* a creşterii animalelor într-o ţară capitalistă. Pudor a putut să ajungă la o concluzie opusă numai datorită extremei sale ignoranţe şi denaturării *crîmpeielor* de statistică pe care le prezintă în cărticica sa. El citează o serie de cifre — repetate apoi orbeşte de David — care arată cum se repartizează după numărul vitelor toate gospodăriile crescătoare de vite din Danemarca. Din cele spuse de el reiese că din numărul total al gospodăriilor *cu vite*, 39,85% au doar cîte 1—3 vite; apoi 29,12% cîte 4—9 ş.a.m.d. Prin urmare, conchide el, majoritatea o formează gospodăriile „mici"; are loc un proces de „descentralizare" etc.

În primul rînd, cifrele prezentate de Pudor sînt *inexacte*. Şi trebuie subliniat acest lucru, deoarece acest domn declară cu emfază că în lucrarea sa pot fi găsite toate datele statistice „cele mai noi", iar revizioniştii încearcă „să infirme marxismul" cu ajutorul celor spuse de nişte ignoranţi scribi burghezi. În al doilea rînd — şi acesta este principalul — *modul* de argumentare al celor de teapa lui Pudor şi David este prea des repetat de cadeţii [102] şi narodnicii noştri ca să nu ne oprim asupra lui. Prin *asemenea* mod de a raţiona trebuie să ajungem inevitabil la concluzia că în cele mai înaintate ţări capitaliste are loc o „descentralizare" a *industriei*, deoarece *pretutindeni şi întotdeauna* procentul întreprinderilor foarte mici şi mici este cel mai ridicat, iar procentul celor mari este infim. Pudor, David şi cei de teapa lor uită un „amănunt", şi anume că are loc concentrarea într-un mic număr de mari întreprinderi a unei părţi covîrşitoare din întreaga producţie.

Într-adevăr, după datele ultimului recensămînt — din 15 iulie 1898 — repartizarea reală a tuturor vitelor cornute în Danemarca era următoarea*:

---

* „Danmarks Statistik. Statistik Tabelvaerk". Femte Raekke, litra C, No. 2. Kreaturholdet d. 15 juli 1898. København, 1901 („Statistica Danemarcii. Tabele statistice". Seria a 5-a, litera C, nr. 2. Sectorul zootehnic la 15 iulie 1898. Copenhaga, 1901. — *Nota trad.)*.

www.dacoromanica.ro

		Gospodării	în %	Vite cornute	în %
Cu 1	vită cornută	18 376	10,2	18 376	1,0
„ 2	vite cornute	27 394	15,2	54 788	3,1
„ 3	„ „	22 522	12,5	67 566	3,9
„ 4— 5	„ „	27 561	15,2	121 721	7,0
„ 6— 9	„ „	26 022	14,4	188 533	10,8
„ 10— 14	„ „	20 375	11,3	242 690	13,9
„ 15— 29	„ „	30 460	16,9	615 507	35,3
„ 30— 49	„ „	5 650	3,1	202 683	11,6
„ 50— 99	„ „	1 498	0,8	99 131	5,7
„ 100—199	„ „	588	0,3	81 417	4,7
„ 200	sau mai mult	195	0,1	52 385	3,0
	Total	180 641	100,0	1 744 797	100,0

De aici putem vedea ce rol joacă, în întreaga zootehnie a Danemarcii, numeroasele gospodării mici şi puţin numeroasele gospodării mari, şi în ce constă faimoasa „descentralizare" a producţiei în această „ţară ideală". Micile gospodării, cu 1—3 vite cornute, sînt în număr de 68 292, adică reprezintă 37,9% din numărul total; ele au 140 730 de vite cornute, adică 8% din numărul total. Un număr aproape egal de vite, 133 802, adică 7,7%, au cele 783 de gospodării foarte mari, care reprezintă 0,4% din numărul total al gospodăriilor. Cele dintîi au, în medie, cîte 2 vite cornute şi ceva, adică un număr vădit insuficient, şi în felul acesta pot face comerţ, vinde produse lactate şi carne numai în dauna propriei lor alimentaţii (să ne amintim de fapte cunoscute: ele vînd unt şi cumpără în schimb margarină, care e mai ieftină etc.). Celelalte au în medie cîte 171 de capete de vite cornute. Acestea sînt gospodăriile marilor fermieri capitalişti, ale „fabricanţilor" de lapte şi de carne, ale „conducătorilor" progresului tehnic şi ale asociaţiilor agricole de tot felul, care provoacă o stare de extaz printre admiratorii filistini ai „păcii sociale".

Dacă adunăm laolaltă pe proprietarii de gospodării mici şi mijlocii, obţinem numărul total al proprietarilor care au pînă la 9 capete de vite cornute: 121 875, adică două treimi din numărul total al gospodarilor (67,5%). Ei au 450 984

www.dacoromanica.ro

de vite cornute, adică un sfert din numărul total (25,8%). Aproape tot atîtea, şi anume 435 616 (25%), au şi gospodarii cu 30 de vite sau mai multe, numărul acestor gospodari fiind de 7 931, adică 4,3% din numărul total. Frumoasă „descentralizare", nimic de zis!

Reducînd subdiviziunile de mai sus din statistica daneză la trei grupuri mari, obţinem:

	Numărul gospodăriilor	în %	Vite cornute	în %	În medie pe 1 gosp.
Gospodării cu 1—3 vite cornute	68 292	37,9	140 730	8,0	2,1
Gospodării cu 4—9 vite cornute	53 583	29,6	310 254	17,8	5,8
Gospodării cu 10 şi mai multe vite cornute	58 766	32,5	1 293 813	74,2	22,0
Total	180 641	100,0	1 744 797	100,0	9,7

Aşadar, în Danemarca *trei sferturi* din întregul sector zootehnic se află concentrat în mîinile a 58 766 de gospodari, care reprezintă mai puţin de *o treime* din numărul lor total. Tocmai această treime capătă partea leului din avantajele pe care le creează „propăşirea" capitalismului în agricultura Danemarcii. Totodată trebuie avut în vedere că acest procent, atît de ridicat, de ţărani înstăriţi şi de capitalişti bogaţi (32,5%, adică aproape o treime) este obţinut printr-un procedeu artificial de calcul, care exclude *pe toţi gospodarii fără vite*. În realitate, acest procent este mult mai scăzut. Potrivit recensămîntului din 1895, numărul total al proprietarilor de gospodării agricole din Danemarca, după cum am văzut, era de 265 982, iar recensămîntul vitelor din 15 iulie 1898 arată că numărul total al acestor proprietari era de 278 673. În raport cu această cifră, care reprezintă numărul total real al proprietarilor de gospodării agricole, cei 58 766 de gospodari înstăriţi şi bogaţi alcătuiesc în total 21,1%, adică *abia o cincime*. Dacă „gospodarii" fără pămînt reprezintă 12,4% din numărul total al proprietarilor de gospodării agricole din Danemarca (în anul 1895:

www.dacoromanica.ro

32 946 din 265 982), atunci gospodarii fără vite* alcătuiesc 35,1% *din numărul total al proprietarilor agricoli din Danemarca, adică mai mult de o treime* (în anul 1898: 98 032 din 278 673). Ne putem da deci seama de ce soi este „socialismul" domnilor de teapa lui David, care nu observă că propășirea capitalistă a agriculturii daneze se bazează pe *proletarizarea în masă* a populației sătești, pe privarea *maselor* de „proprietari de gospodării agricole" de mijloacele de producție.

Să trecem acum la datele care înfățișează, în ansamblu, atît agricultura cît și întregul sector zootehnic din Danemarca. Recensămîntul din 15 iulie 1898 conține date amănunțite cu privire la numărul de animale care revine pentru diferite grupuri de gospodari care posedă o suprafață de pămînt sau alta. În statistica daneză, numărul acestor grupuri este deosebit de mare (14 grupuri: fără pămînt, pînă la $^1/_{32}$ hartcorn, $^1/_{32}$—$^1/_{16}$, $^1/_{16}$—$^1/_8$, $^1/_8$—$^1/_4$, $^1/_4$—$^1/_2$, $^1/_2$—1, 1—2, 2—4, 4—8, 8—12, 12—20, 20—30, 30 și mai multe), și noi vom reduce datele lor la cele șase mari grupuri pe care le-am stabilit mai înainte:

Agricultura și creșterea animalelor în

Grupuri de gospodării	Numărul gospodăriilor	%	Pămînt ha	%	Cai	%
Fără pămînt	13 435	4,8	—	—	1 970	0,5
Cu o suprafață de pămînt necunoscută	45 896	16,5	?	?	28 909	6,4
Pînă la 2,5 ha	80 582	28,9	55 272	1,5	24 540	5,5
2,5— 10 „	63 420	22,8	323 430	8,9	54 900	12,2
10 — 40 „	45 519	16,3	984 983	27,0	133 793	29,8
40 —120 „	27 620	9,9	1 692 285	46,4	168 410	37,5
120 sau mai mult ..	2 201	0,8	588 318	16,2	36 807	8,1
Total.....	278 673	100,0	3 644 288	100,0	449 329	100,0

Notă. Datele din 1898 care se referă la repartizarea gospodăriilor după suprafață diferă de cele din 1895. Acest lucru se poate explica atît prin schimbările intervenite între timp, cît și prin procedeele întrucîtva diferite care au fost folosite la strîngerea datelor. Dar corelația generală dintre grupuri rămîne aceeași. Recensămîntul din 1895 ia în considerație, în afară de cele 3 645 750 ha de pămînt repartizate, încă 45 860 ha care nu erau repartizate. Grupul de gospodării „cu o suprafață de pămînt necunoscută" (1898) se referă în cea mai mare parte la grupurile inferioare, așa cum arată și numărul vitelor.

* Mai exact, gospodari fără vite cornute, fiindcă, din păcate, statistica daneză nu ne dă numărul gospodarilor care nu au nici *un fel* de animale. Din această statistică aflăm numai numărul de proprietari pentru fiecare fel de animale în parte. Dar vitele cornute sînt, fără îndoială, baza principală a întregii zootehnii din Danemarca.

Aceste date ne arată, în primul rînd, cît de mare este concentrarea *întregii* zootehnii în Danemarca. Marii proprietari de gospodării agricole capitaliste, care au peste 40 ha de pămînt, alcătuiesc laolaltă *o zecime* din numărul total al gospodarilor (10,7%), și în mîinile lor se află concentrate *peste trei cincimi* din întreaga suprafață de pămînt (62,6%) și *aproape jumătate* din numărul total de animale: 45,6% din numărul total al cailor, 48,4% din acela al vitelor cornute, 32,7% din acela al oilor, 44,6% din acela al porcilor.

Dacă la acești proprietari de gospodării capitaliste adăugăm țărănimea înstărită, adică pe proprietarii cu 10—40 ha de pămînt, vom obține peste un sfert din numărul total al gospodarilor (27,0%), care concentrează în mîinile lor nouă zecimi din întreaga suprafață de pămînt, trei sferturi din numărul total al cailor, patru cincimi din acela al vitelor cornute, șapte zecimi din acela al porcilor, aproape jumătate din acela al păsărilor de curte. Imensa majoritate a „proprietarilor de gospodării agricole", aproape trei sferturi

Danemarca după statistica din 15 iulie 1898

Vaci	%	Total vite cornute	%	Oi	%	Porci	%	Păsări de curte	%
3 707	0,3	4 633	0,3	8 943	0,8	8 865	0,8	220 147	2,5
28 072	2,6	42 150	2,4	42 987	4,0	42 699	3,7	780 585	8,9
66 171	6,2	88 720	5,1	99 705	9,3	94 656	8,1	1 649 452	18,8
175 182	16,4	247 618	14,2	187 460	17,5	191 291	16,4	1 871 242	21,4
303 244	28,5	515 832	29,6	383 950	35,7	308 863	26,4	1 957 726	22,3
361 669	33,9	639 563	36,6	310 686	28,9	409 294	35,0	1 998 595	22,8
129 220	12,1	206 281	11,8	40 682	3,8	112 825	9,6	289 155	3,3
1 067 265	100,0	1 744 797	100,0	1 074 413	100,0	1 168 493	100,0	8 766 902	100,0

(73%) din ei, posedă fiecare mai puțin de 10 ha de pămînt; ei alcătuiesc în general masa proletarizată și semiproleta-

www.dacoromanica.ro

rizată, care joacă un rol cu totul neînsemnat în ansamblul agriculturii şi zootehniei întregii ţări.

Apoi, în ceea ce priveşte repartizarea diferitelor categorii de animale, o deosebită atenţie trebuie acordată creşterii oilor şi porcilor. Prima face parte din ramurile în decădere ale zootehniei, care sînt dezavantajoase în momentul de faţă pentru majoritatea ţărilor europene, din cauza condiţiilor pieţei, a concurenţei ţărilor de peste ocean. Condiţiile pieţei internaţionale cer înlocuirea creşterii oilor cu alte ramuri ale zootehniei. Creşterea porcilor, dimpotrivă, face parte din ramurile de creştere a animalelor pentru carne care se dezvoltă repede şi sînt deosebit de avantajoase în Europa. Statistica ne arată că şi în Danemarca creşterea oilor e în decădere, iar creşterea porcilor se dezvoltă deosebit de repede. Din 1861 pînă în 1898, în Danemarca, numărul oilor a scăzut de la 1 700 000 la 1 100 000. Numărul vitelor cornute a crescut de la 1 100 000 la 1 700 000. Numărul porcilor a crescut de la 300 000 la 1 200 000, adică de aproape 4 ori.

Ei bine, comparînd felul cum sînt repartizate oile şi porcii între gospodăriile mici şi cele mari, putem vedea limpede cum la primele se manifestă un foarte pronunţat spirit de rutină, o foarte slabă capacitate de adaptare la cerinţele pieţei, o încetineală în restructurarea gospodăriei potrivit noilor condiţii create. Marile gospodării capitaliste (cu 40—120 ha sau cu 120 şi mai multe ha) au redus, într-o măsură mai mare decît celelalte, creşterea oilor, care nu este avantajoasă (numărul lor a scăzut — procentual — de la 28,9% la 3,8%, în timp ce la alte categorii de animale el a scăzut de la 33—37% la 8—12%). Micile gospodării s-au adaptat într-o măsură mai mică: ele continuă încă să ţină un număr mai mare de oi; de pildă, gospodăriile pînă la 2,5 ha au 9,3% din numărul total de oi, faţă de 6—5% animale din alte categorii. Ele posedă 8,1% din numărul porcilor — un procent *mai mic* decît acela al oilor. La capitalişti, numărul porcilor reprezintă 35% şi 9,6%, adică un procent *mai mare* decît acela al oilor. Agricultura capitalistă poate să se adapteze mult mai bine la cerinţele pieţei internaţionale. Ţăranilor însă li se aplică şi acum cele spuse de Marx: ţăranul devine negustor şi producător de mărfuri

www.dacoromanica.ro

fără a avea şi condiţiile în care să-şi poată produce produsul său ca marfă [103]. Piaţa *cere de la fiecare* gospodar, ca o necesitate categorică, să se supună noilor condiţii şi să li se adapteze repede. Dar fără *capital* o asemenea adaptare este imposibilă. În felul acesta, în orînduirea capitalistă mica gospodărie este în mod inevitabil condamnată la o rutină şi la o stare de înapoiere extrem de pronunţată şi la o foarte slabă capacitate de adaptare la necesităţile pieţei.

Pentru o prezentare mai concretă a adevăratei fizionomii economice a acestei mase nevoiaşe şi a micii minorităţi înstărite, vom cita o serie de date cu privire la suprafaţa medie de pămînt şi la numărul mijlociu al animalelor pe care le posedă gospodăriile din diferite grupuri. Pentru economia politică burgheză (şi pentru domnii revizionişti), procedeul de a estompa contradicţiile capitaliste este ceva firesc; economia politică socialistă însă trebuie să explice care e deosebirea dintre diferitele *tipuri* de gospodărie şi care e diferenţa dintre nivelul de viaţă al proprietarilor capitalişti în continuă propăşire şi acela al micilor gospodari nevoiaşi [vezi tabelul de la pag. 260. — *Nota trad.*].

Aceste date ne arată cît se poate de clar că toate cele trei grupuri inferioare, care alcătuiesc jumătate din numărul total al gospodăriilor, reprezintă *sărăcimea.* Predomină „gospodarii" fără cai şi fără vaci. Numai în grupul de gospodării cu o suprafaţă de pămînt pînă la 2,5 ha revine cîte o vită cornută *întreagă*, o oaie şi un porc la o gospodărie. Este limpede că în cazul acestei *jumătăţi* din numărul total al gospodăriilor nu poate fi vorba de a obţine foloase din creşterea vitelor pentru lapte şi carne. Propăşirea agriculturii daneze înseamnă, pentru aceste gospodării, dependenţă faţă de marii proprietari, necesitatea de a căuta „cîştiguri auxiliare", adică de a-şi vinde într-un fel sau altul forţa de muncă; ea înseamnă mizerie veşnică şi gospodărie pe jumătate ruinată.

Se înţelege că această concluzie este justă numai în ceea ce priveşte întreaga *masă* a acestor gospodării foarte sărace. Noi am mai arătat, pe baza datelor oferite de statistica agricolă germană, franceză şi rusă, că şi printre proprietarii de gospodării cu o mică suprafaţă de pămînt există mari

www.dacoromanica.ro

Grupuri de gospodării	Revine în medie la 1 gospodărie						
	Pămînt ha	Cai	Vaci	Total vite cornute	Oi	Porci	Păsări de curte
Fără pămînt	—	0,1	0,3	0,3	0,7	0,7	16,4
Cu o suprafață de pămînt necunoscută	?	0,6	0,6	0,9	0,9	0,9	17,0
Pînă la 2,5 ha	0,6	0,3	0,8	1,1	1,2	1,2	20,4
„ 2,5— 10 „	5,1	0,9	2,7	3,9	2,9	3,0	29,5
„ 10 — 40 „	21,6	2,9	6,6	11,3	8,4	6,8	43,0
„ 40 —120 „	61,3	6,1	13,8	23,1	11,2	14,9	72,4
„ 120 sau mai mult	267,3	16,7	58,7	93,7	18,5	51,2	131,3
În medie	13,1	1,6	3,8	6,3	3,9	4,2	31,5

www.dacoromanica.ro

proprietari de animale, cultivatori de tutun etc. După datele statisticii daneze, diferenţierea este mult mai profundă decît ne putem închipui. Dar această diferenţiere, făcînd să se desprindă, în cadrul fiecărui grup, o infimă minoritate de gospodării cu culturi speciale, nu face decît *să agraveze* mizeria şi lipsurile *majorităţii* gospodăriilor din grupurile sărace.

Mai departe, din datele reproduse mai sus se vede, totodată, că şi grupul micilor ţărani, care posedă $2\,^1/_2$—10 ha, nu poate fi considerat ca avînd o situaţie cît de cît sigură şi trainică sub raport economic. Amintim că din acest grup fac parte 63 000 de gospodării, adică 22,8% din numărul total. Şi în acest grup revin în medie la o gospodărie 0,9 cai. Gospodăriile fără cai, pe cît se pare, folosesc pentru tracţiune vaci, înrăutăţind prin aceasta atît condiţiile agriculturii (arătură mai puţin adîncă) cît şi pe acelea ale creşterii animalelor (slăbirea vitelor cornute). Vacile revin în medie cîte 2,7 la o gospodărie. Dacă se reduce însă consumul de produse lactate şi de carne în propria familie — şi o asemenea reducere este un indiciu vădit al celei mai amarnice nevoi —, înseamnă că de la acest număr de vaci se pot aduce pe piaţă numai cantităţi de produse cu totul neînsemnate. Participarea acestor gospodării — care au, în medie, cîte 2,7 vaci şi 3,0 porci — la „propăşirea" exportului „naţional" al laptelui şi cărnii în Anglia *nu poate să nu fie* cu totul neînsemnată. A practica agricultura şi creşterea animalelor în scop comercial, în cazul unor gospodării de proporţii atît de reduse, înseamnă adeseori a vinde ceea ce este necesar familiei, a înrăutăţi alimentaţia, a agrava mizeria, iar adeseori a vinde în cantităţi infime, adică în condiţiile cele mai dezavantajoase, şi a nu putea dispune de un fond bănesc pentru cheltuieli urgente. Or, gospodăria naturală a micului ţăran, aşa cum se prezintă ea în ţările capitaliste contemporane, poate doar să vegeteze şi să moară după o agonie chinuită, şi în nici un caz să prospere. Tot „trucul" economiei politice burgheze şi revizioniste constă în aceea că ea nu cercetează în mod separat tocmai condiţiile acestui tip de mici gospodării, care sînt inferioare celor de tip „mijlociu" (gospodăria „mijlocie" daneză are 1,6 cai şi 3,8 vaci) şi care alcătuiesc o *maioritate* imensă în

www.dacoromanica.ro

numărul total al gospodăriilor. Acest tip de gospodărie nu numai că nu este analizat în mod separat, dar este camuflat cu ajutorul unor referiri în care e vorba numai de date „medii", de creşterea generală a „producţiei" şi a „desfacerii", trecîndu-se sub tăcere faptul că numai gospodăriile înstărite, care alcătuiesc o minoritate neînsemnată, *pot* să-şi desfacă în mod avantajos produsele.

Numai la proprietarii cu 10—40 ha putem vedea un număr atît de mare de animale care să însemne o *posibilitate* de „propăşire". Dar gospodăriile de acest fel reprezintă doar 16% din numărul total. Şi este îndoielnic ca aceste gospodării, care au în medie cîte 21,6 ha de pămînt, să se poată lipsi complet de munca salariată. În Danemarca, unde agricultura are un caracter atît de intensiv, nişte întreprinderi de asemenea proporţii nu ar putea, probabil, să se menţină fără a folosi muncitori agricoli sau zileri. Din păcate, atît statistica daneză, cît şi majoritatea autorilor care se ocupă de agricultura daneză se situează în întregime pe punctul de vedere burghez, nu analizează problema muncii salariate, a proporţiilor gospodăriilor care sînt nevoite să recurgă la folosirea ei etc. Din recensămîntul ocupaţiilor efectuat în anul 1901 aflăm doar că în Danemarca grupul „zileri" etc. numără 60 000 de bărbaţi şi 56 000 de femei, adică 116 000 din cei 972 000 de locuitori rurali înregistraţi după situaţia lor în producţie. Nu ştim dacă zecile de mii de muncitori salariaţi de acest fel (în afară de care lucrează ca muncitori salariaţi, pentru „cîştiguri auxiliare", şi mici ţărani) sînt folosiţi numai de cei 30 000 de mari proprietari capitalişti (27 620 cu 40—120 ha şi 2 201 cu mai mult de 120 ha) sau în parte şi de ţăranii înstăriţi care posedă 10 pînă la 40 ha.

Despre cele două grupuri superioare, despre cele „30 000" de gospodării agricole daneze din categoriile superioare, n-avem prea mult de spus: caracterul capitalist al agriculturii şi al creşterii animalelor a fost înfăţişat în mod concret, încă de la început, prin cifrele reproduse de noi.

În sfîrşit, ultimele date, care prezintă un interes general şi care au fost atinse şi, în parte, prelucrate în statistica

www.dacoromanica.ro

agricolă daneză, se referă la problema dacă are loc o descentralizare sau o concentrare a creşterii animalelor pe măsura dezvoltării acestei principale baze de „propăşire" a „ţării ideale". Statistica din 1898, pe care am citat-o mai înainte, ne oferă o serie de date extrem de interesante în comparaţie cu 1893, iar în ceea ce priveşte o singură categorie de animale — ce-i drept, cea mai importantă, şi anume vitele cornute — putem face de asemenea comparaţie între datele din 1876 şi cele din 1898.

În perioada 1893—1898, în Danemarca creşterea porcilor a progresat mai mult decît toate celelalte ramuri ale creşterii animalelor. Numărul porcilor a crescut în aceşti ani de la 829 000 la 1 168 000, adică cu 40%, pe cîtă vreme numărul cailor a crescut în total de la 410 000 la 449 000, al vitelor cornute — de la 1 696 000 la 1 744 000, iar numărul oilor a scăzut chiar. Dar cine s-a bucurat în primul rînd de acest imens progres înregistrat de proprietarii danezi uniţi în nenumărate asociaţii? Autorii statisticii din 1898 ne dau un răspuns la această întrebare comparînd datele din 1893 cu cele din 1898. Toţi posesorii de porci se împart în patru grupuri: mari proprietari — cu 50 şi mai mulţi porci; proprietari mari-mijlocii — cu 15—49; mici-mijlocii — cu 4—14 şi mici — cu 1—3 porci. În privinţa acestor patru grupuri, autorii statisticii dau următoarele date:

Grupuri de gospodării	1893		1898		Creşterea sau scăderea numărului în %		Repartizarea procentuală a numărului de porci	
	Numărul		Numărul					
	Gospodăriilor	Porcilor	Gospodăriilor	Porcilor	Gospodăriilor	Porcilor	1893	1898
Cu 50 sau mai mulţi porci	844	79 230	1 487	135 999	76,2	71,7	9,6	11,6
Cu 15—49 „	20 602	350 277	30 852	554 979	48,2	58,4	42,3	47,5
„ 4—14 „	38 357	211 868	50 668	282 642	32,1	33,4	25,5	24,2
„ 1— 3 „	108 820	187 756	108 544	194 873	0,3	3,8	22,6	16,7
Total....	168 623	829 131	191 551	1 168 493	13,6	40,9	100,0	100,0

www.dacoromanica.ro

Aceste date ne arată limpede că în domeniul creşterii animalelor se produce o *concentrare* rapidă. Cu cît gospodăriile au fost mai mari, cu atît au profitat mai mult de pe urma „progresului" realizat în creşterea animalelor. Marile gospodării şi-au sporit numărul animalelor cu 71,7%, cele mari-mijlocii cu 58,4%, cele mici-mijlocii cu 33,4%, iar cele mici numai cu 3,8%. Sporul de bogăţie revine mai cu seamă unei neînsemnate minorităţi de „vîrfuri". Numărul porcilor a crescut în total, în răstimp de cinci ani, cu 339 000, din care 261 000, adică *mai mult de trei sferturi*, revin gospodăriilor mari şi mari-mijlocii, al căror număr e de 32 000 (din numărul total de 266 000 — 277 000 de gospodării!). În ramura creşterii animalelor de acest fel, mica producţie *este înlăturată* de cea mare; în cei cinci ani *a crescut* procentul gospodăriilor mari (de la 9,6% la 11,6%) şi al celor mari-mijlocii (de la 42,3% la 47,5%), *s-a micşorat* procentul celor mici-mijlocii (de la 25,5% la 24,2%) şi într-o măsură şi mai mare al celor mici (de la 22,6% la 16,7%).

Dacă în locul unei statistici aproximative a *suprafeţelor* s-ar fi putut obţine o statistică a gospodăriilor agricole care să exprime tot atît de exact proporţiile producţiei însăşi, după cum numărul de animale exprimă * proporţiile gospodăriei care se ocupă cu creşterea animalelor, nu încape îndoială că am fi observat şi aici procesul de *concentrare*, a cărui existenţă o contestă profesorii burghezi şi oportuniştii.

Şi mai interesante sînt datele respective care se referă la numărul total de vite cornute; aici tabelul comparativ pentru anii 1893 şi 1898, alcătuit de autorii statisticii din 1898, putem să-l completăm cu datele recensămîntului din 17 iulie 1876 („Danmarks Statistik. Statistik Tabelvaerk", 4-de Raekke, litra C. Nr. 1. Kreaturholdet d. 17 juli 1876. København, 1878 **). Iată datele respective pe aceşti trei ani: (vezi tabelul de la pag. 265. — *Nota trad.*).

Aceste date, stabilite pentru o perioadă mai lungă şi pentru o categorie mai importantă de animale, ne înfăţişează tot atît de limpede ca şi cele expuse mai sus procesul *concen-*

* Am arătat mai sus, luînd ca bază datele prezentate de Drechsler, că în marile gospodării vitele sînt mai mari. Rezultă că şi aici statistica globală diminuează adevăratele proporţii ale concentrării.

** „Statistica Danemarcii. Tabele statistice", seria a 4-a, litera C, nr. 1. Creşterea animalelor la 17 iulie 1876. Copenhaga, 1878. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

Grupuri de gospodării	1876		1893		1898		Creșterea sau scăderea în%				Repartizarea procentuală a numărului de vite cornute		
	Numărul		Numărul		Numărul		din 1876 până în 1893		din 1893 până în 1898				
							Numărul		Numărul				
	gospodăriilor	vitelor cornute	gospodăriilor	vitelor cornute	gospodăriilor	vitelor cornute	gospodăriilor	vitelor cornute	gospodăriilor	vitelor cornute	1876	1893	1898
Cu 50 sau mai multe vite ..	1 634	156 728	2 209	221 667	2 281	232 933	35,2	41,4	3,3	5,1	11,8	13,0	13,4
Cu 15—49 vite	24 096	514 678	35 200	793 474	36 110	818 190	46,1	54,1	2,6	3,1	39,0	46,8	46,8
„ 4—14 „	64 110	504 193	72 173	539 301	73 958	552 944	12,5	6,9	2,5	2,5	38,2	31,8	31,7
„ 1— 3 „	78 156	144 930	70 218	141 748	68 292	140 730	10,2	2,2	2,7	0,7	11,0	8,4	8,1
Total....	167 996	1 320 529	179 800	1 696 190	180 641	1 744 797	7,0	28,4	0,5	2,9	100,0	100,0	100,0

www.dacoromanica.ro

trării capitaliste. Dezvoltarea gospodăriilor crescătoare de animale din Danemarca, dezvoltarea creşterii animalelor marchează progresul *aproape exclusiv* al marii gospodării capitaliste. Întregul spor al numărului de animale obţinut din 1876 pînă în 1898 se ridică la 424 000. Din acest spor, 76 000 revin gospodăriilor cu 50 şi mai multe vite, iar 303 000 celor cu 15—49 de vite; în total revin acestor 38 000 de gospodării din categoria superioară 379 000 de vite, adică *aproape $^{9}/_{10}$ din întregul spor.* Nici nu ne putem închipui un tablou mai sugestiv al concentrării capitaliste.

Numărul total al gospodăriilor cu vite cornute a crescut, din 1876 pînă în 1898, cu 12 645 (180 641 — 167 996), adică cu 7,5%. Întreaga populaţie a Danemarcii însă a crescut din 1880 pînă în 1901 (adică pe o perioadă de timp chiar ceva mai scurtă) de la 1 969 039 la 2 449 540 *, adică cu 24,4%. E clar că numărul relativ al „celor avuţi", adică al acelora care posedă vite, s-a *redus.* Procentul proprietarilor în raport cu cifra populaţiei e acum *mai mic.* Numărul celor mai mici proprietari (cu 1—3 vite) este tot timpul în descreştere absolută. Numărul celor mici-mijlocii (cu 4—14 vite) creşte extrem de încet (+ 12,5% din 1876 pînă în 1893, + 2,5% din 1893 pînă în 1898), această creştere rămînînd în urmă faţă de aceea a populaţiei. O creştere efectivă şi rapidă se observă numai în marile gospodării zootehnice capitaliste; totodată, din 1876 pînă în 1893 numărul gospodăriilor mari-mijlocii creşte mai repede decît numărul celor mari, iar din 1893 pînă în 1898 numărul celor mai mari gospodării creşte cel mai repede.

Dacă, potrivit datelor din 1876 şi 1898, vom lua categoria celor mai mari gospodării, a proprietarilor cu 200 de vite şi mai multe, vom vedea că în 1876 ei erau în număr de 79 (0,05% din numărul total al proprietarilor de vite) şi aveau 18 970 de vite cornute (1,4% din numărul total), iar în 1898 în număr de peste două ori mai mare — 195 (0,1% din numărul total) şi aveau 52 385 de vite cornute (3,0% din întreaga sumă). Numărul celor mai mari proprietari a crescut de peste două ori, iar producţia obţinută de ei aproape s-a triplat.

* Procentul populaţiei orăşeneşti era în 1880 de 28%, iar în 1901 de 38%.

www.dacoromanica.ro

Înlăturarea micii producţii de către cea mare, din 1876 pînă în 1898, se desfăşoară fără întrerupere. Procentul micilor gospodării în raport cu numărul total scade neîncetat: de la 11,0% în 1876 pînă la 8,4% în 1893 şi 8,1% în 1898. Procentul gospodăriilor mijlocii de asemenea scade fără întrerupere, deşi ceva mai încet (38,2%—31,8%—31,7%). Procentul gospodăriilor mari-mijlocii a crescut din 1876 pînă în 1893 de la 39,0% pînă la 46,8%, iar din 1893 pînă în 1898 s-a menţinut la acelaşi nivel. Numai gospodăriile cele mai mari au crescut fără întrerupere (cu 11,8%—13,0%—13,4%), înlăturînd toate celelalte categorii.

Cu cît sînt mai prielnice condiţiile pentru gospodăria zootehnică, cu atît e mai rapidă dezvoltarea creşterii animalelor în scop comercial şi progresul ei, cu atît mai intens este şi procesul concentrării capitaliste. De pildă, în districtul Copenhaga, care în anul 1880 număra 234 000 de locuitori, iar în anul 1901 număra 378 000, desfacerea produselor lactate şi de carne era, bineînţeles, cea mai bine asigurată. Proprietarii de gospodării agricole din acest district erau mai bogaţi în vite cornute decît ceilalţi atît în 1876 cît şi în 1898, avînd în medie cîte 8,5 şi 11,6 vite faţă de 7,9 şi 9,7 cît era media pe întreaga ţară. Şi în acest district, care dispune de cele mai prielnice condiţii pentru dezvoltarea creşterii animalelor, vedem că procesul de concentrare este foarte intens.

Iată datele pe anii 1876 şi 1898 referitoare la acest district pe grupurile stabilite mai sus:

	1876		1898	
	Numărul		Numărul	
	gospodăriilor	vitelor cornute	gospodăriilor	vitelor cornute
Cu 50 sau mai multe vite ..	44	4 488	86	9 059
„ 15—49 vite	1 045	22 119	1 545	35 579
„ 4—14 „	2 011	16 896	1 900	14 559
„ 1— 3 „	2 514	4 468	1 890	3 767
Total.....	5 614	47 971	5 421	62 964

www.dacoromanica.ro

În acest district a scăzut, în cei 22 de ani, pînă şi numărul absolut al proprietarilor! Avuţia zootehnică s-a concentrat în mîinile unui număr mai mic de proprietari. Iar proprietarii mici şi mijlocii au ajuns să fie, după 22 de ani, într-un număr *mai mic* şi să aibă un număr *mai mic* de vite. Proprietarii mari-mijlocii şi-au sporit o dată şi jumătate averea lor (de la 22 000 la 35 000). Cei mari şi-au sporit-o *de peste două ori*. Cît despre cei foarte mari, cu 200 şi mai multe vite, ei erau în 1876 doar *doi* şi aveau împreună 437 de vite cornute, iar în 1898 erau 10 şi aveau 2 896 de vite cornute.

Încercările întreprinse de toţi aceşti Pudor, David şi alţii de teapa lor — care, cu sau fără voia lor, nu sînt altceva decît nişte slugi ale capitalului — de a îmbunătăţi condiţiile de desfacere, de a dezvolta asociaţiile de gospodari şi de a asigura progresul tehnic al creşterii animalelor şi al agriculturii nu pot avea alt sens decît acela de a apropia, în întreaga ţară şi în toate ramurile agriculturii, instaurarea actualelor rînduieli din districtul Copenhaga, adică o concentrare deosebit de rapidă a producţiei în mîinile capitaliştilor şi exproprierea, proletarizarea populaţiei, micşorarea procentului de proprietari în ansamblul populaţiei, sporirea numărului acelora pe care capitalismul îi alungă de la sat la oraş etc.

În concluzie: „ţara ideală" din punctul de vedere al adversarilor marxismului în problema agrară ne înfăţişează cu cea mai deplină claritate (cu toate că statistica social-economică se află încă la un nivel destul de scăzut şi datele ei n-au fost încă prelucrate) o orînduire agrară capitalistă, contradicţii capitaliste extrem de pronunţate în agricultură şi în creşterea animalelor, o concentrare crescîndă a producţiei agricole, înlăturarea micii producţii de către cea mare, proletarizarea şi starea de mizerie a imensei majorităţi a populaţiei rurale.

www.dacoromanica.ro

CONGRESUL „DE UNIFICARE" AL ORGANIZAȚIILOR DIN STRĂINĂTATE ALE P.M.S.D.R.

21—22 SEPTEMBRIE (4—5 OCTOMBRIE) 1901 [104]

www.dacoromanica.ro

1

CUVÎNTARE ROSTITĂ LA 21 SEPTEMBRIE (4 OCTOMBRIE)

(EXTRAS DIN PROCESUL-VERBAL)

Tovarăşi!

Vom începe cu punctul de care depinde succesul acestui congres.

Ca reprezentant al „Iskrei", consider necesar să fac un scurt istoric al relaţiilor noastre cu celelalte organizaţii. Încă de la început „Iskra" s-a manifestat ca un organ cu totul independent, nerecunoscînd alte legături cu social-democraţia rusă decît cele de ordin ideologic, şi a acţionat din însărcinarea a numeroşi tovarăşi din Rusia. Chiar în primul său număr ea a declarat că nu se va ocupa de divergenţele de ordin organizatoric care au avut loc în „Uniunea social-democraţilor ruşi" [105] şi că acordă cea mai mare importanţă poziţiei sale principiale *.

O parte dintre membrii „Uniunii" ne-au propus convocarea unei conferinţe în vederea unei înţelegeri cu organizaţiile din străinătate. Noi am interpretat această propunere în sensul că există în „Uniune" un grup care împărtăşeşte principiile formulate de noi şi că în acest caz putem spera ca ele să fie admise şi de „Uniune". Cu toate că pe lîngă divergenţele de ordin principial existau şi divergenţe de ordin organizatoric, organizaţia revoluţionară „Soţial-demokrat" [106] a răspuns că acceptă propunerea. Din păcate, „Uniunea" a refuzat să intre în tratative. O dată cu apariţia unui nou grup de iniţiativă [107], „Uniunea" s-a declarat de acord cu începerea tratativelor. Cum fizionomia „Uniunii" era foarte imprecisă şi în sînul ei apăruse un nou curent

* Vezi *V. I. Lenin*, Opere complete, vol. 4, Editura politică, 1961, pag. 375—376. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

care se orienta spre marxismul revoluționar, puteam spera că se va ajunge la un acord de principii. „Iskra" și „Social-demokrat" și-au dat din nou consimțămîntul, în urma cărui fapt a avut loc Conferința de la Geneva. La începutul ședinței noastre, tovarășul Kruglov a dat citire rezoluției adoptate de conferință, fără să facă vreo observație pe marginea ei. Nici unul dintre membrii „Uniunii" n-a luat cuvîntul pentru a se pronunța împotriva acestei rezoluții.

Noi constatăm că în nr. 10 „Rabocee Delo" s-a lepădat în mod categoric de tradițiile marxismului revoluționar și s-a pronunțat împotriva acordului de principii elaborat la Conferința de la Geneva, ale cărei tendințe „Uniunea", pe cît se vede, le aprobă.

Date fiind toate acestea, critica mea va fi îndreptată împotriva redacției revistei „R.D.", iar nu împotriva întregii „Uniuni".

Să comparăm rezoluția de la Geneva cu articolele din nr. 10 al revistei „R.D.".

Rezoluția de la Geneva te uimește prin conținutul ei extrem de detaliat și prin atenția deosebită pe care o dă unor puncte considerate ca îndeobște cunoscute.

La punctul 1 al acordului de principii se spune: „Recunoscînd principiile fundamentale ale socialismului științific și acționînd în deplină solidaritate cu social-democrația revoluționară internațională, noi respingem orice încercări de a introduce oportunismul în lupta de clasă a proletariatului, încercări care și-au găsit expresia în așa-numitul economism, bernsteinism, millerandism etc". Aici, pe cît se vede, se face aluzie la ceva; pesemne că s-a dat o luptă între oportunism și marxismul revoluționar. Oricare ar fi conținutul numărului 10 al revistei „R.D"., el nu poate în nici un caz să înlăture faptul istoric că a avut loc o conferință la Geneva și că rezoluția adoptată de ea poate servi drept bază pentru unificare. În punctul 3 al acestei rezoluții, de pildă, se recunoaște că social-democrația trebuie să-și asume hegemonia în lupta pentru democrație. Pe cît se vede, și asupra acestui punct au existat înainte unele divergențe. În tendința ei de a se depărta de oportunism, rezoluția devine pe alocuri aproape nostimă. (Vezi punctul „e" din paragraful 5.) Au existat, prin urmare, divergențe pînă și în

www.dacoromanica.ro

chestiuni atît de elementare. Să comparăm acum această rezoluție cu articolele din „R.D." nr. 10. Din păcate, am avut la dispoziție doar trei zile pentru o consultare a lor destul de fugitivă.

Aceste articole elucidează cît se poate de bine deosebirea dintre concepțiile noastre; în ele găsim o serie de indicații juste date publicațiilor „Zarea" și „Iskra", pe care, bineînțeles, le vom folosi, dar nu asta ne interesează acum. Ceea ce ne interesează pe noi sînt principiile care stau la baza acestor articole. Poziția de principii a nr. 10 al revistei „R.D." răstoarnă poziția pe care s-au situat la Conferința de la Geneva delegații „Uniunii". Aceste poziții nu se pot împăca. Trebuie să dezvăluim divergențele dintre ele pentru a ști pe ce poziție se situează „Uniunea", pentru a ști dacă este posibilă unificarea ideologică, fără care unificarea organizatorică n-are nici un rost; noi n-am urmărit și nu putem să urmărim o asemenea unificare. În pag. 32 și 33 din nr. 10 al revistei „R.D.", autorul articolului se arată nemulțumit de procedeul de a contrapune Muntele și Gironda în cadrul social-democrației internaționale [108]. Uitați-vă la Conferința de la Geneva; nu reprezintă ea o ciocnire între Munte și Gironda? Oare nu reprezintă „Iskra" Muntele? Nu spune „Iskra", încă în prima sa declarație din partea redacției, că nu dorește să se treacă la o unificare organizatorică înainte de a se ajunge la o delimitare ideologică? În nr. 10 al revistei „R.D." se spune că pînă și bernsteinienii cei mai inveterați se situează pe poziția intereselor de clasă. Rezoluția vorbește în mod special despre bernsteinism, pentru a cărui combatere membrii conferinței au depus eforturi imense, și iată că acum în articolele din „R.D." nr. 10 se repetă aceleași lucruri vechi. Ce înseamnă asta, sfidare sau bătaie de joc? De ce ne-am pierdut atunci timpul de pomană?! Oamenii își bat pur și simplu joc de munca pe care am depus-o pentru elaborarea bazei teoretice. Nu trebuie să uităm că fără o bază ideologică comună nu se poate pune problema unificării. Apoi, în același articol se face promisiunea de a lărgi și mai mult cadrul divergențelor noastre. Așa, de pildă, la pag. 33 autorul spune: „poate că divergențele noastre provin din interpretarea diferită a marxismului". Repet, ce rost avea să batem apa în piuă?!

www.dacoromanica.ro

Punctul „c" § 4 din rezoluția de la Geneva vorbește despre necesitatea de a lupta împotriva tuturor adversarilor marxismului revoluționar, iar aici ni se spune că, poate, noi înțelegem, în general, în mod diferit marxismul.

Subliniez de asemenea că toate acestea sînt însoțite de unele considerații despre prejudiciul pe care-l aduce încătușarea gîndirii etc., adică tocmai despre ceea ce vorbesc toți bernsteinienii. Despre asta s-a vorbit și la parteitagul de la Lübeck[109], și despre asta vorbesc într-una și jaurèsiștii[110]; dar punctele acordului tocmai despre asta nu vorbesc, deoarece acest acord a fost încheiat tocmai pe baza marxismului revoluționar. Pînă și niște manifestări, oricît de slabe, ale criticismului ar fi dus la o ruptură totală. Noi ne-am adunat ca să vorbim despre conținutul opiniilor, iar nu despre libertatea de opinie. Invocarea exemplelor din Franța și din Germania este cu totul nepotrivită. Germanii au și obținut unele lucruri pentru care noi luptăm încă. La ei există o social-democrație unică, care deține hegemonia în lupta politică. La noi însă social-democrația nu are încă sub conducerea ei grupurile revoluționare; dimpotrivă, la noi se observă o înviorare a altor tendințe revoluționare. În articolele din nr. 10 al revistei „R.D." nu numai că nu observăm o totală ruptură principială cu oportunismul, dar dăm chiar de ceva și mai rău, și anume de o proslăvire a predominării mișcării spontane. Eu nu mă leg de cuvinte. Noi toți — tovarășii de la „Iskra" și de la „Soțial-demokrat" și cu mine — ne îndreptăm atenția numai asupra principalelor tendințe ale articolelor, dar aceste cuvinte, cum spun germanii, ins Gesicht schlagen *. Or, în ce privește aceste puncte, rezoluția de la Geneva este cît se poate de clară. „Partidul muncitoresc de eliberare politică a Rusiei"[111], apărut de curînd, manifestă aceleași tendințe ca și aceste publicații.

Fixați-vă atenția, în acest articol, asupra faimoasei deosebiri dintre tactica-plan și tactica-proces. Autorul spune că tactica-plan este în contradicție cu spiritul fundamental al marxismului revoluționar, și crede că se poate vorbi de o tactică-„proces", prin care el înțelege creșterea sarci-

* — sar în ochi. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

nilor de partid, care cresc o dată cu creşterea partidului. După mine, o asemenea afirmaţie dovedeşte pur şi simplu că el nu vrea să stea de vorbă. Noi am pierdut atîta timp şi am depus atîtea eforturi pentru formularea unor sarcini politice precise, iar la Conferinţa de la Geneva s-a vorbit atît de mult despre ele, şi acum, aşa deodată, ni se vorbeşte despre „tactica-plan" şi „tactica-proces". Asta înseamnă, după mine, o întoarcere la produsul specific îngust al bernsteinismului promovat de „Raboceaia Mîsl", care susţinea că trebuie dusă numai lupta care este posibilă, şi că posibilă este aceea care există în momentul respectiv. Noi însă susţinem că creşte numai denaturarea marxismului. Rezoluţia de la Geneva spune că nu este nevoie de nici un fel de stadii pentru trecerea la agitaţia politică, şi îndată după aceea apare un articol în care „literatura de demascare" este contrapusă „luptei proletare". Martînov scrie despre studenţi şi liberali că numai ei pot să se ocupe de revendicările democratice. Noi însă credem că tot specificul social-democraţiei ruse constă în faptul că democraţia liberală nu şi-a asumat iniţiativa luptei politice. Dacă liberalii ştiu singuri mai bine ce au de făcut şi pot să se descurce şi singuri, atunci nouă nu ne mai rămîne nimic de făcut. Autorul articolului merge pînă acolo, încît presupune că guvernul va lua chiar el unele măsuri concrete pe cale administrativă.

În problema terorii, după cum se ştie, în cadrul Conferinţei de la Geneva s-au ivit unele divergenţe. După conferinţă, o parte din „Uniune", Bundul [112], la congresul său s-a pronunţat cu toată hotărîrea împotriva terorii. La pagina 23 însă autorul scrie că „nu vrem să ne opunem tendinţelor teroriste". Aceasta este cea mai categorică declaraţie oportunistă. . .*

Publicat pentru prima oară în 1946, în ediţia a 4-a a Operelor lui Lenin, vol. 5

Se tipăreşte după textul procesului-verbal

* Aici procesul-verbal se întrerupe. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

ÎNTREBĂRI PUSE „UNIUNII SOCIAL-DEMOCRAȚILOR RUȘI" LA CONGRESUL „DE UNIFICARE" 21 SEPTEMBRIE (4 OCTOMBRIE) 1901

1. Recunosc în principiu toate cele trei organizații rezoluția conferinței din iunie?

2. Are de gînd — și poate — „Uniunea social-democraților ruși" să asigure o organizare a activității publicistice care să facă imposibile orice abateri neprincipiale și oportuniste de la marxismul revoluționar — abateri care seamănă în mințile oamenilor o confuzie atît de periculoasă pentru mișcarea noastră — și care să pună capăt cochetării cu bernsteinismul ascuns și fățiș și prosternării în fața formelor elementare și a spontaneității mișcării, care duc în mod inevitabil la transformarea mișcării muncitorești într-o unealtă a democrației burgheze?

Publicat pentru prima oară în decembrie 1901, în broșura „Documentele congresului «de unificare»". Geneva, editat de „Liga social-democrației revoluționare ruse"

Se tipărește după textul broșurii

www.dacoromanica.ro

LUPTA ÎMPOTRIVA ÎNFOMETAŢILOR

Cît de înduioşătoare este grija pe care o poartă guvernul nostru celor înfometaţi! Şi cît de lungă este circulara (din 17 august) adresată de ministrul afacerilor interne guvernatorilor din guberniile lovite de foamete! Ea este o adevărată operă literară, care, ca volum, depăşeşte o coală de tipar obişnuită şi în care, prin glasul d-lui Sipeaghin, este expusă întreaga politică a guvernului în domeniul aprovizionării. Prin publicarea acestei opere s-a urmărit, pe cît se vede, impresionarea „societăţii", căreia părea că vrea să-i spună următoarele: uite cît de grijulii sîntem noi, cum ne grăbim să luăm măsuri de ajutorare, cum stabilim din vreme care să fie organizarea instituţiilor de aprovizionare, cît şi toate formele şi aspectele activităţii lor. Şi nu poţi să nu recunoşti că circulara ministerului afacerilor interne produce într-adevăr impresie, şi nu numai prin mărimea ei, dar şi (dacă ai răbdare s-o citeşti pînă la capăt) prin conţinutul ei. O expunere deschisă a programului guvernamental îţi pune întotdeauna la îndemînă un foarte bun mijloc de agitaţie împotriva guvernului ţarist, aşa că, aducînd respectoasele noastre mulţumiri d-lui Sipeaghin, ne încumetăm să recomandăm şi celorlalţi domni miniştri să vorbească cît mai des despre programul lor în circularele pe care le publică spre cunoştinţa generală.

Am spus: dacă ai răbdare să citeşti pînă la capăt circulara d-lui Sipeaghin. Pentru asta îţi trebuie multă răbdare, fiindcă în proporţie de trei sferturi. . . — ba nu! de nouă zecimi — circulara e plină de obişnuita vorbărie oficială. În cuprinsul ei sînt rumegate lucruri arhicunoscute, care

www.dacoromanica.ro

au fost de sute de ori repetate pînă și în „Codul de legi“ [113], este sistematic ocolit fondul problemei, sînt zugrăvite amănuntele ceremonialului chinezesc în relațiile dintre mandarini, — și toate acestea într-un splendid stil de cancelarie cu perioade de cîte 36 de rînduri și cu „zicale“ care fac să ți se rupă inima de soarta graiului nostru rusesc, — cînd citești cu atenție această capodoperă, te simți parcă într-un local de circumscripție polițienească rusească, unde pereții duhnesc a mucegai și totul împrăștie o duhoare specifică, unde slujbașii, fie și numai prin aspectul și comportarea lor, sînt personificarea celui mai nesuferit birocratism, iar clădirile anexe pe care le zărești prin geam îți amintesc în mod persistent de o cameră de tortură.

Trei puncte principale îți atrag îndeosebi atenția în noul program al guvernului: în primul rînd, sporirea puterii unipersonale a funcționarilor de stat, grija ca spiritul de rutină și de disciplină în cadrul serviciului să fie întărit și ferit de orice suflu de aer proaspăt; în al doilea rînd, stabilirea unor norme de ajutorare a înfometaților, adică precizarea proporțiilor și a modului cum trebuie calculată cantitatea de grîne necesară pentru fiecare familie „care are nevoie de ajutor“; în al treilea rînd, expresia de cumplită groază, pricinuită de faptul că oameni „suspecți“, în stare să atîțe poporul împotriva guvernului, se grăbesc să vină în ajutorul celor înfometați, și luarea din timp a măsurilor necesare împotriva acestei „agitații“. Să analizăm mai pe larg pe fiecare din aceste puncte.

N-a trecut decît un an de cînd guvernul a luat din mîinile zemstvelor atribuțiile legate de aprovizionare, încredințîndu-le zemski nacealnicilor și congreselor județene (legea din 12 iunie 1900). Și iată că, încă înainte de intrarea ei în vigoare, această lege este abrogată printr-o simplă circulară. Au fost de ajuns cîteva rapoarte ale guvernatorilor pentru ca guvernul să-și dea seama de ineficacitatea legii! Aceasta dovedește cum nu se poate mai limpede ce importanță au legile, care, în departamentele din Petersburg, se fac ca plăcintele, fără să fie discutate în mod serios de oameni cu adevărat competenți și capabili să exprime o părere proprie, fără ca întocmirea lor să izvorască din intenția de a crea o ordine care să corespundă mai bine scopului

www.dacoromanica.ro

urmărit și numai din vanitatea vreunui ministru mai șiret, care vrea să se evidențieze și să-și etaleze cît mai degrabă bunele sale intenții. Zemstvele nu sînt loiale — să li se ia deci atribuțiile legate de aprovizionare! Dar n-au apucat bine să le ia aceste atribuții, și se constată că zemski nacealnicii, ba chiar și congresele județene, care sînt alcătuite numai din funcționari de stat, discută încă prea mult: printre zemski nacealnici s-au găsit, pesemne, unii care au comis prostia să spună foametei pe nume, care au avut naivitatea să creadă că trebuie să lupți împotriva foametei, și nu împotriva acelora care vor într-adevăr să-i ajute pe înfometați; la congresele județene, unii funcționari care nu dețin posturi în departamentul afacerilor interne au dat, probabil, dovadă de aceeași neînțelegere a adevăratelor sarcini ale „politicii interne". Și iată că, printr-o simplă circulară a ministrului, se creează o nouă „direcție centrală județeană . . ." da, da, nu este o greșeală de tipar: o „direcție centrală județeană a aprovizionării", a cărei întreagă menire este de a nu permite ca în domeniul aprovizionării să pătrundă oameni neloiali, idei suspecte și procedee imprudente. De pildă, ministrul găsește că nu e rațional — și de aceea interzice — să se întocmească „înainte de vreme" (adică înainte de ajunul distribuirii grînelor) liste ale acelora care au nevoie de ajutor, întrucît acest procedeu provoacă „speranțe exagerate" în rîndul populației! „Direcția centrală județeană a aprovizionării" este concentrată în mîinile *unei singure persoane*, iar ministerul recomandă pentru acest post pe *mareșalul nobilimii din județul respectiv*. Și, într-adevăr, el este atît de strîns legat de guvernator și îndeplinește atît de multe funcții polițienești, încît va putea, fără îndoială, să înțeleagă adevăratul spirit al politicii de aprovizionare. Totodată, el este un mare proprietar din partea locului, onorat cu încrederea tuturor moșierilor. Nu încape îndoială că un astfel de om va sesiza mai bine decît oricare altul sensul profundei cugetări emise de ministru în legătură cu efectul „demoralizator" pe care-l au niște ajutoare date unor oameni care „pot s-o scoată la capăt" și fără ele. În ceea ce privește împuternicirile date guvernatorilor, ministrul pomenește de la bun început de ele și repetă, în mai multe rînduri, că guvernatorul este răspunzător de

www.dacoromanica.ro

toate, că toată lumea trebuie să asculte de el, că el trebuie să ştie să ia măsuri „speciale" etc. Dacă şi pînă acum într-o provincie rusească guvernatorul era un adevărat satrap, de a cărui bunăvoinţă depindea existenţa oricărei instituţii şi chiar a oricărei persoane din gubernia ce-i fusese „încredinţată", acum se creează chiar o adevărată „stare de război" în această privinţă. Se iau măsuri de o nemaipomenită severitate în legătură cu ajutorarea celor înfometaţi! Iată un procedeu cu adevărat rusesc!

Dar o înăsprire a măsurilor şi o supraveghere mai strictă necesită un spor de cheltuieli pentru maşina birocratică. Şi ministrul n-a uitat acest lucru: domnilor mareşali ai nobilimii din fiecare judeţ sau celorlalte persoane care conduc „direcţia centrală judeţeană a aprovizionării" li se va acorda, drept compensaţie pentru cheltuielile lor, „o sumă specială", „în privinţa mărimii căreia — adaugă circulara în limbajul ei „special" — excelenţa voastră are a-mi prezenta cuvenitul raport scris". Apoi, pentru „cheltuielile de cancelarie" ale consiliilor judeţene cîte o sumă forfetară de 1 000 de ruble, iar pentru rechizitele de cancelarie necesare direcţiilor guberniale cîte 1 000—1 500 de ruble. Cancelariile vor avea cel mai mult de lucru, întreaga activitate va fi concentrată tocmai în lucrări de cancelarie, şi atunci cum să nu te îngrijeşti de rechizitele necesare? Trebuie să se dea mai întîi bani pentru cancelarii, iar ce mai rămîne... pentru înfometaţi.

D-l Sipeaghin dă dovadă de o uimitoare perseverenţă şi de un minunat spirit inventiv atunci cînd e vorba de găsirea mijloacelor de *reducere* a ajutorului pentru înfometaţi. În primul rînd, el cere guvernatorilor să cerceteze şi să aprecieze care dintre judeţe „stau prost cu recolta" (această chestiune va fi definitiv soluţionată numai de către minister, fiindcă nu poţi avea încredere nici în guvernatori atunci cînd e vorba de evitat „exagerările"!). Şi iată că se dau indicaţii asupra cazurilor cînd un judeţ *nu trebuie* considerat că stă prost cu recolta: 1) cînd au avut de suferit cel mult o treime din numărul total al plăşilor; 2) cînd lipsa de grîne constituie un fenomen obişnuit şi oamenii sînt nevoiţi să mai cumpere an de an cu banii cîştigaţi din munca în afară; 3) cînd

www.dacoromanica.ro

fondurile locale destinate acordării de ajutoare sînt insuficiente. Și aici ni se oferă o mică mostră de rezolvare birocratică a problemelor aprovizionării; se aplică una și aceeași măsură pentru toți! Cît de numeroasă e populația într-o treime din totalul plășilor, cît de greu au fost ele lovite de secetă și dacă n-au scăzut cumva obișnuitele „cîștiguri provenite din îndeletniciri practicate în afară" într-un an de acută criză industrială, — toate aceste întrebări devin de prisos după ce ministerul a dat „dispoziții" atît de categorice! Dar astea-s floare la ureche în comparație cu ceea ce urmează. Toată chestiunea este pe cine să-l consideri că are nevoie de ajutor, și de cît anume. D-l Sipeaghin recomandă următorul „calcul aproximativ", care „în rare cazuri se dovedește a fi exagerat într-o măsură cît de cît apreciabilă" (cel mai mult se tem ei de exagerări; se tem de speranțe exagerate, de ajutoare exagerate! Și foametea, și șomajul nu sînt altceva decît „exagerări"; acesta este sensul clar al tuturor raționamentelor ministeriale). În primul rînd, printr-un treieriș de probă se stabilește „recolta *medie* la deseatină în fiecare sat" și după aceea întreaga suprafață semănată de fiecare gospodar. De ce să nu se stabilească și mărimea recoltei la gospodarii cu o stare materială diferită? La țăranii săraci recoltele sînt mai scăzute, astfel că stabilirea recoltei „medii" este tocmai în dezavantajul celor care au nevoie de ajutor. În al doilea rînd, se consideră că nu are nevoie acela căruia îi revin anual cel puțin 48 de puduri de grîu de familie (socotind cîte 12 puduri la trei adulți și cîte 6 puduri la doi copii). Iată un calcul pe care nu-l poate face decît cel mai hapsîn chiabur; fiindcă într-un an obișnuit, după cum se știe din studiile asupra gospodăriei țărănești, pînă și țăranii cei mai săraci consumă anual nu cîte 48, ci cîte 80 de puduri de grîu la o familie compusă din 6 sau 5 persoane, iar țăranul mijlociu consumă într-un an obișnuit 110 puduri de grîne la o familie compusă din 5 persoane. Prin urmare, guvernul țarist reduce *la jumătate* cantitatea de grîne care este într-adevăr necesară pentru hrană. În al treilea rînd, „această cantitate" (adică 48 de puduri de familie) — se spune în circulară — „se reduce la jumătate,

www.dacoromanica.ro

întrucît elementul muncitoresc reprezintă aproximativ 50% din populație". Guvernul insistă cu toată tăria asupra regulii stabilite de el ca populația muncitorească să nu primească împrumut, fiindcă ea, vedeți dumneavoastră, are posibilități de cîștig. Dar, precum se știe, ministrul a dispus o dată să nu se considere că stau prost județele în care există mijloacele de cîștig obișnuite. De ce să fie atunci populația muncitorească exclusă *pentru a doua oară* de la ajutoare? Doar toată lumea știe că în acest an nu numai că nu există mijloace de cîștig speciale, dar și cele obișnuite au scăzut din cauza crizei. Se știe doar că însuși guvernul a evacuat din orașe zeci de mii de muncitori șomeri pe care i-a trimis la țară! Iar experiența anilor de foamete din trecut a arătat și ea că excluderea populației muncitorești nu duce la altceva decît la împărțirea între copii și adulți a unui ajutor care și așa este insuficient! Nu, orice s-ar spune, proverbul „nu poți lua două piei de pe o oaie" ar fi prea măgulitor pentru ministerul afacerilor interne, care în două rînduri exclude din numărul acelora care au nevoie de ajutor pe toți cei apți de muncă! În al patrulea rînd, și cîtimea acestui ajutor, care e absolut neîndestulătoare și care e micșorată la jumătate, se mai *micșorează* cu încă $^1/_3$—$^1/_5$—$^1/_{10}$, întrucît „se are în vedere numărul aproximativ de gospodari înstăriți care au rezerve din anul trecut sau alte mijloace materiale îndestulătoare"!! Asta e a treia piele de pe aceeași oaie! Ce „mijloace îndestulătoare" sau „rezerve" mai pot să existe la niște țărani care au strîns cel mult 48 puduri de fiecare familie? Orice alte cîștiguri sînt socotite de două ori, și, în afară de aceasta, se știe că numai cu pîine nu poate trăi nici țăranul rus, cu toată starea de mizerie la care l-a adus politica guvernului, împilarea lui de către capital și de către moșieri. În afară de pîine, mai este nevoie de cheltuială pentru combustibil, pentru reparația casei, pentru îmbrăcăminte și alimente. Într-un an obișnuit, după cum se știe din studiile științifice asupra gospodăriei țărănești, pînă și țăranii săraci cheltuiesc *mai mult de jumătate* din venitul lor pentru alte nevoi în afară de pîine. Dacă ținem seama de toate acestea, reiese că ministrul stabilește nevoia de ajutor la o proporție *de patru sau cinci ori mai*

www.dacoromanica.ro

mică decît cea reală. Asta nu e o luptă împotriva foametei, ci o luptă împotriva acelora care vor cu tot dinadinsul să-i ajute pe înfometați.

Și circulara se termină printr-un atac direct împotriva filantropilor particulari. Nu arareori, afirmă cu toată tăria d-l Sipeaghin, s-a constatat că unii filantropi caută să provoace în rîndurile populației „nemulțumire față de rînduielile existente și pretenții prin nimic justificate față de guvern", că fac „agitație antiguvernamentală" etc. Aceste acuzații sînt pur și simplu *mincinoase*. Se știe că în anul 1891 au fost difuzate proclamații ale unor „binevoitori ai țăranilor"[114], în care, pe bună dreptate, i se arată poporului cine este adevăratul lui dușman; au existat, probabil, și alte încercări de a face agitație pe tema foametei! Dar n-a existat un singur caz în care revoluționarii să facă agitație sub paravanul unor acțiuni de binefacere. Mai toți filantropii — acesta este un fapt cert — erau *numai* filantropi, și dacă d-l Sipeaghin se referă la faptul că mulți dintre ei sînt „persoane cu un trecut politic nu tocmai ireproșabil", apoi cine este astăzi, la noi, cu „un trecut ireproșabil"? Pînă și „persoane suspuse" și-au dat foarte adeseori, în tinerețe, tributul lor mișcării general-democratice! Prin asta nu vrem, firește, să spunem că agitația împotriva guvernului pe tema foametei ar fi nepermisă și nici chiar că ea n-ar fi de dorit. Dimpotrivă, ea este necesară întotdeauna și mai cu seamă în timpul foametei. Vrem să spunem numai că d-l Sipeaghin *năsocește năzbîtii*, încercînd să prezinte frica și temerile sale drept un rezultat al experienței. Vrem să spunem că cele afirmate de el nu fac decît să dovedească un vechi adevăr: guvernul polițist se teme de orice contact al intelectualilor, cît de cît independenți și cinstiți, cu poporul, se teme de orice cuvînt de adevăr și de curaj adresat direct poporului, bănuiește — și pe bună dreptate — că chiar și grija pentru o satisfacere reală (și nu fictivă) a nevoilor lui ar echivala cu o agitație împotriva guvernului, pentru că poporul vede cum filantropii particulari vor în mod sincer să-l ajute, în timp ce slujitorii țarului le pun tot felul de piedici, retează din ajutorul acordat de ei, caută să ascundă adevăratele proporții ale mizeriei, stînjenesc amenajarea de cantine etc. Acum, printr-o nouă circulară, se cere ca toate donațiile

www.dacoromanica.ro

şi apelurile pentru donaţii, precum şi orice amenajări de cantine să fie direct „supuse controlului autorităţilor"; se cere ca toţi cei care vin din alte părţi „să se prezinte" la guvernator, să-şi aleagă ajutorii numai cu permisiunea lui şi totodată să-i dea socoteală de activitatea lor!! Cine vrea să ajute trebuie să se supună vătafilor de poliţie şi sistemului poliţist de amputare în fel şi chip a ajutorului şi de neruşinată reducere a alocaţiilor! Cine nu vrea să se supună acestei mîrşăvii să nu se încumete să ajute: în asta constă întreaga esenţă a politicii guvernului. D-l Sipeaghin spune în gura mare că foametea serveşte „unor persoane suspecte din punct de vedere politic, care, sub masca ajutorării aproapelui, se folosesc bucuros de ea în vederea realizării scopurilor lor criminale", şi întreaga presă reacţionară repetă după el această afirmaţie (de pildă, „Moskovskie Vedomosti"). Ce grozăvie! Să profiţi de mizeria poporului pentru a-ţi realiza anumite scopuri „politice"! În realitate, îngrozitor este faptul că în Rusia orice activitate, *pînă şi cea* filantropică, care este cea mai străină de politică, duce în mod inevitabil la o ciocnire între oamenii independenţi şi samavolnicia poliţienească, măsurile de „curmare", „interzicere", „îngrădire" etc. etc. Îngrozitor este faptul că guvernul recurge la considerente de înaltă politică pentru a-şi masca tendinţa sa iudușkinistă [115] de a lua bucata din gura celui înfometat, de a opera cinci reduceri în mărimea ajutorului, de a interzice tuturor, în afară de funcţionarii de poliţie, să se apropie de cei ce mor de foame! Şi noi repetăm încă o dată chemarea care a fost lansată încă de „Iskra": să pornim o campanie de demascare împotriva campaniei de aprovizionare cu alimente întreprinsă de guvernul poliţist, să demascăm în presa liberă, necontrolată de cenzură, toate mîrşăviile satrapilor locali, întreaga tactică hrăpăreaţă de ciuntire a ajutoarelor, caracterul mizer şi neîndestulător al ajutorului, jalnica tendinţă de a ascunde adevăratele proporţii ale foametei, ruşinoasa luptă care se duce împotriva acelora care vor să ajute pe înfometaţi! Sfătuim pe toţi cei care au măcar un pic de compasiune sinceră faţă de nenorocirea poporului să aibă grijă să facă cunoscute maselor populare adevăratul sens şi adevărata semnificaţie

www.dacoromanica.ro

a circularei ministeriale. Fiindcă numai prin nemărginita ignoranță a poporului se poate explica faptul că *asemenea* circulare nu provoacă îndată o revoltă generală. Și muncitorii conștienți, care sînt cei mai aproape de țărănime și de masele înapoiate de la orașe, au datoria să-și asume ei inițiativa în acțiunea de demascare a guvernului!

„Iskra" nr. 9 din octombrie 1901

Se tipărește după textul apărut în ziar

www.dacoromanica.ro

RĂSPUNS COMITETULUI ORGANIZAȚIEI PETERSBURG

Comitetul (Uniunea de luptă) [116] din Petersburg a publicat, în nr. 12 al ziarului „Raboceaia Mîsl", o întîmpinare împotriva notei apărute în nr. 1 al ziarului „Iskra" în legătură cu sciziunea care s-a produs în „Uniunea social-democraților ruși" din străinătate. Din păcate, această întîmpinare *ocolește* cu grijă însuși fondul problemei controversate: un asemenea sistem de polemică nu duce niciodată la o limpezire a lucrurilor. Noi am afirmat și afirmăm că în „Uniunea social-democraților ruși" din străinătate s-a produs tocmai o *sciziune*, că „Uniunea" *s-a scindat* în două părți după ce, la congresul din 1900, s-a desprins din ea o însemnată minoritate de membri, inclusiv grupul „Eliberarea muncii" [117], care a întemeiat această organizație și a redactat pînă atunci toate publicațiile ei. După această sciziune, nici una din părți nu poate să ocupe locul pe care îl deținea vechea „Uniune" în întregul ei. Comitetul organizației Petersburg *nu încearcă* să combată această părere, vorbind (nu știm de ce) numai de Plehanov, iar nu de organizația „Soțial-demokrat", și dînd doar în mod indirect de înțeles cititorului că, pe cît se pare, Uniunea de luptă din Petersburg contestă că s-a produs o *sciziune* și continuă să considere una din părțile fostei „Uniuni" drept această organizație în întregul ei.

Ce rost are să te angajezi într-o polemică, dacă nu vrei să vezi ceea ce e esențial în părerea adversarului și să-ți exprimi fără ocolișuri propria ta părere?

Mai departe. Noi am arătat și continuăm să arătăm că principala cauză (iar nu pretext) a sciziunii a fost o diver-

www.dacoromanica.ro

gență de principii, și anume divergența dintre social-democrația revoluționară și cea oportunistă. De altfel, aceasta e de ajuns pentru ca cele întîmplate în „Uniunea social-democraților ruși" din străinătate să nu poată fi privite altfel decît ca o sciziune în rîndurile vechi „Uniuni". Se pune întrebarea: cum privește această chestiune Comitetul organizației Petersburg? Are el de gînd să conteste existența unui profund dezacord de principii între ambele părți ale fostei „Uniuni"? Nu știm, fiindcă Comitetul din Petersburg a găsit modalitatea de a scrie o „întîmpinare" fără să spună *nici un cuvînt* în legătură cu această chestiune fundamentală. De aceea întrebăm încă o dată pe tovarășii din Petersburg, și nu numai pe ei: nu credeți că o asemenea polemică, în care se ocolește fondul problemei, amenință să degenereze într-o gîlceavă din cele mai neplăcute? Merită oare, în general vorbind, să te angajezi într-o polemică, dacă nu vrei sau dacă consideri că e prematur să examinezi problema în fondul ei și să-ți exprimi cît mai precis părerea, și fără nici un fel de reticențe?

„Iskra" nr. 9 din octombrie 1901

Se tipărește după textul apărut în ziar

www.dacoromanica.ro

ÎN LEGĂTURĂ CU ORGANIZAȚIILE NOASTRE DIN STRĂINĂTATE

Secția din străinătate a organizației „Iskra" s-a contopit cu organizația revoluționară din străinătate „Soțial-demokrat", formînd o singură organizație: „Liga din străinătate a social-democrației revoluționare ruse" [118]. Noua organizație, după cum se vede din declarația dată publicității, își propune să înceapă editarea unei serii de broșuri cu caracter propagandistic și agitatoric. Liga este reprezentantul din străinătate al „Iskrei". Așadar, organizația din străinătate a social-democraților revoluționari, condusă de grupul „Eliberarea muncii", s-a unit definitiv cu organizația grupată în jurul ziarului nostru. Ca și pînă acum, grupul „Eliberarea muncii" colaborează în mod activ la redactarea și conducerea publicațiilor noastre.

Unificarea organizațiilor social-democrate revoluționare ruse din străinătate a fost înfăptuită după ce încercarea lor de a se uni cu „Uniunea social-democraților ruși din străinătate" (care editează revista „Rabocee Delo") n-a dus la nici un rezultat. La începutul verii, o conferință a reprezentanților celor trei organizații a elaborat un proiect de acord. La baza acestui acord au fost puse o serie de rezoluții principiale, în care se prevedea că „Uniunea" renunță să mai cocheteze cu „economismul" și bernsteinismul și recunoaște principiile social-democrației revoluționare. Se putea spera într-o unificare, deoarece pînă acum numai nestatornicia de principii a „Uniunii" și a organului ei — „Rabocee Delo" — au împiedicat să se ajungă la o apropiere. Această speranță s-a dovedit a fi neîntemeiată: numărul 10 — recent apărut — al revistei

www.dacoromanica.ro

„Rabocee Delo" conține o serie de articole redacționale care sînt în mod fățiș îndreptate împotriva rezoluțiilor elaborate împreună cu delegații la conferință din partea „Uniunii". După cît se vede, „Uniunea" a cotit din nou spre aripa dreaptă a mișcării noastre. Într-adevăr, la congresul celor trei organizații, „Uniunea" a propus o serie de „amendamente" la rezoluțiile menționate, și aceste amendamente arătau limpede că ea revine la vechile ei greșeli. Celelalte organizații s-au văzut nevoite să părăsească congresul, ceea ce au și făcut. Se vede că tovarășii noștri din „Uniune" nu văd încă destul de clar cît de primejdioasă este poziția intermediară, ocupată de organizația lor, între socialismul revoluționar și oportunism, care face jocul liberalilor. Sperăm că timpul și experiența amară le vor arăta cît de greșită este tactica lor. Tendința, care se observă pretutindeni în rîndurile partidului, de a face totul nu numai pentru dezvoltarea mișcării noastre în lărgime, dar și pentru ridicarea ei calitativă, constituie pentru noi cea mai bună chezășie că unificarea, atît de mult dorită, a tuturor forțelor noastre se va înfăptui sub acel steag al social-democrației revoluționare în slujba căruia se află ziarul nostru.

„Iskra" nr. 9 din octombrie 1901 *Se tipărește după textul apărut în ziar*

---

www.dacoromanica.ro

UN REGULAMENT DRACONIC ŞI O SENTINŢĂ DRACONICĂ

Încă un „regulament provizoriu"!

Numai că de data asta nu este vorba de studenţii care s-au făcut vinovaţi de nesupunere, ci de ţăranii a căror vină este că rabdă de foame.

La 15 septembrie a primit înalta sancţiune — şi a fost publicat îndată după aceea — „Regulamentul provizoriu cu privire la participarea populaţiei din regiunile lovite de secetă la lucrările ce se efectuează potrivit dispoziţiilor date de departamentul căilor de comunicaţie şi de departamentul agriculturii şi al domeniilor statului". După ce o să cunoască acest regulament (bineînţeles, nu din citirea celor scrise în ziare, ci din proprie experienţă), ţăranul rus o să vadă în el o nouă confirmare a adevărului pe care i l-a vîrît bine în cap subjugarea lui seculară de către moşieri şi funcţionari: cînd stăpînirea declară în mod solemn că ţăranului i „se acordă posibilitatea de a participa" la o acţiune mai importantă sau mai puţin importantă, la răscumpărarea pămîntului moşieresc sau la lucrări publice prilejuite de foamete, trebuie să te aştepţi la vreo nouă plagă egipteană.

Şi, într-adevăr, prin întregul lui conţinut, regulamentul provizoriu de la 15 septembrie face impresia unei noi legi represive, a unui supliment de cod penal. În primul rînd, înseşi organizarea şi efectuarea lucrărilor sînt însoţite de atîtea măsuri de „precauţie" şi de atîtea formalităţi, de parcă ar fi vorba de „răzvrătiţi" sau de nişte condamnaţi la ocnă şi deportare, iar nu de nişte înfometaţi. S-ar părea că nimic nu e mai simplu decît organizarea unor lucrări: zemstvele

www.dacoromanica.ro

şi alte instituţii capătă fondurile necesare şi angajează muncitori pentru construirea de şosele, defrişări de păduri etc. De obicei, la lucrările de acest fel, chiar aşa se şi procedează. Acum însă se creează o rînduială specială: zemski nacealnicul indică lucrările care urmează să fie efectuate, guvernatorul întocmeşte avizul său, care e trimis la Petersburg, la o comisie specială, şi anume la „comisia consultativă pentru problemele aprovizionării", care e compusă din reprezentanţi ai diferitelor ministere şi e prezidată de ministrul-adjunct al afacerilor interne. În afară de aceasta, cu conducerea generală este însărcinat ministrul, care poate să numească şi împuterniciţi speciali. Comisia din Petersburg va fixa pînă şi limitele maxime de retribuire a muncitorilor, adică va avea, probabil, grijă ca ţăranul să nu fie „pervertit" prin plata unei sume prea mari! Se vede că regulamentul provizoriu de la 15 septembrie are ca scop *să îngreuieze* efectuarea pe scară largă a unor lucrări publice, tot aşa cum circulara de la 17 august a lui Sipeaghin *a îngreuiat* distribuirea de ajutoare celor înfometaţi.

Dar mult mai importante şi mai dăunătoare sînt hotărîrile speciale cu privire la modul de angajare a ţăranilor la aceste lucrări.

Dacă lucrările se efectuează „în afară de zona lor de domiciliu" (şi aşa vor fi efectuate, bineînţeles, în marea majoritate a cazurilor), muncitorii formează arteluri speciale *sub supravegherea zemski nacealnicului*, care confirmă şi pe starostele însărcinat cu supravegherea ordinii. Ţăranii înfometaţi nu au voie să-şi aleagă singuri un staroste, cum fac de obicei muncitorii. Ei sînt puşi sub ordinele unui „zemski" înarmat cu o nuia! Se întocmeşte o listă specială de membrii artelului, care, în cazul lor, *înlocuieşte buletinele de identitate* prevăzute de lege... În locul buletinelor de identitate individuale vor fi întocmite, prin urmare, liste de membrii artelului. Şi ce rost are această înlocuire? Să-l *stînjenească* pe ţăran, care, dacă ar avea un asemenea buletin de identitate, s-ar putea aranja mai liber, aşa cum crede el că e mai bine, în noua localitate, şi ar putea mai uşor să părăsească lucrul în caz că nu e mulţumit.

Mai departe. „Grija pentru menţinerea ordinii cuvenite pe parcurs şi predarea loturilor de muncitori repartizate

www.dacoromanica.ro

conducătorilor de lucrări este încredințată unor funcționari delegați în mod special de ministerul afacerilor interne". Muncitorilor liberi li se dau avansuri pentru drum, iar iobagii sînt „aduși" în „*loturi*", după listă, și „predați" unor funcționari speciali. Nu au dreptate țăranii cînd consideră lucrările „de interes obștesc" și pe cele ale statului ca o nouă iobăgie?

Și, într-adevăr, legea de la 15 septembrie îi apropie de iobagi pe țăranii înfometați nu numai în sensul că îi lipsește de libertatea de deplasare. Ea dă dreptul funcționarilor *să rețină o parte din salariu* pentru a o trimite familiilor muncitorilor, dacă „autoritățile guberniale din localitățile în care au rămas familiile" consideră că e necesar acest lucru. Aceste autorități vor putea dispune de banii cîștigați de muncitori fără să fie nevoie de consimțămîntul lor! Țăranul e prost; el nu știe să se îngrijească singur de familia lui. Autoritățile vor face mult mai bine acest lucru; într-adevăr, cine n-a auzit cît de mult au avut ele grijă de familiile țăranilor în coloniile militare? [119]

Dar e și aici un neajuns: acum țăranii, poate, nu mai sînt atît de supuși ca pe vremea coloniilor militare. S-ar putea chiar ca ei să ceară să li se elibereze buletine de identitate obișnuite, să pretindă ca nimeni să nu îndrăznească să rețină, fără consimțămîntul lor, banii cîștigați de ei cu atîta trudă. Pentru o asemenea eventualitate trebuie luate măsuri și mai severe, și legea, într-un articol special, stabilește că, „potrivit unei dispoziții date de ministrul afacerilor interne, cu supravegherea respectării de către muncitori a ordinii cuvenite în locurile unde se execută lucrările sînt însărcinați zemski nacealnicii locali, ofițerii corpului special de jandarmi, funcționarii de poliție sau persoane cărora li s-a încredințat în mod special această atribuție". După cum se vede, guvernul consideră *din capul locului* pe țăranii înfometați drept niște „răzvrătiți", și ca atare stabilește, pe lîngă supravegherea generală a tuturor muncitorilor ruși de către întreaga poliție din țară, și o supraveghere specială, foarte severă. S-a luat *dinainte* hotărîrea de a-l strînge în chingi pe țăran pentru că se încumetă „să exagereze" proporțiile foametei și să manifeste (cum s-a exprimat Sipeaghin în circulara sa) „pretenții cu nimic justificate față de guvern".

www.dacoromanica.ro

Iar pentru a nu-şi mai bate capul cu judecăţile în caz că se manifestă unele nemulţumiri din partea muncitorilor, regulamentul provizoriu dă dreptul funcţionarilor să-i pună sub stare de arest *pînă la trei* zile, *fără vreo procedură juridică specială*, pentru tulburarea liniştei, lipsă de conştiinciozitate în muncă sau neexecutarea dispoziţiilor primite!! Muncitorul liber trebuie adus în faţa judecătorului de pace, înaintea căruia el poate să se apere şi împotriva hotărîrilor căruia are drept de apel, în timp ce ţăranul înfometat poate fi băgat la răcoare fără nici o judecată! În caz că nu vrea să lucreze, muncitorul liber poate fi numai concediat, în timp ce pentru ţăranul înfometat noua lege prevede că, „în caz de eschivare îndărătnică de la lucru", *el va fi trimis la urmă din post în post* împreună cu hoţii şi tîlharii!

Noul regulament provizoriu este un adevărat regulament draconic pentru cei înfometaţi, un regulament de trimitere la muncă, cu privarea lor de drepturi pentru că au cutezat să deranjeze autorităţile cerîndu-le ajutor. Guvernului nu i-a fost deajuns că le-a luat zemstvelor conducerea aprovizionării, că a interzis persoanelor particulare să amenajeze cantine fără aprobarea poliţiei, că a dispus să se micşoreze de cinci ori adevăratele proporţii ale nevoii de ajutor, dar el îi declară pe ţărani lipsiţi de drepturi depline şi ordonă reprimarea lor fără nici o judecată. La această ocnă permanentă a unei vieţi de veşnică înfometare şi de muncă peste puterile omeneşti se adaugă acum ameninţarea cu ocna muncii obligatorii.

Acestea sînt măsurile luate de guvern împotriva ţăranilor. În ce priveşte muncitorii, felul cum înţelege guvernul să se răfuiască cu ei este foarte sugestiv caracterizat de „Actul de acuzare" în procesul tulburărilor din mai de la uzina „Obuhov", care a fost publicat în numărul precedent al ziarului nostru. „Iskra" a scris despre acest eveniment în numerele sale din iunie şi iulie. Presa noastră legală n-a pomenit nimic despre proces, aducîndu-şi pesemne aminte că pînă şi un ziar atît de loial faţă de stăpînire cum e „Novoe Vremea" „a avut de suferit" pentru încercarea lui de a scrie ceva pe această temă. În ziare a apărut o scurtă notă, de vreo două rînduri, în care se relata că procesul s-a judecat pe la sfîrşitul lui septembrie, iar după aceea, într-unul din

www.dacoromanica.ro

ziarele din sudul țării, a fost anunțată în mod întîmplător sentința: doi au fost condamnați la *muncă silnică*, opt au fost achitați, iar restul au fost condamnați la detențiune și închisoare corecțională pe termene de doi pînă la trei ani și jumătate.

Așadar, în articolul „Un nou măcel" („Iskra" nr. 5) * noi n-am apreciat încă îndeajuns pornirile vindicative de care e stăpînit guvernul rus. Noi credeam că el a recurs la represiunea militară ca la un ultim mijloc de luptă, întrucît i-a fost teamă să se adreseze justiției. Cînd colo a reieșit că el a știut să îmbine cele două procedee: după maltratarea mulțimii și asasinarea a trei muncitori, au fost ridicați 37 de oameni, din cei cîteva mii, și condamnați la pedepse draconice.

Cum au fost ridicați și cum au fost judecați, despre asta ne putem face o idee citind actul de acuzare. În fruntea instigatorilor au fost puși An. Iv. Ermakov, Efr. Step. Dahin și An. Iv. Gavrilov. În actul de acuzare se arată că Ermakov avea manifeste la locuința sa (după spusele unei oarecare Mihailova, ajutoare de vînzător la un debit de băuturi spirtoase, care *n-a fost citată la proces* ca martor), că el a vorbit despre lupta pentru libertate politică și că la 22 aprilie a fost văzut pe cînd pleca pe Nevski Prospekt, ducînd cu sine un steag roșu. În continuare se subliniază că și Gavrilov a avut asupra sa și a difuzat manifeste care chemau la demonstrația de la 22 aprilie. Și despre acuzata Iakovleva se spune că a luat parte la niște întruniri secrete. Nu încape deci îndoială că procurorul a căutat să prezinte drept instigatori tocmai niște oameni pe care poliția secretă îi bănuia că sînt militanți politici. Caracterul politic al procesului reiese și din faptul că mulțimea striga: „vrem libertate!", precum și din legătura care se face între el și ziua de 1 Mai. În paranteză fie spus, tocmai concedierea unui număr de 26 de oameni pentru „lipsă nemotivată de la lucru" în ziua de 1 Mai a făcut să izbucnească tot acest incendiu, dar procurorul, bineînțeles, n-a spus nici un cuvînt despre *caracterul ilegal* al acestor concedieri.

Chestiunea e clară. Au fost ridicați pentru a fi judecați cei bănuiți că sînt adversari politici. Poliția secretă a pus

* Vezi volumul de față, pag. 14—19. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

la dispoziţie listele necesare. Iar poliţiştii, bineînţeles, „au atestat" că aceste persoane se aflau în rîndurile mulţimii, că ele au aruncat cu pietre şi s-au remarcat printre ceilalţi prin atitudinea lor.

Prin acest proces a fost disimulat cel de-al doilea act (de după măcel) al răzbunării politice. Şi el a fost disimulat prin procedee josnice: s-a pomenit de politică pentru a agrava astfel vina, dar nu s-a dat voie să se lămurească condiţiile politice ale celor întîmplate. Oamenii au fost judecaţi ca inculpaţi de drept comun, conform art. 263 din Codul penal, adică pentru „o răscoală vădită împotriva autorităţilor instituite de guvern" şi, în plus, o răscoală a unor oameni înarmaţi (?). Acuzarea a fost *aranjată:* poliţia a ordonat judecătorilor să se ocupe numai de unul din aspectele cazului.

Ţinem să remarcăm că, potrivit art. 263—265 din Codul penal, se poate aplica pedeapsa cu muncă silnică pentru *orice* manifestaţii: „o răscoală vădită cu intenţia de a împiedica executarea unor dispoziţii şi măsuri ale guvernului", chiar dacă „răzvrătiţii" nu erau înarmaţi şi nu s-au dedat la acte vădite de violenţă! Legile ruseşti sînt darnice cînd e vorba de muncă silnică! Şi e timpul să facem în aşa fel ca fiecare din aceste procese *să fie transformat* într-un proces politic de către înşişi acuzaţii, ca guvernul să nu îndrăznească să-şi mascheze răzbunarea politică prin comedia unui proces de drept comun!

Şi ce „progres" s-a realizat, chiar în materie de procedură judiciară, în comparaţie, bunăoară, cu anul 1885! Atunci ţesătorii de la fabrica „Morozov" au fost judecaţi de juraţi, ziarele au publicat dări de seamă complete, şi martorii din rîndurile muncitorilor au dezvăluit, la proces, toate fărădelegile comise de fabricant. Pe cîtă vreme astăzi tabloul e cu totul altul: un tribunal alcătuit din funcţionari, care au alături de ei nişte reprezentanţi necuvîntători ai stărilor sociale, procesul se judecă cu uşile închise; muţenie totală a presei; martori falşi: personalul de conducere al uzinei, paznici de la uzină, poliţişti care au maltratat poporul, soldaţi care au tras în muncitori. Mîrşavă comedie!

Comparaţi „progresul" realizat din 1885 pînă în 1901 în materie de reprimare a muncitorilor cu „progresul" realizat

www.dacoromanica.ro

din 1891 pînă în 1901 în lupta împotriva înfometaților — și vă veți face o idee despre repeziciunea cu care crește în adîncime și în lărgime revolta în rîndurile poporului și ale societății liberale, cu cîtă furie începe guvernul să dea din colț în colț, „strunind" și pe filantropii particulari și pe țărani, căutînd să intimideze pe muncitori cu condamnări la muncă silnică. Nu, munca silnică nu-i va intimida pe muncitori, ai căror conducători nu s-au temut să-și dea viața în lupte de stradă corp la corp cu opricinicii țarului. Amintirea tovarășilor lor eroi, care au fost asasinați sau torturați pînă la moarte în închisori, va face să sporească înzecit puterile noilor luptători și va îndemna să vină în ajutorul lor, cu miile, pe alți muncitori, care, asemenea tinerei Marfa Iakovleva, în vîrstă de 18 ani, vor spune fără șovăială: „noi sîntem alături de frații noștri!" După reprimarea lor cu ajutorul poliției și al trupelor, guvernul are de gînd să-i judece pe manifestanți și pentru răscoală; la această încercare noi vom răspunde prin unirea strînsă a tuturor forțelor revoluționare, prin atragerea de partea noastră a tuturor celor asupriți de samavolnicia țaristă și printr-o pregătire sistematică a răscoalei întregului popor!

„Iskra" nr. 10 din noiembrie 1901

Se tipărește după textul apărut în ziar

www.dacoromanica.ro

CRONICA INTERNĂ

Scris în octombrie 1901

Publicat pentru prima oară în decembrie 1901, în revista „Zarea" nr. 2— Semnat: T.H.

Se tipăreşte după textul apărut în revistă

www.dacoromanica.ro

I. FOAMETEA [120]

Iarăşi foamete! În ultimul deceniu se desfăşoară, cu o repeziciune uluitoare, un proces nu numai de ruinare, ci şi de dispariţie a ţărănimii ruse, şi poate că nici un război, oricît de îndelungat şi de crîncen ar fi el, n-ar provoca atîtea victime. Împotriva ţăranului s-au coalizat toate forţele cele mai puternice ale epocii noastre: şi capitalismul mondial, care se dezvoltă din ce în ce mai repede şi care a creat concurenţa de peste ocean şi a înzestrat cu cele mai perfecţionate unelte şi metode de producţie o mică minoritate de agricultori, în stare să reziste în apriga luptă pentru existenţă, şi statul militarist, care duce o politică aventuristă în posesiunile sale coloniale, în Extremul Orient şi în Asia centrală, şi care aruncă toată povara, nemăsurat de grea, a acestei politici extrem de costisitoare pe umerii maselor muncitoare şi totodată organizează, cu banii poporului, noi şi noi mijloace de „curmare" şi „înfrînare" poliţienească a nemulţumirii şi revoltei crescînde a acestor mase.

După ce foametea a devenit la noi un fenomen obişnuit, era firesc să ne aşteptăm ca guvernul să încerce să oficializeze şi să consfinţească obişnuita sa politică în domeniul aprovizionării. Dacă în anii 1891—1892 el a fost luat prin surprindere şi, la început, şi-a pierdut cumpătul de-a binelea, acum are o experienţă destul de bogată şi ştie bine încotro (şi cum) să meargă. „În momentul de faţă — scria „Iskra" în iulie (nr. 6) — deasupra ţării plutesc norii negri ai nenorocirii poporului, şi guvernul se pregăteşte din nou să-şi joace rolul său ticălos de forţă necruţătoare, care ia bucata de pîine de la gura populaţiei înfometate şi pedepseşte

www.dacoromanica.ro

orice « manifestare » de grijă pentru cei înfometați dacă ea nu corespunde întru totul intențiilor urmărite de autorități".

Pregătirile făcute de guvern au fost foarte rapide și foarte energice. În ce spirit au fost ele făcute au arătat-o cu prisosință cele întîmplate la Elisavetgrad. Prințul Obolenski, guvernatorul de la Herson, a declarat de îndată război tuturor acelora care au avut cutezanța să scrie și să vorbească despre foametea care bîntuia în județul Elisavetgrad, să se adreseze opiniei publice, chemînd-o în ajutorul înfometaților, să înființeze cercuri particulare și să facă apel la persoane particulare pentru organizarea acestui ajutor. Niște medici de zemstvă au scris în ziare că în acest județ bîntuie foametea, că oamenii se îmbolnăvesc și mor, că „pîinea" cu care se hrănește populația este ceva de neînchipuit, care nici nu merită denumirea de pîine. Guvernatorul se angajează într-o polemică cu acești medici și publică dezmințiri oficiale. Cine cunoaște cît de cît condițiile în care funcționează, în general, presa noastră, cine își dă osteneala să-și amintească de apriga prigoană dezlănțuită în ultima vreme împotriva unor organe extrem de moderate și împotriva unor publiciști și mai moderați va înțelege ce a însemnat această „polemică" a unui guvernator cu niște medici de zemstvă, care nu sînt nici măcar slujbași ai statului! Ea a fost pur și simplu o încercare de a le astupa gura, a fost o declarație cît se poate de fățișă și de grosolană în sensul că guvernul nu va îngădui să se spună adevărul despre foamete. Și nu e vorba numai de o declarație! Fiindcă cu greu i s-ar putea reproșa guvernului rus că se mărginește la simple declarații atunci cînd există posibilitatea de „a face uz de forță". Și prințul Obolenski n-a întîrziat să facă uz de forță, prezentîndu-se în persoană pe teatrul de război — de război împotriva înfometaților și împotriva acelora care, fără să facă parte din personalul vreunui departament, au vrut să dea un ajutor *real* celor înfometați — și *interzicînd* cîtorva persoane particulare care veniseră în regiunea bîntuită de foamete (printre care și d-na Uspenskaia) *să se ocupe de amenajarea de cantine*. Asemenea lui Iuliu Cezar, prințul Obolenski a venit, a văzut, a învins — și telegramele au adus această victorie la cunoștința cititorilor din întreaga Rusie. Un singur lucru este însă de mirare, și anume că

www.dacoromanica.ro

această victorie, această nerușinată sfidare la adresa tuturor rușilor cărora le-a mai rămas măcar un pic de onestitate, măcar un dram de curaj civic, n-a primit nici o ripostă din partea persoanelor celor mai interesate, dacă ne putem exprima astfel. În gubernia Herson, foarte mulți au cunoscut și cunosc, fără îndoială, întregul substrat al acestei treceri sub tăcere a foametei și a luptei care se duce împotriva ajutorării celor înfometați, însă nimeni n-a publicat vreo expunere asupra acestui caz plin de învățăminte sau vreunele documente în această privință, și nici măcar un simplu îndemn de protest împotriva monstruoasei interziceri de a amenaja cantine. Muncitorii declară grevă atunci cînd guvernul își pune în aplicare amenințarea sa de a concedia pe cei care „au lipsit nemotivat de la lucru" în ziua de 1 Mai; cercurile intelectuale păstrează tăcere atunci cînd unor reprezentanți ai lor li se interzice. . . să ajute pe înfometați.

Încurajat parcă de succesul acestei prime ciocniri cu „răzvrătitorii" care îndrăznesc să ajute pe înfometați, guvernul a trecut curînd la un atac pe toată linia. Neasemuita ispravă a prințului Obolenski este ridicată la rangul de principiu călăuzitor, de lege menită să reglementeze de acum încolo relațiile dintre toți administratorii și toate persoanele implicate în chestiunea aprovizionării (cuvîntul „implicat" este, propriu-zis, un termen de drept penal și el face parte, în special, din codul nostru penal, dar am văzut și vom vedea, din cele ce urmează, că în momentul de față ajutorarea nepermisă a celor înfometați intră pe de-a-ntregul în noțiunea de delict). O asemenea lege n-a întîrziat să-și facă apariția — de data aceasta sub forma simplificată a unei „circulare a ministrului de interne către șefii guberniilor lovite de secetă în anul 1901" (circulara nr. 20 din 17 august 1901).

Este de presupus că această circulară va rămîne pentru multă vreme un monument menit să arate pînă la ce coloane ale lui Hercule [121] ajunge frica de care e cuprinsă poliția în fața grozavei calamități care s-a abătut asupra poporului, în fața apropierii dintre înfometați și „intelectualii" care-i ajută, precum și hotărîrea ei fermă de a înăbuși orice „larmă" în legătură cu foametea și de a limita acțiunea de ajutorare la proporții cît mai neînsemnate. E regretabil numai că lungimea excesivă a acestei circulare și stilul ei greoi, cancelarist

www.dacoromanica.ro

ar putea constitui o piedică pentru cunoaşterea ei de către un public cît mai larg.

Se ştie că legea de la 12 iunie 1900 a scos aprovizionarea din competenţa zemstvelor şi a trecut-o în seama zemski nacealnicilor şi a congreselor judeţene. S-ar părea că s-a creat o situaţie cum nu se poate mai sigură: elementul electiv a fost înlăturat, oamenii cît de cît independenţi de autorităţi nu vor mai putea să-şi spună cuvîntul în această privinţă şi, deci, nici să mai facă larmă. Dar, după campania dezlănţuită de prinţul Obolenski, toate aceste măsuri i s-au părut insuficiente ocîrmuirii: este necesar ca întreaga chestiune să fie mai strict subordonată ministerului şi funcţionarilor aflaţi în subordinea lui directă şi să fie definitiv înlăturată posibilitatea oricăror exagerări. De aceea în chestiunea: care judeţe „stau prost cu recolta" *va hotărî* de azi înainte numai ministerul *, în cadrul căruia va fi organizat, pe cît se vede, un cartier general al operaţiilor militare împotriva celor înfometaţi. Şi, prin intermediul d-lor guvernatori, acest cartier general va îndruma activitatea persoanelor (în primul rînd a mareşalilor nobilimii din fiecare judeţ) în ale căror mîini este concentrată „direcţia centrală judeţeană a aprovizionării". Prinţul Obolenski, care e iniţiatorul operaţiilor militare împotriva celor înfometaţi, a trebuit să se deplaseze în persoană la faţa locului pentru a curma, înfrîna şi reduce. Acum totul e „pus la punct", şi va fi de ajuns un simplu schimb de telegrame (bine că pentru cheltuielile de cancelarie s-a alocat de pe acum cîte o miişoară de fiecare judeţ) între direcţia „centrală judeţeană" şi direcţia centrală din Petersburg pentru a se lua „măsurile de rigoare". Moşierul civilizat al lui Turghenev nu numai că nu se ducea chiar el la grajd, dar se mărginea

* Cum hotărăşte ministerul în această chestiune se poate vedea din exemplul guberniei Perm. După cum am aflat recent din ziare, această gubernie continuă să fie considerată printre cele care „stau bine cu recolta", deşi (după informaţiile adunării guberniale extraordinare a zemstvelor, care a avut loc la 10 octombrie) în această gubernie recolta este *şi mai proastă* decît cea din 1898. Recolta de cereale reprezintă doar 58% din cea mijlocie, iar în judeţele Şadrinsk şi Irbit — doar 36% şi 34%. În 1898 au fost acordate de către guvern (fără a socoti mijloacele locale) 1 500 000 de puduri de grîu şi peste 250 000 de ruble în bani. Acum, însă, zemstva nu dispune de mijloace, ea este îngrădită în drepturi, recolta este mult mai proastă decît în 1898, preţurile la cereale au început să se urce *încă de la 1 iulie*, ţăranii au şi început *să-şi vîndă vitele*, iar guvernul susţine totuşi cu încăpăţînare că această gubernie „stă bine cu recolta"!!

www.dacoromanica.ro

la o observație făcută cu jumătate de glas printr-un lacheu în frac și cu mănuși albe: „Cît despre Fedor... să se ia măsuri!“ [122] Iată că și la noi acum „se vor lua măsuri“ „fără larmă“, frumușel și în toată liniștea, pentru stăvilirea poftelor nemăsurate ale populației înfometate.

Că d-l Șipeaghin este convins de caracterul excesiv al poftelor țăranului înfometat se vede din insistența cu care circulara nu numai că pune în gardă împotriva „exagerărilor“, dar instituie pur și simplu noi și noi reguli care înlătură însăși posibilitatea de a comite exagerări. Cu alcătuirea listelor de înfometați să nu vă grăbiți, căci o asemenea grabă ar provoca „speranțe exagerate“ în rîndurile populației — spune fără înconjur ministrul și dă dispoziție ca listele să fie întocmite chiar în ajunul distribuirii grîului. Apoi, despre criteriile după care un județ *trebuie* considerat că stă prost cu recolta circulara nu găsește de cuviință să vorbească, în schimb stabilește cu precizie cînd un județ *nu trebuie* considerat că stă prost (de pildă, cînd au avut de suferit nu mai mult de o treime din totalul plășilor, cînd există mijloace de cîștig obișnuite etc.). În sfîrșit, în ce privește normele de ajutorare a celor înfometați, ministrul stabilește reguli care arată cît se poate de clar că guvernul vrea *cu orice preț* să reducă la minimum aceste ajutoare și să le limiteze la simple pomeni care nu pun de loc populația la adăpost de pieire prin înfometare. Într-adevăr: norma este de 48 de puduri de grîu de fiecare familie (socotind după mărimea recoltei medii din satul respectiv); cine nu are mai puțin decît atîta nu are nevoie de ajutor. Pe ce cale s-a ajuns la această cifră nu se știe. Se știe numai că într-un an *fără* foamete pînă și țăranii cei mai săraci consumă de două ori mai mult grîu (vezi studiile statistice cu privire la bugetele țărănești, întocmite de zemstve). Subalimentația este deci considerată, pe baza dispoziției date de ministru, drept un fenomen normal. Dar și această normă se micșorează, în primul rînd, de două ori, ca să nu poată primi ajutor elementul muncitoresc, care reprezintă aproape jumătate din populație, iar în al doilea rînd, cu *încă* $^1/_3$—$^1/_5$—$^1/_{10}$, „întrucît se are în vedere numărul aproximativ de gospodari înstăriți care au rezerve din anul trecut sau vreun (așa: „sau vreun“!!) mijloc de îndestulare materială“. După toate acestea se poate judeca

www.dacoromanica.ro

prin ce fracție infimă trebuie exprimată partea de grîu de care duce într-adevăr lipsă populația și pe care guvernul are de gînd să i-o dea cu titlu de împrumut! Și, parcă admirîndu-și neobrăzarea, d-l Sipeaghin, după ce a arătat în ce constă acest neverosimil sistem de reducere a ajutoarelor, declară că un astfel de calcul aproximativ „în rare cazuri se dovedește a fi exagerat într-o măsură cît de cît apreciabilă". Orice comentarii sînt, cred, de prisos.

Declarațiile oficiale ale guvernului rus, atunci cînd găsești în ele, afară de simple dispoziții, măcar unele încercări de lămurire a acestor dispoziții, conțin aproape întotdeauna — aceasta constituie un fel de lege care e mult mai stabilă decît majoritatea legilor noastre — două motive principale sau două tipuri principale de motive. Pe de o parte, veți găsi neapărat în ele cîteva fraze comune, care, într-o formă emfatică, vorbesc despre grija pe care o manifestă autoritățile, despre dorința lor de a ține seama de cerințele vremii și de dezideratele opiniei publice. Se vorbește, bunăoară, despre „importanta acțiune de preîntîmpinare a crizei alimentare în rîndurile populației rurale", despre „răspunderea morală pentru bunăstarea populației locale" etc. Se înțelege de la sine că aceste locuri comune nu înseamnă, în fond, nimic și nu obligă la nimic pozitiv; în schimb, ele seamănă ca două picături de apă cu nemuritoarele perorații ale nemuritorului Iuduşka Golovlev, care făcea morală țăranilor pe care-i jecmănea. În paranteză fie spus, aceste locuri comune sînt întotdeauna exploatate (în parte din naivitate, în parte din „interes de serviciu") de publicațiile liberale supuse cenzurii, care încearcă să ticluiască o solidaritate de principii a guvernului cu punctul lor de vedere.

Dar, dacă veți analiza cu mai multă atenție celelalte motive — care nu sînt atît de comune și nu aduc atît de mult a simplă vorbărie — invocate în prescripțiile date de guvern, veți găsi întotdeauna explicații concrete, care *repetă pe de-a-ntregul* argumente de mult statornicite în cele mai reacționare organe ale presei noastre (de pildă, în „Moskovskie Vedomosti"). A urmări și a semnala de fiecare dată această solidaritate a guvernului cu „Moskovskie Vedomosti" n-ar fi, după părerea noastră, o muncă inutilă (și nici cu totul inaccesibilă chiar pentru militanții legali). În circulara de care

www.dacoromanica.ro

ne ocupăm, bunăoară, sînt reluate învinuirile cele mai abjecte, lansate de cei mai „barbari moșieri", care susțin că întocmirea înainte de vreme a listelor celor care au nevoie de ajutor face să se nască „tendința, la unii țărani înstăriți, de a da gospodăriei lor o aparență de sărăcie, recurgînd în acest scop la vînzarea rezervelor, a surplusului și a inventarului". După spusele ministrului, această tendință „a fost dovedită de experiența campaniilor de aprovizionare precedente". Prin urmare? Prin urmare, ministrul încearcă să capete experiență politică din povețele celor mai inveterați iobăgiști, care făceau atîta larmă în anii de foamete din trecut și fac și astăzi larmă pe seama înșelăciunii practicate de țărani și care sînt atît de revoltați de „larma" ce se creează în jurul epidemiilor de tifos exantematic.

De la aceiași iobăgiști a învățat d-l Sipeaghin să vorbească de demoralizare: „este foarte important — scrie el — ca... instituțiile locale... să contribuie la economisirea mijloacelor alocate și, ceea ce este mai important (sic!!), să preîntîmpine cazurile de acordare de ajutor nejustificat din partea guvernului — căci ele au o influență demoralizatoare, dăunătoare — unor persoane cu situație materială asigurată". Și această nerușinată indicație — de a contribui la economisirea de mijloace — este întărită cu următoarea expunere de principii: „...distribuirea, pe scară largă, de ajutoare alimentare familiilor care pot s-o scoată la capăt și fără ele" (care pot s-o scoată la capăt cu 24 de puduri de grîne pe an?), „pe lîngă caracterul neproductiv (!) pe care-l prezintă în asemenea cazuri cheltuielile statului, are pentru viitor, prin urmările nefaste ale acestui sistem, o influență nu mai puțin dăunătoare din punctul de vedere al foloaselor și nevoilor statului decît lăsarea fără ajutorul cuvenit a celor care au într-adevăr nevoie să fie ajutorați". În vremurile de demult, monarhii înduioșați spuneau: „mai bine să achiți zece vinovați decît să condamni un singur nevinovat". Iar astăzi, unul dintre cei mai apropiați slujitori ai țarului declară: nu e mai puțin dăunător să dai ajutor unei familii care poate s-o scoată la capăt și cu 24 de puduri de grîne pe an decît să lași fără ajutor o familie care are „într-adevăr" nevoie să fie ajutorată. Ce păcat că acest „punct de vedere" — splendid prin sinceritatea lui — asupra „foloaselor și nevoilor

www.dacoromanica.ro

statului" este ascuns marelui public printr-o circulară atît de lungă şi de plictisitoare! O singură speranţă mai există însă: poate că presa social-democrată şi agitaţia desfăşurată prin viu grai de către social-democraţi vor face ca poporul să cunoască mai îndeaproape conţinutul circularei ministeriale.

* * *

Dar cu o deosebită hotărîre „atacă" această circulară pe filantropii particulari: se vede cît de colo că administratorii, care duc război împotriva celor înfometaţi, consideră drept cea mai importantă poziţie a „inamicului" cercurile particulare de ajutorare, cantinele particulare etc. Cu o francheţe care merită toată recunoştinţa, d-l Sipeaghin ne explică de ce, de multă vreme, această filantropie particulară tulbura somnul ministrului afacerilor interne. „Începînd cu recoltele proaste din anii 1891 şi 1892 şi continuînd cu toate calamităţile asemănătoare care au urmat după aceea — glăsuieşte circulara —, nu rareori s-a constatat că, în timp ce acordă ajutor material locuitorilor din localităţile năpăstuite, unii filantropi caută să provoace în rîndurile lor nemulţumire faţă de rînduielile existente şi pretenţii prin nimic justificate faţă de guvern. Totodată, nevoile nesatisfăcute în deplină măsură, bolile şi ruinarea gospodăriei lor, inevitabile în asemenea cazuri, creează un teren extrem de propice pentru agitaţia antiguvernamentală, şi acest teren este folosit cu plăcere, sub masca ajutorării aproapelui, de persoane suspecte din punct de vedere politic, în scopurile lor criminale. De obicei, de îndată ce află că undeva recolta a fost simţitor compromisă, în regiunea năpăstuită dau năvală, de pretutindeni, oameni cu un trecut politic nu tocmai ireproşabil, care caută să intre în relaţii cu împuterniciţii societăţilor şi instituţiilor de binefacere veniţi din capitale, şi sînt primiţi de aceştia, în necunoştinţă de cauză, drept colaboratori în localităţile respective, ceea ce provoacă dificultăţi destul de mari pentru menţinerea ordinii şi pentru buna desfăşurare a activităţii administrative".

Se vede treaba că guvernul rus începe să se simtă strîmtorat pe pămîntul rusesc. A fost o vreme cînd numai tineretul studios era considerat drept un mediu care trebuie

www.dacoromanica.ro

păzit în mod special: el era pus sub strictă supraveghere, şi orice persoane cu un trecut politic nu tocmai ireproşabil care căutau să intre în legătură cu acest tineret se făceau vinovate de o abatere gravă; orice cercuri şi asociaţii, chiar dacă aveau drept obiectiv doar ajutorarea materială, erau suspectate de tendinţe antiguvernamentale şi cîte şi mai cîte. Pe acele vremuri — care sînt, de altfel, destul de recente — n-a existat o altă *pătură*, şi cu atît mai mult o altă clasă a populaţiei, care să reprezinte în ochii guvernului „un teren extrem de propice pentru agitaţia antiguvernamentală". Dar, începînd din a doua jumătate a deceniului trecut, veţi întîlni în comunicatele guvernamentale oficiale indicaţii asupra unei alte clase, cu mult mai numeroasă, asupra căreia e necesar să se exercite o supraveghere specială: muncitorii din fabrici şi uzine. Creşterea mişcării muncitoreşti a făcut necesară crearea unor întregi sisteme de instituţii pentru supravegherea noului element turbulent; pe lista localităţilor în care n-aveau voie să se stabilească persoanele dubioase din punct de vedere politic au început să apară, alături de capitale şi de oraşele universitare, o serie de centre, aşezări industriale, judeţe şi întregi gubernii *. Deosebit de strictă este paza împotriva suspecţilor în două treimi din Rusia europeană, iar cealaltă treime este atît de ticsită de o sumedenie de „persoane cu un trecut politic nu tocmai ireproşabil", că pînă şi cel mai retras colţ de provincie este cuprins de nelinişte **. Rezultă acum că, după opinia autorizată a unei persoane atît de competente cum e d-l ministru al afacerilor interne, „un teren propice" pentru agitaţia antiguvernamentală este şi *satul* cel mai izolat, în măsura în care există cazuri de nevoi nesatisfăcute pe deplin, de boli şi de ruinare a gospodăriilor. Dar sînt oare multe sate ruseşti în care „cazurile" de acest fel să nu constituie un fenomen permanent? Şi nu e oare necesar ca noi, social-democraţii ruşi,

* Comp., de exemplu, circulara secretă, publicată în nr. 6 al „Iskrei", cu privire la persoanele expulzate din Petersburg, în cea mai mare parte publicişti, dintre care mulţi n-au fost niciodată implicaţi în vreun fel de treburi politice în general sau treburi „muncitoreşti" în special. Cu toate acestea, li s-a interzis să se stabilească nu numai în oraşele universitare, dar şi în „localităţile industriale", iar unora din ei *numai* în localităţile industriale.

** Vezi, de pildă, corespondenţele apărute în „Iskra" nr. 6 şi 7, din care se vede cum frămîntările sociale şi „manifestările" antiguvernamentale au pătruns pînă şi în nişte urbe atît de uitate de dumnezeu ca Penza, Simferopol, Kursk etc. [128]

www.dacoromanica.ro

să ne folosim imediat de această indicație instructivă, dată de d-l Sipeaghin, în legătură cu terenul „propice"? Nu vedem noi, tocmai acum, cum, pe de o parte, satul se interesează de zvonurile — care ajungeau acolo doar rareori și cu multă greutate — despre ciocnirile din februarie și martie ale proletariatului orășenesc și ale tineretului intelectual cu opricinicii guvernului și cum, pe de altă parte, orice afirmație de acest fel în legătură cu „pretențiile prin nimic justificate" ale țăranului etc. ne oferă un program extrem de bogat pentru cea mai largă și mai atotcuprinzătoare muncă de agitație?

Trebuie să ne folosim de această indicație utilă a d-lui Sipeaghin. Totodată merită să ne batem joc de naivitatea lui. Căci este, într-adevăr, o naivitate amuzantă să-ți închipui că punerea filantropiei particulare sub supravegherea și controlul guvernatorului va împiedica cît de cît persoanele „suspecte" să exercite o influență asupra satelor. Adevărații filantropi nu și-au pus niciodată scopuri politice, așa că noile măsuri de curmare și înfrînare se vor abate mai mult asupra acelora care prezintă cel mai mic pericol pentru guvern. Aceia, însă, care vor urmări să deschidă ochii țăranilor asupra semnificației noilor măsuri și asupra atitudinii guvernului față de foamete în general cu siguranță că nu vor avea nevoie să ia contact cu împuterniciții Crucii roșii sau să se prezinte d-lor guvernatori. Căci, din moment ce s-a dovedit, bunăoară, că mediul de fabrică și uzină oferă „un teren propice", cei care au vrut să se apropie de acest mediu n-au luat contact cu administratorii de fabrici și uzine pentru a se informa asupra stării de lucruri din întreprinderea respectivă și nu s-au prezentat d-lor inspectori de fabrici pentru a obține autorizația de a organiza întruniri cu muncitorii. Noi nu uităm, firește, nici un moment că agitația politică în rîndurile țăranilor se lovește de greutăți enorme, cu atît mai mult cu cît nu este posibil și nici rațional să sustragem pentru această activitate forțe revoluționare de la orașe, dar totodată nu trebuie să scăpăm din vedere că astfel de isprăvi ale guvernului, ca măsurile menite să stingherească filantropia particulară, înlătură o bună parte din aceste greutăți și ne scutesc de jumătate din munca pe care trebuie s-o depunem.

www.dacoromanica.ro

* * *

Nu ne vom opri asupra unei asemenea măsuri — care e un „fleac" în comparație cu circulara de care ne-am ocupat — cum e circulara aceluiași ministru cu privire la necesitatea unei supravegheri mai atente a concertelor, spectacolelor etc. date în scopuri de binefacere. (Vezi, în „Iskra" nr. 9, articolul „Noi piedici".)

Să încercăm să vedem care este acum raportul dintre ajutorul acordat de guvern populației, ajutor care este fixat și distribuit după noul regulament, și adevăratele proporții ale nevoilor. Ce-i drept, datele de care dispunem în această privință sînt extrem de sărăcăcioase. Presei i s-au pus acum opreliști cum nici nu se putea mai drastice, glasurile organizatorilor particulari de cantine au amuțit o dată cu „interzicerea" activității lor, iar pentru publicul din această țară, care a fost zăpăcit de noile restricții, nu au rămas alte mijloace de informare decît scurtele relatări polițist-birocratice despre bunul mers al campaniei de aprovizionare, articolașele — scrise în același spirit — din „Moskovskie Vedomosti", și relatările sporadice ale unei convorbiri dintre un reporter fără treabă și un pompadur [124] sau altul, care-și expune, pe un ton deosebit de grav, „părerile lui despre comunitatea de idei a guvernatorilor de orașe, precum și despre atotputernicia acestora și despre altele" [125]. De pildă, „Novoe Vremea", în nr. 9 195, relatează cum guvernatorul din Saratov, A. P. Engelhardt (fostul guvernator de Arhanghelsk), a primit pe un colaborator al ziarului local și i-a comunicat, între altele, că a organizat personal în localitate o consfătuire a mareșalilor nobilimii, a reprezentanților consiliilor de zemstve, a zemski nacealnicilor și a reprezentanților Crucii roșii și „a repartizat sarcinile".

„Scorbut, în forma în care a fost observată de mine în gubernia Arhanghelsk — a spus A. P. Engelhardt —, nu există aici: acolo nu te poți apropia la cinci pași de un bolnav; acolo această boală este într-adevăr « putredă », în timp ce aici se observă mai ales urmările unei anemii foarte pronunțate, care se dezvoltă datorită condițiilor extrem de proaste ale vieții casnice. Aici aproape singurele simptome ale îmbolnăvirii de scorbut sînt buzele albe, gingiile albe...

www.dacoromanica.ro

Un astfel de bolnav, dacă are o alimentație rațională, se face bine în decurs de o săptămînă. În momentul de față s-a introdus o asemenea alimentație mai substanțială. Se eliberează în total 1 000 de porții pe zi, deși n-au fost înregistrate mai mult de 400 de familii care au absolută nevoie de ajutor.

În afară de îmbolnăvirile de scorbut, în întreaga regiune au fost înregistrate doar trei cazuri de tifos. Sperăm că lucrurile nu vor merge mai departe, deoarece pretutindeni au fost începute lucrări publice și populației îi sînt asigurate posibilități de cîștig".

Uite ce bine stau lucrurile: în întregul județ Hvalînsk (despre care vorbește d-l pompadur) nu sînt decît 400 de familii care au absolută nevoie de ajutor (celelalte, probabil, „o pot scoate la capăt", după părerea d-lor Sipeaghin și Engelhardt, și cu cîte 24 de puduri de grîu pe an!), iar populația este deja asigurată și bolnavii se vindecă în decurs de o săptămînă. Cum să nu dai crezare, după toate acestea, ziarului „Moskovskie Vedomosti", care într-un editorial special (nr. 258) ne încredințează că, „după ultimele știri primite din cele 12 gubernii care au avut de suferit de pe urma recoltei proaste, *organele administrative desfășoară o muncă activă, clocotitoare pentru organizarea ajutorului.* În multe dintre județe au și fost întreprinse cercetări pentru a vedea dacă stau prost în ceea ce privește aprovizionarea cu alimente, *s-a procedat la numirea șefilor județeni* ai serviciului de aprovizionare etc. Pe cît se vede, personalitățile oficiale fac tot ce le stă în putință pentru a da ajutor la timp și în măsură suficientă".

„Se desfășoară o muncă activă, clocotitoare" și „. . .n-au fost înregistrate mai mult de 400 de familii care au absolută nevoie de ajutor". . . Populația rurală a județului Hvalînsk se ridică la 165 000, dar porții nu se eliberează decît o mie. În întreaga regiune de sud-est (inclusiv gubernia Saratov) s-a strîns anul acesta cu 34% mai puțină secară. În gubernia Saratov, din întreaga suprafață semănată de țărani (1 500 000 de deseatine), 15% (după datele consiliului gubernial al zemstvei [126]) n-au produs nimic, iar 75% au dat o recoltă slabă, iar Hvalînsk împreună cu Kamîșin se enumeră printre județele guberniei Saratov care au avut cel mai mult de suferit. Prin urmare, recolta de grîne

www.dacoromanica.ro

strînsă de țăranii din județul Hvalînsk e cu cel puțin 30% mai mică. Să presupunem că jumătate din această cifră revine țărănimii înstărite, care n-a fost încă pusă prin aceasta în situația de a flămînzi (deși această presupunere este mai mult decît riscantă, întrucît țărănimea înstărită dispune de pămînturi mai bune și le lucrează mai bine, așa că ea are întotdeauna mai puțin de suferit de pe urma unei recolte proaste decît țărănimea săracă). Dar chiar dacă facem o asemenea presupunere, reiese că cei înfometați trebuie să reprezinte vreo 15%, adică aproximativ 25 000. Și autoritățile vor să ne consoleze cu constatarea că scorbutul din Hvalînsk e încă departe de cel din Arhanghelsk, că s-au înregistrat numai trei cazuri de tifos (barem dacă ar minți cu mai multă dibăcie!) și că se eliberează o mie de porții (calculate și măsurate, probabil, după sistemul preconizat de Sipeaghin pentru combaterea . . . exagerărilor).

Cît despre „cîștigurile provenite din îndeletnicirile practicate în afară", pe care d-l Sipeaghin s-a străduit de *trei* ori să le ia în considerație în circulara sa pentru a evita exagerările (o dată — dispunînd ca județele în care aceste îndeletniciri se practică pe scară întinsă să nu fie considerate ca avînd o situație proastă, a doua oară — dispunînd ca norma de 48 de puduri să fie redusă la jumătate, întrucît 50% din populația muncitorească „trebuie" să aibă o posibilitate de cîștig, și a treia oară — dispunînd ca și această din urmă cifră să fie micșorată cu $^1/_3 - ^1/_{10}$, potrivit condițiilor locale), trebuie spus că în gubernia Saratov au scăzut nu numai cîștigurile obținute din ocupații agricole, dar și celelalte. „Urmările recoltei proaste — se spune în sus-menționatul raport al consiliului gubernial al zemstvei — s-au răsfrînt și asupra meșteșugarilor, ca urmare a micșorării posibilității de desfacere a produselor lor. Datorită acestor împrejurări, în județele în care meșteșugurile au căpătat cea mai mare dezvoltare *se constată crize*". Iar din aceste județe face parte și Kamîșinul, care a avut cel mai mult de suferit și în care, în treacăt fie spus, mii și mii de oameni săraci se îndeletnicesc cu renumitul meșteșug al țesutului ațicăi. Și în anii obișnuiți rînduielile care domină în practica acestui meșteșug, cu care se îndeletnicesc cei din satele pierdute de provincie, erau dintre cele mai revoltătoare:

www.dacoromanica.ro

erau puși să muncească, de pildă, copii în vîrstă de 6—7 ani, care căpătau cîte 7—8 copeici pe zi. Ne putem închipui ce se petrece acolo într-un an de recoltă extrem de proastă și de criză mai acută în domeniul meșteșugurilor.

Proasta recoltă la cereale este însoțită, în gubernia Saratov (ca și în toate guberniile cu recoltă proastă, bineînțeles), de lipsa de nutrețuri. În ultimele luni (adică încă în a doua jumătate a verii!) s-a putut constata o extraordinară extindere a diferitelor epizootii, care duc la o mortalitate crescîndă a vitelor. „După cum comunică un medic veterinar din județul Hvalînsk (reproducem această știre chiar din ziarul în care e expus cuprinsul sus-menționatului raport al consiliului gubernial al zemstvei), la autopsia vitelor căzute nu s-a găsit în stomacurile lor altceva decît pămînt".

În „comunicatul secției zemstvelor din ministerul afacerilor interne" cu privire la continuarea campaniei de aprovizionare se spune, între altele, că, dintre județele oficial recunoscute ca avînd o situație proastă, „numai în Hvalînsk, în două din satele sale, au fost înregistrate, începînd din luna iulie, o serie de îmbolnăviri epidemice de scorbut; că eforturile personalului medical local sînt îndreptate spre lichidarea acestei epidemii și că în ajutorul forțelor locale au fost trimise două echipe ale societății de Cruce roșie, care, după cum se arată în raportul întocmit de guvernator (de același A. P. Engelhardt cu care am făcut deja cunoștință), acționează cu mult succes; însă în celelalte județe care au fost declarate slab aprovizionate cu alimente, după cum reiese din informațiile primite la minister pînă în ziua de 12 septembrie a.c., n-au existat cazuri de nevoie acută de alimente care să nu fie satisfăcută și nu se observă o creștere a numărului de îmbolnăviri cauzate de subalimentare".

Pentru a arăta cît de puțin vrednică de crezare este afirmația că n-au existat cazuri de nevoie *acută* care să nu fie nesatisfăcută (dar nevoie *cronică* a existat?) și că nu se observă o creștere a numărului de îmbolnăviri, ne vom mărgini la confruntarea datelor referitoare la alte două gubernii.

În gubernia Ufa, județele Menzelinsk și Belebei au fost recunoscute ca aflîndu-se într-o situație proastă, și secția zemstvelor din ministerul afacerilor interne comunică că, „potrivit declarației făcute de guvernator", va fi nevoie ca

www.dacoromanica.ro

împrumutul acordat de guvern pentru „produse alimentare propriu-zise" să fie fixat la 800 000 de puduri. Or, adunarea extraordinară a zemstvei din gubernia Ufa, convocată în ziua de 27 august pentru a discuta problema ajutorării celor care au avut de suferit de pe urma recoltei proaste, a evaluat nevoia de produse alimentare a acestor județe la 2 200 000 puduri de grîne, la care se adaugă 1 000 000 de puduri pentru celelalte județe, fără a socoti împrumutul acordat pentru semințe (3 200 000 de puduri pentru întreaga gubernie) și pentru hrana vitelor (600 000 de puduri). Prin urmare, împrumutul în produse alimentare stabilit de minister reprezintă *a patra parte* din cifra stabilită de zemstvă.

Alt exemplu. Pe vremea cînd secția zemstvelor își publica comunicatul ei, în gubernia Veatka nu existau județe cu situație alimentară proastă oficial recunoscută, iar mărimea împrumutului pentru aprovizionare a fost fixată de aceeași secție la 782 000 de puduri. Aceasta este tocmai cifra care a rezultat, după cum relatează ziarele, din calculul făcut în ședința ei de la 28 august de către Comisia gubernială pentru aprovizionare din Veatka (care s-a conformat hotărîrilor congreselor județene dintre 18 și 25 august). *Aceleași* congrese, *în jurul datei de 12* august, stabiliseră altfel mărimea acestui ajutor, și anume 1 100 000 de puduri pentru produse alimentare și 1 400 000 de puduri pentru semințe. De unde provine această diferență? Ce schimbări s-au produs între 12 și 28 august? A fost emisă circulara din 17 august a d-lui Sipeaghin în legătură cu lupta împotriva celor înfometați. Va să zică circulara și-a făcut imediat efectul, și mica sumă de 230 000 de puduri de grîne a fost ștearsă din calculul întocmit — notați bine — de congresele județene, adică de niște instituții care înlocuiseră (potrivit legii de la 12 iunie 1900) zemstvele devenite suspecte, de niște instituții formate din slujbași în general și din zemski nacealnici în special... Și vom ajunge oare, într-adevăr, să vedem că pînă și zemski nacealnicii sînt acuzați de liberalism? Mai știi? În „Moskovskie Vedomosti", cel puțin, am citit nu de mult următoarea admonestare la adresa unui oarecare domn Om., care s-a încumetat să propună, în „Priazovski Krai [127]", ca ziarele să publice procesele-verbale ale ședințelor comisiilor guberniale pentru

www.dacoromanica.ro

treburile municipale (din moment ce reprezentanții presei nu pot fi admiși la aceste ședințe):

„Scopul acestei propuneri este cît se poate de transparent: *slujbașul rus suferă adeseori de teama ca nu cumva să pară neliberal*, și nevoile publicității pot să-l determine, uneori chiar împotriva conștiinței sale, să susțină vreo inițiativă fantezist-liberală a orașului sau a zemstvei. Socoteala nu e tocmai greșită".

N-ar fi oare cazul ca zemski nacealnicii din Veatka, care — pesemne din teama de a nu părea neliberali — au dat dovadă de o ușurință de neiertat „exagerînd" nevoia de produse alimentare să fie puși sub supraveghere specială?*

De altfel, „inițiativa fantezist liberală" a zemstvei din Veatka (dacă înțeleptul guvern rus n-ar fi scos din competența ei conducerea aprovizionării) ar fi ajuns să stabilească pentru actualul deficit de cereale proporții mult mai mari. Cel puțin, din evaluarea făcută de adunarea gubernială extraordinară care a avut loc între 30 august și 2 septembrie rezultă că s-au strîns cu 17% mai puține grîne și cu 15% mai puține nutrețuri față de cantitatea necesară. Iar această cantitate necesară se cifrează la 105 000 000 de puduri (recolta

* Și iată acum încă o mostră de luptă împotriva exagerărilor, așa cum este ea dusă de guvernatorul din Veatka:

Într-o „înștiințare" trimisă administratorilor de plasă, guvernatorul din Veatka face constatarea că țăranii au o atitudine extrem de circumspectă față de împrumutul în grîne acordat de guvern sau de zemstve. „Cu prilejul unei inspecții în gubernie — spune d-l Klingenberg — m-am putut convinge cît de chibzuită și de circumspectă este atitudinea țăranilor față de actualele împrejurări, cît de mult se tem ei să contracteze datorii care nu le sînt impuse de o nevoie extremă și cît de fermă e hotărîrea lor de a aștepta cu răbdare ajutorul lui dumnezeu în anul viitor, încercînd să iasă cu propriile lor puteri din situația grea în care se află". Asta îl face pe guvernatorul de la Veatka să creadă că „nici un fel de zvonuri despre un ajutor gratuit din partea guvernului și a zemstvelor, despre posibilitatea unei anulări a datoriilor și restanțelor, ca și despre proporțiile exagerate ale deficitului de recoltă nu vor tulbura populația pașnică și cuminte a guberniei Veatka". Guvernatorul socoate necesar să avertizeze populația țărănească „că, dacă la verificarea hotărîrilor se va dovedi că un gospodar, chiar dacă n-are nici un fel de rezerve, dar a strîns în anul acesta cereale într-o cantitate suficientă pentru hrana familiei și pentru însămînțarea ogoarelor, dar a vîndut aceste cereale, iar banii căpătați pe ele i-a întrebuințat pentru alte nevoi, atunci el nu mai poate spera să obțină un împrumut. După noua lege, împrumuturile acordate vor trebui să fie achitate fără să existe o răspundere solidară [128], adică după aceleași reguli ca și la perceperea impozitelor directe. De aceea gospodarul care a cerut și a obținut un împrumut trebuie să țină minte că tot el va trebui să-l restituie, că n-o să-l ajute nimeni și că la încasarea împrumutului se va proceda cu toată severitatea, așa că în caz de acumulare de restanțe întreaga avere mobilă poate fi vîndută, iar cea imobilă confiscată".

După asemenea înștiințare a guvernatorului ne putem închipui cum se poartă vătafii plășilor cu contribuabilii restanțieri care cer să li se acorde un împrumut!

www.dacoromanica.ro

obișnuită e de 134 000 000 de puduri, iar cea din anul acesta — de 84 000 000). Mai trebuie deci *21 000 000 de puduri*. „Numărul total al plășilor din gubernie care nu sînt asigurate cu recolta anului în curs este de 158 din 310. Populația lor de ambele sexe se ridică la 1 566 000". Da, nimic de zis, „organele administrative desfășoară o muncă activă, clocotitoare", căutînd să atenueze adevăratele proporții ale nevoii de ajutor și să reducă întreaga operă de ajutorare a celor înfometați la o jalnică acrobație filantropică.

Și, totuși, denumirea de „acrobați ai filantropiei" ar fi prea măgulitoare pentru administratorii grupați sub steagul circularei lui Sipeaghin. Ei au comun cu acrobații filantropiei doar micimea ajutorului lor și tendința de a-l prezenta în proporții cu totul exagerate. Dar acrobații filantropiei privesc pe oamenii pe care-i fericesc cu binefacerile lor, în cel mai rău caz, ca pe o jucărie care le gîdilă în mod plăcut orgoliul personal, iar administrația sipeaghinistă vede în ei niște vrăjmași, niște oameni care vor să-și însușească ceva în mod nelegal („pretenții prin nimic justificate față de guvern") și care, pentru acest motiv, merită să li se pună frîu. Această concepție și-a găsit o expresie cît se poate de sugestivă în admirabilul „Regulament provizoriu", care a căpătat înalta sancționare la 15 septembrie 1901.

Acesta este o întreagă lege, alcătuită din 20 de articole și conținînd atîtea lucruri minunate, că n-am ezita s-o numărăm printre cele mai importante acte legislative de la începutul secolului al XX-lea. E de ajuns să începem cu titlul: „regulament provizoriu cu privire la *participarea* populației din regiunile lovite de secetă la lucrările ce se efectuează potrivit dispozițiilor date de departamentul căilor de comunicație și de departamentul agriculturii și al domeniilor statului". Poate că aceste lucrări oferă atît de multe avantaje, încît „a participa" la efectuarea lor înseamnă a te bucura de o favoare deosebită. Și poate că, dacă n-ar fi așa, articolul întîi al noii legi n-ar repeta nici el că „sătenilor din regiunile lovite de secetă *li se acordă dreptul de a participa* la efectuarea lucrărilor" etc.

Dar despre aceste „avantaje" legea vorbește abia în a doua jumătate a ei, după ce mai întîi stabilește modul de *organizare* a întregii acțiuni. Direcțiile respective „fixează

www.dacoromanica.ro

lucrările cele mai indicate" (art. 2), „conformîndu-se dispozițiilor stabilite de lege" (art. 3, care, asemenea unor titluri de capitole din romanele lui Dickens, ar putea fi intitulat: „capitol din noua lege în care se vorbește despre necesitatea de a te conforma legilor vechi"). Lucrările sînt deschise pe bază de fonduri bugetare sau de credite speciale, iar conducerea generală a organizării lor aparține ministrului de interne, care poate numi împuterniciți speciali și pe lîngă care se instituie, sub președinția adjunctului său, o „comisie consultativă" specială „pentru problemele aprovizionării", alcătuită din reprezentanți ai diferitelor ministere. Această comisie are în atribuțiile ei: a) aprobarea unor derogări de la regula stabilită, b) analiza proiectelor de alocare de fonduri, c) „fixarea limitei de retribuire a muncitorilor și stabilirea altor condiții în care se acordă populației dreptul de a participa la lucrările menționate, d) repartizarea loturilor de muncitori pe sectoare de lucrări și e) conducerea operațiilor de deplasare a acestor loturi la locurile de efectuare a lucrărilor". Hotărîrile comisiei sînt supuse aprobării ministrului de interne, iar „atunci cînd e cazul", și aprobării miniștrilor celorlalte departamente. Mai departe, indicarea lucrărilor și stabilirea numărului de locuitori care au nevoie de ele cad în sarcina zemski nacealnicilor, care comunică toate aceste date guvernatorilor, iar aceștia, după ce își dau avizul, le comunică ministerului afacerilor interne „și, potrivit indicațiilor acestuia, dau dispoziții, prin zemski nacealnici, în ceeace privește trimiterea muncitorilor la locurile de efectuare a lucrărilor..."

Uf! În sfîrșit, am reușit s-o scoatem la capăt cu această întreagă „organizare" a noilor lucrări! Se pune acum întrebarea: de cîtă unsoare va fi nevoie pentru a pune în mișcare toate roțile acestei mașini administrative pur rusești, care e atît de greoaie? Încercați numai să vă închipuiți cum arată în mod concret toate acestea, și veți găsi că numai zemski nacealnicul se află în legătură directă cu înfometații. Prin urmare, lui îi aparține inițiativa. El scrie o hîrtie — cui? Guvernatorului, se spune într-un articol al regulamentului provizoriu din 15 septembrie. Dar se știe că pe baza circularei din 17 august a fost creată o „direcție centrală județeană a aprovizionării", a cărei menire este „să concentreze con-

www.dacoromanica.ro

ducerea *întregii* aprovizionări pe județ în mîinile unui singur demnitar" (circulara din 17 august; în acest post trebuie să fie numit cu precădere mareșalul nobilimii județene). Se naște o „controversă", care, bineînțeles, se aplanează repede, în spiritul „principiilor" minunat de limpede și de simplu expuse în cele șase puncte ale articolului 175 al „legii pentru înființarea guberniilor", în care se stabilește „modul de aplanare a litigiilor... dintre instituțiile de stat și persoanele oficiale". În cele din urmă hîrtia ajunge totuși la cancelaria guvernatorului, unde se procedează la întocmirea „avizului". După aceea se trimite totul la Petersburg pentru a fi examinat de comisia consultativă specială. Dar reprezentantul ministerului căilor de comunicație, care face parte din comisie, nu e în măsură să hotărască asupra utilității unei lucrări ca repararea drumurilor din județul Buguruslan, — și iată că o nouă hîrtie își ia drumul de la Petersburg în provincie și de acolo înapoi. Și cînd, în sfîrșit, chestiunea utilității lucrării etc. etc. va fi principial rezolvată, comisia din Petersburg va proceda la „repartizarea loturilor de muncitori" între județele Buzuluk și Buguruslan.

Și pentru ce a fost creată această mașinărie atît de complicată? Fiindcă era vorba de o chestiune nouă? Nici pomeneală de așa ceva! Pînă la regulamentul provizoriu din 15 septembrie, lucrările publice puteau fi organizate mult mai simplu, „pe baza legilor în vigoare", și aceeași circulară din 17 august, vorbind despre lucrările publice întreprinse de zemstve și de societățile de patronaj pentru plasare în muncă, precum și de autoritățile guberniale, nu prevede necesitatea unei organizări speciale. După cum vedeți, „campania de aprovizionare" întreprinsă de guvern constă în aceea că, timp de o lună (de la 17 august pînă la 15 septembrie), departamentele din Petersburg s-au străduit să născocească și au născocit, în cele din urmă, o complicare fără capăt a birocratismului. În schimb, este mai mult ca sigur că comisia din Petersburg nu va ceda în fața pericolului de a comite exagerările la care sînt atît de expuși slujbașii locali, „care se tem să nu pară neliberali"...

Dar ceea ce constituie miezul noului „Regulament provizoriu" sînt dispozițiile cu privire la „sătenii" angajați la diferite lucrări. Cînd aceste lucrări se efectuează „în afară

www.dacoromanica.ro

de zona lor de domiciliu", muncitorii formează, în primul rînd, arteluri speciale „sub supravegherea zemski nacealnicului", care confirmă şi pe starostele însărcinat cu supravegherea ordinii; în al doilea rînd, pentru muncitorii care au intrat într-un astfel de artel se întocmeşte o listă specială, care — în timpul deplasării şi în perioada participării la lucrări — „*înlocuieşte*, pentru muncitorii înscrişi în ea (în «numita», după cum se exprimă legea), buletinele de identitate prevăzute de lege, care, pînă la sosirea la destinaţie, sînt păstrate de slujbaşul care însoţeşte pe muncitori la drum sau, în lipsa lui, de starostele artelului, iar după aceea de persoana care conduce lucrările".

Pentru ce a fost nevoie de această înlocuire, printr-o listă specială, a buletinelor de identitate obişnuite, pe care orice ţăran care vrea să plece pentru un timp oarecare le poate căpăta fără nici o plată? Pentru un muncitor acest procedeu constituie, fără îndoială, o stînjenire, deoarece, dispunînd de un buletin de identitate propriu, el este mult mai liber să-şi aleagă o locuinţă, să-şi împartă timpul cum crede de cuviinţă şi să-şi schimbe o îndeletnicire cu alta mai convenabilă sau mai potrivită. Vom vedea, din cele ce urmează, că această măsură a fost luată, fără îndoială, în mod deliberat şi nu numai de dragul birocratismului, ci tocmai pentru a stînjeni pe muncitori şi a-i apropia de loturile de iobagi, care sînt transportate „după inventar", după un fel de „tabel de deţinuţi" [129]. Vedem, de pildă, că grija „pentru menţinerea cuvenitei ordine pe drum şi predarea (sic!) loturilor de muncitori care sînt aduse conducătorilor de lucrări este încredinţată unor funcţionari delegaţi în mod special de ministerul afacerilor interne". Cu cît te afunzi în pădure, cu atît mai mulţi copaci vezi. Înlocuirea buletinelor de identitate prin liste atrage după sine înlocuirea libertăţii de deplasare prin „aducerea şi predarea loturilor". Ce-i asta, nu cumva este vorba despre loturile de condamnaţi la ocnă şi deportare? N-au fost cumva abrogate (poate, drept pedeapsă pentru că au fost „exagerate" proporţiile foametei?) toate legile după care un ţăran care şi-a procurat un buletin de identitate este liber să meargă unde-i place şi cum îi place? Oare faptul că statul a luat asupra sa cheltuielile de transport constituie un temei suficient pentru privarea de drepturi civile?

www.dacoromanica.ro

Mai departe vedem că cei însărcinați cu repartizarea muncitorilor, plata salariilor etc. — care sînt aleși dintre slujbașii departamentului care efectuează lucrările —, „potrivit celor comunicate de autoritățile guberniale din regiunile în care au rămas familiile muncitorilor, reține, în caz că este cu putință, o parte din salariu, pe care o trimit la destinație pentru susținerea acestor familii". O nouă privare de drepturi. Cum își permit acești slujbași să rețină niște bani cîștigați prin muncă? Cum își permit ei să se amestece în chestiunile familiale ale muncitorilor și să hotărască în locul lor — de parcă ar avea de-a face cu niște iobagi — pe cine și în ce măsură să susțină? Și vor mai permite oare muncitorii să li se rețină, fără consimțămîntul lor, niște bani cîștigați de ei? Această întrebare și-au pus-o, probabil, și autorii noului „regulament draconic", fiindcă în articolul imediat următor celui citat mai sus se spune: „potrivit unei dispoziții date de ministrul afacerilor interne, cu supravegherea respectării de către muncitori a ordinii cuvenite în locurile în care se execută lucrările sînt însărcinați zemski nacealnicii locali, ofițerii corpului special de jandarmi, funcționarii de poliție sau persoane cărora li s-a încredințat în mod special această atribuție". Este vorba, categoric, de o *pedepsire* a țăranilor cu privarea de drepturi pentru că „au exagerat" proporțiile foametei și au formulat „pretenții prin nimic justificate față de guvern"! Nu e de ajuns că muncitori ruși, în general, sînt ținuți sub supraveghere de poliția generală, de poliția din fabrici și de poliția secretă, dar în cazul de față se dau dispoziții pentru instituirea unei supravegheri *speciale*. S-ar crede că, de frica acestor loturi de țărani înfometați, expediate, aduse și predate cu o mie de precauții, guvernul și-a pierdut capul de tot.

Mai departe. „În cazurile de tulburare a liniștii publice, de atitudine vădit neconștiincioasă față de muncă, sau de neexecutare a dispozițiilor legale date de personalul care conduce efectuarea lucrărilor sau este însărcinat cu supravegherea ordinii, muncitorii care se fac vinovați de asemenea abateri pot fi puși, *fără vreo procedură specială*, din ordinul slujbașilor menționați în art. 16 (citat de noi adineauri), sub stare de arest pe termen pînă la *trei* zile, iar în caz de eschivare îndărătnică de la lucru, aceiași slujbași pot

www.dacoromanica.ro

dispune *trimiterea lor la urmă, din post în post*, pînă la locul unde își au domiciliul stabil".

Poate regulamentul provizoriu de la 15 septembrie să fie calificat, după toate acestea, altfel decît ca un regulament provizoriu draconic? Măsuri de represiune fără nici o judecată, trimitere la urmă, din post în post... Mare, nespus de mare este înapoierea și abrutizarea țăranului rus, însă toate au o măsură. Și permanentele înfometări și neîncetatele expulzări ale muncitorilor din orașe nu pot nici ele să rămînă fără consecințe. Și, pînă la urmă, guvernul nostru, care se complace atît de mult în a cîrmui țara cu ajutorul „regulamentelor provizorii"*, va vedea că se găsește ac și de cojocul lui.

Să ne servească deci „Regulamentul provizoriu" de la 15 septembrie drept prilej pentru o cît mai largă agitație în cercurile muncitorești și în rîndurile țărănimii; *să răspîndim* chiar textul acestui regulament și foi volante care să cuprindă o explicare a lui, să organizăm întruniri în care să fie citită această lege și să se explice conținutul ei în legătură cu întreaga politică „de aprovizionare" practicată de guvern. Să facem în așa fel ca fiecare muncitor cît de cît conștient, ajungînd într-un fel sau altul la țară, să-și formeze o idee precisă despre „draconicul regulament provizoriu" și să fie în stare să povestească oricui și oriunde despre ce anume este vorba și ce trebuie făcut pentru a scăpa de ocna foametei, samavolniciei și lipsei de drepturi.

Iar mărinimoșilor intelectuali ruși care preconizează tot felul de arteluri și alte asociații legale de acest fel, îngăduite sau încurajate de guvern, acest regulament provizoriu cu privire la *artelurile de muncă* să le servească drept permanent reproș și serios avertisment: drept reproș pentru naivitatea cu care au crezut în sinceritatea îngăduințelor sau încurajărilor date de guvern, fără să vadă că după paravanul „dezvoltării muncii poporului" etc. se ascund cele mai mîrșave apucături iobăgiste; drept avertisment ca pe viitor,

* S-a spus de multă vreme că cu ajutorul stării de asediu orice prost poate să guverneze. De starea de asediu are nevoie Europa, în timp ce la noi ea este o stare generală, pe care o completează, cînd ici, cînd colo, regulamentele provizorii. Și se știe că în Rusia toată activitatea politică se desfășoară pe bază de regulamente provizorii.

www.dacoromanica.ro

atunci cînd vorbesc despre arteluri şi alte asociaţii îngăduite de d-nii Sipeaghini, să nu uite niciodată să spună adevărul — tot adevărul — despre artelurile de muncă alcătuite potrivit prevederilor regulamentului provizoriu de la 15 septembrie, sau, dacă nu pot să vorbească despre *astfel* de arteluri, atunci să facă bine şi să tacă.

II. ATITUDINEA FAŢĂ DE CRIZĂ ŞI FAŢĂ DE FOAMETE

Paralel cu noul val de foamete, continuă să bîntuie vechea criză comercială-industrială, care a căpătat un caracter de lungă durată şi a aruncat în stradă zeci de mii de muncitori, care nu găsesc de lucru. În rîndurile lor domneşte o mizerie de nedescris, şi de aceea devine cu atît mai izbitoare atitudinea cu totul diferită pe care au adoptat-o guvernul şi „societatea" cultă faţă de nevoile lor şi de acelea ale ţăranilor. Nici instituţiile publice şi nici presa n-au încercat să stabilească numărul muncitorilor care au nevoie de ajutor — şi în ce măsură —, fie măcar cu aproximaţia cu care se stabileşte nevoia de ajutor a ţăranilor. N-au fost luate nici un fel de măsuri sistematice pentru organizarea ajutorării muncitorilor înfometaţi.

Prin ce se explică această discriminare? Noi credem că ea poate fi explicată mai puţin decît orice prin aceea că mizeria muncitorilor ar fi mai puţin vizibilă, că ea s-ar manifesta în forme mai puţin pronunţate. E adevărat că orăşenii care nu fac parte din clasa muncitoare ştiu prea puţin despre viaţa chinuită a muncitorilor de fabrică, care se înghesuie tot mai mult în subsoluri, mansarde şi cocioabe, flămînzind mai mult ca de obicei, vînzînd cămătarilor ultimele boarfe din casă; este adevărat că numărul tot mai mare de vagabonzi şi cerşetori, de clienţi ai azilurilor de noapte şi pensionari ai închisorilor şi spitalelor nu prea atrage în mod deosebit atenţia, fiindcă „toată lumea" s-a obişnuit atît de mult cu ideea că într-un oraş mare azilurile şi speluncile de tot felul trebuie să fie expresia celei mai negre mizerii; este adevărat că muncitorii şomeri nu sînt de loc legaţi de un anumit loc, ca ţăranii, şi că ei se împrăştie singuri în diferitele colţuri ale ţării, în căutare de ocupaţie, sau sînt trimişi la urmă, „la locul de baştină", de către

www.dacoromanica.ro

administrație, care se teme de aglomerațiile de șomeri. Dar, cu toate acestea, oricine vine în contact cu viața industrială vede cu ochii lui, și oricine urmărește viața publică află din ziare că șomajul e în continuă creștere.

Nu, cauzele discriminării menționate sînt mai profunde: ele trebuie căutate în faptul că foametea care se abate asupra satelor și șomajul care bîntuie la orașe țin de formații cu totul diferite ale vieții economice a țării, sînt determinate de relații cu totul diferite între clasa exploatatorilor și aceea a exploataților. La țară, relațiile dintre aceste două clase sînt, în general, încurcate și complicate la extrem de o sumedenie de forme de trecere, în cadrul cărora gospodăria agricolă se îmbină cînd cu cămătăria, cînd cu munca salariată etc. etc. Și, totodată, nu muncitorii salariați agricoli — a căror contradicție de interese cu moșierii și cu țăranii înstăriți este limpede pentru toată lumea, și în bună măsură și pentru ei înșiși — sînt aceia care flămînzesc, ci micii țărani, care de obicei sînt considerați (și ei înșiși se consideră) drept gospodari de sine stătători, care numai întîmplător cad, uneori, într-o dependență sau alta, „cu caracter vremelnic". Cauza nemijlocită a foametei — o recoltă proastă — este în ochii masei o pură calamitate naturală, o pedeapsă venită de la dumnezeu. Și fiindcă recoltele proaste însoțite de foamete se succed din vremuri imemoriale, legislația este și ea nevoită de multă vreme să țină seama de ele. Există de multă vreme (mai ales pe hîrtie) întregi regulamente cu privire la aprovizionarea poporului, care prevăd un întreg sistem de „măsuri". Și oricît de puțin corespunzătoare nevoilor epocii actuale ar fi aceste măsuri, care în cea mai mare parte sînt imitate după cele din vremurile iobăgiei și ale predominării economiei naturale-patriarhale, fiecare izbucnire a foametei face să se pună în mișcare un întreg mecanism administrativ și de zemstvă. Iar acestui mecanism, oricît ar vrea cei ce dețin puterea, îi este greu, îi este aproape imposibil să se lipsească de ajutorul multilateral al acestor odioase „terțe persoane", al intelectualilor, care caută să facă „larmă". Pe de altă parte, legătura dintre foamete și recolta proastă, ca și starea de abrutizare a țăranului, care nu-și dă (sau își dă cu totul vag) seama că numai jugul din ce în ce mai apăsător al capitalului, în strînsă

www.dacoromanica.ro

cîrdăşie cu politica de jaf a guvernului şi a moşierilor, l-a adus într-o asemenea stare de ruină, fac ca cei înfometaţi să se simtă cu totul neputincioşi şi nu numai să nu formuleze „pretenţii" excesive, dar chiar să nu pretindă nimic.

Şi cu cît este mai slabă, în rîndurile clasei asuprite, conştiinţa asupririi ei, cu cît sînt mai reduse pretenţiile ei faţă de asupritori, cu atît apar, în sînul claselor avute, mai multe persoane cu înclinaţii filantropice, cu atît este — relativ — mai mică împotrivirea pe care o întîmpină această filantropie din partea moşierilor locali, care sînt direct interesaţi în perpetuarea stării de mizerie a ţăranului. Dacă luăm în consideraţie acest fapt neîndoielnic, reiese că împotrivirea din ce în ce mai mare a moşierilor, zarva tot mai stridentă pe tema „demoralizării" ţăranului şi, în sfîrşit, adoptarea, de către guvernul „îmbîcsit" de acest spirit, a unor măsuri pur militare împotriva înfometaţilor şi a filantropilor constituie o dovadă limpede de completa decădere şi descompunere a străvechiului mod de viaţă patriarhal, de la ţară, care e consfinţit de veacuri şi are, chipurile, o trăinicie de nezdruncinat, şi care provoca atîta admiraţie celor mai inveteraţi slavofili, celor mai conştienţi reacţionari şi celor mai naivi dintre „narodnicii" de modă veche. Noi, social-democraţii, am fost întotdeauna învinuiţi — de către narodnici că transpunem în mod artificial noţiunea luptei de clasă pe un teren pe care nu poate fi cîtuşi de puţin aplicată; — de către reacţionari că atîţăm ura de clasă şi asmuţim „o parte din populaţie împotriva celeilalte". Fără să repetăm răspunsul pe care l-am dat de zeci de ori acestor învinuiri, vom remarca numai că guvernul rus *ne lasă pe toţi în urmă* atunci cînd e vorba de apreciat cît de profundă e lupta de clasă şi cît de energice trebuie să fie măsurile care decurg din această apreciere. Oricine a avut de-a face, într-un fel sau altul, cu cei care în anii de foamete se duc „să hrănească" pe ţărani — şi cine dintre noi n-a avut de-a face cu ei? — ştie că au fost împinşi la acest gest de un sentiment de simplă compasiune şi milă omenească, că le-au fost cu totul străine orice planuri „politice", că aceşti oameni nu s-au lăsat de loc influenţaţi de propaganda în spiritul luptei de clasă, că ei nu s-au lăsat convinşi de argumentele folosite de marxişti în războiul lor înverşunat

www.dacoromanica.ro

împotriva concepțiilor narodniciste despre sat. Ce rost are să vorbești aici de lupta de clasă? — spuneau ei. Aici e vorba de țărani, care pur și simplu rabdă de foame și trebuie ajutați.

Dar pe cei ce nu i-au convins argumentele marxiștilor îi vor convinge, poate, „argumentele" d-lui ministru de interne. Nu, nu se poate spune că „pur și simplu rabdă de foame" — le răspunde el, sentențios, filantropilor —, și fără aprobarea autorităților nu se poate veni „pur și simplu" în ajutorul înfometaților, pentru că așa ceva ar face să crească demoralizarea și ar provoca pretenții prin nimic justificate. A te amesteca în campania de aprovizionare înseamnă a te amesteca în prescripțiile divine și polițienești care asigură domnilor moșieri muncitori dispuși să lucreze aproape pe degeaba, iar statului îi asigură încasarea birurilor care se string prin estorcare. Și cine reflectă mai atent asupra circularei lui Sipeaghin trebuie să-și spună: da, în satele noastre se desfășoară un război social, și, ca în orice război, nu se poate contesta dreptul părților beligerante de a inspecta încărcătura vaselor care se îndreaptă spre porturile inamice, chiar dacă ele se află sub pavilion neutru. Singura deosebire de celelalte războaie este că aici una din părți, care e veșnic silită să muncească și să rabde de foame, nu se bate de loc, ci este doar bătută... deocamdată, bineînțeles.

În domeniul industriei de fabrică și de uzină, existența acestui război nu mai este de mult pusă la îndoială, și filantropul „neutru" n-are nevoie să i se explice prin niște circulare că fără să întrebi pe unde-i vadul (adică să ceri permisiunea autorităților și a domnilor fabricanți) nu trebuie să intri în apă. Încă în 1885, cînd nici nu putea fi vorba de o agitație socialistă cît de cît vizibilă în rîndurile muncitorilor — și asta chiar în regiunea centrală, unde muncitorii sînt mai apropiați de țărani decît în capitală —, criza industrială făcea ca atmosfera din fabrici să fie atît de încărcată cu electricitate, că se produceau mereu explozii cînd într-un loc cînd în altul. În asemenea condiții, filantropia este dinainte condamnată la neputință, și de aceea ea rămîne o îndeletnicire întîmplătoare și pur individuală a unor persoane sau altora și nu capătă nici un fel de importanță socială.

www.dacoromanica.ro

Vom releva încă o particularitate în atitudinea opiniei publice față de foamete. Pînă în ultima vreme, se poate spune fără exagerare, a domnit la noi părerea că întreaga orînduire economică și chiar cea de stat din Rusia se sprijină doar pe *masa* țărănimii care posedă pămînt și-l gospodărește în chip de sine stătător. Cît de mult a pătruns această concepție pînă și în cercurile progresiste ale oamenilor care gîndesc și care sînt mai puțin predispuși decît oricare alții să se lase prinși în capcana osanalelor oficiale ne-a arătat-o tuturor deosebit de plastic memorabila carte a lui Nikolai-on, apărută după foametea din 1891—1892 [130]. Ruinarea unui mare număr de gospodării țărănești le-a părut tuturor ca o absurditate atît de mare, ca un salt în neant atît de imposibil, încît necesitatea unui ajutor cît mai larg, care să poată într-adevăr „să vindece rănile", a devenit aproape o lozincă generală. Și iarăși d-l Sipeaghin, și nu altul, și-a dat osteneala să spulbere ultimele iluzii. Pe ce se sprijină „Rusia", din ce trăiesc clasele agricole și comercial-industriale dacă nu din ruinarea și mizeria poporului? A încerca să vindeci *această* „rană" altfel decît pe hîrtie înseamnă a comite o crimă de stat!

D-l Sipeaghin va contribui, fără îndoială, la răspîndirea și înrădăcinarea adevărului că, în afară de lupta de clasă dusă de proletariatul revoluționar împotriva întregii orînduiri capitaliste, nu există și nu poate să existe alt remediu împotriva șomajului și a crizelor și nici împotriva formelor cumplite și barbare, asiatice, de expropriere a micului producător, pe care le-a luat acest proces în țara noastră. Stăpînilor statului capitalist le pasă tot atît de puțin de numeroasele victime ale foametei și crizelor, pe cît de puțin îi pasă unei locomotive de cei pe care-i strivește în drumul ei. Cadavrele blochează roțile, trenul se oprește, el poate chiar (dacă mecanicii sînt prea energici) să deraieze, dar în orice caz, după o întîrziere mai mare sau mai mică, el își continuă drumul său. Aflăm despre moartea prin inaniție și despre ruinarea a zeci și sute de mii de mici agricultori, dar în același timp aflăm și despre progresele înregistrate de agricultură în această țară, despre cucerirea cu succes a unei piețe străine de către moșierii din Rusia, care au trimis o expediție de agricultori ruși în Anglia, despre

www.dacoromanica.ro

lărgirea desfacerii uneltelor perfecționate și extinderea culturilor de ierburi furajere etc. Pentru stăpînii agriculturii ruse (ca și pentru toți patronii capitaliști), agravarea ruinării și extinderea foametei nu înseamnă decît o mică întîrziere vremelnică, căreia nu-i vor acorda aproape nici o atenție dacă nu vor fi *constrînși* de către înfometați. Toate își urmează cursul lor, pînă și specula cu vînzarea pămînturilor, la care se dedă acea parte dintre *gospodari* pe care o reprezintă țăranii înstăriți.

Județul Buguruslan din gubernia Samara, de pildă, a fost recunoscut în mod oficial că „stă prost cu recolta". Va să zică, ruinarea în *masă* a țărănimii și foametea au ajuns aici la maximum. Însă nenorocirea masei nu numai că nu împiedică, dar pare chiar să contribuie la consolidarea poziției economice a minorității burgheze a țărănimii. Iată ce citim despre același județ într-o corespondență din septembrie a ziarului „Russkie Vedomosti" [131] (nr. 244):

„Județul Buguruslan, gubernia Samara. Senzația zilei o constituie, la noi, creșterea rapidă și generală a prețurilor la pămînt și intensa speculă cu pămînturile care a fost provocată de ea. Numai cu 15—20 de ani în urmă minunatele pămînturi de șes se vindeau aici *cu 10—15 ruble* deseatina: în unele locuri, situate departe de calea ferată, numai cu trei ani în urmă prețul de 35 de ruble deseatina era considerat destul de ridicat, și numai pentru cel mai bun pămînt cu un conac minunat și cu o piață s-a plătit o dată 60 de ruble deseatina. Astăzi, însă, pentru un pămînt mai prost se plătesc *50—60 de ruble*, iar pentru pămînturile mai bune — pînă la 80 și chiar 100 de ruble deseatina. Specula provocată de această creștere a prețurilor este de două feluri: în primul rînd, se cumpără pămînt pentru a fi revîndut imediat (au fost cazuri cînd s-a cumpărat pămînt cu 40 de ruble și după un an s-a revîndut *țăranilor* din partea locului *cu 55 de ruble)*; vînzători sînt, de obicei, moșierii care n-au chef sau nu mai au timp să-și bată capul cu tărăgănelile și formalitățile legate de vînzarea pămîntului la țărani prin intermediul Băncii țărănești, iar cumpărători sînt negustorii capitaliști, *care îl vînd din nou tot unor țărani din partea locului*. În al doilea rînd, numeroși intermediari de tot felul se îndeletnicesc cu înșelarea țăranilor din gubernii

www.dacoromanica.ro

îndepărtate (în cea mai mare parte ucraineni), făcîndu-i să cumpere tot felul de terenuri improprii pentru cultură şi primesc pentru treaba asta *dobînzi* frumoase *(de la 1 la 2 ruble* de deseatină) de la proprietarii de moşii. Din cele spuse pînă aci se vede că obiectul principal al speculei cu pămîntul este *ţăranul*, şi pe dorinţa lui aprigă de a avea pămînt se bazează toată această urcare de neînchipuit a preţurilor, care nu se poate concepe şi explica prin simple cauze economiçe; aici au avut, desigur, un rol şi căile ferate, dar nu atît de mare, fiindcă la noi principalul cumpărător de pămînt rămîne ţărănimea, pentru care calea ferată este departe de a fi un factor primordial".

Aceşti „buni gospodari" perseverenţi, care îşi investesc cu atîta aviditate „economiile" lor (şi ceea ce au jefuit) în cumpărarea de pămînt, vor aduce în mod inevitabil la sapă de lemn şi pe acei ţărani neavuţi care vor fi rezistat foametei de azi.

Dacă pentru societatea burgheză cumpărarea de pămînt de către ţăranii înstăriţi constituie un remediu împotriva ruinării şi înfometării ţăranilor neavuţi, căutarea de noi pieţe serveşte drept mijloc de combatere a crizei, a suprasaturării pieţei cu produse industriale. Presa servilă („Novoe Vremea" nr. 9 188) îşi manifestă admiraţia faţă de succesele obţinute, în scurt timp, de comerţul cu Persia şi se angajează în vii dezbateri în legătură cu perspectivele pe care le oferă comerţul cu Asia centrală şi mai ales cu Manciuria. Magnaţii siderurgiei şi ai altor ramuri ale industriei îşi freacă mîinile cu satisfacţie auzind că în construcţia de căi ferate s-a produs o înviorare. S-a hotărît construirea unor linii mari: Petersburg-Veatka, Bologoe-Sedleţ, Orenburg-Taşkent; au fost garantate de către guvern împrumuturi pentru căile ferate în sumă de 37 000 000 de ruble (societăţilor feroviare Moscova-Kazan, Lodz şi Sud-Est), se proiectează construirea liniilor ferate: Moscova-Kiştîm, Kamîşin-Astrahan şi Cernomorskaia. Ţăranii înfometaţi şi muncitorii şomeri se pot consola cu ideea că bănişorii statului (dacă vistieria va mai face rost de ceva) nu vor fi, bineînţeles, cheltuiţi „în mod neproductiv" pe ajutoare (comp. circulara lui Sipeaghin), ci se vor scurge în buzunarele unor ingineri şi antreprenori de felul acelor virtuozi

www.dacoromanica.ro

— în materie de jaf în vistieria statului — care ani de zile au tot furat la Nijni, la construirea digului de la Sormovo, şi care abia acum au fost condamnaţi (ca o excepţie) la Nijni-Novgorod de sesiunea curţii de apel [132] din Moscova*.

III. AL TREILEA ELEMENT

Expresia „al treilea element" sau „terţe persoane", dacă nu ne înşelăm, a fost pusă în circulaţie de d-l Kondoidi, viceguvernatorul din Samara, într-un discurs rostit de el

* Din păcate, lipsa de spaţiu nu ne permite să ne oprim mai pe larg asupra acestui proces, care a arătat încă o dată cum gospodăresc inginerii şi antreprenorii. Pentru noi, ruşii, e vorba aici de o veche poveste, care rămîne veşnic nouă. Inginerul Aleksandrov, în companie cu Şnackenburg, şeful secţiei Nijni-Novgorod a circumscripţiei Kazan din ministerul căilor de comunicaţie, şi cu şase antreprenori atraşi în această afacere, „a construit", *în decurs de trei ani* (1893—1895), pentru sine şi pentru alţii, capitaluri de mii şi mii de ruble, prezentînd vistieriei conturi, situaţii, acte de recepţie etc. pentru lucrări şi livrări care n-au existat niciodată. Au fost fictive nu numai lucrările, dar şi antreprenorii: un simplu contopist semna ca antreprenor! Ce sumă a băgat în buzunar toată această bandă se poate vedea din următorul fapt. Inginerul Aleksandrov a prezentat conturi (de la „antreprenorii" ajunşi pe banca acuzaţilor) pentru o sumă de *peste două sute de mii* de ruble, iar în aceste conturi, de pildă, în loc de 400 de ruble, cît erau cheltuielile reale, se trecea 4 400. După depoziţia unui martor, inginerul Aleksandrov chefuia cînd cu femeile, cînd cu şefii lui direcţi, inginerii de la căile ferate, cheltuind cîte 50—80 de ruble la o singură petrecere.

Dar mai interesant decît toate este felul cum s-a desfăşurat şi s-a terminat acest proces. Şeful poliţiei, căruia i-au fost raportate aceste fapte de către un agent al serviciului de urmărire al poliţiei, „n-a vrut să se ocupe de acest caz" (!). „Chestiunea asta — a spus el — nu ne priveşte pe noi, ci ministerul căilor de comunicaţie", şi agentul a trebuit să se adreseze procurorului. Apoi totul s-a descoperit numai datorită faptului că hoţii s-au certat între ei: Aleksandrov „nu i-a dat partea cuvenită" unuia dintre contopiştii-antreprenori. Procesul a durat *şase ani*, aşa că între timp mulţi dintre martori au murit şi aproape toţi au uitat ceea ce era mai important. Pînă şi un martor ca Lohtin, fostul şef al circumscripţiei Kazan a căilor de comunicaţie, *n-a fost găsit* (sic!): ba că e la Kazan, ba că a plecat în delegaţie la Eniseisk! Să nu credeţi că e o glumă; toate acestea sînt luate din darea de seamă a dezbaterilor procesului.

Că în această afacere sînt amestecaţi nu numai acuzaţii, se poate vedea şi din următoarele două fapte: în primul rînd, virtuosul agent care a descoperit afacerea nu mai este astăzi in serviciul poliţiei; el şi-a cumpărat o casă şi trăieşte din veniturile pe care i le aduce ea. În al doilea rînd, inginerul Makarov, *şeful circumscripţiei Kazan a căilor de comunicaţie* (care în timpul construirii digului de la Sormovo era subşef), la proces a făcut pe dracu-n patru pentru a-l scoate pe Aleksandrov basma curată; el a declarat chiar — textual! — că, dacă în primăvara anului 1894 digul a fost luat de ape, *„era şi firesc să se întîmple aşa"*. Reviziile pe care le-a făcut i-au arătat lui Makarov că la Aleksandrov totul era în regulă şi că acesta a dat dovadă de experienţă, sîrguinţă şi exactitate!

Rezultatul: lui Aleksandrov i s-a dat un an închisoare; lui Şnackenburg — o aspră admonestare (care, în virtutea manifestului din 1896, n-a fost pusă în aplicare!); ceilalţi au fost achitaţi. Cererea de despăgubiri civile a statului a fost respinsă. Îmi închipui ce mulţumiţi trebuie să fie şi Lohtinii care n-au putut fi găsiţi şi Makarovii aflaţi în diferite funcţii.

www.dacoromanica.ro

în 1900, la deschiderea adunării zemstvei guberniale Samara, şi prin ea erau desemnaţi „cei ce nu fac parte din administraţie şi nici din rîndul reprezentanţilor stărilor sociale". Creşterea numerică şi influenţa tot mai mare a acestor persoane, care se află în serviciul zemstvelor în calitate de medici, tehnicieni, statisticieni, agronomi, învăţători etc., atrag de multă vreme atenţia reacţionarilor noştri, care au dat acestor odioase „terţe persoane" şi denumirea de „birocraţia zemstvelor".

În general trebuie spus că reacţionarii noştri — în rîndurile cărora se situează, desigur, şi întreaga birocraţie supusă — dau dovadă de un bun fler politic. Ei au acumulat o experienţă atît de vastă şi de variată în lupta cu opoziţia, cu „răzmeriţele" populare, cu sectanţii, cu răscoalele şi cu revoluţionarii, încît sînt întotdeauna „cu ochii în patru" şi înţeleg mai bine decît toţi prostănacii naivi şi „slăbănogii cinstiţi" că absolutismul nu se împacă cu *nici un fel* de spirit de independenţă, cinste, convingere proprie, mîndrie a adevăratelor cunoştinţe. Îmbîcsiţi în cel mai înalt grad de spiritul de slugărnicie şi de birocratism în muncă, de care e stăpînită întreaga ierarhie funcţionărească din Rusia, ei privesc cu suspiciune pe toţi cei ce nu seamănă cu Akaki Akakievici [133] al lui Gogol sau, ca să folosim o comparaţie mai potrivită pentru vremurile noastre, cu omul din cutie[134].

Şi, într-adevăr, dacă oamenii care îndeplinesc o funcţie publică sau alta ar fi apreciaţi nu după locul pe care-l ocupă, ci după cunoştinţele şi calităţile lor, nu s-ar ajunge astfel, în mod logic şi inevitabil, la libertatea opiniei publice şi a controlului public, care caută să-şi formeze o părere despre aceste cunoştinţe şi aceste calităţi? N-ar submina, oare, un asemenea procedeu privilegiile stărilor sociale şi ale tagmelor pe care tocmai se sprijină Rusia absolutistă? Să vedeţi cum şi-a motivat nemulţumirea sa acelaşi domn Kondoidi:

„Se întîmplă — spune el — ca, fără motive îndeajuns de controlate, reprezentanţii stărilor sociale să-şi plece urechea la cuvîntul intelectualilor, chiar dacă ei nu sînt decît nişte simbriaşi ai zemstvelor, şi asta numai pentru că ei fac uz de argumente ştiinţifice sau de poveţele unor publicişti de la diferite ziare şi reviste". Auzi d-ta! Nişte simpli „sim-

www.dacoromanica.ro

briaşi" se apucă să dea lecţii unor „reprezentanţi ai stărilor sociale"! În treacăt fie spus, membrii zemstvelor, despre care vorbeşte d-l viceguvernator, sînt de fapt membri ai unei instituţii care se află în afara stărilor sociale; dar, fiindcă la noi totul este pătruns de spirit de castă, fiindcă şi zemstvele, prin noul lor regulament, şi-au pierdut în mare parte caracterul lor de instituţie situată în afara stărilor sociale, înseamnă că se poate spune, pe scurt, că în Rusia există două „clase" guvernante: 1) administraţia şi 2) reprezentanţii stărilor sociale. Într-o monarhie bazată pe stări sociale nu este loc pentru al treilea element. Şi dacă îndărătnica dezvoltare economică subminează tot mai mult, prin însăşi creşterea capitalismului, temeliile împărţirii în stări sociale şi creează nevoia de „intelectuali", al căror număr e în continuă creştere, trebuie să ne aşteptăm în mod inevitabil ca al treilea element să caute să lărgească cadrul existent, care este prea îngust pentru el.

„Visurile celor care nu fac parte din administraţie sau din rîndul reprezentanţilor stărilor sociale în zemstve — spunea acelaşi domn Kondoidi — au un caracter pur fantezist, dar, în ipoteza că se sprijină pe anumite tendinţe politice, ele pot să aibă şi o latură păgubitoare".

Ipoteza unor „tendinţe politice" nu este altceva decît expresia diplomatică a convingerii că ele există. Iar „visuri" li se spune aici, dacă vreţi, tuturor intenţiilor care pentru medic decurg din interesele medicinii, iar pentru statistician — din interesele statisticii şi care nu ţin seama de interesele stărilor sociale guvernante. Aceste visuri, luate în sine, sînt himerice, dar ele, vedeţi dv., alimentează nemulţumirile pe plan politic.

Dar iată că un alt administrator, şeful uneia din guberniile centrale, încearcă să motiveze altfel nemulţumirea faţă de cel de-al treilea element. După spusele lui, activitatea zemstvei din gubernia *ce i-a fost încredinţată* „de la un an la altul se îndepărtează tot mai mult de principiile de căpetenie care stau la baza Regulamentului zemstvelor [135]". Potrivit acestui regulament, treburile care privesc utilităţile şi nevoile locale urmează să fie puse sub gestiunea populaţiei locale; dar, datorită atitudinii indiferente a majorităţii proprietarilor funciari faţă de dreptul ce le-a fost acordat,

www.dacoromanica.ro

„adunările zemstvelor au căpătat un caracter de simplă *formalitate*, iar treburile sînt conduse de consilii, al căror caracter lasă foarte mult de dorit". Aceasta „a dus la crearea pe lîngă consilii a unor ample cancelarii și la angajarea în slujba zemstvelor *a unor specialiști* — statisticieni, agronomi, învățători, medici igienişti etc. — care, simțindu-se *superiori* zemților sub *raport cultural*, iar uneori *și intelectual*, au început să manifeste un spirit de *independență din ce în ce mai pronunțat*, care-și găsește expresia mai cu seamă în organizarea a tot felul de *congrese* în gubernie și de colegii pe lîngă consiliile zemstvelor. Urmarea a fost că întreaga gospodărie a zemstvelor a ajuns pe mîna unor oameni *care n-au nimic comun cu populația locală*". Deși „printre ei sînt foarte multe persoane animate de cele mai bune intenții și care merită toată stima, ei nu pot vedea altceva în slujba lor decît un mijloc de existență, iar utilitățile și nevoile locale nu-i pot interesa decît în măsura în care pot influența asupra situației lor personale". — „În zemstve, după părerea guvernatorului, *simbriașul nu poate înlocui pe proprietar*". Această motivare poate fi considerată și mai perfidă, și mai sinceră, după cum vrei s-o iei. Ea este mai perfidă pentru că trece sub tăcere tendințele politice și încearcă să-și întemeieze raționamentul ei doar pe considerente care privesc foloasele și nevoile locale. Ea este mai sinceră pentru că contrapune în mod direct *proprietarului* pe „simbriași". Acesta este punctul de vedere de totdeauna al Kit-Kitîcilor [136] din Rusia, care, atunci cînd angajează vreun „învățătoraș", se călăuzesc în primul rînd și mai cu seamă după prețul de pe piață al serviciilor profesionale respective. Adevărații stăpîni peste toate sînt proprietarii — iată ce ne spune, în stilul lui sentențios, reprezentantul aceleiași tabere din care mereu se ridică glasuri de proslăvire a Rusiei și a puterii ei neclintite, care nu depinde de nimeni și se situează mai presus de clase și care a fost, slavă domnului, ferită de acea dominație a intereselor egoiste asupra vieții poporului pe care o constatăm în țările apusene, pervertite de parlamentarism. Și din moment ce stăpîn este proprietarul, el trebuie să fie stăpîn și peste „treburile" sanitare, statistice, pedagogice: pompadurul nostru nu se jenează să tragă această concluzie, care înseamnă o recunoaștere directă a hegemoniei politice a claselor avute. Mai mult

www.dacoromanica.ro

decît atît: el nu se jenează — şi asta e deosebit de amuzant — să recunoască faptul că aceşti „specialişti" simt că sînt superiori zemţilor în ceeace priveşte nivelul cultural şi, uneori, şi cel intelectual. Şi împotriva superiorităţii intelectuale nu există, bineînţeles, nici un fel de mijloace afară de aplicarea unor măsuri severe...

Şi iată că pentru presa noastră reacţionară s-a ivit de curînd un prilej deosebit de prielnic să repete îndemnul de a se trece la asemenea măsuri severe. Refuzul intelectualilor de a admite să fie trataţi ca simpli salariaţi, ca vînzători ai forţei lor de muncă (iar nu ca cetăţeni care îndeplinesc anumite funcţii publice), a făcut întotdeauna ca trăgătorii de sfori din cadrul zemstvelor să intre în conflict cînd cu medicii care demisionau în bloc, cînd cu tehnicienii etc. În ultimul timp însă conflictele dintre consiliile zemstvelor şi statisticieni au căpătat un caracter cu adevărat epidemic.

„Iskra" a semnalat încă din luna mai (nr. 4) că autorităţile locale (din Iaroslavl) manifestă de multă vreme o atitudine plină de suspiciune faţă de statistică, şi după evenimentele din martie de la Petersburg au procedat chiar la o „epurare" a biroului şi au recomandat şefului ca „pe viitor, la angajarea studenţilor, să opereze cea mai strictă selecţie, astfel ca nimănui să nu-i poată trece prin minte că ei ar putea să se dovedească vreodată a fi nişte elemente nesigure". În corespondenţa publicată de noi sub titlul „Răzmeriţă la Vladimir pe Kleazma" („Iskra" nr. 5 din iunie) a fost înfăţişată situaţia generală a statisticii puse sub suspiciune şi motivele pentru care ea nu este pe placul guvernatorului, fabricanţilor şi moşierilor. Concedierea statisticienilor din Vladimir pentru că au expediat o telegramă în care îşi exprimau simpatia faţă de Annenski (maltratat la 4 martie în piaţa Kazan) a dus de fapt la închiderea biroului, şi, fiindcă statisticienii din alte oraşe au refuzat să se angajeze în serviciul unei zemstve care nu ştie să apere interesele funcţionarilor ei, jandarmeria locală a trebuit să-şi asume rolul de intermediar între statisticienii concediaţi şi guvernator. „La locuinţa unora dintre statisticieni s-a prezentat un jandarm şi le-a propus să facă din nou o cerere de primire în serviciu la acelaşi birou", însă misiunea lui s-a soldat cu un eşec total. În sfîrşit, în numărul din august

www.dacoromanica.ro

(nr. 7) al „Iskrei" s-a vorbit despre „incidentul de la zemstva din Ekaterinoslav", unde „pașa" Rodzeanko (președintele consiliului zemstvei guberniale) a concediat pe statisticieni pentru că nu s-au conformat „dispoziției" de a ține un registru zilnic de evidență și a provocat în felul acesta demisia tuturor celorlalți funcționari ai biroului, precum și scrisori de protest din partea statisticienilor din Harkov (ele au fost reproduse în același număr al „Iskrei"). Cu cît te afunzi în pădure, cu atît mai mulți copaci vezi. A intervenit atunci pașa de la Harkov, d-l Gordeenko (care e și el președinte al consiliului zemstvei guberniale), și le-a spus statisticienilor de la zemstva „sa" că nu va tolera „între zidurile consiliului zemstvei nici un fel de consfătuiri ale funcționarilor în legătură cu probleme care nu privesc îndatoririle de serviciu". N-au apucat apoi statisticienii din Harkov să-și pună în aplicare planul lor de a cere concedierea unui spion aflat printre ei (Antonovici), că consiliul a și concediat pe șeful biroului de statistică, provocînd astfel și el demisia tuturor statisticienilor.

În ce măsură au răscolit aceste incidente întreaga masă a funcționarilor din birourile de statistică ale zemstvelor se poate vedea, bunăoară, dintr-o scrisoare a statisticienilor din Veatka, care au încercat să-și motiveze cît mai temeinic refuzul lor de a adera la mișcare și care, din această cauză, au fost calificați, pe bună dreptate, în „Iskra" (nr. 9) drept „spărgătorii de grevă de la Veatka".

Dar „Iskra" a semnalat, firește, doar cîteva cazuri, și nici pe departe toate conflictele care s-au mai produs, după relatările ziarelor legale, și în guberniile Petersburg, Oloneț, Nijni-Novgorod, Taurida, Samara (considerăm drept conflicte și cazurile de concediere simultană a mai multor statisticieni, întrucît aceste cazuri au provocat mari nemulțumiri și frămîntări). Pînă unde au mers, în general, autoritățile guberniale cu suspiciunea și nerușinarea lor se poate vedea, de pildă, din următoarele:

„În « Darea de seamă despre cercetările făcute în județul Dneprovsk în cursul lunilor mai și iunie 1901 », care a fost prezentată consiliului zemstvei, *S. M. Bleklov, șeful biroului de statistică din Taurida*, relatează că în acest județ lucrările au fost efectuate în condiții nemaipomenite: cercetătorii,

www.dacoromanica.ro

cu toate că dispuneau de o autorizație din partea guvernatorului, în sensul că își pot exercita atribuțiile, cu toate că posedau toate actele necesare și, pe baza dispoziției date de autoritățile guberniale, aveau dreptul să beneficieze de concursul oficialităților locale, *s-au pomenit într-o atmosferă de extremă suspiciune* creată de poliția județeană, care i-a urmărit *pas cu pas* și și-a manifestat neîncrederea în *modul cel mai grosolan*, mergînd pînă acolo încît, după spusele unui țăran, în urma statisticienilor venea ureadnikul și întreba pe țărani « dacă statisticienii nu propagă cumva idei împotriva statului și a patriei». După spusele d-lui Bleklov, statisticienii au avut « de întîmpinat diverse piedici și dificultăți, care nu numai că îi stînjeneau în munca lor, dar îi și lezau profund în *sentimentul demnității*... Ei s-au văzut adeseori în situația unor *persoane puse sub urmărire*, pe seama cărora se întreprindea o anchetă secretă, de altfel bine cunoscută tuturor, și împotriva cărora se considera necesar să se pună oamenii în gardă. Din toate acestea oricine poate să-și dea seama prin ce stare morală, insuportabil de grea, le-a fost lor dat adeseori să treacă»".

Frumoasă ilustrare la istoria conflictelor dintre zemstve și statisticieni și la o caracterizare a supravegherii exercitate asupra „celui de-al treilea element" în general!

Nu e de mirare că presa reacționară s-a năpustit asupra noilor „răzvrătiți". „Moskovskie Vedomosti" a publicat (în nr. 263 din 24 septembrie) un vehement articol de fond: „Greva statisticienilor din zemstve" și (în nr. 279 din 10 octombrie) un articol special: „Al treilea element", semnat de N. A. Znamenski. „Al treilea element" „a devenit foarte încrezut", scria ziarul; el răspunde „prin grevă și opoziție sistematică" la încercările de a introduce „disciplina necesară în cadrul serviciului". De vină pentru toate acestea sînt liberalii din zemstve, care au dat prea multă libertate funcționarilor.

„Nu încape îndoială că o oarecare ordine în lucrările de evaluare și de statistică ale zemstvelor a fost introdusă de zemții cei mai lucizi și mai chibzuiți, care n-au vrut să îngăduie lipsa de disciplină în *serviciile* aflate în subordinea lor, *chiar dacă ea se manifestă* sub un steag opozițional-*liberal*. Atît opoziția cît și *grevele* trebuie să le deschidă, în sfîrșit, ochii, pentru ca să vadă adevărata fizionomie

www.dacoromanica.ro

a acelui proletariat intelectual care, hoinărind dintr-o gubernie în alta, se îndeletnicea cu cercetările statistice *sau, poate, cu educarea în spirit social-democrat a adolescenților din localitate.*

În orice caz, « conflictele dintre zemstve și statisticieni» constituie o lecție utilă pentru zemții mai înțelepți. Credem că ei vor vedea acum cît se poate de limpede ce șarpe au încălzit zemstvele la sînul lor sub forma « *celui de-al treilea element* »"*.

În ce ne privește, nu ne îndoim nici noi că aceste gemete și urlete ale credinciosului cîine de pază al absolutismului (după cum se știe, chiar așa și-a zis „însuși" Katkov, care a știut „să înarmeze" pentru un timp atît de îndelungat cu spiritul său ziarul „M. Ved.") „vor deschide ochii" multora dintre aceia care n-au înțeles încă destul de bine că absolutismul nu se împacă de loc cu interesele dezvoltării sociale, cu interesele intelectualității în general, cu interesele oricărei adevărate opere sociale, care nu constă în jefuirea avutului public și în trădare.

Nouă, social-democraților, acest mic tablou al campaniei lansate împotriva „celui de-al treilea element" și a „conflictelor dintre zemstve și statisticieni" trebuie să ne servească drept lecție plină de învățăminte. Faptul că fierberea care are loc în rîndurile clasei revoluționare înaintate se transmite și altor clase și pături ale societății, că ea a dus nu numai la un nemaivăzut avînt al spiritului revoluționar în rîndurile studențimii**, dar și la un început de trezire a satului, precum și la întărirea încrederii în sine și la hotărîrea de a lupta, pe care o manifestă unele grupuri sociale care (ca atare) pînă acum rămîneau oarecum apatice, trebuie să ne insufle o nouă încredere în atotputernicia mișcării muncitorești, pe care noi o conducem.

În Rusia, frămîntările sociale cuprind, treptat-treptat, întregul popor, toate clasele lui, și este de datoria noastră, a social-democraților revoluționari, să facem totul pentru

---

* „M.V." nr. 263.

** În momentul cînd scriem aceste rînduri ne vin de pretutindeni știri despre o nouă întețire a frămîntărilor în rîndurile studențimii, despre întrunirile care au avut loc la Kiev, Petersburg și alte orașe, despre formarea de grupuri studențești revoluționare la Odesa etc. Poate că istoria va încredința studențimii rolul de inițiator și în bătălia decisivă. Oricum ar fi, pentru a obține victoria în această bătălie este nevoie de un avînt al maselor proletare, și noi trebuie să ne îngrijim de ridicarea cît mai rapidă a conștiinței și însuflețirii lor, a capacității lor de organizare.

www.dacoromanica.ro

a le folosi cu cît mai multă pricepere, pentru a explica intelectualității muncitorești înaintate ce aliat are ea în țărănime cît și în studențime și în intelectuali în general, pentru a o învăța cum să folosească scînteile protestului social care se aprind cînd într-un loc, cînd în altul. Rolul nostru de luptător de avangardă pentru libertate vom putea să-l îndeplinim numai atunci cînd clasa muncitoare, condusă de partidul ei combativ, revoluționar, fără să scape nici un moment din vedere situația specială pe care o are ea în societatea actuală și nici sarcinile ei istorice-mondiale speciale de eliberare a omenirii din robia economică, va ridica steagul luptei pentru *libertate* a întregului popor și va atrage, totodată, sub faldurile lui pe toți aceia pe care astăzi d-nii Sipeaghin, Kondoidi și întreaga lor bandă îi împing cu atîta zel în rîndurile nemulțumiților din cele mai diferite straturi ale societății.

Pentru aceasta nu este nevoie decît să facem în așa fel ca mișcarea noastră să-și însușească nu numai teoria consecvent revoluționară, elaborată de dezvoltarea seculară a gîndirii europene, ci și energia revoluționară și experiența revoluționară ce ne-au fost lăsate moștenire de predecesorii noștri din Europa occidentală și din Rusia, și nu să împrumutăm în mod servil diferite forme de oportunism, de care încep de pe acum să se descotorosească tovarășii noștri din țările apusene — ei nici n-au avut prea mult de suferit de pe urma lor — și care ne stînjenesc atît de mult în drumul nostru spre victorie.

În fața proletariatului rus stă acum o sarcină revoluționară din cele mai grele, dar și din cele mai nobile: aceea de a zdrobi pe dușmanul pe care nu l-a putut înfrînge intelectualitatea rusă, care a avut atît de mult de pătimit, și de a ocupa locul ce i se cuvine în rîndurile armatei internaționale a socialismului.

IV. DOUĂ DISCURSURI ALE UNOR MAREȘALI AI NOBILIMII

„Un fapt de tristă semnificație, cum n-a mai fost pînă acum, și multe nenorociri nemaipomenite rezervă Rusiei asemenea fapte, care sînt cu putință numai atunci cînd

www.dacoromanica.ro

demoralizarea noastră socială a ajuns foarte departe...“ Aşa scria „Moskovskie Vedomosti“ în articolul său de fond din nr. 268 (29 septembrie) în legătură cu discursul rostit de mareşalul nobilimii din gubernia Orel, M. A. Stahovici, la congresul misionarilor care a avut loc în oraşul Orel (acest congres şi-a încheiat lucrările la 24 septembrie)... Ei bine, dacă pînă şi în rîndul mareşalilor nobilimii, unde fiecare dintre ei este prima figură în judeţ şi a doua în gubernie, a pătruns „democratizarea socială“, atunci unde, într-adevăr, se sfîrşeşte „molima morală care cuprinde această ţară“?

Dar despre ce este vorba? De faptul că acest domn Stahovici (acelaşi Stahovici care a vrut să ofere nobililor din gubernia Orel posturi de încasatori în cadrul monopolului de băuturi spirtoase: vezi nr. 1 al revistei „Zarea“, „Note ocazionale“*) a rostit un înflăcărat discurs în apărarea libertăţii de conştiinţă, „mergînd atît de departe cu lipsa lui de tact, ca să nu spunem cu cinismul lui, încît a făcut următoarea propunere“**:

„*Nimănui, în Rusia, mai mult decît congresului misionarilor nu-i revine datoria de a proclama necesitatea libertăţii de conştiinţă*, necesitatea de a se abroga orice sancţiune penală pentru lepădarea de ortodoxie şi pentru adoptarea şi profesarea unei alte credinţe. *Eu propun congresului de la Orel al misionarilor să se pronunţe deschis în acest sens şi să solicite, în forma cuvenită, adoptarea unei asemenea măsuri!...*“

* Vezi *V. I. Lenin*, Opere complete, vol. 4, Editura politică, 1961, ediţia a doua, pag. 389—420. — *Nota red.*

** „Moskovskie Vedomosti“, ibid. Cer iertare cititorilor pentru simpatia mea faţă de „Moskovskie Vedomosti“. Ce să-i faci! După mine, acesta este totuşi cel mai interesant, cel mai consecvent şi mai *serios* ziar politic din Rusia. Fiindcă nu poţi numi publicistică „politică“, în înţelesul propriu al cuvîntului, o publicistică care, în cel mai bun caz, culege în forma lor brută unele fapte mărunte şi interesante şi oferă în loc „să filozofeze“ într-un fel sau altul. Nu contest că toate astea pot fi foarte folositoare, dar ele nu înseamnă politică. Tot astfel nu poate fi calificată drept politică, în adevăratul înţeles al cuvîntului, nici o publicistică de genul aceleia cu care se îndeletnicesc cei de la „Novoe Vremea“, în ciuda (sau, mai bine zis, datorită) faptului că e prea diplomatică. Un asemenea ziar nu are nici un program politic bine definit şi nici un fel de convingeri, totul mărginindu-se la priceperea de a se adapta la tonul şi atmosfera de moment, de a se prosterna în faţa celor ce deţin puterea, indiferent de ordinele pe care le-ar da ei, şi de a flirta cu un simulacru de opinie publică. „Moskovskie Vedomosti“ îşi urmează o linie a sa proprie şi nu se teme (şi nici n-are de ce să se teamă!) s-o ia înaintea guvernului, nu se teme să atingă — şi uneori fără nici un fel de menajamente — punctele cele mai delicate. Este un ziar folositor, un colaborator de neînlocuit al agitaţiei revoluţionare!

www.dacoromanica.ro

Pe cît de naivă a fost, bineînțeles, atitudinea ziarului „Moskovskie Vedomosti" cînd a spus despre d-l Stahovici că este un Robespierre (auzi, jovialul M. A. Stahovici, pe care îl cunosc de atîta amar de vreme, este un Robespierre! — scria în „Novoe Vremea" d-l Suvorin, și nu puteai să citești „pledoaria" lui fără să zîmbești), pe atît de naiv a fost în felul său d-l Stahovici cînd a propus popilor să solicite, „în forma cuvenită", libertatea conștiinței. E ca și cum la un congres al comisarilor de poliție s-ar propune să se ceară acordarea libertății politice!

Nici nu mai e nevoie, cred, să spun cititorilor că „soborul de fețe bisericești, în frunte cu arhipăstorul", după ce a ascultat „serioasele obiecții" făcute de preasfințitul Nikanor, episcopul Orelului, de N. I. Ivanovski, profesor la Academia de teologie din Kazan, de V. M. Skvorțov, redactor și editor al revistei „Missionerskoe Obozrenie" [137], de cutare și cutare preoți misionari și de V. A. Ternavțev și M. A. Novoselov, aspiranți universitari, a respins propunerea d-lui Stahovici „atît pentru motive de fond cît și din pricina nepotrivirii ei cu sarcinile unui congres local al misionarilor". Se poate spune că avem de-a face cu o alianță între „știință" și biserică!

Dar pentru noi d-l Stahovici, bineînțeles, prezintă interes nu ca model de om cu gîndire politică clară și consecventă, ci ca model de boiernaș rus dintre cei mai „jovialí", gata oricînd să se înfrupte din cașcavalul bugetului. Și pînă unde trebuie să fi ajuns „demoralizarea" care a fost introdusă în viața rusească în general, și în viața satului nostru în special, de samavolnicia polițienească și de prigoana inchizitorială a sectarismului, dacă pînă și pietrele au ajuns să prindă glas, dacă și mareșalii nobilimii au ajuns să vorbească cu atîta înflăcărare despre libertatea conștiinței!

Iată, din discursul d-lui Stahovici, cîteva mici exemple de rînduieli și fenomene scandaloase care pînă la urmă îi revoltă și pe cei mai „jovialí" dintre oameni.

„Și acum — spune vorbitorul —, dacă din biblioteca misionară a frăției veți lua un îndreptar judiciar, veți citi în unul și același articol 783, vol. II, partea I, că un comisar de poliție, pe lîngă preocuparea de a stîrpi duelurile, pamfletele, beția, braconajul, promiscuitatea din băile publice,

www.dacoromanica.ro

trebuie s-o aibă şi pe aceea de a supraveghea discuţiile îndreptate împotriva dogmelor religiei ortodoxe şi încercările de convertire a ortodocşilor la o altă confesiune sau la vreo schismă!" Şi există, într-adevăr, un asemenea articol de lege care prevede că unui comisar de poliţie, pe lîngă obligaţiile enumărate de vorbitor, îi mai revin şi numeroase alte obligaţii de acest fel. Celor mai mulţi dintre orăşeni, acest articol li se va părea pur şi simplu ceva curios, după cum s-a exprimat şi d-l Stahovici. Dar pentru un ţăran, îndărătul acestui lucru curios se ascunde un bitterer Ernst — un adevăr amar — despre samavolnicia gradelor de poliţie inferioare, care ţin prea bine minte că dumnezeu e prea sus, iar ţarul prea departe.

Dar iată cîteva exemple concrete, pe care le reproducem o dată cu dezminţirea oficială dată de „protoiereul Petr Rojdestvenski, preşedintele consiliului frăţiei ortodoxe «Petru şi Pavel» din Orel şi al congresului eparhial al misionarilor din gubernia Orel" („*M.V.*" nr. 269, din „*Orlovski Vestnik*"[138] nr. 257):

„a) În acest referat (ţinut de d-l Stahovici) se vorbeşte despre un sat din judeţul Trubcevsk:

«*Cu consimţămîntul şi cu ştirea preotului şi a autorităţilor, cei bănuiţi a fi ştundişti* * *au fost închişi în biserică*, apoi s-a adus o masă pe care s-a pus o învelitoare curată şi o icoană, după care au început să fie aduşi unul cîte unul şi să li se poruncească: — Închină-te!

— Nu vreau să mă închin la idoli... — Aşa? *Arde-i pe loc cîteva nuiele.* Cei mai slabi de înger se întorceau la ortodoxie chiar de la prima bătaie. Dar unii *au rezistat* chiar la *patru bătăi*».

Or, după datele oficiale publicate, încă în 1896, în darea de seamă a frăţiei ortodoxe „Petru şi Pavel" din Orel şi după comunicarea verbală făcută de preotul D. Pereverzev la congres, menţionata răfuială a populaţiei ortodoxe cu sectanţii din satul Liubeţ, judeţul Trubcevsk, a avut loc *în urma hotărîrii luate de adunarea sătenilor undeva în sat, şi nicidecum cu consimţămîntul preotului local de atunci şi în nici un caz în biserică; şi acest regretabil incident s-a produs*

* — sectă religioasă. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

cu 18—19 ani în urmă, cînd în eparhia Orel nu era nici măcar pomeneală de o organizație de misionari".

Reproducînd aceste declarații, „Moskovskie Vedomosti" spune că d-l Stahovici, în discursul său, a citat *numai două fapte*. Se prea poate. Dar, în schimb, ce fapte! Dezmințirea, bazată pe „datele oficiale" (obținute de la comisarul de poliție!) ale dării de seamă a frăției ortodoxe, *nu face decît să confirme*, în toată amploarea lor, fărădelegile care au revoltat pînă și pe jovialul nostru boiernaș. Dacă bătaia a fost aplicată în biserică sau „undeva în sat", sau dacă faptul s-a petrecut acum o jumătate de an sau cu 18 ani în urmă, — asta e o chestiune care nu schimbă cu nimic fondul lucrurilor (doar, poate, într-o singură privință: după cum se știe, în ultima vreme prigoana împotriva sectanților a devenit și mai sălbatică, iar constituirea unor organizații de misionari este strîns legată de acest fenomen!). Iar ca preotul local să se *poată* ține departe de acești *inchizitori în sumane* — despre asta, părinte protoiereu, mai bine n-ai mai scrie *. O să rîdă lumea de sfinția ta! „Preotul local" nu și-a dat, firește, „consimțămîntul" ca oamenii să fie supuși la torturi, pedepsite de lege, după cum nici sfînta inchiziție nu aplica niciodată chiar ea o pedeapsă, ci lăsa această treabă pe seama puterii laice, și niciodată nu vărsa sînge, ci doar ardea pe rug.

Al doilea fapt:

„b) În referat se spune:

« Numai atunci unui preot misionar nu-i va scăpa un răspuns ca acela pe care l-am auzit noi, tot aici: — *Sfinția ta, părinte, spui că la început erau 40 de familii, iar acum sînt 4*. Ce s-au făcut celelalte? — Păi, *au fost deportate*, din mila lui dumnezeu, *în Transcaucazia și în Siberia*».

În realitate însă, în satul Glibocika, județul Trubcevsk, despre care este vorba în cazul de față, erau în *1898*, după datele frăției, nu *40 de familii* de ștundiști, *ci 40 de persoane* de ambele sexe, printre care 21 de copii; iar în Transcaucazia au fost deportați în același an, printr-o hotărîre a tribunalului districtual, numai 7 inși pentru vina de a fi convertit alte persoane la ștundism. Cît despre vorbele preotului din localitate: « *au fost deportate*

* În întîmpinarea făcută de el în legătură cu dezmințirile oficiale, d-l Stahovici scria: „Nu știu ce stă scris în darea de seamă oficială a frăției, dar afirm că, la congres, preotul Pereverzev, după ce a povestit toate amănuntele și a menționat că autoritățile civile aveau cunoștință (sic!!!) de sentința rostită de adunarea sătenilor, la întrebarea pusă de mine personal: Dar părintele știa? — a răspuns: Da, știa și el". Orice comentarii sînt de prisos.

www.dacoromanica.ro

din mila lui dumnezeu», trebuie spus că au fost rostite de el la întîmplare într-o ședință închisă a congresului, cu prilejul unui schimb liber de păreri între membrii acestuia, și asta cu atît mai mult cu cît sus-zisul preot era dinainte cunoscut de toată lumea, iar la congres s-a dovedit a fi unul dintre *cei mai destoinici* păstori misionari".

Această dezmințire este pur și simplu o minunăție! Acele vorbe au fost rostite de el la întîmplare, cu prilejul unui schimb liber de păreri! Tocmai acest lucru este interesant, pentru că știm cu toții prea bine cît valorează declarațiile oficiale ale unor persoane oficiale. Și dacă părintele care a rostit aceste cuvinte „simțite" este „unul dintre cei mai destoinici păstori misionari", atunci ele prezintă o importanță și mai mare. „Au fost deportate, din mila lui dumnezeu, în Transcaucazia și în Siberia" — aceste cuvinte minunate sînt sortite să devină, în felul lor, nu mai puțin celebre decît cele rostite de mitropolitul Filaret, care a încercat să apere iobăgia cu citate din sfînta scriptură.

Apropo, fiindcă veni vorba de Filaret, ar fi nedrept să trecem sub tăcere scrisoarea, publicată în revista „Vera i Razum" [139] din 1901*, a unui „savant liberal" către preasfințitul Ambrosie, arhiepiscop al Harkovului. Scrisoarea poartă ca semnătură: „un cetățean onorabil, fost slujitor al bisericii Ieronim Preobrajenski", iar porecla de „savant (!) liberal" i-a fost dată autorului de către redacție, căreia i s-a impus, probabil, prin „marea lui înțelepciune". Ne mulțumim să reproducem doar cîteva pasaje din această scrisoare, care ne arată încă o dată că gîndirea politică și protestul politic pătrund, pe căi nevăzute, în cercuri mult mai largi decît se pare uneori.

„Sînt de acum bătrîn, am aproape 60 de ani; în viața mea am avut prilejul să văd destule abateri de la îndeplinirea îndatoririlor bisericești și pot să spun cu cugetul curat că în toate cazurile aceste abateri se datorau clerului nostru. Iar pentru « *ultimele evenimente* » trebuie chiar să aducem multe mulțumiri clerului nostru de astăzi, fiindcă el le deschide ochii multora. Astăzi nu numai secretarii de plasă, dar și bătrîni și tineri, oameni cu multă școală, cei cu puțină știință de carte și cei ce abia silabisesc, cu toții caută să-l citească pe marele scriitor al țării rusești. Ei își procură la prețuri ridicate operele

* Profităm de ocazie pentru a mulțumi corespondentului care ne-a trimis un extras din această revistă. Clasele noastre conducătoare foarte adeseori nu se jenează să apară *au naturel* (în forma lor naturală. — *Nota trad.*) în publicațiile speciale ale închisorilor, în cele bisericești și în altele de același fel. A venit de mult timpul ca noi, revoluționarii, să începem să folosim în mod sistematic acest „bogat tezaur" de educație politică.

www.dacoromanica.ro

lui (care au apărut în străinătate, în editura « Svobodnoe Slovo» [140], și care au liberă circulație în popor în toate țările din lume, afară de Rusia), citesc, discută și, bineînțeles, ajung la concluzii care nu sînt în favoarea clerului. Mulțimea începe acum să-și dea seama unde e minciuna și unde e adevărul, și vede că clerul nostru una spune și alta face, și chiar în spusele lui se contrazice singur destul de des. Multe adevăruri ar putea fi spuse, dar cu clerul nu poți vorbi deschis, căci de îndată se va grăbi să te denunțe ca să fii condamnat și executat... Dar se știe că Hristos îi atrăgea pe oameni nu prin constrîngere și pedeapsă, ci prin adevăr și iubire...

... În încheierea expunerii pe care o faceți, dv. scrieți: « noi dispunem de o mare forță de luptă, și anume de puterea absolută a cucernicilor noștri suverani». Iarăși recurgeți la tertipuri, și iarăși nu vă dăm crezare. Deși sființiile voastre, clerici *luminați*, căutați să ne convingeți că «devotamentul față de puterea absolută l-ați supt o dată cu laptele de la sînul mamei» (din cuvîntarea rostită de actualul vicar cu prilejul hirotonisirii lui ca episcop), noi însă, *cei neluminați*, nu credem ca un copil de un an (fie el și viitor episcop) să-și poată face o părere despre forma de guvernămînt și să dea întîietate absolutismului. După încercarea nereușită a patriarhului Nikon de a-și asuma în Rusia rolul pe care-l dețineau papii la Roma, care cumulau, în Occident, puterea bisericească cu supremația laică, biserica noastră, prin înalții ei reprezentanți, mitropoliții, s-a supus în întregime și pentru totdeauna puterii monarhilor, care uneori, cum a fost pe vremea lui Petru cel Mare, îi dictau despotic ucazurile lor. (Presiunea lui Petru cel Mare asupra clerului cu prilejul condamnării țareviciului Aleksei.) În secolul al XIX-lea constatăm că, în Rusia, între puterea laică și cea bisericească domnește deplină armonie. În cumplita epocă a lui Nicolaie I, cînd conștiința socială, care începuse să se trezească sub influența marilor mișcări sociale din Occident, a ridicat și la noi o seamă de luptători răzleți împotriva revoltătoarei înrobiri a poporului simplu, biserica noastră a rămas cu totul indiferentă față de suferințele lui și, contrar sublimei învățături a lui Hristos, care îndeamnă la frăție între oameni și la milosîrdie față de aproapele, din rîndurile clerului nu s-a ridicat nici un glas care să ia apărarea poporului năpăstuit de sălbatica samavolnicie moșierească, și aceasta numai pentru că guvernul ezita încă să se atingă de iobăgie, a cărei existență Filaret al Moscovei încerca pe față s-o justifice cu texte din sf. scriptură a Vechiului testament. Dar iată că a căzut un trăsnet: Rusia a fost înfrîntă și umilită pe plan politic la Sevastopol. Înfrîngerea a scos limpede la iveală toate deficiențele orînduirii noastre de dinainte de reformă, și, înainte de toate, tînărul, umanul nostru suveran (care datorește educația spiritului și a voinței sale poetului Jukovski) a sfărîmat lanțurile seculare ale robiei, și, printr-o perfidă ironie a soartei, textul mărețului act de la 19 februarie a fost dat spre redactare, din punct de vedere creștinesc, aceluiași Filaret, care s-a grăbit, pesemne, să-și schimbe părerile despre iobăgie potrivit spiritului vremii. Epoca marilor reforme n-a trecut fără urme nici pentru clerul nostru, stîrnind în sînul lui, pe vremea lui Makarie (care a ajuns mai tîrziu mitropolit), o rodnică activitate de reorganizare a instituțiilor noastre bisericești, în care el a deschis o fereastră — ce-i drept, destul de mică — spre publicitate și lumină. Reacțiunea care s-a produs după 1 martie 1881 a adus cu sine și în rîndurile clerului un element corespunzător de personalități pe placul lui Pobedonoșțev și Katkov, si, în timp ce oamenii progresiști ai țării, care fac parte din zemstve și din

www.dacoromanica.ro

cercurile liberale, înaintează petiții, cerînd desființarea rămășițelor pedepselor corporale, biserica tace molcom și nu rostește nici un cuvînt de înfierare a apărătorilor bătăii cu nuiaua, — acest mijloc de revoltătoare umilire a omului, care a fost plăsmuit după chipul și asemănarea lui dumnezeu. După cele spuse pînă aici, ar fi oare nedrept să presupunem că, *dacă se va produce o schimbare de sus a regimului*, întregul nostru cler, prin reprezentanții săi, va proslăvi pe monarhul constituțional, așa cum îl preamărește astăzi pe cel absolut. Așadar, să lăsăm încolo fățărnicia, căci aici nu este vorba de absolutism, ci de monarh. Petru I a fost și el autocrat prin grația lui dumnezeu, și totuși clerul nu-l prea are nici astăzi la inimă, iar Petru al III-lea a fost și el un autocrat de același fel, care intenționa să tundă și să instruiască clerul nostru, — păcat că n-a fost lăsat să domnească măcar doi-trei ani. Și dacă autocratul Nicolaie al II-lea, care domnește astăzi, ar binevoi să-și arate bunăvoința sa față de slăvitul Lev Nikolaevici — unde v-ați ascunde cu uneltirile, temerile și amenințările voastre?

În zadar veniți aici cu citate din textul rugăciunilor pe care le înalță clerul pentru țar, — această înșiruire de vorbe într-o limbă păsărească nu convinge pe nimeni cu nimic. Fiindcă la noi, precum știți, domnește absolutismul: vi se va da ordin, și veți scrie rugăciuni de trei ori mai lungi și mai expresive".

* * *

Al doilea discurs rostit de un mareșal al nobilimii, după cîte știm, n-a ajuns să fie publicat în presa noastră. El a fost trimis redacției noastre încă din august, de către un corespondent necunoscut, într-un exemplar hectografiat, care purta următoarea inscripție făcută cu creionul: „discursul unuia dintre mareșalii nobilimii județene, rostit la o adunare particulară a mareșalilor nobilimii în legătură cu agitațiile studențești". Îl reproducem aici în întregime:

„Din cauza timpului limitat, îmi voi expune părerile mele cu privire la adunarea noastră, a mareșalilor nobilimii, sub formă de teze:

Ce anume a provocat actualele dezordini se cam știe: ele au fost provocate, în primul rînd, de totala lipsă de rînduială care domnește în întreaga orînduire de stat, de regimul oligarhic al corporației funcționărești, adică al dictaturii birocratice.

Această lipsă de rînduială provocată de dictatura birocratică guvernamentală se manifestă în întreaga societate rusă, de sus și pînă jos, ca o nemulțumire generală, care își găsește expresia ei exterioară într-un politicianism general, dar care nu e un politicianism temporar, superficial, ci unul profund, cronic.

Acest politicianism, care e o maladie generală a întregii societăți, își exercită influența asupra tuturor manifestărilor, funcțiilor și instituțiilor ei, prin urmare își exercită în mod necesar influența și asupra instituțiilor de învățămînt, cu populația lor mai tînără, și de aceea mai receptivă, care se află sub același apăsător regim al dictaturii birocratice.

Deși ne dăm seama că această calamitate a dezordinilor studențești își are rădăcina în lipsa totală a unei rînduieli de stat și în indispoziția generală

www.dacoromanica.ro

provocată de ea, totuşi, îmboldiţi de un sentiment firesc şi de necesitatea de a opri extinderea acestei calamităţi cu caracter local, nu putem să nu dăm atenţie acestor dezordini şi să nu căutăm, fie şi sub acest aspect, să atenuăm manifestările extrem de distructive ale răului general, tot aşa cum, în caz de îmbolnăvire generală a întregului organism, cînd se urmăreşte vindecarea lui lentă, radicală, se iau măsuri urgente de combatere a complicaţiilor locale, acute, nocive ale maladiei respective.

În instituţiile de învăţămînt mediu şi superior, neajunsurile regimului birocratic îşi găsesc expresia, în primul rînd, în înlocuirea dezvoltării şi instruirii oamenilor (a tineretului) printr-o dresare birocratică, însoţită de înăbuşirea sistematică a personalităţii şi demnităţii umane.

Neîncrederea, indignarea şi îndîrjirea împotriva autorităţilor şi profesorilor, pe care le provoacă toate aceste stări de lucruri în rîndurile tineretului, sînt aduse din licee în universităţi, unde, din nenorocire, în actuala situaţie a acestora, tineretul se loveşte de aceleaşi neajunsuri, de aceeaşi înăbuşire a personalităţii şi demnităţii umane.

Într-un cuvînt, tineretul nu găseşte în universităţi un templu al ştiinţei, ci o fabrică în care din masa depersonalizată a studenţilor se confecţionează marfa birocratică de care are nevoie statul.

Această înăbuşire a personalităţii umane (în condiţiile transformării studenţimii într-o masă indiferentă, modelată după plac), manifestîndu-se prin oprimarea şi prigonirea permanentă şi sistematică a tot ce este personal şi destoinic, iar adeseori şi printr-o violenţă brutală, a fost cauza de căpetenie a tuturor tulburărilor studenţeşti, care durează de cîteva decenii şi care, înteţindu-se tot mai mult, ameninţă să continue şi pe viitor, antrenînd în vălmăşagul lor cele mai bune forţe ale tineretului rus.

Toate acestea le ştim, dar ce trebuie să facem în actuala situaţie? Cum să contribuim la îndreptarea acestei situaţii critice, cu toate frămîntările ei, cu toate calamităţile şi nenorocirile ei? Să lăsăm totul baltă, să nu încercăm să facem nimic? Să lăsăm tineretul nostru fără nici un fel de sprijin, să-l lăsăm în voia soartei, la discreţia birocraţiei şi a poliţiei şi, spălîndu-ne pe mîini, să ne vedem de treabă? Aceasta este, după părerea mea, chestiunea principală: ce remediu să folosim pentru această formă acută a bolii, al cărei caracter general îl recunoaştem cu toţii?

Şedinţa noastră mi-a amintit de o mulţime de oameni animaţi de cele mai bune intenţii care au intrat în taigaua sălbatică, cu scopul de a o curăţi, şi care s-au oprit complet nedumeriţi în faţa imensităţii întregii munci, care era mai presus de puterile lor, în loc să-şi concentreze eforturile într-un singur punct.

Profesorul K.T. ne-a prezentat un strălucit tablou general al situaţiei reale în care se află universitatea şi studenţimea, arătînd influenţa pe care o exercită în rîndurile studenţimii dezorientate diferitele manevre funeste din afară, nu numai politice, ci chiar poliţieneşti; — dar toate acestea ne erau şi înainte mai mult sau mai puţin cunoscute, deşi nu erau atît de clare.

El ne-a indicat drept unica măsură posibilă renunţarea definitivă la întregul sistem actual de instituţii de învăţămînt, în general, şi înlocuirea lui printr-unul nou, mai bun; dar, totodată, el ne-a atras atenţia că operaţia asta va cere, probabil, o perioadă de timp foarte îndelungată; iar dacă ţinem seama că în statul rusesc, ca şi în oricare alt stat, orice rînduială particulară

www.dacoromanica.ro

este legată în mod organic de cea generală, atunci se poate spune că nu poți să prevezi care va fi sfîrșitul acestei perioade.

Ce trebuie deci să facem acum, cel puțin pentru a micșora durerile insuportabile pe care le provoacă boala în momentul de față? La ce paliativ să recurgem? Fiindcă și paliativele, care calmează pentru un moment durerile bolnavului, sînt considerate adeseori necesare! La această întrebare însă noi n-am răspuns; și, în loc de a da un răspuns, s-au emis, în legătură cu tineretul studios în general, o serie de considerații, am putea spune, imprecise, dezordonate, care încurcau și mai mult problema; e greu de reconstituit aceste considerații, fie și în memorie, dar voi încerca totuși.

S-a spus despre studente că li s-au pus la dispoziție și instituții de învățămînt superior, și prelegeri speciale, — și iată cum mulțumesc ele: participînd la dezordinile studențești!

Dacă ar fi vorba de niscai buchete de flori sau podoabe scumpe pe care le-am fi oferit unor reprezentante ale sexului frumos, atunci un asemenea reproș ar fi de înțeles; dar organizarea de instituții de învățămînt superior pentru fete nu este un act de amabilitate, ci unul menit să satisfacă o nevoie socială; așa că aceste instituții nu răspund unui capriciu, întrucît ele sînt tot atît de necesare societății, ca și universitățile etc., pentru o dezvoltare superioară a tineretului, fără deosebire de sex, — și de aceea între instituțiile de învățămînt pentru fete și cele pentru băieți există o deplină solidaritate atît socială cît și colegială.

În această solidaritate, după părerea mea, își găsește perfectă explicație și faptul că agitațiile tineretului cuprind și pe studentele din instituțiile de învățămînt; este vorba de frămîntări ale tineretului studios în general fără deosebire de veșmintele — bărbătești sau femeiești — pe care le poartă.

S-a trecut apoi din nou la tulburările studențești și s-a spus că studenții nu trebuie încurajați, că manifestările lor scandaloase trebuie reprimate cu forța; împotriva acestei propuneri s-a ridicat obiecția — după mine, cît se poate de rezonabilă — că, chiar dacă aceste manifestări sînt scandaloase, în orice caz ele nu sînt întîmplătoare, ci au un caracter cronic, fiind determinate de cauze profunde, și că de aceea ele nu vor putea fi potolite doar prin aplicarea unor măsuri represive, fapt dovedit și de experiența din trecut. După părerea mea personală, însă, se pune încă o mare întrebare: în ce parte trebuie căutată principala cauză scandaloasă a acestor dezordini scandaloase, care provoacă agitație și prejudicii în instituțiile noastre de învățămînt? Fiindcă eu nu cred ce se spune în comunicatele oficiale.

Dar tocmai aici e neajunsul: la noi cealaltă parte nu este ascultată și nici nu poate fi ascultată; ei i se astupă gura (dar n-a fost încă pe deplin confirmată temeinicia celor arătate de mine, și anume că autoritățile în comunicatele lor spun minciuni și că toate manifestările scandaloase se datoresc îndeosebi lor, scandaloaselor lor măsuri de influențare).

S-a vorbit despre influența pe care o exercită din afară asupra tineretului studios diversele forțe revoluționare.

Da, această influență există, dar i se atribuie o importanță prea mare: fabricanții, de pildă, în ale căror întreprinderi se manifestă mai ales această influență, aruncă toată vina asupra ei, spunînd că, de n-ar fi ea, la ei ar fi numai liniște și pace, un adevărat rai pămîntesc, uitînd și trecînd sub tăcere exploatarea legală și ilegală, sub toate formele, la care sînt supuși muncitorii și care, năpăstuindu-i, provoacă în rîndurile lor nemulțumiri, iar după aceea

www.dacoromanica.ro

şi dezordini; dacă n-ar fi această exploatare, nici elementele revoluţionare din afară n-ar putea să se folosească de numeroasele pretexte şi motive care le ajută să se amestece atît de lesne în treburile fabricilor, — toate acestea, după părerea mea, se pot spune şi despre instituţiile noastre de învăţămînt care au fost transformate, din temple ale ştiinţei, în fabrici de material birocratic.

În conştiinţa instinctivă generală a jugului care apasă asupra întregului tineret studios, în proasta dispoziţie generală pe care o provoacă acest jug în rîndurile tineretului din toate instituţiile de învăţămînt — iată în ce constă forţa mănunchiului de tineri, puţini la număr, dar conştienţi, despre care a vorbit d-l profesor şi care sînt în stare să hipnotizeze şi să dirijeze în orice direcţie, spre greve, spre tot felul de dezordini, mase întregi de tineret, care, pe cît se pare, nu înclină de loc spre dezordini. — Aşa se întîmplă în toate fabricile!

S-a spus apoi, după cît îmi amintesc, că studenţii nu trebuie tămîiaţi, că faţă de ei nu trebuie să se manifeste nici un fel de simpatie atunci cînd se dedau la dezordini, că asemenea manifestări de simpatie i-au împins la noi dezordini, fapt ilustrat şi cu exemple, adică cu diferite cazuri; în legătură cu aceasta ţin să observ, în primul rînd, că din acest vălmăşag şi din această diversitate de cazuri de tot felul ivite în timpul dezordinilor nici unul nu poate fi socotit concludent, deoarece pentru fiecare din ele se vor găsi multe altele care să-l contrazică; dar ne putem opri numai asupra caracteristicilor generale, pe care voi căuta să le analizez aici pe scurt.

Studenţimea, după cum ştim cu toţii, nu este cîtuşi de puţin răsfăţată; ea nu numai că n-a fost tămîiată (nu vorbesc de deceniul al 5-lea al secolului trecut), dar nici nu s-a bucurat de cine ştie ce simpatie din partea opiniei publice; iar atunci cînd studenţii s-au dedat la dezordini, opinia publică avea faţă de ei o atitudine cu totul indiferentă sau chiar mai mult decît dezaprobatoare, învinuindu-i numai pe ei, fără să cunoască şi chiar fără să vrea să afle cauzele care au provocat aceste dezordini (nu erau crezute decît comunicatele oficiale, care erau ostile studenţimii şi a căror veridicitate nu era pusă la îndoială; pentru prima oară, pe cît se pare, opinia publică a manifestat îndoieli în această privinţă, aşa că nici nu poate fi vorba de vreo tămîiere.

Neaşteptîndu-se la nici un sprijin din partea păturilor culte ale societăţii în general sau din partea profesorilor şi a autorităţilor universitare, studenţimea a început, în sfîrşit, să caute să cîştige simpatia diferitelor elemente populare şi, pe cît vedem, ea a reuşit, în cele din urmă, să obţină succese mai mult sau mai puţin importante în această direcţie; ea a început să cîştige încetul cu încetul simpatia maselor populare.

Pentru a ne convinge de acest lucru, e de ajuns să ne amintim cît de deosebită era atitudinea adoptată de mulţime faţă de studenţi cu prilejul bătăilor organizate de ultrareacţionari şi aceea pe care o are ea astăzi. Şi aici se ascunde un mare neajuns; acest neajuns nu-l constituie simpatia în general, ci caracterul unilateral al acestei simpatii, nuanţa demagogică pe care o capătă ea.

Lipsa oricărei simpatii faţă de tineretul studios şi a oricărui sprijin din partea intelectualilor de vază şi neîncrederea provocată de ea fac, vrînd-nevrînd, ca tineretul nostru să cadă în braţele demagogilor şi revoluţionarilor; el devine o unealtă a acestora, şi chiar în rîndurile lui, tot vrînd-nevrînd, se dezvoltă din ce în ce mai multe elemente demagogice, care îl îndepărtează

www.dacoromanica.ro

de dezvoltarea culturală pașnică și de ordinea existentă (dacă, bineînțeles, așa ceva se poate numi ordine), împingîndu-l în tabăra dușmană.

Noi singuri vom fi de vină dacă tineretul își va pierde încrederea în noi, fiindcă n-am făcut nimic pentru a o merita!

Acestea sînt, pe cît mi se pare, principalele puncte de vedere exprimate de cei de față; de celelalte (și ele de asemenea au fost destule) cred că nici nu face să ne amintim.

Așadar, pot să închei. Întrunindu-ne aici, ne-am propus să facem ceva pentru a mai potoli actualele frămîntări; pentru a ușura soarta grea a tineretului nostru — astăzi, și nu cîndva mai tîrziu —, și am fost înfrînți; și iarăși tineretul se va simți îndreptățit să spună — și va spune — că astăzi, ca și înainte, pașnica intelectualitate rusă, care se bucură de autoritate, nu poate și nici nu vrea să-i dea nici un ajutor, să-i ia apărarea, să-l înțeleagă și să ușureze soarta lui amară. — Ruptura dintre noi și tineret se va lărgi și mai mult, și el va pătrunde tot mai mult în rîndurile a tot felul de demagogi, care îl așteaptă cu brațele deschise.

Noi am fost înfrînți nu pentru că măsura propusă de noi — de a ne adresa țarului — n-a fost acceptată; se prea poate ca ea să fie în fond nepractică (deși, după mine, nici n-a fost examinată). Noi am fost înfrînți pentru că am anihilat în rîndurile noastre orice posibilitate de a lua vreo măsură în favoarea tineretului nostru care suferă, am recunoscut că sîntem neputincioși și am continuat să bîjbîim, ca și înainte, în întuneric.

Dar ce-i de făcut în acest caz?

Să ne spălăm pe mîini, să ne retragem deoparte?

Tocmai în această totală neclaritate constă tragismul cumplit și sumbru al vieții rusești".

Acest discurs n-are nevoie de multe comentarii. Și el a fost rostit, pe cît se vede, tot de un nobil rus, încă destul de „jovial", care din motive de ordin doctrinar sau cu caracter personal nutrește un profund respect pentru „dezvoltarea culturală pașnică" a „ordinii existente" și-și manifestă indignarea împotriva „revoluționarilor", pe care-i confundă cu „demagogii". Dar, dacă analizăm mai îndeaproape această indignare, constatăm că ea nu diferă mai de loc de bombănitul unui om bătrîn (bătrîn nu prin vîrstă, ci prin concepțiile sale) care e, poate, dispus să vadă și ceva bun în ceea ce-i provoacă nemulțumire. Vorbind despre „ordinea existentă", el nu poate să nu facă o rezervă: „dacă, bineînțeles, așa ceva se poate numi ordine". Lipsa de rînduială pe care o provoacă „dictatura birocrației", „prigonirea sistematică și cronică a tot ce este personal și destoinic" i-au adus destul de multă supărare, și el nu poate să nu vadă că toate calamitățile vin în primul rînd din partea administrației; el e destul de sincer ca să-și

www.dacoromanica.ro

recunoască neputința, să admită că nu se cade „să te speli pe mîini" cînd vezi nenorocirea care s-a abătut asupra întregii țări. Ce-i drept, pe el tot îl mai sperie „caracterul unilateral" al simpatiei pe care o manifestă „mulțimea" față de studenți; în mintea lui plăpîndă de aristocrat se năzare pericolul „demagogiei" și (ca să-i răspundem cu aceeași sinceritate!) poate chiar pericolul socialismului. Nu are însă nici un rost să încercăm cu o hîrtie de turnesol socialistă concepțiile și sentimentele unui mareșal al nobilimii căruia i s-a făcut lehamite de odioasa birocrație rusă. Noi n-avem de ce să umblăm cu șiretlicuri nici cu el, nici cu oricare altul; cînd un moșier rus, bunăoară, va tuna și va fulgera împotriva ticăloasei exploatări și năpăstuiri la care sînt supuși muncitorii *de fabrică*, noi nu vom ezita să-i spunem în paranteză: „n-ar fi rău, cumătră, să te uiți și la tine!" Nu-i vom ascunde nici un moment că ne situăm și ne vom situa și de acum încolo pe poziția luptei de clasă intransigente împotriva „stăpînilor" societății contemporane. Dar atitudinea unei grupări politice nu este determinată numai de scopurile ei finale, ci și de cele imediate, nu numai de concepții generale, ci și de presiunea necesității practice directe. Oricine va ajunge să vadă limpede contradicția care există între „dezvoltarea culturală" a țării și „apăsătorul regim al dictaturii birocratice" va fi adus, mai devreme sau mai tîrziu, de către viața însăși la concluzia că această contradicție nu poate fi înlăturată fără lichidarea absolutismului. Trăgînd această concluzie, el va ajuta neapărat — va bombăni, dar va ajuta — partidul care va ști să ridice împotriva absolutismului o forță de temut (de temut — nu numai în ochii partidului, ci în ai oricui). Pentru a deveni un asemenea partid, social-democrația, repetăm, trebuie să se curețe de întreaga pleavă oportunistă și, sub steagul teoriei revoluționare, sprijinindu-se pe clasa cea mai revoluționară, să-și desfășoare activitatea ei agitatorică și organizatorică în toate clasele populației!

Iar mareșalilor nobilimii, luîndu-ne rămas bun de la ei, le vom spune: la revedere, domnilor aliați ai noștri de mîine!

www.dacoromanica.ro

PREFAȚĂ LA BROȘURA „DOCUMENTELE CONGRESULUI «DE UNIFICARE»"

Am mai vorbit cîndva — în „Iskra" nr. 9 (octombrie 1901) — despre încercarea, nereușită, de unificare a secției din străinătate a organizației „Zarea" și „Iskra", a organizației revoluționare „Soțial-demokrat" și a „Uniunii social-democraților ruși" din străinătate *. Pentru ca toți social-democrații ruși să-și poată face singuri o părere despre cauzele eșecului pe care l-a suferit această încercare de unificare a organizațiilor din străinătate, am hotărît să dăm publicității procesele-verbale ale congresului „de unificare". Din păcate, secretarul desemnat de „Uniune" a refuzat să ia parte la redactarea proceselor-verbale ale congresului (după cum se poate vedea din scrisoarea lui, reprodusă de noi mai jos, la pag. 10—11, în care răspunde la invitația făcută de secretarii celorlalte două organizații).

Acest refuz este cu atît mai ciudat, cu cît în momentul de față „Uniunea" a publicat ea însăși o expunere asupra lucrărilor congresului „de unificare" („Două congrese", Geneva, 1901). Va să zică, „Uniunea" a avut dorința de a informa pe tovarășii ruși despre rezultatele acestui congres, *dar n-a vrut* să le facă cunoscut conținutul dezbaterilor lui**.

* Vezi volumul de față, pag. 288 — *Nota red.*

** Potrivit regulamentului de desfășurare a lucrărilor, procesele-verbale urmau să fie aprobate de însuși congresul, și anume fiecare ședință să înceapă cu aprobarea procesului-verbal al ședinței precedente. Dar în a doua zi a congresului, cînd președintele a propus, chiar la începutul ședinței, să se procedeze la aprobarea proceselor-verbale ale celor două ședințe din prima zi, cei trei secretari au declarat în unanimitate că nu pot prezenta procese-verbale. Din lipsă de stenograf, dezbaterile au fost înregistrate într-o formă cu totul nesatisfăcătoare. Se înțelege că, dacă în noaptea dintre prima și a doua zi secretarii n-au putut să întocmească procesul-verbal, în seara celei de-a doua

www.dacoromanica.ro

Lăsăm pe cititori să-şi facă singuri o părere despre cauzele posibile şi probabile ale acestei atitudini.

În ce ne priveşte, am socotit că, după refuzul „Uniunii", nu e oportun să editäm o expunere a dezbaterilor care n-a fost întocmită de toţi secretarii, şi de aceea sîntem nevoiţi să ne mărginim la publicarea *tuturor* documentelor şi declaraţiilor *depuse la biroul* congresului. Din birou au făcut parte preşedinţii şi secretarii desemnaţi de cele trei organizaţii, şi toate declaraţiile au fost depuse la birou numai în scris, aşa că imparţialitatea unei prezentări a lucrărilor congresului care e alcătuită din documente şi declaraţii nu poate fi pusă la îndoială.

Pe de altă parte, editarea *tuturor* documentelor şi declaraţiilor depuse la birou a devenit astăzi cu atît mai necesară, cu cît ciudatul refuz al „Uniunii" de a participa la redactarea proceselor-verbale şi-a găsit o încununare şi mai ciudată în felul cum a întocmit ea darea de seamă asupra lucrărilor congresului. Astfel, în această dare de seamă *n-au fost reproduse* în întregime întrebările depuse *la biroul* congresului de către reprezentantul „Iskrei" (Frei), în numele secţiei din străinătate a „Iskrei" şi al organizaţiei „Soţial-demokrat", dar, în schimb, a fost înscris un răspuns care a fost doar „elaborat" de „Uniune", fără să fie prezentat la birou şi nici măcar citit la congres (pag. 26 din broşura „Două congrese"). „Uniunea" se înşală cînd spune că „întrebările" au fost retrase. Ele erau doar în număr de două şi au fost puse de Frei „Uniunii" în numele celor două organizaţii (vezi mai jos, pag. 6)*. Nici una din aceste întrebări *n-a fost retrasă*, ci i s-a schimbat doar forma, şi a fost schimbată în aşa fel că întrebările s-au transformat într-o rezoluţie care a putut fi pusă la vot (în loc de: „recu-

---

zi, cînd noi am părăsit congresul, nici vorbă nu putea fi de proces-verbal. Toată lumea ştia perfect de bine că procesele verbale nu sînt gata. Prin urmare, indignarea pe care şi-o manifestă „Uniunea" că preşedintele nostru „a dezertat" „fără să mai aştepte confirmarea proceselor-verbale ale congresului" (pag. 29 din broşura „Două congrese") nu este decît un subterfugiu. În lipsa unor procese-verbale stenografiate, nu rămînea altceva de făcut decît ca cei trei secretari să se întrunească şi să întocmească măcar o scurtă expunere în legătură cu mersul dezbaterilor. Noi am şi făcut o propunere în acest sens, dar „Uniunea" n-a acceptat-o. În acest caz, este limpede că răspunderea pentru lipsa unor procese-verbale, dacă nu complete, cel puţin prescurtate, cade asupra „Uniunii".

* Vezi volumul de faţă, pag. 276 — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

noaște în principiu « Uniunea» rezoluția conferinței din iunie?", s-a spus: „cele trei organizații recunosc în principiu rezoluția conferinței din iunie" etc.), apoi „Uniunea" n-a reprodus declarația *depusă la birou* de grupul „Borba" (vezi mai jos, pag. 6—7).

„Uniunea" nu numai că n-a redat cuprinsul cuvîntării rostite de unul dintre membrii grupului „Borba" după ce „Uniunea" a propus amendamente la rezoluțiile din iunie, dar nici n-a pomenit* de ea. În cuvîntarea sa, acest membru al grupului „Borba", care a participat și la conferința din iunie, s-a pronunțat împotriva amendamentelor propuse de „Uniune". În schimb, „Uniunea" a publicat „expunerea de motive" la amendamente care a fost făcută de B. Kricevski în cuvîntarea rostită de el la congres, fără ca ea să fi fost depusă la birou. Într-un cuvînt, respingînd propunerea noastră de a redacta împreună o expunere a tuturor dezbaterilor, „Uniunea" a preferat să publice numai ceea ce a considerat ea că-i convine și să treacă sub tăcere cîte ceva pînă și din ceea ce a fost depus la birou.

Noi n-avem de gînd să urmăm acest exemplu. Ne mulțumim să reproducem toate declarațiile și documentele depuse la birou și să indicăm pur și simplu în ce sens s-au pronunțat cei care au vorbit din partea *tuturor* organizațiilor participante la congres. Să judece și cititorii dacă articolul din „Rabocee Delo" nr. 10 și *amendamentele* propuse de „Uniune" nu constituie o încălcare a principiilor care au stat la baza acordului elaborat la conferința din iunie. Noi, bineînțeles, nu vom răspunde nici la toate vorbele grele cu care e copios agrementat textul broșurii editate de „Uniune", inclusiv acuzația de „calomnie" sau învinuirea că prin plecarea noastră a fost „zădărnicit" congresul. O asemenea învinuire nu poate decît să ne facă să zîmbim, fiindcă e lucru știut că cele trei organizații s-au întrunit ca să discute problema unificării, și că două din ele s-au convins că nu se pot uni cu cea de-a treia, așa că nu le-a rămas altceva de făcut decît să-și expună părerea și să plece. Numai cine se supără că n-are dreptate poate să spună că un asemenea procedeu înseamnă o „zădărnicire" a con-

* Pag. 28 din broșura „Două congrese".

www.dacoromanica.ro

gresului și să califice drept „calomnie" părerea că „Uniunea" a dat dovadă de inconsecvență principială.

În ce privește părerea noastră despre problemele controversate ale social-democrației ruse, preferăm ca ea să nu formeze un amalgam cu această expunere obiectivă de date în legătură cu congresul. În afară de articolele care au fost și vor mai fi publicate în „Iskra" și „Zarea", noi pregătim, pentru a scoate în scurt timp de sub tipar, o broșură consacrată în mod special problemelor nevralgice ale mișcării noastre.

Scris în noiembrie 1901

Publicat pentru prima oară în decembrie 1901, într-o broșură editată, la Geneva, de „Liga social-democrației revoluționare ruse"

Se tipărește după textul broșurii

www.dacoromanica.ro

PROTESTUL POPORULUI FINLANDEZ

Reproducem în întregime noua adresă cu caracter de masă prin care poporul finlandez își exprimă protestul său hotărît împotriva politicii guvernului, care a atentat și continuă să atenteze la constituția Finlandei, încălcînd astfel *jurămîntul* solemn făcut de toți țarii, începînd cu Alexandru I și terminînd cu Nicolaie al II-lea.

Această adresă a fost înmînată, la 17 (30) septembrie 1901, senatului finlandez spre a fi înaintată țarului. Ea a fost semnată de un număr de 473 363 de finlandezi, bărbați și femei, din toate păturile societății, adică de aproape o *jumătate de milion* de cetățeni. Întreaga populație a Finlandei e de vreo 2 500 000, așa că noua adresă reprezintă cu adevărat *vocea întregului popor*.

Iată textul complet al acestei adrese:

„*Preaputernice și preamilostive împărat și mare duce!* Modificarea de către maiestatea-voastră imperială a legii serviciului militar obligatoriu în Finlanda a stîrnit pretutindeni în acest ținut o neliniște generală și o profundă mîhnire.

Actele normative, manifestul și legea cu privire la serviciul militar obligatoriu care au fost sancționate de maiestatea-voastră imperială la 12 iulie (29 iunie) anul curent constituie o încălcare flagrantă a legilor fundamentale ale marelui ducat și a celor mai scumpe drepturi care revin, potrivit legilor lui, poporului finlandez și tuturor cetățenilor acestui ținut.

Potrivit cu legile fundamentale, regulamentul cu privire la îndatoririle pe care le au cetățenii în legătură cu apărarea ținutului nu poate fi promulgat altfel decît cu consimțămîntul membrilor seimului. În acest sens a și fost promulgată, printr-o decizie a împăratului Alexandru al II-lea, luată de comun acord cu membrii seimului, legea din 1878 cu privire la serviciul militar. Sub domnia împăratului Alexandru al III-lea au fost aduse acestei legi numeroase modificări parțiale, dar de fiecare dată numai cu consimțămîntul membrilor seimului. Cu toate acestea, astăzi s-a anunțat, fără

www.dacoromanica.ro

consimțămîntul membrilor seimului, că se abrogă legea din 1878; or, noile dispoziții emise în locul ei sînt în dezacord total cu hotărîrea adoptată de membrii seimului extraordinar din 1899.

Unul din drepturile cele mai importante ale fiecărui cetățean finlandez este acela de a trăi și acționa sub ocrotirea legilor finlandeze. Astăzi, mii și mii de cetățeni finlandezi au fost privați de acest drept, întrucît noua lege a serviciului militar obligatoriu îi obligă să slujească în armata rusă, făcînd astfel din serviciul militar un chin pentru fiii acestui ținut, care vor fi încorporați cu forța într-o armată străină lor în ceea ce privește limba, religia, moravurile și obiceiurile.

Noile dispoziții anulează orice limitare, stabilită prin lege, a contingentului anual. În afară de aceasta, ele nu conțin nici o recunoaștere a dreptului membrilor seimului de a participa la stabilirea bugetului militar, așa cum prevăd legile fundamentale.

Pînă și miliția, contrar unei dispoziții fundamentale a legii din 1878, este pusă pe de-a-ntregul la dispoziția ministerului de război.

Impresia produsă de aceste decizii nu este atenuată de înlesnirile, anunțate în manifest, care se vor face în decursul perioadei de tranziție și care, deocamdată, n-au fost încă precizate, deoarece reducerea temporară a numărului de recruți va fi urmată de chemări — nelimitate — sub drapel în armata rusă.

Poporul finlandez n-a cerut nici un fel de înlesnire în ceea ce privește îndatoririle militare care-i revin astăzi. Membrii seimului, care au exprimat părerea poporului, au dovedit că Finlanda este gata să-și sporească, pe măsura puterilor ei, partea de contribuție la apărarea statului dacă se menține regimul juridic al trupelor ei ca instituții finlandeze.

În opoziție cu toate acestea, prin noile dispoziții se stabilește că trupele finlandeze, în cea mai mare parte, vor fi desființate, că ofițerii ruși pot face serviciu în puținele unități care mai rămîn; că pînă și subofițerii din aceste unități trebuie să cunoască limba rusă, ceea ce face ca băștinașii finlandezi, mai ales cei care provin din pătura țărănească, să fie cu desăvîrșire înlăturați de la ocuparea funcțiilor menționate; că aceste trupe vor fi puse sub conducerea autorităților militare ruse și că chiar în timp de pace ele pot fi cantonate în afara granițelor Finlandei.

Aceste acte normative, care nu constituie în nici un caz o reformă și care urmăresc doar desființarea trupelor naționale ale Finlandei, dovedesc o lipsă de încredere pentru care poporul finlandez n-a oferit nici un fel de motive în cei aproape o sută de ani de la unirea lui cu Rusia.

În noile dispoziții cu privire la serviciul militar obligatoriu se întîlnesc expresii care neagă existența unei patrii aparte a poporului finlandez și drepturile de cetățenie finlandeză ale băștinașilor din acest ținut. Aceste expresii lasă să se întrevadă scopuri incompatibile cu dreptul indiscutabil al poporului finlandez de a-și menține, în unirea lui cu Rusia, o situație politică care pentru Finlanda a fost statornicită o dată pentru totdeauna în 1809.

În ultimii ani, asupra ținutului nostru s-a abătut o mare nenorocire. În repetate rînduri ne-am putut convinge că dispozițiile legilor lui fundamentale erau nesocotite, în parte prin măsuri de ordin legislativ, iar în parte prin numirea în posturi importante a unor oameni originari din Rusia. Administrația acestui ținut a fost îndrumată în așa fel de parcă ar fi avut drept misiune să tulbure liniștea și ordinea, să împiedice împlinirea unor

www.dacoromanica.ro

năzuințe de utilitate generală și să provoace învrăjbire între ruși și finlandezi.

Cea mai grea năpastă care s-a abătut asupra ținutului este însă aplicarea noilor decizii cu privire la serviciul militar obligatoriu.

În preasupusa adresă de răspuns din 27 mai 1899, membrii seimului au stăruit în mod amănunțit asupra procedurii care, potrivit legilor fundamentale ale Finlandei, trebuie respectată la promulgarea legii serviciului militar obligatoriu. Totodată ei au arătat că, dacă noua lege a serviciului militar obligatoriu va fi promulgată în alt mod, atunci ea, chiar dacă va intra în vigoare sub presiunea forței, nu va putea fi considerată ca fiind în conformitate cu dreptul existent, iar în ochii poporului finlandez va apărea doar ca ceva impus cu sila.

Toate cele arătate de membrii seimului continuă să constituie conștiința nestrămutată a poporului finlandez că-și apără drepturile sale, și această conștiință nu poate fi schimbată prin violență.

E de presupus că dispozițiile care n-au fost puse în concordanță cu legile ținutului vor avea consecințe cît se poate de grave. Funcționarii și instituțiile de stat vor ajunge într-un dureros conflict cu simțul datoriei, deoarece conștiința îi îndeamnă pe toți să nu se călăuzească după asemenea dispoziții. Numărul emigranților apți de muncă, care și în trecut se vedeau nevoiți să emigreze de teama schimbărilor care aveau să se producă, va spori și mai mult dacă dispozițiile anunțate vor fi puse în aplicare.

Noile dispoziții cu privire la serviciul militar obligatoriu, ca și celelalte măsuri îndreptate împotriva dreptului poporului finlandez la o existență politică și națională aparte, vor duce în mod inevitabil la zdruncinarea încrederii reciproce dintre monarh și popor și vor provoca o nemulțumire mereu crescîndă, sentimentul unei asupriri generale, nesiguranță și enorme dificultăți pentru societate și pentru membrii ei în munca lor îndreptată spre binele acestui ținut. Aceste neajunsuri nu vor putea fi preîntîmpinate decît înlocuind sus-zisele acte normative printr-o lege cu privire la serviciul militar obligatoriu, la a cărei promulgare să participe și membrii seimului, și făcînd ca autoritățile guvernamentale ale acestui ținut, în general, să aplice întocmai prevederile legilor fundamentale.

Poporul finlandez nu poate să nu fie și de acum încolo un popor aparte. Strîns unit prin destine istorice comune, prin concepții de drept și activitate culturală comună, poporul nostru va rămîne credincios dragostei sale față de patria finlandeză și față de libertatea sa legitimă. El nu va renunța la năzuința sa de a ocupa cu demnitate în rîndul popoarelor modestul loc pe care i l-a rezervat destinul.

Cu aceeași fermitate cu care credem în dreptul nostru și respectăm legile noastre, care ne servesc ca reazem în viața noastră socială, nutrim convingerea că unitatea puternicei Rusii nu va avea cu nimic de suferit dacă Finlanda va fi administrată și pe viitor în concordanță cu principiile fundamentale stabilite în anul 1809, astfel ca să se simtă fericită și liniștită în unirea ei cu Rusia.

Sentimentul datoriei față de patrie îi determină pe locuitorii acestui ținut, aparținînd tuturor comunităților și păturilor sociale, să se adreseze maiestății-voastre imperiale cu o expunere veridică, fără nici un fel de poleială, a actualei stări de lucruri. Am arătat mai înainte că deciziile, recent publicate cu privire la serviciul militar obligatoriu, care sînt în contradicție cu legile fundamentale, sancționate în mod solemn, ale marelui ducat, nu pot fi considerate ca o

www.dacoromanica.ro

lege conformă cu dreptul existent. Socotim că e de datoria noastră să adăugăm la toate acestea că îndatoririle militare considerate ca atare nu prezintă pentru poporul finlandez o importanță atît de mare ca pierderea unor drepturi, temeinic stabilite, și liniștea, asigurată prin lege, în această chestiune atît de importantă. De aceea ne adresăm maiestății-voastre imperiale cu prea-supusa rugăminte să binevoiască a supune problemele atinse în această adresă preamilostivei examinări pe care o impune natura lor extrem de serioasă. Rămînem etc."

Ne rămîne prea puțin de adăugat la această adresă, care reprezintă un adevărat rechizitoriu al poporului împotriva bandei de funcționari ruși care încalcă legile fundamentale.

Să reamintim principalele date în legătură cu „problema finlandeză".

Finlanda a fost alipită la Rusia în anul 1809, pe vremea războiului cu Suedia. Vrînd să atragă de partea sa pe finlandezi, care erau supuși ai regelui Suediei, Alexandru I a hotărît să recunoască și să sancționeze vechea constituție finlandeză. Potrivit prevederilor acestei constituții, nici o lege fundamentală nu poate fi promulgată, modificată, interpretată sau abrogată *decît cu consimțămîntul seimului, adică al adunării reprezentanților tuturor stărilor sociale.* Și Alexandru I, în mai multe manifeste ale sale, a confirmat „în mod solemn" *„promisiunea de a respecta cu sfințenie constituția specială a acestui ținut"*.

Acest legămînt l-au confirmat apoi toți suveranii ruși, inclusiv Nicolaie al II-lea, în manifestul său de la 25 octombrie (6 noiembrie) 1894: „... făgăduind să menținem toate acestea (legile fundamentale) în întreaga lor putere și valabilitate de nezdruncinat și de nestrămutat".

Și iată că n-au trecut nici cinci ani, și s-a văzut că țarul rus a comis *un sperjur.* După ce presa venală și servilă a dus vreme îndelungată o campanie de provocări împotriva Finlandei, a fost publicat „manifestul" de la 3 (15) februarie 1899, care stabilea o nouă rînduială: legile pot fi promulgate *fără consimțămîntul seimului*, „dacă ele privesc nevoile generale ale statului sau sînt în legătură cu legislația imperiului".

Aceasta a fost o încălcare flagrantă a constituției, o adevărată *lovitură de stat,* dat fiind că despre orice lege se poate spune că are în vedere nevoile generale ale statului!

Și această lovitură de stat a fost săvîrșită *prin violență:* guvernatorul general Bobrikov a amenințat că va aduce

www.dacoromanica.ro

trupe în Finlanda dacă senatul va refuza să publice manifestul. Trupelor ruseşti cantonate în acest ţinut (chiar după spusele ofiţerilor ruşi) li s-au distribuit deja muniţii de război, caii au stat înşeuaţi etc.

Primul act de violenţă a fost urmat de nenumărate altele: au fost interzise, unul după altul, ziarele finlandeze, a fost desfiinţată libertatea întrunirilor, Finlanda a fost invadată de haite de spioni ruşi şi de provocatori de cea mai mîrşavă speţă, care îndemnau la răscoală etc. etc. În sfîrşit, *fără consimţămîntul seimului* a fost promulgată legea de la 29 iunie (12 iulie) cu privire la serviciul militar obligatoriu, care a fost analizată îndeajuns de minuţios în adresa de mai sus.

Atît manifestul de la 3 februarie 1899 cît şi legea de la 29 iunie 1901 sînt *ilegale*, întrucît reprezintă acte de violenţă ale unui sperjur care s-a înconjurat de o bandă de başibuzuci, cu numele de guvern ţarist. Cei vreo 2 500 000 de finlandezi nu se pot gîndi, desigur, la o răscoală, însă noi toţi, cetăţenii ruşi, trebuie să ne gîndim la ruşinea care se abate asupra noastră. Noi continuăm să fim pînă într-atîta nişte robi, încît sîntem folosiţi pentru înrobirea altor neamuri. Noi încă mai tolerăm în ţara noastră un guvern care nu numai că înăbuşă, cu o cruzime de călău, orice aspiraţii spre libertate în Rusia, dar foloseşte, în afară de asta, trupele ruseşti pentru a atenta, prin violenţă, la libertatea altora!

„Iskra" nr. 11 din 20 noiembrie 1901 *Se tipăreşte după textul apărut în ziar*

www.dacoromanica.ro

DESPRE REVISTA „SVOBODA"

„Svoboda" [141] este o revistă cît se poate de proastă. Autorul ei — căci ea face impresia că e scrisă toată, de la început şi pînă la sfîrşit, de o singură persoană — are pretenţia că foloseşte un limbaj popular, „pentru muncitori". Dar asta nu e popularizare, ci vulgarizare de cel mai prost gust. Un cuvînt simplu n-ai să găseşti aci, totul e afectat... Autorul nu scrie măcar o frază fără înfloriturі, fără comparaţii „populare" şi cuvinte „populare" — în genul lui „ăla". Şi în acest limbaj monstruos sînt rumegate, fără nici un fel de date şi exemple noi, fără o nouă prelucrare, idei socialiste învechite, intenţionat vulgarizate. Popularizarea, i-am spune noi autorului, înseamnă cu totul altceva decît vulgarizare sau banalizare. Scriitorul popularizator îl apropie pe cititor de o idee profundă, de o învăţătură profundă, plecînd de la datele cele mai simple şi îndeobşte cunoscute, arătînd, cu argumente simple sau exemple bine alese, principalele *concluzii* care se pot trage din aceste date, şi punînd mereu pe cititorul în stare să gîndească în faţa a noi şi noi probleme. Scriitorul popularizator presupune că are de-a face nu cu un cititor care nu gîndeşte, care nu vrea sau nu e în stare să gîndească, ci, dimpotrivă, cu un cititor nedezvoltat, care e într-adevăr animat de intenţia de a-şi pune mintea la contribuţie, şi-l *ajută* să facă această treabă serioasă şi grea, îl *îndrumează*, ajutîndu-l să facă primii paşi şi *învăţîndu-l* să meargă singur mai departe. Scriitorul vulgar presupune că are un cititor care nu gîndeşte şi nu este capabil să gîndească; el nu-l pune în faţa principiilor fundamentale ale unei ştiinţe

www.dacoromanica.ro

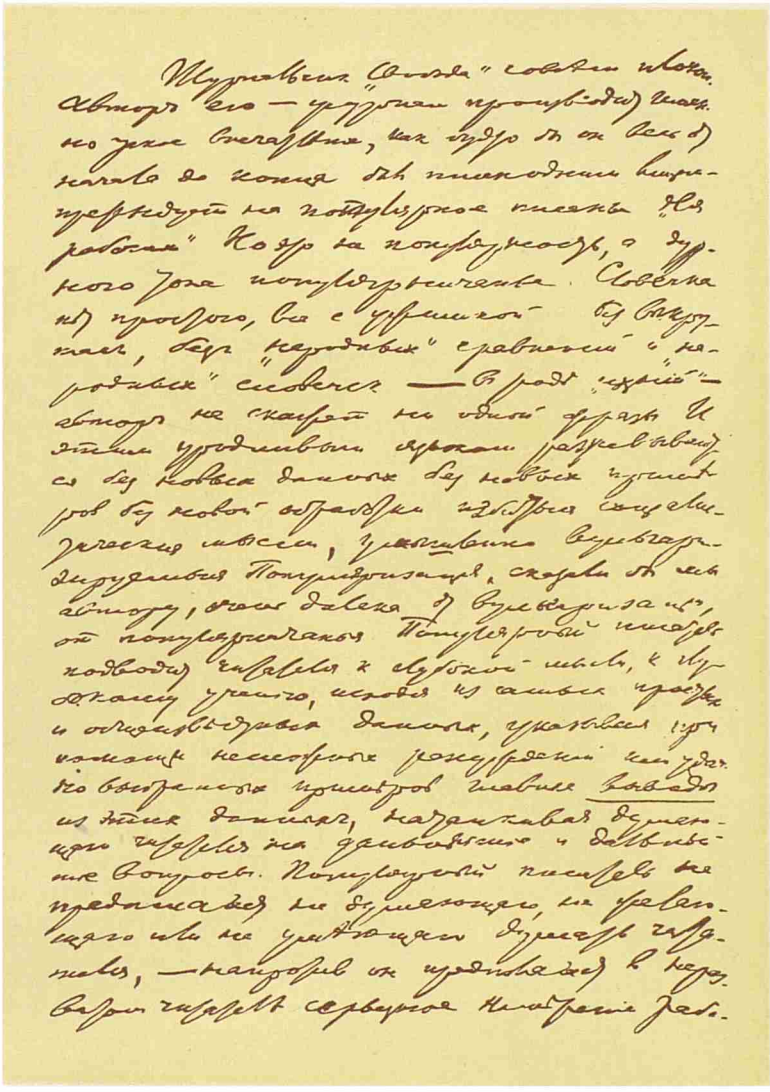

Prima pagină de manuscris a articolului lui V. I. Lenin „Despre revista « Svoboda »“ — 1901

Micșorat

www.dacoromanica.ro

serioase, ci, într-o formă monstruos de simplistă, presărată cu glume şi zicale, îi serveşte „de-a gata" *toate* concluziile unei anumite teorii, aşa că cititorul nu trebuie nici măcar să mestece, ci doar să înghită acest terci.

Scris în toamna anului 1901
Publicat pentru prima oară în 1936, în revista „Bolşevik" nr. 2

Se tipăreşte după manuscris

www.dacoromanica.ro

DE VORBĂ CU APĂRĂTORII ECONOMISMULUI

Reproducem în întregime o scrisoare care ne-a fost trimisă de unul dintre reprezentanții noștri:

„Către organele social-democrate ruse.

Ca răspuns la propunerea ce ne-a fost făcută de niște tovarăși de-ai noștri de deportare de a spune ce părere avem despre «Iskra», am hotărît să arătăm motivele pentru care nu sîntem de acord cu această publicație.

Considerînd cu totul oportună apariția unui organ social-democrat aparte, consacrat în mod special problemelor luptei politice, socotim că «Iskra», care și-a asumat această misiune, nu și-o îndeplinește în mod satisfăcător. Principala lipsă, care străbate ca un fir roșu toate coloanele ei și determină toate celelalte lipsuri mari și mici, constă în faptul că ea atribuie un rol prea important ideologilor mișcării, în sensul influenței pe care o exercită ei asupra unei orientări sau alteia. În același timp, «Iskra» nu prea ține seama de elementele materiale ale mișcării și de mediul material, prin a căror interacțiune se creează un anumit tip de mișcare muncitorească și se precizează calea ei, de la care nu o pot abate nici un fel de încercări ale ideologilor, chiar dacă ei ar fi inspirați de cele mai bune teorii și programe.

Această lipsă a «Iskrei» devine deosebit de izbitoare cînd o comparăm cu «Iujnîi Rabocii» [142], care, ridicînd, ca și «Iskra», steagul luptei politice, stabilește o continuitate între ea și faza precedentă a mișcării muncitorești din sudul Rusiei. Acest mod de a pune problema este cu totul străin «Iskrei». Punîndu-și drept scop să creeze «din scînteie un mare incendiu», ea uită că pentru aceasta e nevoie de un material inflamabil corespunzător și de condiții exterioare prielnice. Lepădîndu-se de «economiști» ca de satana, «Iskra» scapă din vedere că activitatea lor a pregătit participarea muncitorilor la evenimentele din februarie și martie, asupra căreia ea stăruie în mod deosebit și a cărei importanță, pe cît se pare, o exagerează în mod simțitor. Avînd o părere defavorabilă despre activitatea social-democraților din ultimul deceniu al secolului trecut, «Iskra» nu ia în considerație că pe vremea aceea au lipsit condițiile pentru desfășurarea unei alte activități în afară de lupta pentru revendicări mărunte și subapreciază imensa importanță educativă pe care a

www.dacoromanica.ro

avut-o această luptă. Apreciind în chip cu totul nejust şi neistoric această perioadă şi această orientare a activităţii social-democraţilor ruşi, ea identifică tactica lor cu tactica lui Zubatov, fără să vadă deosebirea dintre « lupta pentru revendicări mărunte », care lărgeşte şi adînceşte mişcarea muncitorească, şi « micile concesii », care au ca scop paralizarea oricărei lupte şi a oricărei mişcări.

Pătrunsă în întregime de spiritul de intoleranţă sectară care e atît de caracteristic ideologilor din perioada de copilărie a mişcărilor sociale, « Iskra » este gata să înfiereze orice divergenţă cu ea nu numai ca pe o abatere de la principiile social-democrate, dar chiar ca pe o trecere în tabăra inamică. Aşa este, bunăoară, ieşirea ei, extrem de necuviincioasă, care merită să fie blamată cu toată severitatea, fără nici o cruţare, împotriva ziarului « Raboceaia Mîsl », căruia i-a dedicat un articol despre Zubatov şi a cărui influenţă, după părerea ei, a dus la succesele obţinute de acesta în rîndurile unei părţi din muncitorime. Adoptînd o atitudine negativă faţă de celelalte organizaţii social-democrate, care văd altfel decît ea mersul şi sarcinile mişcării muncitoreşti ruse, « Iskra », în focul polemicii cu ele, uită uneori adevărul şi, legîndu-se de unele formulări într-adevăr nefericite, atribuie oponenţilor ei concepţii care nu le aparţin, subliniază puncte de divergenţă adeseori neesenţiale şi trece sistematic sub tăcere numeroasele puncte de contact între concepţiile celor două părţi; ne referim la atitudinea ei faţă de « Rabocee Delo ».

Această înclinare excesivă spre polemică se explică, în primul rînd, printr-o supraapreciere a rolului « ideologiei » (programelor, teoriilor . . .) în mişcarea muncitorească, iar în parte este un ecou al luptei intestine care s-a încins, în Apus, în cercurile emigranţilor ruşi şi pe care ei s-au grăbit s-o aducă la cunoştinţă lumii într-o serie de broşuri şi articolaşe polemice. După părerea noastră, toate aceste divergenţe ale lor nu exercită aproape nici o influenţă asupra mersului real al mişcării social-democrate ruse; ele nu fac decît să-i dăuneze, provocînd o sciziune de nedorit în rîndurile tovarăşilor care activează în Rusia, şi de aceea noi nu putem să nu avem o părere defavorabilă despre ardoarea polemică a « Iskrei », mai ales cînd ea depăşeşte limitele permise de buna-cuviinţă.

Aceeaşi lipsă esenţială a « Iskrei » constituie şi cauza inconsecvenţei ei în privinţa atitudinii pe care trebuie s-o adopte social-democraţia faţă de diferite clase sociale şi faţă de diferite curente. Rezolvînd, cu ajutorul unor consideraţii teoretice, problema trecerii imediate la lupta împotriva absolutismului şi simţind, probabil, cît de grea este această sarcină pentru muncitori în situaţia de astăzi, dar neavînd răbdare să aştepte ca ei să acumuleze în continuare forţele necesare pentru această luptă, « Iskra » începe să-şi caute aliaţi în rîndurile liberalilor şi ale intelectualilor, şi, în căutările ei, nu rareori abandonează punctul de vedere de clasă, estompînd contradicţiile de clasă şi punînd pe primul plan nemulţumirea comună faţă de guvern, deşi cauzele şi proporţiile acestei nemulţumiri diferă foarte mult de la un « aliat » la altul. Aşa stau lucrurile, de pildă, cu atitudinea « Iskrei » faţă de zemstvă. Manifestările ei cu caracter de frondă, provocate adeseori de modul nesatisfăcător — în comparaţie cu industria — în care guvernul apără poftele agrare ale d-lor zemţi, « Iskra » caută să le transforme în flacăra unei lupte politice şi promite nobililor nesatisfăcuţi de pomenile guvernului ajutorul clasei muncitoare, fără să sufle o vorbă despre contradicţiile de clasă dintre aceste pături ale populaţiei. Noi putem admite să se vorbească despre o

www.dacoromanica.ro

trezire a zemstvelor şi să se spună că ele reprezintă un element de luptă împotriva guvernului, dar acest lucru trebuie făcut numai într-o formă clară şi precisă, care să nu lase loc la nici o îndoială în ce priveşte caracterul unei eventuale înţelegeri între noi şi asemenea elemente. «Iskra» însă pune problema atitudinii faţă de zemstve într-un mod care, după părerea noastră, nu poate decît să întunece conştiinţa de clasă, întrucît ea, la fel ca şi predicatorii liberalismului şi ai diverselor iniţiative culturale, se situează pe o poziţie contrară sarcinii fundamentale a publicisticii social-democrate, care constă în a critica orînduirea burgheză şi a dezvălui interesele de clasă, şi nu în a pune în umbră antagonismul dintre ele. Aceeaşi atitudine are «Iskra» şi faţă de mişcarea studenţească. Or, în alte articole ea condamnă cu asprime orice «compromisuri» şi ia, de pildă, apărarea atitudinii intolerante a guesdiştilor.

Fără a ne opri asupra altor lipsuri şi greşeli, mai puţin importante, ale «Iskrei» socotim că e de datoria noastră să arătăm, în încheiere, că prin critica noastră nu vrem cîtuşi de puţin să micşorăm importanţa pe care o poate avea «Iskra» şi nu închidem ochii asupra calităţilor ei. Noi vedem în ea o gazetă politică social-democrată în Rusia şi considerăm drept un mare merit al ei modul cum a reuşit să lămurească problema terorii, căreia i-a consacrat, la timpul oportun, cîteva articole. În sfîrşit, nu putem să nu relevăm limba literară exemplară în care e scrisă «Iskra», calitate atît de rar întîlnită la publicaţiile ilegale, regularitatea apariţiei ei şi abundenţa de material proaspăt şi interesant.

Septembrie 1901

Tovarăşi".

Referitor la această scrisoare, trebuie să spunem din capul locului că salutăm din toată inima francheţea şi sinceritatea autorilor ei. A venit de mult timpul să se înceteze cu jocul de-a v-aţi ascunselea, disimulîndu-şi „credo"-ul* „economic" (cum face o parte din Comitetul din Odesa, de care s-au despărţit „politicii") sau declarînd — ca o sfidare, parcă, a adevărului — că în momentul de faţă „absolut nici o organizaţie social-democrată nu se face vinovată de «economism»" (broşura „Două congrese", editată de „Rabocee Delo", pag. 32). — Şi acum să trecem la chestiunea care ne interesează.

Greşeala principală a autorilor scrisorii este absolut identică cu aceea în care cade şi „Rabocee Delo" (vezi mai ales nr. 10). Pentru ei nu e clară problema corelaţiei dintre elementele „materiale" (spontane, după cum se exprimă „Rabocee Delo") ale mişcării şi cele ideologice (conştiente,

*— crez, program, expunere a concepţiei despre lume.— *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

care acționează „după un plan"). Ei nu înțeleg că „ideologul" numai atunci își merită numele, cînd merge *înaintea* mișcării spontane, arătîndu-i calea; cînd știe să rezolve înaintea altora toate problemele teoretice politice, tactice și organizatorice de care se lovesc în mod spontan „elementele materiale" ale mișcării. Pentru ca într-adevăr „să ții seama de elementele materiale ale mișcării", trebuie să le privești în mod critic, să știi să arăți primejdiile și lipsurile mișcării spontane, să știi *să ridici* spontaneitatea pînă la nivelul conștiinței. A spune însă că ideologii (adică conducătorii conștienți) nu pot abate mișcarea din calea determinată de interacțiunea dintre mediu și elemente înseamnă a uita adevărul elementar că conștiința *participă* la această interacțiune și la această determinare. Sindicatele catolice și monarhiste din Europa sînt și ele un rezultat necesar al interacțiunii dintre mediu și elemente, numai că la această interacțiune a participat conștiința popilor și a zubatovilor, și nu conștiința socialiștilor. Concepțiile teoretice ale autorilor scrisorii (ca și acelea ale revistei „Rabocee Delo") nu sînt marxism, ci o parodie de marxism, ca aceea pe care au îndrăgit-o „criticii" și bernsteinienii noștri, care nu știu cum să lege evoluția spontană de activitatea revoluționară conștientă.

În momentul prin care trecem noi azi, această profundă eroare teoretică duce în mod necesar la o foarte mare greșeală tactică, care a și pricinuit și continuă să pricinuiască un imens prejudiciu social-democrației ruse. Fapt este că în ultimii ani avîntul spontan, atît al masei muncitoare cît și (datorită influenței exercitate de ea) al altor pături sociale, crește cu o repeziciune uimitoare. „Elementele materiale" ale mișcării au crescut enorm chiar în comparație cu anul 1898, în timp ce *conducătorii conștienți* (social-democrații) *rămîn în urma acestei creșteri*. Această rămînere în urmă constituie principala cauză a crizei prin care trece social-democrația rusă. Mișcarea de masă (mișcare spontană) duce lipsă de „ideologi" atît de bine pregătiți din punct de vedere teoretic, încît să fie asigurați împotriva oricăror oscilări, duce lipsă de conducători cu un orizont politic atît de larg, cu o energie revoluționară atît de vie și un talent organizatoric atît de mare, încît să creeze, pe baza noii mișcări, un partid politic de luptă.

www.dacoromanica.ro

Toate acestea n-ar fi, totuşi, o nenorocire prea mare. Cunoştinţele teoretice, experienţa politică şi îndemînarea organizatorică sînt lucruri care se pot căpăta cu timpul, numai să ai dorinţa de a învăţa şi de a-ţi forma aptitudinile necesare. Dar iată că de la sfîrşitul anului 1897, şi mai ales din toamna anului 1898, în sînul social-democraţiei ruse au ridicat capul oameni şi organe de presă care nu numai că au închis ochii în faţa acestei lipse, dar au şi făcut din ea o virtute deosebită; care au ridicat la rangul de teorie servilismul şi prosternarea în faţa spontaneităţii şi au început să propage ideea că social-democraţii nu trebuie să meargă înaintea mişcării, ci să se tîrască *în coada ei*. (Printre aceste organe de presă s-a aflat nu numai „Raboceaia Mîsl", dar şi „Rabocee Delo", care a început cu „teoria stadiilor" şi a sfîrşit cu apărarea principială a spontaneităţii, a „drepturilor depline ale mişcării în momentul de faţă", a „tacticii-proces" etc.)

Propagarea acestei idei a însemnat o adevărată calamitate. Căci ea a dus la formarea *unui curent deosebit*, căruia se obişnuieşte să i se zică „economism" (în înţelesul larg al cuvîntului) şi a cărui trăsătură principală constă în neînţelegerea şi chiar în *apărarea rămînerii în urmă*, adică, aşa cum am mai explicat, a rămînerii în urmă a conducătorilor conştienţi faţă de avîntul spontan al maselor. Acest curent se caracterizează: din punct de vedere principial, prin vulgarizarea marxismului şi neputinţa de a înfrunta „critica" contemporană, această varietate modernă a oportunismului; din punct de vedere politic, prin tendinţa de a îngusta sau bagateliza agitaţia şi lupta politică, prin neînţelegerea adevărului că, dacă nu va lua în mîinile *ei* conducerea mişcării democratice generale, social-democraţia nu va putea să doboare absolutismul; din punct de vedere tactic, printr-o totală lipsă de statornicie (în primăvara acestui an „Rabocee Delo" s-a oprit nedumerită în faţa „noii" probleme a terorii şi abia o jumătate de an mai tîrziu, după multe şovăieli, s-a pronunţat împotriva ei într-o rezoluţie extrem de echivocă, tîrîndu-se, ca întotdeauna, în coada mişcării); din punct de vedere organizatoric, prin neînţelegerea adevărului că caracterul de masă al mişcării nu numai că nu micşorează, dar, dimpotrivă, face şi mai imperioasă datoria noastră de a crea

www.dacoromanica.ro

o organizație de revoluționari puternică și centralizată, capabilă să conducă atît lupta pregătitoare cît și orice explozie neașteptată și, în sfîrșit, ultimul asalt, decisiv.

Împotriva acestui curent am dus și vom duce și de acum încolo o luptă neîmpăcată. Și autorii scrisorii, după cît se vede, se încadrează și ei în acest curent. Ei ne atrag atenția că lupta economică a pregătit participarea muncitorilor la demonstrații. Da, așa e, și tocmai noi am fost aceia care am apreciat înaintea tuturor și cu mai multă profunzime decît oricine această pregătire cînd ne-am pronunțat, încă în decembrie 1900 (nr. 1), împotriva teoriei stadiilor*, cînd în februarie (nr. 2), îndată după încorporarea studenților și încă înainte de începutul demonstrațiilor, am făcut apel la muncitori să vină în ajutorul studenților **. Evenimentele din februarie și martie n-au „dezmințit îngrijorările și temerile" „Iskrei" (cum se exprimă, în „Rabocee Delo" nr. 10, pag. 53, Martînov, dînd dovadă de o totală neînțelegere a problemei), ci le-au confirmat întru totul, căci conducătorii s-au pomenit *în urma* avîntului spontan al maselor, s-au dovedit a fi nepregătiți pentru îndeplinirea îndatoririlor ce le reveneau. Această pregătire lasă și astăzi foarte mult de dorit, și de aceea orice comentarii pe tema „supraaprecierii rolului ideologiei" sau a rolului elementului conștient în comparație cu cel spontan etc. continuă să exercite o influență practică cît se poate de dăunătoare asupra partidului nostru.

O influență tot atît de dăunătoare exercită și afirmațiile potrivit cărora, în numele punctului de vedere de clasă, trebuie cît mai puțin subliniată nemulțumirea generală provocată de guvern în diferitele pături ale populației. În ce ne privește, dimpotrivă, sîntem mîndri că „Iskra" trezește nemulțumirea politică în *toate* păturile populației și avem doar regretul că nu reușim să facem acest lucru într-o măsură și mai mare. Nu este adevărat că noi, făcînd acest lucru, trecem cu ușurință peste punctul de vedere de clasă: autorii scrisorii n-au arătat și nu vor putea să arate printr-un exemplu concret că noi am dat dovadă de o asemenea

* Vezi *V. I. Lenin*, Opere complete, vol. 4, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 363—368. — *Nota red.*

** Op. cit., pag. 382—387. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

uşurinţă. Dar, ca luptător de avangardă pentru democraţie, social-democraţia — contrar părerii exprimate de „Rabocee Delo" în nr. 10, pag. 41 — trebuie să conducă activitatea intensă a diferitelor pături opoziţioniste, să le explice însemnătatea politică generală a conflictelor lor particulare şi profesionale cu guvernul, să le facă să sprijine partidul revoluţionar, trebuie să formeze din mijlocul ei conducători capabili să exercite o influenţă politică asupra oricăror pături cu stare de spirit opoziţionistă. Orice renunţare la acest rol, cu oricîtă frazeologie grandilocventă, pe tema legăturii organice cu lupta proletară etc., ar fi ea drapată, echivalează cu o nouă „apărare a rămînerii în urmă" a social-democraţilor faţă de avîntul general al mişcării democratice a întregului popor, echivalează cu predarea rolului conducător în mîinile democraţiei burgheze. Ar fi bine ca autorii sus-menţionatei scrisori să reflecteze asupra cauzelor care au făcut ca evenimentele din primăvară să provoace o înviorare atît de mare a curentelor revoluţionare *ne*social-democrate, în loc ca ele să ducă la o creştere a autorităţii şi prestigiului social-democraţiei!

Nu putem, totodată, să nu semnalăm uluitoarea miopie de care dau dovadă autorii acestei scrisori în chestiunea polemicii şi a luptei intestine din rîndurile emigranţilor. Ei repetă o serie de vechi fleacuri în legătură cu „necuviinţa" comisă prin faptul că articolul despre Zubatov se ocupă de „Raboceaia Misl". Nu cumva au de gînd să conteste că răspîndirea „economismului" uşurează misiunea d-lor zubatovi? Tocmai acest lucru îl afirmăm noi, fără „să identificăm" cîtuşi de puţin tactica „economiştilor" cu aceea a lui Zubatov. Iar în ce priveşte „emigranţii" (dacă autorii scrisorii n-ar da dovadă de o nepăsare de neiertat faţă de continuitatea de idei în social-democraţia rusă, ar şti că avertizările făcute de „emigranţi", şi anume de grupul „Eliberarea muncii", cu privire la „economism" s-au adeverit în modul cel mai strălucit!), ascultaţi cele spuse de Lassalle, care în anul 1852 activa în rîndurile muncitorilor renani, în legătură cu controversele din rîndurile emigranţilor de la Londra.

„E puţin probabil — scria el lui Marx — ca editarea operei tale îndreptate împotriva unor «oameni mari» ca

www.dacoromanica.ro

Kinkel, Ruge etc. să întîmpine dificultăţi din partea poliţiei... Eu cred că guvernului îi face chiar plăcere apariţia unor asemenea opere, deoarece el crede că „revoluţionarii se vor sfîşia singuri între ei". Că lupta din rîndurile sale îi dă partidului putere şi vitalitate, că cea mai mare dovadă de slăbiciune a unui partid o constituie dezlînarea lui şi ştergerea graniţelor precis cuontrate, că partidul se întăreşte prin curăţirea rîndurilor sale, — acest lucru logica birocratică nu-l bănuieşte şi el nu-i inspiră nici o teamă" (din scrisoarea lui Lassalle către Marx din 24 iunie 1852) [143].

Aviz tuturor adversarilor sentimentali — astăzi atît de numeroşi — ai violenţei verbale, ai intransigenţei, ai vehemenţei polemice etc.!

În încheiere, ţinem să spunem că n-am putut atinge aici decît în treacăt problemele controversate. O analiză a lor amănunţită va fi făcută într-o broşură specială, care, sperăm, va vedea lumina tiparului cam peste o lună şi jumătate.

„Iskra" nr. 12 din 6 decembrie 1901 *Se tipăreşte după textul apărut în ziar*

www.dacoromanica.ro

CU PRILEJUL ÎMPLINIRII A 25 DE ANI DE ACTIVITATE REVOLUȚIONARĂ A LUI G. V. PLEHANOV

Redacția „Iskrei" se alătură din tot sufletul la jubileul celor 25 de ani de activitate revoluționară a lui G. V. Plehanov [144]. Fie ca această sărbătorire să contribuie la întărirea marxismului revoluționar, singurul care e în stare să conducă lupta mondială de eliberare a proletariatului și să țină piept asaltului dat de oportunismul veșnic vechi, care face atîta zarvă cu feluritele lui etichete noi. Fie ca această sărbătorire să contribuie la strîngerea legăturilor dintre miile de tineri social-democrați ruși, care își consacră toate forțele lor grelei munci practice, și grupul „Eliberarea muncii", care oferă mișcării un imens bagaj de cunoștințe teoretice, un larg orizont politic și o bogată experiență revoluționară, care îi sînt atît de necesare.

Trăiască social-democrația revoluționară rusă! Trăiască social-democrația internațională!

Scris la începutul lunii decembrie 1901

Publicat pentru prima oară în 1924, în revista „Proletarskaia Revoliutiia" nr. 7 (30)

Se tipărește după manuscris

www.dacoromanica.ro

ÎNCEPUTUL DEMONSTRAȚIILOR

Acum două săptămîni am sărbătorit împlinirea a 25 de ani de la prima demonstrație social-revoluționară din Rusia, care a avut loc la 6 decembrie 1876 în piața Kazan din Petersburg, și am subliniat marele avînt pe care l-au luat demonstrațiile la începutul acestui an, care se apropie de sfîrșit. Am spus că demonstranții trebuie să formuleze o lozincă politică mai precisă decît „pămînt și libertate" (1876) [145] și o revendicare mai largă decît „abrogarea Regulamentului provizoriu" (1901). O asemenea lozincă trebuie să fie *libertatea politică*, iar o asemenea revendicare populară trebuie să fie *convocarea reprezentanților poporului*.

Și, iată, constatăm că au loc, cu cele mai diferite prilejuri, noi demonstrații la Nijni, la Moscova și la Harkov. Fierberea crește pretutindeni, și necesitatea de a o canaliza într-un singur șuvoi *împotriva absolutismului*, care practică pretutindeni samavolnicia, asuprirea și silnicia, devine tot mai imperioasă. Demonstrația nu prea mare, dar reușită, care a avut loc la 7 noiembrie la Nijni a fost provocată de expulzarea lui Maxim Gorki. Pe acest scriitor cu renume european, a cărui singură armă — după cum a spus, pe bună dreptate, unul dintre vorbitorii de la demonstrația din Nijni-Novgorod — este cuvîntul liber, guvernul absolutist îl expulzează din orașul său natal, fără judecată și fără anchetă. Bașibuzucii îl învinuiesc că a exercitat asupra noastră o influență nefastă — a spus vorbitorul în numele tuturor oamenilor din Rusia care sînt cît de cît animați de năzuința spre lumină și libertate—, dar noi declarăm că aceasta a fost o influență

www.dacoromanica.ro

bună. Opricinicii se dedau pe ascuns la excesele cele mai scandaloase, iar noi vom face ca aceste excese să fie date în vileag, să fie cunoscute de toată lumea. La noi sînt bătuți muncitorii care își apără dreptul la o viață mai bună, sînt bătuți studenții care protestează împotriva samavolniciei, și orice cuvînt cinstit și curajos este înăbușit! — Această demonstrație, la care au participat și muncitori, s-a încheiat cu declarația solemnă a unui student: „se va prăbuși samavolnicia, și se va ridica poporul, puternic, liber și viguros!"

La Moscova, sute de studenți și elevi l-au așteptat pe Gorki în gară, iar poliția, speriată, *l-a arestat* la mijlocul drumului, în vagon, și i-a interzis (cu toată autorizația specială ce-i fusese acordată) să meargă în acest oraș, silindu-l să treacă numaidecît din trenul cu care venea de la Nijni-Novgorod în altul care mergea spre Kursk. Demonstrația în legătură cu expulzarea lui Gorki n-a reușit, dar în ziua de 18 a avut loc, fără nici o pregătire, o mică demonstrație a studenților și a unor „persoane străine" (cum se exprimă miniștrii noștri) în fața casei guvernatorului general în legătură cu interzicerea unei serate în amintirea lui N. A. Dobroliubov, de la moartea căruia s-au împlinit, la 17 noiembrie, 40 de ani. Reprezentantul puterii absolute la Moscova a fost fluierat de cei cărora, ca și întregii Rusii culte și care gîndește, le e scump acest scriitor, care ura din tot sufletul samavolnicia și care aștepta cu nerăbdare o răscoală populară împotriva „turcilor dinăuntru", împotriva guvernului absolutist. Comitetul executiv al organizațiilor studențești din Moscova a arătat, pe bună dreptate, în buletinul său din 23 noiembrie că această demonstrație nepregătită e un indiciu grăitor al nemulțumirii și al protestului general.

La Harkov, o demonstrație prilejuită de niște revendicări studențești s-a transformat într-o adevărată încăierare de stradă, la care au participat nu numai studenți. Experiența de anul trecut n-a rămas fără folos pentru studenți. Ei au văzut că numai sprijinul poporului, și mai ales al muncitorilor, le poate asigura succesul, iar pentru a se bucura de acest sprijin ei trebuie să pornească la luptă nu pentru libertatea academică (studențească), ci pentru *libertatea întregului popor, pentru libertatea politică.* Consiliul unic al organizațiilor studențești din Harkov a și afirmat deschis această necesitate

www.dacoromanica.ro

în proclamația sa din octombrie. Dar și studenții din Petersburg, Moscova, Kiev, Riga și Odesa, după cum se poate vedea din manifestele și proclamațiile lor, au început să-și dea seama de toată „absurditatea visurilor" lor de a obține libertate academică atîta timp cît poporul se zbate în cea mai neagră robie. Odiosul discurs rostit la Moscova de generalul Vannovski, care încerca să dezmintă „zvonurile" că el ar fi promis vreodată ceva; nemaipomenita insolență a agentului secret din Petersburg (care a înhățat pe un student, la Institutul electrotehnic, pentru a-i lua o scrisoare pe care acesta o primise printr-un comisionar); barbara maltratare de către poliție, în stradă și la secție, a studenților din Iaroslavl, — toate aceste fapte și multe altele chemau la luptă dîrză împotriva întregului regim absolutist. Paharul răbdării l-a umplut întîmplarea cu studenții veterinari de la Harkov. Studenții din anul I au înaintat o petiție prin care cereau îndepărtarea profesorului Laghermark, plîngîndu-se împotriva atitudinii lui cazone și a brutalității lui insuportabile, cu care mergea pînă acolo că azvîrlea programa în obrazul studenților! Fără să ancheteze cazul, guvernul a răspuns prin eliminarea din institut a tuturor studenților din anul I și pe deasupra i-a mai și calomniat într-un comunicat dat de el, declarînd că ei ar fi cerut să li se acorde dreptul de a numi pe profesori. Atunci s-a ridicat întreaga studențime din Harkov și a luat hotărîrea de a organiza o grevă și o demonstrație. Între 28 noiembrie și 2 decembrie Harkovul s-a transformat, pentru a doua oară în acest an, într-un cîmp de bătălie între „turcii dinăuntru" și poporul care protesta împotriva samavolniciei absolutiste. Strigăte de „jos absolutismul! trăiască libertatea!", de o parte. Lovituri de săbii și de nagaice, strivirea mulțimii sub copitele cailor, de cealaltă parte. Poliția și cazacii, care au lovit fără cruțare în oricine au nimerit, fără deosebire de vîrstă sau de sex, au repurtat o victorie asupra unor oameni neînarmați și acum jubilează...

Putem noi să-i lăsăm să jubileze?

Muncitori! Vouă vă este bine cunoscută forța vrăjmașă care își bate joc de poporul rus. Această forță vrăjmașă vă leagă de mîini și de picioare în lupta voastră de fiecare zi împotriva patronilor, pentru o viață mai bună și pentru

www.dacoromanica.ro

respectul demnității omenești. Această forță vrăjmașă smulge sute și mii dintre tovarășii voștri cei mai buni, azvîrlindu-i în închisori, ducîndu-i în deportare și, parcă în bătaie de joc, declarîndu-i „persoane cu o purtare imorală". Această forță vrăjmașă a tras la 7 mai în muncitorii de la uzina „Obuhov" din Petersburg, care s-au ridicat și au strigat într-un singur glas: „vrem libertate!", iar apoi a înscenat și un simulacru de proces pentru a trimite la muncă silnică pe eroii care nu fuseseră doborîți de gloanțe. Această forță vrăjmașă, care schingiuiește azi pe studenți, se va năpusti mîine cu o și mai mare bestialitate să vă stîlcească în bătăi pe voi, muncitorii. Nu pierdeți timpul! Țineți minte că trebuie să sprijiniți orice protest și orice luptă împotriva bașibuzucilor guvernului absolutist! Căutați prin toate mijloacele să ajungeți la o înțelegere cu studenții demonstranți, organizați cercuri pentru transmiterea rapidă a informațiilor și pentru răspîndirea proclamațiilor; explicați tuturor și fiecăruia în parte că vă ridicați la luptă pentru libertatea întregului popor.

Atunci cînd, ici și colo, încep să țîșnească scînteile revoltei populare și ale luptei deschise este nevoie, mai întîi de toate și mai mult ca de orice, de un puternic curent de aer proaspăt pentru ca aceste scîntei să se poată transforma într-o flacără puternică.

„Iskra" nr. 13 din 20 decembrie 1901 *Se tipărește după textul apărut în ziar*

www.dacoromanica.ro

ÎN LEGĂTURĂ CU O SCRISOARE A „MUNCITORILOR DIN SUD"

Am primit o scrisoare din partea unor „Muncitori din sud", care salută întărirea curentului revoluționar în rîndurile social-democrației ruse și ne însărcinează să transmitem salutul lor „Ligii din străinătate a social-democrației revoluționare ruse". Din păcate, lipsa de spațiu nu ne permite să publicăm în întregime această scrisoare. Sîntem întru totul de acord cu autorii ei că „metoda proclamațiilor, care se practică la noi, în Rusia, ca mijloc de propagare a ideilor revoluționare în masele largi, nu este în stare să sădească în aceste mase conștiința politică", că „trebuie creată o literatură specială pentru educarea politică a proletariatului rus". Dar ne îndoim de caracterul practic al proiectului lor de a edita în acest scop niște broșuri de popularizare de cîte 3—4 pagini și de a le răspîndi „în mod simultan pe întreg cuprinsul Rusiei". După părerea noastră, proletariatul rus este de pe acum îndeajuns de maturizat și pentru genul de literatură pe care-l folosesc toate celelalte clase, adică pentru ziar. Numai un ziar politic poate să sădească cu adevărat conștiința politică în sînul maselor și să pună în lumină, după cum se exprimă autorii scrisorii, „întreaga noastră viață socială, începînd cu starea a patra și terminînd cu marea burghezie". Numai un ziar pe întreaga Rusie poate — cu condiția ca el să fie sprijinit în mod activ de toate comitetele și cercurile locale — să fie difuzat, mai mult sau mai puțin „simultan, pe întreg cuprinsul Rusiei" și să apară atît de

www.dacoromanica.ro

des încît să merite numele de ziar. Şi numai o temeinică organizare a unui asemenea organ revoluţionar va marca trecerea definitivă a mişcării noastre „de la lupta grevistă cu caracter economic la o largă luptă revoluţionară împotriva guvernului absolutist rus".

„Iskra" nr. 13 din 20 decembrie 1901

Se tipăreşte după textul apărut în ziar

www.dacoromanica.ro

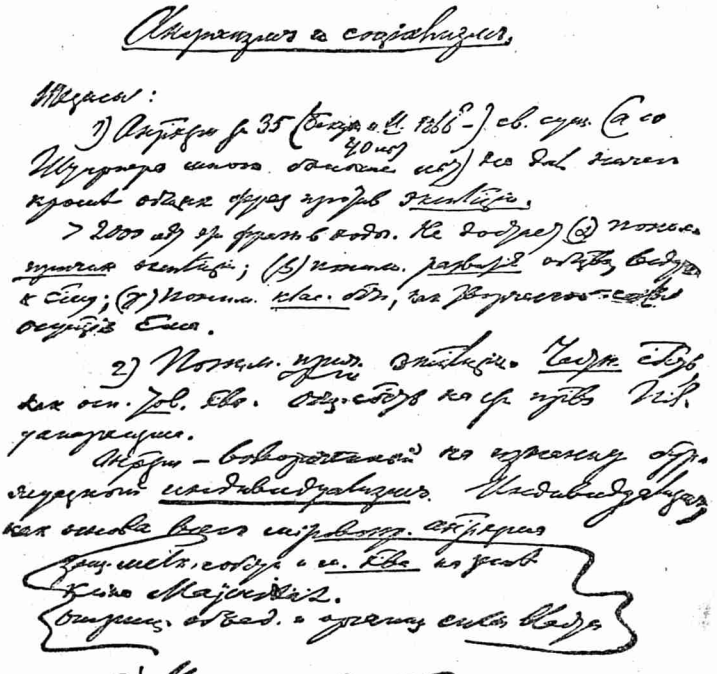

Prima pagină de manuscris a articolului lui V. I. Lenin
„Anarhism și socialism" — 1901
Micșorat

www.dacoromanica.ro

ANARHISM ŞI SOCIALISM

Teze:

1) În cei 35—40 de ani (Bakunin şi *Internaţionala*[146] din 1866 —) de existenţă a sa (iar de la Stirner mult mai mulţi), anarhismul n-a dat nimic în afară de fraze comune împotriva *exploatării.*

Aceste fraze sînt în circulaţie de peste 2 000 de ani. Lipseşte (α) înţelegerea *cauzelor* exploatării; (β) înţelegerea *dezvoltării* — care duce la socialism — a societăţii; (γ) înţelegerea *luptei de clasă* ca forţă creatoare de înfăptuire a socialismului.

2) Înţelegerea *c a u z e l o r* exploatării. Proprietatea *privată* ca temelie a economiei *bazate pe producţia de mărfuri.* Proprietatea socială asupra mijloacelor de producţie. Nil * la anarhism.

Anarhismul — *individualism* burghez de-a-ndoaselea. Individualismul ca bază a întregii concepţii despre lume a anarhismului.

Apărarea micii proprietăţi şi a *micii gospodării* pe pămînt.
Keine Majorität **.
Negarea forţei coordonatoare şi organizatoare a puterii de stat.

3) Neînţelegerea dezvoltării societăţii — a rolului marii producţii — a dezvoltării capitalismului şi transformării lui în socialism.

---

* — Nihil — nimic. — *Nota trad.*

** — Nici o majoritate (adică negarea de către anarhişti a supunerii minorităţii faţă de majoritate). — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

(Anarhismul — rod al *desperării*. Psihologia intelectualului scos din făgaşul lui sau a lumpenproletarului, iar nu a proletarului).

4) Neînţelegerea luptei *de clasă* a proletariatului.

Negarea absurdă a politicii în societatea burgheză.

Neînţelegerea rolului organizării şi educării muncitorilor.

Panacee din mijloace unilaterale, rupte din conexiunea lor.

5) Ce a dat în istoria modernă a Europei anarhismul, care a predominat cîndva în ţările romanice?

— Nici un fel de doctrină, învăţătură revoluţionară, teorie.

— Fărîmiţarea mişcării muncitoreşti.

— Un fiasco total în experienţele mişcării revoluţionare (proudhonismul în 1871, bakunismul [147] în 1873).

— Subordonarea clasei muncitoare faţă de politica *burgheză*, sub forma negării politicii.

Scris în 1901

Publicat pentru prima oară în 1936 în revista „Proletarskaia Revoliuţiia" nr. 7

Se tipăreşte după manuscris

www.dacoromanica.ro

MATERIALE PREGĂTITOARE

www.dacoromanica.ro

ÎNDREPTĂRI ŞI OBSERVAŢII PE MARGINEA PROIECTULUI DE STATUT AL ORGANIZAŢIEI DIN STRĂINĂTATE A SOCIAL-DEMOCRAŢIEI REVOLUŢIONARE RUSE [148]

STATUTUL

Textul proiectului de Statut	Textul redactat de V. I. Lenin
1. Organizaţia revoluţionară „Soţial-demokrat" şi „Organizaţia din străinătate «Iskra» şi «Zarea»" se unesc într-o	1. Organizaţia revoluţionară „Soţial-demokrat" şi „Secţia din străinătate a organizaţiei «Iskra» şi «Zarea»" se unesc într-o organizaţie cu numele de *„Organizaţia (liga ?) din străinătate a social-democraţiei revoluţionare ruse"*.
2. Organizaţia se călăuzeşte în activitatea ei după principiile revoluţionare ale socialismului ştiinţific contemporan. În programul său politic, ea este solidară cu Manifestul P.M.S.D.R. Punîndu-şi drept sarcină apărarea caracterului de clasă al mişcării muncitoreşti şi lupta împotriva oricăror curente oportuniste şi burgheze în rîndurile ei, organizaţia are ca scop, în primul rînd, să lupte împotriva ţarismului.	
3. Activitatea publicistică a organizaţiei este condusă de 1) redacţia „Zarei" şi „Iskrei", 2) redacţia „Bibliotecii muncitoreşti" şi 3) grupul „Eliberarea muncii".	3. Activitatea publicistică a organizaţiei este condusă de 1) redacţia „Zarei" [[şi „Iskrei"]] împreună cu grupul „Eliberarea muncii".

www.dacoromanica.ro

Observație. Redacțiile organizațiilor au dreptul să-și completeze efectivul lor cu membri ai organizațiilor respective, pentru îndeplinirea unor funcții temporare.

Observație. Redacțiile organizațiilor au dreptul să-şi completeze efectivul lor cu membri ai organizațiilor respective, pentru îndeplinirea unor funcții temporare.

4. Organizația editează organele ei de presă „Zarea" și „Iskra", precum și diferite broșuri.

Observație. Chestiunea editării unor noi organe de presă se rezolvă de către congresul general al organizațiilor.

5. O dată la două săptămîni redacția „Iskrei" comunică, prin intermediul administrației, tuturor membrilor organizațiilor știrile primite din Rusia*.

5. De două ori pe lună redacția [„Iskrei"] transmite administrației din străinătate știrile care urmează să fie aduse la cunoștința membrilor „Ligii" („organizației").

I. Administrația generală
II. Administrația din străinătate

1) Strîngerea de bani în străinătate.
2) Organizarea propagandei.
3) „ vînzării și difuzării publicațiilor.
4) „ grupurilor de sprijin.
5) „ difuzării buletinelor.
6) Examinarea, în prealabil, a propunerilor, reclamațiilor și plîngerilor pentru a fi prezentate în fața congresului.
7) Organizarea congresului.
8) Întocmirea unui buletin trimestrial cu privire la toată activitatea din străinătate.

I. Administrația generală

Redacția „Iskrei" conduce reprezentanța Ligii, casieria generală, editarea publicațiilor și transportul.

* Punctele 4 și 5 au fost șterse de Lenin. El a scris pe file separate textul care urmează la punctul 5. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

6. Organizaţia „Soţial-demokrat" şi organizaţia „Zarea" şi „Iskra" predau administraţiei depozitele lor, conturile curente şi tipografiile (a organizaţiei „Zarea" şi a grupului „Eliberarea muncii")*.

7. Treburile generale ale organizaţiei sînt conduse de 1) Congresul general al membrilor ei, 2) de Administraţie, care e compusă dintr-un secretar, numit de redacţia „Zarei", şi de doi membri, aleşi de organizaţie pe timp de doi ani*.

8. Congresele generale ale organizaţiei au loc o dată la doi ani.

8 a) Congresul elaborează instrucţiuni pentru redacţie*.

9. Congresele adoptă hotărîri în toate problemele cu o majoritate simplă de voturi a tuturor membrilor organizaţiei.

10. Administraţia stabileşte data şi locul congreselor generale şi elaborează ordinea de zi**.

11. Administraţia hotărăşte din proprie iniţiativă sau la cererea unei treimi din numărul membrilor organizaţiei ţinerea unor congrese extraordinare**.

12. Administraţia organizează şi conduce transportul de literatură**. } 3

13. Administraţia trimite din două în două luni tuturor membrilor organizaţiei o dare de seamă cu privire la situaţia transportului, a casieriei organizaţiei, cantitatea şi felul literaturii editate şi expediate în Rusia şi cu privire la ştirile sosite de la organizaţia de acolo**. } ?

14. Administraţia prezintă congreselor ordinare un raport cu privire la activitatea desfăşurată de organizaţie în ultimii doi ani. } }

15. Administraţia aprovizionează cu literatură şi referate grupurile de sprijin şi ajută sub diferite forme pe membrii organizaţiei în activitatea lor. } Sfîrşit

16. Administraţia adoptă hotărîri în toate problemele cu o majoritate simplă de voturi*.

---

* Acest punct a fost şters de Lenin. — *Nota red.*

** Acest punct a fost şters de o mînă necunoscută. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

17. Toate sumele de bani pentru activitatea revoluționară primite de membrii organizației sînt vărsate în casa comună.

18. Toate sumele încasate se cheltuiesc pentru 1) administrarea generală, 2) editarea „Iskrei", 3) editarea „Bibliotecii muncitorești" și 4) editarea „Zarei".

19. Pentru primirea de noi membri e nevoie de recomandații din partea a 5 membri ai organizației și de aprobarea unei majorități de $^2/_3$ din numărul total al membrilor organizației.

20. Nimeni nu poate fi exclus din organizație decît cu o majoritate de $^2/_3$ din numărul total al membrilor.

21. În orașele în care organizația numără doar cîțiva membri, toată activitatea lor, cu excepția unor însărcinări speciale date de către administrație, trebuie să se desfășoare în mod colectiv.

22. În caz de destrămare a organizației, tipografiile și depozitele vor fi înapoiate proprietarilor inițiali*.

Scris între 24 aprilie (7 mai) și 11 (24) iulie 1901

Se tipărește pentru prima oară, după manuscris

---

* Punctele 19—22 au fost adăugate pe o filă separată de o mînă necunoscută. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

MATERIALE PENTRU ARTICOLUL „UN NOU MĂCEL"

*11 martie	8.	Petersburg	11.III	nr. 3 [149]
	8.	Kiev	11.III	nr. 3
1. V.	8.	Siberia apuseană	11.III	nr. 4
7. V.	8.	Kazan	11.III	nr. 3
	8.	Iaroslavl	9—10.III.	nr. 4
			întruniri	

1. Au încetat lucrul 200 de oameni, care au formulat „revendicări neîntemeiate".
   α. [Chiar potrivit legislației rusești, „încetarea lucrului" poate fi sancționată doar de organele judecătorești.]
   β. Cine găsește că revendicările sînt „nejustificate"? *Directorul-adjunct al uzinei.*
2. Au început să oprească mașinile *cu forța* și „în același timp", după cum s-au exprimat organele polițienești, *„toți muncitorii au încetat lucrul"*.
   [Se pune întrebarea: prin ce s-a manifestat *aici* forța? Dacă toți au părăsit lucrul, cum să nu oprească mașinile? Părăsind lucrul, le-au oprit, și în acest caz ce rost are să vorbești de „forță"? Schatz der Arbeits stulliegen??"**]
3. Au fost chemate 2 *escadroane* (150?? × 2 = 300) + *un pluton* (100—150???) + *200* de polițiști [Ergo***, probabil> 500 de oameni].

* Acest alineat a fost șters din manuscris de către Lenin. — *Nota red.*
** — Mașinile au fost oprite în mod pașnic?? — *Nota trad.*
*** — Deci. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

4. Muncitorii (3 600) au ieşit în stradă şi au oprit circulaţia tramvaielor cu cai.
5. Atacul poliţiei (precedat de ordinul dat muncitorilor de a se împrăştia) a fost respins cu pietre.

[De după garduri şi din mulţime. O grindină de pietre. Muncitorii au dovedit că ştiu să lupte.]

6. A fost chemat un detaşament militar, s-au auzit împuşcături trase din mulţime.
7. 3 salve — 1 mort + 8 răniţi (dintre care unul a murit).
8. Companii din Regimentul de infanterie Omsk.

[Pietre azvîrlite din curţi.]

Articolul din „Novoe Vremea" (nr. 9 051 din 11.V).

Acest articol este *tipic* pentru înţelepciunea „maximă" a bărbaţilor de stat din Rusia: compară cu anul 1886 (Katkov), 1896—1897 (din 2.VI).

„Întîmplătoare"

1. Deşi numai în parte — „propagarea de idei antistatale şi antisociale" (!)
   — „pseudodoctrine dăunătoare"
   — „idei şi speranţe vagi".
2. Dar — „condiţiile actuale favorizează"
   — „provoacă şi întreţin nemulţumirea".
3. (Care sînt aceste condiţii?).
4. „Din păcate, ştim prea puţin".

   [„Păcat că" . . .]
5. (α) „Muncitorii se desprind din cuiburile lor de la ţară" . . . „trăiesc într-o . . . *atmosferă etico-socială* neobişnuită, care creează . . . datorită . . . aglomerării unei mulţimi de oameni care *nu* sînt legaţi între ei prin *interese sociale vitale*, ci prin faptul că lucrează împreună la aceleaşi maşini".

   (β) „Ţăranul se desprinde din satul său, cu interesele şi relaţiile lui social-economice *modeste, dar independente*".

www.dacoromanica.ro

6. Atacurile mîrşave împotriva *alogenilor*.

„grosolani şi lacomi".

7. (γ) Capitalismul: salariu minim pentru o muncă maximă... neputinţa în faţa şomajului.

Ergo (1) desprinderea de sat (α).
(2) „ „ „ „relaţiile" modeste (β)
(3) înrobirea de către capital (γ).

8. *Programul: „asistenţă de stat"*.
„A stărui".
9. „La fel"... 1861 (!!)
„O convingere înţeleaptă".

Scris la sfîrşitul lunii mai 1901

Se tipăreşte pentru prima oară, după manuscris

www.dacoromanica.ro

MATERIALE PENTRU ARTICOLUL „PRIGONITORII ZEMSTVELOR ŞI HANIBALII LIBERALISMULUI"

1

PRIGONITORII ZEMSTVELOR ŞI HANIBALII LIBERALISMULUI [150]

Reflecţii liberale în legătură cu rămăşiţele zemstvelor *

Redacţia revistei noastre a publicat sub titlul „Absolutismul şi zemstvele" un memoriu confidenţial întocmit de S. I. Witte, ministrul de finanţe, în care se vorbeşte despre însemnătatea zemstvelor şi despre inoportunitatea introducerii lor în regiunile periferice. (Stuttgart, Verlag Dietz. 1901.) Este o lucrare destul de voluminoasă (212 pagini de tipar), care cuprinde o colecţie sistematică de reflecţii şi fapte, menite să dovedească caracterul constituţional al zemstvelor şi incompatibilitatea lor cu absolutismul. D-l R.N.S., care ne-a procurat şi documentul cel mai secret şi mijloacele pentru editarea lui, a însoţit acest memoriu cu o vastă prefaţă (44 de pagini), scrisă în spirit liberal. Trebuie să ne oprim mai îndeaproape asupra acestei prefeţe, care a făcut ca întreaga lucrare să aibă mai mult de pierdut decît de cîştigat.

Dar lucrarea prezintă, în general, un interes destul de mare ** . . . . . .
punctele mai interesante ** . . . . . .
în comparaţie cu ceea ce este mai puţin important: cu simplele păreri ale unor observatori şi oameni de ştiinţă străini. Iată ce scrie despre zemstve Mackenzie Wallace, autorul unei cunoscute cărţi despre Rusia (cunoscută, bineînţeles, nu de publicul rus): „Prin forma ei, această instituţie este pur parlamentară, adică este o adunare de reprezentanţi

* Acest subtitlu iniţial a fost şters de Lenin. — *Nota red.*
** Textul nu s-a păstrat. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

aleşi ai populaţiei“. Iată şi aprecierea pe care o dă un publicist francez, Démombynes, autorul unor lucrări de drept de stat: „instituţia adunărilor de zemstvă, guberniale şi judeţene, poate fi privită ca un punct de plecare pentru o eră de reforme care se extind în mod inevitabil pînă la puterea legislativă“. Iată şi unele date din istoria Prusiei. În Prusia, autoadministrarea oraşelor a fost introdusă încă din 1808, iar Stein, care a înfăptuit această reformă, a pus-o în legătură cu viitoarea introducere a constituţiei. De la autoadministrarea oraşelor a trebuit să se treacă, treptat, la dietele provinciale. Cu toată componenţa lor aristocratică, aceste diete au început să ceară încă din 1842 concvocarea unei reprezentanţe generale a întregii ţări. A fost nevoie de convocarea, la Berlin, a unei şedinţe comune a comitetelor tuturor acestor seimuri, care aveau doar drept de vot consultativ, în problemele puse de guvern. „Acest landtag unit, nemulţumindu-se cu rolul său consultativ, a încercat să obţină mai întîi dreptul de a face parte din conducerea supremă, la început în forma — extrem de respectuoasă — a adreselor de mulţumire, iar apoi opunîndu-se în mod făţiş dorinţelor şi voinţei regelui“. Iar după trei ani de la convocarea lui, acest landtag consultativ s-a transformat în parlamentul constituţional din 1848“*.

Vorbind simplu şi fără ocolişuri, trebuie să recunoaştem deschis că d-l R.N.S., *cu tot atîta lipsă de demnitate, face concesii prejudecăţilor masei largi a liberalilor din zemstve ca şi „Raboceaia Mîsl“ acelora ale maselor largi de muncitori.* Dacă ar tolera o asemenea atitudine, social-democraţia revoluţio-

* În treacăt, ţinem să semnalăm că, vorbind despre importanţa reformelor lui Stein în Prusia şi citind părerile istoricului Treitschke, d-l Witte, autorul „Memoriului“, copiază în întregime o lucrare ilegală a lui Dragomanov, *fără să-i pomenească numele* (compară „Memoriul“, pag. 36—37, cu articolul lui Dragomanov: „Absolutismul, administrarea locală şi justiţia independentă“, pag. 55—56). Abia după citeva pagini, el îl citează pe Dragomanov (fără să spună că i-a fost „de mult folos“) şi recunoaşte că acesta a avut dreptate cînd în 1889 a intervenit în polemica dintre „Russkii Vestnik“ [151] şi „Vestnik Evropi“ [152] în chestiunea întăririi absolutismului cu administrarea locală şi a declarat că, în fond, adevărul este de partea celei dintîi din aceste publicaţii şi că, „în momentul de faţă, în Rusia autoadministrarea este într-adevăr incompatibilă cu absolutismul monarhist, deoarece acesta este de neconceput fără existenţa unei birocraţii“. D-l Witte, autorul „Memoriului“, va trebui *nu o dată* să copieze broşuri ilegale şi să recunoască făţiş că în ele se spune *adevărul*, că ele exprimă un punct de vedere just. (Textul de la cuvintele: „şi « Vestnik Evropi»“ pînă la sfîrşitul alineatului a fost şters în manuscris de Lenin. — *Nota red.*)

www.dacoromanica.ro

nară ar fi tot atît de nesocotită şi de criminală atît în primul cît şi în cel de-al doilea caz. Este o prejudecată să se creadă că marile reforme n-au fost concepute spre marele triumf al birocraţiei, că zemstvele prezintă o mare importanţă politică, că existenţa lor constituie o împrejurare din cele mai potrivite pentru a acorda ţării o constituţie moderată, că stindardul de luptă al libertăţii politice în Rusia ar putea să fie lozinca „drepturi şi zemstve învestite cu puteri pe întreaga Rusie".

www.dacoromanica.ro

2

PLANUL ARTICOLULUI

Observaţii introductive		1—3
Părerile străinilor		4—5*
Mişcarea liberală din deceniul al 7-lea	I	6—18 — mişcarea revoluţionară
	II	19—23 — caracterul de paliativ al reformei agrare
Reacţiunea		24—29 — Reacţiunea
	III	
Mişcarea revoluţionară din deceniul al 8-lea şi era nouă		30—41
	IV	
Reacţiunea		42—56
	V	
Prefaţa lui R.N.S.		57—78
	VI	
Chestiunea importanţei zemstvelor		79—92
		90 de pagini

---

* Acest rînd a fost şters de Lenin. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

3

EXTRAS DIN REVISTA „VOLNOE SLOVO“ [153]

Z.S. Optsprezece ani de război purtat de funcționărime împotriva zemstvelor. „Volnoe slovo“ nr. 53—(20.I.1883)
[a apărut și o broșurică separată]

. . . După cum se știe, . . . Regulamentul zemstvelor din 1864 n-a dat nici pe departe ceea ce aștepta opinia publică . . .
. . . Guvernul — prin glasul oficiosului său „Severnaia Poșta“ și chiar al guvernatorilor săi — a încercat să împrăștie temerile * ivite, precizînd că noile instituții nu sînt altceva decît o experiență, un fel de școală de reprezentare, și a făcut aluzie la lărgirea lor . . . („Volnoe Slovo“ nr. 53, pag. 6).

. . . În 8 gubernii centrale, proprietarii particulari, în număr de 93 900, cu o proprietate funciară de 119 880 de verste pătrate, dispun de 1 817 delegați, în timp ce populația țărănească, care se ridică la 5 800 000 de oameni și are o proprietate funciară de 181 440 de verste pătrate, n-are decît 1 597 de reprezentanți . . . (nr. 55, pag. 6).

În nr. 57 (§ VI din articol), *Z.S.* arată pe larg neputința de care au dat dovadă zemstvele la încasarea restanțelor de impozite de la moșieri și constată lipsa de uniformitate în materie de impunere a pămînturilor moșierești și a celor țărănești:
În județul Rostov din gubernia Iaroslavl, de pildă, pămînturile țărănești sînt evaluate la 12 ruble deseatina (cu plata unei taxe de 13 copeici), cele lotuale — la 16 ruble (cu o

* Z.S. se referă la temerile cercurilor liberale în legătură cu caracterul de paliativ al reformei.

www.dacoromanica.ro

taxă de 20 de copeici), iar cele moşiereşti — la 10 ruble (cu o taxă de 11 copeici!).

			pămînturi ţărăneşti	pămînturi moşiereşti	
În jud.	Vladimir	gub. Vladimir	18,2	9,4	(Evaluarea medie a deseatinei în ruble.)
„ „	Suzdal	„ „	16,9	4,7	
„ „	Kovrov	„ „	12,3	3,6	
„ „	Veazniki	„ „	12,8	5,9	
„ „	Gorohoveţ	„ „	13,3	6,2	
„ „	Murom	„ „	14,1	6,7	
„ „	Pokrov	„ „	10,3	2,8	
„ „	Aleksandrov	„ „	10,4	4,0	

ş.a.m.d. În gubernia Kaluga, zemstvele au introdus chiar o taxă de fiecare suflet de ţăran.

„Totuşi, această decizie a fost contestată de către guvernator, ceea ce a dat prilej birocraţiei să apară ca apărătoare a maselor populare împotriva nedreptăţilor comise de reprezentanţii zemstvelor, cu toate că acestea au căpătat un caracter îngust, de castă, datorită tocmai legilor şi chiţibuşurilor născocite de aceeaşi birocraţie (pag. 6, nr. 57).

§ VII (nr. 59) — cu privire la învăţămîntul public:

Legea din 1864 cu privire la şcolile elementare „nu era în fond decît un straniu compromis între principiul birocratic, veleităţile clericale şi interesele şcolii organizate de zemstve, dar zemstvele, comparînd-o cu legiferările ulterioare, şi mai ales cu legea din 1874, îşi amintesc acum de el cu regret" (pag. 8).

„În 1869 se procedează la numirea de inspectori pentru şcolile elementare, cîte unul de fiecare gubernie. În 1871, ministrul învăţămîntului public subminează legea din 1864 cu ajutorul unor instrucţiuni date acestor inspectori nou-numiţi" (nr. 59, pag. 8) — printre altele şi dreptul de a destitui pe învăţători... „*Noua instituţie a ureadnicilor şcolari*" n-a întîrziat să treacă la fapte, şi încă din 1873, la propunerea unuia dintre ei, d-l Drujinin, a fost închisă şcoala tehnică a zemstvei din oraşul Rjev pentru că consiliul zemstvei nu a dat curs cererii inspectorului de a exclude elevii bifaţi" [Sic? Nu ştiu ce înseamnă acest cuvînt „de d-l Drujinin".

[bifaţi în limbajul d-lui Z.S. (după cum se vede din cele ce urmează) înseamnă compromişi: „bifaţi ca oameni suspecţi din punct de vedere politic"]

www.dacoromanica.ro

Nr. 60 (sfîrşit).

Rescriptul de la 25.XII.1873 n-a avut aproape nici un fel de urmări (din cauza „pasivităţii absolute a mareşalilor nobilimii") „afară de o oarecare încurajare a denunţurilor împotriva cadrelor didactice" (pag. 11).

„E caracteristic totuşi că în cercurile liberale s-au găsit oameni care au salutat acest rescript în speranţa că mareşalii nobilimii, care reprezintă, oricum, un element al zemstvelor, pot să paralizeze importanţa inspectorilor de şcoli elementare, care reprezintă, fără îndoială, un element poliţienesc".

Legea cu privire la şcolile elementare apărută în 1874 „*a spulberat şi aceste aşteptări*", dînd toate atribuţiile de conducere a şcolilor pe mîna directorilor şi a inspectorilor.

Exemple de fărădelegi poliţieneşti comise de inspectori (ele nu constituie, în cel mai bun caz, decît o manifestare de formalism exagerat).

Concluzia lui *Z.S.* — necesitatea administrării *de către stat* . . .

Scris în iunie 1901

Se tipăreşte pentru prima oară, după manuscris

www.dacoromanica.ro

MATERIALE PENTRU ARTICOLUL „IOBĂGIȘTII LA LUCRU“

1
RĂSĂDIRE DE MOȘIERI

O nouă pomană făcută distinsei nobilimi

Bazele legii din 8.VI.1901.

A) vînzarea } Guberniile Tobolsk, Tomsk și *guvernămintele*
B) arenda } *generale Stepnoe, Irkutsk și Amur (articolul 1).*

Ergo, cele mai bune locuri din Siberia

A) 1) Prin licitație (art. 8)
2) la prețul liber pentru fabrici, uzine, întreprinderi agricole (art. 9)

(α) pînă la 3 000 de deseatine (!) (art. 5), iar printr-o decizie specială și mai mult (art. 6)
și
(β) **amestecate cu pămînturile țărănești** (art. 4)
(γ) Nu pot fi date alogenilor, și nici nu le pot fi *vîndute pe viitor* (art. 7). {Și nici celor care nu sînt de supușenie rusă.}.
art. 762, vol. IX[154] ergo, nici *evreilor.*

www.dacoromanica.ro

Bazele:

1. O consfătuire specială în legătură cu loturile nobililor.
2. Mărimea: 3 000 de deseatine. Termen — 99 de ani.
3. Vînzare cu înlesniri (plata în 37 de ani). Plata arenzii =0 în 5 ani.
4. Excepțări [> 3 000; la prețul liber; > un an; arenda];
5. Numai nobililor — care *nu sînt* alogeni.
6. „Amestecate" Arenda pentru un an.

Ad* 1?

„*Russkie Vedomosti*" *din 1 august.*
În gubernia Ufa (1 județ!!!) [155].
Pămînturile statului sînt vîndute proprietarilor particulari cu

— 587 696 de ruble
— 63 426 —

9
1

+ 524 270 de ruble

Din 54 000 de deseatine, peste doi ani vor fi vîndute 39 683=72,5%.

B) Pe termen pînă la 99 de ani (art. 13).
Numai nobililor... (art. 11) („de preferință celor care corespund intențiilor guvernului...").
Arenda nu trebuie să fie mai mică decît dijma plătită de țăran (art. 16).
„ în primii 5 ani *nu* se plătește nici o arendă (art. 16).
Neplata la timp a arenzii atrage după sine o amendare (de $^1/_2$% pe lună), iar după *un an* — luarea înapoi a lotului... (art. 18).
Dar „în cazuri deosebit de bine motivate" se permite o amînare pînă la 3 ani (art. 19).
Pentru transmiterea arenzii „pe o perioadă mai lungă de un an" N.B., N.B. este nevoie de permisiune (art. 20).

* — la punctul. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

Efectuarea muncilor pe pămîntul arendat se certifică de către funcționarii ministerului agriculturii și al domeniilor statului (art. 21).

Vînzarea cu 5% și achitarea în termen de 37 de ani (art. 25).

Iar prețul de vînzare = arenda × 20 (art. 23).

Plata poate fi amînată pînă la 1 an (de către departamentul domeniilor statului — și pînă la 3 ani (de către ministru).

Legea a fost examinată de o comisie consultativă specială pentru treburile nobilimii.

www.dacoromanica.ro

2

RĂSĂDIRE DE MOȘIERI

O nouă pomană făcută distinsei nobilimi *

1. A apărut o lege prin care se acordă unor particulari pămînt în Siberia și care, datorită momentului apariției precum și caracterului ei, este deosebit de importantă (mai importantă decît consecințele ei probabile) și merită să i se dea toată atenția.
2. De multă vreme guvernul nostru acordă sprijin nobililor sub diferite forme — înființarea băncii nobilimii, reglementarea producției de zahăr, numirea zemski nacealnicilor în slujbe bănoase, vînzarea rachiului către stat și cîte altele, iar acum la aceste pomeni se adaugă și *aservirea* populației de către moșieri.
3. Noua lege *creează* o nouă clasă de exploatatori care să trîndăvească pe seama miilor și milioanelor de oropsiți.
4. Bazele acestei legi.
   Loturile de pămînt ale nobilimii (Comisia consultativă specială). Vînzarea lor (nu alogenilor) și arendarea lor numai nobililor.
5. Mărimea: 3 000 de deseatine (!). Termen: 99 ani.
6. Vînzare cu înlesniri (cu plată 37 de ani) și arendare (pe degeaba pe termen de 5 ani).
7. Derogări speciale (amînarea restanțelor; > 3 000 de deseatine la prețul liber etc.).

* Acest subtitlu inițial a fost șters de Lenin. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

8. „Amestecate" și pe un an.
9. Revînzarea probabilă. Mici cadouri. (De pildă în gubernia Ufa.)

Pentru evaluare

10. — (4).
11. — (1).
12. — (2).
13. — (3).
14. — (5) și (6).
15. Într-o perioadă de criză și de foamete — iată care este prima grijă a guvernului. Prin aceasta el își dezvăluie adevărata lui natură, sclavagistă.

De subliniat:

(1) O comparare cu foametea. O pomană de cîteva milioane.

(2) Legătura cu strămutarea de populație. (Teama de strămutare în urma scumpirii mîinii de lucru în Rusia.) Formarea unei clase muncitoare *permanente*.

„amestecate" *

(3) Legătura cu „intențiile" *politice:* crearea unui element „de zemstvă" în Siberia, menit să contracareze pe intelectualii „deportați".

(4) Publicarea legii chiar imediat *după* introducerea căii ferate și abolirea pedepsei cu deportarea *.

(5) Țărănimea din Siberia, care se bucură de o relativă bunăstare și independență, este coborîtă la nivelul semiiobagilor.

(6) Iese la iveală adevăratul punct de vedere al cîrmuirii rusești asupra importanței marii proprietăți funciare, care e reazemul cel mai de nădejde al regimului de jaf și samavolnicie și cel mai bun frîu pentru masele poporului muncitor.

---

* Acest punct a fost șters de Lenin. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

3

O VARIANTĂ A PĂRȚII FINALE A ARTICOLULUI

Guvernul și partizanii săi, publiciștii cu orientare moșierească (gazetărașii care apără interesele nobilimii) încearcă, bineînțeles, să acopere această jecmănire prin tot felul de fraze grandilocvente pe tema dezvoltării culturii în gospodăriile model. Dezvoltarea culturii înseamnă, în cazul de față, transplantarea în Siberia a rînduielilor ruseşti semiiobage, a situației fără ieșire în care se află țăranii căzuți în mizerie, care sînt, în fond, nevoiți să facă aceeași muncă de clacă de pe vremuri. Gospodăriile model nu se creează prin dispoziții birocratice și prin jefuirea vistieriei, iar acordarea de pămînturi duce la practicarea unor simple samsarlîcuri de către moșieri care, revînzîndu-le altora, realizează cîștiguri și mai neruşinate decît chiaburii, cămătarii etc., pe care ei îi privesc cu atîta dispreț. În loc de gospodării model apare, în cazul cînd pămîntul nu este vîndut din nou, o gospodărie bazată pe aservirea țăranilor, pe tot felul de combinații cămătărești (împrumuturi în bani sau în grîne, contra muncă etc.), adică o adevărată gospodărie chiaburească. Se mai vorbește și de importanța politică a elementului nobil-moșieresc: în Siberia, unde în rîndurile intelectualității locale precumpănesc deportații, trebuie, pasămite, să se creeze un reazem de nădejde al puterii de stat, un element de zemstvă. Și aceste flecăreli pe tema importanței politice a marilor proprietari funciari conțin în ele un adevăr mult mai mare și mai profund decît își închipuie cei ce fac uz de această dovadă. Un asemenea raționament arată limpede pe ce fel de reazem este posibilă existența statului

www.dacoromanica.ro

polițist: el trebuie să-și creeze o clasă de mari exploatatori, care să datoreze totul statului, să depindă în permanență de mila lui (de pildă, celor care iau în arendă pămînt de la stat, guvernul poate, în anumite cazuri, să li-l ia înapoi), să-și realizeze venituri prin mijloacele cele mai josnice (chiaburie, samsarlîc, cămătărie) și din această cauză să fie întotdeauna partizani siguri ai oricărei samavolnicii și împilări. Politica asiatică a guvernului are nevoie de sprijin în marea proprietate funciară asiatică, în sistemul feudal „de acordare de moșii" (dacă, în momentul de față, nu se pot acorda „moșii" *populate* de iobagi, așa cum se proceda în trecut, atunci pot fi date terenuri *amestecate* cu pămînturi ale populației țărănești, care va fi silită de nevoie să meargă la aceeași muncă de clacă). De aceea noi putem fi de acord cu „Moskovksie Vedomosti" și cu „Grajdanin" că răsădirea de moșieri este într-adevăr *necesară* pentru realizarea intențiilor politice ale guvernului țarist: în vremea noastră țarul absolutist nu s-ar putea menține fără mijloace iobăgiste etc. Politica burgheză *(modernă)* față de pămînturile libere din regiunile periferice constă în a le vinde fermierilor și țăranilor, care alcătuiesc o populație înstărită (ca în America) și sînt un debușeu foarte însemnat pentru produsele burgheze, ceea ce duce la o înviorare nemaivăzută a întregii vieți industriale. Politica iobăgistă constă în crearea de dificultăți pentru colonizări, în exercitarea unei tutele birocratice asupra oricăror deplasări de populație; în distribuirea (directă sau sub formă de vînzare și arendare) de pămînturi ale statului unor mari proprietari funciari, care realizează venituri prin aservire.

Și importanța deosebit de mare a noii legi constă tocmai în faptul că . . . *

Scris în august — începutul lunii septembrie 1901

Publicat pentru prima oară în 1932, în „Culegeri din Lenin", vol. XIX

Se tipărește după manuscris

* Aici manuscrisul se întrerupe. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

OBSERVAŢII PE MARGINEA ARTICOLULUI LUI REAZANOV „DOUĂ ADEVĂRURI“ [156]

Pag.

1. Autorul pune pe primul plan cuvintele lui Marx (cu privire la cele două căi), care în realitate au fost exprimate de el cu anumite rezerve şi în împrejurări cu totul *deosebite*. Şi el prezintă lucrurile în mod denaturat cînd *afirmă* că tocmai Marx este acela care *a pus* problema celor două căi.
7. „Ironia“ la adresa revoluţionarilor din deceniul al 8-lea (cotitura spre istorie) dovedeşte *nu* „numai totala neputinţă de a se situa pe un punct de vedere istoric“, ci şi *diminuarea*, din punct de vedere teoretic, a rolului acestor revoluţionari în comparaţie cu oamenii din anii 1840—1860.

7a. Subliniind că Mihailovski a luat atitudine împotriva lui V.V., fără a spune că a fost solidar cu el mult mai des şi într-o măsură mult mai mare, autorul încearcă să-l prezinte într-o lumină cît mai favorabilă.

8. Acesta-i un neadevăr flagrant, căci el face din Mihailovski principalul erou al *tragediei* nimicirii organizaţiei „*Narodnaia Volea*“ şi a lichidării „mersului în popor“. Articolul a fost consacrat lui Mihailovski, al cărui *Untergang** a fost *persönlicher*** şi în a cărui soartă nu e mai nimic „tragic“, în timp ce „comic“ găseşti cît vrei.
9. Este *o neghiobie* să confuzi *critica aspră* la adresa lui Mihailovski cu „împroşcarea cu noroi a generaţiei socialiştilor revoluţionari din deceniul al 8-lea“.

---

* — cădere. — *Nota trad.*
** — *personală*. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

9. N.B. „refuză" să urmărească oglindirea majorității revoluționare în literatura legală.

9—10. Vocea profanului o ascultă cu nesaț toți „Gekreuzigte und Verbannte*" ??

(din deceniul al 8-lea) ?

13. „Problemele sociale sînt înlocuite cu cele personale" *(și asta pînă la sfîrșitul paginii* N.B.*).* | ?? |

(Ceva în genul lui Pisarev.)

15. ...(Pisarev) „Propovăduirea optimistă a fericirii personale"

— — — a unor „idealuri individualiste". | ?? |

18. „ „ „cufundați pînă peste cap în problemele autoperfecționării".

24—25. (§ III) Se face o caracterizare a socialismului utopic al *revoluționarilor* (din deceniul al 8-lea), care e confundat cu orientarea lui Mihailovski.

28—29. Mihailovski „a sacrificat" adeseori unul din adevăruri. *Dar* pe noi nu ne interesează „faza ulterioară" a activității lui. Ne ocupăm de Mihailovski privit doar ca exponent al unei anumite orientări în rîndurile *tineretului* din anii 1870—1890.

31. Ce „limite" i se fixează „rațiunii naturii"? (Teoria cunoașterii.)

29—35. O expunere a „sistemului adevărului".

35. ...Acest sistem „caută să descopere în realitate un element social...", care „să fie interesat în realizarea idealului".

41. De la controversa cu Iuzov & Co. (o expunere aridă) sare la Iakovenko (1886).

46—48. Pendant** = *Tkacev.*

Mai departe *Akselrod*

și trecerea la s.-d.

Toate acestea sînt arătate într-o formă plictisitoare și se referă într-o foarte mică măsură la „cel de-al doilea din cei de mai sus" și la *Mihailovski.*

---

* — „răstigniții și exilații". — *Nota trad.*

** — ceva asemănător. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

Şi N. —on (52)!!— cu unele concluzii din opera lui scoase de Mihailovski (53).

§ V, de la pag. 57 la pag. 77 (în pag. 78—80 se ocupă de „critică") — tratează despre naşterea marxismului. O plictiseală grozavă; abia la pag. *82* revine la „*v e c h i u l a d e v ă r*".

— 85 — Noi respingem împărţirea lumii în numene şi fenomene [157].

Scris în septembrie — octombrie 1901

Se tipăreşte pentru prima oară, după manuscris

www.dacoromanica.ro

MATERIALE PENTRU ARTICOLUL „LUPTA ÎMPOTRIVA ÎNFOMETAȚILOR"

Trei împrejurări principale sînt deosebit de izbitoare în circulara de la 17 august:

A) Organizarea birocratică: guvernatorii, mareșalii nobilimii județene și zemski nacealnicii.

B) Normele de evaluare a nevoilor și a împrumuturilor

[punctele *5* și *1 0*] („Numai să nu moară".)
(„Rabdă de foame, dar să nu mori".)

C) „Agitația antiguvernamentală".

[punctul 16] Asta-i o minciună, fiindcă n-au existat cazuri în care ajutorul să fi fost folosit pentru răscoale, demonstrații etc.

Asta nu este o luptă împotriva foametei, ci o luptă împotriva înfometaților, și mai ales *o luptă cu ajutorul înfometaților*.

(Ad A.) (1) toți aceștia sînt funcționari împovărați pînă peste cap de îndatoriri birocratice și *mai ales* polițienești. *Ministerul* este acela care ia o hotărîre definitivă în ce privește recunoașterea % de calamitate.

(2) guvernatorii: „condiția principală" pentru ca preocuparea lor să ducă la bune rezultate... lor le sînt subordonați toți ceilalți funcționari; Crucea roșie acordă ajutoare potrivit indicațiilor lor; în fața lor se prezintă persoanele particulare; cu per-

www.dacoromanica.ro

misiunea lor sînt alese persoanele care ajută la amenajarea de cantine etc.

(3) mareşalii nobilimii judeţene sînt aceia care în judeţele respective se ocupă de interesele proprietarilor funciari.

„direcţia centrală judeţeană a aprovizionării"

(4) zemski nacealnicii întocmesc listele, conduc lucrările publice în sectorul respectiv (punctul 14).

(5) Sînt prevăzute cheltuieli de cancelarie (punctele *7* şi *8*).

(6) Dispoziţia generală: să fie economisite mijloacele alocate; în legătură cu „demoralizarea", „speranţele exagerate"...

Ce este original în circulara de la 17. VIII.

1. Proporţiile calamităţii (12 gubernii).
2. Neîndeplinirea, de către noua organizaţie, a atribuţiilor legate de aprovizionare (12.VI.1900).
3. „Condiţia principală" pentru reuşita „tuturor" (!) acestor măsuri este ca guvernatorii să ia măsuri „speciale" (etc.) (în acest articol — 322 — se vorbeşte şi despre „ridicarea bunăstării oraşelor şi a satelor", iar în articolul 323: despre subîmpărţirea măsurilor de asigurare a aprovizionării populaţiei în „generale" şi „speciale").
4. Trebuie stabilit care dintre judeţe „stau prost cu recolta". „Această chestiune urmează să fie definitiv soluţionată de conducerea ministerului" (!!)

(5) Nu stau prost cu recolta:

1. cînd au de suferit $< {}^1/_3$ din plăşi;
2. cînd lipsa de grîne constituie un fenomen „obişnuit" şi oamenii sînt nevoiţi să mai cumpere „an de an" cu bani proveniţi din „îndeletniciri auxiliare".
3. cînd oamenii pot s-o scoată la capăt cu resursele locale.

www.dacoromanica.ro

(6) Informațiile în legătură cu „județele care stau prost cu recolta" se vor publica în „Pravitelstvennîi Vestnik" („Buletinul oficial").

(7) Persoanele speciale sub a căror conducere se face aprovizionarea cu alimente în județe sînt *„mareșalii nobilimii județene"*.

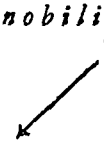

Pentru cheltuieli de cancelarie se alocă o sumă specială.
+ cîte o sumă forfetară de 1 000 de ruble pentru „lucrările de cancelarie ale aprovizionării" (sic!).
[= „direcția centrală județeană a aprovizionării"].

(8) În guberniile (cu un mare număr de județe lovite de calamitate) + 1 000—1 500 de ruble pentru „rechizitele de cancelarie necesare instituțiilor guberniale".

(9) Neajunsul pe care-l poate pricinui o întocmire prematură a listelor: *„speranțe exagerate"* etc.

(10) Norma: (a) recolta medie de pe o deseatină — norma mijlocie de aprovizionare
(b) 48 de puduri de fiecare familie
(c) 48: *2*
(d) 48:2 = 24. 24 — (33%—10%)...
„... în rare cazuri se dovedește a fi cît de cît exagerat..."

(11) Pentru însămînțarea a nu > $^1/_2$ din lotul necesar pentru trei suflete [după regulile țărănești].
Totodată: (a) să se facă economii la mijloacele alocate;
(b) să se evite acordarea de ajutoare celor cu stare, căci ea are un efect „demoralizator".

(12) Acordarea de ajutoare „acelora care pot s-o scoată la capăt" „nu este mai puțin dăunătoare din punctul de vedere al foloaselor și al nevoilor statului" decît neacordarea de ajutor acelora care au într-adevăr nevoie de el (!)

(13) Lucrări publice... mai ales — din capitalurile destinate pentru drumuri, care reprezintă... > $2^1/_2$ milioane (!!) [numai atîta!]

(14) Mici lucrări publice executate din ordinul zemski nacealnicilor („lucrări posibile și folositoare") și din sumele aflate la dispoziția lor.

www.dacoromanica.ro

(15) Ajutorare „obișnuită" „de foarte mari proporții" de către Crucea roșie.

(16) „Agitația împotriva guvernului provoacă" („destul de des", „în mod obișnuit") „nemulțumire și pretenții" („nevoia nu este satisfăcută în deplină măsură", „dezorganizarea inevitabilă a economiei" etc.).

Formule stereotipe, invocarea legii cu privire la asistența socială (care are aceeași însemnătate ca și legea care „interzice beția tuturor și fiecăruia în parte"), perioade de 18 (și chiar de 36 (!!) de rînduri), o rumegare birocratică a ceea ce este îndeobște cunoscut, frazeologie grandilocventă etc. „Scopul bine explicat" etc.

De pildă, se va aminti că „trebuie atrasă în mod deosebit atenția tuturor instituțiilor pendinte că e necesar să acorde tot concursul posibil" etc.

Scris în octombrie 1901

Se tipărește pentru prima oară, după manuscris

www.dacoromanica.ro

LISTA
LUCRĂRILOR NEGĂSITE ALE LUI
V. I. LENIN

ADNOTĂRI

INDICI

DATE DIN
VIAŢA ŞI ACTIVITATEA LUI
V. I. LENIN

www.dacoromanica.ro

LISTA LUCRĂRILOR SCRISE DE V. I. LENIN ÎN PERIOADA MAI-DECEMBRIE 1901 ŞI NEGĂSITE PÎNĂ ÎN PREZENT

SCHIŢA UNUI PROGRAM AL PARTIDULUI

Acest document a fost înmînat de Lenin lui G. V. Plehanov la începutul lunii mai 1901, cînd acesta a venit la München. Într-o scrisoare cu data de 12 iulie 1901 adresată lui V. I. Lenin, P. B. Akselrod spunea: „Acum, cîteva cuvinte despre program. Îmi amintesc că fratele [Plehanov] a luat schiţa întocmită de d-ta şi, pe cît mi se pare, şi-a asumat sarcina să-l elaboreze el". Mai departe Akselrod îi face cunoscut că a citit această schiţă şi că, „citind-o, a avut impresia că e reuşită ca introducere..." („Culegeri din Lenin", vol. III, pag. 199).

POSTFAŢĂ LA ARTICOLUL „PRIGONITORII ZEMSTVELOR ŞI HANIBALII LIBERALISMULUI"

Într-o scrisoare adresată lui G. V. Plehanov la 30 iulie 1901, V. I. Lenin spunea: „Articolul împotriva lui R.N.S. l-am trimis la tipar după ce am atenuat o serie de expresii prea tari. I-am adăugat o mică postfaţă în care am făcut o paralelă între un articol al lui Dragomanov (« Bate şi ţi se va deschide») şi articolul lui R.N.S., cu concluzii în favoarea primului" (*V. I. Lenin*, Opere, vol. 34, Editura politică, 1958, pag. 70). Această postfaţă n-a văzut lumina tiparului.

PROIECT DE TEZĂ CU PRIVIRE LA ORGANIZAŢIILE DIN RUSIA ALE „ISKREI"

Conţinutul acestui document este expus într-o scrisoare, scrisă între 31 iulie şi 12 august 1901, adresată de N. K. Krupskaia şi V. I. Lenin lui L. I. Goldman. În ea se spune: „Ne gîndim să procedăm în felul următor: trimitem proiectul elaborat de noi organizaţiei din Rusia ca să fie discutat de 2—3 persoane, şi cu ajutorul lor să elaborăm statutul organizaţiei". Conţinutul acestui proiect se află expus şi într-o scrisoare din august 1901 adresată de N. K. Krupskaia lui L. I. Goldman şi S. O. Ţederbaum (vezi „Culegeri din Lenin", vol. VIII, pag. 191, 196—197).

www.dacoromanica.ro

SCRISOARE CĂTRE M. T. ELIZAROV

În scrisoarea sa către M. A. Ulianova cu data de 6 (19) mai 1901 Lenin spunea: „I-am scris acum lui Mark o scrisoare, în care i-am arătat cît se poate de amănunțit cum să-și stabilească cel mai bine «regimul»..." (*V. I. Lenin*, Opere, vol. 37, Editura politică, 1950, pag. 274).

SCRISORI CĂTRE A. I. ELIZAROVA

Despre o scrisoare către A. I. Elizarova, V. I. Lenin amintește într-o scrisoare din 4 august 1901 adresată lui P. B. Akselrod: „pentru a ne descurca acum mai bine în toate acestea *, voi scrie imediat surorii mele..." („Culegeri din Lenin", vol. III, pag. 232).

Din scrisorile adresate Mariei Aleksandrovna Ulianova se vede că V. I. Lenin era în corespondență cu A. I. Elizarova, care se afla pe atunci în străinătate (vezi *V. I. Lenin*, Opere, vol. 37, Editura politică, 1958, pag. 279, 281, 282 și 284).

SCRISOARE CĂTRE R. S. ZEMLEACIKA

Despre această scrisoare, R. S. Zemleacika spune următoarele în amintirile ei: „În 1901 am primit de la Vladimir Ilici o scrisoare în care îmi făcea cunoscut că am fost numită agent al «Iskrei» și că de aceea trebuie să plec îndată la Odesa" (vezi „Pravda" nr. 213 din 4 august 1938).

SCRISORI CĂTRE E. D. STASOVA

Despre aceste scrisori, E. D. Stasova spune următoarele în amintirile ei: „Am făcut cunoștință personal cu Vladimir Ilici în toamna anului 1905, la Geneva, dar corespondența noastră a început cu mult mai înainte, prin 1901. Pe vremea aceea corespondența noastră era foarte însuflețită și nu avea numai un caracter practic, ci și unul pur și simplu prietenesc" (vezi „Smena". 1940, *nr.* 4).

---

* Este vorba de A. I. Finn-Enotaevski. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

LISTĂ DE LUCRĂRI CARE S-AR PUTEA SĂ FIE ALE LUI V. I. LENIN

O NOTĂ DE ZIAR: „PETERSBURG" („ISKRA" NR. 7 DIN AUGUST 1901)

Această notă a fost prilejuită de primirea, la redacția „Iskrei", a unei scrisori din partea unui muncitor din Petersburg, care făcea o apreciere plină de admirație la adresa nr. 4 al ziarului „Iskra" și a articolului „Cu ce să începem?" al lui V. I. Lenin și arăta totodată care e starea de spirit a muncitorilor din acest oraș. La sfîrșitul notei se spune: „După cum ni se comunică, la 7 iulie muncitorii de la uzina «Obuhov» au intrat din nou în grevă, deoarece Ivanov, directorul-adjunct, care fusese concediat pentru că din vina lui a izbucnit prima grevă, și-a făcut din nou apariția în uzină". Evenimentelor de la „Obuhov" le-a consacrat V. I. Lenin articolul său „Un nou măcel" (vezi volumul de față, pag. 14—19).

„NOI PIEDICI" („ISKRA" NR. 9 DIN OCTOMBRIE 1901)

Această notă se aseamănă mult prin tema și conținutul ei cu articolele lui V. I. Lenin „Lupta împotriva înfometaților" și „Un regulament draconic și o sentință draconică", precum și cu articolul „Cronica internă", în care V. I. Lenin se referă la articolul în chestiune: „Nu ne vom opri asupra unei asemenea măsuri — care e un «fleac» în comparație cu circulara de care ne-am ocupat — cum e circulara aceluiași ministru cu privire la necesitatea unei supravegheri mai atente a concertelor, spectacolelor etc., date în scopuri de binefacere. (Comp. „Iskra" nr. 9, nota „Noi piedici")" (Vezi volumul de față, pag 311).

www.dacoromanica.ro

LISTA PUBLICAŢIILOR LA A CĂROR REDACTARE A LUAT PARTE V. I. LENIN

„Iskra" nr. 4 din mai 1901.
„Iskra" nr. 5 din iunie 1901.
„Iskra" nr. 6 din iulie 1901.
„Iskra" nr. 7 din august 1901.
„Iskra" nr. 8 din 10 septembrie 1901.
„Iskra" nr. 9 din octombrie 1901 (cu suplimentul: „În apărarea muncitorilor de la Ivanovo-Voznesensk").
„Iskra" nr. 10 din noiembrie 1901.
„Iskra" nr. 11 din 20 noiembrie 1901.
„Iskra" nr. 12 din 6 decembrie 1901.
„Iskra" nr. 13 din 20 decembrie 1901.

Revista „Zarea" nr. 2—3 din decembrie 1901.

Broşura: „Documentele congresului «de unificare»". Tipărită de „Liga social-democraţiei revoluţionare ruse", Geneva, 1901.

Declaraţia Ligii din străinătate a social-democraţiei revoluţionare ruse. Tipărită în foaie separată la sfîrşitul anului 1901.

www.dacoromanica.ro

ADNOTĂRI

[1] Articolul lui V. I. Lenin „*Cu ce să începem ?*", apărut ca editorial în nr. 4 al ziarului „Iskra", conține răspunsuri la cele mai importante probleme din acea vreme ale mișcării social-democrate din Rusia: despre caracterul și conținutul principal al agitației politice, despre sarcinile organizatorice și planul de construcție al unui partid marxist de luptă pe întreaga Rusie.

Acest articol a devenit un document programatic pentru social-democrația revoluționară și a căpătat o largă răspîndire în țară și în străinătate. Organizațiile social-democrate legale îl citeau în ziarul „Iskra" și-l reeditau în broșură. Uniunea social-democrată din Siberia a tipărit o asemenea broșură în 5 000 de exemplare și a difuzat-o în întreaga Siberie. Broșura a fost de asemenea tipărită la Rjev și difuzată la Saratov, Tambov, Nijni-Novgorod, Ufa și alte orașe.

Ideile organizatorice și tactice formulate de Lenin în articolul „Cu ce să începem?" și care au fost amănunțit dezvoltate în cartea „Ce-i de făcut? Problemele acute ale mișcării noastre", apărută în martie 1902, au servit drept călăuză în activitatea practică desfășurată zi de zi pentru crearea unui partid marxist în Rusia.—1.

[2] *Curentul „economist"* sau *„economismul"* — curent oportunist în social-democrația rusă de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, o varietate rusă a oportunismului internațional. Organele de presă ale „economiștilor" au fost ziarul „Raboceaia Mîsl" (1897—1902) în Rusia și revista „Rabocee Delo" (1899—1902) în străinătate.

În 1899 a apărut „Credo" — manifestul „economiștilor", întocmit de E. D. Kuskova. Primind acest manifest pe cînd se afla în deportare, Lenin a scris „Protestul social-democraților din Rusia" (vezi *V. I. Lenin*, Opere complete, vol. 4, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 157—170), în care a supus unei critici severe programul „economiștilor". Protestul a fost discutat și adoptat în unanimitate în cadrul unei consfătuiri convocate în satul Ermakovskoe din districtul Minusinsk, la care au participat 17 deportați politici marxiști. „Economiștii" limitau sarcinile clasei muncitoare la lupta economică pentru mărirea salariilor, îmbunătățirea condițiilor de muncă etc., susținînd că lupta politică trebuie să constituie o îndeletnicire a burgheziei liberale. Ei negau rolul conducător

www.dacoromanica.ro

al partidului clasei muncitoare, considerînd că partidul trebuie să se mulțumească cu rolul de spectator pasiv al procesului spontan al mișcării, să înregistreze pur și simplu evenimentele. Prosternîndu-se în fața spontaneității mișcării muncitorești, „economiștii" subapreciau importanța teoriei revoluționare, a conștiinței, susțineau că ideologia socialistă poate lua naștere din mișcarea spontană; ei contestau necesitatea introducerii conștiinței socialiste în mișcarea muncitorească și netezeau astfel calea ideologiei burgheze. „Economiștii" apărau starea de răzlețire și metodele primitive de activitate ale diferitelor cercuri, întreținеau disensiunile și oscilările ideologice în sînul mișcării social-democrate, nevrînd să recunoască necesitatea de a crea un partid centralizat al clasei muncitoare. „Economismul" amenința să abată clasa muncitoare din calea luptei revoluționare de clasă și să facă din ea o anexă politică a burgheziei.

Un rol important în lupta împotriva „economismului" a avut „Iskra" leninistă. Zdrobirea ideologică definitivă a „economismului" a fost săvîrșită de V. I. Lenin în cartea sa „Ce-i de făcut?". —*5*.

[3] „*Rabocee Delo*" — revistă a „economiștilor", organ neperiodic al „Uniunii social-democraților ruși din străinătate". A apărut la Geneva din aprilie 1899 pînă în februarie 1902, sub conducerea redacțională a lui B. N. Kricevski, A. S. Martînov, P. Teplov, iar mai tîrziu și a lui V. P. Ivanșin. Au fost tipărite în total 12 numere, dintre care trei duble. Redacția revistei „Rabocee Delo" era centrul din străinătate al „economiștilor" („rabocedeliților"). Revista a sprijinit lozinca bernsteinistă a „libertății de critică", îndreptată împotriva marxismului; ea a emis o „teorie a stadiilor", a dat dovadă de șovăială în problema terorii individuale, declarînd că nu trebuie împiedicată creșterea tendințelor teroriste. Ea ducea luptă fățișă împotriva planului iskrist de creare a partidului, pleda pentru o politică trade-unionistă, nega posibilitățile revoluționare ale țărănimii etc. Unul dintre redactorii acestei reviste (V. P. Ivanșin) participa și la redactarea ziarului „Raboceaia Mîsl", organ al „economiștilor" fățiși, care era sprijinit de „Rabocee Delo". La Congresul al II-lea al partidului „rabocedeliții" au reprezentat aripa de extremă dreaptă, ultraoportunistă. —*5*.

[4] „*Listok* «*Rabocevo Dela*»" — supliment neperiodic al revistei „Rabocee Delo", a apărut la Geneva din iunie 1900 pînă în iulie 1901; au fost tipărite în total 8 numere. —*5*.

[5] „*Raboceaia Mîsl*" („Gîndirea muncitorească") — ziar, organ al „economiștilor"; a apărut din octombrie 1897 pînă în decembrie 1902. Au fost scoase în total 16 numere. Primele două numere au fost tipărite la mimeograf, la Petersburg; numerele 3—11 au apărut în străinătate, la Berlin; numerele 12, 13, 14 și 15 au fost scoase la Varșovia, iar ultimul — 16 — în străinătate. Ziarul era redactat de K. M. Tahtarev și alții.

Critica concepțiilor propagate de „Raboceaia Mîsl" a fost făcută de V. I. Lenin într-o serie de articole publicate în ziarul „Iskra" și în cartea „Ce-i de făcut?". —*5*.

[6] V. I. Lenin se referă la articolul său „Sarcinile vitale ale mișcării noastre", apărut ca articol de fond în ziarul „Iskra" nr. 1 din decembrie 1900 (vezi

www.dacoromanica.ro

V. I. Lenin, Opere complete, vol. 4, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 363—368).

„*Iskra*" („Scînteia") — primul ziar marxist ilegal pe întreaga Rusie, a fost înființat de Lenin în 1900 și a avut un rol hotărîtor în crearea partidului marxist revoluționar al clasei muncitoare.

Întrucît, datorită persecuțiilor polițienești, în Rusia era imposibilă scoaterea unui ziar revoluționar, Lenin, încă de pe cînd se afla deportat în Siberia, a chibzuit în toate amănuntele planul editării unui asemenea ziar în străinătate. La expirarea termenului de deportare (ianuarie 1900), el a trecut imediat la înfăptuirea acestui plan. În februarie 1900, la Petersburg, el a dus tratative cu V. I. Zasulici, care venise clandestin din străinătate, în legătură cu participarea grupului „Eliberarea muncii" la scoaterea ziarului. La sfîrșitul lui martie și începutul lui aprilie 1900 a avut loc așa-zisa „consfătuire de la Pskov", la care au participat V. I. Lenin, L. Martov (I. O. Țederbaum), A. N. Potresov, S. I. Radcenko și „marxiștii legali" P. B. Struve și M. I. Tugan-Baranovski. La această consfătuire a fost dezbătut proiectul de declarație al redacției, întocmit de Lenin, cu privire la programul și sarcinile unui ziar pe întreaga Rusie („Iskra") și ale unei reviste politice-științifice („Zarea"). În prima jumătate a anului 1900, Lenin a cutreierat o serie de orașe din Rusia (Moscova, Petersburg, Riga, Smolensk, Nijni-Novgorod, Ufa, Samara, Sîzran), unde a stabilit legături cu grupuri social-democrate și cu social-democrați izolați, cu care s-a înțeles ca să sprijine viitoarea „Iskră". În august 1900, după sosirea lui în Elveția, V. I. Lenin, împreună cu A. N. Potresov, a avut o consfătuire cu membrii grupului „Eliberarea muncii", în cadrul căreia s-a discutat despre programul și sarcinile ziarului și ale revistei, despre eventualii colaboratori și despre componența și sediul redacției. Această consfătuire era să se termine printr-o ruptură (vezi articolul lui V. I. Lenin „Cum era cît pe-aci să se stingă «Iskra»", Opere complete, vol. 4, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 326 — 344), dar la sfîrșitul convorbirilor s-a ajuns la o înțelegere în toate problemele litigioase.

Primul număr al „Iskrei" leniniste a apărut în decembrie 1900 la Leipzig; numerele următoare au apărut la München; din iulie 1902, ziarul a apărut la Londra, iar din primăvara anului 1903, la Geneva. De mare ajutor în organizarea scoaterii ziarului (înjghebarea unei tipografii clandestine, procurarea de litere rusești etc.) au fost social-democrații germani C. Zetkin, A. Braun etc., revoluționarul polonez I. Marhlevski, care se afla pe atunci la München, și H. Quelch, unul dintre conducătorii federației social-democrate engleze.

Din redacția „Iskrei" făceau parte V. I. Lenin, G. V. Plehanov, I. O. Martov, P. B. Akselrod, A. N. Potresov și V. I. Zasulici. Secretar de redacție a fost la început I. G. Smidovici-Leman, iar mai tîrziu, din primăvara anului 1901, N. K. Krupskaia, care răspundea și de întreaga corespondență a ziarului cu organizațiile social-democrate din Rusia. Redactorul responsabil și conducătorul de fapt al „Iskrei" a fost Lenin. El a publicat în acest ziar articole în legătură cu toate problemele fundamentale ale construcției de partid și ale luptei de clasă a proletariatului din Rusia, a luat atitudine față de evenimentele cele mai importante din viața internațională.

www.dacoromanica.ro

„Iskra" a devenit un centru în jurul căruia se grupau forțele partidului, un centru de adunare și educare a cadrelor partidului. Într-o serie de orașe din Rusia (Petersburg, Moscova, Samara etc.) au fost create grupuri și comitete ale P.M.S.D.R. cu orientare iskristă-leninistă, iar în ianuarie 1902, la congresul de la Samara al iskriștilor, a fost creată organizația din Rusia a „Iskrei". Organizațiile iskriste luau naștere și acționau sub conducerea directă a discipolilor și tovarășilor de luptă ai lui V. I. Lenin: N. E. Bauman, I. V. Babușkin, S. I. Gusev, M. I. Kalinin, P. A. Krasikov, G. M. Krjijanovski, F. V. Lengnik, P. N. Lepeșinski, I. I. Radcenko etc.

Din inițiativa lui Lenin și cu participarea lui directă, redacția „Iskrei" a elaborat un proiect de program al partidului (care a fost publicat în nr. 21 al „Iskrei") și a făcut pregătirile necesare pentru Congresul al II-lea al P.M.S.D.R., care a avut loc în iulie-august 1903. În momentul convocării congresului, majoritatea organizațiilor social-democrate locale din Rusia s-au alăturat „Iskrei", aprobînd tactica, programul și planul ei organizatoric și recunoscînd-o drept organul lor conducător. Într-o rezoluție specială, congresul a subliniat rolul excepțional al „Iskrei" în lupta pentru crearea partidului și a declarat-o Organ Central al P.M.S.D.R. Congresul al II-lea a stabilit că redacția „Iskrei" va fi formată din Lenin, Plehanov și Martov. În ciuda hotărîrii adoptate de congresul partidului, Martov a refuzat să facă parte din redacție, și numerele 46—51 ale „Iskrei" au apărut sub îngrijirea lui Lenin și Plehanov. Ulterior, Plehanov a trecut pe pozițiile menșevismului și a cerut să fie incluși în redacția „Iskrei" toți vechii redactori menșevici, care fuseseră respinși de congres. Neputînd accepta o asemenea pretenție, la 19 octombrie (1 noiembrie) 1903, Lenin s-a retras din redacția „Iskrei"; el a fost cooptat în Comitetul Central, în cadrul căruia a dus luptă împotriva oportuniștilor menșevici. Numărul 52 al ziarului a apărut sub îngriiirea exclusivă a lui Plehanov. La 13 (26) noiembrie 1903, Plehanov, cu de la sine putere, încălcînd voința congresului, a cooptat în redacția „Iskrei" pe foștii ei redactori menșevici. Începînd cu nr. 52, menșevicii au transformat „Iskra" într-un organ al lor. — *6*.

[7] Este vorba de acțiunile revoluționare de masă ale studenților și muncitorilor — demonstrații politice, întruniri și greve — care au avut loc în lunile februarie și martie 1901 la Petersburg, Moscova, Kiev, Harkov, Kazan, Iaroslavl, Varșovia, Belostok, Tomsk, Odesa și alte orașe din Rusia.

Mișcarea studențească din anul școlar 1900—1901, care avea la bază revendicări pur studențești, a căpătat caracterul unor acțiuni politice revoluționare împotriva politicii reacționare a absolutismului, s-a bucurat de sprijinul muncitorilor înaintați și a avut un mare răsunet în toate păturile societății. Prilejul direct pentru declanșarea demonstrațiilor și grevelor din februarie și martie 1901 l-a constituit încorporarea a 183 de studenți de la Universitatea din Kiev pentru motivul că au luat parte la o întrunire studențească. În legătură cu această chestiune, vezi articolul „Încorporarea celor 183 de studenți" (*V. I. Lenin*, Opere complete, vol. 4, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 382—387). Guvernul s-a năpustit asupra participanților la manifestările revoluționare: poliția și cazacii împrăștiau pe demonstranți, îi snopeau în bătăi, sute de studenți erau arestați și excluși din instituțiile de învățămînt superior; deosebit de cruntă a fost răfuiala cu participanții la demonstrația de la 4 (17) martie

www.dacoromanica.ro

1901, care a avut loc în piața din fața catedralei Kazan din Petersburg. Evenimentele din februarie — martie 1901 au constituit o dovadă a creșterii avîntului revoluționar în Rusia; o mare însemnătate a avut participarea muncitorilor la o mișcare ce se desfășura sub lozinci politice. — *8.*

[8] Este vorba de cartea lui V. I. Lenin: „Ce-i de făcut? Problemele acute ale mișcării noastre". Ea a fost tipărită de editura „Dietz" din Stuttgart, în martie 1902. — *9.*

[9] Este vorba de corespondența „Întîi Mai în Rusia", tipărită în „Iskra" nr. 5 din iunie 1901 la rubrica „Cronica mișcării muncitorești și scrisori din fabrici și uzine". — *16.*

[10] Este vorba de „Introducerea" scrisă de F. Engels la lucrarea lui K. Marx „Luptele de clasă în Franța. 1848—1850". În 1895, la publicarea ei în ziarul „Vorwärts", au fost scoase din introducere, fără știrea lui Engels, toate formulările mai importante în legătură cu lupta de clasă a proletariatului, iar textul a fost tipărit într-o formă denaturată. Vezi, în legătură cu toate acestea, scrisorile lui F. Engels din 1.IV și 3.IV 1895 (*K. Marx și F. Engels.* Scrisori alese, 1953, pag. 487—488).

Liderii oportuniști ai social-democrației germane s-au folosit de acest document pentru a justifica linia promovată de ei, a renunțării la revoluție, a negării necesității insurecției armate și a luptelor de baricade ale proletariatului, pentru a-și apăra tactica lor împăciuitoristă.

Textul complet al „Introducerii" a fost publicat pentru prima oară în U.R.S.S. în cartea: *K. Marx.* „Luptele de clasă în Franța. 1848—1850", Moscova-Leningrad, 1930. „Introducerea" a fost publicată și în cartea: *K. Marx* și *F. Engels.* Opere alese în două volume, vol. I, 1955, pag. 91—110 (vezi și *K. Marx:* „Luptele de clasă în Franța (1848—1850)", E.S.P.L.P. 1957, ediția a II-a, pag. 5—27). — *19.*

[11] Lenin se referă la ciocnirea care a avut loc, la bariera Nevski din Petersburg, între muncitorii de la fabrica „Maxwell" și poliție în timpul grevei din decembrie 1898. Pentru a înfrînge greva, poliția a hotărît să aresteze pe cei mai activi dintre muncitori, pe organizatorii grevei. În noaptea de 15 spre 16 decembrie, detașamente de polițiști pedeștri și călări au înconjurat cazarma în care locuiau muncitorii fabricii, situată pe șoseaua Schlüsselburg la nr. 63. Încercînd să pătrundă în interiorul casei, polițiștii au întîmpinat o rezistență îndîrjită din partea muncitorilor neînarmați, a soțiilor și copiilor lor, care s-au apărat cu eroism timp de cîteva ore. Acest eveniment a constituit o dovadă de tenacitatea, curajul și hotărîrea cu care luptau muncitorii pentru apărarea drepturilor lor. — *19.*

[12] La 4 (17) martie 1901, în piața din fața catedralei Kazan din Petersburg a avut loc o demonstrație în semn de protest împotriva încorporării a 183 de studenți de la Universitatea din Kiev care participaseră la mișcarea revoluționară. Această demonstrație, la care au luat parte cîteva mii de studenți și muncitori, a fost împrăștiată din ordinul guvernului țarist. Cu acest prilej, sute de demonstranți au fost crunt bătuți de către cazaci, polițiști și jandarmi, mulți dintre ei au fost răniți și schilodiți, iar cîțiva au fost omorîți. O relatare amănunțită cu privire la această demonstrație a apărut în „Iskra" nr. 3 din aprilie 1901. — *19.*

www.dacoromanica.ro

[13] „*Zarea*" — revistă științifică-politică marxistă; a fost editată legal în anii 1901—1902, la Stuttgart, de redacția „Iskrei". Au apărut în total patru numere, dintre care unul dublu: nr. 1 în aprilie 1901 (de fapt, la 23 martie stil nou), nr. 2—3 în decembrie 1901, iar nr. 4 în august 1902.

Sarcinile revistei au fost precizate în proiectul de declarație al redacției ziarului „Iskra" și revistei „Zarea", scris de V. I. Lenin în Rusia. Întrucît la discutarea problemei editării acestor două organe în străinătate, împreună cu grupul „Eliberarea muncii", s-a hotărît ca „Zarea" să apară legal, iar „Iskra" ilegal, în declarația publicată de redacția „Iskrei" nu s-a mai pomenit de „Zarea". Cu întocmirea declarației redacției revistei „Zarea" — declarație care urma să apară în primul număr al revistei — a fost însărcinat P. B. Akselrod. Această declarație a fost însă respinsă de editura „Dietz", întrucît conținea unele referiri la „Iskra" ilegală. Nr. 1 al revistei „Zarea" începea cu un scurt mesaj „Către cititori"; din motive de conspirativitate, pe copertă figurau numai numele lui G. V. Plehanov, V. I. Zasulici și P. B. Akselrod, iar al lui Lenin nu era menționat, după cum nu se menționa că de redactarea revistei „Zarea" se ocupă cei de la „Iskra". În 1902, în timpul divergențelor și conflictelor care se iscaseră în cadrul redacției comune, Plehanov a propus ca revista să se separe de ziar (astfel ca el să se ocupe de redactarea revistei), dar propunerea lui n-a fost acceptată, așa încît aceste publicații au continuat tot timpul să aibă o redacție comună.

Revista „Zarea" a adoptat o atitudine critică față de revizionismul internațional și față de cel rus („marxismul legal" și „economismul"), și a apărat bazele teoretice ale marxismului. Acestei probleme i-au fost consacrate lucrările lui Lenin apărute în „Zarea": „Prigonitorii zemstvelor și Hanibalii liberalismului", „D-nii «critici» în problema agrară" (primele patru capitole ale lucrării „Problema agrară și «criticii lui Marx»"), „Programul agrar al social-democrației ruse", precum și lucrările lui G. V. Plehanov: „Critica criticilor noștri. Partea I. D-l Struve în rolul de critic al teoriei dezvoltării sociale a lui Marx", „Cant împotriva lui Kant sau testamentul spiritual al d-lui Bernstein" etc. — 20.

[14] Articolul „*Prigonitorii zemstvelor și Hanibalii liberalismului*" a fost scris de V. I. Lenin în legătură cu apariția, în 1901, a cărții „Absolutismul și zemstvele. Memoriul secret al ministrului de finanțe S. I. Witte, secretar de stat (1899)" cu o prefață și adnotări de R.N.S. (P. B. Struve), conținînd materiale care demască politica guvernului țarist față de zemstve și dezvăluie esența burgheză a liberalismului în Rusia. Lenin numește în mod ironic Hanibali ai liberalismului pe liberalii ruși, care, după cum spunea P. Struve, au jurat că vor lupta împotriva absolutismului, așa cum Hanibal, comandantul de oști cartaginez, a jurat că nu va înceta să lupte împotriva Romei pînă la sfîrșitul vieții sale.

Lenin intenționa, la început, să publice acest articol în „Iskra", așa cum s-a anunțat în nr. 5 al acestui ziar, în nota „Un document secret" (vezi volumul de față, pag. 20). Întrucît însă articolul era de proporții prea mari, s-a decis ca el să apară în revista „Zarea".

Discuțiile purtate pe marginea acestui articol în redacția „Iskrei" și „Zarei" au durat aproape o lună și jumătate. Ele au fost însoțite de o

www.dacoromanica.ro

intensă corespondență, care a arătat că în cadrul redacției există serioase divergențe în problemele tacticii partidului marxist față de liberalismul burghez. O parte dintre membrii redacției — G. V. Plehanov, P. B. Akselrod și V. I. Zasulici — erau de acord că critica făcută de Lenin liberalismului este justă, dar cereau o domolire a tonului vehement, de demascare și a caracterului polemic al articolului, precum și o atenuare a criticii făcute liberalismului. Acceptînd să modifice o serie de formulări de mică importanță, Lenin a refuzat în mod categoric să schimbe tonul vehement, orientarea și caracterul polemic al articolului. În această formă a apărut articolul în nr. 2—3 din decembrie 1901 al revistei „Zarea". Textul lui inițial nu s-a păstrat. — 21.

[15] „*Kolokol*" („Clopotul") — revistă lunară, iar un timp oarecare bilunară, care avea ca deviză „Vivos Voco!" („Chem pe cei vii!"), era editată de A. I. Herțen și N. P. Ogarev; de la 1 iulie 1857 și pînă în aprilie 1865 a apărut la Londra, iar din 1865 pînă în iulie 1867 la Geneva, în fiecare lună, iar cîtva timp de două ori pe lună. Au fost tipărite în total 245 de numere. În 1868 revista a apărut în limba franceză; la unele numere s-au tipărit suplimente în limba rusă. „Kolokol" avea un tiraj de 2 500 de exemplare și se bucura de o largă răspîndire în întreaga Rusie. Demascînd samavolnicia absolutismului, jaful și delapidările practicate de funcționarii statului, precum și exploatarea nemiloasă a țăranilor de către moșieri, „Kolokol" a adresat maselor apeluri revoluționare și a contribuit la trezirea lor la lupta împotriva guvernului țarist și a claselor stăpînitoare.

„Kolokol" s-a aflat în fruntea publicațiilor revoluționare care nu treceau prin cenzură, premergătoare apariției publicațiilor muncitorești în Rusia, și a jucat un rol important în dezvoltarea mișcării general-democratice și revoluționare, în lupta împotriva absolutismului și a iobăgiei. — 27.

[16] „*La Revue des deux Mondes*" — revistă lunară franceză cu orientare burghezo-liberală; a apărut la Paris din 1829 pînă în 1940. La început era o revistă cu caracter literar și artistic, dar după aceea a început să acorde o atenție din ce în ce mai mare problemelor filozofice și politice. În epoci diferite au colaborat la această revistă scriitori dintre cei mai de seamă: V. Hugo, Georges Sand, H. Balzac, A. Dumas etc. Cu începere din 1948, revista apare sub denumirea „La Revue. Littérature, histoire, arts et sciences des deux mondes". — 27.

[17] E vorba de răscoala de eliberare națională din anii 1863—1864 a polonezilor, care era îndreptată împotriva jugului absolutismului țarist. Prilejul direct pentru izbucnirea acestei răscoale l-a oferit încorporarea specială decretată de guvernul țarist și de clasele guvernante din Polonia, prin care se urmărea o îndepărtare masivă din orașe a tineretului cu stare de spirit revoluționară. La început răscoala a fost condusă de un Comitet central național, alcătuit, în 1862, din membri ai partidului „roșilor", care era exponentul micii nobilimi. Programul acestui partid — care prevedea: independența națională a Poloniei; egalitatea tuturor bărbaților din țară, fără deosebire de religie sau de origine; predarea, fără răscumpărare, a pămîntului lucrat de țărani în stăpînirea lor deplină și desființarea clăcii; despăgubirea moșierilor cu bani din vistieria statului pentru pămîntul

www.dacoromanica.ro

expropriat etc. — a atras în această răscoală păturile cele mai diferite ale populației poloneze: meșteșugari, muncitori, studenți, intelectuali din rîndul nobilimii, precum și o parte din țărănime și din cler.

În cursul desfășurării ei s-au alăturat acestei răscoale și elemente grupate în jurul partidului „albilor" (al aristocrației latifundiare și al marii burghezii), care voiau să-i imprime o orientare corespunzătoare intereselor lor și să ajungă, cu ajutorul Angliei și Franței, la o tranzacție convenabilă cu guvernul țarist.

Democrația revoluționară din Rusia nutrea o profundă simpatie pentru răsculați. Membrii asociației secrete „Zemlea i volea", care era în legătură cu N. G. Cernîșevski, își dădeau silința să le acorde tot ajutorul. Comitetul central al acestei asociații a lansat un manifest „Către ofițerii și soldații ruși", care a fost difuzat în rîndurile trupelor trimise pentru reprimarea răsculaților. A. I. Herțen și N. P. Ogarev au publicat în „Kolokol" o serie de articole consacrate luptei poporului polonez și au acordat sprijin material răsculaților.

Datorită inconsecvenței partidului „roșilor", care a pierdut inițiativa revoluționară, conducerea insurecției a încăput pe mîna partidului „albilor", care a trădat-o. În vara anului 1864, răscoala a fost înăbușită cu cruzime de către trupele țariste.

K. Marx și F. Engels au apreciat răscoala poloneză din 1863—1864 ca pe o mișcare progresistă, pentru care au manifestat cea mai vie simpatie, și și-au exprimat dorința ca poporul polonez să obțină victoria în lupta sa de eliberare națională. În numele emigranților germani de la Londra, Marx a scris un apel prin care chema la sprijinirea polonezilor. Lenin, scoțînd în evidență caracterul progresist — pentru vremea aceea — al răscoalei poloneze, scria: „Cît timp masele populare din Rusia și din cele mai multe țări slave erau cufundate într-un somn adînc, cît timp *nu existau* încă în aceste țări mișcări democratice, de masă, de sine stătătoare, mișcarea de eliberare a *nobilimii* din Polonia căpăta o importanță uriașă, primordială, nu numai din punctul de vedere al democrației întregii Rusii și a tuturor slavilor, dar și a întregii Europe" *(V. I. Lenin*, Opere, vol. 20, Editura politică, 1959, pag. 435). — *27*

[18] „*Molodaia Rossiia*" — proclamație lansată în mai 1862 de către cercul studențesc revoluționar din Moscova, condus de P. G. Zaicinevski. Proclamația înfiera orînduirea absolutistă-iobăgistă a Rusiei, demasca împăciuitorismul liberalilor și chema la luptă pentru răsturnarea monarhiei și întemeierea unei „republici ruseștl de democrație socială", pe baza unei uniuni federative, liber consimțite, a tuturor regiunilor. În această proclamație, după cum menționa Marx, se făcea „o descriere limpede și exactă a situației interne a țării, a poziției adoptate de diferite partide, a stării în care se afla presa și, proclamînd comunismul", se trăgea „concluzia necesității revoluției sociale" (vezi *K. Marx* și *F. Engels*. Opere, vol. XIII, partea a 2-a, 1940, pag. 642). În această proclamație erau formulate o serie de revendicări, ca: egalitatea în drepturi a femeilor, eligibilitatea judecătorilor, o dreaptă așezare a impozitelor, construirea de fabrici și amenajarea de magazine aparținînd întregii societăți, instrucțiune publică pentru copii, independența Poloniei și Lituaniei, înlocuirea armatei permanente prin garda națională etc. Proclamînd necesitatea

www.dacoromanica.ro

unei răsturnări revoluționare, „Molodaia Rossiia" sfătuia elementele revoluționare să-și caute sprijin printre adepții sectei religioase de rit vechi, printre țărani și printre ofițerii culți, dar ea considera, totodată, pe intelectualii raznocinți revoluționari drept forța principală a mișcării.

Proclamația a fost răspîndită în Moscova, în Petersburg și în multe orașe de provincie ale Rusiei. — 28.

[19] „*Na slavnom postu*" („La postul de onoare") — culegere de articole editată de narodnici cu prilejul sărbătoririi a 40 de ani (1860—1900) de activitate publicistică și socială a lui N. K. Mihailovski, unul dintre ideologii narodnicismului. În această culegere au fost publicate articole ale lui N. Annenski, N. Karîșev, P. Miliukov, N. Mihailovski, P. Mokievski, V. Meakotin, A. Peșehonov, M. Rafailov, N. Rubakin, V. Semevski, V. Cernov, A. Ciuprov, S. Iujakov și ale altora. — 29.

[20] „*Sovremennik*" („Contemporanul") — revistă lunară științifică-politică și literară, fondată de A. S. Pușkin; a apărut la Petersburg între 1836 și 1866. Din 1847 pînă în 1862 a fost editată de N. A. Nekrasov și I.I.Panaev, iar din 1863 numai de N. A. Nekrasov. La această revistă au colaborat: V. G. Belinski, N. G. Cernîșevski, N. A. Dobroliubov, N. V. Șelgunov, M. E. Saltîkov-Șcedrin, M. A. Antonovici și alții. „Sovremennik" a fost cea mai bună revistă a vremii sale, oglindind năzuințele democrației revoluționare și exercitînd o puternică influență asupra elementelor progresiste ale societății ruse, îndeosebi asupra tineretului cu stare de spirit revoluționară. În perioada reformei țărănești, ea a fost organul democrației revoluționare, propagînd ideile revoluției, ale luptei maselor pentru răsturnarea țarismului și apărînd interesele țărănimii. În 1866 revista a fost interzisă de guvernul țarist. — 29.

[21] „*Russkoe Slovo*" („Cuvîntul rus") — revistă lunară politică-literară; a apărut la Petersburg din 1859 pînă în 1866; a avut printre colaboratorii ei pe D. I. Pisarev, N. V. Șelgunov etc. Această revistă a fost una dintre publicațiile progresiste și influente, care propagau ideile democrației revoluționare și exercitau o mare înrîurire asupra tineretului progresist din deceniul al 7-lea al secolului trecut. În 1866 a fost interzisă de guvernul țarist. — 29.

[22] „*Den*" („Ziua") — publicație săptămînală de orientare slavofilă, editată de I. S. Aksakov; a apărut la Moscova din 1861 pînă în 1865. — 29.

[23] „*Fondul literar*" („*Asociația fondului literar pentru ajutorarea literaților și oamenilor de știință nevoiași, precum și a familiilor lor*") — asociație legală benevolă, fondată, cu participarea lui N. G. Cernîșevski, la Petersburg în 1859. Sub pretextul ajutorării literaților și oamenilor de știință nevoiași, organizatorii acestei asociații au încercat să unească laolaltă pe intelectualii progresiști, cu stare de spirit revoluționară. În aprilie 1862 a fost făcută încercarea de a pune bazele unei organizații studențești legale. A fost întemeiată „Secția pentru ajutorarea studenților săraci" (secția a 2-a de pe lîngă „Fondul literar"). În fruntea acestei secții se afla un comitet studențesc. O mare parte din membrii comitetului erau în legătură cu organizația revoluționară ilegală „Zemlea i volea". În iunie 1862 „Secția" a fost interzisă de guvernul țarist. — 29.

www.dacoromanica.ro

[24] *Clubul şahiştilor* a fost întemeiat în ianuarie 1862, din iniţiativa lui N.G.Cernîşevski şi a prietenilor săi intimi din Petersburg. Printre conducătorii lui se aflau N. A. Nekrasov, fraţii A. A. şi N. A. Serno-Solovievici, fraţii V. S. şi N. S. Kurocikin, P. L. Lavrov, G. E. Blagosvetlov, G.Z.Eliseev şi N. G. Pomealovski. Din componenţa clubului făceau parte şi membri ai organizaţiei revoluţionare ilegale „Zemlea i volea". Clubul şahiştilor era de fapt un club al literaţilor, un centru al vieţii politice şi sociale a intelectualilor progresişti cu stare de spirit revoluţionară din Petersburg. În iunie 1862 el a fost închis de guvernul ţarist. — *29.*

[25] E vorba de „Regulamentul general cu privire la ţăranii eliberaţi din iobăgie" care a fost semnat de către Alexandru al II-lea la 19 februarie 1861, o dată cu Manifestul prin care se proclama desfiinţarea iobăgiei.

„*Reforma ţărănească*" din 1861 a fost efectuată de guvernul ţarist în interesul moşierilor iobăgişti. Necesitatea ei a fost dictată de întregul mers al dezvoltării economice a ţării şi de creşterea mişcării ţărăneşti de masă împotriva exploatării iobăgiste. Prin forma ei, „reforma ţărănească" a fost o reformă burgheză, efectuată de iobăgişti. „Conţinutul" ei burghez „ieşea la iveală cu atît mai pronunţat, cu cît se răşluiau *mai puţin* pămînturile ţărăneşti, cu cît erau despărţite *mai complet* de cele moşiereşti, cu cît era *mai mic* tributul plătit iobăgiştilor" *(V. I. Lenin*, Opere, vol. 17, E.S.P.L.P. 1957, pag. 102). „Reforma ţărănească" a însemnat un pas înainte pe drumul transformării Rusiei în monarhie burgheză.

Au fost „eliberaţi" în total 22 500 000 de ţărani. Dar proprietatea funciară moşierească a fost menţinută. Pămînturile ţărăneşti erau declarate proprietate a moşierului. Ţăranul putea să capete un lot de pămînt numai potrivit normelor stabilite de lege (şi numai cu consimţămîntul moşierului), prin răscumpărare. Aceasta era plătită de ţărani guvernului ţarist, care, la rîndul său, plătea moşierilor o sumă fixă. După unele calcule aproximative, după reformă nobilii aveau în stăpînirea lor 71 500 000 de deseatine, iar ţăranii 33 700 000. Cu ajutorul reformei, moşierii au răşluit peste $^1/_5$ şi chiar $^2/_5$ din pămînturile ţărăneşti.

Vechiul sistem de gospodărie, bazat pe clacă, a fost doar subminat, iar nu desfiinţat de reformă. În mîinile moşierilor au rămas părţile cele mai bune din loturile ţărăneşti (pămînturile răşluite, pădurile, păşunile, locurile de adăpat vitele, izlazurile şi altele), fără de care ţăranii nu puteau duce o gospodărie de sine stătătoare. Înainte de încheierea unei tranzacţii de răscumpărare, ţăranii erau socotiţi „temporar obligaţi" şi prestau servitute moşierului sub forma de dijmă şi clacă. Răscumpărarea plătită de ţărani pentru a deveni proprietari ai loturilor lor a însemnat pur şi simplu o jecmănire a lor de către moşieri şi guvernul ţarist. Plata sumelor datorate de ţărani guvernului ţarist era eşalonată pe un termen de 49 de ani cu o dobîndă de 6%. Restanţele la ratele din cadrul operaţiei de răscumpărare creşteau din an în an. Numai ţăranii care aparţinuseră moşierilor au vărsat guvernului ţarist, în cadrul operaţiei de răscumpărare, 1,9 miliarde de ruble, în timp ce preţul pieţei la pămînturile trecute în posesiunea ţăranilor nu trecea de 544 000 000 de ruble. În realitate ţăranii au fost nevoiţi să plătească pentru pămînturile lor sute de milioane de ruble, ceea ce a dus la ruinarea gospodăriilor ţărăneşti şi la pauperizarea în masă a ţăranilor.

www.dacoromanica.ro

Democrații revoluționari ruși, în frunte cu N. G. Cernîșevski, au criticat „reforma țărănească" pentru caracterul ei iobăgist.

„Reforma țărănească" din 1861 a fost calificată de V. I. Lenin drept primul act de violență în proporții de masă împotriva țărănimii, în interesul capitalismului, care lua naștere în agricultură; ea a fost o „curățire a pămînturilor" pentru capitalism, efectuată de către moșieri.

În legătură cu reforma din 1861, vezi articolul lui F. Engels „Socialismul în Germania" (*K. Marx* și *F. Engels*. Opere, vol. XVI, partea a II-a, 1936, pag. 252—254) și lucrările lui V. I. Lenin: „Cincizeci de ani de la desființarea iobăgiei", „În legătură cu o aniversare", „«Reforma țărănească» și revoluția țărănească-proletară" (Opere, vol. 17, E.S.P.L.P. 1957, pag. 69—72, 91—99, 100—109). — 29.

[26] *Arbitri* — funcție administrativă introdusă de guvernul țarist în perioada de înfăptuire a „reformei țărănești" din 1861. Acești arbitri, aleși și numiți de guvernatori din sînul nobilimii locale, aveau împuternicirea să cerceteze și să soluționeze conflictele ivite între moșieri și țărani cu prilejul aplicării „Regulamentului" cu privire la eliberarea țăranilor; ei erau în realitate chemați să apere interesele moșierilor. Funcția lor de căpetenie consta în întocmirea așa-ziselor „acte regulamentare", în care erau indicate cu precizie mărimea loturilor țărănești și locul unde erau ele situate, prestațiile pe care le datorau țăranii, precum și în exercitarea unei supravegheri asupra administrației locale țărănești. Arbitrii confirmau persoanele alese în posturile oficiale ale administrației locale țărănești și aveau dreptul să aplice pedepse țăranilor, să-i aresteze sau să-i amendeze și totodată să anuleze hotărîrile luate de adunările țărănești.

V. I. Lenin se referă aici la niște arbitri din gubernia Tver, oameni cu stare de spirit liberală, care au refuzat să aplice prevederile „Regulamentului". Ei au luat hotărîrea de a se călăuzi în activitatea lor după hotărîrile adoptate de adunarea nobilimii din această gubernie, care în februarie 1862 a ajuns la concluzia că „Regulamentul" nu este satisfăcător și că este necesar să se procedeze imediat la răscumpărarea loturilor țărănești cu ajutorul statului și la introducerea a o serie de instituții democratice. Arbitrii din Tver au fost arestați de guvernul țarist și condamnați la peste doi ani de închisoare fiecare. — 29.

[27] Este vorba de răscoala din 14 decembrie 1825 a unei părți din garnizoana Petersburg sub conducerea unor revoluționari din nobilime (de unde și denumirea de „decembriști").

Decembriștii au organizat trei asociații secrete: „Asociația din nord" la Petersburg, în frunte cu N. M. Muraviev, K. F. Rîleev și S. P. Trubețkoi; „Asociația din sud", în Ucraina, în frunte cu P. I. Pestel, S.I.Muraviev-Apostol, M. P. Bestujev-Riumin și alții; asociația „Slavilor uniți", care era condusă de frații A. I. și P. I. Borisov. Toate aceste asociații își aveau programul lor, la baza căruia stăteau desființarea iobăgiei și înlăturarea absolutismului țarist. Temîndu-se să nu provoace o amplă răscoală a poporului, decembriștii au crezut că vor putea să înfăptuiască aceste revendicări printr-o lovitură militară, fără participarea maselor populare.

www.dacoromanica.ro

În dimineața zilei de 14 decembrie 1825, cînd urma să se depună jurămînt pentru noul împărat Nicolaie I, membrii „Asociației din nord" au scos în Piața Senatului trupele credincioase lor, care au refuzat să depună jurămînt, dar au ezitat să treacă la atac. Răscoala a fost înăbușită în seara aceleiași zile. Răscoala următoare, de la 29 decembrie 1825, a Regimentului Cernigov, condusă de membrii „Asociației din sud", a fost înăbușită la 3 ianuarie 1826.

Guvernul țarist s-a răfuit crunt cu răsculații. Au fost arestați cîteva sute de ofițeri și peste 4 000 de soldați. Militanții cei mai de seamă ai decembriștilor: Pestel, Rîleev, Muraviev-Apostol, Bestujev-Riumin și Kahovski au fost spînzurați; peste 100 de oameni au fost condamnați la ocnă și deportare în Siberia, o parte dintre ofițeri au fost degradați și trimiși ca simpli soldați în Caucaz, în armata operativă; 188 de soldați au fost trecuți „prin ulița verde" și mai bine de 3 000 au fost trimiși în rîndurile trupelor de grăniceri.

Lenin a dat o înaltă apreciere activității decembriștilor, primii luptători revoluționari care au făurit organizații revoluționare ilegale și au pornit o răscoală armată împotriva absolutismului și iobăgiei. Scoțînd în relief mărginirea de clasă a decembriștilor, el a subliniat abnegația lor, înaltul patriotism și spiritul lor revoluționar, importanța acțiunii lor în opera de deșteptare a mișcării democrat-revoluționare din Rusia. „Cercul acestor revoluționari este restrîns — a scris el. Ei sînt foarte departe de popor. Dar opera lor nu s-a irosit în zadar. Decembriștii l-au trezit pe Herțen, iar Herțen a desfășurat o agitație revoluționară" *(V. I. Lenin*, Opere, vol. 18, E.S.P.L.P. 1957, pag. 15). — *30.*

[28] Este vorba de participarea trupelor țarului rus Nicolaie I la înăbușirea mișcării revoluționare de eliberare națională din țările Europei de apus. În 1848 țarul a trimis trupe în Rominia, în Polonia, în țările baltice și în Ucraina din dreapta Niprului și a acordat un împrumut de 6 000 000 împăratului Austriei pentru înăbușirea mișcării de eliberare națională din Italia. În 1849, cu ajutorul trupelor țariste a fost înăbușită revoluția din Ungaria. — *30.*

[29] Generalul Vannovski, numit în martie 1901 ministru al instrucțiunii publice, pentru a potoli tulburările studențești a început să-și manifeste printr-o frazeologie liberală „dragostea", „înduioșătoarea solicitudine" pentru tineretul studios. Înfăptuind o serie de reforme cu totul neînsemnate în domeniul învățămîntului, el a continuat să aplice măsuri represive în lupta pe care o ducea împotriva studențimii revoluționare: arestări, deportări, excluderi din universitate etc. — *33.*

[30] „*Severnaia Poșta*" — cotidian, organ oficial al ministerului de interne al guvernului țarist; a apărut la Petersburg de la 1 ianuarie 1862 pînă în 1869. Acest ziar a avut ca redactori principali și pe scriitorii A. V. Nikitenko și I. A. Goncearov. Din 1869, în locul ziarului „Severnaia Poșta" a început să apară „Pravitelstvennii Vestnik". — *36.*

[31] „*Volnoe Slovo*" — publicație săptămînală, iar cu începere de la nr. 37 bilunară, a apărut la Geneva în anii 1881—1883; au fost tipărite în total

www.dacoromanica.ro

62 de numere. „Volnoe Slovo" își pusese ca scop să înmănuncheze laolaltă elementele opoziționiste; el propaga ideea liberale în legătură cu necesitatea de a transforma orînduirea socială din Rusia „pe baza libertății personale și a administrării locale". În realitate, această publicație a fost fondată, cu știrea ohranei, de către membrii „Oștii sfinte" (organizație secretă a vîrfurilor nobilimii moșierești și a înalților demnitari țariști, în frunte cu prințul P. Șuvalov și alții) în scopuri provocatoare. Publicația se afla sub conducerea redacțională a lui A. P. Malșinski, agent de poliție.

La sfîrșitul anului 1882 „Oastea sfîntă" s-a destrămat și, începînd cu nr. 52 (din 8 ianuarie 1883), „Volnoe Slovo", aflată acum sub conducerea redacțională a lui M. P. Dragomanov, s-a declarat organ al Uniunii zemstvelor, organizație care în realitate nu avea o formă stabilă și definitivă. — *40*.

[32] „*Pravitelstvennîi Vestnik*" — cotidian, organ oficial al guvernului țarist, a apărut la Petersburg din 1869 pînă în 1917. — *40*.

[33] În martie 1880, 25 de fruntași ai zemstvelor din Moscova (profesori, scriitori, avocați) au adresat ministrului de interne, Loris-Melikov, o petiție în care propuneau ca drepturile adunărilor de zemstvă să fie lărgite, iar reprezentanții lor să fie admiși să participe la conducerea statului. — *41*.

[34] Este vorba de „*Listok «Narodnoi Voli»*" nr. 2 din 20 august 1880, în care a apărut articolul „Pentru o caracterizare a lui Loris-Melikov".

„Listok « Narodnoi Voli »" a fost editat ilegal din 1880 pînă în 1886 de către partidul „Narodnaia volea" în diferite orașe ale Rusiei (Petersburg, Tula). Au apărut în total 7 numere. — *41*.

[35] *États généraux (Statele generale)* — instituție reprezentativă a stărilor sociale din Franța în secolele XIV—XVIII, era alcătuită din reprezentanți ai nobilimii, ai clerului și ai orășenilor (starea a treia); aceste state erau convocate de către rege pentru rezolvarea unor probleme financiare și administrative. Statele generale nu se mai întruniseră de 175 de ani (1614—1789). În 1789 Ludovic al XVI-lea a recurs la convocarea statelor generale pentru a soluționa criza financiară. Sub presiunea maselor populare, deputații stării a treia s-au proclamat Adunare națională. În timpul revoluției burgheze, care a început atunci, această denumire a fost înlocuită cu aceea de Adunare constituantă. — *42*.

[36] *Adunarea notabililor*, în Franța, era convocată de rege; ea era alcătuită din reprezentanți ai nobilimii feudale, ai clerului și din cîțiva orășeni bogați în vederea soluționării problemelor mai importante, și în primul rînd a celor financiare. În timpul lui Ludovic al XVI-lea, adunarea notabililor s-a întrunit în anii 1787 și 1788 pentru soluționarea crizei financiare din țară. Ea a refuzat să adopte o hotărîre cu privire la impunerea fiscală a stărilor sociale privilegiate, așa că Ludovic al XVI-lea a fost nevoit să convoace statele generale. — *42*.

[37] „*Dictatura inimii*" — denumire ironică dată politicii de efemeră cochetare cu liberalii practicată de demnitarul țarist Loris-Melikov, care în

www.dacoromanica.ro

1880 a fost numit mai întîi şef al „Comisiei executive supreme" pentru combaterea „răzmeriţei", iar după aceea ministru al afacerilor interne. El încerca să-şi sprijine politica sa pe promisiuni de „concesii" făcute liberalilor şi pe crunte represiuni împotriva revoluţionarilor. Această politică de manevrare, impusă de situaţia revoluţionară din anii 1879-1880, avea ca scop să facă să slăbească mişcarea revoluţionară şi să atragă de partea ţarismului burghezia liberală cu stare de spirit opoziţionistă. După ce valul revoluţionar din anii 1879—1880 a fost respins, guvernul ţarist a renunţat la politica de „dictatură a inimii" şi s-a grăbit să publice un manifest în care declara că absolutismul este „de nezdruncinat". În aprilie 1881 Loris-Melikov a fost nevoit să-şi dea demisia. — *43*.

[38] „*Soţial-Demokrat*" — revistă literară şi politică; a fost editată în străinătate (Londra — Geneva), în anii 1890—1892, de grupul „Eliberarea muncii" şi a avut un rol important în răspîndirea ideilor marxismului în Rusia; au apărut în total 4 numere. Principalii colaboratori ai acestei reviste au fost G. V. Plehanov, P. B. Akselrod şi V. I. Zasulici. — *43*.

[39] La 1 martie 1881 a fost ucis de narodovolţi (membri ai organizaţiei „Narodnaia volea") Alexandru al II-lea.

„*Narodnaia volea*" („Libertatea poporului") — organizaţie politică secretă a narodnicilor terorişti, a luat fiinţă în august 1879, în urma scindării organizaţiei narodnice „Zemlea i volea" („Pămînt şi libertate"). În fruntea organizaţiei „Narodnaia volea" se afla un Comitet executiv, format din A. I. Jeleabov, A. D. Mihailov, M. F. Frolenko, N. A. Morozov, V. N. Figner, S. L. Perovskaia, A. A. Kveatkovski şi alţii. Menţinîndu-se pe poziţiile socialismului utopic narodnicist, narodovolţii au păşit pe calea luptei politice, considerînd că principala sarcină constă în răsturnarea absolutismului şi cucerirea libertăţii politice. Programul lor prevedea crearea unei „reprezentanţe populare permanente", aleasă prin vot universal, proclamarea libertăţilor democratice, trecerea pămîntului în mîinile poporului şi elaborarea unor măsuri în vederea trecerii fabricilor şi uzinelor în mîinile muncitorilor. „Narodovolţii — spunea V. I. Lenin — au făcut un pas înainte, trecînd la lupta politică, dar nu au reuşit să lege această luptă de socialism" (*V. I. Lenin*, Opere, vol. 8, E.S.P.L.P. 1955, pag. 59).

Narodovolţii au pornit o luptă eroică împotriva absolutismului ţarist. Dar, plecînd de la teoria greşită a „eroilor" activi şi a „gloatei" pasive, ei socoteau că vor izbuti să reconstruiască societatea fără participarea poporului, prin propriile lor forţe, prin teroarea individuală, prin intimidarea şi dezorganizarea conducerii statului. După 1 martie 1881 (cînd a fost omorît Alexandru al II-lea), guvernul a reuşit prin execuţii, provocări şi crîncene persecuţii să zdrobească organizaţia „Narodnaia volea". Repetatele încercări de a reînvia această organizaţie, care au fost întreprinse în decursul deceniului al 9-lea, au rămas fără rezultat. Astfel, în 1886 a luat fiinţă un grup, în frunte cu A. I. Ulianov (fratele lui V. I. Lenin) şi P. I. Şevîrev, care continua tradiţiile organizaţiei „Narodnaia volea". În urma unei încercări nereuşite de a organiza un atentat împotriva lui Alexandru al III-lea, în 1887, grupul a fost descoperit, iar membrii săi activi au fost executaţi.

www.dacoromanica.ro

Criticînd programul greşit, utopic al narodovolţilor, V. I. Lenin vorbea totodată cu foarte mult respect de lupta plină de abnegaţie pe care au dus-o membrii organizaţiei „Narodnaia volea" împotriva ţarismului şi aprecia în cel mai înalt grad tehnica lor conspirativă şi organizarea lor strict centralizată. — *43.*

[40] „*Poreadok*" — gazetă politică şi literară, de nuanţă liberală moderată. A apărut la Petersburg în anii 1881—1882, sub conducerea redacţională a lui M. M. Stasiulevici. — *44.*

[41] „*Strana*" — gazetă politică şi literară de nuanţă liberală moderată. A apărut la Petersburg, sub conducerea redacţională a lui L. A. Polonski, în anii 1880—1883, la început de două ori, iar cu începere din 1881 de trei ori pe săptămînă. — *44.*

[42] „*Golos*" — cotidian politic şi literar cu orientare liberală moderată, a apărut la Petersburg din 1863 pînă în 1884, sub conducerea redacţională a lui A. A. Kraevski; a avut o atitudine ostilă faţă de mişcarea revoluţionară. — *44.*

[43] Este vorba de Manifestul lui Alexandru al III-lea în legătură cu întărirea şi apărarea absolutismului; el a fost scris de K.P. Pobedonoştev, un demnitar ţarist, care excela prin concepţiile sale ultrareacţionare. Manifestul exprima esenţa reacţionară a politicii interne şi externe a regimului sub Alexandru al III-lea. — *44.*

[44] *Plan machiavelic* — adică un plan întocmit în spiritul politicii lui Machiavelli (om politic italian de la sfîrşitul secolului al XV-lea şi începutul secolului al XVI-lea), care în lupta pentru atingerea obiectivului urmărit nu se dădea în lături de la nici un fel de mijloace, inclusiv perfidia, trădarea, înşelăciunea, asasinatul etc. — *45.*

[45] „*De două ori două fac o lumînare de stearină*" — expresie luată din romanul „Rudin" al lui I. S. Turghenev; este folosită pentru a indica lipsa de logică în gîndire, lipsa oricărei legături între premisă şi concluzie. — *57.*

[46] „*Supliment special al ziarului « Raboceaia Mîsl»*" — broşură publicată în septembrie 1899 de redacţia ziarului „Raboceaia Mîsl", organ al „economiştilor". În această broşură, şi mai cu seamă în articolul „Actualitatea noastră", semnat de R. M., erau expuse în mod deschis concepţii oportuniste. Critica acestei broşuri a fost făcută de Lenin în articolul „O orientare retrogradă în social-democraţia rusă" (Opere complete, vol. 4, Editura politică, 1961, ediţia a doua, pag. 235—267) şi în cartea „Ce-i de făcut?". — *58.*

[47] *Teoria bernsteiniană* (bernsteinismul) — curent oportunist în social-democraţia internaţională, apărut pe la sfîrşitul secolului al XIX-lea în Germania, îşi trage numele de la social-democratul german E. Bernstein. Acesta a fost un exponent făţiş al revizionismului în sînul social-democraţiei germane, care s-a manifestat în mod deosebit de vizibil după moartea lui F. Engels, în 1895.

www.dacoromanica.ro

În anii 1896—1898 Bernstein a publicat în „Die Neue Zeit", organ teoretic al partidului social-democrat din Germania, o serie de articole sub titlul „Problemele socialismului", în care a procedat la o revizuire fățișă a marxismului. Aripa stîngă a partidului social-democrat din Germania a pornit lupta împotriva lui Bernstein în paginile ziarelor sale, dar Comitetul Central al partidului nu i-a dat lui Bernstein și bernsteinismului riposta cuvenită. Polemica în paginile revistei „Die Neue Zeit" a fost deschisă în iulie 1898 cu un articol al lui G. V. Plehanov: „Bernstein și materialismul".

În martie 1899, articolele lui Bernstein au apărut în volum sub titlul „Premisele socialismului și sarcinile social-democrației". Cartea a fost primită favorabil de aripa dreaptă a partidului german și de elementele oportuniste din celelalte partide ale Internaționalei a II-a. Lozinca bernsteiniană a „libertății de critică" a fost de asemenea însușită de marxiștii legali și de „economiștii" din Rusia. Cenzura din Rusia a permis tipărirea cărții lui Bernstein în trei ediții, iar Zubatov a inclus-o în lista cărților recomandate muncitorilor.

La congresele — de la Stuttgart (octombrie 1898), Hanovra (octombrie 1899) și Lübeck (septembrie 1901) — ale partidului social-democrat din Germania, a fost condamnat bernsteinismul, dar, din cauza poziției împăciuitoriste adoptate de majoritatea liderilor săi, partidul nu s-a desolidarizat de Bernstein. Bernsteinienii au continuat să-și propage în mod deschis ideile lor revizioniste în organul lor teoretic „Sozialistische Monatshefte" și în organizațiile de partid. Numai partidul bolșevic, în frunte cu V. I. Lenin, a dus o luptă hotărîtă împotriva bernsteinismului, împotriva partizanilor și adepților lui. V. I. Lenin a consacrat criticii bernsteinismului o serie de scrieri ale sale, printre care: „O orientare retrogradă în social-democrația rusă" (*V. I. Lenin*, Opere complete, vol. 4, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 235—267), „De vorbă cu apărătorii economismului" (volumul de față, pag. 360—367), cartea „Ce-i de făcut?" etc. — 64.

[48] „*Listok*" — ziar de orientare constituțional-liberală, editat ilegal în străinătate de prințul P. V. Dolgoruki, a apărut din noiembrie 1862 pînă în iulie 1864. În total au fost scoase 22 de numere, dintre care primele cinci la Bruxelles, iar celelalte la Londra. — 67.

[49] *Partidul „Narodnoe pravo"* — organizație ilegală a intelectualilor democrați ruși, a luat ființă în vara anului 1893; printre întemeietorii lui se numărau și foști membri ai partidului „Narodnaia volea", ca: O. V. Aptekman, A. I. Bogdanovici, A. V. Ghedeonovski, M. A. Natanson, N. S. Tiutcev și alții. Narodopravții își propuneau să unească toate forțele opoziționiste în vederea luptei pentru reforme politice. Această organizație a publicat două documente programatice, intitulate „Manifest" și „O problemă arzătoare". În primăvara anului 1894, organizația „Narodnoe pravo" a fost nimicită de guvernul țarist. În ce privește aprecierea făcută de Lenin narodopravților ca partid politic, vezi lucrările lui „Ce sînt «prietenii poporului» și cum luptă ei împotriva social-democraților?" și „Sarcinile social-democraților ruși" (*V. I. Lenin*, Opere complete, vol. 1, Editura politică, 1960, ediția a doua, pag. 125—334, și vol. 2, pag. 427—463). Majoritatea narodopravților au intrat ulterior în partidul socialiștilor-revoluționari. — 70.

www.dacoromanica.ro

[50] V. I. Lenin se referă la o teză din lucrarea lui K. Marx „Luptele de clasă în Franța. 1848—1850" (vezi *K. Marx* și *F. Engels*, Opere, vol. 7, Editura politică, 1960, pag. 11). — *71*.

[51] „*Novoe Vremea*" („Timpuri noi") — cotidian; a apărut din 1868 pînă în 1917 la Petersburg; a aparținut, pe rînd, mai multor editori și și-a schimbat în repetate rînduri orientarea politică. La început era un ziar liberal moderat, iar apoi, începînd din 1876, cînd a avut ca editor pe A. S. Suvorin, a devenit un organ al cercurilor reacționare ale nobilimii și ale funcționărimii birocratice. În 1905 a devenit un organ al ultrareacționarilor. După revoluția burghezo-democratică din februarie a sprijinit întru totul politica contrarevoluționară a guvernului provizoriu burghez și a dus o campanie furibundă împotriva bolșevicilor. La 26 octombrie (8 noiembrie) 1917 a fost interzis de Comitetul militar revoluționar de pe lîngă Sovietul din Petrograd. „Novoe Vremea" a fost calificat de V. I. Lenin ca un model de ziar venal. — *72*.

[52] Este vorba de circulara secretă a Direcției generale a presei din ministerul de interne trimisă la 11 mai 1901 redactorilor de ziare și reviste. Circulara interzicea publicarea de știri cu privire la mișcarea revoluționară a muncitorilor din fabrici și uzine, fără aprobarea prealabilă a departamentului poliției. Conținutul ei a fost adus la cunoștința publicului de „Iskra" nr. 6 (iulie 1901) în nota „Petersburg" (la rubrica „Din viața noastră socială"). — *72*.

[53] Mișcarea grevistă din 1885 a cuprins numeroase fabrici de textile din Vladimir, Moscova, Tver și alte gubernii industriale din centrul țării. Cea mai grandioasă, prin proporțiile ei, și mai însemnată, prin urmările ei, a fost greva din ianuarie 1885 a muncitorilor de la fabrica de textile din Nikolskoe de lîngă Orehovo-Zuevo, care aparținea fabricantului Morozov (de unde și denumirea de „greva de la Morozov"). Principalele revendicări ale muncitorilor de la această fabrică au fost micșorarea amenzilor, reglementarea condițiilor de angajare la lucru etc. Greva a fost condusă de P. Moiseenko, L. Ivanov și V. Volkov, muncitori cu vederi înaintate. Această grevă, la care au luat parte vreo 8 000 de muncitori, a fost înăbușită de trupele țariste; au fost arestați peste 600 de muncitori. Sub influența mișcării greviste din anii 1885—1886, guvernul țarist s-a văzut nevoit să decreteze legea din 3 iunie 1886 (legea amenzilor), prin care se stabilea că sumele încasate din amenzi nu vor intra în buzunarele fabricanților, ci vor fi folosite pentru acoperirea nevoilor muncitorilor (vezi *V. I. Lenin*, Opere complete, vol. 2, Editura politică, 1960, ediția a doua, pag. 15—61). — *74*.

[54] „*Moskovskie Vedomosti*" („Analele Moscovei") — unul dintre cele mai vechi ziare rusești; a fost editat de Universitatea din Moscova, la început (din 1756) sub forma unei gazete de format redus. În 1863 a trecut în mîinile lui M. N. Katkov, devenind un organ monarhist-naționalist, care propaga concepțiile celor mai reacționare pături ale moșierimii și clerului; începînd din 1905 a fost unul dintre principalele organe ale ultrareacționarilor. A apărut pînă la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie 1917.

www.dacoromanica.ro

În paginile sale, ziarul exprima năzuințele ascunse și esența politicii guvernului țarist. De aceea Lenin folosea adeseori ca mijloc de demascare materialele tipărite de ziarul „Moskovskie Vedomosti", pe care îl considera „. . . un colaborator de neînlocuit al agitației revoluționare". — *74*.

[55] Lenin se referă la greva muncitorilor din Petersburg, și mai cu seamă a textiliștilor, din 1895 și îndeosebi din 1896. Greva din 1896 a început la 23 mai, la fabrica de textile „Kalinkinskaia", în urma refuzului fabricanților de a plăti muncitorilor întregul salariu pentru zilele nelucrate cu ocazia încoronării lui Nicolaie al II-lea. Ea a cuprins repede principalele filaturi și țesătorii de bumbac din Petersburg, iar după aceea s-a întins și la marile uzine constructoare de mașini, la fabrica de produse din cauciuc, la fabrica de hîrtie și la cea de zahăr. Proletariatul din Petersburg a pornit pentru prima oară pe un front larg la luptă împotriva exploatatorilor. Au făcut grevă peste 30 000 de muncitori. Greva s-a desfășurat sub conducerea organizației din Petersburg a „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare", care a scos manifeste și proclamații în care făcea apel la muncitori să lupte strîns uniți și cu toată fermitatea pentru apărarea drepturilor lor. „Uniunea de luptă" a tipărit și răspîndit principalele revendicări ale greviștilor: reducerea zilei de muncă la 10 ore și jumătate, majorarea salariului tarifar, achitarea la timp a salariilor etc.

Știrile în legătură cu această grevă au produs o profundă impresie în străinătate. Corespondențe în legătură cu greva au apărut în ziarele „Vorwärts" (Berlin) și „Arbeiter Zeitung" (Viena). Mesajul de salut al muncitorilor englezi, care era semnat de conducătorii tuturor organizațiilor socialiste și sindicale, a fost tradus în limba rusă și difuzat de „Uniunea de luptă" printre muncitorii din Petersburg. La un miting al trade-unionurilor din Londra, comunicarea făcută de V. I. Zasulici în legătură cu greva, și cuvîntarea rostită de Eleanor Marx-Aveling, fiica lui K. Marx, au fost întîmpinate cu entuziasm; cei prezenți au făcut o colectă pentru ajutorarea greviștilor; asemenea colecte au fost lansate și printre trade-unionuri. Colecte de acest fel au fost organizate și în Germania, Austria și Polonia. Congresul de la Londra al Internaționalei a II-a, care a avut loc în iulie 1896, a întîmpinat cu entuziasm comunicarea făcută de G. V. Plehanov în legătură cu greva din 1896 și a adoptat o rezoluție specială — un mesaj de salut adresat muncitorilor ruși care au pornit la luptă împotriva „unuia din ultimele bastioane ale reacțiunii europene".

Grevele din Petersburg au contribuit la dezvoltarea mișcării muncitorești din Moscova și din alte orașe ale Rusiei, au silit guvernul să grăbească revizuirea legilor pentru reglementarea muncii în fabrici și să publice legea din 2 (14) iunie 1897 cu privire la reducerea zilei de muncă în fabrici și uzine la 11 ore și jumătate. Grevele, după cum a scris ulterior Lenin, „au deschis era mișcării muncitorești — cel mai puternic factor al întregii noastre revoluții — mișcare care a crescut apoi continuu" (*V. I. Lenin*, Opere, vol. 13, E.S.P.L.P. 1957, pag. 82). — *74*.

[56] Este vorba de calea ferată din Siberia, a cărei construcție a început în 1891 și s-a terminat (cu construcția căii ferate din Transbaikal) cam în

www.dacoromanica.ro

1901. O dată cu terminarea acestei construcții s-a intensificat și valul migrației de populație din Rusia europeană în Siberia. — 89.

[57] Decretul guvernului țarist „Cu privire la abrogarea deportărilor și aprobarea regulamentului provizoriu de înlocuire a deportării cu alte pedepse" a fost semnat de țar la 10 (23) iunie 1900 și publicat, împreună cu regulamentul provizoriu, în „Pravitelstvennîi vestnik" din 20 iunie (3 iulie) 1900. Prin acest decret era anulată deportarea condamnaților în Siberia (în afară de guberniile ei îndepărtate) și în Transcaucazia și înlocuită cu trimiterea lor în detașamente de deținuți sau cu deportarea pe insula Sahalin. — 89.

[58] „*Grajdanin*" („Cetățeanul") — revistă reacționară; a apărut la Petersburg din 1872 pînă în 1914. Începînd din deceniul al 9-lea al secolului trecut a devenit organ al monarhiștilor extremiști; era redactată de prințul Meșcerski și finanțată de guvern. Revista n-a avut o răspîndire prea mare, dar a exercitat o influență destul de însemnată asupra cercurilor birocratice. — 90.

[59] *Manilovism* — ansamblul trăsăturilor de caracter ale lui Manilov, unul din personajele înfățișate de N. V. Gogol în cartea sa „Suflete moarte". În figura lui Manilov, moșier sentimental și „mărinimos", scriitorul a întruchipat trăsăturile tipice ale visătorului lipsit de voință, ale fantastului ușuratic și ale flecarului trîndav. — 93.

[60] Lucrarea „*Problema agrară și «criticii lui Marx»*" a fost consacrată apărării teoriei marxiste a problemei agrare și elaborării problemelor privitoare la programul și tactica partidului muncitoresc față de țărănime. Ea a fost scrisă de Lenin în două reprize: primele nouă capitole — în lunile iunie-septembrie 1901, iar ultimele trei — în toamna anului 1907. Primele patru capitole ale lucrării au fost publicate în decembrie 1901, în revista „Zarea" nr. 2—3, sub titlul „Domnii «critici» în problema agrară. Studiul întîi" și purta semnătura N. Lenin. Ele au fost apoi publicate legal în broșură la Odesa în 1905 de editura „Burevestnik" sub titlul: N. Lenin. „Problema agrară și « criticii lui Marx»".

Capitolele V—IX au fost publicate pentru prima oară în nr. 2 din februarie 1906 al revistei legale „Obrazovanie". Ele au fost prevăzute cu subtitluri, ceea ce nu s-a întîmplat cu capitolele I—IV, publicate în „Zarea" și în ediția din 1905.

În 1908 a fost editată la Petersburg culegerea: Vl. Ilin. „Problema agrară", partea I, în care, împreună cu alte lucrări ale lui V. I. Lenin în problema agrară, au fost publicate, pentru prima oară, la un loc unsprezece capitole sub titlul: „Problema agrară și «criticii lui Marx»". De data asta s-au pus subtitluri la capitolele I—IV, iar în text au fost introduse unele modificări redacționale și adăugate cîteva adnotări. Ultimul capitol, al XII-lea, care din întîmplare n-a fost publicat în această culegere, a fost tipărit separat în 1908, în culegerea „Viața curentă".

Tezele expuse de Lenin în această lucrare erau o dezvoltare în continuare a ideilor din opera sa „Dezvoltarea capitalismului în Rusia" și au fost folosite de el ca bază pentru programul agrar al P.M.S.D.R.

www.dacoromanica.ro

În ediţiile precedente — a 2-a, a 3-a şi a 4-a — ale Operelor lui V. I. Lenin, capitolele lucrării „Problema agrară şi « criticii lui Marx »" au fost publicate separat şi plasate în volumele respective în ordinea datei cînd au fost scrise. Aşa, de pildă, în ediţia a 4-a, primele 9 capitole (I—IX) au fost tipărite în volumul 5, iar celelalte trei (X—XII) în volumul 13. În ediţia actuală, întreaga lucrare se tipăreşte la un loc în volumul de faţă. Materialele pregătitoare respective vor fi publicate într-un volum separat la sfîrşitul ediţiei. — *95.*

[61] „*Russkoe Bogatstvo*" — revistă lunară, a apărut din 1876 pînă în 1918 la Petersburg; la începutul ultimului deceniu al secolului trecut a trecut în mîinile narodnicilor liberali, în frunte cu N. K. Mihailovski; ea a fost principalul organ narodnicist care, în 1893, a deschis campania împotriva social-democraţilor ruşi. În acţiunea sa de denaturare şi falsificare a marxismului, „Russkoe Bogatstvo" s-a sprijinit pe revizioniştii din apusul Europei. În jurul ei s-au grupat publicişti care ulterior au devenit membri de vază ai partidului socialiştilor-revoluţionari, ai partidului „socialiştilor populişti" şi ai grupurilor de trudovici din Dumele de stat. La rubrica literară a acestei reviste erau publicate scrierile unor scriitori progresişti ca: V. V. Veresaev, V. M. Garşin, A. M. Gorki, V. G. Korolenko, A. I. Kuprin, D. N. Mamin-Sibireak, G. I. Uspenski ş.a. Începînd din 1906, „Russkoe Bogatstvo" a devenit organul partidului semicadet al „socialiştilor populişti".

Revista şi-a schimbat în repetate rînduri numele („Sovremennîe Zapiski", „Sovremennost", „Russkie Zapiski", iar din aprilie 1917 s-a numit din nou „Russkoe Bogatstvo"). — *99.*

[62] „*Nacealo*" — revistă lunară ştiinţifică şi politică-literară, organ al „marxiştilor legali", a apărut la Petersburg în prima jumătate a anului 1899, sub conducerea redacţională a lui P. B. Struve, M. I. Tugan-Baranovski etc. La această revistă au colaborat G. V. Plehanov, V. I. Zasulici şi alţii. În nr. 4 a fost publicat un fragment din notele de drum „De la Paris la Berna", scrise de Engels în 1848; tot în această revistă au fost publicate: recenzia lui V. I. Lenin la cartea „Problema agrară" a lui K. Kautsky, şase paragrafe din capitolul al III-lea al cărţii „Dezvoltarea capitalismului în Rusia", sub titlul „Eliminarea gospodăriei bazate pe clacă de către gospodăria capitalistă în agricultura rusă contemporană", şi recenzia la cartea lui Hobson „Evoluţia capitalismului contemporan". — *99.*

[63] „*Jizn*" („Viaţa") — revistă literară, ştiinţifică şi politică, a apărut la Petersburg din 1897 pînă în 1901. La această revistă au colaborat „marxiştii legali" (M. I. Tugan-Baranovski, P. B. Struve şi alţii), scriitori şi critici progresişti (A. M. Gorki, A. P. Cehov, V. V. Veresaev, S. G. Skitaleţ, I. A. Bunin, E. A. Soloviev). În paginile ei a fost publicată lucrarea lui K. Marx „Salariu, preţ, profit". Tot aici au fost publicate şi lucrările lui V. I. Lenin „Capitalismul în agricultură (Despre cartea lui Kautsky şi despre articolul d-lui Bulgakov)" şi „Răspuns d-lui P. Nejdanov" (Opere complete, vol. 4, Editura politică, 1961, ediţia a doua, pag. 91—145, 150—155). Interzisă de guvern în iunie 1901, revista „Jizn" şi-a reluat apariţia în aprilie 1902, în străinătate, unde a fost editată de grupul

www.dacoromanica.ro

social-democrat „Jizn" (V. D. Bonci-Bruevici, V. A. Posse, V. M. Velicikina, G. A. şi M. A. Kuklin ş.a.). În străinătate au apărut şase numere ale revistei şi douăsprezece numere din „Listok «Jizni»" şi au fost editate o serie de scrieri din colecţia „Biblioteca «Jizni»". Grupul „Jizn" a avut unele devieri de la concepţiile şi tactica social-democraţiei în direcţia socialismului creştin şi a anarhismului. În decembrie 1902 el a fost dizolvat, iar editura lichidată. — *100.*

[64] *Malthusianismul* — teorie reacţionară, antiumană a preotului R. Malthus (1766—1834), economist burghez englez; ea caută să apere capitalismul, încercînd să explice toate calamităţile sociale legate de el prin cauze istorice naturale şi să sustragă astfel masele de oameni ai muncii de la lupta împotriva regimului capitalist. Malthus susţinea că pauperizarea oamenilor muncii nu se datoreşte capitalismului şi exploatării, ci faptului că înmulţirea populaţiei este mai intensă decît creşterea producţiei mijloacelor de existenţă şi că înlăturarea tuturor calamităţilor sociale nu este cu putinţă decît printr-o reducere artificială a creşterii populaţiei, adică prin abţinerea de la căsătorie şi procreare.

În Rusia, ideile malthusianismului au fost dezvoltate de P. Struve, M. Tugan-Baranovski, S. Bulgakov şi alţii, care au încercat să demonstreze că pauperizarea şi ruinarea maselor ţărăneşti din Rusia sînt determinate de suprapopulaţie.

Malthusianismul, care consideră epidemiile şi războaiele drept un mijloc admisibil de reducere a populaţiei, a fost folosit pe scară largă de ideologii imperialismului ca o justificare a politicii lor antiumane de cotropire a pămînturilor străine, de subjugare naţională şi colonială a popoarelor şi de dezlănţuire a unor noi războaie imperialiste. — *105.*

[65] Vezi *K. Marx*, „Capitalul", vol. III, partea a II-a, E.S.P.L.P. 1955, pag. 628. Lenin, în trimiterile făcute de el, s-a folosit de ediţia din 1894 a volumului al III-lea al „Capitalului" şi a dat toate citatele în traducere proprie. — *109.*

[66] Vezi *K. Marx*, „Capitalul", vol. III, partea a II-a, E.S.P.L.P. 1955, pag. 703. — *110.*

[67] Vezi *K. Marx*, „Capitalul", vol. III, partea a II-a, E.S.P.L.P. 1955, pag. 701—703, 703—704. — *111.*

[68] *Pămînturile obştilor* — pămînturi care aparţineau obştilor.

Obştea (ţărănească) era în Rusia o formă de posesiune în comun a pămîntului de către ţărani, care se caracteriza prin obligativitatea asolamentului şi prin indivizibilitatea pădurilor şi a păşunilor. Principalele caracteristici ale obştii ţărăneşti în Rusia erau: răspunderea solidară, reîmpărţirea sistematică a pămînturilor şi lipsa dreptului de a renunţa la pămînt, interzicerea de a vinde sau a cumpăra pămîntul aparţinînd obştii.

În Rusia, obştea este cunoscută din cele mai vechi timpuri. În cursul dezvoltării istorice, ea a devenit, treptat, una din temeliile feudalismului în Rusia. După reforma din 1861, ea s-a menţinut ca una din principalele

www.dacoromanica.ro

rămăşiţe ale iobăgiei şi a fost folosită de guvernul ţarist şi de moşieri în scopuri poliţiste şi fiscale, şi în primul rînd pentru a stoarce de la ţărani sumele pentru răscumpărare, birurile şi alte prestaţii. V. I. Lenin a arătat că obştea, „fără a feri pe ţărani de procesul de proletarizare, joacă de fapt rolul unei îngrădiri feudale, care separă pe ţărani, ţintuiţi parcă de uniuni mici şi de categorii care şi-au pierdut « orice raţiune de a fi»" (*V. I. Lenin*, Opere, vol. 15, E.S.P.L.P. 1957, pag. 65).

Problema obştii a stîrnit discuţii aprinse şi a dat naştere unei vaste literaturi economice. O atenţie deosebită acordau obştii narodnicii, care vedeau în ea o chezăşie a evoluţiei Rusiei spre socialism pe o cale a ei specială. Alegînd în mod tendenţios şi falsificînd faptele, operînd cu aşa-zisele „cifre medii", narodnicii încercau să demonstreze că ţărănimea rusă care posedă pămînt în obşte este deosebit de „trainică" şi că obştea îi fereşte pe ţărani de pătrunderea relaţiilor capitaliste în viaţa lor, că ea îi „scapă" de ruină şi de diferenţiere de clasă. Încă din deceniul al 9-lea al secolului trecut, G. V. Plehanov a arătat cît de inconsistente sînt iluziile narodniciste în legătură cu „socialismul de obşte", iar în deceniul următor V. I. Lenin a zdrobit definitiv teoriile narodnicilor. Pe baza unui imens material faptic şi statistic, Lenin a arătat cum s-au dezvoltat relaţiile capitaliste în satul rus şi cum, pătrunzînd în obştea sătească patriarhală, capitalul a descompus ţărănimea în două clase antagoniste: chiaburii şi ţăranii săraci.

Speriaţi de răscoalele de masă din anii 1902 şi 1903, precum şi de revoluţia din 1905—1907, absolutismul ţarist şi moşierii au operat o cotitură bruscă în politica lor faţă de obşte şi au trecut de la politica de menţinere la aceea de distrugere violentă a ei prin crearea, la sate, a unui sprijin de masă sub forma unei numeroase pături (clase) de chiaburime. Această politică este legată de numele ministrului ţarist Stolîpin, sugrumătorul revoluţiei. Din iniţiativa lui, la 9 noiembrie 1906 a fost emis un decret al ţarului, în virtutea căruia orice gospodar care stăpînea un lot de pămînt după dreptul obştii putea să-l primească în proprietate privată şi să ceară repartizarea pămîntului într-un singur loc, precum şi libera ieşire din obşte. Prin acest decret, pămînturile obştilor ţărăneşti erau lăsate pradă chiaburilor. Într-un răstimp de 9 ani de la emiterea acestui decret, care a pus bazele lichidării oficiale a orînduirii de obşte la sate şi a făcut să se intensifice procesul de diferenţiere a ţărănimii, au ieşit din obşti peste 2 000 000 de gospodari. — *113*.

[69] *Proprietate de clan* — proprietate funciară gentilică. — *113*.

[70] *Ipotecă (credit ipotecar)* — împrumut acordat de bănci sub garanţia unor bunuri imobile: pămînt, păduri, construcţii etc.; ipoteca era una din formele pătrunderii capitalului în agricultură şi ale procesului de separare a agriculturii de proprietatea asupra pămîntului. Ipoteca a contribuit la concentrarea proprietăţii funciare în mîinile băncilor, la subordonarea agriculturii de către capitalul financiar şi la dezvoltarea modului de producţie capitalist în agricultură. O dată cu creşterea datoriei ipotecare, ţăranul îşi pierdea pămîntul şi avutul. Prin victoria Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie a fost lichidat pentru totdeauna sistemul ipotecar, iar ţăranii au fost eliberaţi de datoriile ipotecare. — *115*.

www.dacoromanica.ro

[71] Vezi *K. Marx*, „Capitalul", vol. III, partea a II-a, E.S.P.L.P. 1955, pag. 620. — *116*.

[72] Vezi *K. Marx*, „Teorii asupra plusvalorii (volumul al IV-lea al «Capitalului»)", partea a II-a, Editura politică, 1960, pag. 258—259. — *119*.

[73] „*Sozialistische Monatshefte*" („Revista socialistă lunară") — principalul organ al oportuniștilor germani și una din publicațiile revizionismului internațional. A apărut la Berlin din 1897 pînă în 1933. În timpul primului război mondial (1914—1918) a avut o poziție social-șovinistă. — *127*.

[74] Expresia „*a se pomeni în situația măgarului lui Buridan*" este folosită pentru a desemna o stare de extremă nehotărîre, de șovăială în alegerea între două obiecte sau hotărîri de valoare egală etc. Această expresie este atribuită filozofului francez Jean Buridan, scolastic din secolul al XIV-lea, care nega existența liberului arbitru. În argumentația sa, el a luat drept exemplu un măgar care ar muri de foame și de sete dacă s-ar afla între două căpițe de fîn sau între două căldări cu apă absolut identice, deoarece, dispunînd de un drept absolut de liberă alegere, n-ar putea să prefere unul din obiecte celuilalt. — *133*.

[75] „*Die Neue Zeit*" („Timpuri noi") — revistă teoretică a social-democrației germane; a apărut la Stuttgart din 1883 pînă în 1923 (începînd din 1890 — săptămînal). Pînă în octombrie 1917 a apărut sub îngrijirea lui K. Kautsky, iar după aceea sub îngrijirea lui H. Cunow. În anii 1885—1895, în această revistă au fost publicate o serie de articole ale lui K. Marx și F. Engels. Engels a ajutat în permanență redacția, dîndu-i sfaturi, și a criticat-o cu asprime pentru abaterile ei de la marxism. Revista a publicat articole ale lui F. Mehring, P. Lafargue și ale altor militanți ai mișcării muncitorești internaționale. În ultimii ani ai secolului trecut, după moartea lui F. Engels, revista a devenit un propagator al concepțiilor oportuniste, publicînd regulat articole ale revizioniștilor. În anii primului război mondial (1914—1918), ea s-a situat pe o poziție centristă, sprijinind de fapt pe social-șoviniști. — *134*.

[76] *Titluri ipotecare* — o formă deosebită a hîrtiilor de valoare emise în țările capitaliste de băncile ipotecare, sub garanția pămîntului sau a altor bunuri imobile. Ele au liberă circulație și sînt folosite în speculațiile de bursă.—*142*.

[77] *Legea excepțională împotriva socialiștilor* a fost introdusă în Germania în 1878 de către guvernul Bismarck, în vederea luptei împotriva mișcării muncitorești și socialiste. Prin această lege au fost interzise toate organizațiile partidului social-democrat și organizațiile muncitorești de masă, a fost suspendată presa muncitorească și confiscată literatura socialistă; social-democrații au fost supuși la tot felul de persecuții și expulzați. Dar aceste măsuri de represiune n-au putut să înfrîngă partidul social-democrat, a cărui activitate fusese reorganizată potrivit cu condițiile unei existențe ilegale: în străinătate a început să apară ziarul „Sozial-Demokrat", organul central al partidului, iar congresele partidului s-au ținut cu regularitate (în anii 1880, 1883 și 1887); în Germania, în condiții de ilegalitate, au fost repede refăcute organizațiile și grupurile social-democrate, în

www.dacoromanica.ro

fruntea cărora se afla Comitetul Central ilegal. În același timp partidul a folosit pe scară largă posibilitățile legale pentru a-și întări legăturile cu masele. Influența lui a crescut fără încetare: numărul voturilor întrunite de social-democrați în alegerile pentru Reichstag a crescut din 1878 pînă în 1890 de peste trei ori.

Social-democrații au primit în permanență un sprijin foarte însemnat din partea lui K. Marx și F. Engels. În 1890, sub presiunea mișcării muncitorești, care devenea tot mai amplă și mai puternică, legea excepțională împotriva socialiștilor a fost abrogată. — *143*.

[78] „*Vorwärts*" („Înainte") — cotidian, organ central al social-democrației germane, a apărut la Leipzig cu începere din 1876, sub conducerea redacțională a lui W. Liebknecht și a altora.

După promulgarea, în 1878, a legii excepționale împotriva socialiștilor, ziarul a fost interzis. A început să fie scos din nou în ianuarie 1891, la Berlin, ca o continuare a lui „Berliner Volksblatt", care apărea din 1884. În coloanele acestui ziar, F. Engels a combătut diverse manifestări ale oportunismului. În ultimii ani ai secolului trecut, după moartea lui F. Engels, redacția ziarului a încăput în mîinile aripii drepte a partidului și a început să publice în mod sistematic articole ale oportuniștilor, care dețineau o poziție predominantă în social-democrația germană și în Internaționala a II-a. Prezentînd în mod tendențios lupta dusă în cadrul P.M.S.D.R. împotriva oportunismului și revizionismului, „Vorwärts" îi sprijinea pe „economiști", iar mai tîrziu, după scindarea partidului, pe menșevici. În anii reacțiunii, „Vorwärts" a publicat articole defăimătoare scrise de Troțki, fără să dea posibilitate lui Lenin și bolșevicilor să dezmintă calomniile și să facă, în coloanele ziarului, o expunere obiectivă asupra stării de lucruri existente în partid.

În anii primului război mondial „Vorwärts" s-a situat pe pozițiile social-șovinismului; după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, el a devenit unul din centrele de propagandă antisovietică. În 1933 ziarul a fost suspendat. — *144*.

[79] În figura lui Voroșilov, Turghenev prezintă tipul semidoctului, al tipicarului lipsit de gîndire independentă (vezi *I. S. Turghenev*. Opere, vol. 4, Moscova, 1954, pag. 5—187). — *145*.

[80] Vezi *K. Marx* și *F. Engels*, Opere, vol. 4, Editura politică, 1958, pag. 470. — *148*.

[81] Vezi *K. Marx* și *F. Engels*, Opere alese în două volume, vol. I, E.S.P.L.P. 1955, ediția a II-a, pag. 669. — *148*.

[82] Vezi *F. Engels:* „Anti-Dühring", E.S.P.L.P. 1955, ediția a III-a, pag. 326—331. — *149*.

[83] *Proudhonismul* — curent antiștiințific, ostil marxismului, în cadrul socialismului mic-burghez; a fost numit astfel după întemeietorul său, anarhistul francez Proudhon. Criticînd de pe poziții mic-burgheze marea proprietate capitalistă, Proudhon căuta să eternizeze mica proprietate privată și propunea în acest scop organizarea unei bănci „populare" și „de schimb",

www.dacoromanica.ro

cu ajutorul căreia muncitorii vor putea să-şi procure mijloace de producţie proprii, să devină meşteşugari şi să-şi asigure astfel o desfacere „echitabilă" a produsclor lor. Proudhon nu înţelegea rolul istoric şi însemnătatea proletariatului, avea o atitudine ostilă faţă de lupta de clasă, de revoluţia proletară şi dictatura proletariatului; el nega, de pe poziţii anarhiste, necesitatea statului. Marx şi Engels au dus o luptă consecventă împotriva încercărilor lui Proudhon de a-şi impune concepţiile sale Internaţionalei I. Proudhonismul a fost supus unei critici nimicitoare în lucrarea lui Marx „Mizeria filozofiei". Lupta dusă cu hotărîre împotriva proudhonismului de către Marx, Engels şi adepţii lor s-a soldat cu o victorie categorică a marxismului asupra proudhonismului în Internaţionala I.

Lenin a calificat proudhonismul drept „o stupiditate a unui mic-burghez şi filistin" incapabil să-şi însuşească punctul de vedere al clasei muncitoare. Ideile proudhonismului sînt folosite pe scară largă de „teoreticienii" burghezi în propaganda făcută de ei în favoarea colaborării de clasă. — *152*.

[84] „*Der Volksstaat*" („Statul popular") — organ central al social-democraţiei germane (al partidului eisenachienilor); a apărut, sub conducerea lui W. Liebknecht, la Leipzig în anii 1869—1876, la început de două ori, iar apoi din 1873 de trei ori pe săptămînă. Acest ziar a avut printre colaboratorii săi pe K. Marx şi F. Engels. — *152*.

[85] Vezi K. *Marx* şi F. *Engels*, Opere alese în două volume, vol. I, E.S.P.L.P. 1955, ediţia a II-a, pag. 653—654. — *153*.

[86] Vezi K. *Marx* şi F. *Engels*, Opere alese în două volume, vol. I, E.S.P.L.P. 1955, ediţia a II-a, pag. 581. — *153*.

[87] Potrivit mitologiei biblice, Ruth, fiind lipsită de mijloace de subzistenţă, culegea spice de pe ogor străin. Expresia „Ruth culegînd spice" este folosită aici în sensul de muncă uşoară, lipsită de griji. — *164*.

[88] *Tratarea cu marnă a solului* — unul din procedeele de ameliorare a solului prin tratarea cu marnă (o rocă carbonată compusă dintr-un amestec de calcar, argilă şi nisip). — *167*.

[89] Aici, pe cît se pare, este vorba de tăvăluguri inelate, deoarece în lucrarea lui K. Klawki — citată de V. I. Lenin — „Despre capacitatea de concurenţă a micii producţii agricole" e folosit pretutindeni termenul „Ringelwalze", adică „tăvălug inelat". Acest termen este admis, în general, de terminologia de clasificare a tăvălugurilor. — *167*.

[90] „*Torgovo-Promîşlennaia Gazeta*" — supliment zilnic la „Vestnik finansov, promîşlennosti i torgovli". A apărut la Petersburg din 1893 pînă în 1918. Începînd din 1894, ziarul a apărut ca ediţie de sine stătătoare.

Pasajul citat de V. I. Lenin a fost luat din ştirea „Bîlciul de Sfîntul Nicolaie de la Kahovka" inserată la rubrica „Bîlciuri". — *170*.

[91] „*Uniunea de politică socială*" („Verein für Sozialpolitik") — asociaţie a economiştilor burghezi germani, întemeiată de Schmoller în 1872. Pro-

www.dacoromanica.ro

gramul şi activitatea ei erau îndreptate spre apărarea regimului capitalist, spre motivarea necesităţii unor reforme paliative, care, lăsînd neatinse bazele capitalismului, ar duce la o slăbire a luptei de clasă. Uniunea ducea lupta împotriva social-democraţiei germane, încercînd să subordoneze mişcarea muncitorească intereselor burgheziei; ea apăra dominaţia monopolurilor capitaliste şi politica de agresiune a imperialismului german. În 1936 s-a autodizolvat, iar în 1948 a fost restabilită în Germania occidentală sub denumirea de „Societatea de ştiinţe economice şi sociale". — *175.*

[92] Vezi *K. Marx*, „Capitalul", vol. III, partea a II-a, E.S.P.L.P. 1955, pag. 760. — *182.*

[93] Vezi N. Şcedrin (M. E. Saltîkov). O idilă modernă. Opere complete, vol. XV, 1953, pag. 101—102. — *190.*

[94] *Wagner* — personaj din tragedia „Faust" de Goethe. În chipul lui Wagner este zugrăvit tipul omului mărginit, al intelectualului de cabinet, rupt de realitate. — *191.*

[95] Toate cifrele din această coloană au fost luate din calculele făcute de V. I. Lenin în materialele pregătitoare la lucrarea „Problema agrară şi «criticii lui Marx»" (vezi „Culegeri din Lenin", vol. XXXI, 1938, pag. 107). — *207.*

[96] *Statistica zemstvelor* — statistică organizată de zemstve. Secţiile, birourile şi comisiile de statistică de pe lîngă consiliile guberniale şi judeţene ale zemstvelor făceau cercetări statistice (recensăminte ale gospodăriilor ţăranilor şi meşteşugarilor, stabilirea veniturilor pe care le aduce pămîntul, reevaluarea pămînturilor şi a averilor impuse la dări către zemstve, studierea bugetelor ţărăneşti etc.) şi publicau numeroase studii şi culegeri statistice pe judeţe şi gubernii, care conţineau un bogat material faptic.

V. I. Lenin a dat o înaltă apreciere lucrărilor scrise de statisticienii zemstvelor, dar în acelaşi timp el a criticat metodele folosite de ei la prelucrarea şi gruparea datelor statistice. „Aceasta este problema spinoasă a statisticii noastre a zemstvelor, care este excelentă în ceea ce priveşte scrupulozitatea muncii şi minuţiozitatea cu care se face munca", a scris el (*V. I. Lenin*, Opere, vol. 20, Editura politică, 1959, pag. 72). Statisticienii zemstvelor, dintre care mulţi se situau pe poziţii narodniciste, operau adeseori în mod tendenţios cu datele statistice. Coloanele de cifre prezentate de ei făceau să nu se vadă deosebirile şi caracteristicile esenţiale ale diferitelor grupuri de ţărani care se formaseră în procesul de dezvoltare al capitalismului.

Lenin studia, verifica şi prelucra datele din statistica zemstvelor. El făcea calcule proprii, întocmea situaţii şi tabele, făcea o analiză marxistă şi grupa după criterii ştiinţifice datele cu privire la gospodăriile ţăranilor şi ale meşteşugarilor. Folosind bogatul material oferit de statistica zemstvelor, Lenin dezvăluia falsitatea schemelor ticluite de narodnici şi prezenta tabloul real al dezvoltării economice a Rusiei. El a folosit din plin, în lucrările sale, materialele statisticii zemstvelor, mai cu seamă în cartea sa

www.dacoromanica.ro

„Dezvoltarea capitalismului în Rusia". În legătură cu statistica zemstvelor, vezi lucrarea „Cu privire la sarcinile statisticii zemstvei", scrisă de V. I. Lenin în 1914 (Opere, vol. 20, Editura politică, 1959, pag. 70—77). — *212*.

[97] Din textul capitolelor al VII-lea și al IX-lea, publicate pentru prima oară în revista „Obrazovanie", se vede că Lenin și-a propus să examineze în această lucrare datele statisticii agricole franceze și să analizeze concepțiile „critice" ale economistului francez Maurice. Acest plan a rămas însă nerealizat, și în ediția din 1908 Lenin a modificat pasajele respective din text care făceau să se vadă intenția lui inițială. Astfel, din fraza: „Proletarizarea țărănimii continuă, și acest lucru îl vom arăta ceva mai încolo pe baza numeroaselor date pe care ni le oferă statistica germană și cea franceză . . ." au fost omise cuvintele: „și franceză". După fraza: „Creșterea rapidă a orașelor face să sporească necontenit numărul acestor «fermieri cu gospodării producătoare de lapte», și totdeauna se vor găsi, firește, oameni de teapa lui Hecht, David, Hertz și Cernov (precum și — ca să nu se supere Franța — cei de teapa lui Maurice, despre care vom vorbi mai jos) . . ." au fost omise cuvintele din paranteză. Sfîrșitul frazei: „De aceea, cine confundă aceste procese sau trece cu vederea pe vreunul din ele poate foarte bine să comită greșeli din cele mai grosolane, ca acelea pe care le vom vedea ceva mai încolo, cînd vom analiza concluziile trase de d-l Bulgakov din datele franceze" a fost înlocuit prin altul: „ca acelea de care este plină cartea lui Bulgakov". — *220*.

[98] Vezi *K. Marx* și *F. Engels*, Opere, vol. 4, Editura politică, 1958, pag. 95 — 96. — *226*.

[99] Lenin se referă la scrisorile „De la țară" ale publicistului narodnic A. N. Engelhardt, care s-au bucurat de o largă popularitate. Unsprezece din ele au fost publicate în 1872—1882, în revista „Otecestvennîe Zapiski", iar cea de-a douăsprezecea a apărut în 1887. — *226*.

[100] Vezi *K. Marx:* „Capitalul", vol. III, partea a II-a, E.S.P.L.P. 1955, pag. 704. — *232*.

[101] Vezi *K. Marx:* „Teorii asupra plusvalorii (volumul al IV-lea al «Capitalului»)", partea a II-a, Editura politică, 1960, pag. 195—316. — *233*.

[102] *Cadeții* — membrii partidului democrat-constituționalist, principalul partid al burgheziei imperialiste din Rusia. Partidul cadeților a fost întemeiat în octombrie 1905; el era alcătuit din reprezentanți ai burgheziei monarhiste liberale, reprezentanți ai zemstvelor din rîndurile moșierilor și intelectualilor burghezi, care se ascundeau în dosul unei frazeologii „democratice", cu care încercau să atragă țărănimea de partea lor. Militanții cei mai de seamă ai cadeților au fost: P. N. Miliukov, S. A. Muromțev, V. A. Maklakov, A. I. Șingarev, P. B. Struve, F. I. Rodicev etc. Cadeții erau pentru menținerea regimului monarhic, considerau drept principalul lor țel lupta împotriva mișcării revoluționare și căutau să împartă puterea cu țarul și cu moșierii-iobăgiști. În anii primului război mondial, ei au sprijinit în mod activ politica externă de cotropire dusă

www.dacoromanica.ro

de guvernul țarist. În perioada revoluției burghezo-democratice din februarie au căutat să salveze monarhia. În cadrul guvernului provizoriu au dus o politică antipopulară, contrarevoluționară, favorabilă imperialiștilor anglo-franco-americani. După victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, cadeții au acționat ca dușmani neîmpăcați ai Puterii sovietice, au participat la toate acțiunile contrarevoluționare armate și la campaniile intervenționiștilor. Ca emigranți, după înfrîngerea intervenționiștilor și albgardiștilor, ei nu și-au încetat activitatea lor contrarevoluționară, antisovietică. — *253.*

[103] Vezi *K. Marx:* „Capitalul", vol. III, partea a II-a, E.S.P.L.P. 1955, pag. 765. — *259.*

[104] În primăvara și vara anului 1901, între organizațiile social-democrate din străinătate („Uniunea social-democraților ruși", Comitetul din străinătate al Bundului, organizația revoluționară „Soțial-demokrat" și organizația din străinătate „Iskra" și „Zarea"), din inițiativa grupului „Borba" și cu ajutorul lui, au fost duse tratative în vederea unui acord de principii și a unificării. În vederea pregătirii pentru congresul la care urma să aibă loc unificarea, în iunie 1901 a fost convocată, la Geneva, o conferință a reprezentanților acestor organizații (de aici se trage și denumirea de conferința „din iunie" sau „de la Geneva"). La această conferință a fost elaborată rezoluția (acordul de principii) prin care se recunoaște necesitatea cimentării tuturor forțelor social-democrate din Rusia, pe baza principiilor revoluționare ale „Iskrei", și a unificării organizațiilor social-democrate din străinătate. În această rezoluție a fost condamnat oportunismul în toate manifestările și nuanțele lui: „economismul", bernsteinismul, millerandismul etc. (vezi „Rezoluțiile și hotărîrile congreselor, conferințelor Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și ale plenarelor C.C.", partea I, Editura pentru literatură politică, 1954, pag. 22—24). După conferință, „Uniunea social-democraților ruși" și organul ei, revista „Rabocee Delo", și-au intensificat și mai mult propaganda lor în favoarea oportunismului (lucru care-l dovedeau, în primul rînd, articolele: „Principiile, tactica și lupta" de B. Kricevski și „Literatura de demascare și lupta proletară" de A. Martînov, publicate în „Rabocee Delo" nr. 10 din septembrie 1901, precum și amendamentele oportuniste la rezoluția conferinței din iunie adoptate de Congresul al III-lea al „Uniunii"), au făcut imposibilă unirea iskriștilor cu rabocedelții și au predeterminat astfel insuccesul congresului de unificare.

Congresul „de unificare" al organizațiilor din străinătate ale P.M.S.D.R. s-a ținut în zilele de 21—22 septembrie (4—5 octombrie) 1901 la Zürich. La acest congres au participat 6 membri ai organizației din străinătate „Iskra" și „Zarea" (V. I. Lenin, N. K. Krupskaia, I. O. Martov și alții), 8 membri ai organizației „Soțial-demokrat" (printre care și membri ai grupului „Eliberarea muncii": G. V. Plehanov, P. B. Akselrod și V. I. Zasulici), 16 membri ai „Uniunii social-democraților ruși" (printre care și 5 membri ai Comitetului din străinătate al Bundului) și 3 membri ai grupului „Borba". La primul punct de pe ordinea de zi: „Acord de principii și instrucțiuni pentru redacții" a luat cuvîntul V. I. Lenin, care participa la congres sub numele conspirativ „Frei", și a rostit o strălu-

www.dacoromanica.ro

cită cuvîntare, în care a demascat manevrele oportuniste ale „Uniunii". Aceasta a fost prima cuvîntare rostită de V. I. Lenin în fața social-democraților ruși din străinătate. După ce, la acest congres, au fost făcute cunoscute amendamentele și adăugirile oportuniste la rezoluția din iunie, care fuseseră adoptate de Congresul al III-lea al „Uniunii social-democraților ruși" elementele revoluționare ale congresului (membrii organizației „Iskra" și „Zarea" și ai organizației „Social-demokrat") au dat citire unei declarații cu privire la imposibilitatea unificării și au părăsit apoi congresul. Din inițiativa lui V. I. Lenin, în octombrie 1901 aceste organizații s-au unit între ele și au format „Liga din străinătate a social-democrației revoluționare ruse". — 269.

105 „*Uniunea social-democraților ruși din străinătate*" a fost întemeiată în 1894, la Geneva, din inițiativa grupului „Eliberarea muncii", care a pus condiția ca toți membrii ei să recunoască programul grupului. La început grupului „Eliberarea muncii" i s-a încredințat misiunea de a redacta publicațiile „Uniunii", iar în martie 1895 el i-a dat în folosință acesteia tipografia sa. În vara anului 1895, în timpul ședерii lui V. I. Lenin în străinătate, a fost adoptată hotărîrea ca „Uniunea" să publice culegerile „Rabotnik", însă social-democrații ruși, la propunerea cărora a fost adoptată această hotărîre, au pus condiția ca redactarea culegerilor să fie făcută de grupul „Eliberarea muncii". „Uniunea" a scos șase culegeri neperiodice „Rabotnik", zece numere din „Listok «Rabotnika»" („Foaia culegerii «Rabotnik»"), a editat lucrarea lui V. I. Lenin „Explicarea legii amenzilor" etc.

În martie 1898, primul Congres al P.M.S.D.R. a recunoscut „Uniunea" ca reprezentant al partidului în străinătate. Mai tîrziu, în rîndurile „Uniunii" au început să precumpănească elementele oportuniste — „economiștii" sau așa-zișii „tineri". Ei au refuzat să se solidarizeze cu „Manifestul" congresului, deoarece acesta proclama cucerirea libertății politice drept sarcină imediată a social-democrației.

În noiembrie 1898, la primul Congres — de la Zürich — al „Uniunii", grupul „Eliberarea muncii" a declarat că nu va accepta să redacteze publicațiile „Uniunii", în afară de „Rabotnik" nr. 5—6 și broșurile lui V. I. Lenin „Sarcinile social-democraților ruși" și „Noua lege pentru reglementarea muncii în fabrici", a căror tipărire și-o asumase. În aprilie 1899 „Uniunea" a început să editeze revista „Rabocee Delo", la a cărei redactare au luat parte „economiștii" B. N. Kricevski, V. P. Ivanșin și alții. „Uniunea" a făcut declarații de simpatie la adresa lui E. Bernstein, a millerandiștilor etc.

Lupta în sînul „Uniunii" a continuat pînă la cel de-al II-lea Congres al ei (care a avut loc la Geneva în aprilie 1900) cît și la congres. Ca urmare a acestei lupte, grupul „Eliberarea muncii" și adepții lui s-au retras de la congres și au întemeiat organizația de sine stătătoare „Social-demokrat".

La Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. din 1903, reprezentanții „Uniunii" (rabocedelții) s-au situat pe poziții ultraoportuniste și au refuzat să mai participe la lucrările lui, după ce el a recunoscut „Liga din străinătate a social-democrației revoluționare ruse" ca singura organizație de partid din străinătate. Congresul al II-lea al partidului a adoptat hotărîrea de a

www.dacoromanica.ro

dizolva „Uniunea" (vezi „Rezoluțiile și hotărîrile congreselor, conferințelor Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și ale plenarelor C.C.", partea I, Editura pentru literatură politică, 1954, pag. 57). — *271*.

[106] Organizația *„Soțial-demokrat"* a fost întemeiată de membrii grupului „Eliberarea muncii" și de adepții lui în mai 1900, după scindarea „Uniunii social-democraților ruși din străinătate". Într-un manifest lansat de ea, organizația „Soțial-demokrat" declara că își pune ca scop „să ajute mișcarea socialistă din sînul proletariatului rus" și să lupte împotriva oricăror încercări oportuniste de denaturare a marxismului. Organizația a editat o traducere rusă a „Manifestului Partidului Comunist" și o serie de alte lucrări ale lui K. Marx și F. Engels, precum și cîteva broșuri scrise de G. V. Plehanov și alții. La propunerea lui V. I. Lenin, în octombrie 1901 această organizație s-a unificat cu organizația din străinătate a „Iskrei" și revistei „Zarea", formînd împreună „Liga din străinătate a social-democrației revoluționare ruse". — *271*.

[107] Este vorba de grupul compus din D. B. Reazanov, I. M. Steklov (Nevzorov) și E. L. Gurevici (V. Danevici, E. Smirnov), care a fost înjghebat în vara anului 1900 la Paris și care și-a dat în mai 1901 numele de „Borba". Încercînd să împace orientarea revoluționară cu cea oportunistă din social-democrația rusă, grupul „Borba" a făcut propunerea de a se proceda la o unificare a organizațiilor din străinătate ale social-democrației și a dus tratative în acest scop cu organizația „Iskra" și „Zarea", cu „Soțial-demokrat" și cu „Uniunea social-democraților ruși" și a participat la Conferința de la Geneva (din iunie 1901) și la Congresul „de unificare" (din octombrie 1901). În toamna anului 1901 grupul „Borba" s-a constituit ca grup literar independent și a anunțat scoaterea unor publicații. În tipăriturile ei („Materiale pentru elaborarea programului partidului", fasciculele I — III, „Foaia volantă" nr. 1 din 1902 etc.), grupul „Borba" denatura teoria revoluționară a marxismului, manifesta o atitudine ostilă față de principiile leniniste de organizare și tactică a social-democrației revoluționare ruse. Date fiind abaterile ei de la concepțiile și tactica social-democrată, tendințele ei de dezorganizare și lipsa ei de legătură cu organizațiile social-democrate din Rusia, această organizație nu a fost admisă să participe la Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. Printr-o hotărîre a Congresului al II-lea, grupul „Borba" a fost dizolvat. — *271*.

[108] *Muntele și Gironda* — denumire a două grupări politice ale burgheziei din perioada revoluției burgheze franceze de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Muntele — iacobinii — erau denumiți reprezentanții cei mai hotărîți ai burgheziei, clasa revoluționară din acea vreme, care susținea că e necesară lichidarea absolutismului și feudalismului. Girondinii, spre deosebire de iacobini, au oscilat între revoluție și contrarevoluție și au pășit pe calea tranzacțiilor cu monarhia. „Muntele" — iacobinii proletari —, așa îi numea Lenin pe social-democrații revoluționari; „Gironda socialistă" era curentul oportunist din sînul social-democrației. După scindarea P.M.S.D.R. în bolșevici și menșevici, Lenin a subliniat adeseori că menșevicii reprezintă curentul girondin în mișcarea muncitorească. — *273*.

www.dacoromanica.ro

[109] *„Parteitagul de la Lübeck"* — congresul social-democrației germane, care a avut loc la Lübeck între 9—15 (22 — 28) septembrie 1901. Problema centrală a lucrărilor congresului a fost lupta împotriva revizionismului, curent care își găsise pe atunci expresia cea mai desăvîrșită în programul său și în organul său literar „Sozialistische Monatshefte". În cuvîntarea rostită de el la congres, Bernstein, liderul revizioniștilor, a cerut „libertatea de a critica" marxismul. Congresul a respins proiectul de rezoluție propus de partizanii lui Bernstein și a adoptat o rezoluție prin care îi dădea acestuia un avertisment direct. Totodată congresul, datorită poziției împăciuitoriste adoptate de majoritatea liderilor, n-a pus în mod principial chestiunea rămînerii revizioniștilor în rîndurile partidului social-democrat. — 274.

[110] *Jaurèsiștii* — adepții socialistului francez J. Jaurès, care, împreună cu A. Millerand, a alcătuit în ultimul deceniu al secolului trecut grupul „socialiștilor independenți" și a condus aripa dreaptă, reformistă a mișcării socialiste franceze. Sub pretextul „libertății de critică", jaurèsiștii au procedat la revizuirea principiilor fundamentale ale marxismului și au făcut propagandă în favoarea colaborării de clasă a proletariatului cu burghezia. În 1902 ei au format Partidul socialist francez, care s-a situat pe poziții reformiste. — 274.

[111] *„Partidul muncitoresc de eliberare politică a Rusiei"* — o mică organizație de orientare narodnicistă, întemeiată la Minsk în 1899. Grupuri izolate ale acestei organizații au existat la Ekaterinoslav, Jitomir, Belostok și în alte cîteva orașe. Ea avea în conducerea ei pe H. A. Galperin, G. Gerșuni, L. M. Kleaciko (Rodionov), Ș. Ș. Rusanov, M. D. Sladkopevțev și alții. În vara anului 1902 membrii acestei organizații au intrat în partidul socialiștilor-revoluționari. — 274.

[112] *„Uniunea generală a muncitorilor evrei din Lituania, Polonia și Rusia" („Bundul")* a fost organizată în 1897, la congresul de constituire a grupurilor social-democrate evreiești, care a avut loc la Vilno; în această uniune erau grupate în special elementele semiproletare ale meseriașilor evrei din regiunile apusene ale Rusiei. La primul Congres al P.M.S.D.R. (1898), Bundul a intrat în P.M.S.D.R. „ca organizație autonomă, de sine stătătoare doar în problemele care privesc proletariatul evreiesc" („Rezoluțiile și hotărîrile congreselor, conferințelor Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și ale plenarelor C.C.", partea I, Editura pentru literatură politică, 1954, pag. 14).

Bundul era purtătorul naționalismului și separatismului în rîndurile mișcării muncitorești din Rusia. După ce Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. i-a respins cererea de a-l recunoaște drept singurul reprezentant al proletariatului evreiesc, Bundul a ieșit din partid. În 1906, după Congresul al IV-lea („de unificare"), el a intrat din nou în P.M.S.D.R.

În cadrul partidului, bundiștii au sprijinit întotdeauna aripa lui oportunistă („economiști", menșevici, lichidatori), au dus luptă împotriva bolșevicilor și bolșevismului. Revendicării programatice a bolșevicilor de a se acorda națiunilor dreptul la autodeterminare, Bundul îi opunea autonomia cultural-națională. În anii reacțiunii stolîpiniste, Bundul s-a situat pe poziții lichidatoriste, a participat în mod activ la crearea blocului

www.dacoromanica.ro

antipartinic din august. În timpul primului război mondial (1914—1918), bundiștii s-au situat pe poziții social-șovine. În 1917 Bundul a sprijinit guvernul provizoriu, care ducea o politică contrarevoluționară, a luptat de partea dușmanilor Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. În anii intervenției militare străine și ai războiului civil, conducerea Bundului s-a unit cu forțele contrarevoluției. În același timp însă printre membrii de rînd ai Bundului s-a conturat o cotitură în favoarea colaborării cu Puterea sovietică. În 1921 Bundul s-a autolichidat; o parte dintre membrii săi au intrat în P.C.(b) din Rusia pe bază de cereri de primire individuale. — 275.

113 „*Codul de legi al Imperiului rus*" — culegere de legi care se aplicau în Rusia țaristă. A fost adus la cunoștința publică în 1833 și a intrat în vigoare în 1835; era alcătuit din 15 volume, iar în 1892 a apărut al 16-lea.— 278.

114 Lenin se referă la proclamația „Prima scrisoare către țăranii înfometați", editată în 1892 de „Un grup de narodovolți" sub semnătura „Niște binevoitori ai țăranilor". Proclamația a fost scrisă de N. A. Astîrev și tipărită la tipografia ilegală din Lahta, organizată de narodovolții din Petersburg. — 283.

115 *Tendință iudușkinistă* — după numele lui Iudușka Golovlev, personaj din romanul „Domnii Golovlev" de M. E. Saltîkov-Șcedrin. În chipul lui Iudușka scriitorul a zugrăvit descompunerea spirituală și fizică a clasei condamnate de istorie a moșierilor-iobăgiști, care-și trăise traiul, precum și parazitismul, rapacitatea, fariseismul, ipocrizia și perfidia fără margini. V. I. Lenin a folosit de multe ori această expresie pentru a înfățișa trăsăturile caracteristice ale unor grupuri sociale vrăjmașe poporului. —284.

116 Aici e vorba de Comitetul din Petersburg al „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare", care se afla pe atunci în mîinile „economiștilor".

„*Uniunea de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare*" a fost organizată de Lenin în toamna anului 1895; ea cuprindea vreo 20 de cercuri muncitorești marxiste din Petersburg. Întreaga activitate a „Uniunii de luptă" avea la bază principiile centralismului și ale unei discipline severe. În fruntea ei se afla un Grup central, format din V. I. Lenin, G. M. Krjijanovski, N. K. Krupskaia, I. O. Martov, M. A. Silvin, V. V. Starkov, A. A. Vaneev, P. K. Zaporojeț și alții. Dar conducerea directă a întregii activități era concentrată în mîinile a cinci membri din acest grup, în frunte cu Lenin. Organizația era împărțită în grupuri raionale. Muncitori conștienți și înaintați (I. V. Babușkin, V. A. Șelgunov ș.a.) țineau legătura între aceste grupuri și întreprinderile industriale. În uzine existau organizatori însărcinați cu culegerea de informații și răspîndirea publicațiilor, iar în marile întreprinderi au fost create cercuri muncitorești.

„Uniunea de luptă" a început să înfăptuiască, pentru prima oară în Rusia, unirea socialismului cu mișcarea muncitorească, trecerea de la propagarea marxismului în cadrul unui mic grup de muncitori înaintați, organizați în cercuri, la agitația politică în rîndurile maselor largi ale proletariatului. Ea a condus mișcarea muncitorească, legînd lupta munci-

www.dacoromanica.ro

torilor pentru revendicări economice cu lupta politică împotriva țarismului. În noiembrie 1895 „Uniunea" a organizat greva de la fabrica de postav „Thornton" și sub conducerea ei s-a desfășurat, în vara anului 1896, vestita grevă a textiliștilor din Petersburg, la care au luat parte peste 30 000 de muncitori. „Uniunea de luptă" a tipărit manifeste și broșuri pentru muncitori. Tipăriturile ei apăreau sub îngrijirea lui V. I. Lenin, sub a cărui conducere s-au făcut pregătirile necesare pentru scoaterea ziarului politic muncitoresc „Rabocee Delo". „Uniunea de luptă" și-a extins influența ei și în afara orașului Petersburg. Exemplul ei a fost urmat de cercurile muncitorești din Moscova, Kiev, Ekaterinoslav și din alte orașe și regiuni ale Rusiei, care s-au unit și au format uniuni asemănătoare.

În decembrie 1895 guvernul țarist a dat „Uniunii de luptă" o lovitură grea: în noaptea de 8 spre 9 (20 spre 21) au fost arestați o mare parte din activiștii ei, în frunte cu V. I. Lenin; a fost confiscat și primul număr al ziarului „Rabocee Delo", care fusese pregătit pentru tipar.

La cîteva zile, în prima ședință ținută de grup după arestările operate, a fost adoptată hotărîrea ca organizația social-democraților din Petersburg să poarte numele de „Uniunea de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare". Ca răspuns la arestarea lui Lenin și a altor membri ai „Uniunii de luptă", membrii rămași în libertate au lansat o foaie volantă cu conținut politic, scrisă de muncitori.

Cît timp s-a aflat în închisoare, V. I. Lenin a continuat să conducă „Uniunea", ajutînd-o cu sfaturi, trimițînd tovarășilor aflați în libertate scrisori și manifeste cifrate, și tot atunci a scris broșura „Despre greve" (care n-a fost încă găsită), „Proiect de program al partidului social-democrat și explicarea programului" (*V. I. Lenin*, Opere complete, vol. 2, Editura politică, 1960, ediția a doua, pag. 81—109).

Importanța „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare" din Petersburg, creată de Lenin, consta în faptul că ea, după cum a spus Lenin, a constituit germenele unui partid revoluționar care se sprijină pe mișcarea muncitorească și conduce lupta de clasă a proletariatului.

În februarie 1897, înainte de plecarea în deportare, vechii conducători ai „Uniunii", ieșiți din închisoare, au organizat o ședință comună a „bătrînilor", cu „tinerii", în cursul căreia au ieșit la iveală o serie de divergențe în problema — de importanță primordială — a sarcinilor social-democrației în Rusia. „Bătrînii" insistau să fie întărită „Uniunea de luptă" ca organizație politică de conducere a clasei muncitoare, în timp ce „tinerii" se situau pe poziții trade-unioniste, susținînd ideea creării unor case de ajutor pentru muncitori în caz de grevă etc. Lipsa îndelungată a întemeietorilor „Uniunii de luptă", care se aflau deportați în Siberia, și în primul rînd a lui V. I. Lenin, le-a dat „tinerilor" posibilitatea să-și pună mai lesne în aplicare politica lor. Începînd din a doua jumătate a anului 1898, „Uniunea de luptă" a încăput în mîinile „economiștilor", care căutau, cu ajutorul ziarului „Raboceaia Mîsl", să sădească ideile trade-unionismului și bernsteinismului pe pămîntul rusesc. — 286.

[117] Grupul „*Eliberarea muncii*" — primul grup marxist rus, întemeiat de G. V. Plehanov în 1833, la Geneva. În afară de Plehanov, din acest grup făceau parte P. B. Axelrod, L. G. Deutsch, V. I. Zasulici și V. N. Ignatov.

www.dacoromanica.ro

Grupul „Eliberarea muncii" a desfășurat o vastă activitate de propagare a marxismului în Rusia, traducînd în limba rusă, editînd în străinătate și răspîndind în Rusia diferite lucrări ale lui Marx și Engels: „Manifestul Partidului Comunist", „Muncă salariată și capital", „Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință" etc. și popularizînd marxismul în publicațiile sale. Grupul „Eliberarea muncii" a dat o serioasă lovitură narodnicismului, care constituia principala piedică ideologică în calea răspîndirii marxismului și a dezvoltării mișcării social-democrate în Rusia. În lucrările sale „Socialismul și lupta politică" (1883), „Divergențele noastre" (1885) etc., G. V. Plehanov a supus unei critici marxiste teoriile reacționare ale narodnicilor potrivit cărora evoluția Rusiei avea să urmeze calea necapitalistă, tezele lor care contestau proletariatului rolul de conducător în mișcarea revoluționară, concepția lor subiectivist-idealistă despre rolul personalității în istorie etc. Cele două proiecte de program al social-democraților ruși (din 1883 și 1885) scrise de Plehanov și publicate de grupul „Eliberarea muncii" au constituit un pas important în direcția pregătirii și creării unui partid social-democrat în Rusia. Un rol deosebit de important în răspîndirea concepțiilor marxiste, în apărarea materialismului dialectic și a materialismului istoric a avut cartea lui Plehanov (N. Beltov) „Contribuții la dezvoltarea concepției moniste asupra istoriei" (1895) care „a educat o întreagă generație de marxiști ruși" (Lenin). Grupul a editat și răspîndit în Rusia 4 numere din culegerea „Soțial-Demokrat", precum și o serie de broșuri de popularizare pentru muncitori.

F. Engels a salutat apariția grupului „Eliberarea muncii" care a adoptat cu sinceritate și fără rezerve mărețele teorii economice și istorice ale lui Marx (*K. Marx* și *F. Engels*, Opere, vol. XXVII, 1935, pag. 461). G. V. Plehanov și V. I. Zasulici au întreținut legături de prietenie cu F. Engels și ani de-a rîndul au fost în corespondență cu el. Grupul „Eliberarea muncii" a stabilit legături cu mișcarea muncitorească internațională și, începînd cu primul Congres al Internaționalei a II-a din 1889 (Paris), a reprezentat, în tot cursul existenței sale, social-democrația rusă la toate congresele ei. Grupul „Eliberarea muncii" a avut însă și greșeli serioase: a supraapreciat rolul burgheziei liberale și a subapreciat capacitatea revoluționară a țărănimii ca rezervă a revoluției proletare. Aceste greșeli au constituit germenii concepțiilor menșevice de mai tîrziu ale lui Plehanov și ale altor membri ai acestui grup. V. I. Lenin a arătat că grupul „Eliberarea muncii" „a fondat doar teoreticește social-democrația și a făcut primul pas în întîmpinarea mișcării muncitorești" (*V. I. Lenin*, Opere, vol. 20, Editura politică, 1959, pag. 275).

La Congresul al II-lea al P.M.S.D.R., din august 1903, grupul „Eliberarea muncii" a declarat că își încetează activitatea. — 286.

118 „*Liga din străinătate a social-democrației revoluționare ruse*" a fost întemeiată în octombrie 1901 din inițiativa lui V. I. Lenin. Din ea făceau parte secția din străinătate a organizației „Iskra" și „Zarea" și organizația „Social-demokrat" (care cuprindea și grupul „Eliberarea muncii"). Liga și-a pus ca sarcină să răspîndească ideile social-democrației revoluționare și să contribuie la formarea unei organizații de luptă social-democrate. De fapt,

www.dacoromanica.ro

ea era reprezentantul organizației „Iskra" în străinătate. Ea recruta aderenți pentru „Iskra" în rîndurile social-democraților ruși din străinătate, sprijinea ziarul din punct de vedere material, organiza transportul lui în Rusia și edita literatură marxistă de popularizare. Liga a scos cîteva „Buletine" și broșuri. Ea a fost confirmată de Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. ca singura organizație de partid din străinătate cu drepturi statutare de comitet și a fost obligată să activeze sub conducerea și controlul C.C. al P.M.S.D.R.

După Congresul al II-lea, în „Liga din străinătate" s-au cuibărit menșevicii, care au folosit-o ca mijloc de luptă împotriva lui Lenin, împotriva bolșevicilor. La cel de-al II-lea Congres — din octombrie 1903 — al „Ligii din străinătate", ei s-au dedat la calomnii împotriva bolșevicilor, ceea ce a determinat pe Lenin și pe partizanii lui să părăsească ședința. Menșevicii au aprobat noul statut al Ligii, care era îndreptat împotriva statutului partidului, adoptat la Congresul al II-lea. Din acel moment Liga a devenit un bastion al menșevismului; ea a dăinuit pînă în 1905. — 288.

[119] *Coloniile militare* — o formă specială de organizare a armatei în Rusia; ele au fost introduse pe vremea lui Alexandru I. Organizînd coloniile militare, guvernul țarist spera să reducă cheltuielile cerute de întreținerea armatei, să aibă rezerve pregătite pentru caz de război și, prin înființarea unei caste militare izolate de popor, să-și asigure un sprijin în lupta împotriva mișcării revoluționare în creștere. Comandant suprem al coloniilor militare a fost numit ministrul de război, ultrareacționarul A.A. Arakceev (de unde se trage și denumirea de colonii arakceeviste).

Toți țăranii care locuiau pe un teritoriu rezervat pentru coloniile militare erau transformați în soldați pe viață. Din rîndurile coloniștilor militari în etate de 18 pînă la 45 de ani („gospodari") erau completate subunitățile militare, iar ceilalți țărani care erau buni pentru serviciul militar deveneau „ajutori de gospodari". Fiecare gospodar-colonist trebuia să hrănească prin munca lui trei soldați încartiruiți în coloniile militare. Toți coloniștii erau obligați să poarte uniformă militară și să facă în permanență instrucție militară. Modul lor de viață era supus unui regim sever și era orînduit după o reglementare riguroasă, pînă și în chestiunile familiale. Instrucția cazonă și diferite îndatoriri militare, strict reglementate, nu lăsau timp liber pentru conducerea gospodăriei, care se ruina tot mai mult.

Condițiile, nemaipomenit de grele, de viață și de muncă din coloniile militare au provocat nenumărate mari răscoale, care au fost înăbușite cu o cruzime nemaipomenită de trupele țariste. În 1857 coloniile militare au fost desființate. — 292.

[120] Primul capitol din această lucrare a lui Lenin a fost publicat în două ediții într-o broșură cu titlul: „Lupta împotriva înfometaților". Prima ediție a apărut sub forma unui extras din revista „Zarea" nr. 2—3; cea de-a doua ediție a fost tipărită în tipografia ilegală din Chișinău a „Iskrei", într-un tiraj de 3 000 de exemplare. — 299.

[121] „*A ajunge pînă la coloanele lui Hercule*" înseamnă a ajunge la o limită extremă, la o exagerare fără margini. Stîlpii lui Hercule, potrivit mitologiei

www.dacoromanica.ro

antice greceşti, au fost înălţaţi de Hercule (Heracle) şi, după închipuirea grecilor din antichitate, arătau că acolo e marginea lumii, dincolo de care nu exista nici un drum. — *301.*

[122] Este vorba de Arcadi Pavlîci Penocikin — personaj din povestirea „Burmistrul' de I. S. Turgheniev (vezi I. S. Turgheniev, Opere complete, vol. 1, Moscova 1953, pag. 203). — *303.*

[123] Pe cît se vede, V. I. Lenin n-a avut la îndemînă exemplarele din „Iskra", aşa că s-a referit din memorie la nr. 6 şi 7 din ziar. În realitate, corespondenţa din Simferopol (cu privire la demonstraţia de 1 Mai) a fost tipărită în „Iskra' nr. 7; cea din Kursk („Ecoul evenimentelor din martie de la Petersburg şi frămîntările din rîndurile studenţimii şi ale ţărănimii ') — în nr. 8. — *307.*

[124] *Pompadur* — personaj satiric tipic creat de M. E. Saltîkov-Şcedrin în scrierea „Pompadurii şi pompadurele", în care marele satiric rus a înfierat pe demnitarii ţarişti, pe miniştri şi pe guvernatori. Această expresie atît de plastică a intrat în limba rusă, desemnînd bunul plac, arbitrarul administrativ. — *309.*

[125] Lenin citează „Povestea unui oraş" de M. E. Saltîkov-Şcedrin (vezi N. Şcedrin *(M. E. Saltikov)*. Opere complete, vol. IX, 1934, pag. 427). — *309.*

[126] Lenin se referă la raportul prezentat de Consiliul zemstvei guberniale Saratov adunării extraordinare a acestei zemstve, care s-a deschis la 29 august 1901. Conţinutul acestui raport a fost publicat în ziarul „Saratovski Dnevnik" nr. 187 din 29 august 1901. Pasajele citate de Lenin reprezintă — redate întocmai — cîteva formulări extrase din sus-amintitul raport. — *310.*

[127] „*Priazovski Krai*" — cotidian; a apărut la Rostov pe Don din 1893 pînă în 1916; a fost continuatorul ziarului „Donskoe Pole", care a apărut din 1889 pînă în 1891. — *313.*

[128] *Răspundere solidară* — răspunderea colectivă forţată a ţăranilor din cadrul fiecărei obşti săteşti pentru achitarea integrală şi la timp a tuturor sumelor datorate şi pentru efectuarea a tot felul de prestaţii în folosul statului şi al moşierilor (dări, cote de răscumpărare, recrutări etc.). Această formă de înrobire a ţăranilor, care s-a menţinut şi după desfiinţarea iobăgiei în Rusia, a fost înlăturată abia în 1906. — *314.*

[129] *Tabele de deţinuţi* — numire dată documentelor alcătuite de administraţiile guberniale locale ale zemstvelor şi conţinînd informaţii amănunţite asupra deţinuţilor care erau deportaţi în Siberia. — *318.*

[130] V. I. Lenin se referă la cartea lui Nikolai-on (N. F. Danielson) „Studii despre economia noastră socială de după reformă", apărută la Petersburg în 1893. — *325.*

www.dacoromanica.ro

[131] „*Russkie Vedomosti*" („Analele ruse") — ziar; a apărut la Moscova, începînd din 1863, şi exprima concepţiile intelectualilor liberali moderaţi. În ultimele două decenii ale secolului trecut, la acest ziar au colaborat scriitori ai lagărului democrat (V. G. Korolenko, M. E. Saltîkov-Şcedrin, G. I. Uspenski şi alţii), şi în paginile lui au apărut şi lucrări ale narodnicilor liberali. Începînd din 1905 ziarul a devenit organ al aripii drepte a partidului cadeţilor. Lenin a arătat că „Russkie Vedomosti" a îmbinat în felul său „cadetismul *de dreapta* cu o oarecare doză de narodnicism" (*V. I. Lenin*, Opere, vol. 19, E.S.P.L.P. 1957, pag. 119).

În 1918 ziarul „Russkie Vedomosti", ca şi alte ziare contrarevoluţionare, a fost interzis. — *326.*

[132] *Curtea de apel* — instituţie judiciară ţaristă, creată după reforma judecătorească din 1864; judeca procesele civile şi penale speciale în calitate de instanţă de apel în procesele judecate de tribunalele districtuale. La fiecare cîteva gubernii se instituia o curte de apel. — *328.*

[133] E vorba de *Akaki Akakievici Başmacikin*, eroul nuvelei „Mantaua" de N. V. Gogol. — *329.*

[134] *Omul din cutie* — personaj din povestirea cu acelaşi nume de A. P. Cehov. În literatură această expresie este folosită pentru caracterizarea oamenilor anchilozaţi, rupţi de viaţă şi temători de tot ce e nou. — *329.*

[135] Este vorba de „Regulamentul zemstvelor guberniale şi judeţene", aprobat de Alexandru al III-lea la 12 iunie 1890. — *330.*

[136] *Kit Kitîci* sau *Tit Titîci* — personaj din comedia lui N. A. Ostrovski „Unul face, altul trage". Tipul tiranului ignorant, sălbatic şi obtuz. — *331.*

[137] „*Missionerskoe Obozrenie*" — revistă lunară teologică, editată de cercurile bisericeşti; a apărut din 1896 pînă în 1898 la Kiev, iar din 1899 pînă în 1916 la Petersburg. A avut ca redactor şi editor pe V. M. Skvorţov. Revista a grupat în jurul ei cercurile cele mai reacţionare ale clerului, care se distingeau prin obscurantismul lor şi printr-o strînsă colaborare cu poliţia, şi a dus lupta împotriva sectanţilor. — *338.*

[138] „*Orlovski Vestnik*" — cotidian social-politic şi literar, de orientare liberală moderată; a apărut la Orel din 1876 pînă în 1918. — *339.*

[139] „*Vera I Razum*" („Credinţă şi raţiune") — revistă teologică-filozofică editată de Seminarul teologic din Harkov; a apărut bilunar din 1884 pînă în 1916. Revista ocupa o poziţie ultrareacţionară şi desfăşura o luptă aprigă împotriva mişcării democratice şi a gîndirii progresiste. — *341.*

[140] „*Svobodnoe Slovo*" („Cuvîntul liber") — editură care publica în străinătate (Anglia, Elveţia) operele lui L. N. Tolstoi interzise de cenzura rusă şi broşurile îndreptate împotriva prigoanei la care erau supuşi sectanţii de către guvernul ţarist. Din 1899 pînă în 1901 editura a scos revista „Svobodnaia Mîsl" („Gîndirea liberă"), iar din 1901 pînă în 1905 revista „Svobodnoe Slovo" („Cuvîntul liber"). — *342.*

www.dacoromanica.ro

[141] „*Svoboda*" — revistă editată în Elveția în anii 1901—1902 de grupul cu același nume, întemeiat în mai 1901, și care se intitula „Grupul revoluționar socialist". Din această revistă au apărut două numere: unul în 1901 și altul în 1902. Grupul „Svoboda" a editat și nr. 1 din „Ajunul revoluției. O cronică neperiodică a problemelor de teorie și tactică", nr. 1 din gazeta „Otkliki" („Ecouri"), broșura „Renașterea avîntului revoluționar în Rusia" de L. Nadejdin și altele.

Grupul „Svoboda" nu a avut „nici idei serioase, solide, nici program, nici tactică, nici organizare și nici rădăcini în mase" (*V. I. Lenin*, Opere, vol. 20, Editura politică, 1959, pag. 359). În publicațiile sale, grupul „Svoboda" a propagat ideile „economismului" și terorismului și a sprijinit grupurile antiiskriste din Rusia. Lenin a spus despre „Svoboda" că reprezintă un grup de „economiști de nuanță teroristă" (*V. I. Lenin*, Opere, vol. 5, Editura politică, 1958, pag. 463). Grupul și-a încetat existența în 1903. — *358*.

[142] „*Iujnîi Rabocii*" („Muncitorul din sud") — ziar social-democrat, editat ilegal de grupul cu același nume din ianuarie 1900 și pînă în aprilie 1903. Au apărut în total 12 numere. „Jujnîi Rabocii" a avut, în diferite perioade, următorii redactori și colaboratori: I. H. Lalaiant, A. Vilenski („Ilia"), O. A. Kogan (Ermanski), B. S. Țcitlin (Baturski), E. I. și E. S. Levin, V. N. Rozanov și alții. Tipografia ziarului și-a schimbat mereu reședința, aflîndu-se pe rînd la Ekaterinoslav, Smolensk, Chișinău, Nikolaev și alte orașe.

Grupul „Iujnîi Rabocii" a luptat împotriva „economismului" și terorismului, a apărat ideea necesității dezvoltării unei mișcări revoluționare de masă și a desfășurat o amplă activitate revoluționară în sudul Rusiei. În august 1902 „Iujnîi Rabocii" a dus tratative cu „Iskra" în vederea unei activități comune; aceste tratative au avut ca rezultat declarația de solidaritate cu „Iskra", care a fost publicată în „Iskra" nr. 27 din 1 noiembrie 1902 și în „Iujnîi Rabocii" nr. 10 din decembrie 1902. Totodată, acest grup nu împărtășea pe de-a-ntregul planul organizatoric iskrist de construire a partidului pe principiile centralismului democratic și, așa cum a arătat Lenin, făcea parte din organizațiile care, „recunoscînd în vorbe «Iskra» drept organ conducător, urmăreau de fapt propriile lor planuri și se distingeau prin nestatornicia lor în problemele principiale" (*V. I. Lenin*, Opere, vol. 7, Editura politică, 1959, pag. 197).

Congresul al II-lea al P.M.S.D.R., relevînd „rodnica activitate organizatorică și publicistică a grupului «Iujnîi Rabocii», desfășurată în vederea unificării și refacerii partidului", a decis încetarea apariției ziarului „Iujnîi Rabocii" și dizolvarea grupului care îngrijise de editarea lui, precum și a tuturor celorlalte grupuri și organizații social-democrate răzlețe și de sine stătătoare. — *360*.

[143] V. I. Lenin citează, în traducere proprie, un fragment din scrisoarea lui F. Lassalle către K. Marx din 24 iunie 1852. O parte din acest citat a fost folosită de V. I. Lenin ca epigraf la lucrarea sa „Ce-i de făcut?". — *367*.

www.dacoromanica.ro

144 Împlinirea a 25 de ani de activitate revoluționară a lui G. V. Plehanov a fost sărbătorită de social-democrații ruși la 6 (19) decembrie 1901 la Geneva, o dată cu împlinirea unui sfert de veac de la demonstrația din piața Catedralei Kazan din Petersburg. Demonstrația a fost organizată de muncitori și studenți la 6 decembrie 1876 în semn de protest împotriva samavolniciei absolutismului. La această demonstrație, G. V. Plehanov a rostit o cuvîntare revoluționară. Demonstrația a fost împrăștiată de poliție și de soldați, mulți dintre participanți au fost arestați și condamnați la închisoare, deportare și muncă silnică. G. V. Plehanov a fost nevoit să emigreze în străinătate.

Adunări festive consacrate sărbătoririi celor 25 de ani de activitate revoluționară a lui G. V. Plehanov au avut loc la Geneva, Berna, Paris, Zürich și în alte orașe unde se aflau în emigrație social-democrații ruși. — *368.*

145 În timpul acela, sub lozinca „Zemlea i volea" („Pămînt și libertate") lupta organizația ilegală cu același nume, întemeiată de narodnici în Rusia în 1876. „Zemlea i volea" a avut ca militanți de vază pe A. D. Mihailov, G. V. Plehanov, O. V. Aptekman, A. A. Kveatkovski, S. M. Kravcinski (Stepneak), S. L. Perovskaia, N. A. Morozov, V. N. Figner ș.a.

Considerînd că țărănimea este principala forță revoluționară în Rusia, zemlevolții au încercat s-o ridice la o răscoală împotriva țarismului. Ei au desfășurat activitate revoluționară într-o serie de gubernii din Rusia, ca: Tambov, Voronej etc. În 1879, în sînul acestei organizații a fost înjghebată o fracțiune teroristă, care considera teroarea drept principalul mijloc de luptă împotriva țarismului. La congresul care s-a ținut în același an la Voronej, „Zemlea i volea" s-a scindat în două organizații: „Narodnaia volea" și „Cernîi peredel". — *369.*

146 Este vorba de Internaționala I („Asociația Internațională a Muncitorilor"), prima organizație internațională a proletariatului, care a fost înființată la 28 septembrie 1864, la adunarea internațională a muncitorilor convocată la Londra de muncitorii francezi și englezi. Înființarea Internaționalei I a fost rezultatul luptei perseverente și îndelungate duse de K. Marx și F. Engels pentru crearea unui partid revoluționar al clasei muncitoare. K. Marx a fost organizatorul și conducătorul Internaționalei I, autorul „Manifestului constitutiv", al Statutului și al altor documente programatice și tactice. După cum a arătat V. I. Lenin, Internaționala I „a pus bazele unei organizații internaționale muncitorești menite să-i pregătească pe muncitori în vederea asaltului revoluționar împotriva capitalului", „a pus bazele luptei proletare internaționale pentru socialism" (*V. I. Lenin*, Opere, vol. 29, Editura politică, 1959, pag. 290, 291).

Organul conducător central al Internaționalei I a fost Consiliul general al Asociației Internaționale a Muncitorilor. K. Marx a fost în permanență membru al acestui consiliu. Învingînd influențele mic-burgheze și tendințele sectare, pe atunci dominante în mișcarea muncitorească (tradeunionismul în Anglia, proudhonismul și anarhismul în țările latine, lassalleanismul în Germania), Marx a grupat în jurul principiilor socialismului științific pe muncitorii înaintați din Europa și din America. Internaționala I a condus lupta economică și politică a muncitorilor din diferite țări, întărind solidaritatea lor internațională; ea a avut un

www.dacoromanica.ro

rol imens în răspîndirea marxismului, în unirea socialismului cu mişcarea muncitorească.

După înfrîngerea Comunei din Paris, în faţa clasei muncitoare s-a pus sarcina creării unor partide naţionale de masă pe baza principiilor formulate de Internaţionala I. „Avînd în vedere starea de lucruri din Europa — scria K. Marx în 1873 —, consider absolut util ca organizaţia formală a Internaţionalei să treacă temporar pe planul al doilea" (*K. Marx şi F. Engels.* Scrisori alese, 1953, pag. 268). Internaţionala I a fost dizolvată în mod oficial în 1876, la Conferinţa de la Filadelfia. — *377.*

147 *Bakunismul* — curent care poartă numele lui M. A. Bakunin, ideolog al anarhismului, duşman înverşunat al marxismului şi al socialismului ştiinţific. Bakuniştii au desfăşurat o luptă îndîrjită împotriva teoriei şi tacticii marxiste în mişcarea muncitorească. Principala teză a bakunismului este negarea oricărui stat — inclusiv a dictaturii proletariatului —, neînţelegerea rolului istoric al proletariatului. Bakunin a emis ideea „nivelării" claselor, unirea de jos a „asociaţiilor libere". O asociaţie revoluţionară secretă, compusă din personalităţi „proeminente", trebuia, după părerea bakuniştilor, să conducă răscoalele populare care sînt pe punctul de a izbucni. Astfel, ei presupuneau că în Rusia ţărănimea este gata să pornească neîntîrziat o răscoală. Tactica lor, bazată pe comploturi, pe revolte imediate şi pe practica terorismului, avea un caracter aventurier şi era ostilă învăţăturii marxiste despre insurecţie. Bakunismul este înrudit cu proudhonismul, curent mic-burghez, care oglindeşte ideologia micului proprietar ruinat. Unul dintre reprezentanţii bakuniştilor în Rusia era S. G. Neceaev, care întreţinea legături strînse cu Bakunin, aflat pe atunci în străinătate. Programul asociaţiei complotiste a fost expus de el în „Catehismul revoluţionar". În 1869 Neceaev a încercat să creeze în Rusia o organizaţie complotistă restrînsă, care purta numele de „Răfuiala poporului". Dar el n-a reuşit să organizeze decît o serie de cercuri la Moscova. „Răfuiala poporului" a fost curînd descoperită şi în decembrie 1869 a fost nimicită de guvernul ţarist. Teoria şi tactica bakuniştilor au fost aspru condamnate de K. Marx şi F. Engels. V. I. Lenin a caracterizat bakunismul ca o concepţie despre lume „a unui mic-burghez care a pierdut nădejdea în salvarea sa" (*V. I. Lenin*, Opere, vol. 18, E.S.P.L.P. 1957, pag. 11). Bakunismul a fost unul din izvoarele ideologice ale narodnicismului. În legătură cu Bakunin şi bakuniştii vezi lucrările: „Alianţa democraţiei socialiste şi Asociaţia Internaţională a Muncitorilor" (1873) de K. Marx şi F. Engels, „Bakuniştii la lucru" (1873) şi „Literatura din emigraţie" (1875) de F. Engels, „Despre guvernul revoluţionar provizoriu" (1905) de V. I. Lenin şi altele. — *378.*

148 În primăvara anului 1901, o dată cu intensificarea mişcării revoluţionare în Rusia, printre social-democraţii ruşi aflaţi în străinătate a început să se discute despre necesitatea unificării şi coordonării activităţii numeroaselor organizaţii social-democrate din străinătate. Considerînd principial imposibil ca organizaţiile cu orientare revoluţionară să se unească cu cele oportuniste, Lenin a propus să se procedeze la unificarea organizaţiilor revoluţionare social-democrate. „M-am gîndit — spunea el într-o scrisoare adresată lui P. B. Akselrod — dacă n-am putea să încercăm

www.dacoromanica.ro

următorul plan de organizare: organizația « Soțial-demokrat», redacția revistei « Zarea » și grupurile cutare și cutare... să se unească, să zicem, într-o *Ligă*" (*V. I. Lenin*, Opere, vol. 34, E.S.P.L.P. 1958, pag. 45). În această scrisoare Lenin a expus și principiile după care trebuie întocmit proiectul de statut al acestei organizații.

Proiectul inițial al statutului Ligii din străinătate a fost elaborat de membrii redacției de la München împreună cu G. V. Plehanov, care venise în acest oraș, și a fost discutat cu toți membrii organizației „Iskra" și „Zarea" și ai organizației „Soțial-demokrat". Probabil că îndreptările făcute de Lenin pe marginea proiectului de statut datează din această perioadă. — *381*.

149 Aici și în rîndurile următoare Lenin înșiră numerele din „Iskra" în care au fost publicate corespondențe și știri în legătură cu demonstrațiile muncitorilor și studenților din diferite orașe din Rusia. — *385*.

150 Documentul de față este, pe cît se pare, una din variantele începutului articolului „Prigonitorii zemstvelor și Hanibalii liberalismului". — *388*.

151 „*Russkii Vestnik*" — revistă politică și literară; a apărut din 1856 pînă în 1906. Și-a schimbat în repetate rînduri locul de apariție. În anii 1856—1887 ea apărea la Moscova și avea ca redactor și editor pe M. N. Katkov. La început revista a avut o orientare liberală, dar cu începere din deceniul al 7-lea ea s-a transformat într-un organ al reacțiunii iobăgiste. După moartea lui Katkov, revista a fost tipărită din 1887 pînă în 1896 la Petersburg, din 1896 pînă în 1902 la Moscova, iar din 1902 pînă în 1906 din nou la Petersburg. — *389*.

152 „*Vestnik Evropî*" („Buletinul Europei") — revistă lunară istorică-politică și literară, de orientare burghezo-liberală; a apărut la Petersburg din 1866 pînă în 1918. În paginile ei se publicau articole îndreptate împotriva marxiștilor revoluționari. — *389*.

153 Documentul de față cuprinde un scurt conspect al articolelor cu privire la zemstve apărute în revista „Volnoe Slovo" nr. 53, 57, 59 și 60 sub semnătura „Z.S." Acest conspect a fost întocmit de V. I. Lenin în perioada de lucru la articolele „Prigonitorii zemstvelor și Hanibalii liberalismului". — *392*.

154 Este vorba de articolul 762 din tomul IX al „Codului de legi al imperiului rus", care spune: „Din categoria alogenilor care trăiesc în imperiul rus fac parte: 1) alogenii din Siberia, 2) samoezii din gubernia Arhanghelsk; 3) alogenii nomazi din gubernia Stavropol; 4) calmucii nomazi din guberniile Astrahan și Stavropol; 5) kirghizii din Hoarda Interioară; 6) alogenii din regiunile Akmolinsk, Semipalatinsk, Semirecensk, Ural și Turgai; 7) populația alogenă din Regiunea transcaspică; 8) evreii". — *395*.

155 În ziarul „Russkie Vedomosti" nr. 210 din 1 august 1901 a fost inserată o notă redacțională consacrată dezbaterii legii din 8 iunie 1901 „Despre felul cum se acordă particularilor pămînt în Siberia". În această notă,

www.dacoromanica.ro

pe baza exemplului oferit de gubernia Ufa, au fost publicate informații care confirmă datele cu privire la imensele cîștiguri ale moșierilor și la pauperizarea și ruinarea maselor țărănești în urma aplicării acestei legi. Unele date din această notă au fost transcrise de Lenin. — 396.

156 Documentul de față reprezintă de fapt observațiile făcute de V. I. Lenin la articolul „Două adevăruri", scris de D. B. Reazanov în vara anului 1901 pentru revista „Zarea". Articolul a fost respins de redacție, așa că nu a mai apărut.

Paginile indicate de Lenin în observațiile sale se referă la manuscrisul articolului lui Reazanov, prezentat redacției revistei „Zarea". — 402.

157 *Numene și fenomene* — noțiuni opuse în filozofia idealistă a lui Kant. Numenul, după Kant, este incognoscibilul „lucru în sine", care există independent de conștiința omului și este inaccesibil cunoașterii lui. Fenomenul nu există decît în conștiința omului și constituie obiectul cunoașterii lui.

Opoziția dintre numen — „lucru în sine" — și fenomen, care constituie una din tezele fundamentale ale teoriei idealiste subiective kantiene, este folosită de ideologii imperialismului și revizionismului în lupta lor împotriva materialismului.

Materialismul dialectic a respins această opoziție și a dovedit netemeinicia științifică a teoriei lui Kant. — 404.

www.dacoromanica.ro

INDICE DE LUCRĂRI ŞI IZVOARE CITATE SAU MENŢIONATE DE V. I. LENIN

Actul de acuzare (în procesul tulburărilor din mai de la uzina „Obuhov"). — „Iskra", [München], 1901, nr. 9 din octombrie, pag. 3—5.—*293, 294, 295.*

Adresa nobilimii din Tver. 2 februarie 1862. — „Kolokol", Londra, 1862, nr. 126 din 22 martie, pag. 1—2. — *27—28.*

Adresele zemstvelor, prezentate lui Nicolaie al II-lea în anii 1894—1895. — *Vezi* Mirnîi S.

Aksakov I. S. O justă organizare a administraţiei locale. — În cartea „Aksakov, I. S. Opere complete". Vol. 5 Problema statului şi a zemstvei. Articole în legătură cu unele evenimente istorice. Moscova, Volceaninov, 1886, pag. 45—57. — *46.*

Akselrod P. B. Situaţia istorică a democraţiei liberale şi a democraţiei socialiste în Rusia şi raporturile dintre ele. Ed. P.M.S.D.R. Geneva, tip. „Uniunii social-democraţilor ruşi", 1898, 34 pag. — *64.*

Alexandru al II-lea. (Discurs rostit în faţa reprezentanţilor stărilor sociale, la Moscova, la 20 noiembrie 1878. — „Pravitelstvennîi Vestnik", Petersburg, 1878, nr. 261 din 21 noiembrie (3 decembrie), pag. 1. — *40.*

Andogski, I. Culegere de legi cu privire la zemstve (după Codul de legi şi completările la zi, ediţia 1886), cuprinzînd şi hotărîrile Senatului ocîrmuitor, lămuririle guvernului, precum şi Regulamentul pentru administraţie. Ed. a 2-a revăzută şi adăugită. Petersburg, Evdokimov, 1888, pag. 11, 59, 136—137, 439, 563—575. — *36, 37, 394.*

[*Apelul guvernului la concursul societăţii . . .*] — „Pravitelstvennîi Vestnik", Petersburg, 1878, nr. 186 din 20 august (1 septembrie), pag. 1. — *40.*

Berdeaev N. Subiectivismul şi individualismul în filozofia socială. Studiu critic asupra lui N. K. Mihailovski. Cu o prefaţă de P. Struve. Petersburg, Popova, 1901. [360] pag. — *65, 66, 147.*

www.dacoromanica.ro

Bleklov, S. M. Dare de seamă asupra cercetărilor făcute în întregul județ Dneprovsk în cursul lunilor mai și iunie 1901. August 1901. Hectografiată. 53 pag. — *333.*

Bulgakov, S. N. Capitalismul și agricultura. Vol. 1—2, Petersburg, Tihanov, 1900, vol. 2. — *99—127, 128—133, 135, 136, 137, 138, 150, 161, 162, 164, 165, 170, 172, 174, 175, 176, 177, 180, 182—183. 186, 187—190, 193, 195—199, 204, 206—208, 209, 215, 220, 221, 222, 225, 230, 231, 232.*

— *Cu privire la evoluția capitalistă a agriculturii.* „Nacealo", Petersburg, 1899, nr. 1—2, pag. 1—21; nr. 3, pag. 25—36. — *99, 129, 144, 147, 150, 154, 175, 196, 198, 206, 220.*

Burțev, V. Într-o sută de ani (1800—1896). Culegere de articole în legătură cu istoria mișcărilor politice și sociale din Rusia. În 2 volume. Întocmită de V. Burțev, cu concursul redacțional al lui S. M. Kravcinski (Stepneak). Londra, 1897. 267 și 164 pag. (Ed. fondului presei libere ruse, vol. 23). — *28, 67.*

Cehov, A. P. Omul din cutie. — *329.*

Cernov, V. M. Despre evoluția capitalistă și cea agrară. — „Russkoe Bogatstvo", Petersburg, 1900, nr. 11, pag. 232—248. — *150.*

— *Țăranul și muncitorul, categorii ale dezvoltării economice.* — În cartea: La postul de onoare. Culegere de articole consacrate lui N. K. Mihailovski. Partea a II-a. Fără indicarea locului, [1900], pag. 157—197. — *99, 145, 150—152.*

— *Tipuri de evoluție capitalistă și agrară.* — „Russkoe Bogatstvo", Petersburg, 1900, nr. 4, pag. 127—157; nr. 5, pag. 29—48; nr. 6, pag. 203—232; nr. 7, pag. 153—169; nr. 8, pag. 201—239; nr. 10, pag. 212—258. — *99, 139, 140, 141—142, 143, 144, 145, 146, 152, 153, 155, 156—157, 182, 185—186, 213, 214, 221, 225.*

Cicerin, B. N. [*Memoriu înaintat contelui Miliutin*]. — În cartea: [Kovalevski, M. M.] „Constituția contelui Loris-Melikov". Londra, 1893, pag. 21—24. — *43—45, 55.*

Circulara departamentului economic. 22 octombrie 1870. — În cartea: „Andogski, I. Culegere de legi cu privire la zemstve" (după Codul de legi și completările la zi, ediția 1886), cuprinzînd și hotărîrile Senatului ocîrmuitor, lămuririle guvernului, precum și Regulamentul pentru administrația orășenească. Ed. a 2-a revăzută și adăugită. Petersburg, Evdokimov, 1888, pag. 439. — *37.*

Circulara direcției generale a presei. 11 mai 1901. — „Iskra", München, 1901, nr. 6 din iulie, pag. 2, în articolul „Petersburg". — *72.*

www.dacoromanica.ro

Circulara guvernatorului din Kostroma adresată d-lui şef de poliţie a oraşului Kostroma şi d-lor ispravnici din gubernia Kostroma. 19 iunie 1901. Confidenţial, — „Iskra", [München], 1901, nr. 6 din iulie, pag. 8, la rubrica: Ultimele ştiri. — *307.*

Circulara ministerului afacerilor interne. 8 octombrie 1867. — În cartea: „Andogski, I. Culegere de legi cu privire la zemstve" (după Codul de legi şi completările la zi, ediţia 1886), cuprinzînd şi hotărîrile Senatului ocîrmuitor, lămuririle guvernului, precum şi Regulamentul pentru administraţia orăşenească. Ed. a 2-a, revăzută şi adăugită. Petersburg, Evdokimov, 1888, pag. 136—137. — *37.*

Circulara ministrului afacerilor interne către d-nii şefi de gubernii, din 6 mai 1881. — „Zemstvo", Moscova, 1881, nr. 24 din 13 mai, pag. 5. — *46.*

Circulara ministrului afacerilor interne către şefii guberniilor care au avut de suferit de pe urma recoltei proaste din anul 1901. — (17 august 1901.) — „Pravitelstvennîi Vestnik", Petersburg, 1901, nr. 182 din 19 august (1 septembrie), pag. 2—3. — *277—285, 291, 292, 301—309, 310, 311, 313, 316, 319, 323, 324, 328.*

Codul de legi al Imperiului rus. Culegerea a 2-a. Vol. 39. Partea 1. Petersburg, 1867, publicată sub nr. 40 457, pag. 1—14. — *28, 33.*

— Culegerea a 2-a. Vol. 41. Partea a 2-a. Petersburg, 1868, publicată sub nr. 43 874, pag. 258—259. — *36.*

— Culegerea a 2-a. Vol. 42. Partea 1. Petersburg, 1871, publicată sub nr. 44 690, pag. 896—898. — *37—38.*

— Culegerea a 2-a. Vol. 44. Partea 1, Petersburg, 1873, publicată sub nr. 47 456, pag. 67. — *38.*

— Culegerea a 3-a. Vol. 10. Partea 1, Petersburg, 1893, publicată sub nr. 6 927, pag. 493—511. — *47, 52, 92—93, 330.*

— Culegerea a 3-a. Vol. 13. Partea a 2-a, Petersburg, 1893, publicată sub nr. 9 744, 9 791, pag. 414—419, 448—456. — *48.*

Codul penal, ediţia din 1885, cu adăugirile din anii 1890 şi 1891. Petersburg, fără indicarea anului. 683 pag. — *290, 295—296, 301.*

„Colecţie de hotărîri şi dispoziţii ale guvernului, publicată sub îngrijirea Senatului ocîrmuitor", Petersburg, 1886, nr. 68 din 15 iulie; sub nr. 639, pag. 1 390—1 405. — *74.*

— 1897, nr. 62 din 13 iunie, publicată sub nr. 778, pag. 2 135—2 139. — *34, 74—75.*

Comitetul executiv [al organizaţiei „Narodnaia volea"] către împăratul Alexandru al III-lea. 10 martie 1881. Fără indicarea locului, tipografia organizaţiei „Narodnaia volea", 12 martie 1881. 4 pag. — *56—57.*

www.dacoromanica.ro

Contribuţii la o caracterizare a lui Loris-Melikov. — „Listok « Narodnoi Voli»" [Petersburg], 1880, nr. 2 din 20 august, pag. 3—5. — *42, 47.*

Cu privire la durata şi împărţirea timpului de muncă în industria de fabrică [2 iunie 1897]. — „Colecţia de hotărîri şi dispoziţii ale guvernului, publicată sub îngrijirea Senatului ocîrmuitor", Petersburg, 1897, nr. 62 din 13 iunie, publicat sub nr. 778, pag. 2 135—2 139. — *34, 74—75.*

Cu privire la închiderea adunării actualei zemstve guberniale din Petersburg şi la suspendarea Regulamentului zemstvelor, actualmente în vigoare în gubernia Petersburg. — „Severnaia Poşta", Petersburg, 1867, nr. 13 din 17 (29) ianuarie, pag. 1. — *37.*

[*Danielson, N. F.*] *Studii asupra economiei noastre sociale de după reformă.* Petersburg, 1893, XVI, 353 pag.; XVI file cu tabele. Înaintea titlului figurează numele autorului: Nikolai — on. — *325.*

David, E. Socialismul şi agricultura. Trad. din limba germană sub îngrijirea lui G. A. Grossman. Petersburg, 1906. VIII, 550 pag. — *127, 222—235, 239, 240, 243, 244—245, 252—253.*

[*Declaraţia consiliului zemstvei guberniale din Saratov în legătură cu măsurile de combatere a consecinţelor provocate de recolta proastă.* 29 august 1901. [Expunere concisă]. — „Saratovski Dnevnik. Supliment la nr. 187", 1901 din 31 august, pag. 1, în art. „Adunarea extraordinară a zemstvei guberniale". — *309—312.*

Declaraţia făcută de comisia adunării zemstvei guberniale din Cernigov din 1879. — În cartea: „Părerea adunărilor de zemstve despre situaţia actuală din Rusia". Berlin, Behr, 1883, pag. 91—98. — *40.*

Declaraţia unor membri ai adunării zemstvei guberniale din Tver din 1879. — În cartea: „Părerea adunărilor de zemstvă despre situaţia actuală din Rusia". Berlin, Behr, 1883, pag. 85—90. — *41.*

Decretul Comitetului de miniştri cu privire la modul de expediere prin poştă de către particulari, cu începere de la 1 ianuarie 1870, a documentelor şi actelor de tot felul, scutite de plata taxelor de asigurare. 19 septembrie 1869. — În cartea: „Codul de legi al Imperiului rus". Culegerea a 2-a. Vol. 44. Partea 1, Petersburg, 1873, publicată sub nr. 47 456, pag. 67. — *37.*

De la Uniunea de luptă. — „Raboceaia Mîsl", [Varşovia], 1901, nr. 12 din iulie, pag. 19. Sub titlul general: „Probleme de partid". — *286—287.*

„*Den*", Moscova. — *29.*

Despre felul cum se acordă particularilor pămînturi de-ale statului în Siberia. 8 iunie 1901. — „Pravitelstvennîi Vestnik", Petersburg, 1901, nr. 167 din 31 iulie (13 august), pag. 1. — *86—91, 395—397, 398—399, 400—401.*

www.dacoromanica.ro

Despre modificările intervenite în redactarea art. 9 şi 11 din Regulamentul provizoriu al zemstvelor cu privire la impunerea întreprinderilor comerciale şi industriale cu diferite taxe pentru obligaţiile lor faţă de zemstve. [Părerea Consiliului de stat. 21 noiembrie 1866]. În cartea: „Codul de legi ale Imperiului rus". Culegerea a 2-a. Vol. 41. Partea a 2-a, Petersburg, 1868, publicat sub nr. 43 874, pag. 258—259. — *36.*

Despre nutreţurile pentru vite în localităţile lovite de secetă. (Expunerea raportului făcut de consiliul gubernial al zemstvei din Saratov). — „Saratovski Dnevnik", 1901, nr. 187 din 29 august, pag. 3. — *309—312.*

Dickens, Ch. Documentele postume ale clubului Pickwick. — *316.*

Din Ivanovo-Voznesensk. — „Iskra", [München] ,1901, nr. 4 din mai, pag. 5, la rubrica: „Din viaţa noastră socială". — *84.*

Din Kursk. — „Iskra", [München], 1901, nr. 8 din 10 septembrie, pag. 2, la rubrica: „Din viaţa noastră socială". — *307.*

Din partea secţiei zemstvelor din ministerul afacerilor interne. — „Pravitelstvennîi Vestnik", Petersburg, 1901, nr. 203 din 16 (29) septembrie, pag. 2. — *312.*

Din trecutul zemstvelor. — „Zemstvo", Moscova, 1880, nr. 1 din 3 decembrie, pag. 2—8. — *41.*

„Discursul unuia dintre mareşalii nobilimii judeţene, rostit la o adunare particulară a mareşalilor nobilimii, în legătură cu chestiunile studenţeşti '. 1901. Hectografiat. — *343—348.*

Dobroliubov, N. A. Cînd va veni adevărata zi? — *370, 371.*

Documentele congresului „de unificare". Geneva, ed. Ligii social-democraţiei revoluţionare ruse, 1901. IV, 11 pag. — *272—273, 274, 275, 276, 288, 289, 349—352.*

Documente secrete în legătură cu legea de la 2 iunie 1897. Geneva, ed. P.M.S.D.R., 1898. 66 pag. — *75.*

[*Dolgorukov, P. V.*] *Scurtă privire asupra principiilor de bază ale organizării judecătoreşti, ale procedurii judiciare şi ale zemstvelor.* — „Listok", Bruxelles, 1862, nr. 3 din decembrie, pag. 17—19. Semnat KPD. — *67.*

— Din articolul: *„Scurtă privire asupra principiilor de bază ale organizării judecătoreşti, ale procedurii judiciare şi ale zemstvelor".* — În cartea: „Burţev V. Într-o sută de ani (1800—1896)". Culegere de articole în legătură cu istoria mişcărilor politice şi sociale din Rusia. În 2 volume. Întocmită de V. Burţev cu concursul redacţional al lui S. M. Kravcinski (Stepneak). London, 1897, pag. 63—66. — *67.*

www.dacoromanica.ro

— Din articolul: „*Despre zemstve*". — În cartea: „Burţev, V. Într-o sută de ani (1800—1896)". Culegere de articole în legătură cu istoria mişcărilor politice şi sociale din Rusia. În 2 volume. Întocmită de V. Burţev cu concursul redacţional al lui S. M. Kravcinski (Stepneak). London, 1897, pag. 66—67. — *67.*

— *Despre zemstve.* — „Listok", Londra, nr. 18 din 25 februarie, pag. 137—139. — *67.*

Dragomanov, M. Liberalismul zemstvelor în Rusia (1858—1883). — În cartea: „Dragomanov, M. Liberalismul şi zemstvele în Rusia" (text extras din „Svobodnaia Rossiia" nr. 1). Genève, Georg, 1889, pag. 1—51. — *26—28, 39, 40, 46.*

— *Liberalismul şi zemstvele în Rusia.* — (Text extras din „Svobodnaia Rossiia" nr. 1.) Genève, Georg, 1889. 64 pag. — *26—28, 39, 40, 46, 389.*

— *Absolutismul, administrarea locală şi justiţia independentă.* — În cartea: „Dragomanov, M. Liberalismul şi zemstvele în Rusia" (text extras din „Svobodnaia Rossiia" nr. 1). Genève, Georg, 1889, pag. 52—64. — *27, 389.*

Duma de stat. (Prima legislatură.) Dări de seamă stenografice. 1906. Sesiunea întîi. Vol. I. Şedinţele 1—18 (de la 27 aprilie pînă la 30 mai). Petersburg, 1906, pag. 465—471. — *246.*

Duma de stat. A doua legislatură. Dări de seamă stenografice. 1907. Sesiunea a doua. Vol. II. Şedinţele 31—53 (de la 1 mai pînă la 2 iunie). Petersburg, 1907, coloanele 1 180—1 197. — *246.*

Engelhardt, A. N. De la ţară. — *226.*

Engelhardt, A. P. [Convorbire cu un colaborator al ziarului „Saratovski Listok"]. — „Novoe Vremea", Petersburg, 1901, nr. 9 195 din 9 (22) octombrie, pag. 4, la rubrica: „Ştiri interne". — *309—310, 311.*

[*Ermolov, A. S.*]. *Recolta proastă şi calamitatea publică.* Petersburg, Kirşbaum, 1892, 270 pag. — *88.*

Fonvizin, D. I. Neisprăvitul. — *342.*

Gherţenstein, M. I. Discurs rostit în Duma de stat, la 18 mai 1906. În cartea: „Duma de stat. [Prima legislatură]". Dări de seamă stenografice. 1906. Sesiunea întîi. Vol. I. Şedinţele 1—18 (de la 27 aprilie pînă în 30 mai). Petersburg, 1906, pag. 465—471. — *246.*

Goethe. Faust. — *190.*

Gogol, N. V. Suflete moarte. — *93, 204.*
— Mantaua. — *329.*

„*Golos*", Petersburg. — *44.*

www.dacoromanica.ro

Gradovski, A. D. [*Memoriu*]. — În cartea: [Kovalevski, M. M.] „Constituția contelui Loris—Melikov", Londra, 1893, pag. 28—30. — *44.*

„Grajdanin", Petersburg. — *90, 401.*

Greva statisticienilor zemstvelor. — „Moskovskie Vedomosti", 1901, nr. 263 din 24 septembrie (7 octombrie), pag. 1. — *334—335.*

Griboedov, A. S. Prea multă minte strică. — *51, 188, 358.*

Grigorovici, D. V. Acrobații filantropiei. — *315.*

Haritonov, A. Bilciul de sfîntul Nicolaie de la Kahovka. — „Torgovo-Promîșlennaia Gazeta", Petersburg, 1901, nr. 109 din 16 (29) mai, pag. 2, la rubrica: „Bilciuri". — *170.*

Hertz, F. O. Problemele agrare. Cu o prefață de E. Bernstein. Trad. de A. Ilinski, Petersburg, 1900, 323 pag. — *99, 122, 123, 124, 127—128, 130—131, 139—143, 144, 146—147, 154, 156, 157, 158, 163, 172, 176, 177, 178—179, 180, 188, 213, 214, 216, 221, 225.*

Iaroslavl. — „Iskra", [München], 1901, nr. 4 din mai, pag. 5, la rubrica: „Din viața noastră socială". — *332, 385.*

Ignatiev, N. P. — *vezi* Circulara din 6 mai 1881 a ministrului de interne către d-nii șefi de gubernii.

Ilin, Vl. — *vezi* Lenin, V. I.

Incidentul de la zemstva din Ekaterinoslav. — „Iskra", [München], 1901, nr. 7 din august, pag. 3—4. — *333.*

În legătură cu dezordinile muncitorești. — „Novoe Vremea", Petersburg, 1901, nr. 9 051 din 11 (24) mai, pag. 1. — *72—73, 75—78, 386—387.*

Întîi Mai în Rusia. — „Iskra", [München], 1901, nr. 5 din aprilie, pag. 4. — *16.*

„Iskra", [Leipzig—München]. — *271, 272, 273, 274, 289, 352, 365, 381, 382.*

— [Leipzig], 1900, nr. 1 din decembrie, pag. 1, 2—3 [8]. — *6, 271, 287, 365, 366.*

— [München], 1901, nr. 2 din februarie, pag. 5, 6. — *84, 365.*

— 1901, nr. 3 din aprilie, pag. 2—4, 5. — *385.*

— 1901, nr. 4 din mai, pag. 3, 5. — *84, 332, 385.*

— 1901, nr. 5 din iunie, pag. 1—3, 4. — *16, 294, 332.*

www.dacoromanica.ro

— 1901, nr. 6 din iulie, pag. 2, 4—5, 8. — *72, 284, 294, 299—300.*

— 1901, nr. 7 din august, pag. 3—4, 5. — *307, 333.*

— 1901, nr. 8 din 10 septembrie, pag. 2. — *307.*

— 1901, nr. 9 din octombrie, pag. 3—5, 8. — *294, 295, 296, 309, 333, 349.*

„*Iuridiceskoi Vestnik*", Moscova, 1888 din octombrie, pag. 270—273. — *402.*

„*Jizn*", Petersburg, 1900, nr. 1, pag. 84—110; nr. 2, pag. 59—68. — *100.*

— 1901, nr. 3, pag. 162—186; nr. 4, pag. 63—100. — *120, 133.*

Judeţul Buguruslan. — „Russkie Vedomosti", Moscova, 1901, nr. 244 din 4 septembrie, pag. 2, la rubrica: „Ştiri interne". — *326.*

Karavaev, A. L. Discurs rostit în Duma de stat la 26 mai 1907. În cartea: „Duma de stat. A doua legislatură". Dări de seamă stenografice. 1907. Sesiunea a doua. Vol. II. Şedinţele 31—53 (de la 1 mai pînă în 2 iunie). Petersburg, 1907, coloanele 1 180—1 197. — *246—247.*

[*Katkov, M. N.*] *Moscova, 28 mai.* — „Moskovskie Vedomosti", 1886, nr. 146 din 29 mai, pag. 2. — *74.*

Kavelin, K. D. Scrisoare către S. Korsakova. — „Vestnik Evropî", Petersburg, 1886, nr. 10, pag. 757—758. — *38.*

Kazan. — „Iskra", [München], 1901, nr. 3 din aprilie, pag. 5, la rubrica: „Din viaţa noastră socială". — *385.*

Kennan, G. Ultima declaraţie a liberalilor ruşi. Genève, Elpidine, 1890. 40 pag. — *39, 41.*

Kiev. — „Iskra", [München], 1901, nr. 3, pag. 5, la rubrica: „Din viaţa noastră socială". — *385.*

„*Kolokol*", Londra—Geneva. — *29.*
— Londra, 1862, nr. 126 din 22 martie, pag. 1—2. — *27—28.*

Kondoidi, V. G. Discursul rostit de d-l şef al guberniei Samara (la deschiderea sesiunii ordinare a adunării zemstvei guberniale din 11 ianuarie 1900). — „Samarskaia Gazeta", 1900, nr. 9 din 13 februarie, pag. 1—2. — *323, 328, 329—330, 333.*

Koşelev, A. Constituţia, absolutismul şi zemskaia duma. Leipzig, Wagner, 1862, IV, 59 pag. — *31—32, 36.*

[*Kovalevski, M. M.*] *Constituţia contelui Loris-Melikov.* Londra, 1893. (2), 43, VIII, pag. (Ed. Fondului presei libere ruse. Vol. 7). — *42, 43—44, 55.*

www.dacoromanica.ro

Kricevski, B. Principiile, tactica şi lupta. — „Rabocee Delo", Geneva, 1901, nr. 10 din septembrie, pag. 1—36. — *272, 273—274, 275, 289, 351, 362, 364.*

Krilov, I. A. Oglinda şi maimuţa. — *348.*

— Motanul şi bucătarul. — *300.*

— Curiosul. — *115.*

La postul de onoare. — Culegere de articole consacrate lui N. K. Mihailovski. Partea a II-a. Fără indicarea locului, [1900], pag. 157—197, 314—326. — *29, 99, 144, 151—152.*

Lămuririle Senatului ocîrmuitor. 16 decembrie 1866. — În cartea: „Andogski, I. Culegere de legi cu privire la zemstve" (după Codul de legi şi completările la zi, ediţia 1886), cuprinzînd şi hotărîrile Senatului ocîrmuitor, lămuririle guvernului, precum şi Regulamentul pentru administraţia orăşenească. Ed. a 2-a revăzută şi adăugită. Petersburg, Evdokimov, 1888, pag. 59. — *37.*

Lămuririle Senatului ocîrmuitor. 4 mai 1867. În cartea: „Andogski, I. Culegere de legi cu privire la zemstve" (după Codul de legi şi completările la zi, ediţia 1866), cuprinzînd şi hotărîrile Senatului ocîrmuitor, lămuririle guvernului, precum şi Regulamentul pentru administraţia orăşenească. Ed. a 2-a revăzută şi adăugită. Petersburg, Evdokimov, 1888, pag. 11. — *37.*

Lege cu privire la evaluarea bunurilor imobile, pentru impunerea lor de către zemstve. 8 iunie 1893. — În cartea: „Codul de legi al Imperiului rus". Culegerea a 3-a. Vol. 13. Partea a 2-a, Petersburg, 1893, publicat sub nr. 9 744, pag. 414—419. — *48.*

Lege cu privire la supravegherea întreprinderilor industriale şi la relaţiile dintre fabricanţi şi muncitori (3 iunie 1886), — „Colecţia de hotărîri şi dispoziţii ale guvernului, ediţie specială a Senatului ocîrmuitor", Petersburg, 1886, nr. 68 din 15 iulie, publicată sub nr. 639, pag. 1 390—1 405. — *75.*

Lege cu privire la şcolile primare. (25 mai 1874). — În cartea: „Andogski, I. Culegere de legi cu privire la zemstve" (după Codul de legi şi completările la zi, ediţia 1886), cuprinzînd şi hotărîrile Senatului ocîrmuitor, lămuririle guvernului, precum şi Regulamentul pentru administraţia orăşenească. Ed. a 2-a revăzută şi adăugită. Petersburg, Evdokimov, 1888, pag. 563—575. — *38, 394.*

Lege cu privire la zemstvele guberniale şi judeţene. 1 ianuarie 1864. — În cartea: „Codul de legi al Imperiului rus". Culegerea a 2-a. Vol. 39. Partea I. Petersburg, 1867, publicat sub nr. 40 457, pag. 1—14. — *28, 33.*

www.dacoromanica.ro

Lege cu privire la zemstvele guberniale și județene. 12 iunie 1890. — În cartea: „Codul de legi al Imperiului rus". Culegerea a 3-a. Vol. 10. Partea I. Petersburg, 1893, publicat sub nr. 6 927, pag. 493—511. — *47, 51, 92—93, 330.*

[*Lenin, V. I.*] *Capitalismul în agricultură (Despre cartea lui Kautsky și despre articolul d-lui Bulgakov).* — „Jizn", Petersburg, 1900, nr. 1, pag. 84—110; nr. 2, pag. 59—68. Semnat: Vl. Ilin. — *100.*

— *Ce-i de făcut? Problemele acute ale mișcării noastre.* — *9, 352, 366.*

— *Din partea redacției.* [Declarația redacției „Iskrei".] Manifest. [München], tip. „Iskrei", [octombrie 1900]. [2] pag. (P.M.S.D.R.). — *273.*

— *Încorporarea celor 183 de studenți.* — „Iskra" [München], 1901, nr. 2 din februarie, pag. 6. — *365.*

— *În legătură cu organizațiile noastre din străinătate.* — „Iskra" [München], 1901, nr. 9 din octombrie, pag. 8. — *349.*

— [*Întrebări puse „Uniunii social-democraților ruși" la congresul „de unificare" din 21 septembrie (4 octombrie) 1901*]. — În cartea: „Documentele congresului «de unificare»". Geneva, ed. Ligii social-democrației revoluționare ruse, 1901, pag. 6. — *350—351.*

— *Note ocazionale.* — „Zarea". Stuttgart, 1901, nr. 1 din aprilie, pag. 247—270. Semnat: T. H. — *337.*

— *Problema agrară.* Partea I. Petersburg, 1908, pag. 164—263. Înaintea titlului este indicat autorul: Vl. Ilin. — *246.*

— *Problema agrară și „criticii lui Marx".* În cartea: (Lenin, V. I.) „Problema agrară". Partea I. Petersburg, 1908, pag. 164—263. Înaintea titlului figurează numele autorului: Vl. Ilin. — *246.*

— *Problema agrară și „criticii lui Marx".* (Cap. I—IV.) Odesa, „Burevestnik", 1905, 49 pag. Înaintea titlului figurează numele autorului: N. Lenin. — *154.*

— *Problema agrară și „criticii lui Marx"* (cap. V—IX.) — „Obrazovanie", Petersburg, 1906, nr. 2, pag. 175—226. Semnat: N. Lenin. — *154, 225*

— *Sarcinile social-democraților ruși.* Cu o prefață de P. Akselrod. Geneva, tipografia „Uniunii social-democraților ruși", 1898. 32 pag. — *70, 80—81.*

— *Sarcinile vitale ale mișcării noastre.* — „Iskra" [Leipzig], 1900, nr. 1 din decembrie, pag. 1. — *6, 365.*

— *Scizițiunea din Uniunea social-democraților ruși din străinătate.* — „Iskra", [Leipzig], 1900, nr. 1 din decembrie, pag. [8], la rubrica: „Viața de partid". — *271, 286.*

www.dacoromanica.ro

— *Un nou măcel.* — „Iskra", [München], 1901, nr. 5 din iunie, pag. 1—2. — *294.*

„Listok", Bruxelles, 1862, nr. 3 din decembrie, pag. 17—19. — *67.*

— Londra, 1864, nr. 18 din 25 februarie, pag. 137—139. — *67.*

„*Listok* « *Narodnoi Voli*»", [Petersburg], 1880, nr. 2 din 20 august, pag. 3—5. — *41, 47.*

„*Listok* « *Rabocevo Dela*»", Geneva, 1901, nr. 6 din aprilie, pag. 1—6. — *5—8, 13.*

Manifestul imperial [al lui Alexandru al III-lea, 29 aprilie 1881]. — „Zemstvele", Moscova, 1881, nr. 23 din 6 mai, pag. 1. — *45, 46.*

[*Martînov, A.*] *Două congrese.* Al III-lea Congres ordinar al Uniunii şi „Congresul de unificare". Geneva, editat de Uniunea social-democraţilor ruşi, 1901. 34 pag. — *349—351, 362.*

— *Literatura de demascare şi lupta proletară.* — „Rabocee Delo", Geneva, 1901, nr. 10 din septembrie, pag. 37—64. — *272, 273, 274—275, 289, 351, 362, 365, 366.*

[*Martov, L.*] *Bîntuie foametea.* — „Iskra", [München], 1901, nr. 6 din iulie, pag. 8. — *284, 299.*

Marx, K. [Scrisoare către redacţia revistei „Otecestvenntie Zapiski". (Scrisoare către Mihailovski.) Noiembrie 1877.] — „Iuridiceski Vestnik", Moscova, 1888 din octombrie, pag. 270—273, în art.: „Scrisoarea lui Karl Marx". — *402.*

Maslov, P. Cu privire la problema agrară. (Critica criticilor.) — „Jizn", Petersburg, 1901, nr. 3, pag. 162—186; nr. 4, pag. 63—100. — *120, 133.*

Memoriul liberalilor din Moscova către contele Loris-Melikov, şeful înaltei comisii executive. [Petiţia a 25 de militanţi de zemstvă din Moscova. Martie 1880.] — În cartea: „G. Kennan. Ultima declaraţie a liberalilor ruşi". Genève, Elpidine, 1890, pag. 20—40. — *41.*

Mirnîi, S. Adresele zemstvelor în anii 1894—1895 şi programul lor politic. Geneva, 1896. 63 pag. (Voci din Rusia. Partea I.). — *48.*

„*Missionerskoe Obozrenie*", Kiev. — *338.*

Molodaia Rossia. [Proclamaţie]. Fără indicarea locului, [mai 1862]. — *28, 29.*

Moscova, 1 august. — „Russkie Vedomosti", Moscova, 1901, nr. 210 din 1 august, pag. 1. — *89, 396, 399.*

„*Moskovskie Vedomosti*". — *74, 90, 284, 304, 309, 335, 337, 401.*

www.dacoromanica.ro

— 1886, nr. 146 din 29 mai, pag. 2. — *74.*

— 1901, nr. 252 din 13 (26) septembrie, pag. 4. — *313—315.*

— 1901, nr. 258 din 19 septembrie (2 octombrie), pag. 1—2. — *310.*

— 1901, nr. 263 din 24 septembrie (7 octombrie), pag. 1. — *335—336.*

— 1901, nr. 268 din 29 septembrie (12 octombrie), pag. 1. — *335—336.*

— 1901, nr. 269 din 30 septembrie (13 octombrie), pag. 2. — *337, 338—340.*

— 1901, nr. 279 din 10 (23) octombrie, pag. 1—2. — *335.*

„*Nacealo*", Petersburg, 1899, nr. 1—2, pag. 1—21; nr. 3, pag. 25—36. — *100, 129, 144, 147, 150, 154, 175, 196, 198, 206, 220.*

Nikitenko, A. V. Însemnări şi jurnal (1826—1877). O povestire despre mine şi despre „faptele la care am fost martor în viaţă". Vol. 3, Petersburg, Suvorin, 1893. 458 pag. — *37.*

Nikolai — on. — *vezi* Danielson, N. F.

Nilus, S. G. Stahovici la Congresul misionarilor de la Orel. (Scrisoare deschisă adresată d-lui Stahovici, în care e vorba despre dînsul.) — „Moskovskie Vedomosti", 1901, nr. 269 din 30 septembrie (13 octombrie), pag. 2. — *338.*

Noi piedici. — „Iskra", [München], 1901, nr. 9 din octombrie, pag. 4, la rubrica: „Din viaţa noastră socială". — *309.*

Noi prieteni ai proletariatului rus. (Articol consacrat gazetei „Raboceaia Mîsl".) — „Iskra" [Leipzig], 1900, nr. 1 din decembrie, pag. 2—3.—*366.*

Noi succese ale comerţului rusesc cu Persia. — „Novoe Vremea", Petersburg, 1901, nr. 9 188 din 2 (15) octombrie, pag. 2. — *327.*

Noua circulară cu privire la lucrările publice. — „Moskovskie Vedomosti", 1901, nr. 258 din 19 septembrie (2 octombrie), pag. 1—2. — *310.*

„*Novoe Vremea*", Petersburg. — *293.*

— 1901, nr. 9 049 din 9 (22) mai, pag. 2. — *15, 16—18, 385—386.*

— 1901, nr. 9 051 din 11 (24) mai, pag. 1. — *72, 75—78, 386—387.*

— 1901, nr. 9 188 din 2 (15) octombrie, pag. 2. — *327.*

— 1901, nr. 9 191 din 5 (18) octombrie, pag. 1—2. — *338.*

— 1901, nr. 9 195 din 9 (22) octombrie, pag. 4. — *309—310.*

www.dacoromanica.ro

— 1901, nr. 9 191 din 5 (18) octombrie, pag. 4; nr. 9 192 din 6 (19) octombrie, pag. 4; nr. 9 193 din 7 (20) octombrie, pag. 5; nr. 9 195 din 9 (22) octombrie, pag. 4; nr. 9 196 din 10 (23) octombrie, pag. 4; nr. 9 198 din 11 (24) octombrie, pag. 1—2. — *327.*

„*Obrazovanie*", Petersburg, 1906, nr. 2, pag. 175—226. — *225.*

O cotitură istorică. — „Listok «Rabocevo Dela»", Geneva, 1901, nr. 6 din aprilie, pag. 1—6. — *5—8, 13.*

O insuficientă publicitate. — „Moskovskie Vedomosti", 1901, nr. 252 din 13 (26) septembrie, pag. 4. — *313—314.*

Om. O publicitate necesară. — „Priazovski Krai", Rostov pe Don, 1901, nr. 236 din 5 septembrie, pag. 2. — *313—314.*

„*Orlovski Vestnik*", 1901, nr. 254 din 25 septembrie, pag. 2—3. — *337, 339.*
— 1901, nr. 257 din 28 septembrie, pag. 3. — *339—341.*
— 1901, nr. 259 din 30 septembrie, pag. 3. — *341.*

Ostrovski, A. N. Unul face, altul trage. — *331.*

Panteleev, L. Amintiri din deceniul al 7-lea. — În cartea: „La postul de onoare". Culegere de articole consacrate lui N. K. Mihailovski. Partea a II-a. Fără indicarea locului, [1900], pag. 314—326. — *29.*

Părerile adunărilor de zemstvă despre situația actuală din Rusia. Berlin, Behr, 1883. [2], 107 pag. — *41, 42.*

Părerea Consiliului de stat despre felul cum se desfășoară activitatea în adunările de zemstvă, nobiliare și orășenești, în cele ale stărilor sociale. 13 iunie 1867. — În cartea: „Codul de legi al Imperiului rus". Culegerea a II-a. Vol. 42. Partea I. Petersburg, 1871, art. 44 690, pag. 896—898. — *37—38.*

Petersburgul potrivit datelor recensământului de la 15 decembrie 1890. Editat de serviciul de statistică al municipiului sub îngrijirea lui I. E. Ianson. Partea I, fasc. 1—2. Petersburg, 1891—1892. 2 vol. — *218—219.*

Petersburg. — „Iskra", [München], 1901, nr. 3 din aprilie, pag. 2—4, la rubrica: „Din viața noastră socială". — *385.*

„*Poreadok*", Petersburg. — *44.*

„*Pravitelstvennîi Vestnik*" („Buletinul oficial"), Petersburg, 1873, nr. 307 din 27 decembrie (8 ianuarie 1874), pag. 1. — *38, 394.*
— 1878, nr. 186 din 20 august (1 septembrie), pag. 1. — *40.*
— 1878, nr. 261 din 21 noiembrie (3 decembrie), pag. 1. — *40.*
— 1901, nr. 68 din 25 martie (7 aprilie), pag. 1. — *34, 92.*

www.dacoromanica.ro

— 1901, nr. 167 din 31 iulie (13 august), pag. 1. — *86—91, 395—397, 398—399, 400—401.*

— 1901, nr. 182 din 19 august (1 septembrie), pag. 2—3. — *277—285, 291, 292, 301—307, 310, 311, 313, 315, 317, 319, 328, 405—408.*

— 1901, nr. 203 din 16 (29) septembrie, pag. 2. — *312.*

— 1901, nr. 208 din 22 septembrie (5 octombrie), pag. 3. — *290—294, 315—321.*

Preobrajenski, I. Scrisoare către preasfinţitul Ambrosie, arhiepiscop al Harkovului. — „Vera i Razum", Harkov, 1901, nr. 8 din aprilie, pag. 457—462. — *341—343.*

„Priazovski Krai", Rostov pe Don, 1901, nr. 236 din 5 septembrie, pag. 2. — *313.*

Prima scrisoare către ţăranii înfometaţi. [Manifest. Petersburg], tip. narodovolţilor, martie 1892. [1] pag. Semnat: Binevoitori ai ţăranilor. — *283.*

Procesul abuzurilor de la circumscripţia Kazan a căilor de comunicaţie. — „Novoe Vremea", Petersburg, 1901, nr. 9 191 din 5 (18) octombrie, pag. 4; nr. 9 192 din 6 (19) octombrie, pag. 4; nr. 9 193 din 7 (20) octombrie, pag. 5; nr. 9 195 din 9 (22) octombrie, pag. 4; nr. 9 196 din 10 (23) octombrie, pag. 4; nr. 9 198 din 11 (24) octombrie, pag. 1—2. În nr. 9 191—9 193, titlul: „Procesul abuzurilor de la circumscripţia Kazan a căilor de comunicaţie"; în nr. 9 195—9 196, titlul: „Procesul abuzurilor comise de inginerii de la căile de comunicaţie din regiunea Volgăi"; în nr. 9 198, titlul: „Construcţia de pe Volga". — *327—328.*

[*Proiect de adresă către Alexandru al II-lea, adăugat la proclamaţia „Velikoruss"*. 1862.] — În cartea: „Burţev, V. Într-o sută de ani (1800—1896)". Culegere de articole în legătură cu istoria mişcărilor politice şi sociale din Rusia. În 2 volume. Întocmită de V. Burţev cu concursul redacţional al lui S. M. Kravcinski (Stepneak). London, 1897, pag. 39—40. — *28.*

„Raboceaia Misl", [Petersburg — Berlin — Varşovia]. — *5, 66, 275, 364, 366, 389.*

„Raboceaia Misl", [Varşovia], 1901, nr. 12 din iulie, pag. 1. — *286—287.*

„Rabocee Delo", Geneva. — *5, 6, 7, 8, 288—289, 362, 364, 365.*

— 1901, nr. 10 din septembrie, pag. 1—64. — *272—275, 289, 351, 363, 364, 365, 366.*

Răzmeriţa de la Vladimir pe Kleazma. — „Iskra", [München], 1901, nr. 5 din iunie, pag. 2—3, la rubrica: „Din viaţa noastră socială". — *332.*

www.dacoromanica.ro

Reazanov, D. B. Două adevăruri. Manuscris [1]. — *402—404.*

Rectificări la discursul d-lui Stahovici. [Scrisoare adresată de P. Rojdestvenski redacției ziarului „Orlovski Vestnik".] — „Moskovskie Vedomosti", 1901, nr. 269 din 30 septembrie (13 octombrie), pag. 2. — *338—339.*

Regulamentul de la 19 februarie 1861 cu privire la țăranii eliberați din iobăgie. Petersburg, 1861. Diverse pagini. — *29—30.*

Regulament provizoriu cu privire la participarea populației din regiunile lovite de secetă și la lucrările ce se efectuează potrivit dispozițiilor date de departamentul căilor de comunicație și de departamentul agriculturii și al domeniilor statului. 15 septembrie 1901. — „Pravitelstvennii Vestnik", Petersburg, nr. 208 din 22 septembrie (5 octombrie), pag. 3. — *290—294, 315—320.*

Rescript imperial adresat contelui D. A. Tolstoi, ministrul învățămîntului public. 25 decembrie 1873. — „Pravitelstvennîi Vestnik", Petersburg, 1873, nr. 307 din 27 decembrie (8 ianuarie 1874), pag. 1. — *38, 394.*

Rescript imperial adresat lui Vannovski, membru al Consiliului de stat. 25 martie 1901. „Pravitelstvennîi Vestnik", Petersburg, 1901, nr. 68 din 25 martie (7 aprilie), pag. 1. — *35, 92.*

[*Rezoluție adoptată de conferința reprezentanților Uniunii social-democraților ruși, ai organizației din străinătate a „Iskrei" și a revistei „Zarea" și ai organizației revoluționare „Soțial-demokrat". Geneva, iunie 1901.*] — În cartea: „Documentele congresului «de unificare»". Geneva, editată de Liga social-democrației revoluționare ruse, 1901, pag. 1—3. — *272—273, 274, 275, 276, 288, 289, 351.*

R. *M. Realitatea noastră* (Mișcarea muncitorească, absolutismul, societatea cu păturile ei... și lupta socială). — În cartea: „Supliment special la «Raboceaia Misl»". Petersburg, editat de „Uniunea" din Petersburg, 1899, septembrie, pag. 3—16. — *58.*

Rojdestvenski, P. Scrisoare către redacția ziarului „Orlovski Vestnik". — „Orlovski Vestnik", 1901, nr. 257 din 28 septembrie, pag. 3, la rubrica: „Scrisori către redacție". — *339—341.*

„*Russkie Vedomosti*", Moscova, 1901, nr. 210 din 1 august, pag. 1. — *89, 396, 399.*

— 1901, nr. 244 din 4 septembrie, pag. 2. — *326.*

„*Russkii Vestnik*" — Moscova — Petersburg. — *389.*

[1] Articolul „Două adevăruri", semnat „N. Reazanov", a fost publicat ca supliment la broșura lui I. Nevzorov [I. Steklov] „Renunțăm noi oare la moștenire?" (Geneva, 1902).

www.dacoromanica.ro

„*Russkoe Bogatstvo*", Petersburg, 1900, nr. 4, pag. 127—157; nr. 7, pag. 153—169; nr. 8, pag. 201—239; nr. 10, pag. 212—259. — *99, 139, 140, 141—142, 143, 144, 145, 146, 152, 153, 155, 156—157, 182, 184—185, 212—213, 214, 221, 225.*

— 1900, nr. 11, pag. 232—248. — *150.*

„*Russkoe Slovo*", Petersburg. — *29.*

Saltîkov-Şcedrin, M. E. — Domnii Golovlev. — *284, 304.*

— Idilă contemporană. — *190.*

— Istoria unui oraş. — *309, 324.*

— Moşierul sălbatic. — *304.*

— Pompaduri şi pompadure. — *309, 310, 331.*

— Poveste despre felul cum un ţăran a hrănit doi generali. — *88.*

— Refugiul Mon repos. — *172*

— Vorbe leale. — *56.*

„*Samarskaia Gazeta*", 1900, nr. 9 din 13 februarie, pag. 1—2. — *328, 329—330, 333.*

„*Saratovski Dnevnik*", 1901, nr. 187 din 29 august, pag. 3; „Supliment la nr. 187", 1901 din 3 august, pag. 3. — *310—312.*

Sarcinile imediate ale zemstvelor. — „Volnoe Slovo", Geneva, 1883, nr. 56 din 1 martie, pag. 4—6. — *40.*

Scrisoare de răspuns a secretarului „Uniunii social-democraţilor ruşi"... — În cartea: „Documentele congresului « de unificare»". Geneva, editată de Liga social-democraţiei revoluţionare ruse, 1901, pag. 10—11. — *349.*

„*Severnaia Poşta*", Petersburg, 1867, nr. 13 din 17 (29) ianuarie, pag. 1. — *36.*

Siberia apuseană. — „Iskra", [München], 1901, nr. 4 din mai, pag. 3, la rubrica: „Din viaţa noastră socială". — *385.*

Simferopol. — „Iskra", [München], 1901, nr. 7 din august, pag. 5, la rubrica: „Cronica mişcării muncitoreşti şi scrisori din fabrici şi uzine". — *307.*

Sipeaghin, D. S. — *vezi* Circulara ministrului afacerilor interne către şefii guberniilor care au avut de suferit de pe urma recoltei proaste din 1901.

„*Soţial-Demokrat*", Londra, 1890, nr. 1 din februarie, pag. 50—87. — *43.*

www.dacoromanica.ro

„*Sovremennik*", Petersburg. — *29.*

Spărgătorii de grevă de la Veatka. — „Iskra", [München], 1901, nr. 9 din octombrie, pag. 3, la rubrica: „Din viaţa noastră socială". — *333.*

Stahovici, M. A. Referat citit la Congresul misionarilor de la Orel. — „Orlovski Vestnik", 1901, nr. 254 din 25 septembrie, pag. 2—3. — *337—338, 339.*

— *Scrisoare către redacţie* [Obiecţii la rectificările lui P. Rojdestvenski]. — „Orlovski Vestnik", 1901, nr. 259 din 30 septembrie, pag. 3. — *340.*

Statutul institutelor medicale ale Ministerului afacerilor interne. 10 iunie 1893. — În cartea: „Codul de legi al Imperiului rus". Culegerea a 3-a. Vol. 13. Partea a 2-a, Petersburg, 1893, publicată sub nr. 9 791, pag. 448—456. — *48.*

„*Strana*", Petersburg. — *44.*

Struve, P. B. Note critice cu privire la problema dezvoltării economice a Rusiei. Partea I. Petersburg, Skorohodov, 1894, X, 291 pag. — *107, 189.*

— *Prefaţă* [*la cartea lui S. Witte „Absolutismul şi zemstvele"*]. — În cartea: „Witte, S. I. Absolutismul şi zemstvele". Memoriul confidenţial al ministrului de finanţe (1899). Publicat de revista „Zarea", Stuttgart, Dietz, 1901, pag. I—XLIV. — *20, 26, 52—71, 388, 389—390, 391.*

Supliment special al ziarului „Raboceaia Mîsl". Petersburg, editat de „Uniunea" din Petersburg, 1899, septembrie, pag. 3—16. — *58.*

Suvorin, A. Mici epistole. CDXIX. — „Novoe Vremea", Petersburg, 1901, nr. 9 191 din 5 (18) octombrie, pag. 1—2. — *338.*

„*Svoboda*", Geneva, 1901, nr. 1. — *358—359.*

Şahovskoi, N. Îndeletniciri agricole sezoniere. [Migraţia muncitorilor agricoli. Condiţiile de angajare. Relaţiile dintre patroni şi muncitori. Măsuri pentru reglementarea migraţiei muncitorilor]. Moscova, Sitin, 1896. VII, 253, II pag. — *170.*

Şcerbacev, V. S. Studiu asupra culturii tutunului în Rusia. Partea a II-a şi a III-a. (Ucraina şi ţinutul Turkestan). Petersburg, Demakov, 1894. Partea a II-a, 192 pag.; 7 tabele, 19 file ilustrate. — *213.*

Şomajul . . . — „Iskra", [München], 1901, nr. 2 din februarie, pag. 5, la rubrica: Cronica mişcării muncitoreşti şi scrisori din fabrici şi uzine. — *84.*

[*Ştirea despre evenimentele de la uzina „Obuhov"*]. — „Novoe Vremea", Petersburg, 1901, nr. 9 049, din 9 (22) mai, pag. 2. — *15, 16—18, 385—386.*

„*Torgovo-Promîşlennaia Gazeta*", Petersburg, 1901, nr. 109 din 16 (29) mai, pag. 2. — *170.*

www.dacoromanica.ro

Turghenev, I. S. Fum. — *145, 146—147, 150—152, 153, 154, 158, 166, 176, 181, 216, 217.*

— *Însemnările unui vînător. Burmistrul.* — *303.*

— *Rudin.* — *57.*

Un discurs de tristă semnificaţie. — „Moskovskie Vedomosti", 1901, nr. 268 din 29 septembrie (12 octombrie), pag. 1. — *336—337.*

Uzina „Obuhov". — „Iskra", [München], 1901, nr. 6 din iulie, pag. 4—5, la rubrica: „Cronica mişcării muncitoreşti şi scrisori din fabrici şi uzine". — *293.*

Velepolski, A. [*Memoriul de la 6 martie 1881.*] — În cartea: [Kovalevski, M. M.] — Constituţia contelui Loris-Melikov. Londra, 1893, pag. 25—27. — *44.*

„Vera i Razum", Harkov, 1901, nr. 8 din aprilie, pag. 457—462. — *341.*

„Vestnik Evropî", Petersburg. — *389.*

— 1886, nr. 10, pag. 757—758. — *38—39.*

„Volnoe Slovo", Geneva. — *40.*

— 1883, nr. 53 din 20 ianuarie, pag. 5—7; nr. 54 din 1 februarie, pag. 6—7; nr. 55 din 15 februarie, pag. 5—8; nr. 56 din 1 martie, pag. 6—8; nr. 57 din 15 martie, pag. 4—6; nr. 59 din 15 aprilie, pag. 6—8; nr. 60 din 1 mai, pag. 10—12. — *392—394.*
— 1883, nr. 56 din 1 martie, pag. 4—6. — *40.*

Witte, S. I. Absolutismul şi zemstvele. Memoriul confidenţial al ministrului de finanţe (1899), cu o prefaţă şi adnotări de R.N.S. [P. B. Struve]. Publicat de revista „Zarea". Stuttgart, Dietz, 1901. XLIV, 212 pag. — *20, 25—28, 33—72, 388—390, 391.*

Z. S. Optsprezece ani de război purtat de funcţionari împotriva zemstvelor. — „Volnoe Slovo", Geneva, 1883, nr. 53 din 20 ianuarie, pag. 5—7; nr. 54 din 1 februarie, pag. 6—7; nr. 55 din 15 februarie, pag. 5—8; nr. 56 din 1 martie, pag. 6—8; nr. 57 din 15 martie, pag. 4—6; nr. 59 din 15 aprilie, pag. 6—8; nr. 60 din 1 mai, pag. 10—12. — *392—394.*

„Zarea", Stuttgart. — *26, 273, 352, 381, 388.*

— 1901, nr. 1 din aprilie, pag. 247—270. — *337—338.*

Zasulici, V. Revoluţionari din mediul burghez. — „Soţial-Demokrat", Londra, 1890, nr. 1 din februarie, pag. 50—87. — *43.*

www.dacoromanica.ro

„*Zemstvo*", Moscova, 1880, nr. 1 din 3 decembrie, pag. 2—8. — *41.*

— 1881, nr. 23 din 6 mai, pag. 1. — *45, 46.*

— 1881, nr. 24 din 13 mai, pag. 5. — *46.*

Znamenski, N. A. Al treilea element. — „Moskovskie Vedomosti", 1901, nr. 279 din 10 (23) octombrie, pag. 1—2. — *334.*

„Archiv für soziale Gesetzgebung und Statistik", Berlin, 1899, Bd. XIII, S. 710—734. — *144.*

1900, Bd. XV, S. 406—418. — *134, 136, 137.*

Auhagen, H. Über Gross- und Kleinbetrieb in der Landwirtschaft. — In: „Landwirtschaftliche Jahrbücher", Bd. XXV. Berlin, 1896, S. 1—55. — *162, 163.*

Bäuerliche Zustände in Deutschland. Berichte, veröffentlicht vom Verein für Sozialpolitik. Bd. 1—3. Leipzig, Duncker u. Humblot, 1883. 1 Bd. (Schriften des Vereins für Sozialpolitik. XXII—XXIV). — *175.*

— Bd. 1. S. 61—74, 273—294. (Schriften des Vereins für Sozialpolitik. XXII.) — *175—176, 177.*

— Bd. 2. S. 193—226. (Schriften des Vereins für Sozialpolitik. XXIII.) — *177.*

— Bd. 3. S. 59—112; 2 Tab. (Schriften des Vereins für Sozialpolitik XXIV.). — *235—245, 264.*

Bensing, F. Der Einfluss der landwirtschaftlichen Maschinen auf Volks- und Privatwirtschaft. Breslau, 1898. IX, 205 S. — *124—125, 223.*

Bibliothek Russischer Denkwürdigkeiten — vezi Kawelin, K. und Turgeniew, I. Sozialpolitischer Briefwechsel mit A. I. Herzen.

Brauns Archiv — vezi „Archiv für soziale Gesetzgebung und Statistik".

Bulgakoff, S. Recenzie la cartea: Kautsky, Karl. Die Agrarfrage. Eine Uebersicht über die Tendenzen der modernen Landwirtschaft und die Agrarpolitik der Sozialdemokratie. Stuttgart, 1899, Dietz, gr. 8°, VIII und 451 S. — În: „Archiv für soziale Gesetzgebung und Statistik", Berlin, 1899, Bd. XIII, S. 710—734. — *144.*

Danmarks Statistik. Statistik Aarbog. 8de aarg. 1903. Udgivet af Statens Statistiske Bureau. København, Bogtrykkeri, (1903). XIV, 199 S. — *247.*

www.dacoromanica.ro

— *Statistik Tabelvoerk, 4-de Raekke, Litra C, N 1. Kreaturholdet den 17de Juli 1876.* Udgivet af det Statistiske Bureau. København, Bogtrykkeri, 1878. XXI, 136 S. — *263, 264—268.*

Danmarks Statistik. Statistik Tabelvoerk, 5-e Raekke, Litra C, N 2. Kreaturholdet den 15de Juli 1898. Udgivet af Statens Statistiske Bureau. København, Bogtrykkeri, 1901. 52, 144 S. — *253—262, 263—265.*

— *Statistik Tabelvoerk, 4-de Raekke, Litra C, N 9.* Danmarks Jordbrug, ordnede efter Størrelsen af deres Hartkorn den 1. Januar 1895. Udgivet af Statens Statistiske Bureau. København, Bogtrykkeri, 1896. 40, 183 S. — *246—247, 249—252, 255—257.*

David, E. Bäuerliche Barbaren. — In: „Sozialistische Monatshefte", Berlin, 1899, N 2, S. 62—71. — *127—128, 154, 156, 158, 213.*

Demombynes, G. Constitutions européennes. Résumé de la législation concernant les parlements, les conseils provinciaux et communaux et l'organisation judiciaire dans les divers états de l'Europe avec une notice sur le Congrès des Etats-Unis d'Amérique. T. I. Paris, 1881. XXXV, 740 p. — *388—389.*

Die Deutsche Volkswirtschaft am Schlusse des 19. Jahrhunderts. Auf Grund der Ergebnisse der Berufs- und Gewerbezählung von 1895 und nach anderen Quellen bearbeitet im Kaiserlichen Statistischen Amt. Berlin. Puttkammer u. Mühlbrecht, 1900. VII, 209 S. — *213.*

Dittenberger. Die bäuerlichen Verhältnisse des Eisenacher Unterlandes (III. Verwaltungsbezirk des Grossherzogtums Sachsen.) — In: Bäuerliche Zustände in Deutschland. Berichte, veröffentlicht vom Verein für Sozialpolitik. Bd. 1. Leipzig, Duncker u. Humblot, 1883, S. 61—74. (Schriften des Vereins für Sozialpolitik. XXII.) — *175—176.*

Drechsler, H. Die bäuerlichen Zustände in einigen Teilen der Provinz Hannover. — In: Bäuerliche Zustände in Deutschland. Berichte, veröffentlicht vom Verein für Sozialpolitik. Bd. 3. Leipzig, Duncker u. Humblot, 1883, S. 59—112; 2 Tab. (Schriften des Vereins für Sozialpolitik. XXIV.) — *235—244, 264.*

— *Die Verteilung des Grundbesitzes und der Viehhaltung im Bezirke des landw. Kreisvereins Göttingen.* — In: „Landwirtschaftliche Jahrbücher", Bd. XV. Berlin, 1886, S. 753—811. — *235—244, 264.*

Engels, F. Herrn Eugen Dühring's Umwälzung der Wissenschaft. Philosophie. Politische Ökonomie. Sozialismus. Leipzig, Genossenschafts-Buchdr., 1878. VIII, 274 S. — *149.*

— *Vorbemerkung* [zu: Der Deutsche Bauernkrieg]. 1. Juli 1874. In: F. Engels. Der Deutsche Bauernkrieg. Leipzig, 1875. S. 3—19. — *19.*

www.dacoromanica.ro

— *Vorwort* (zu: Zur Wohnungsfrage). 10. Januar 1887. — In: F. Engels. Zur Wohnungsfrage. S.-Abdr. aus dem „Volksstaat" von 1872. Zweite, durchges. Aufl. Höttingen—Zürich, 1887, S. 3—10. — *153.*

— *Zur Wohnungsfrage.* S.-Abdr. aus dem „Volksstaat" von 1872. Zweite, durchges. Aufl. Höttingen—Zürich, 1887. 72 S. (Sozialdemokratische Bibliothek. XIII.) — *149, 152—153.*

— [*Zur Wohnungsfrage*]. — „Der Volksstaat", Leipzig, 1872, N 51, 26. Juni, S. 1—2; N 52, 29. Juni, S. 1—2; N 53, 3. Juli, S. 1—2; N 103, 25. Dezember, S. 1—2; N 104, 28. Dezember, S. 1—2; 1873, N 2, 4. Januar, S. 1—3; N 3, 8. Januar, S. 1; N 12, 8. Februar, S. 1; N 13, 12. Februar, S. 1—2; N 15, 19. Februar, S. 1; N 16, 22. Februar, S. 1. În NN 51—53 pe 1872 sub titlul: Wie Proudhon die Wohnungsfrage löst; în NN 103—104 pe 1872 și în NN 2—3 pe 1873 sub titlul: Wie die Bourgeoisie die Wohnungsfrage löst; în NN 12—13, 15—16 pe 1873, sub titlul: Nachtrag über Proudhon und die Wohnungsfrage. — *149, 152—153.*

Ergebnisse der Erhebungen über die Lage der Landwirtschaft im Grossherzogtum Baden 1883. (Karlsruhe, Braun, 1883.) 185 S., 8 Taf. (În ed.: Erhebungen über die Lage der Landwirtschaft im Grossherzogtum Baden 1883, veranstaltet durch das Grossherzogliche Ministerium des Innern. Bd. 4.) — *178—185.*

Erhebungen über die Lage der Landwirtschaft im Grossherzogtum Baden 1883, veranstaltet durch das Grossherzogliche Ministerium des Innern. Bd. 4. Karlsruhe, Braun, 1883. 185 S. 8 Taf. — *178—185.*

Hecht, M. Drei Dörfer der badischen Hard. Eine wirtschaftliche und soziale Studie. Leipzig, Wilhelm, 1895. 94 S. — *154—162, 180—181, 182, 204, 212—213, 225—226.*

* *Helms, E. Die sozialdemokratische und gewerkschaftliche Bewegung in Dänemark.* Leipzig, Hirschfeld, 1907. 200 S. — *229.*

Hertz, F. O. Die agrarischen Fragen im Verhältnis zum Sozialismus. Mit einer Vorrede von Ed. Bernstein. Wien, 1899, VII, 141 S. — *99, 122, 123, 127—128, 130—131, 139—142, 144, 146—147, 154, 156, 157, 158, 163, 172, 176, 177, 178, 180, 188, 213, 214, 216, 221, 225.*

Holtz, T. Die ländliche Arbeiterklasse und der preussische Staat. Jena, Fischer, 1893. VI, 300 S. — *131—132.*

* Sînt notate cu asterisc cărțile ale căror pagini conțin însemnări făcute de mîna lui V. I. Lenin. Aceste cărți se păstrează în Arhiva Institutului de marxism-leninism de pe lîngă C.C. al P.C.U.S.

www.dacoromanica.ro

Huschke, L. Landwirtschaftliche Reinertrags—Berechnungen bei Klein-, Mittel- und Grossbetrieb, dargelegt an typischen Beispielen Mitteldüringens. Jena, Fischer, 1902. VI, 184 S. — *175.*

* *Kautsky, K. Die Agrarfrage.* Eine Übersicht über die Tendenzen der modernen Landwirtschaft und die Agrarpolitik der Sozialdemokratie. Stuttgart, Dietz, 1899. VIII ,451 S.— *99, 100, 123, 124, 127, 129, 132, 133, 136, 141—143, 145, 149—151, 152, 154, 157, 162, 163, 186, 224, 226.*

— *Die Elektrizität in der Landwirtschaft.* — „Die Neue Zeit", Stuttgart, 1900—1901, 19. J-g, Bd. I, N 18, S. 565—572. — *133—134.*

— *Tolstoi und Brentano.* — „Die Neue Zeit", Stuttgart, 1900—1901, 19. J-g, Bd. II, N 27, S. 20—28. — *146.*

— *Zwei Kritiker meiner „Agrarfrage".* „Die Neue Zeit", Stuttgart, 1899—1900, 18. J-g, Bd. I, N 10, S. 292—300; N 11, S. 338—346; N 12, S. 363—368; N 14, S. 428—463; N 15, S. 470—477. — *141—142, 143—144, 163.*

Kawelin, K. D. Briefe an A. I. Herzen. 6. August 1862. — In: Kawelin, K. und Turgeniew, I. Sozial-politischer Briefwechsel mit A. I. Herzen. Mit Beil. und Erläut. hrsg. v. M. Dragomanow. Aut. Übers aus dem Russischen v. B. Minzes. Stuttgart, 1894, S. 64—66. (Bibliothek Russischer Denkwürdigkeiten. Hrsg. v. Schiemann. Bd. 4). — *31, 32—33, 36.*

Kawelin, K. und Turgeniew, I. Sozial-politischer Briefwechsel mit A. I. Herzen. Mit Beil. und Erläut. Hrsg. v. M. Dragomanow. Aut. Übers. aus dem Russischen v.B. Minzes. Stuttgart, 1894, S. 64—66. (Bibliothek Russischer Denkwürdigkeiten. Hrsg. v. Schiemann. Bd. 4). — *31, 32—33, 36.*

Klawki, K. Über Konkurrenzfähigkeit des landwirtschaftlichen Kleinbetriebes. — In: „Landwirtschaftliche Jahrbücher", Bd. XXVIII. Berlin, 1899, S. 363—484. — *164, 165—167, 181, 195, 203, 227, 245.*

Laferté, V. Alexandre II. Détails inédits sur sa vie intime et sa mort. Bâle-Genève—Lyon, Georg, 1882. 219 p. — *42.*

„Landwirtschaftliche Jahrbücher", Bd. XV. Berlin, 1886, S. 753—811. — *235—245, 264.*

— Bd. XXV. Berlin, 1896, S. 1—55. — *163, 164.*
— Bd. XXVIII. Berlin, 1899, S. 363—484. — *163, 164—175, 182, 196, 203, 227, 246.*

Langsdorff, K. Die bäuerlichen Verhältnisse im Königreich Sachsen. — In: Bäuerliche Zustände in Deutschland. Berichte, veröffentlicht vom Verein für Sozialpolitik. Leipzig, 1883, Bd. 2. S. 193—226. (Schriften des Vereins für Sozialpolitik. XXIII). — *176.*

www.dacoromanica.ro

Lassalle, F. Briefe an K. Marx. 24. Juni 1852. — In: Lassalle, F. Briefe an K. Marx und F. Engels 1849 bis 1862. Stuttgart, Dietz, 1902, S. 52—54. (În: Aus dem literarischen Nachlass von K. Marx, F. Engels und F. Lassalle. Hrsg. F. Mehring. Bd. 4.). — *366.*

Leroy-Beaulieu, A. Un homme d'état Russe (Nicolas Milutine) d'après sa correspondance inédite. Étude sur la Russie et la Pologne pendant le règne d'Alexandre II (1855—1872). Paris, Hachette, 1884. XI, 332 p. — *33.*

Mack, P. Der Aufschwung unseres Landwirtschaftsbetriebes durch Verbilligung der Produktionskosten. Eine Untersuchung über den Dienst, den Maschinentechnik und Elektrizität der Landwirtschaft bieten. Königsberg, 1900. 56 S. — *134, 136—139.*

Mackenzie, W. La Russie. Le pays — les institutions, les moeurs. Ouvrage trad. de l'angl. par H. Bellenger. Paris, Decaux e. Dreyfous, 1877. III, 431, 448 p. — *388.*

Marx, K. und Engels, F. Manifest der Kommunistischen Partei. Veröffentlicht im Februar 1848. London, gedr. in der Office der „Bildungs-Gesellschaft für Arbeiter" von J. E. Burghard, 1848. 23 S. — *147.*

Marx, K. Das Elend der Philosophie. Antwort auf Proudhouns „Philosophie des Elends". Deutsch von E. Bernstein und K. Kautsky. Mit Vorw. und Noten von F. Engels. Stuttgart, Dietz, 1885. XXXVII, 209 S. — *226.*

— * *Das Kapital.* Kritik der politischen Ökonomie. Bd. III, T. 2. Buch III: Der Gesamtprozess der kapitalistischen Produktion. Kap. XXIX bis LII. Hrsg. von F. Engels. Hamburg, Meissner, 1894. IV, 422 S. — *108—111, 116, 182, 232—233, 258.*

Marx, K. Die Klassenkämpfe in Frankreich 1848 bis 1850. Abdr. aus der „Neuen Rheinischen Zeitung". Mit. Einl. von F. Engels. Berlin, „Vorwärts", 1895, 112 S. — *70.*

— *Theorien über den Mehrwert.* Aus dem nachgelassenen Manuskript „Zur Kritik der politischen Ökonomie". Hrsg. v. K. Kautsky. Bd. II. David Ricardo. 2 T. Stuttgart, Dietz, 1905. IV, 384 S. — *119—120, 233.*

Mazade, Ch. de. La Russie sous l'Empereur Alexandre II. La crise de l'autocratie et la société russe. — În: „La Revue des deux Mondes", Paris, 1862, 15 Juin, p. 769—803. — *27.*

„*Die Neue Zeit*", Stuttgart, 1899—1900, 18. J-g, Bd. I, N 10, S. 292—300; N 11, S. 338—346; N 12, S. 363—368; N 14, S. 428—463; N 15, S. 470—477. — *141—142, 143—144, 163.*
— 1900—1901, 19. J-g, Bd. I, N 18, S. 565—572. — *133—134.*
— 1900—1901, 19. J-g, Bd. II, N 27, S. 20—28. — *146.*

www.dacoromanica.ro

Pringsheim, O. Landwirtschaftliche Manufaktur und elektrische Landwirtschaft. — „Archiv für soziale Gesetzgebung und Statistik", Berlin, 1900, Bd. XV, S. 406—418. — *133, 136, 137.*

Pudor, H. Das landwirtschaftliche Genossenschaftswesen im Auslande. Bd. I, Das landwirtschaftliche Genossenschaftswesen in den skandinavischen Ländern. Leipzig, Dietrich, 1904. VIII, 153 S. — *246, 253.*

Ranke, H. Die Verhältnisse von drei Bauerngemeinden in der Umgebung Münchens. — In: Bäuerliche Zustände in Deutschland. Berichte, veröffentlicht vom Verein für Sozialpolitik. Bd. 1, Leipzig, Duncker u. Humblot, 1883, S. 273—294. (Schriften des Vereins für Sozialpolitik. XXII.). — *177.*

„*La Revue des deux Mondes*", Paris, 1862, 15 Juin, p. 769—803. — *27.*

Richter, E. Sozialdemokratische Zukunftsbilder. Berlin, 1891, 48 S. — *144, 145.*

Schriften des Vereins für Sozialpolitik. XXII—XXIV. Bäuerliche Zustände in Deutschland. Bd. 1—3. Leipzig, Duncker u. Humblot, 1883. 1 Bd. — *176.*

— XXII. Bäuerliche Zustände in Deutschland. Bd. 1, S. 61—74, 273—294. — *176—177, 178.*

— XXIII. Bäuerliche Zustände in Deutschland. Bd. 2, S. 193—226. — *176—177.*

— XXIV. Bäuerliche Zustände in Deutschland. Bd. 3, S. 59—112; 2 Tab. — *235—245, 265.*

Seiffergeld, A. Die Anwendung der Elektrizität im landwirtschaftlichen Betriebe, aus eigener Erfahrung mitgeteilt. Stuttgart, Ulmer, 1899. 42 S. — *134.*

„*Sozialistische Monatshefte*", Berlin, 1899, N 2, S. 62—71. — *127—128, 154, 158, 213.*

Sprenger. Die Lage der Landwirtschaft in Baden. Karlsruhe, 1884. — *183.*

Statistik des Deutschen Reichs. Hrsg. vom Kaiserlichen Statistischen Amt. Neue Folge. Bd. 112. Die Landwirtschaft im Deutschen Reich. Nach der landwirtschaftlichen Betriebszählung vom 14. Juni 1895. Berlin, 1898. VIII, 70, 500 S. — *105—106, 127—128, 138—139, 167, 188, 191, 220, 225, 244.*

Statistique agricole de la France. Résultats généraux de l'enquête décennale de 1892. Paris, 1897. 451, 365 p. — *105.*

www.dacoromanica.ro

„*Thiel's Landwirtschaftliche Jahrbücher*" — *vezi* „Landwirtschaftliche Jahrbücher".

Tikhomirov, L. La Russie politique et sociale. Paris, Giraud, 1886. IV, 560 p. — *39.*

„*Vorwärts*", Leipzig—Berlin. — *144.*

„*Der Volksstaat*", Leipzig, 1872, N 51, 26. Juni, S. 1—2; N 52, 29. Juni, S. 1—2; N 53, 3. Juli, S. 1—2; N 103, 25. Dezember, S. 1—2; N 104, 28. Dezember, S. 1—2; 1873, N 2, 4. Januar, S. 1—3; N 3, 8. Januar, S. 1; N 12, 8. Februar, S. 1; N 13, 12. Februar, S. 1—2; N 15, 19. Februar, S. 1; N 16, 22. Februar, S. 1. — *148, 152—153.*

www.dacoromanica.ro

INDICE DE NUME

A

Aksakov, I. S. (1823—1886) — militant de seamă al mişcării slavofile, scriitor şi publicist. S-a făcut cunoscut prin demascarea abuzurilor administraţiei ţariste şi apărarea unui program moderat-liberal — libertatea presei, anularea privilegiilor nobilimii etc. Ziarele editate de el — « Parus », « Den » şi « Moskva » — au avut mereu de suferit din cauza rigorilor cenzurii. Încă din timpul insurecţiei poloneze din 1863 a început să sprijine pe reacţionarii nobilimii iobăgiste şi să propage ideea unirii popoarelor slave sub hegemonia monarhiei ruse. Aksakov critica ocîrmuirea în unele probleme secundare, dar el a rămas totdeauna un adept al monarhismului. Planul lui de creare a unui stat cu administrare locală şi cu un ţar autocrat în frunte a fost folosit în largă măsură de către guvernul ţarist în încercările lui de a-şi asigura simpatia liberalilor. — *29, 46.*

Akselrod, P. B. (1850—1928) — unul dintre liderii menşevismului; în anii 1870—1880 a fost narodnic, iar după scindarea organizaţiei « Zemlea i volea » a aderat la grupul « Cernîi peredel »; în 1883 a luat parte la crearea grupului « Eliberarea muncii ». Începînd din 1900 a făcut parte din redacţia ziarului « Iskra » şi a revistei « Zarea ». La Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. s-a situat de partea menşevicilor. În 1905 a lansat ideea oportunistă de a se convoca un larg « congres muncitoresc », pe care-l opunea partidului proletariatului. În anii reacţiunii a fost unul dintre conducătorii lichidatorilor şi a făcut parte din redacţia ziarului « Golos Soţial-Demokrata », organ al menşevicilor-lichidatori; în 1912 a aderat la « blocul din august », care a avut un caracter antipartinic. În timpul primului război mondial s-a situat pe o poziţie centristă, camuflîndu-şi concepţiile sale social-şovine cu ajutorul unei frazeologii internaţionaliste. A luat parte la Conferinţa de la Zimmerwald şi la cea de la Kienthal, unde a aderat la aripa dreaptă.

Faţă de Revoluţia Socialistă din Octombrie a avut o atitudine ostilă şi a propagat ideea intervenţiei armate împotriva Rusiei Sovietice. — *64, 403.*

Alcevski, A. K. (1836—1901) — milionar, a fondat (în 1868) banca comercială şi apoi (în 1871) banca agricolă din Harkov, unde a fost în permanenţă

www.dacoromanica.ro

președinte al consiliului de administrație. Fondator și proprietar al societăților miniere « Alekseevski» (1879) și « Donețko-Iurievski» (1894) și al unei serii de uzine. În timpul crizei a dat faliment; și-a pus capăt zilelor.—*84.*

Aleksandrov, P. G. (n. 1859) — inginer, ajutor al șefului lucrărilor de dragare pe fluviul Volga; în anii 1893—1895 a condus lucrările de construire a digului de la Sormovo (în apropiere de Nijni-Novgorod), unde și-a însușit peste 50 000 de ruble din banii statului destinați pentru construcție, fapt pentru care a fost condamnat la un an închisoare. — *328.*

Alexandru I (Romanov) (1777—1825) — împărat al Rusiei (1801—1825). — *353, 356.*

Alexandru al II-lea (Romanov) (1818—1881) — împărat al Rusiei (1855—1881). — *38, 40, 42, 44, 61, 66.*

Alexandru al III-lea (Romanov) (1845—1894) — împărat al Rusiei (1881—1894). — *45, 54—55, 56, 74.*

Ambrosie (Kliuciarev, A. I.) (1821—1901) — unul dintre reprezentanții cei mai reacționari ai clerului ortodox rus, a dus luptă împotriva celor mai mici manifestări ale mișcării de eliberare. Din 1860 pînă în 1867 a scos, la Moscova, revista « Dușespasitelnoe Citenie» (« Lectura morală»). Din 1882 — arhiepiscop de Harkov și Ahtîrsk. Din 1884 pînă la sfîrșitul vieții sale a fost redactor și editor al revistei teologice « Vera i Razum», care apărea la Harkov. — *341.*

Annenski, N. F. (1843—1912) — economist-statistician și publicist, militant de vază al mișcării narodnice liberale. A condus într-o serie de gubernii lucrările de statistică ale zemstvelor. Sub conducerea și îngrijirea lui au fost publicate numeroase lucrări de statistică. A participat la publicarea culegerii în două volume « Influența recoltelor și prețurilor cerealelor asupra unor laturi ale economiei naționale a Rusiei» (1897) și a colaborat la revistele « Delo» și « Otecestvennie Zapiski»; a făcut de asemenea parte din redacția revistei narodnice liberale « Russkoe Bogatstvo». În anii 1904—1905 a fost unul dintre conducătorii organizației burgheze liberale « Uniunea eliberării», iar în 1906 unul dintre organizatorii și conducătorii partidului mic-burghez, apropiat de cadeți, al « socialiștilor-populiști», care se desprinsese din aripa dreaptă a socialiștilor-revoluționari. În ultimii ani ai vieții sale s-a retras din viața politică. — *332.*

Antonovici — statistician, în 1901 a lucrat în biroul de statistică al Consiliului zemstvei guberniale din Harkov. — *333.*

Arakceev, A. A. (1769—1834) — unul dintre reprezentanții cei mai reacționari ai absolutismului țarist, conte, ministru de război sub Alexandru I, a excelat prin asprime și cruzime și a exercitat o mare influență asupra politicii externe și interne a Rusiei. De numele lui se leagă o întreagă perioadă de samavolnicie polițienească reacționară, de militarism brutal, spionaj, venalitate, corupție și formalism meschin, rigid — așa-zisul regim « arakceevist». — *30.*

www.dacoromanica.ro

Auhagen, Hubert — economist burghez german, colaborator la «Landwirtschaftliche Jahrbücher» (Analele agricole). Autorul lucrării «Grossbetrieb und Kleinbetrieb in der Landwirtschaft» («Producția mare și cea mică în agricultură») (1896). — *163.*

B

Bakunin, A. A. (1823—1882) (fratele lui M. A. Bakunin) — militant liberal, a participat în mod activ la toate manifestările opoziționiste ale nobilimii din Tver în perioada de pregătire și aplicare a reformei țărănești. În 1860 a fost ales mareșal al nobilimii în județul Torjok. În 1862, împreună cu fratele său N. A. (vezi mai jos) și alții, a semnat adresa opozițională a nobilimii din Tver, fapt pentru care a fost întemnițat în fortăreața Petropavlovsk. A refuzat să semneze cererea de grațiere. După eliberare i s-a luat dreptul de a ocupa un post la stat și de a îndeplini funcții elective. — *27.*

Bakunin, M. A. (1814—1876) — ideolog al anarhismului. În anii 1836—1840 a făcut parte din cercul lui N. V. Stankevici, a cunoscut pe V. G. Belinski și A. I. Herțen, dar a rămas străin de concepțiile democratice revoluționare progresiste din acea vreme. În 1840 a emigrat; a trăit în Germania. Elveția și Franța. În străinătate a făcut în permanență o critică acerbă absolutismului țarist și iobăgiei din Rusia, a simpatizat cu mișcarea de eliberare națională polonză, fapt pentru care în 1844 senatul țarist i-a retras titlul de nobil și toate drepturile de proprietate și l-a condamnat în contumacie la deportare și muncă silnică în Siberia. În 1848 a participat la răscoala de la Praga, iar în mai 1849 a condus insurecția de la Dresda; a fost arestat și condamnat la spînzurătoare, pedeapsă care i-a fost comutată în detențiune pe viață. Autoritățile saxone l-au extrădat la cererea guvernului austriac, care, la rîndul său, l-a predat, în 1851, guvernului țarist. În anii 1851—1854 a fost închis în fortul Alekseevski din fortăreața Petropavlovsk, iar apoi în fortăreața Schlüsselburg. Pe cînd se afla în închisoare, a adresat lui Nicolaie I un memoriu intitulat «Mărturisiri», în care își manifesta regretul pentru faptele sale și declara că renunță la concepțiile revoluționare. În 1857 a fost deportat pe viață în Siberia, de unde în 1861 a fugit în Anglia. A încercat să colaboreze la «Kolokol», dar a primit în curînd un răspuns negativ din partea lui A. I. Herțen, care nu era de acord cu concepțiile lui. Începînd din 1864 a participat la activitatea Internaționalei I, în cadrul căreia a organizat o alianță secretă a anarhiștilor («Alianța democrației socialiste»); a încercat să opună Internaționalei această alianță și să pună mîna pe conducerea Consiliului General, nedîndu-se înapoi «de la nici un fel de mijloace, de la nici un viclesug; minciuna, calomnia, intimidarea, atacul prin surprindere — toate acestea îi sînt proprii într-o măsură egală» (*K. Marx* și *F. Engels*, Opere vol. XIII, partea a 2-a, 1940, pag. 539). Pentru activitatea lui dezorganizatoare, în 1872, la stăruința lui Marx, a fost exclus din Internațională.

«La Bakunin — scria Engels — găsim o teorie originală, un amestec de proudhonism și comunism...» (*K. Marx* și *F. Engels*, Scrisori alese, Moscova, 1953, pag. 277). Ideea proprietății colective asupra mijloacelor de producție se îmbina la el cu ideea anarhistă a «libertății absolute» a individului. Expri-

www.dacoromanica.ro

mînd interesele lumpenproletariatului şi ale micii burghezii, el era pentru nimicirea statului, văzînd în el, şi nu în capital, principalul rău al societăţii burgheze. Negînd rolul istoric mondial al proletariatului, Bakunin era de părere că ţările înapoiate în care precumpăneşte ţărănimea sînt cele mai potrivite pentru revoluţia socială anarhistă. Revoluţia trebuie să ducă la o «nivelare a claselor», la o uniune de «asociaţii libere». În scrierile lor, Marx şi Engels au dezvăluit esenţa reacţionară a bakunismului, care, după cum l-a definit Lenin, nu este altceva decît concepţia despre lume «a unui mic-burghez care a pierdut nădejdea în salvarea sa» (*V. I. Lenin*, Opere, vol. 18, E.S.P.L.P. 1957, pag. 11). — *27, 377.*

Bakunin, N. A. (1818—1901) (fratele lui A. A. şi M. A. Bakunin) — militant liberal al nobilimii din gubernia Tver. În 1858 a fost membru al Comitetului din Tver pentru problema ţărănească, iar cu începere din 1861 membru al Comisiei guberniale din Tver pentru treburile ţărăneşti. A fost unul dintre iniţiatorii adresei înaintate, în 1862, guvernului ţarist de către nobilimea din Tver, care cerea abrogarea privilegiilor stărilor sociale, instituirea judecăţii publice şi convocarea de delegaţi ai poporului, fără deosebire de stare socială. Împreună cu alţi nobili care au semnat adresa a fost arestat şi închis în fortăreaţa Petropavlovsk. A refuzat să semneze cererea de graţiere. După un an de detenţiune a fost eliberat fără dreptul de a ocupa o funcţie publică. — *27.*

Bensing, August Franz (n. 1870) — economist burghez german, profesor la Universitatea din Heidelberg, autorul cărţii «Der Einfluss der Landwirtschaftlichen Maschinen auf Volks- und Privatwirtschaft» («Influenţa maşinilor agricole asupra economiei naţionale şi a celei particulare»), apărută la Breslau în 1897. — *124—127, 222.*

Berdeaev, N. A. (1874—1948) — filozof idealist şi publicist reacţionar. În ultimul deceniu al secolului trecut a combătut narodnicismul de pe poziţiile liberalismului burghez. În 1901 a publicat cartea «Subiectivismul şi individualismul în filozofia socială», în care s-a pronunţat în mod făţiş împotriva marxismului. În 1905 a aderat la partidul cadeţilor. În anii reacţiunii a fost unul dintre reprezentanţii curentului filozofic-religios al căutării de dumnezeu, care era ostil marxismului; a fost unul dintre autorii culegerii «Vehi», o publicaţie cu caracter contrarevoluţionar. După victoria Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie s-a manifestat ca apologet al scolasticii medievale, în care vedea un mijloc de a scăpa de comunismul în continuă creştere. În 1922 a emigrat în străinătate, unde a devenit unul dintre liderii celei mai întunecate forme de misticism şi idealism, îndreptată împotriva concepţiei revoluţionare despre lume şi socialismului. — *65, 120, 147.*

Bernstein, Eduard (1850—1932) — lider al aripii ultraoportuniste a social-democraţiei germane şi a Internaţionalei a II-a; teoretician al revizionismului şi reformismului. Din 1881 pînă în 1890 a fost redactor al ziarului «Der Sozial-Demokrat», organ central ilegal al social-democraţiei germane. În anii 1896—1898 a publicat în revista „Die Neue Zeit" o serie de arti-

www.dacoromanica.ro

cole sub titlul «Problemele socialismului», care au fost apoi editate într-un volum intitulat «Premisele socialismului și sarcinile social-democrației» (1899), în care a procedat deschis la revizuirea bazelor filozofice, economice și politice ale marxismului revoluționar. Bernstein contesta valabilitatea teoriei marxiste a luptei de clasă, a teoriei inevitabilității prăbușirii capitalismului, a teoriei revoluției socialiste și a dictaturii proletariatului. «Cît privește revoluția proletariatului, oportunistul s-a dezvățat pînă să se și gîndească la așa ceva», spunea V. I. Lenin referindu-se la Bernstein (*V. I. Lenin*, Opere, vol. 25, E.S.P.L.P. 1956, pag. 425). Bernstein considera că singura sarcină a mișcării muncitorești este să lupte pentru reforme menite «să îmbunătățească» situația economică a muncitorilor în societatea capitalistă, el a lansat formula oportunistă: «mișcarea este totul, scopul final nu este nimic».

Concepțiile teoretice ale lui Bernstein și ale adepților săi au pus bazele revizionismului internațional, iar activitatea lor practică oportunistă a dus la trădarea directă a intereselor clasei muncitoare și, ca urmare, la rușinosul faliment al Internaționalei a II-a. — *143*, *190*.

Bismarck, Otto Eduard Leopold (1815—1898) — om de stat și diplomat al Prusiei și al Germaniei, primul cancelar al imperiului german, supranumit «cancelarul de fier». În 1862 a fost prim-ministru și ministru de externe al Prusiei. Scopul principal pe care l-a urmărit el a fost unirea prin «foc și sabie» a micilor state germane izolate și crearea unui imperiu german unic sub hegemonia Prusiei iuncherilor. În ianuarie 1871, Bismarck a fost numit cancelar al imperiului german. Din 1871 pînă în 1890 a condus întreaga politică internă și externă a Germaniei, căreia i-a imprimat o orientare corespunzătoare intereselor iuncherilor moșieri, străduindu-se totodată să asigure alianța dintre iuncheri și marea burghezie.

Nereușind să înăbușe mișcarea muncitorească cu ajutorul legii excepționale împotriva socialiștilor, introdusă de el în 1878, Bismarck a venit cu un program demagogic de legislație socială, făcînd să se voteze o serie de legi care prevedeau instituirea asigurărilor obligatorii pentru unele categorii de muncitori. Cu toate acestea, încercarea lui de a destrăma mișcarea muncitorească prin pomeni mizere n-a dat nici un rezultat. În martie 1890 și-a dat demisia. — *73*.

Bleklov, S. M. (1860—1913) — statistician narodnic al zemstvelor, după absolvirea Universității din Moscova (1885) a făcut serviciu la zemstvele din guberniile Poltava, Tver și Orel. În anii 1900—1901 a condus cercetările întreprinse într-o serie de județe din gubernia Taurida. În lucrările și rapoartele sale a dezvăluit numeroase abuzuri practicate de administrația țaristă; în 1902 a fost îndepărtat din serviciul zemstvelor. A participat la mișcarea socială din anii 1905—1906; a aderat la partidul socialiștilor-revoluționari. A participat la organizarea Uniunii țărănești din Rusia, fapt pentru care a fost arestat. Mai tîrziu a emigrat. — *333*.

www.dacoromanica.ro

Bobrikov, N. I. (1839—1904) — general al armatei țariste, iar cu începere din 1898 guvernator general al Finlandei; a aplicat în acest ținut politica de rusificare promovată de țarism: a introdus obligativitatea folosirii limbii ruse în treburile administrative, a abrogat de fapt constituția, a desființat unitățile militare finlandeze și a înăbușit cu cruzime orice manifestare a mișcării de eliberare națională. În ziua de 3 (16) iunie 1904 a fost omorît de un terorist finlandez. — *356.*

Braun, Heinrich (1854—1927) — social-democrat german, publicist în domeniul social-politic. În 1883 a fost unul dintre fondatorii revistei «Die Neue Zeit» («Timpuri noi»), organ teoretic al social-democrației germane. În anii 1888—1903 a editat revista «Archiv für soziale Gesetzgebung und Statistik» («Arhiva pentru legislație socială și statistică»), în care erau dezbătute probleme de teorie și practică a mișcării muncitorești și de legislație muncitorească și erau publicate articole revizioniste. În 1903 Braun a fost ales deputat în Reichstag. În anii 1905—1907 a editat revista «Neue Gesellschaft» («Societatea nouă»), iar în 1911—1913 revista «Annalen für Sozialpolitik und Gesetzgebung» («Analele de politică socială și legislație»). — *134, 144.*

Brentano, Lujo (1844—1931) — economist burghez german, din 1896 profesor de economie politică la Universitatea din München; adept al «socialismului de catedră», care propaga renunțarea la lupta de clasă și posibilitatea rezolvării contradicțiilor sociale din societatea capitalistă și a împăcării intereselor muncitorilor și capitaliștilor prin organizarea de sindicate reformiste și introducerea legislației industriale. În problema agrară a fost un adept al «teoriei» reacționare a trăiniciei micii gospodării în agricultură și al legii pseudoștiințifice a «fertilității descrescînde a solului». A apărat interesele monopolurilor capitaliste. V. I. Lenin a dezvăluit legătura indisolubilă dintre «brentanism», «marxismul legal» din Rusia și revizionismul internațional. — *102, 111, 146, 149.*

Bulgakov, S. N. (1871—1944) — economist burghez, filozof idealist. La sfîrșitul secolului trecut era «marxist legal». A făcut încercarea de a revizui teoria lui Marx în problema agrară, căutînd să dovedească «trăinicia» și «viabilitatea» micii gospodării țărănești, «superioritatea» ei față de marea gospodărie capitalistă și să explice sărăcirea maselor populare prin așa-zisa «lege a fertilității descrescînde a solului». După revoluția din 1905—1907, Bulgakov a aderat la cadeți, a colaborat la culegerea «Vehi», pe care V. I. Lenin a calificat-o drept o «enciclopedie a renegării liberale»; a dus o luptă fățișă împotriva filozofiei materialiste, combătînd-o de pe pozițiile neokantianismului, ale misticismului și clericalismului. După 1918 s-a făcut preot și a emigrat în străinătate, unde a desfășurat o propagandă dușmănoasă împotriva Rusiei Sovietice. — *99, 100, 102—103, 104—106, 107—108, 109—110, 111—112, 114, 115—117, 118, 120—122, 123—124, 125, 126, 127, 128, 129—130, 131, 132—133, 136, 137, 138, 142, 144, 147, 150, 154, 160, 161, 162, 164, 165, 170, 172, 173, 174, 175, 177, 180, 182, 186, 187, 188—189, 193, 195, 196—197, 198—199, 204, 206—207, 208, 209, 215, 220, 221, 222, 225, 230, 231, 232, 233.*

www.dacoromanica.ro

Burțev, V. L. (1862—1936) — a participat la mișcarea revoluționară din deceniul al 9-lea al secolului trecut; se apropia, prin concepțiile sale, de narodovolți. A fost arestat, iar mai tîrziu a fugit în străinătate, unde s-a ocupat cu strîngerea și publicarea de documente ale mișcării revoluționare. În 1897 a editat culegerea « Într-o sută de ani», care cuprinde materiale în legătură cu istoria mișcării revoluționare; în 1898 a scos, la Geneva, ziarul « Svobodnaia Rossiia» (« Rusia liberă»), apoi revista « Bîloe» (« Trecutul») și ziarul « Buduşcee» (« Viitorul»). S-a ocupat cu dezvăluirea activității secrete a departamentului poliției și a demascat pe provocatorul Azef. Înainte de prima revoluție rusă era apropiat de socialiștii-revoluționari, iar după înfrîngerea revoluției i-a susținut pe cadeți. În timpul primului război mondial s-a manifestat ca un șovinist înveterat, a renunțat la orice opoziție față de țarism, s-a întors în țară și a luptat de partea contrarevoluției, împotriva bolșevicilor. În 1917 s-a situat de partea lui Kornilov, iar după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a fost unul din dușmanii cei mai înverșunați ai U.R.S.S.; a emigrat în străinătate, unde a participat la crearea de organizații albgardiste, monarhiste, în vederea luptei împotriva Rusiei Sovietice. — *28, 67.*

C

Cernîșevski, N.G. (1828—1889) — mare democrat-revoluționar rus, om de știință, scriitor, critic literar; unul dintre precursorii de seamă ai social-democrației ruse. El a fost animatorul și îndrumătorul ideologic al mișcării democratice revoluționare din deceniul al 7-lea al secolului trecut în Rusia. Ca socialist utopist, el considera că este posibilă trecerea la socialism prin intermediul obștii țărănești, dar, în același timp, ca democrat-revoluționar «a știut să exercite o influență în spirit revoluționar asupra tuturor evenimentelor politice ale epocii sale, . . . a propagat, trecînd peste obstacolele și barierele cenzurii, ideea revoluției țărănești, ideea luptei maselor pentru răsturnarea tuturor vechilor autorități» *(V. I. Lenin,* Opere, vol. 17, E.S.P.L.P. 1957, pag. 104). Revista « Sovremennik» (« Contemporanul»), care apărea sub îngrijirea lui, era purtătorul de cuvînt al forțelor revoluționare din Rusia. Cernîșevski a demascat cu vehemență caracterul iobăgist al « reformei țărănești» din 1861 și a chemat pe țărani la răscoală. În 1862 a fost arestat de guvernul țarist și întemnițat în fortăreața Petropavlovsk, unde a stat aproape doi ani, iar după aceea a fost condamnat la șapte ani muncă silnică și deportare pe viață în Siberia, de unde a fost eliberat abia spre sfîrșitul vieții sale. El a rămas pînă în ultima clipă un luptător înflăcărat împotriva inegalității sociale, împotriva tuturor formelor de manifestare a asupririi politice și economice.

Deosebit de mari sînt meritele lui Cernîșevski în dezvoltarea filozofiei materialiste ruse. Concepțiile lui filozofice reprezintă culmea întregii filozofii materialiste premarxiste. Materialismul lui a avut un caracter revoluționar, eficient. Cernîșevski a criticat cu toată tăria diferitele teorii idealiste și s-a străduit să prelucreze în spirit materialist dialectica lui Hegel.

În domeniul economiei politice, al esteticii și al istoriei, Cernîșevski a dat exemple de abordare dialectică a realității. K. Marx, care a studiat operele lui Cernîșevski, le-a acordat o înaltă prețuire și a spus despre el că este un

www.dacoromanica.ro

mare savant rus. Lenin a scris despre Cernîşevski că el « este singurul scriitor rus cu adevărat mare care, începînd din al şaselea deceniu al secolului trecut şi pînă în 1888, a ştiut să se menţină la nivelul unui materialism filozofic integral . . . — Cernîşevski n-a reuşit însă, sau, mai bine zis, n-a putut, datorită stării de înapoiere a vieţii ruseşti, să se ridice pînă la materialismul dialectic al lui Marx şi Engels » — remarca Lenin *(V. I. Lenin*, Opere, vol. 14, Editura politică, 1959, pag. 354).

Cernîşevski a scris o serie întreagă de lucrări strălucite în domeniul filozofiei, economiei politice, istoriei, eticii şi esteticii. Lucrările lui de critică literară au avut o mare influenţă asupra dezvoltării artei şi literaturii ruse. Romanul său « Ce-i de făcut? » a contribuit la educarea multor generaţii de revoluţionari din Rusia şi din străinătate. — *28, 29, 61.*

Cernov, V. M. (1876—1952) — unul dintre liderii şi teoreticienii partidului eserilor şi redactor al ziarului «Revoliuţionnaia Rossiia», organ central al eserilor, care apărea în străinătate. El a publicat în revista « Russkoe Bogatstvo » o serie de articole revizioniste îndreptate împotriva marxismului, în care încerca să demonstreze că teoria lui Marx nu poate fi aplicată la agricultură. După revoluţia burghezo-democratică din februarie a fost ministru al agriculturii în primul şi al doilea cabinet de coaliţie al guvernului provizoriu, organizatorul unor crunte represiuni împotriva ţăranilor care trecuseră la ocuparea pămînturilor moşiereşti. După Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie a participat la organizarea rebeliunilor antisovietice ale socialiştilor-revoluţionari. În 1920 a emigrat în străinătate, unde a continuat să desfăşoare activitate antisovietică. — *99, 123, 139, 140, 141—142, 143, 144, 145, 146, 150, 152, 155, 156, — 157, 173, 180, 182, 185, 211, 213, 214, 221, 225.*

Cezar, Caius Iulius (100—44 î.e.n.) — unul dintre cei mai mari bărbaţi de stat ai imperiului roman, conducător de oşti şi scriitor. — *300.*

Cicerin, B. N. (1828—1904) — jurist, specialist în dreptul de stat, istoric şi filozof, militant de vază al mişcării liberale. Din 1861 şi pînă în 1868 a fost profesor la Universitatea din Moscova. În anii 1882—1883 a fost primar al oraşului Moscova. Prin concepţiile sale politice a fost partizan al monarhiei constituţionale. În filozofie era idealist şi metafizician convins. Principalele lui lucrări sînt: « Proprietatea şi statul » (1882—1883), « Istoria doctrinelor politice » (1869—1902), « Filozofia dreptului » (1900) şi altele. — *44, 55.*

D

Dabin, E. S. (n. 1871) — muncitor la uzina « Aleksandrovski » din Petersburg, unul dintre inculpaţii în procesul tulburărilor de la uzina « Obuhov » din mai 1901. — *294.*

Danielson, N. F. (N. — on, Nikolai — on) (1844—1918) — autor rus de lucrări de economie, unul dintre ideologii narodnicismului liberal în anii 1880—1900; în anii 1860—1880 a avut legături cu cercurile tinerilor raznocinţi revoluţionari. El a terminat prima traducere în limba rusă a « Capi-

www.dacoromanica.ro

talului» lui K. Marx, care fusese începută de G.A. Lopatin. În timp ce lucra la traducerea «Capitalului», a purtat corespondență cu K. Marx și F. Engels, și în scrisorile sale a atins și probleme legate de dezvoltarea economică a Rusiei. El n-a înțeles însă esența marxismului și mai tîrziu a luat poziție împotriva lui. În 1893 a publicat cartea sa «Studii asupra economiei noastre sociale de după reformă», care, împreună cu lucrările lui V. P. Voronțov, a servit la fundamentarea teoretică a narodnicismului liberal. Într-o serie de lucrări ale sale, V. I. Lenin a făcut o critică acerbă a concepțiilor lui Danielson. — *152. 325, 404.*

David, Eduard (1863—1930) — unul dintre liderii de dreapta ai social-democrației germane și unul dintre fondatorii revistei revizioniste «Sozialistische Monatshefte» («Revista socialistă lunară»), economist de profesie. În proiectul de program agrar alcătuit de el au fost înscrise ca principală revendicare garantarea și consolidarea micii proprietăți private în orînduirea capitalistă (Congresul de la Breslau din 1895 a respins acest proiect). În 1903 a publicat o carte, «Socialismul și agricultura», pe care Lenin a calificat-o drept «principala lucrare a revizionismului în problema agrară». În această carte David a încercat să combată teoria marxistă în problema agrară și să dovedească «superioritatea» și «trăinicia» micilor gospodării țărănești în comparație cu marile gospodării capitaliste. În 1903 a fost ales deputat în Reichstag. În timpul primului război mondial a devenit un social-șovinist din cei mai aprigi; în 1919 a făcut parte din primul guvern de coaliție al Republicii Germane, în 1919—1920 a fost ministru al afacerilor interne, iar în 1922—1927 reprezentant al guvernului în Hessen; David a sprijinit tendințele revanșarde ale imperialismului german, a fost un dușman al U.R.S.S. și al clasei muncitoare. V. I. Lenin l-a caracterizat ca pe un om «a cărui întreagă viață a fost consacrată coruperii burgheze a mișcării muncitorești» (*V. I. Lenin*, Opere, vol. 21, Editura politică, 1959, pag. 262). — *127, 128, 154, 155, 156, 158, 180, 211, 213, 222—234, 235, 239, 240, 243, 244—245, 253, 256.*

Demombynes, Gabriel (n. 1840) — avocat francez, specialist în problemele dreptului de stat, autorul unei lucrări cu titlul «Constitutions européennes». — *389.*

Dickens, Charles (1812—1870) — mare scriitor realist englez. În operele sale (dintre care cele mai de seamă sînt: «Documentele postume ale clubului Pickwick» (1837), «Oliver Twist» (1838), «Dombay și fiul» (1848), «Vremuri grele» (1854), «Micuța Dorrit» (1857), «Prietenul nostru comun» (1865), a oglindit viața Angliei burgheze. El a arătat prăpastia din ce în ce mai adîncă dintre cele două lagăre opuse, dintre bogăție și sărăcie: luxul bogaților, mizeria și lipsa de drepturi a oamenilor muncii, cocioabele Londrei, azilurile de noapte, situația insuportabilă în care se aflau copiii săracilor. Dezvăluind rînduielile din regimul capitalist, Dickens nu a chemat la luptă împotriva lor, ci a propovăduit idei utopice bazate pe convingerea că prin reeducarea proprietarilor se va ajunge la întronarea dreptății în societatea burgheză.

Marx l-a încadrat pe Dickens în pleiada strălucită de «romancieri englezi din zilele noastre care în cărțile lor au dezvăluit lumii într-o formă plastică

www.dacoromanica.ro

şi plină de elocinţă mai multe adevăruri politice şi sociale decît toţi politicienii, publiciştii şi moraliştii de profesie luaţi la un loc» *(K. Marx* şi *F. Engels*, Opere, vol. 10, Editura politică, 1961, pag. 686). — *316*.

Dietz, Johann Heinrich Wilhelm (1843—1922) — social-democrat german, deputat în Reichstag din 1881 pînă în 1918. A condus editura Partidului social-democrat german, care a publicat operele lui Marx şi Engels; în tipografia lui s-au tipărit primele numere ale ziarului bolşevic «Iskra», revista «Zarea» şi lucrarea lui V. I. Lenin «Ce-i de făcut?». — *20*, *26*, *388*.

Dittenberger — comisar economic, funcţionar al unei instituţii topometrice de stat din Germania; a condus cercetările în legătură cu gospodăriile ţărăneşti din Eisenach. — *176*.

Dobroliubov, N. A. (1836—1861) — mare democrat-revoluţionar rus, critic literar de seamă şi filozof materialist, prieten intim şi tovarăş de luptă al lui N. G. Cernîşevski. Din toamna anului 1857 a condus rubrica de critică şi bibliografie a revistei «Sovremennik» («Contemporanul»), iar mai tîrziu şi pe cea de satiră a revistei «Svistok» («Fluierul»). În cei patru ani ai săi de activitate literară,Dobroliubov a scris o serie de articole strălucite («Împărăţia întunericului», «O rază de lumină în împărăţia întunericului», «Ce este oblomovismul?», «Cînd va veni adevărata zi» etc.), care sînt un model de critică literară combativă. Dobroliubov era un adversar neîmpăcat al absolutismului şi iobăgiei, avea o ură neîmpăcată împotriva oricăror samavolnicii şi era un adept al insurecţiei populare împotriva guvernului absolutist.
Alături de A. I. Herţen, V. G. Belinski şi N. G. Cernîşevski, el a fost unul dintre precursorii marxismului revoluţionar în Rusia. — *370*.

Dolgorukov, P. V. (1816—1868) — prinţ, scriitor şi publicist, reprezentant al cercurilor liberale din societatea rusă. A fost prigonit pentru că a înmînat guvernului un memoriu în care arăta că e necesar să fie eliberaţi ţăranii şi ca ei să obţină pămînt în schimbul unei răscumpărări. În 1859 a fost silit să emigreze. În străinătate a scris cartea «Adevărul despre Rusia», în care s-a pronunţat pentru introducerea sistemului constituţional de guvernare în Rusia. A înfiinţat o tipografie şi a publicat reviste, ziare şi broşuri cu caracter opoziţionist: în anii 1860—1861 ziarul «Budușnosti» («Viitorul»), în 1862 revista «Pravdivii», iar în 1862—1864 ziarul «Listok»; a colaborat la «Kolokol», a demascat rînduielile absolutiste-iobăgiste din Rusia şi, cum spunea A. I. Herţen, «... a întărîtat fără odihnă şi îndurare guvernul rus, aşa cum toreadorul neobosit îl întărîtă pe taur» (*Herţen, A. I.*, Opere complete şi scrisori, vol. 21, 1923, pag. 89). Guvernul ţarist l-a condamnat în contumacie la deportare pe viaţă, cu pierderea titlului princiar şi confiscarea moşiilor. — *67*.

Dragomanov, M. P. (1841—1895) — istoric, etnograf şi publicist ucrainean, unul dintre reprezentanţii liberalismului burghez. A fost docent al Universităţii din Kiev; a colaborat la reviste liberale; fiind prigonit de guvernul ţarist, a emigrat în străinătate. În emigraţie şi-a continuat activitatea sa publicistică, a demascat politica ţarismului şi în acelaşi timp a combă-

www.dacoromanica.ro

tut cu hotărîre socialismul și teoria luptei de clasă, a criticat pe narodovolți și pe social-democrați. În mișcarea zemstvelor, el a văzut un sprijin în lupta cu țarismul. În 1883 a fost redactor al revistei «Volnoe Slovo» («Cuvîntul liber»), care se prezenta ca un organ al opoziției din zemstve. Dragomanov a fost unul dintre conducătorii cei mai de seamă ai aripii moderate a mișcării de eliberare națională ucrainene, s-a pronunțat pentru autonomia cultural-națională. În 1889 a apărut la Geneva broșura lui «Liberalismul și zemstvele în Rusia»; sub îngrijirea lui au fost de asemenea editate scrisorile lui Kavelin și Turghenev către Herțen și scrisorile lui Bakunin către Herțen și Ogarev. — *27, 39, 40, 47, 389.*

Drechsler, Gustav (1833—1890) — profesor german, director al Institutului agronomic din Göttingen, creat de el. Împreună cu W. Henneberg a publicat revista «Journal für Landwirtschaft»; autor al unor lucrări de agricultură: «Die Statik des Landbaues» (1869), «Die Entschädigungsberechnung expropriierter Grundstücke» (1873) și altele. În 1887 a fost ales deputat în Reichstag. — *235—237, 240, 241, 244, 264.*

Drujinin — inspector al școlilor primare din gubernia Tver. — *393.*

E

Engelhardt, A. N. (1832—1893) — publicist, narodnic, cunoscut prin activitatea lui pe tărîm obștesc și agronomic și prin experiența făcută cu organizarea unei gospodării raționale pe moșia sa Batișcevo din gubernia Smolensk. În cartea sa «Dezvoltarea capitalismului în Rusia», V. I. Lenin face o caracterizare a gospodăriei lui Engelhardt, demonstrînd, pe baza exemplului oferit de ea, caracterul utopic al teoriilor narodnice. Engelhardt este autorul scrisorilor «De la țară», publicate în revista «Otecestvennîe Zapiski» (și apărute în ediție separată în 1882), și al unei serii de alte lucrări în legătură cu probleme de agricultură; a fost redactor-șef al revistei «Himiceskii Jurnal» (1859—1860), prima publicație de acest fel din Rusia. — *226.*

Engelhardt, A. P. (1845—1903) — om de stat în Rusia țaristă. În 1890 a fost numit viceguvernator la Kazan, iar în 1893 guvernator la Arhanghelsk; în anii 1901—1903 a fost guvernator la Saratov. — *309—310, 312.*

Engels, Friedrich (1820—1895) — unul dintre întemeietorii comunismului științific, conducător și învățător al proletariatului internațional, prieten și tovarăș de luptă al lui K. Marx (vezi articolul lui V. I. Lenin «Friedrich Engels». Opere complete, vol. 2, Editura politică, 1960, ediția a doua, pag. 1—14). — *19, 149, 152.*

Ermakov, A. I. (n. 1879) — muncitor la uzina «Obuhov», unul dintre conducătorii grevei care a avut loc în mai 1901 la această uzină. A fost condamnat de tribunalul țarist la 5 ani muncă silnică. — *294.*

www.dacoromanica.ro

Ermolov, A. S. (1846—1917) — funcționar al guvernului țarist. În 1893 a fost director în ministerul domeniilor statului, din 1894 pînă în 1905 ministru al agriculturii și al domeniilor statului, iar apoi membru al Consiliului de stat. În anii 1886—1888 a fost vicepreședinte al Societății economice. A scris o serie de lucrări în probleme de economie agrară, în care s-a manifestat ca exponent al intereselor moșierilor iobăgiști. În 1892 a scos cartea «Recolta proastă și calamitatea publică», în care a încercat să justifice măsurile luate de guvernul țarist în legătură cu țăranii înfometați. — *88.*

F

Filaret (Drozdov, V. M.) (1782—1867)— unul dintre reprezentanții cei mai reacționari ai bisericii ortodoxe ruse, apărător înfocat al iobăgismului. Din 1826 mitropolit al Moscovei. Din însărcinarea lui Alexandru al II-lea a întocmit manifestul de la 19 februarie 1861 al guvernului țarist în legătură cu desființarea iobăgiei în Rusia. — *341.*

Frei — vezi Lenin, V. I.

Fühling, Johann Josef (1823—1884) — specialist german în probleme de economie și de construcție a mașinilor agricole. Începînd din 1864 a redactat «Fühling's landwirtschaftliche Zeitung» («Gazeta agricolă a lui Fühling»). În anii 1872—1880 a fost profesor la Universitatea din Heidelberg. Autorul lucrării «Ökonomie der Landwirtschaft» («Economia agricolă»). — *124.*

G

Gavrilov, A. I. (n. 1869) — muncitor la uzina «Obuhov», unul dintre conducătorii grevei care a avut loc în mai 1901 la această uzină. A fost arestat și condamnat de tribunalul țarist la 6 ani muncă silnică. — *294.*

Gherțenștein, M. I. (1859—1906) — economist burghez, profesor la Institutul agronomic din Moscova, deputat în Duma I de stat, unul dintre liderii cadeților — principalul partid al burgheziei ruse — și teoreticianul acestora în problema agrară. A fost ucis de ultrareacționari în Finlanda după dizolvarea Dumei I de stat. — *246.*

Goltz, Theodor Alexander (1836—1905) — economist burghez și agronom german, director al Institutului agronomic din Königsberg și apoi al celui din Iena. Autor al unei serii de lucrări în probleme de agricultură, în care apăra interesele marilor proprietari funciari — *131—132.*

Gordeenko, M. E. — în anii 1900—1901 președinte al Consiliului zemstvei guberniale din Harkov. — *333.*

Goremîkin, I. L. (1839—1917) — om de stat în Rusia țaristă, unul dintre reprezentanții tipici ai birocrației reacționare; monarhist inveterat. În anii 1895—1899, ca ministru al afacerilor interne, a promovat o politică reacțio-

www.dacoromanica.ro

nară îndreptată spre atenuarea și lichidarea reformelor din deceniul al 7-lea al secolului trecut (așa-zisa politică de «contrareforme»); a înăbușit cu cruzime mișcarea muncitorească. Din aprilie pînă în august 1906 și din ianuarie 1914 pînă în ianuarie 1916 a fost președinte al Consiliului de Miniștri. — *20, 25, 50, 51, 52.*

Gorki, Maxim (pseudonimul lui *Peșkov, A. M.*) (1868—1936) — mare scriitor proletar, întemeietor al realismului socialist și făuritor al literaturii sovietice. De timpuriu i-a fost dat să cunoască o viață de lipsuri grele și de mizerie; a călătorit mult prin țară, a luat parte la mișcarea muncitorească revoluționară și a avut de suferit de pe urma neîncetatelor măsuri de represiune luate împotriva lui de guvernul țarist. În operele sale, Gorki a oglindit viața clasei muncitoare din Rusia, lupta ei eroică împotriva țarismului și a capitalismului, pentru eliberarea celor ce muncesc. A demascat cu vigoare și pasiune samavolnicia și despotismul administrației țariste, a stigmatizat filistinismul și trivialitatea, a dezvăluit sărăcia spirituală și inadaptabilitatea intelectualilor burghezi și a înfățișat marea forță creatoare a maselor muncitoare, nașterea omului nou în procesul luptei revoluționare. Toate scrierile lui sînt pătrunse de ideea umanismului revoluționar. M. Gorki a nutrit simpatii pentru lupta dusă de proletariatul revoluționar și a sprijinit partidul social-democrat. V. I. Lenin l-a cunoscut îndeaproape pe Gorki, i-a prețuit foarte mult talentul, i-a arătat greșelile și i-a purtat în permanență o grijă deosebită. După victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, Gorki a desfășurat o activitate amplă și multilaterală în rîndul intelectualilor, pe care a căutat să-i unească cît mai strîns în jurul Puterii sovietice. A fost unul dintre inițiatorii înființării Uniunii scriitorilor sovietici, al cărei președinte a fost pînă la sfîrșitul vieții sale. O însemnătate deosebită a avut activitatea desfășurată de Gorki în domeniul construcției sovietice și în direcția apărării păcii. El a chemat neobosit masele la luptă împotriva fascismului, a demascat pregătirile în vederea unui al doilea război mondial și a dat tot sprijinul pentru organizarea congreselor internaționale antimilitariste. Într-o serie de schițe și pamflete a supus unei critici curajoase, nimicitoare imperialismul contemporan, și în special pe cel american. Cu Gorki, ca artist, s-a încheiat procesul de dezvoltare a literaturii clasice ruse din secolul al XIX-lea și a luat ființă literatura socialistă proletară. Gorki a fost un critic și publicist de seamă; el a exercitat o mare influență asupra dezvoltării literaturii sovietice, asupra multor scriitori progresiști din străinătate și asupra dezvoltării literaturii democratice din lumea întreagă. — *369—370.*

Gradovski, A. D. (1841—1889) — jurist și publicist rus, specialist în istoria dreptului, profesor la Universitatea din Petersburg, reprezentant al liberalismului burghez. La începutul deceniului al 9-lea al secolului trecut el a publicat în ziarul «Golos» o serie de articole îndreptate împotriva mișcării revoluționare și în același timp s-a pronunțat pentru necesitatea introducerii unor reforme moderate, care, fără să însemne cîtuși de puțin o îngrădire a absolutismului, ar fi dus, după părerea lui, la o slăbire a regimului de samavolnicii și fărădelegi. După suspendarea ziarului «Golos» (1884) s-a consacrat pe de-a-ntregul activității didactice-științifice. — *44.*

www.dacoromanica.ro

Grossman, G. A. (Kovrov, A.) (n. 1863) — ziarist, menşevic, a colaborat la revistele «Russkoe Bogatstvo», «Obrazovanie» şi «Jizn»; a tradus în limba rusă cartea lui Ed. David «Socialismul şi agricultura». A avut o atitudine ostilă faţă de Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie. În 1919, la Odesa, a luat parte la editarea revistei menşevice antisovietice «Greaduşci Den» («Ziua de mîine»), apoi a emigrat. — *223.*

H

Hanibal Barca (247—183 î.e.n.) — conducător de oşti cartaginez, în anul 216 î.e.n. a repurtat o mare victorie asupra romanilor în lupta de la Cannae. El s-a legat prin jurămînt faţă de tatăl său că va lupta pînă la sfîrşitul vieţii sale împotriva romanilor, cotropitorii Cartaginei; de aici şi expresia: «jurămînt hanibalian». — *57.*

Hecht, Moritz — economist şi statistician burghez german, autorul unei monografii despre gospodăria ţărănească: «Drei Dörfer der badischen Hard» («Trei sate din Hardul Badenului») (1895), în care apăra teza economiştilor burghezi despre trăinicia micii gospodării în capitalism. Această carte a fost folosită de revizionişti în lupta lor împotriva marxismului. — *154—155, 157, 158—159, 160—162, 181, 204, 211, 213, 225, 226.*

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (1770—1831) — unul dintre cei mai de seamă filozofi germani, idealist obiectiv. Filozofia lui reprezintă punctul culminant al idealismului german de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea. Meritul istoric al lui Hegel constă în elaborarea profundă şi multilaterală a dialecticii idealiste, care a constituit unul din izvoarele teoretice ale materialismului dialectic. Potrivit doctrinei lui Hegel, întreaga lume naturală, istorică şi spirituală se află în necontenită mişcare, schimbare, transformare şi dezvoltare; însă el consideră că lumea obiectivă, realitatea, este un produs al spiritului absolut, al ideii absolute. V. I. Lenin a calificat ideea absolută drept o născocire teologică a idealistului Hegel. Ceea ce caracterizează filozofia lui Hegel este profunda contradicţie dintre metoda sa dialectică şi sistemul său conservator, metafizic, care în fond proclama încetarea dezvoltării. Prin concepţiile sale social-politice, Hegel era un reacţionar.

K. Marx, F. Engels şi V. I. Lenin, prelucrînd în mod critic metoda dialectică a lui Hegel, au creat dialectica materialistă, care reflectă legile cele mai generale ale dezvoltării lumii obiective şi ale gîndirii omeneşti.

Principalele opere ale lui Hegel sînt: «Fenomenologia spiritului» (1806), «Ştiinţa logicii» (1812—1816), «Enciclopedia ştiinţelor filozofice» (1817), «Filozofia dreptului» (1821). Opere postume: «Prelegeri de istorie a filozofiei» (1833—1836) şi «Prelegeri de estetică, sau filozofia artelor» (1836—1838). — *153.*

Hellriegel, Hermann (1831—1895) — cunoscut agrochimist german, a dovedit ştiinţificeşte că bacteriile aflate la rădăcinile plantelor leguminoase fixează azotul din aer, care este pentru ele o sursă de alimentare. În anii

www.dacoromanica.ro

1856—1873 a condus stațiunea experimentală de la Dahme (Prusia), iar din 1882 pe cea de la Bernburg.

Principalele sale lucrări sînt: « Beiträge zu den naturwissenschaftlichen Grundlagen des Ackerbaues mit besonderer Rücksicht auf die agrikulturchemischen Methoden der Sandkultur » (« Materiale pentru o fundamentare științifică a agriculturii, în special a metodelor agrochimice de tratare a solurilor nisipoase »); cu colaborarea lui N. Willfahrt a scris: « Untersuchungen über die Stickstoffnahrung der Gramineen und Leguminossen » (« Cercetări în legătură cu alimentarea cu azot a gramineelor și leguminoaselor »). — *146.*

Helms, Emil — socialist de catedră danez; autorul cărții « Die Sozialdemokratische und gewerkschaftliche Bewegung in Dänemark » (« Mișcarea social-democrată și sindicală în Danemarca »), apărută la Leipzig în 1907. — *229.*

Hertz, Friedrich Otto (n. 1878) — economist austriac, social-democrat revizionist. În cartea sa « Die Agrarischen Fragen im Verhältnis zum Sozialismus. Mit einer Vorrede von Ed. Bernstein » (« Problemele agrare din punctul de vedere al socialismului. Cu o prefață de Ed. Bernstein ») (1899), a luat atitudine împotriva învățăturii marxiste în problema agrară și, denaturînd faptele, a încercat să dovedească stabilitatea micii gospodării țărănești, capacitatea ei de a rezista concurenței marii gospodării. Această carte, tradusă în limba rusă, a fost folosită în largă măsură de Bulgakov, Cernov și alți apologeți ai burgheziei în lupta lor împotriva marxismului. — *99,122, 123, 124, 127, 128, 130—131, 139, 140—141, 142, 143, 144, 146, 147, 154, 156, 157, 158, 163, 172, 176, 177, 178, 179, 181, 188, 211, 213, 214, 216, 221, 225.*

Herțen, A. I (1812—1870) — mare democrat-revoluționar rus, filozof materialist, publicist și scriitor. El a intrat în mișcarea de eliberare ca un revoluționar din rîndurile nobilimii, continuînd tradițiile decembriștilor. În anii 1829—1833, pe cînd era student la Universitatea din Moscova, s-a aflat în fruntea unui cerc de tineri progresiști cu stare de spirit revoluționară, care studiau doctrinele politice și teoretice ale gînditorilor revoluționari din secolul al XVIII-lea și ale socialiștilor utopiști. În 1834 a fost arestat, împreună cu alți membri ai acestui cerc, și în 1835 a fost deportat la Perm, iar apoi la Veatka, Vladimir și Novgorod. În 1842 s-a întors din deportare, stabilindu-se la Moscova. Lucrările filozofice scrise de el în această perioadă — « Diletantismul în știință » (1842—1843) și « Scrisori despre studiul naturii » (1844—1846) — au avut un rol important în dezvoltarea filozofiei materialiste ruse. V. I. Lenin l-a caracterizat pe Herțen ca pe un gînditor remarcabil, care s-a apropiat foarte mult de materialismul dialectic, oprindu-se în fața materialismului istoric. În ianuarie 1847 a emigrat din cauza persecuțiilor guvernului țarist și s-a stabilit la Paris, apoi la Nisa, iar în 1852 s-a mutat la Londra, unde a înființat o tipografie rusă și a creat o presă rusă liberă în străinătate. În 1855, după ce publicase cîteva manifeste, broșuri și articole cu caracter revoluționar, a început să editeze almanahul « Polearnaia Zvezda » (« Steaua polară »), iar în 1857, împreună cu N. P. Ogarev, a început să scoată revista « Kolokol » (« Clopotul »). Neînțelegînd esența burghezo-democratică a mișcării din 1848 și a socialismului premarxist, Herțen n-a putut să-și dea seama

www.dacoromanica.ro

de caracterul burghez al revoluției ruse și a oscilat între democratism și liberalism. În anii 1860—1870 a ajuns la o ruptură completă cu liberalismul și, situîndu-se de partea democrației revoluționare, « și-a îndreptat privirile . . . spre *Internațională*, spre Internaționala pe care o conducea Marx» *(V. I. Lenin*, Opere, vol. 18, E.S.P.L.P. 1957, pag. 11). Într-o scrisoare adresată lui Ogarev, el saluta traducerea în limba rusă a lucrărilor lui Marx.

În articolul « În memoria lui Herțen» (1912), V. I. Lenin a caracterizat rolul pe care l-a jucat Herțen în istoria mișcării de eliberare din Rusia. — *32, 61.*

Huschke, Leo — economist burghez german, autorul lucrării « Landwirtschaftliche Reinertrags-Berechnungen bei Klein-,Mittel- und Grossbetrieb, dargelegt an typischen Beispielen Mittelthüringens» (« Calcularea venitului net al producției agricole în gospodăriile mici, mijlocii și mari, pe baza unor exemple tipice din Turingia centrală») (1902). — *175.*

I

Iakovenko, V. I. (n. 1859) — publicist și statistician al zemstvelor. A lucrat în birourile de statistică ale zemstvelor din Moscova și Tver; din 1894 pînă în 1901 a condus lucrările de statistică ale zemstvei din Petersburg. A colaborat la revistele « Russkie Vedomosti», « Otecestvennîe Zapiski» și « Severnîi Vestnik». — *403.*

Iakovleva, M. (n. 1883) — muncitoare la fabrica de cartonaje din Petersburg, una dintre participantele la greva de la uzina « Obuhov» din 1901. — *294, 296*

Ianson, I. E. (1835—1893) — economist și statistician, profesor la Universitatea din Petersburg. A fost membru al consiliului de statistică al ministerului afacerilor interne, vicepreședinte al Comitetului gubernial de statistică din Petersburg, membru al Societății de geografie și al Societății economice, membru corespondent al Academiei de Științe din Rusia (din 1892). A luat parte la lucrările de cercetare a comerțului de cereale, a făcut parte din comisia pentru cercetarea industriei meșteșugărești, a fost organizator al recensămîntului populației din capitală și al statisticii sanitare. Autor al lucrărilor: « Importanța teoriei rentei a lui Ricardo» (1864), « Statistica comparată a Rusiei și a statelor vest-europene» (1878—1880), « Studiu statistic al loturilor și plăților țărănești» (1877) etc. — *218.*

Ignatiev, N. P. (1832—1908) — conte, unul dintre membrii cei mai reacționari ai guvernului țarist. Din 1881 — ministru al afacerilor interne. A participat la elaborarea legii « cu privire la paza întărită și extraordinară», care a făcut să crească considerabil puterea polițienească și samavolnicia locală. A fost unul dintre fondatorii « Ostii sfinte», organizație contrarevoluționară de luptă împotriva revoluționarilor. După 1905 s-a aflat în fruntea cercurilor celor mai de dreapta ale nobililor reacționari, care cereau lichidarea totală a concesiilor făcute de țarism democrației în perioada de avînt a revoluției — *46—47, 66.*

www.dacoromanica.ro

Ilin, Vl. — *vezi* Lenin, V.I.

Iuzov (Kabliț, I. I.) (1848—1893) — publicist narodnic. În deceniul al 8-lea al secolului trecut a fost printre aceia care «au mers în popor»; în următoarele două decenii a devenit ideolog al narodnicismului liberal; a colaborat la «Nedelea», ziar narodnic liberal. Principalele sale lucrări sînt: «Bazele narodnicismului» (1882), «Intelectualitatea și poporul în viața socială a Rusiei» (1885). — *403.*

Ivanov, K. V. — locotenent-colonel, director-adjunct al uzinei «Obuhov» în timpul tulburărilor care au avut loc aci în mai 1901. — *17.*

Ivanovski, N. I. (1840—1913) — unul dintre cei mai reacționari reprezentanți ai clerului ortodox. Începînd din 1869 a fost profesor la Academia teologică din Kazan; a luptat împotriva diferitelor secte rascolnice, a adepților sectei religioase de rit vechi și a sectanților. — *338.*

K

Kablukov, N. A. (1849—1919) — economist și statistician, narodnic, profesor la Universitatea din Moscova. În anii 1885—1907 a condus secția de statistică a zemstvei guberniale Moscova. Sub conducerea lui a fost întocmită «Culegerea de date statistice cu privire la gubernia Moscova» (1877—1879). A colaborat la mai multe ziare și reviste. În lucrările sale economice și statistice a susținut ideea «trăiniciei» micii gospodării țărănești, idealizînd obștea țărănească, pe care o considera drept o formă în stare să preîntîmpine diferențierea țărănimii. A combătut marxismul și în chestiunea rolului și însemnătății luptei de clasă și s-a manifestat ca un adept al păcii între clase. Într-o serie de lucrări ale sale, și în special în «Dezvoltarea capitalismului în Rusia», V. I. Lenin a supus unei critici severe concepțiile lui Kablukov. În 1917 Kablukov a participat la lucrările Comitetului agrar general de pe lîngă guvernul provizoriu burghez. După Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a lucrat la Direcția centrală de statistică, depunînd totodată activitate pedagogică și publicistică. Principalele sale lucrări sînt: «Problema muncitorilor în agricultură» (1884), «Prelegeri de economie agricolă» (1897), «Cu privire la condițiile de dezvoltare a gospodăriei țărănești în Rusia» (1899), «Economia politică» (1918) și altele. — *152.*

Karavaev, A. L. (1855—1908) — medic de zemstvă, narodnic, unul dintre militanții de vază ai Uniunii țărănești. A fost ales din partea Ekaterinoslavului în Duma a II-a de stat, unde a condus fracțiunea trudovicilor; ca membru al comisiei agrare a pronunțat o serie de discursuri în legătură cu problema agrară și cu aprovizionarea. A scris o serie de broșuri cu privire la problema țărănească («Partidul și țărănimea în Duma de stat», «Promisiunile guvernului în privința pămîntului și revendicările deputaților țărani», «Noile legi agrare»). În timpul alegerilor pentru Duma a III-a de stat a fost ucis de către ultrareacționari la Ekaterinoslav. — *246.*

www.dacoromanica.ro

Katkov, M. N. (1818—1887) — publicist reacționar rus, în 1851 a redactat ziarul «Moskovskie Vedomosti», purtătorul de cuvînt al reacțiunii monarhice. A fost un monarhist inveterat și adversar al oricărui progres social; a spus despre sine că este «un credincios cîine de pază al absolutismului». Numele lui a devenit simbolul celei mai deșănțate reacțiuni monarhiste. —*27, 44, 46, 47, 74, 335, 386.*

Kautsky, Karl (1854—1938) — unul dintre liderii social-democrației germane și ai Internaționalei a II-a; la început a fost marxist, iar mai tîrziu a devenit un renegat al marxismului, ideolog al centrismului (kautskismului), unul dintre curentele oportuniste din mișcarea muncitorească. În 1874 a început să participe la mișcarea socialistă. Pe vremea aceea concepțiile lui reprezentau un amestec de lassalleanism, neomalthusianism și anarhism. În 1881 a făcut cunoștință cu K. Marx și F. Engels și, sub influența lor, a trecut la marxism, dar încă din acea perioadă a dat dovadă de șovăieli și înclinații spre oportunism, lucru pentru care K. Marx și F. Engels l-au criticat cu asprime. În anii 1880—1900 a scris o serie de lucrări în legătură cu unele probleme ale teoriei marxiste: «Doctrina economică a lui Karl Marx» (1886), «Problema agrară» (1898) etc., care, cu toate greșelile ce le conțin, au jucat un rol pozitiv în propagarea marxismului.

Mai tîrziu, cînd mișcarea revoluționară a luat o mare amploare, Kautsky a trecut pe pozițiile oportunismului; în ajunul primului război mondial, el devine centrist, iar în timpul războiului trece în tabăra dușmanilor fățiși ai marxismului revoluționar, camuflîndu-și social-șovinismul său cu frazeologie internaționalistă. Kautsky a emis teoria ultraimperialismului, a cărei esență reacționară a fost dezvăluită de Lenin în «Falimentul Internaționalei a II-a» (1915), «Imperialismul, stadiul cel mai înalt al capitalismului» (1916) și alte lucrări ale sale. După Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, Kautsky a criticat de pe poziții dușmănoase orînduirea socialistă sovietică și comunismul.

V.I. Lenin, în «Statul și revoluția» (1917), «Revoluția proletară și renegatul Kautsky» (1918) și într-o serie de alte lucrări ale sale, a supus unei critici nimicitoare teoriile kautskiste. Arătînd primejdia pe care o reprezintă kautskismul, el scria: «Clasa muncitoare nu-și poate îndeplini rolul său revoluționar mondial dacă nu duce un război necruțător împotriva acestei atitudini de renegare, împotriva acestei lipse de caracter, împotriva acestei slugărnicii față de oportunism și împotriva acestei nemaipomenite trivializări teoretice a marxismului» (*V. I. Lenin*, Opere, vol. 21, Editura politică, 1959, pag. 306). — *99, 100, 124, 127, 128, 129, 130, 132, 133, 136, 141—142, 143—145, 146, 149—151, 154, 155, 157, 163, 175, 177, 186, 195, 196, 197, 216, 224, 226, 230.*

Kavelin, K. D. (1818—1885) — istoric și jurist, profesor la Universitatea din Moscova (1844—1848) și la cea din Petersburg (1857—1861), reprezentant al liberalismului burghezo-nobiliar. A colaborat la «Sovremennik», «Otecestvennîe Zapiski» și «Vestnik Evropî». În perioada de pregătire și aplicare a reformei de la 19 februarie 1861 a luat atitudine împotriva mișcării democratice revoluționare, a sprijinit politica de represiuni a absolutismului și a adus laude guvernului pentru lupta desfășurată de el împotriva

www.dacoromanica.ro

revoluției. Lenin l-a caracterizat drept «unul dintre cele mai respingătoare tipuri de bădărănie liberală». — *31*, *32*, *38*.

Kennan, George (1845—1924) — ziarist și călător american. În anii 1865—1868 a călătorit prin Siberia și a scos o carte: «Viața nomadă în Siberia» (traducere rusă, Petersburg, 1872); în 1870 a călătorit prin Caucaz, iar în 1885—1886 a studiat viața deportaților în Siberia; a publicat cartea «Siberia și deportarea» (traducere rusă, Paris—Londra, 1890), în care a arătat condițiile grele în care trăiesc deportații politici. Cartea a fost interzisă de guvernul țarist. În 1901, cînd a venit din nou la Petersburg, Kennan a fost imediat expulzat din țară. — *39*.

Klawki, Karl — economist burghez german, autorul cărții «Über Konkurrenzfähigkeit des landwirtschaftlichen Kleinbetriebs» («Despre capacitatea de concurență a micii producții agricole») (1899). — *164*, *165—174*, *181*, *203*, *227*, *245*.

Klingenberg, N. M. (n. 1852) — în 1901 a fost guvernator la Veatka, iar în 1905—1906 la Moghilev. — *314*.

Kogan-Grinevici, M. G. (Kruglov) (n. 1874) — social-democrat menșevic, militant al mișcării sindicale, a participat la activitatea «Uniunii social-democraților ruși din străinătate», organizație oportunistă, iar în anii 1900—1902 a colaborat la «Raboceaia Mîsl». După sciziunea din P.M.S.D.R. a aderat la menșevici. În 1906—1908 a colaborat la ziarul burghez «Tovarișci», organ al cadeților de stînga. După Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a activat în mișcarea sindicală. — *272*.

Kondoidi, V. G. — viceguvernator la Samara la începutul acestui secol. El a emis pentru prima oară termenul «al treilea element», care a căpătat o largă răspîndire; prin acest termen erau desemnați intelectualii radicali — cei mai mulți din ei cu stare de spirit revoluționară — care se aflau în serviciul zemstvelor, al organelor administrative orășenești etc. — *328*, *329*, *336*.

Koșelev, A. I. (1806—1883) — publicist din rîndurile nobilimii, slavofil. În 1862 a scos, la Leipzig, cartea «Constituția, absolutismul și Zemskaia Duma», în care pleda împotriva constituției și apăra ideea convocării unui «Zemski sobor» — organ consultativ pe lîngă țarul absolutist. În anii 1880—1882 a scos ziarul «Zemstvo», în care cerea să se adopte cele mai reacționare măsuri împotriva Poloniei. — *31*.

Kricevski, B. N. (1866—1919) — social-democrat rus, publicist, unul dintre liderii «economismului». Pe la sfîrșitul deceniului al 9-lea a început să participe la activitatea cercurilor social-democrate din Rusia; după 1890 a emigrat; în străinătate a aderat la grupul «Eliberarea muncii» și a colaborat la publicațiile lui. În curînd însă s-a depărtat de acest grup. În ultimii ani ai secolului trecut a devenit unul dintre conducătorii «Uniunii social-democraților ruși din străinătate», care avea o orientare oportunistă, și

www.dacoromanica.ro

redactor al revistei «Rabocee Delo», organul «Uniunii». După Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. nu a mai avut nici un rol în mişcarea social-democrată. — *273—275, 351.*

Kruglov — vezi Kogan-Grinevici, M.G.

Kruze, N. F. (1823—1901) — publicist şi fruntaş al vieţii publice în Rusia. Din 1855 pînă în 1858 a îndeplinit funcţia de cenzor, iar în 1865 a fost ales preşedinte al Consiliului zemstvei din gubernia Petersburg; printr-un decret al ţarului a fost demis din această funcţie pentru atitudinea sa opoziţionistă faţă de guvern şi apoi deportat la Orenburg (în 1867). Ulterior s-a ocupat cu publicistica; a colaborat la revistele «Vestnik Evropî», «Russkoe Bogatstvo» şi «Russkaia Starina». — *36.*

Kutzleb, W. — economist burghez german, autorul lucrării «Ist der bauerliche Wirtschaftsbetrieb mit dem der grossen Güter konkurrenzfähig?» («Este în stare gospodăria ţărănească să facă concurenţă marii proprietăţi?»), publicată în 1885 în «Landwirtschaftliche Jahrbücher». — *124.*

L

Laghermark, G. I. (n. 1843) — profesor de chimie organică la Universitatea din Harkov; în anii 1889—1901 a ocupat postul de rector; a ţinut prelegeri la Institutul veterinar din Harkov, de unde la sfîrşitul anului 1902 şi-a dat demisia. Prin concepţiile sale politice a fost un reacţionar, un adversar al mişcării sociale progresiste. — *371.*

Lanskoi, S. S. (1787—1862) — om de stat în Rusia ţaristă, ministru al afacerilor interne (1855—1861). În perioada de elaborare a reformei din 19 februarie 1861 a fost membru în Comitetul secret pentru problema ţărănească. În 1857 a depus un proiect de principii pentru desfiinţarea iobăgiei, în care propunea ca ţăranii să fie eliberaţi în schimbul unei despăgubiri. Proiectul lui Lanskoi a exercitat o influenţă considerabilă asupra caracterului iobăgist, prădalnic al reformei. — *33.*

Lassalle, Ferdinand (1825—1864) — socialist mic-burghez german, întemeietorul lassalleanismului — o varietate a oportunismului în mişcarea muncitorească germană.

Lassalle a fost unul dintre întemeietorii «Uniunii generale a muncitorilor germani» (1863). Crearea acestei Uniuni a avut o însemnătate reală pentru mişcarea muncitorească, dar Lassalle, în calitatea sa de preşedinte, a îndreptat-o pe o cale oportunistă. Limitîndu-se la lupta pentru activitate parlamentară paşnică, lassalleienii socoteau că prin agitaţia legală pentru dreptul de vot universal, prin crearea de cooperative muncitoreşti de producţie, subvenţionate de statul iuncherilor, se va ajunge la crearea unui «stat popular liber». Lassalle a sprijinit politica de unificare «de sus» a Germaniei sub hegemonia Prusiei reacţionare. Politica oportunistă a lassalleienilor a constituit o piedică pentru activitatea Internaţionalei I şi pentru

www.dacoromanica.ro

crearea unui adevărat partid muncitoresc în Germania, a întîrziat formarea conştiinţei de clasă a muncitorilor.

Greşelile teoretice şi politice ale lassalleienilor au fost aspru criticate de către clasicii marxism-leninismului. (Vezi *K. Marx.* «Critica programului de la Gotha»; *V. I. Lenin.* «Statul şi revoluţia» şi alte lucrări). — *366.*

Lenin, V. I. (Vl. Ilin, Frei) (1870—1924) — date biografice. — *70, 100, 230, 245, 246, 271, 350.*

Leroy-Beaulieu, Anatole (1842—1912) — publicist liberal francez, profesor de istorie. Din 1872 pînă în 1881 a fost de 4 ori în Rusia; a scris cartea «L'Empire des Tsars et Russes», în care se ocupă de orînduirea de stat şi socială a Rusiei. A scris şi o serie de lucrări în legătură cu istoria, economia şi relaţiile internaţionale ale ţărilor europene. — *33.*

Liebig, Justus (1803—1873) — celebru chimist german, unul dintre întemeietorii agrochimiei şi pedologiei, a descoperit «legea restabilirii» substanţelor organice şi minerale în sol. Lucrările lui au fost foarte mult preţuite de K. Marx. — *111, 149.*

Liebknecht, Wilhelm (1826—1900) — militant de seamă al mişcării muncitoreşti germane şi internaţionale, unul dintre întemeietorii şi conducătorii Partidului social-democrat din Germania. A luat parte activă la revoluţia din 1848—1849 din Germania; după înfrîngerea ei a emigrat mai întîi în Elveţia, iar apoi la Londra, unde s-a apropiat de K. Marx şi F. Engels. Sub influenţa lor a devenit socialist, iar după întoarcerea sa în Germania, în 1862, şi după înfiinţarea Internaţionalei I a fost unul dintre cei mai fervenţi propagandişti ai ideilor revoluţionare ale Internaţionalei şi organizator al secţiilor ei din Germania. Din 1875 şi pînă la sfîrşitul vieţii sale, Liebknecht a fost membru al Comitetului Central al Partidului social-democrat din Germania şi redactor responsabil al ziarului «Vorwärts» («Înainte»), Organul Central al acestui partid. Din 1867 şi pînă în 1870 a fost deputat în Reichstagul Confederaţiei Germaniei de nord, iar începînd din 1874 a fost ales în repetate rînduri deputat în Reichstagul german; a folosit cu pricepere tribuna parlamentară pentru a demasca politica internă şi externă reacţionară a iuncherilor prusaci. Pentru activitatea sa revoluţionară a fost condamnat în repetate rînduri la închisoare. A luat parte activă la organizarea Internaţionalei a II-a. Marx şi Engels îl preţuiau pe Liebknecht, îl îndrumau în activitatea lui, dar în acelaşi timp criticau cu toată asprimea politica lui împăciuitoristă faţă de elementele oportuniste. — *6.*

Liuboşcinski, M. N. (1817—1889) — în perioada de pregătire şi aplicare a reformei ţărăneşti a fost prim-procuror în primul departament al senatului. A făcut o serie de observaţii pe marginea proiectului de cod de procedură civilă, care a provocat nemulţumirea guvernului ţarist. În ultimii ani de viaţă a fost preşedinte al Consiliului de conducere al penitenciarelor. — *36.*

Lohtin, V. M. (1849—1919) — specialist în hidrotehnică şi hidrologie. În anii 1892—1899 a fost şeful circumscripţiei Kazan a căilor de comuni-

www.dacoromanica.ro

cație. În octombrie 1901 a fost citat de către tribunal ca martor în procesul fraudelor comise de niște ingineri feroviari în regiunea Volgăi. Fiind și el implicat în aceste fraude, nu s-a prezentat la proces. — *328*.

Loris-Melikov, M. T. (1825—1888) — conte, general, în februarie 1880 a fost numit președinte al «Comisiei supreme pentru menținerea ordinii de stat și a liniștei publice», iar în august 1880 ministru al afacerilor interne. S-a făcut cunoscut prin capacitatea de a-și masca acțiunile reacționare printr-o demagogie liberală. Politica lui a căpătat denumirea de politica «gurii de lup» și a «cozii de vulpe», și în presa vremii ministeriatul său era prezentat, în derîdere, drept o «dictatură a inimii». După 1 martie 1881, cînd guvernul țarist a pus capăt politicii de manevrare, Loris-Melikov și-a dat demisia. — *41—43*, *44—45*, *66*.

M

Mack, P. — moșier din Prusia orientală, autor al unor studii despre rolul mecanizării și electrificării în agricultură. — *134*, *136—137*.

Makarov, V. A. — inginer la căile ferate, la începutul acestui secol a fost șef al circumscripției Kazan a căilor de comunicație, în octombrie 1901 a făcut depoziție ca martor în procesul fraudelor comise de niște ingineri de la căile ferate din regiunea Volgăi. — *328*.

Malthus, Thomas Robert (1766—1834) — economist burghez reacționar englez, unul dintre întemeietorii teoriei antiumane a populației. În lucrarea sa «Eseu asupra principiului populației» (1798) a încercat să demonstreze că nu în condițiile economice ale capitalismului trebuie căutată cauza mizeriei oamenilor muncii, ci în natură, în absoluta insuficiență a mijloacelor de existență pe globul pămîntesc. Potrivit «teoriei» (schemei) lui Malthus, producția mijloacelor de existență crește doar în progresie aritmetică, în timp ce populația crește în progresie geometrică. Pornind de la acest punct de vedere, Malthus încerca să dea o justificare războaielor și epidemiilor ca mijloc de reducere a populației și îndemna pe oamenii muncii să se abțină de la căsătorie. «Concluziile lui Malthus în problemele științifice — scrie Marx — sînt fabricate *„cu o precaută luare în considerare"* a intereselor claselor dominante în general și ale elementelor reacționare ale acestor clase în special. Aceasta înseamnă că Malthus *falsifică* știința pentru a servi interesele acestor clase» *(K. Marx*: «Teorii asupra plusvalorii» (volumul al IV-lea al „Capitalului"), partea a doua, Editura politică, 1960, pag. 95). În Rusia ideile lui Malthus erau apărate de Struve, Bulgakov și de alții. Burghezia imperialistă contemporană reînvie teoriile malthusiene, pe care le folosește drept armă în lupta pe care o duce împotriva oamenilor muncii și pentru a-și justifica politica ei imperialistă. — *109*, *111*.

Martînov, A. S. (1865—1935) — a făcut parte din cercurile narodovolților din penultimul deceniu al secolului trecut; în urma necontenitelor măsuri represive îndreptate împotriva lui, a emigrat în străinătate, unde a devenit

www.dacoromanica.ro

unul dintre teoreticienii «economismului» și redactor la revista «Rabocee Delo». La Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. a aderat la menșevici și a devenit unul dintre liderii lor. În anii reacțiunii a fost lichidatorist. În perioada primului război mondial a fost menșevic internaționalist. Sub influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie a rupt cu menșevismul și în 1923, la Congresul al XII-lea al partidului, a fost primit în Partidul Comunist (b) din Rusia. A lucrat la Institutul Marx-Engels, iar din ianuarie 1924 a făcut parte din redacția revistei «Internaționala Comunistă». — *275*, *365*.

Marx, Karl (1818—1883) — întemeietor al comunismului științific, gînditor genial, corifeu al științei revoluționare, conducător și învățător al proletariatului internațional (vezi articolul lui V. I. Lenin «Karl Marx (Scurtă schiță biografică și expunere a marxismului)», în Opere, vol. 21, Editura politică, 1959, pag. 29—77). — *70*, *102*, *106*, *108—109*, *110*, *111*, *112*, *113*, *115*, *116*, *118*, *119*, *124*, *127*, *134—135*, *147*, *148*, *151*, *182*, *226*, *230*, *232—233*, *258*, *366—367*, *402*.

Maslov, P. P. (1867—1946) — economist rus, social-democrat, autor al unei serii de lucrări în problema agrară, în care a încercat să revizuiască marxismul; a colaborat la revistele «Jizn», «Nacealo» și «Naucinoe Obozrenie». După sciziunea din P.M.S.D.R. a aderat la menșevici, a susținut programul menșevic de «municipalizare» a pămîntului. În anii reacțiunii a fost lichidatorist, iar în perioada primului război mondial — social-șovinist. După Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a părăsit activitatea politică și s-a îndeletnicit numai cu activitatea pedagogică și științifică. În 1929 a fost ales membru titular activ al Academiei de Științe a U.R.S.S. — *120*, *133*, *233*.

Mihailov, M. I. (1826—1865) — revoluționar rus, poet, publicist și traducător, prieten cu N. G. Cernîșevski și N. A. Dobroliubov. În 1861 a publicat la Londra o proclamație «Către tînăra generație» și a răspîndit-o în Rusia. În 1862, în urma denunțului făcut de un agent provocator, a fost arestat și trimis în deportare, unde a murit de tuberculoză. — *28*.

Mihailova, P. — muncitoare la un debit de băuturi spirtoase; martoră la procesul evenimentelor din mai 1901 de la uzina «Obuhov» din Petersburg. — *294*.

Mihailovski, N. K. (1842—1904) — teoretician de vază al narodnicismului liberal, publicist, critic literar, filozof pozitivist, unul dintre reprezentanții școlii subiective în sociologie. Și-a început activitatea publicistică în 1860; în 1868 a devenit colaborator, iar mai tîrziu unul dintre redactorii revistei «Otecestvennîe Zapiski». Începînd din anul 1892 a condus revista «Russkoe Bogatstvo», în paginile căreia a dus o luptă îndîrjită împotriva marxiștilor. Concepțiile lui au fost criticate de V. I. Lenin în lucrarea «Ce sînt „prietenii poporului" și cum luptă ei împotriva social-democraților?» (1894) și în alte scrieri ale sale. — *144*, *402—404*.

Miliutin, D. A. (1816—1912) — conte, general și feldmareșal rus, om de stat și personalitate militară de vază. Din 1861 pînă în 1881 a fost ministru

www.dacoromanica.ro

de război; de activitatea lui sînt legate o serie de reforme militare burgheze. Autor al unor lucrări ştiinţifice în domeniul statisticii şi istoriei militare. — *55*.

Miliutin, N. A. (1818—1872) (fratele lui D. A. Miliutin) — conte; sub conducerea lui a fost elaborat Regulamentul de la 19 februarie 1861; era de părere că ţarismul poate fi consolidat prin introducerea unor reforme liberale moderate; a avut o atitudine ostilă faţă de mişcarea revoluţionară şi a participat în mod activ la lupta împotriva mişcării de eliberare naţională din Polonia din 1863. A scris o serie de lucrări statistice. — *33*.

Mülberger, Arthur (1847—1907) — medic german, socialist vulgar, adept al lui Proudhon, autorul unor articole în problema locuinţelor, care au fost publicate în ziarul «Volksstaat» şi care au provocat o critică acerbă din partea lui F. Engels; a colaborat la revista oportunistă «Die Zukunft», organ al aripii de dreapta a Partidului social-democrat din Germania. — *152*.

N

Napoleon al III-lea (Bonaparte, Louis) (1808—1873) — împărat al Franţei din 1852 pînă în 1870; nepot de frate al lui Napoleon I. După zdrobirea revoluţiei din 1848 a fost ales preşedinte al Republicii franceze; în noaptea de 2 decembrie 1851 a săvîrşit o lovitură de stat, a cărei analiză a fost făcută de K. Marx în lucrarea sa «Optsprezece Brumar al lui Ludovic Bonaparte» (vezi *K. Marx* şi *F. Engels*, Opere, vol. 8, Editura politică, 1960, pag. 115—217). — *74*.

Nicolaie I (Romanov) (1796—1855) — împărat al Rusiei (1825—1855). — *30*.

Nicolaie al II-lea (Romanov) (1868—1918) — ultimul împărat al Rusiei (1894—1917); a fost executat la 17 iulie 1918, la Ekaterinburg (Sverdlovsk), în urma unei hotărîri a Sovietului de deputaţi al muncitorilor şi soldaţilor din regiunea Ural. — *48*, *54—55*, *56*, *353*, *356*.

Nikanor (Kamenski, N. T.) (1847—1910) — unul dintre reprezentanţii cercurilor reacţionare ale clerului ortodox, autor a o serie de scrieri bisericeşti; în anii 1901—1902 a fost episcop al Orelului. — *338*.

Nikitenko, A. V. (1805—1877) — autorul unor lucrări de istorie a literaturii ruse, academician. Avea concepţii politice liberale moderate. Autor al unor memorii intitulate «Însemnări şi jurnal. O povestire despre mine şi despre „faptele la care am fost martor în viaţă"» (Petersburg, 1893), care conţin un bogat şi preţios material pentru caracterizarea epocii de domnie a lui Nicolaie I şi Alexandru al II-lea. — *37*.

N. — on, Nikolai — on — vezi Danielson, N. F.

Novoselov, M. A. — candidat în ştiinţe teologice. — *338*.

www.dacoromanica.ro

O

Obolenski, I. M. (1845—1910) — prinț. Din primii ani ai acestui secol a fost guvernator la Herson, apoi la Harkov. S-a manifestat ca unul dintre adepții și înfăptuitorii cei mai fervenți ai politicii țariste față de înfometați; a căutat în toate chipurile să treacă sub tăcere suferințele poporului și a interzis particularilor să ajute pe țărani. A excelat prin cruzimea cu care a înăbușit, în 1902, manifestările de masă ale țărănimii din gubernia Harkov, cînd a supus sate întregi unor represalii sălbatice. În 1904 a fost numit guvernator general al Finlandei; în octombrie 1905 a înăbușit cu cruzime răscoala revoluționară din Helsingfors, iar după aceea și-a dat demisia. — *300—301, 302.*

Obrucev, V. A. (1836—1912) — participant la mișcarea democratică revoluționară din deceniul al 7-lea al secolului trecut; publicist; a colaborat împreună cu N. G. Cernîșevski și N. A. Dobroliubov la revista « Sovremennik ». A luat parte la răspîndirea proclamației ilegale « Velikoruss », fapt pentru care în 1862 a fost deportat în Siberia. După întoarcerea din deportare a fost funcționar în departamentul marinei, în 1906 și-a dat demisia. — *28.*

Om — colaborator al revistei « Priazovski Krai ». — *313.*

P

Panteleev, L. F. (1840—1919) — scriitor și publicist rus, militant pe tărîm social, participant la mișcarea revoluționară din deceniul al 7-lea; în anii 1861—1862 a aderat la organizația « Zemlea i volea », ceea ce i-a adus o condamnare la 6 ani muncă silnică, care i-a fost comutată în deportare în Siberia. După ispășirea pedepsei s-a întors la Petersburg, unde a colaborat la o serie de reviste. În 1901, semnînd cunoscutul protest al scriitorilor împotriva maltratării participanților la demonstrația de la 4 martie din Piața Kazan, a fost expulzat din Petersburg, pe cale administrativă, pe timp de 3 ani. Ulterior a aderat la partidul cadeților și s-a îndeletnicit cu activitatea editorială. Și-a scris și publicat amintirile în legătură cu mișcarea socială din anii 1860—1870. — *29.*

Perels, Emil (1837—1893) — profesor german, specialist în construcția de mașini agricole și în lucrări de ameliorare a solului. A ținut prelegeri la o serie de instituții de învățămînt superior din Berlin, Halle și Viena; autor al unor lucrări științifice în domeniul construcției de mașini agricole. — *124.*

Pereverzev, D. — preot din eparhia guberniei Orel. — *339.*

Pisarev, D. I. (1840—1868) — revoluționar democrat și eminent critic literar rus, filozof materialist. După ce în 1861 a absolvit Universitatea din Petersburg, a devenit conducătorul de fapt al revistei « Russkoe Slovo », care avea un caracter progresist. La 2 iulie 1862 a fost arestat pentru un articol în care chema la răsturnarea absolutismului. Timp de 4 ani și jumătate a stat închis în fortăreața Petropavlovsk, unde a scris o serie de articole

www.dacoromanica.ro

în probleme de literatură, ştiinţele naturii şi filozofie. După ce, în noiembrie 1866, a fost pus în libertate, a colaborat la revistele « Delo » şi « Otecestvennîe Zapiski ». În lucrările sale, Pisarev a demascat atît îobăgia cît şi capitalismul vest-european, a propagat idei socialiste, a pledat pentru calea revoluţionară de transformare a societăţii, totodată însă el a subapreciat rolul maselor populare şi s-a abătut de la democratismul revoluţionar. În lucrările sale literare el a criticat de pe poziţiile materialismului filozofia idealistă, a demascat estetica reacţionară, « arta pură », şi a stăruit asupra însemnătăţii sociale a literaturii şi artei, asupra importanţei adevărului vieţii în artă şi a punerii artei în slujba poporului.

Pisarev a luptat cu perseverenţă împotriva liberalismului; articolele lui înflăcărate au exercitat o mare influenţă asupra formării concepţiilor revoluţionare ale elementelor înaintate din societatea rusă. — *403.*

Plehanov, G. V. (1856—1918) — unul dintre militanţii de seamă ai mişcării muncitoreşti ruse şi internaţionale; primul propagator al marxismului în Rusia; luptător intransigent pentru concepţia materialistă despre lume. În 1875, încă pe cînd era student, Plehanov a intrat în legătură cu narodnicii, cu muncitorii din Petersburg şi s-a încadrat în activitatea revoluţionară. În 1877 a intrat în organizaţia narodnică « Zemlea i volea » (« Pămînt şi libertate »), iar în 1879, după scindarea acesteia, s-a situat în fruntea organizaţiei nou create a narodnicilor, « Cernîi peredel » (« Împărţirea pămînturilor »). În 1880 a emigrat, iar după aceea a rupt cu narodnicismul şi în 1883 a întemeiat la Geneva grupul « Eliberarea muncii », care a fost prima organizaţie marxistă rusă. La începutul secolului al XX-lea Plehanov a redactat, împreună cu Lenin, gazeta « Iskra » şi revista « Zarea », a luat parte la elaborarea proiectului de program al partidului şi la pregătirea Congresului al II-lea al P.M.S.D.R. El a scris numeroase lucrări de filozofie, de istorie a doctrinelor social-politice, de teorie a artei şi literaturii, care constituie un aport preţios la tezaurul socialismului ştiinţific. Principalele sale lucrări teoretice sînt: « Socialismul şi lupta politică » (1883), « Divergenţele noastre » (1885), « Contribuţii la dezvoltarea concepţiei moniste asupra istoriei » (1895), « Contribuţii la istoria materialismului » (1896), « Fundamentarea narodnicismului în lucrările d-lui Voronţov (V.V.) » (1896), « Despre concepţia materialistă a istoriei » (1897) şi altele. « În decurs de 20 de ani, 1883—1903 — scria V. I. Lenin —, el a dat o mulţime de lucrări excelente, îndreptate mai ales împotriva oportuniştilor, machiştilor, narodnicilor » (*V. I. Lenin,* Opere, vol. 20, Editura politică, 1959, pag. 360). V.I. Lenin spunea despre lucrările filozofice ale lui Plehanov că sînt cele mai bune din literatura marxistă internaţională.

Plehanov a avut însă şi greşeli serioase, care au constituit germenele concepţiilor lui menşevice de mai tîrziu: el subaprecia rolul revoluţionar al ţărănimii şi vedea în burghezia liberală un aliat al clasei muncitoare; admiţînd numai cu vorba ideea hegemoniei proletariatului, în realitate el era împotriva esenţei acestei idei.

După Congresul al II-lea al P.M.S.D.R., Pleanov s-a situat pe o poziţie împăciuitoristă faţă de oportunism, iar apoi s-a alăturat menşevicilor. În perioada primei revoluţii ruse din 1905—1907 s-au ivit profunde divergenţe între el şi bolşevici în problemele fundamentale ale tacticii. Mai tîrziu el s-a îndepărtat de mai multe ori de menşevici, oscilînd între menşevism şi bolşevism. În anii 1908—1912 a luat atitudine împotriva lichidatorilor şi s-a situat

www.dacoromanica.ro

în fruntea grupului «menşevicilor-partiiţi». În timpul primului război mondial din 1914—1918 s-a situat pe poziţiile social-şovinismului. După revoluţia burghezo-democratică din februarie 1917, Plehanov s-a întors în Rusia şi a adoptat o poziţie de sprijinire a guvernului provizoriu; faţă de Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie a avut o atitudine negativă. — *286, 368.*

Preobrajenski, I. — autorul unei scrisori către arhiepiscopul Ambrosie al Harkovului, care a apărut în 1901 în revista «Vera i Razum» nr. 8. — *341.*

Pringsheim, Otto (n. 1860) — economist burghez german, specialist în problemele aplicării electrotehnicii în agricultură. — *134, 136, 137.*

Pudor, Heinrich (n. 1855) — om politic burghez german, colaborator şi editor al unei serii de reviste de dreapta, reacţionare; V. I. Lenin l-a caracterizat ca pe un «duşman înrăit al marxismului». — *246, 253.*

R

R.M. — autorul articolului oportunist «Realitatea noastră», tipărit în „Suplimentul special al ziarului «Raboceaia Mîsl»" din septembrie 1899. — *58.*

Radişcev, A. N. (1749—1802) — scriitor rus de seamă, iluminist revoluţionar, autorul unei scrieri celebre, «Călătorie de la Petersburg la Moscova», publicată ilegal în 1790, într-un număr de 650 de exemplare. Această carte, în care erau dezvăluite rînduielile absolutiste-iobăgiste şi situaţia grea a poporului rus, a fost prima manifestare făţişă din literatura rusă împotriva iobăgiei; ea conţinea o înflăcărată chemare la revoluţia populară şi la răsturnarea ţarismului.

Din ordinul Ecaterinei a II-a, Radişcev a fost arestat, închis în fortăreaţa Petropavlovsk şi condamnat la moarte, pedeapsă care a fost apoi comutată în 10 ani deportare în Siberia (în fortăreaţa Ilimsk), iar cartea lui a fost arsă. În deportare Radişcev a scris opera filozofică «Despre om, despre moartea şi nemurirea lui», precum şi alte lucrări. În 1796 Radişcev a fost eliberat din deportare, în urma unei amnistii, şi după aceea a trăit în satul Nemţovo din gubernia Kaluga sub stricta supraveghere a poliţiei. În 1801 i s-a permis să se întoarcă la Petersburg şi să lucreze în cadrul comisiei de redactare a Codului de legi, unde a propus desfiinţarea imediată a iobăgiei şi proclamarea egalităţii tuturor stărilor sociale în faţa legii. Fiind ameninţat de noi prigoane din partea cîrmuirii ţariste, şi-a pus capăt zilelor.

În lucrările sale ştiinţifice, Radişcev s-a manifestat ca un mare savant, gînditor materialist şi patriot înflăcărat. Alături de M. V. Lomonosov, el a fost întemeietorul filozofiei materialiste ruse. Operele şi activitatea lui au jucat un rol important în dezvoltarea mişcării revoluţionare de eliberare din Rusia. — *30.*

www.dacoromanica.ro

Reabuşinski, P. P. (n. 1871) — mare bancher şi industriaş din Moscova, unul dintre capii contrarevoluţiei. Începînd din 1907 a editat ziarul «Utro Rossii», care era un exponent al intereselor marii burghezii. În august 1917 a ameninţat că va înăbuşi revoluţia «cu mîna osoasă a foametei»; a fost unul dintre inspiratorii şi organizatorii acţiunii contrarevoluţionare a lui Kornilov. După victoria Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie a emigrat în Franţa, unde a desfăşurat activitate contrarevoluţionară împotriva Statului sovietic. — *84.*

Reazanov, D. B. (Goldendach) (1870—1938) — a participat la mişcarea revoluţionară începînd din ultimul deceniu al secolului trecut. A desfăşurat muncă de partid la Odesa, Petersburg şi în străinătate. În emigraţie a ocupat o poziţie intermediară între iskrişti şi economişti. A fost unul dintre fondatorii grupului oportunist din străinătate «Borba». În perioada primului război mondial s-a situat pe o poziţie centristă, a colaborat la «Golos» şi «Naşe Slovo», ziare menşevice-troţkiste. După revoluţia burghezo-democratică din februarie s-a întors în Rusia, a participat la activitatea mişcării sindicale şi a fost primit în Partidul Comunist (b) din Rusia. După Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie s-a pronunţat pentru constituirea unui «guvern socialist omogen», cu participarea menşevicilor şi a socialiştilor-revoluţionari. A desfăşurat activitate de cercetări ştiinţifice în domeniul istoriei partidului şi a mişcării muncitoreşti internaţionale; a fost director al Institutului Marx-Engels. În 1931 a fost exclus din rîndurile P.C. (b) al Uniunii Sovietice. — *402—404.*

Ricardo, David (1772—1823) — eminent economist englez, autor al unor lucrări: «Despre principiile economiei politice şi ale impunerii fiscale» (1817), «Despre protecţia agriculturii» (1822) etc., în care şi-a găsit încununarea economia politică burgheză clasică. Apărînd interesele burgheziei în lupta dusă de ea împotriva rămăşiţelor feudalismului, Ricardo susţinea principiul liberei concurenţe, cerea înlăturarea tuturor îngrădirilor care frînau dezvoltarea producţiei capitaliste. Însemnătatea istorică a lui Ricardo pentru ştiinţa economică constă, în primul rînd, în teoria sa a valorii bazate pe muncă, pe care a căutat s-o pună la baza întregii economii politice. Dezvoltînd teoria valorii a lui A. Smith, Ricardo a demonstrat că valoarea este determinată de munca cheltuită pentru producerea mărfii, că din această muncă izvorăsc atît salariul muncitorului cît şi veniturile neprovenite din muncă: profitul şi renta. El a descoperit opoziţia dintre salariul muncitorului şi profitul capitalistului, adică a scos la iveală conflictul de interese dintre proletariat şi burghezie în sfera circulaţiei.

Dar mărginirea sa de clasă l-a împiedicat pe Ricardo să facă o analiză cu adevărat ştiinţifică a capitalismului, să dezvăluie misterul exploatării capitaliste. El considera producţia de mărfuri şi capitalismul drept o formă de producţie socială eternă şi firească. El n-a înţeles natura socială a valorii, n-a văzut deosebirea dintre valoare şi preţul de producţie şi n-a putut să-şi explice originea şi esenţa banilor.

Concepţiile teoretice ale lui Ricardo au fost criticate de K. Marx în «Capitalul», în «Teorii asupra plusvalorii» şi în alte lucrări ale sale. — *108, 109, 111, 119.*

www.dacoromanica.ro

Richter, Eugen (1838—1906) — unul dintre liderii «partidului libercugetătorilor» din Germania, care exprima concepțiile burgheziei liberale; dușman înverșunat al socialismului, a propagat ideea posibilității unei concilieri între interesele de clasă ale proletariatului și cele ale burgheziei. Autor al unui pamflet: «Sozialdemokratische Zukunftsbilder», îndreptat împotriva social-democraților. În această carte, ticluind o legendă în care e vorba despre «Agnesa cea econoamă», Richter a încercat să demonstreze că există egalitate între oamenii muncii și burghezie. Social-democrații din Germania au dus o luptă intransigentă împotriva propagandei antisocialiste a lui Richter. — *143.*

Rîmarenko, S. (n. 1839) — student al Academiei medico-chirurgicale din Petersburg, membru al asociației «Zemlea i volea», în 1862 a fost arestat în același timp cu N. G. Cernîșevski și N.A. Serno-Solovievici. A fost exilat din Petersburg fără dreptul de a se stabili în orașele centrale. — *29.*

R.N.S. — *vezi* Struve, P.B.

Robespierre, Maximilien Marie Isidor (1758—1794) — unul dintre fruntașii revoluției burgheze franceze de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea; conducătorul guvernului iacobin, care reprezenta burghezia democratică revoluționară, angajată, împreună cu masele de oameni ai muncii, în lupta împotriva contrarevoluției feudale. Robespierre se bucura de o largă popularitate în rîndul maselor populare, iar pentru calitățile lui personale era numit «incoruptibilul». În timpul loviturii contrarevoluționare de la 27 iulie 1794 (9 termidor după calendarul republican), guvernul iacobin a fost răsturnat. Robespierre și partizanii lui au fost arestați și executați fără a fi judecați. — *338.*

Rodzeanko, M. V. (1859—1924) — mare moșier, unul dintre liderii partidului marii burghezii comercial-industriale și agrare («Uniunea de la 17 octombrie»), monarhist. La începutul acestui secol a fost președinte al Consiliului zemstvei guberniale din Ekaterinoslav, președinte al Dumei a 3-a și a 4-a de stat; a sprijinit guvernul țarist în lupta lui împotriva revoluției. În perioada revoluției burghezo-democratice din februarie a organizat centrul contrarevoluționar «Comitetul provizoriu» al Dumei de stat, apoi «Consiliul privat» al membrilor Dumei de stat; a fost unul dintre organizatorii acțiunii contrarevoluționare a lui Kornilov. După Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a fugit la Denikin și a încercat să unească toate forțele contrarevoluționare în lupta împotriva Puterii sovietice, apoi a emigrat. — *333.*

Rojdestvenski, P. — protopop, președinte al consiliului frăției ortodoxe «Petru și Pavel» din Orel și al Congresului misionarilor din eparhia Orel. — *339.*

S

Saltîkov, M. E. (Șcedrin, N.) (1826—1889) — mare satiric rus, democrat revoluționar. În scrierile sale a supus unei critici nimicitoare regimul abso-

www.dacoromanica.ro

lutist-iobăgist din Rusia; a creat o întreagă galerie de figuri de moşieri cu apucături despotice, de reprezentanţi ai birocraţiei ţariste şi de liberali timoraţi, şi a zugrăvit, pentru prima oară în literatură, tipuri de exploatatori burghezi. Pentru primele sale povestiri: « Contradicţii » (1847) şi « O poveste încurcată » (1848), în aprilie 1848 a fost exilat la Veatka, unde a stat mai bine de 7 ani. Întorcîndu-se, la începutul anului 1856, la Petersburg, Saltîkov publică, sub pseudonimul « N. Şcedrin », « Schiţe din provincie », iar mai tîrziu, prin anii 1860—1890, a publicat o serie de scrieri mai mari: « Povestea unui oraş » (1869—1870), « Vorbe leale » (1872—1876), « Domnii Golovlev » (1875—1880) şi altele. Despre Iuduşka, personajul principal din romanul « Domnii Golovlev », Lenin spunea că este nemuritor, şi nu o dată a folosit acest personaj, ca şi alte figuri din romanele lui Saltîkov, în lucrările sale în care demasca grupurile sociale şi partidele politice vrăjmaşe poporului. K. Marx preţuia deosebit de mult operele lui Saltîkov. În anii 1863—1864 Saltîkov devine principalul colaborator al revistei revoluţionar-democrate « Sovremennik » şi începînd din 1868 face parte din redacţia revistei « Otecestvennîe Zapiski ». După moartea lui Nekrasov, în 1878, devine redactor responsabil al acestei reviste şi adevăratul conducător spiritual al intelectualităţii democrate, continuînd astfel măreţele tradiţii ale democraţiei revoluţionare din deceniul al 7-lea. — *190.*

Schiemann, Theodor (1847—1921) — istoric burghez german; în 1892 a fost numit profesor la Universitatea din Berlin. S-a specializat în istoria Rusiei din secolul al XIX-lea; a editat o bibliotecă a monumentelor literaturii ruse. — *32.*

Serno-Solovievici, N. A. (1834—1866) — democrat revoluţionar rus. Luînd parte la lucrările « Comitetului principal pentru orînduirea stării ţărăneşti », întemeiat cu scopul de a pregăti reforma pentru eliberarea ţăranilor, s-a convins că în condiţiile existente nu e cu putinţă o adevărată eliberare. La începutul anului 1860 şi-a dat demisia şi a plecat în străinătate, unde s-a împrietenit cu A. I. Herţen. În 1861 a scos la Berlin broşura « Rezolvarea definitivă a problemei ţărăneşti », în care a supus unei critici nimicitoare « Regulamentul de la 19 februarie » şi a propus un proiect de constituţie care să fie prezentat lui Alexandru al II-lea. În acelaşi an s-a întors la Petersburg, unde a deschis o librărie şi o bibliotecă cu sală de lectură pentru luminarea maselor şi strîngerea laolaltă a intelectualilor radicali. A participat îndeaproape la organizarea asociaţiei secrete « Zemlea i volea ». În 1862 a fost închis împreună cu N. G. Cernîşevski în fortăreaţa Petropavlovsk, a fost condamnat la 12 ani muncă silnică, iar după săvîrşirea ceremonialului « execuţiei civile », care a avut loc la 2 iunie 1865 în Piaţa Mîtninskaia din Petersburg, a fost deportat în Siberia, unde a murit. — *29.*

Seufferheld, Adolf — moşier german, autor al unor lucrări în legătură cu agricultura, în care a descris experienţa făcută cu aplicarea electricităţii în gospodăria sa. — *134.*

Sipeaghin, D. S. (1853—1902) — unul dintre cei mai reacţionari bărbaţi de stat din Rusia ţaristă, adept al iobăgismului. În 1899 a fost numit ministru

www.dacoromanica.ro

al afacerilor interne și șef al jandarmeriei; a prigonit fără cruțare orice manifestare de democratism; a dus o luptă crîncenă împotriva mișcării muncitorești, studențești și țărănești și a zădărnicit în fel și chip încercările organizațiilor publice și particulare de a veni în ajutorul țăranilor înfometați. La 2 aprilie 1902 a fost ucis de socialistul-revoluționar S. V. Balmașev. — *52, 92, 277, 279, 280, 281, 283, 284, 292, 303, 304, 308, 310, 311, 325, 336.*

Skvorțov, A. I. (1848—1914) — economist burghez, agronom, profesor la Institutul de agricultură și silvicultură din Novo-Aleksandria; a scris o serie de lucrări de economie politică și economie agrară. Concepțiile lui au fost criticate în repetate rînduri de V. I. Lenin în scrierile sale. Principalele lucrări ale lui Skvorțov sînt: «Influența transportului cu aburi asupra agriculturii» (1890), «Studii economice» (1894), «Bazele economiei politice» (1898) etc. — *106.*

Skvortov, V. M. (n. 1859) — scriitor bisericesc, reprezentant al clerului ortodox militant, a înfăptuit unirea între biserică și poliție. A fost editor și redactor al revistei «Missionerskoe Obozrenie». În anii 1906—1917 a scos, cu unele întreruperi, ziarul politic-bisericesc «Kolokol». — *338.*

Sprenger, A. E. — economist burghez german; autorul lucrării «Die Lage der Landwirtschaft in Baden» (1884). — *183.*

Stabovici, M. A. (1861—1923) — liberal moderat, în anii 1895—1907 a fost mareșal al nobilimii în gubernia Orel. A jucat un rol important în mișcarea zemstvelor; membru al Dumei I și a II-a de stat. A aderat la partidul cadeților, iar după aceea a fost unul dintre organizatorii partidului octombriștilor («Uniunea de la 17 octombrie»). În timpul revoluției burghezo-democratice din februarie 1917 a fost numit guvernator general în Finlanda, iar apoi reprezentant al guvernului provizoriu în străinătate. — *337—338, 339.*

Stein, Heinrich Friedrich Karl (1757—1831)— în 1804 a fost numit ministru de finanțe al Prusiei; în 1807, după zdrobirea armatei prusiene de către Napoleon, a devenit șef al guvernului. Pentru a restabili puterea politică, economică și militară a țării și a preveni pericolul unor acțiuni populare, a introdus în scurt timp o serie de reforme burgheze cu caracter de compromis: a pus bazele eliberării țărănimii, a înfăptuit reforma administrației municipale și a trecut la reorganizarea armatei. La cererea iuncherilor, care erau nemulțumiți de reformele introduse de el, și în urma insistențelor lui Napoleon, în noiembrie 1808 Stein a fost demis și silit să se refugieze la Praga; în noiembrie 1812 a plecat la Petersburg, unde a devenit consilier al lui Alexandru I. Stein a jucat un rol important în lupta pentru eliberarea Germaniei de sub dominația franceză. — *389.*

Stirner, Max (Schmidt, Kaspar) (1806—1856) — filozof german, unul dintre ideologii individualismului și anarhismului burghez. El și-a expus

www.dacoromanica.ro

concepțiile sale în cartea «Der Einzige und sein Eigenthum» («Unicul și proprietatea sa»), apărută în 1844. A fost criticat în repetate rînduri de către K. Marx și F. Engels. — *377.*

Stolbovski, R. Z. (m. 1867) — funcționar de poliție în Rusia țaristă, în 1862 a fost membru al Comisiei de anchetă pentru stabilirea cauzelor care au dus în mai 1862 la izbucnirea unor incendii în Petersburg. — *29.*

Struve, P. B. (R.N.S.) (1870—1944) — economist și publicist burghez rus, a fost unul dintre reprezentanții cei mai de seamă ai «marxismului legal»; colaborator și redactor al revistelor «Novoe Slovo» (1897), «Nacealo» (1899) și «Jizn» (1900). Încă în prima sa lucrare, «Note critice cu privire la problema dezvoltării economice a Rusiei» (1894), Struve, combătînd narodnicismul, a procedat la o «critică» a teoriei economice și filozofice a lui K. Marx — căreia i-a adus unele «completări» —, s-a solidarizat cu reprezentanții economiei politice burgheze vulgare, a propagat malthusianismul. «Marele maestru al renegării» — așa l-a numit V. I. Lenin (Opere, vol. 13, E.S.P.L.P. 1957, pag. 488). Struve a fost unul dintre teoreticienii și organizatorii «Uniunii eliberării» (1904—1905) — organizație monarhistă liberală — și redactor al organului ei ilegal «Osvobojdenie» (1902—1905). O dată cu înființarea, în 1905, a partidului cadeților, el devine membru al Comitetului Central al acestui partid. După înfrîngerea revoluției din 1905—1907, Struve a alunecat pe panta naționalismului ultrareacționar: la începutul primului război mondial (1914—1918) a devenit unul dintre ideologii agresivi ai imperialismului rus. După Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, el a fost un dușman înverșunat al Puterii sovietice, membru al guvernului contrarevoluționar al lui Vranghel și, în cele din urmă, emigrant alb. — *20, 26, 53—54, 55, 56—57, 58—61, 62, 63, 64, 65, 66, 68—69, 103, 107, 114, 128, 146, 147, 388, 389, 391.*

Stumpfe, E. (n. 1866) — înalt funcționar în departamentul domeniilor statului în Germania, autor al lucrării «Über die Konkurrenzfähigkeit des kleinen und mittleren Grundbesitzes gegenüber dem Grossgrundbesitz», publicată în «Landwirtschaftliche Jahrbücher», Bd 25, 1896 («Despre capacitatea proprietății mici și mijlocii de a concura cu marea proprietate», vol. 25, 1896) și al altor lucrări. În scrierile sale, el a încercat să demonstreze capacitatea micii gospodării de a face concurență marii proprietăți. — *124.*

Suvorin, A. S. (1834—1912) — ziarist reacționar și editor. Din 1876 pînă în 1912 a fost proprietar și editor al ziarului burghez «Novoe Vremea», organ al cercurilor nobilimii reacționare și ale funcționărimii birocratice, care se caracteriza prin venalitatea lui. Și-a început activitatea ziaristică în presa provincială; după ce s-a mutat la Moscova, apoi la Petersburg, a colaborat la «Otecestvennîe Zepiski» și «Sovremennik»; în 1876 s-a statornicit definitiv în redacție. «Om lipsit de mijloace, liberal, ba chiar democrat la începutul drumului său în viață, el ajunge — la sfîrșitul acestui drum — milionar, apologet nerușinat și plin de sine al burgheziei, prosternîndu-se servil în fața fiecărei cotituri survenite în politica puternicilor zilei», așa a fost el caracterizat de V. I. Lenin (*V. I. Lenin*, Opere, vol. 18, E.S.P.L.P. 1957, pag. 261). — *338.*

www.dacoromanica.ro

Ş

Şahovskoi, D. N. (n. 1861) — prinţ, militant al zemstvelor, unul dintre organizatorii « Uniunii de eliberare » (1903). Din 1905 membru al Comitetului Central al partidului constituţional-democrat (al cadeţilor). Deputat în Duma I de stat şi secretar al ei. În 1917, din mai pînă în iunie, a fost ministru al asistenţei sociale în primul cabinet de coaliţie al guvernului provizoriu. După Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie a lucrat în sistemul cooperaţiei sovietice. — *92.*

Şahovskoi, N. V. (1856—1906) — prinţ, preşedinte al Comitetului de cenzură din Petersburg, director al direcţiei generale pentru problemele presei. Autorul lucrărilor « Îndeletniciri agricole sezoniere » (1896), « Îndeletnicirile agricole sezoniere ale ţăranilor » (1903). — *170.*

Şcedrin — vezi Saltîkov-Şcedrin, M. E.

Şnakenburg, R. H. — inginer, şef al sectorului Nijni-Novgorod din districtul Kazan al ministerului căilor de comunicaţie; în 1901 a fost judecat pentru fraude în dauna statuiui. — *328.*

Şuvalov, A. P. (1816—1876) — conte; din 1872 mareşal al nobilimii din Petersburg, liberal moderat. S-a pronunţat pentru independenţa zemstvelor. S-a ocupat cu probleme de economie agricolă; autor al unei serii de articole publicate în «Lucrările» Societăţii economice. — *36.*

T

Ternavţev, V. A. — în anii 1902—1917 a fost funcţionar al cancelariei sinodului. — *338.*

Thiel, Hugo (1839—1918) — mare moşier german, profesor la institutele agronomice din Darmstadt şi München; cu începere din 1897 a condus institutele de învăţămînt agronomic din Prusia. Din 1873 pînă în 1918 a editat revista « Landwirtschaftliche Jahrbücher » (« Anuarele agricole »). — *164, 235.*

Tihomirov, L. A. (1852—1923) — unul dintre militanţii de vază ai mişcării revoluţionare din anii 1870—1890; ulterior a devenit un renegat. A făcut parte din partidul « Zemlea i volea » şi a fost unul dintre redactorii organului acestui partid. Începînd din 1879 a fost membru al Comitetului executiv al partidului « Narodnaia volea ». El este autorul cunoscutei scrisori adresate ţarului de către Comitetul executiv după 1 martie 1881 (vezi volumul de faţă, pag. 56). În 1883 a emigrat şi a condus în străinătate « Vestnik Narodnoi Voli ». În 1888, la Paris, a scos o broşură cu titlul « De ce nu mai sînt revoluţionar », în care se lepăda de concepţiile revoluţionare de pînă atunci. În 1889, după ce a trimis ţarului o scrisoare de căinţă, s-a întors în Rusia. A devenit un monarhist şi un reacţionar de vază. A colaborat la « Moskovskie

www.dacoromanica.ro

Vedomosti», «Novoe Vremea» și «Russkoe Obozrenie». În 1917 s-a retras din viața politică. — *39.*

Tkacev, P. N. (1844—1885) — unul dintre ideologii narodnicismului revoluționar; publicist și critic literar. Începînd din 1861 a luat parte activă la mișcările studențești, a colaborat la o serie de reviste, a fost prigonit de către guvernul țarist. Începînd din 1873 a trăit în emigrație. Un timp oarecare a colaborat la revista «Vpered!» a lui P. L. Lavrov; în anii 1875—1881, împreună cu un grup de emigranți polonezi, a scris revista «Nabat», iar în 1880 a colaborat la ziarul «Ni Dieu, ni Maître» al lui L.-A. Blanqui.

Tkacev a fost promotorul unei noi orientări în narodnicismul revoluționar; el considera lupta politică drept o condiție necesară a revoluției, dar subaprecia rolul hotărîtor al maselor. După părerea lui, minoritatea revoluționară trebuie să pună mîna pe puterea politică, să întemeieze un stat nou și să înfăptuiască prefaceri revoluționare în interesul poporului, căruia nu i-ar rămîne decît să-și manifeste bucuria pentru rezultatele gata obținute. El nutrea părerea greșită că statul absolutist nu are o bază socială în Rusia și că el nu exprimă interesele vreunei clase. Critica revoluționarismului mic-burghez al lui Tkacev, care era influențat de blanquism, a fost făcută de F. Engels în articolele «Literatura emigranților» (vezi *K. Marx* și *F. Engels*, Opere, vol. XV, 1935, pag. 241—264). Ultimii ani ai vieții sale, Tkacev și i-a petrecut într-un spital de boli mintale din Paris, unde a și murit. — *403.*

Tolstoi, D. A. (1823—1889) — conte, bărbat de stat reacționar din Rusia țaristă. În 1865 a fost numit prim-procuror al sinodului, iar cu începere din 1866 a fost și ministru al instrucțiunii publice; a introdus o serie de reforme reacționare în învățămîntul primar și secundar. În 1882 a fost numit ministru al afacerilor interne și șef al jandarmeriei; a introdus un «Regulament provizoriu» cu caracter draconic, a limitat la extrem independența zemstvelor și a dus lupta împotriva celor mai mici manifestări ale gîndirii libere. — *47.*

Tolstoi, L. N. (1828—1910) — genial scriitor rus, unul dintre cei mai mari scriitori ai lumii, care a exercitat o influență covîrșitoare asupra dezvoltării literaturii ruse și universale. În operele sale, Tolstoi a zugrăvit viața din Rusia de dinainte de revoluție, a oglindit condițiile complexe și contradictorii din vremea aceea, care determinau psihologia diferitelor clase și a diferitelor pături ale societății ruse, în epoca de după reformă și anterioară revoluției, și atitudinea lor în timpul revoluției din 1905—1907.

Prin originea și educația sa, Tolstoi făcea parte din cea mai înaltă aristocrație moșierească, din clasa guvernantă a Rusiei. Dar el s-a lepădat de concepțiile mediului său și s-a manifestat ca un aprig demascator al orînduirii de stat și social-economice bazate pe înrobirea și exploatarea maselor muncitoare; el a stigmatizat cu mînie clasele dominante și a dezvăluit caracterul nejust al dreptului de stat, strîmbătatea justiției și moralei burgheze etc. Tolstoi și-a îndreptat critica sa acerbă împotriva bisericii — care consfințea rînduielile absolutiste, sprijinea și căuta să justifice asuprirea și exploatarea —, fapt pentru care a fost excomunicat. V. I. Lenin spunea despre Tolstoi că este «o oglindă a revoluției ruse». Scoțînd în evidență marea personalitate a scriitorului, măiestria lui genială, însemnătatea lui covîrși-

www.dacoromanica.ro

toare pentru literatura rusă și cea universală, Lenin a arătat că concepția despre lume a lui Tolstoi a exprimat în mod pregnant particularitățile primei revoluții ruse, ca o revoluție burgheză țărănească; ea oglindea contradicțiile acestei revoluții, laturile ei tari și slabe.

Demascînd samavolniciile absolutismului, Tolstoi, în loc să cheme la luptă împotriva iobăgiei și a statului absolutist polițienesc, a propovăduit «neîmpotrivirea la rău prin violență», abținerea de la activitate politică, renunțarea la revoluție, autoperfecționarea; în locul luptei împotriva religiei, el pleda pentru necesitatea de a înlocui religia veche cu una nouă. El n-a putut să înțeleagă nici mișcarea muncitorească și nici cauzele revoluției și inevitabilitatea ei. Învățătura lui — «tolstoismul» — a avut un caracter utopic și reacționar și a adus un mare prejudiciu mișcării revoluționare. V. I. Lenin a consacrat caracterizării concepției despre lume a lui Tolstoi și aprecierii întregii lui activități o serie de lucrări: «Lev Tolstoi, oglindă a revoluției ruse» (*V. I. Lenin*, Opere, vol. 15, E.S.P.L.P., 1957, pag. 192—199); «L. N. Tolstoi», «L. N. Tolstoi și mișcarea muncitorească contemporană», «Tolstoi și lupta proletară» (*V. I. Lenin*, Opere, vol. 16, E.S.P.L.P. 1957, pag. 320—324, 327—329, 351—352) etc.

Tolstoi este unul dintre cei mai mari reprezentanți ai pedagogiei ruse. El a întocmit un «Abecedar», a deschis pe cont propriu o școală pentru copiii de țărani, în care preda singur lecții, și a scos revista pedagogică «Iasnaia Poleana». — *146*.

Treitschke, Heinrich (1834—1896) — istoric german, publicist, ideolog și propagandist al prusacismului, șovinismului și rasismului reacționar. În 1866—1889 a fost redactor al revistei reacționare «Preussische Jahrbücher». În 1871—1884 a fost deputat în Reichstag, a sprijinit activ politica internă și externă a lui Bismarck, și-a exprimat bucuria față de introducerea, în 1878, a legii excepționale împotriva socialiștilor. În 1886 devine istoriograf oficial al statului prusac. În 1895 a fost ales membru al Academiei de științe din Berlin. Lucrarea lui principală este «Istoria Germaniei în secolul al XIX-lea», în 5 volume. Treitschke a jucat un rol însemnat în formarea ideologiei imperialismului german. V. I. Lenin l-a enumerat printre «istoricii oficiali polițienești germani» (*V. I. Lenin*, Opere, vol. 13, E.S.P.L.P. 1957, pag. 9). — *389*.

Tugan-Baranovski, M. I. (1865—1919) — economist burghez rus; în ultimul deceniu al secolului trecut a fost unul dintre reprezentanții de seamă ai «marxismului legal». A colaborat la revistele «Novoe Slovo» (1897), «Nacealo» (1899) etc. În perioada primei revoluții burghezo-democratice din Rusia a făcut parte din partidul cadet. După Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a luat parte activă la contrarevoluția din Ucraina și a fost ministru de finanțe al Radei centrale burgheze ucrainene.

Principalele sale lucrări sînt: «Crizele industriale în Anglia contemporană, cauzele și influența lor asupra vieții poporului» (1894), «Fabrica rusă în trecut și în prezent», vol. I (1898) etc. — *103*, *128*.

Turghenev, I. S. (1818—1883) — mare scriitor rus; a avut o contribuție importantă la dezvoltarea limbii literare ruse; autor al unei serii de romane, nuvele, povestiri și piese de teatru, în care sînt înfățișate năzuin-

www.dacoromanica.ro

țele spre nou și e dezvăluită psihologia societății ruse din anii 1830—1880. În opera sa el a oglindit contradicțiile caracteristice ale vieții sociale ruse; a creat o galerie de tipuri ale «oamenilor de prisos», care își dădeau seama că pieirea societății aristocratice e inevitabilă, dar care nu erau capabili să întreprindă nimic practic pentru schimbarea ei; pentru prima oară, în literatură, a înfățișat pe reprezentantul generației noi — democratul-raznocinet revoluționar («nihilistul»). Protestul vehement împotriva iobăgiei se împletea la Turgheniev cu revendicări liberale moderate. După expresia lui Lenin, «Turgheniev se simțea atras spre o moderată constituție monarhică și aristocratică... avea aversiune pentru democratismul țărănesc al lui Dobroliubov și Cernîșevski» (*V. I. Lenin*, Opere, vol. 27, Editura politică, 1959, pag. 258). — *32*, *302*.

U

Unkovski, A. M. (1828—1893) — fruntaș al vieții publice în Rusia, liberal. În anii 1857—1859 a fost mareșal al nobilimii în gubernia Tver; a luat parte activă la pregătirea reformei țărănești și a propus unul din proiectele cele mai liberale pentru desființarea iobăgiei. În 1860 Unkovski, ca inițiator al protestului adresat de nobilimea din Tver împotriva interdicției — la care au fost supuse adunările nobilimii — de a discuta problema țărănească, a fost demis din funcția sa și deportat la Veatka. Începînd din 1861 a practicat avocatura la Moscova și a desfășurat activitate publicistică în problema țărănească și în cea judiciară. — *61*.

Uspenskaia — una dintre filantroapele particulare care în 1901 au venit în gubernia Herson pentru a da ajutoare țăranilor înfometați — *300*.

V

V. V. — *vezi* Voronțov, V. P.

Vannovski, P. S. (1822—1904) — general al armatei țariste; în anii 1882—1898 — ministru de război. În 1899 a fost numit președinte al comisiei de anchetă însărcinate să stabilească cauzele tulburărilor studențești din instituțiile de învățămînt superior. În anii 1901—1902 a fost ministru al instrucțiunii publice. Pentru a potoli tulburările studențești a recurs la o întreagă frazeologie liberală, în care era vorba de «o înduioșătoare solicitudine față de școală». A încercat, prin diverse manifestări ipocrite, să atenueze nemulțumirea păturilor progresiste ale societății față de politica reacționară practicată de țarism. Înfăptuind o serie de reforme cu totul neinsemnate în domeniul învățămîntului, el a continuat să aplice măsuri represive împotriva studențimii revoluționare. — *33*, *35*, *92*, *371*.

Velepolski, A. (1803—1877) — marchiz și conte, om de stat polonez, a promovat o politică reacționară îndreptată spre apărarea intereselor de

www.dacoromanica.ro

clasă ale şleahtei poloneze. În 1861, în perioada de avînt a mişcării sociale în Polonia, a adresat lui Alexandru al II-lea o scrisoare în care încerca să dovedească necesitatea înfăptuirii unor reforme parţiale menite să prevină izbucnirea revoluţiei. Curînd după aceea a fost numit de Alexandru al II-lea în posturi administrative de conducere în Polonia (şef al administraţiei publice, vicepreşedinte al Consiliului de stat al Regatului Poloniei). În activitatea sa a cochetat cu păturile liberale moderate ale societăţii poloneze, dar totodată a reprimat cu cruzime orice manifestări revoluţionare. După înăbuşirea răscoalei poloneze din 1863 şi-a dat demisia şi a emigrat. — *44.*

Voronţov, V. P. (V. V.) (1847—1918) — economist şi publicist rus, unul dintre ideologii narodnicismului liberal din anii 1880—1900, autor al unor cărţi. — «Destinele capitalismului în Rusia» (1882), «Curentele de la noi» (1893), «Studii de economie teoretică» (1895) şi altele—, în care susţinea că în Rusia nu există condiţii pentru dezvoltarea capitalismului şi în acelaşi timp proslăvea mica producţie de mărfuri şi idealiza obştea ţărănească. Voronţov a pledat pentru necesitatea împăcării cu guvernul ţarist şi a combătut cu hotărîre marxismul. Concepţiile lui au fost aspru criticate de V. I. Lenin în multe din lucrările sale. — *240, 402.*

W

Wallace, Donald Mackenzie (1841—1919) — scriitor şi ziarist englez. A fost corespondent al ziarului «Times» într-o serie de ţări, inclusiv Rusia. În anii 1891—1899 a condus rubrica de politică externă a ziarului «Times», iar apoi a participat la editarea Enciclopediei britanice. Autorul unei cărţi intitulate «Russia» (1877). — *388.*

West, Edward (1782—1828) — economist englez, unul dintre reprezentanţii economiei politice burgheze clasice. În 1815 a publicat cartea «Essay on the application of capital to land», în care, înainte de Ricardo, a făcut o expunere asupra legii rentei funciare. În acelaşi timp el a încercat să explice pauperizarea şi ruinarea oamenilor muncii sub capitalism prin «legile naturale» ale scăderii productivităţii pămîntului şi, simultan cu Malthus şi Ricardo, a formulat legea pseudoştiinţifică «a fertilităţii descrescînde a solului». — *109, 111.*

Wilhelm al II-lea (Hohenzollern) (1859—1941) — împărat al Germaniei şi rege al Prusiei (1888—1918). — *73.*

Witte, S. I. (1849—1915) — om de stat rus de la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea; exponent al intereselor «imperialismului militar-feudal» al Rusiei ţariste; partizan convins al absolutismului. A căutat să menţină monarhia făcînd concesii neînsemnate burgheziei liberale şi recurgînd la crunte represiuni împotriva poporului. A fost unul dintre organizatorii înăbuşirii revoluţiei din 1905—1907. În calitate

www.dacoromanica.ro

de ministru al căilor de comunicaţii (februarie—august 1892), ministru de finanţe (1892—1903), preşedinte al consiliului de miniştri (octombrie 1905 — aprilie 1906). Witte, prin măsurile luate în domeniul finanţelor, al politicii vamale, al construcţiilor de căi ferate, al legislaţiei pentru reglementarea muncii în fabrici etc., prin favorizarea pe toate căile a capitalului străin, a contribuit la dezvoltarea capitalismului în Rusia şi la accentuarea dependenţei ei de puterile imperialiste. «Ministru-misit», «agent de bursă», aşa l-a caracterizat V. I. Lenin. — *20, 25—27, 28, 33—35, 39, 40, 42, 43, 44, 45, 50—52, 55, 62, 64, 65, 68, 388, 389.*

Z

Z. S. — autorul unui articol: «Optsprezece ani de luptă a funcţionarilor împotriva zemstvelor», publicat în revista «Volnoe Slovo» în 1883. — *392—394.*

Zasulici, V. I. (1851—1919) — militantă de seamă a mişcării narodnice, iar mai tîrziu a mişcării social-democrate din Rusia. În mişcarea revoluţionară a început să activeze în 1869. A fost membră a organizaţiilor narodnice «Zemlea i volea» şi «Cernîi peredel». Emigrînd din Rusia, la începutul deceniului al 9-lea al secolului trecut a rupt cu narodnicismul şi a trecut pe poziţiile marxismului. În 1883 a luat parte la crearea grupului «Eliberarea muncii», prima organizaţie marxistă rusă. În anii 1880—1900 a tradus în limba rusă «Mizeria filozofiei» de K. Marx, «Dezvoltarea socialismului de la utopie la ştiinţă» de F. Engels, a scris «O schiţă de istorie a Asociaţiei internaţionale a muncitorilor» şi o lucrare despre J. J. Rousseau; a colaborat la publicaţiile grupului «Eliberarea muncii», la revistele «Novoe Slovo» şi «Naucinoe Obozrenie», în care a publicat o serie de articole de critică literară. Începînd din 1900 a făcut parte din redacţia «Iskrei» leniniste şi a revistei «Zarea».

După Congresul al II-lea al P.M.S.D.R., Zasulici a devenit unul dintre liderii menşevismului şi a făcut parte din redacţia «Iskrei» menşevice. În 1905 s-a întors în Rusia; în perioada reacţiunii s-a alăturat lichidatorilor, iar în timpul primului război mondial (1914—1918) s-a situat pe poziţiile social-şovinismului. Faţă de Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie a avut o atitudine negativă. — *43.*

Znamenski, N. A. — colaborator al ziarului «Moskovskie Vedomosti». — *334.*

Zubatov, S. V. (1864—1917) — colonel de jandarmi, animator şi organizator al politicii — cu caracter de provocare — a «socialismului poliţienesc» (aşa-zisul «zubatovism»). În ultimul deceniu al secolului trecut a fost numit şef al secţiei ohranei din Moscova, în care calitate a desfăşurat o amplă activitate poliţistă în numeroase oraşe din Rusia. În anii 1902—1903 a deţinut postul de şef al secţiei speciale din departamentul poliţiei. A organizat asociaţii muncitoreşti poliţiste — «Societatea de ajutor reci-

www.dacoromanica.ro

proc a muncitorilor din industria de construcții mecanice» în Moscova și «Uniunea muncitorilor ruși din fabricile și uzinele din orașul Petersburg» etc., cu scopul de a abate pe muncitori de la lupta revoluționară. În aceste asociații a popularizat pe scară largă cărțile lui E. Bernstein. După ce s-a văzut că politica de provocare dusă de el în lupta împotriva mișcării muncitorești n-a îndreptățit speranțele, Zubatov a fost concediat și s-a retras din viața politică. În primele zile ale revoluției burghezo-democratice din februarie și-a pus capăt zilelor. — *363*, *366*.

www.dacoromanica.ro

DATE DIN VIAŢA ŞI ACTIVITATEA LUI V. I. LENIN

(mai — decembrie 1901)

1901

Mai — decembrie — Lenin se află în emigraţie, la München; el e în fruntea luptei revoluţionare pe care o duce social-democraţia rusă pentru crearea unui partid muncitoresc marxist de luptă în Rusia; totodată conduce ziarul „Iskra".

Mai, 5 (18) — Într-o scrisoare adresată lui M. G. Veceslov din partea redacţiei ziarului „Iskra", Lenin îi face cunoscut că e de acord cu editarea unor buletine de către grupul iskrist din Berlin şi îl sfătuieşte să procedeze la elaborarea unui plan amănunţit şi la rezolvarea a o serie de probleme legate de aplicarea acestui plan.

Mai, 6 (19) — În scrisorile trimise surorii sale Maria Ilinicina Ulianova şi lui M. T. Elizarov, care se află, amîndoi, la închisoare, Lenin stăruie asupra importanţei pe care o prezintă respectarea unui regim corespunzător în condiţiile de detenţiune celulară, le dă o serie de sfaturi în legătură cu organizarea muncii intelectuale şi cu metoda cea mai potrivită pentru a învăţa o limbă străină; le recomandă să facă zilnic gimnastică.

Mai, nu mai devreme de 6 (19) — Lenin face un calcul al veniturilor şi cheltuielilor redacţiei ziarului „Iskra" în perioada 11 aprilie — 19 mai 1901.

Mai, 11 (24) — Într-o scrisoare adresată lui N. E. Bauman, Lenin îi mulţumeşte „pentru precizia şi meticulozitatea cu care a întocmit nota de venituri şi cheltuieli", îi cere informaţii amănunţite în legătură cu activitatea lui, îi face cunoscute greutăţile financiare ale „Iskrei", îi atrage atenţia asupra importanţei pe care o prezintă cheltuirea cu economie a mijloacelor băneşti strînse şi îmbunătăţirea muncii de transport a ziarului „Iskra" în Rusia; totodată îl sfătuieşte să se mute în apropiere de graniţă.

www.dacoromanica.ro

Mai, 11—17 (24—30) — Lenin și ceilalți membri din secția de la München a redacției ziarului „Iskra" au o întîlnire cu D.B.Reazanov, cu care discută despre condițiile în care grupul „Borba" ar putea să colaboreze la „Iskra", precum și despre chestiunea unificării organizațiilor din străinătate ale social-democrației ruse.

Mai, 12 (25) — Într-o scrisoare adresată lui P. B. Akselrod, Lenin îl informează despre noua încercare a grupului „Borba" de a începe convorbiri în vederea unificării organizațiilor din străinătate ale P.M.S.D.R., despre planul de convocare a unei conferințe preliminare la care să participe reprezentanți ai tuturor grupurilor P.M.S.D.R. și îi spune că el e de acord cu ținerea conferinței; îi vorbește despre venirea lui Reazanov și despre convorbirile avute cu el în legătură cu condițiile de participare a grupului „Borba" la activitatea „Iskrei"; totodată îl roagă să urgenteze răspunsul aprobativ al organizației „Soțial-demokrat" în privința convocării conferinței și îl întreabă dacă are de gînd să dea vreun articol pentru nr. 2—3 al revistei „Zarea".

Mai, înainte de 13 (26) — Lenin începe să lucreze la cartea „Ce-i de făcut? Problemele acute ale mișcării noastre".

Mai, 13—15 (26—28) — În nr. 4 al ziarului „Iskra" apare articolul „Cu ce să începem?", în care Lenin expune planul concret de creare, în Rusia, a unui partid revoluționar al clasei muncitoare, plan dezvoltat de el mai tîrziu în cartea „Ce-i de făcut?".

Prima jumătate a lunii mai — Lenin se mută cu locuința în Schwabing, o suburbie a orașului München.

Mai, 15 (28) — Într-o scrisoare adresată lui R. E. Klasson, Lenin îl roagă, din partea redacției ziarului „Iskra" și a revistei „Zarea", să acorde sprijin bănesc ziarului.

Într-o scrisoare către L. M. Knipovici, la Astrahan, Lenin o întreabă în ce fel se gîndește să organizeze tipărirea „Iskrei" în Rusia și care sînt posibilitățile de tipărire a ei în tipografii legale; el stăruie asupra necesității de a economisi mijloacele și forțele pentru transportarea „Iskrei" în Rusia și subliniază importanța acestui fapt pentru întreaga activitate a social-democrației ruse.

Mai, 19 (iunie, 1) — Lenin trimite lui P. N. Lepeșinski și P. A. Krasikov, la Pskov, o scrisoare în care se ocupă de problemele transportării și difuzării ziarului „Iskra".

www.dacoromanica.ro

Într-o scrisoare trimisă lui P. B. Akselrod, îi face cunoscut că a primit de la dînsul materialele și scrisorile lui Debogori-Mokrievici, un revoluționar din deceniul al 8-lea, și îi spune că e de acord cu publicarea amintirilor acestuia în revista „Zarea" nr. 2—3; îi face cunoscută data apariției revistei „Zarea" cît și conținutul și data apariției nr. 5 al ziarului „Iskra"; îl roagă să urgenteze trimiterea răspunsului afirmativ al organizației „Social-demokrat" în legătură cu convocarea unei conferințe preliminare a reprezentanților tuturor organizațiilor din străinătate ale P.M.S.D.R.

Mai, 23 (iunie, 5) — Într-o scrisoare trimisă, la Berlin, grupului de sprijinire a „Iskrei", Lenin dă indicații amănunțite în legătură cu transportarea ilegală a ziarului peste graniță.

Mai, 25 (iunie, 7) — Lenin scrie mamei sale, Maria Aleksandrova Ulianova, la Podolsk, o scrisoare în care mulțumește fratelui său, Dimitri Ilici Ulianov, pentru ziarele trimise și-l roagă ca și pe viitor să-i trimită, în străinătate, numere interesante din ziarele ruse; îi face cunoscut că a primit banii și că a scris Mariei Ilinicina Ulianova și lui M. T. Elizarov, care se aflau la închisoare.

Mai, 29 (iunie, 11) — Lenin îl înștiințează, printr-o scrisoare, pe G. V. Plehanov că a introdus material suplimentar în revista „Zarea" nr. 2—3.

Sfîrșitul lui mai — Lenin lucrează la articolul său „Un nou măcel", face extrase din ziarul „Novoe Vremea" și întocmește un plan amănunțit al acestui articol.

Mai — iunie — Lenin conduce organizarea transportului ziarului „Iskra" în Rusia.

Lenin duce tratative cu grupul iskrist de la Baku în legătură cu retipărirea „Iskrei" într o tipografie ilegală locală, organizată de V. Z. Keţhoveli.

În scrisorile adresate unor agenți ai „Iskrei", Lenin le dă indicații în legătură cu tipărirea, în tipografia iskristă din Chișinău, a unor materiale din fiecare număr al „Iskrei", pe măsura apariției lor.

Iunie, 4 (17) — Lenin face unele îndreptări și adăugiri la o scrisoare prin care N. K. Krupskaia îi comunică lui I. V. Babușkin, agent al „Iskrei" la Orehovo-Zuevo, că corespondențele lui vor fi publicate în „Iskra" și-i atrage atenția că este necesar să dea o dezmințire afirmațiilor calomnioase cuprinse într-un articol din „Russkoe

www.dacoromanica.ro

Bogatstvo" în legătură cu muncitorii din Ivanovo-Voznesensk; totodată îl întreabă dacă a primit noile numere din „Iskra" și dacă are vreun mijloc de cîștig.

Într-o scrisoare adresată lui M. G. Veceslov, la Berlin, Lenin îi cere cu insistență să-i trimită informații cît mai amănunțite în legătură cu activitatea depusă și cu planurile pe care le are.

Iunie, mai tîrziu de 4 (17) — Lenin face extrase din ziarul „The Times" nr. 3 683 din 17 iunie 1901 în legătură cu tulburările muncitorești din Petersburg.

Iunie, înainte de 5 (18) — Într-o scrisoare adresată unui necunoscut din Rusia, și pe care i-o trimite prin L. M. Knipovici, Lenin îl roagă să organizeze subscripții pentru „Iskra".

Iunie, 5 (18) — Într-o scrisoare adresată lui L. E. Galperin, la Baku, Lenin îi face cunoscut că a trimis, prin Viena, în Persia ziarul „Iskra" și îi cere planul în legătură cu tipărirea „Iskrei" în Caucaz; stăruie asupra importanței strîngerii de bani pentru „Iskra" și căutării de noi căi pentru transportul ei din străinătate.

Iunie, după 11 (24) — Lenin face extrase din ziarul „Frankfurter Zeitung" nr. 173 din 24 iunie 1901 în legătură cu tulburările muncitorești din Petersburg.

Iunie, înainte de 12 (25) — Redacția „Iskrei" a primit de la Petersburg o scrisoare din partea unui muncitor, care vorbește în termeni extrem de elogioși despre articolul lui Lenin „Cu ce să începem?" și despre „Iskra" nr. 4.

Iunie, 13 (26) — Lenin îi scrie lui N. E. Bauman, la Moscova, în legătură cu transportul „Iskrei" și al altor publicații ilegale în Rusia.

Înainte de 24 iunie (7 iulie) — Lenin împreună cu secția din München a redacției ziarului „Iskra" participă la elaborarea proiectului de unificare a organizațiilor „Iskra" și „Zarea", „Soțial-demokrat", „Uniunea social-democraților ruși" etc.

Lenin scrie articolul „Prigonitorii zemstvelor și Hanibalii liberalismului".

Iunie, 24 (iulie, 7) — Lenin îi scrie lui G. V. Plehanov, căruia îi face cunoscut că a primit știri din Rusia în legătură cu încercarea de a se convoca un congres al P.M.S.D.R.; el stăruie

www.dacoromanica.ro

asupra importanței de a elabora cît mai curînd programul partidului și-l pune la curent cu munca de pregătire a numerelor 6 și 7 ale „Iskrei".

Iunie, 24 și 26 (iulie, 7 și 9) — Lenin pune în fața membrilor redacției ziarului „Iskra" problema elaborării de urgență a unui proiect de program al partidului.

Iunie, 24 (iulie, 7) — august, 17 (30) — Cu prilejul discutării, în cadrul redacției ziarului „Iskra", a articolului lui Lenin „Prigonitorii zemstvelor și Hanibalii liberalismului", între Lenin și alți membri ai redacției se ivesc unele divergențe în privința atitudinii față de liberali. Lenin refuză să schimbe tonul general al articolului, precum și poziția sa principială față de liberali.

Iunie, 26 (iulie, 9) — Lenin se întîlnește cu V. P. Noghin și S. V. Andropov, care au venit de la Londra și urmează să plece în Rusia în calitate de agenți ai „Iskrei"; are o convorbire cu ei în legătură cu organizarea muncii în diferite localități.

Într-o scrisoare adresată lui P. B. Akselrod, Lenin îi comunică conținutul ziarului „Iskra" nr. 6 și al revistei „Zarea" nr. 2—3; îi face cunoscut că a primit știri din Rusia în legătură cu congresul P.M.S.D.R.; îl roagă ca, împreună cu G. V. Plehanov, să se apuce să scrie programul P.M.S.D.R.; îi vorbește despre întîlnirea și convorbirea avută cu K. Kautsky, despre venirea lui V. P. Noghin și S. V. Andropov la München și despre convorbirea pe care a avut-o cu ei.

Iunie, înainte de 29 (12 iulie) — Lenin participă la elaborarea noului proiect de Statut al organizației din străinătate a social-democrației revoluționare ruse.

Iunie, 30 (iulie, 13) — Într-o scrisoare adresată lui G. V. Plehanov, Lenin îi spune că a început să lucreze la articolul „Problema agrară și «criticii lui Marx»" și-l roagă să-i trimită cartea lui W. Liebknecht „Zur Grund- und Bodenfrage" („Cu privire la problema agrară").

Iunie — În nr. 5 al „Iskrei" apare articolul lui Lenin „Un nou măcel", consacrat rezistenței opuse de muncitorii de la uzina „Obuhov".

Iunie — septembrie — Lenin scrie lucrarea „Problema agrară și «criticii lui Marx»", consacrată criticii revizioniștilor, apărării teoriei marxiste în problema agrară și elaborării bazelor programului agrar al P.M.S.D.R.

www.dacoromanica.ro

Iulie, 8 (21)

Într-o scrisoare adresată lui P. B. Akselrod, Lenin îl roagă să-i trimită cartea „Zur Grund- und Bodenfrage" de W. Liebknecht și procesele-verbale ale congreselor Internaționalei, ori revista „Der Vorbote", cu dările de seamă ale organelor respective, întrucît are nevoie de ele la elaborarea lucrării „Problema agrară și «criticii lui Marx»".

Iulie, 12 (25)

Într-o scrisoare adresată lui G. V. Plehanov, Lenin îi mulțumește pentru cărțile trimise, îi face cunoscut că lucrează la un articol în problema agrară, în care intenționează să critice fără cruțare pe revizioniști.

Iulie, 14 (27)

Lenin adaugă un post-scriptum la o scrisoare adresată de N. K. Krupskaia lui H. în legătură cu munca agenților „Iskrei" și cu necesitatea unei mai bune organizări a transportului ziarului peste graniță.

La ședința secției din München a redacției ziarului „Iskra" se hotărăște ca revista „Zarea" să publice lucrarea lui Lenin „Prigonitorii zemstvelor și Hanibalii liberalismului".

Iulie, înainte de 17 (30)

Lenin scrie o postfață la lucrarea „Prigonitorii zemstvelor și Hanibalii liberalismului".

Iulie, 17 (30)

Într-o scrisoare adresată lui G. V. Plehanov, Lenin îi mulțumește pentru cărțile în problema agrară primite de la el, îi face cunoscut că îi trimite cartea „Mișcarea sindicală" de V. Kuleman, că a primit știri din Rusia care arată că acolo oamenii sînt pasionați de scrierile lui Berdeaev și-și exprimă părerea că a sosit timpul ca acesta „să fie strașnic criticat și nu numai în domeniul filozofic"; își exprimă satisfacția pe care i-a pricinuit-o vestea că a început să lucreze la întocmirea programului partidului.

Într-o scrisoare Lenin îi mulțumește lui P. B. Akselrod, care i-a trimis revista „Vorbote" și cartea „Zur Grund- und Bodenfrage" de W. Liebknecht, îi spune că are de gînd să se întîlnească cu L. Nadejdin cam între 8 și 12 august la Zürich și își exprimă dorința să se întîlnească și să vorbească cu el (cu Akselrod).

Între 18 și 30 iulie (31 iulie și 12 august)

Lenin primește din Rusia primul exemplar din broșura „Femeia muncitoare" de N. K. Krupskaia, tipărită în tipografia ilegală din Chișinău a „Iskrei".

Lenin participă la elaborarea unui proiect de regulament al organizațiilor iskriste din Rusia. Proiectul a fost trimis în Rusia în august 1901.

www.dacoromanica.ro

Lenin face unele adăugiri la o scrisoare adresată de N. K. Krupskaia lui L. I. Goldman la Chișinău, în care aduce mulțumiri pentru că i s-a trimis din Rusia broșura „Femeia muncitoare" de N. K. Krupskaia, tipărită într-o tipografie ilegală; dă explicații în legătură cu atitudinea redacției ziarului „Iskra" față de tipărirea materialelor ei în tipografia ilegală din Rusia; îi face cunoscut că intenționează să trimită în Rusia proiectul de regulament al organizațiilor iskriste elaborat de redacție, pentru ca ele să dezbată și să elaboreze în comun proiectul de statut.

Lenin face unele rectificări și adăugiri la o scrisoare adresată de N. K. Krupskaia lui L. E. Galperin la Baku, în care îi face cunoscut că redacția „Iskrei" este de acord ca acest ziar să fie tipărit la Baku; îi arată că se poate tipări cu matrițe și îi explică superioritatea acestui sistem de tipărire și importanța aplicării lui cît mai urgente.

A doua jumătate a lunii iulie — Într-o scrisoare adresată lui S. O. Țederbaum, Lenin îi face cunoscut că nu e de acord cu planul trimis de el „Iskrei". Acest plan, alcătuit de S. O. Țederbaum, S. V. Andropov și V. P. Noghin, prevedea editarea la Petersburg a unui organ regional al organizației ruse a „Iskrei" și mutarea la Petersburg a membrilor redacției acestui ziar; el critică caracterul nerealist și îngustimea acestui plan, care e inoportun și prejudicios pentru activitatea revoluționară; totodată subliniază importanța unei mai bune organizări a transportului și difuzării ziarului „Iskra" în Rusia.

Iulie — În nr. 6 al „Iskrei" apare articolul lui Lenin „O mărturisire prețioasă".

August, 11 (24) — Într-o scrisoare adresată lui P. B. Akselrod, Lenin se arată revoltat împotriva atitudinii contradictorii a lui I. O. Martov, A. N. Potresov și a altor membri ai redacției ziarului „Iskra" în legătură cu articolul lui Steklov „Așadar, cu ce să începem?", despre care ei spun că este prejudicios și trădător, dar în același timp se declară de acord cu publicarea lui în „Zarea"; își exprimă indignarea față de „tactica de îngăduință și toleranță" a acestora față de oportuniști; subliniază importanța elaborării urgente a programului de partid; îl informează despre apropiata apariție a nr. 7 din „Iskra" și despre materialele de care dispune redacția pentru „Zarea" nr. 2—3.

www.dacoromanica.ro

August, înainte de 13 (26) — Lenin trimite lui G. V. Plehanov observațiile sale pe marginea articolului scris de acesta: „Kant împotriva lui Kant, sau testamentul spiritual al lui Bernstein", care urmează să fie publicat în „Zarea" nr. 2—3. La rugămintea lui G. V. Plehanov, Lenin a făcut unele îndreptări în acest articol și a schițat planul împărțirii lui în capitole.

August, înainte de 17 (30) — În nr. 7 al „Iskrei" apare articolul lui Lenin „Învățămintele crizei".

August, 17 (30) — Într-o scrisoare adresată lui P. B. Akselrod, Lenin îl anunță că a apărut „Iskra" nr. 7 și îi comunică conținutul probabil al nr. 8; îi scrie cum stă cu articolul „Problema agrară și «criticii lui Marx»".

Lenin elaborează planul și variantele articolului „Răsădire de moșieri". Articolul a apărut apoi în „Iskra" nr. 8 din 10 septembrie 1901 sub titlul „Iobăgiștii la lucru".

August 18 (31) — Într-o scrisoare către M. A. Ulianova, care se află la Moscova, Lenin o sfătuiește să plece la Petersburg și să înainteze o plîngere împotriva procedeelor arbitrare ale organelor judiciare, care tărăgănează judecarea procesului intentat Mariei Ilinicina Ulianova și lui M. T. Elizarov; îi comunică totodată că are de gînd să se ducă în Elveția la A. I. Elizarova.

August, 27 (septembrie, 9) — În „Iskra" nr. 8 au apărut articolele lui V. I. Lenin: „Iobăgiștii la lucru" și „Congresul zemstvelor".

August — Lenin trimite agenților din Rusia ai „Iskrei" un proiect de organizare a „Iskrei" pe întreaga Rusie, îi roagă să-l discute și să trimită observațiile și îndreptările lor.

Septembrie, 8 (21) — Într-o scrisoare către M. A. Ulianova, Lenin confirmă primirea banilor trimiși de ea; totodată îi face cunoscut că a primit știre de la A. I. Elizarova, din Elveția, că cercetările în procesul intentat Mariei Ilinicina Ulianova și lui M. T. Elizarov au fost terminate și că dosarul a fost înaintat procurorului; o sfătuiește să se ducă la Petersburg și să înainteze o plîngere împotriva tergiversării procesului; îi comunică adresa unor cunoscuți din acest oraș la care ar putea să fie găzduită.

Între 16 și 19 septembrie (29 septembrie și 2 octombrie) — Lenin pleacă de la München la Zürich, la congresul „de unificare" al organizațiilor din străinătate ale P.M.S.D.R.

www.dacoromanica.ro

Septembrie, 20 (octombrie, 3) — Lenin participă la consfătuirea de la Zürich a reprezentanților organizației din străinătate „Iskra" și „Zarea" și ai organizației „Soțial-demokrat". Participanții la consfătuire îl însărcinează pe Lenin să ia cuvîntul la congresul „de unificare" al organizațiilor din străinătate ale P.M.S.D.R.

Septembrie, 21 (octombrie, 4) — La ședința congresului „de unificare", Lenin își notează textul îndreptărilor făcute de Kricevski, în numele „Uniunii social-democraților ruși", la rezoluția conferinței de la Geneva.

La congresul „de unificare" al organizațiilor din străinătate ale P.M.S.D.R. („Iskra" și „Zarea", „Soțial-demokrat", „Uniunea social-democraților ruși din străinătate", Bundul și grupul „Borba"), Lenin rostește o cuvîntare în care demască oportunismul conducătorilor „Uniunii".

Între 21 și 23 septembrie (4 și 6 octombrie) — Lenin participă la o consfătuire a colectivului redacțional al ziarului „Iskra", în cadrul căreia se discută probleme privind editarea „Iskrei" și „Zarei" și înființarea unei „Organizații din străinătate a social-democrației revoluționare ruse".

Septembrie, 22 (octombrie, 5) — După ce s-a dat citire declarației cu privire la o ruptură definitivă cu „Uniunea", Lenin împreună cu reprezentanții organizației din străinătate a „Iskrei" și a revistei „Zarea" și ai organizației „Soțial-demokrat" părăsește congresul „de unificare".

După 22 septembrie (5 octombrie) — Într-o scrisoare către L. I. Akselrod (care a fost una din secretarele congresului), Lenin o roagă să transcrie imediat documentele congresului „de unificare" și să le trimită la München; o anunță că părăsește Zürichul, plecînd la München.

Lenin se întoarce la München, venind de la Zürich.

Nu mai devreme de 23 septembrie (6 octombrie) — Lenin are o convorbire, la München, cu G. M. și Z. P. Krjijanovski, care au venit la el, după expirarea termenului de deportare în Siberia, pentru a ajunge la o înțelegere în legătură cu planul de înființare a unei organizații iskriste centrale în Rusia.

Sfîrșitul lunii septembrie — începutul lunii octombrie — Lenin participă la organizarea „Ligii din străinătate a social-democrației revoluționare ruse", care a fost creată din inițiativa lui și care a grupat laolaltă pe partizanii organizației „Iskra" și „Zarea" și ai organizației „Soțial-demokrat".

www.dacoromanica.ro

Octombrie, 8 (21) — Lenin îi scrie lui G. V. Plehanov în legătură cu unele probleme de muncă ale redacției ziarului „Iskra"; îl anunță că i-a trimis nr. 1 din revista „Die Neue Zeit", în care e publicat un articol al lui F. Engels despre program, articol care îi este necesar lui Plehanov la elaborarea programului partidului; îi face cunoscută intenția sa de a scrie o „Cronică internă" pentru revista „Zarea" nr. 2—3 și îl informează despre situația cărții „Ce-i de făcut?", la care lucrează.

Octombrie, după 8 (21) — Lenin începe să lucreze la articolul „Cronica internă" pentru revista „Zarea".

Octombrie, 9 (22) — Într-o scrisoare, Lenin o roagă pe L. I. Akselrod să trimită la Geneva toate documentele congresului „de unificare" spre a fi publicate; o anunță că i-a trimis nr. 8 din revista „Novoe Slovo" (1897) cu articolele lui S. N. Bulgakov și ale altora.

A doua jumătate a lunii octombrie — Lenin, împreună cu I. O. Martov, întocmește o scrisoare către grupul iskrist din Petersburg, în care e vorba despre activitatea acestui grup și despre relațiile lui cu „Iskra", despre importanța activității agitatorice și a atragerii social-democraților din Petersburg de partea „Iskrei", precum și despre informarea redacției ziarului „Iskra" în legătură cu mersul treburilor la Petersburg.

Octombrie, 20 (noiembrie, 2) — Lenin îi scrie lui G. V. Plehanov în legătură cu editarea nr. 9 și 10 ale ziarului „Iskra" și a nr. 2—3 al revistei „Zarea"; îl întreabă cînd o să termine programul partidului, în curs de elaborare; îl anunță că este gata cu articolul său „Cronica internă".

Octombrie, 21 (noiembrie, 3) — Într-o scrisoare trimisă lui G. V. Plehanov, Lenin îl anunță că i-a trimis niște bani; îi vorbește despre niște încasări făcute de redacția „Iskrei" și despre situația ei financiară.

Octombrie — În „Iskra" nr. 9 apar articolele lui Lenin „Lupta împotriva înfometaților", „Răspuns Comitetului organizației Petersburg" și „În legătură cu organizațiile noastre din străinătate".

Noiembrie, 6 (19) — Lenin îi comunică, într-o scrisoare, lui G. V. Plehanov conținutul nr. 4 al revistei „Zarea"; îi face cunoscut că majoritatea membrilor redacției și administrației ziarului „Iskra" au aprobat tipărirea imediată a documentelor congresului „de unificare".

www.dacoromanica.ro

Noiembrie, 14 (27) — Într-o scrisoare către L. I. Akselrod, Lenin îi mulțumește pentru trimiterea unui exemplar din lucrarea ei „Concepția despre lume a lui Tolstoi și evoluția ei" și îi comunică cum stă cu cartea sa „Ce-i de făcut?", la care lucrează.

Noiembrie, 18 (decembrie, 1) — Într-o scrisoare adresată lui G. V. Plehanov, Lenin îi comunică conținutul rubricii economice și al celei istorice ale ziarului „Iskra"; subliniază în mod insistent importanța elaborării programului; îi comunică cum stă cu cartea „Ce-i de făcut?"

Înainte de 20 noiembrie (3 decembrie) — În „Iskra" nr. 10 apare articolul lui Lenin „Un regulament draconic și o sentință draconică".

Noiembrie, 20 (decembrie, 3) — În „Iskra" nr. 11 apare articolul lui Lenin „Protestul poporului finlandez".

Înainte de 29 noiembrie (12 decembrie) — Într-o scrisoare adresată lui P. B. Akselrod și G. V. Plehanov, Lenin le face cunoscut că în curînd se va ține la Bruxelles Conferința Biroului socialist internațional și-și exprimă părerea că e necesar ca să participe și G. V. Plehanov; îi anunță că le-a trimis planul cuprinsului revistei „Zarea" nr. 4.

Noiembrie — decembrie — Lenin lucrează intens la cartea sa „Ce-i de făcut?"

Toamna — Lenin scrie nota „Despre revista «Svoboda»".

Decembrie, înainte de 5 (18) — Într-o scrisoare adresată organizațiilor din Rusia ale „Iskrei", Lenin anunță că în curînd va apărea cartea „Ce-i de făcut?"

Decembrie, 5 (18) — Într-o scrisoare adresată unui agent al „Iskrei", Lenin se pronunță categoric împotriva folosirii tipografiei iskriste din Chișinău pentru tipărirea unor publicații apropiate de „economism".

Lenin îi comunică, într-o scrisoare, lui I. G. Smidovici că a fost înștiințat despre tipărirea ziarului „Vpered", de orientare „economistă", în tipografia „Iskrei"; își exprimă revolta și mînia față de o asemenea faptă și-l roagă să lămurească dacă nu e cumva la mijloc vreo neînțelegere; totodată roagă pe L. N. Radcenko și S. O. Țederbaum să vină imediat la dînsul, la München.

Decembrie, înainte de 6 (19) — În numele redacției ziarului „Iskra", Lenin adresează lui G. V. Plehanov o scrisoare de felicitare cu prilejul împlinirii a 25 de ani de activitate revoluționară.

www.dacoromanica.ro

Decembrie, 6 (19) — Într-o scrisoare adresată lui G. V. Plehanov, Lenin subliniază că e necesar ca el, Plehanov, să participe la Conferința de la Bruxelles a Biroului socialist internațional; îi face cunoscut că redacția „Iskrei" îi trimite bani de drum; îl roagă ca la întoarcere să treacă pe la München pentru rezolvarea unor chestiuni în legătură cu programul partidului, cu apariția nr. 4 al revistei „Zarea" etc.; totodată îi cere să scrie pentru „Iskra" o notă despre ședințele Biroului socialist internațional.

Într-o scrisoare adresată lui P. B. Akselrod, Lenin îi comunică despre apropiata plecare a lui G. V. Plehanov la conferința de la Bruxelles a Biroului socialist internațional și despre invitația făcută de redacția de la München a „Iskrei" ca la întoarcere să treacă pe acolo; de asemenea, îl invită pe Akselrod să vină și dînsul, tot atunci, la München pentru a rezolva împreună unele chestiuni în legătură cu programul partidului, cu apariția nr. 4 al revistei „Zarea" etc.

În „Iskra" nr. 4 apare articolul lui Lenin „De vorbă cu apărătorii economismului".

Între 6 și 10 (19 și 23) decembrie — În „Zarea" nr. 2—3 apar articolele lui Lenin: „Prigonitorii zemstvelor și Hanibalii liberalismului", primele patru capitole din lucrarea „Problema agrară și «criticii lui Marx»" sub titlul „Domnii «critici» în problema agrară" (prima lucrare care poartă semnătura: N. Lenin) și „Cronica internă".

Decembrie, 10 (23) — Într-o scrisoare, Lenin îl întreabă pe P. B. Akselrod dacă nu cumva are timp să răsfoiască manuscrisul lucrării „Ce-i de făcut?".

Mijlocul lunii decembrie — Într-o scrisoare adresată organizațiilor din Rusia ale „Iskrei", Lenin le face cunoscut că a primit știri în legătură cu convocarea, în Rusia, a unei conferințe a comitetelor mai importante și dă comitetelor și grupurilor unele indicații în legătură cu această conferință.

Decembrie, 20 (2 ianuarie 1902) — În nr. 13 al ziarului „Iskra" apare articolul lui V. I. Lenin „Începutul demonstrațiilor" și nota „În legătură cu scrisoarea «Muncitorilor din sud»".

Decembrie, 21 (3 ianuarie 1902) — Lenin primește primul exemplar din nr. 10 al ziarului „Iskra" care a fost tipărit în tipografia ilegală din Chișinău.

www.dacoromanica.ro

Decembrie — Într-o scrisoare adresată lui L. I. Goldman, Lenin arată cît de importante sînt îmbunătățirea muncii organizațiilor din Rusia ale „Iskrei", centralizarea acestei munci; el subliniază că „tot viitorul «Iskrei» depinde de faptul dacă ea va fi în stare să învingă metodele meșteșugărești locale și regionalismul și să devină într-adevăr un ziar pe scara întregii Rusii".

Anul 1901 — Lenin scrie tezele despre „Anarhism și socialism".

Lenin întreține corespondență din München cu E. D. Stasova, care se află în Rusia.

Lenin se întîlnește la Schwabing (München) cu R. Luxemburg.

Lenin are un schimb de scrisori cu R. Zemleacika în legătură cu desemnarea ei ca agentă a „Iskrei" la Odesa.

www.dacoromanica.ro

CUPRINS

	Pag
Prefață	VII
1901	
CU CE SĂ ÎNCEPEM?	1—13
UN NOU MĂCEL	14—19
UN DOCUMENT SECRET	20
PRIGONITORII ZEMSTVELOR ŞI HANIBALII LIBERALISMULUI	21—71
I	26
II	33
III	38
IV	45
V	52
VI	63
O MĂRTURISIRE PREŢIOASĂ	72—79
ÎNVĂŢĂMINTELE CRIZEI	80—85
IOBĂGIŞTII LA LUCRU	86—91
CONGRESUL ZEMSTVELOR	92—93
PROBLEMA AGRARĂ ŞI «CRITICII LUI MARX»	95—268
I. «Legea» fertilităţii descrescînde a solului	99

www.dacoromanica.ro

Pag.

II. Teoria rentei 112
III. Maşinile în agricultură 122
IV. Lichidarea opoziţiei dintre oraş şi sat. Probleme de amănunt ridicate de «critici» 139
V. «Prosperitatea micilor gospodării înaintate de astăzi». Exemplul Badenului 154
VI. Productivitatea micii gospodării şi a celei mari. Un exemplu din Prusia orientală..... 162
VII. Ancheta din Baden în legătură cu gospodăria ţărănească 178
VIII. Datele generale ale statisticii agricole germane pe anii 1882 şi 1895. Problema gospodăriilor mijlocii.. 190
IX. Gospodăriile crescătoare de vite de lapte şi asociaţiile agricole în Germania. Populaţia rurală a Germaniei după situaţia ei în gospodărie 203
X. «Opera» Bulgakovului german E. David 221
XI. Creşterea vitelor în mica şi marea gospodărie 233
XII. «Ţara ideală» din punctul de vedere al adversarilor marxismului în problema agrară 246

CONGRESUL «DE UNIFICARE» AL ORGANIZAŢIILOR DIN STRĂINĂTATE ALE P.M.S.D.R. 21—22 SEPTEMBRIE (4—5 OCTOMBRIE) 1901 ..... 269—275

1. CUVÎNTARE ROSTITĂ LA 21 SEPTEMBRIE (4 OCTOMBRIE). *(Extras din procesul-verbal)* 271
2. ÎNTREBĂRI PUSE «UNIUNII SOCIAL-DEMOCRAŢILOR RUŞI» LA CONGRESUL «DE UNIFICARE». 21 SEPTEMBRIE (4 OCTOMBRIE) 1901 276

LUPTA ÎMPOTRIVA ÎNFOMETAŢILOR ..... 277—285

RĂSPUNS COMITETULUI ORGANIZAŢIEI PETERSBURG 286—287

ÎN LEGĂTURĂ CU ORGANIZAŢIILE NOASTRE DIN STRĂINĂTATE ..... 288—289

UN REGULAMENT DRACONIC ŞI O SENTINŢĂ DRACONICĂ ..... 290—296

CRONICA INTERNĂ ..... 297—348
I. Foametea 299

www.dacoromanica.ro

Pag.

II. Atitudinea față de criză și față de foamete 321
III. Al treilea element 328
IV. Două discursuri ale unor mareșali ai nobilimii .. 336

PREFAȚĂ LA BROȘURA „DOCUMENTELE CONGRESULUI «DE UNIFICARE»" ..... 349—352

PROTESTUL POPORULUI FINLANDEZ ..... 353—357

DESPRE REVISTA «SVOBODA» ..... 358—359

DE VORBĂ CU APĂRĂTORII ECONOMISMULUI ..... 360—367

CU PRILEJUL ÎMPLINIRII A 25 DE ANI DE ACTIVITATE REVOLUȚIONARĂ A LUI G. V. PLEHANOV .. 368

ÎNCEPUTUL DEMONSTRAȚIILOR ..... 369—372

ÎN LEGĂTURĂ CU O SCRISOARE A «MUNCITORILOR DIN SUD» ..... 373—374

ANARHISM ȘI SOCIALISM ..... 377—378

MATERIALE PREGĂTITOARE

ÎNDREPTĂRI ȘI OBSERVAȚII PE MARGINEA PROIECTULUI DE STATUT AL ORGANIZAȚIEI DIN STRĂINĂTATE A SOCIAL-DEMOCRAȚIEI REVOLUȚIONARE RUSE ..... 381—384

MATERIALE PENTRU ARTICOLUL «UN NOU MĂCEL» 385—387

MATERIALE PENTRU ARTICOLUL «PRIGONITORII ZEMSTVELOR ȘI HANIBALII LIBERALISMULUI» 388—394

1. PRIGONITORII ZEMSTVELOR ȘI HANIBALII LIBERALISMULUI 388

2. PLANUL ARTICOLULUI 391

3. EXTRAS DIN REVISTA «VOLNOE SLOVO» 392

MATERIALE PENTRU ARTICOLUL «IOBĂGIȘTII LA LUCRU» ..... 395—401

1. RĂSĂDIRE DE MOȘIERI 395

www.dacoromanica.ro

Pag.

2. RĂSĂDIRE DE MOŞIERI 398

3. O VARIANTĂ A PĂRŢII FINALE A ARTICOLULUI.. 400

OBSERVAŢII PE MARGINEA ARTICOLULUI LUI REAZANOV «DOUĂ ADEVĂRURI» ..... 402—404

MATERIALE PENTRU ARTICOLUL «LUPTA ÎMPOTRIVA ÎNFOMETAŢILOR» ..... 405—408

Lista lucrărilor lui V. I. Lenin din mai — decembrie 1901 şi negăsite pînă în prezent 411

Listă de lucrări care s-ar putea să fie ale lui V. I. Lenin 413

Lista publicaţiilor la a căror redactare a luat parte V.I.Lenin .. 414

Adnotări ..... 415—456

Indice de lucrări şi izvoare citate sau menţionate de V.I.Lenin .. 457—481

Indice de nume ..... 482—520

Date din viaţa şi activitatea lui V. I. Lenin ..... 521—533

ILUSTRAŢII

Prima pagină din numărul 4 al ziarului «Iskra», care cuprinde articolul lui V. I. Lenin «Cu ce să începem?» — 1901..... 3

Coperta revistei «Zarea» nr. 2—3 din 1901, în care au fost publicate lucrările lui V. I. Lenin: «Prigonitorii zemstvelor şi Hanibalii liberalismului», primele patru capitole din lucrarea „Problema agrară şi «criticii lui Marx»" (sub titlul „Domnii «critici» în problema agrară") şi „Cronica internă" 23

Coperta interioară a revistei «Obrazovanie» nr. 2 din 1906, în care au fost publicate capitolele V—IX ale lucrării lui V.I. Lenin: „Problema agrară şi «criticii» lui Marx" 97

Prima pagină de manuscris a articolului lui V. I. Lenin „Despre revista «Svoboda»" — 1901 ..... 358—359

Prima pagină de manuscris a articolului lui V. I. Lenin „Anarhism şi socialism" — 1901 375

www.dacoromanica.ro

Dat la cules 02.08.1961. Bun de tipar 07.09.1961. Apărut 1961. Tiraj 15.270. Hîrtie velină de 65 g/m² 540×840/16. Coli editoriale 32,92. Coli de tipar 34,75. 1 planșă colorată. A 001049/1961. C.Z. pentru biblioteci 3C23=R.

Tiparul executat la Întreprinderea Poligrafică Nr. 4, Calea Șerban Vodă 133—135. București, R.P.R.
Comanda nr. 4.961/875

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro